

T. C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**RUS DIŞ POLİTİKASININ YENİDEN YAPILANMASINDA
ASYA FAKTÖRÜ**

Niyazi İPEK

BURSA - 2019

**T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**RUS DIŞ POLİTİKASININ YENİDEN YAPILANMASINDA
ASYA FAKTÖRÜ**

DOKTORA

Niyazi İPEK

Danışman

Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

BURSA - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C. BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda 711316001 numaralı Niyazi İpek'in hazırladığı "Rus Dış Politikasının Yeniden Yapılanmasında Asya Faktörü" konulu Doktora Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 01/10/ 2019 günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Ömer Göksel İşyar
Bursa Uludağ Üniversitesi

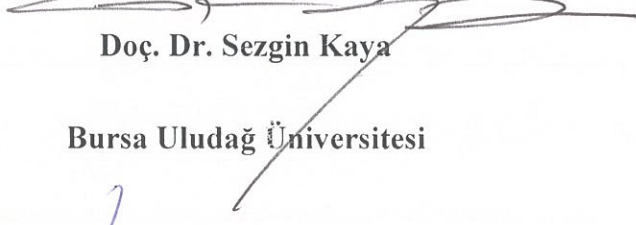
Üye

Prof. Dr. Tayyar Arı
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Gökhan Özkan
Bursa Teknik Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Sezgin Kaya
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Zeynep Yücel

Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi

01/10/2019

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU**

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 27/08/2019

Tez Başlığı Rus Dış Politikasının Yeniden Yapılanmasında Asya Faktörü

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 356 sayfalık kısmına ilişkin, 26/08/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (*Turnitin*)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27.08.2019

Adı Soyadı: Niyazi İpek
Öğrenci No: 711316001
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Programı: Uluslararası İlişkiler
Statüsü: Y. Lisans Doktora

Danışman
Prof. Dr. Ömer Göksel İşyar, 27.08.2019

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
THESIS ORIGINALITY REPORT

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
TO THE DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

Date: 27/08/2019

Thesis Topic: The Asia Factor İn The Reorganization Of Russian Foreign Policy

According to the originality report obtained by myself by using the *Turnitin* plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 26/08/2019 for the total of 356 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 7 %.

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Uludag University Social Science Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

27.08.2019

Adı Soyadı: Niyazi İpek
Öğrenci No: 711316001
Anabilim Dalı: International Relations
Programı: International Relations
Statüsü: Masters Ph.D

Consultant
Profesor Ömer Göksel İşyar, 27.08.2019

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “**Rus Dış Politikasının Yeniden Yapılanmasında Asya Faktörü**” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

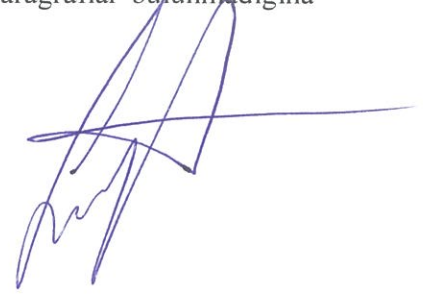
Adı Soyadı: Niyazi İpek

Öğrenci No: 711316001

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı: Doktora

Statüsü: Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Niyazi İpek
Üniversit : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı: XIII + 335
Mezuniyet Tarihi: / / 20.....
Tez Danışman: Prof. Dr. Ömer Göksel İşyar

TÜRKÇE TEZ BAŞLIĞI:

RUS DIŞ POLİTİKASININ YENİDEN YAPILANMASINDA ASYA FAKTÖRÜ

Uluslararası ilişkiler sistemi pek çok defa dönüşmüş, dönüşümlere de çoğunlukla savaşlar yol açmıştır. Ancak Boris Yeltsin, Stanislav Şuşkeciç ve Leonid Kravçuk, ‘Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin uluslararası hukukun bir öznesi ve bir jeopolitik gerçeklik olarak varlığını sona erdirmekle’ bu defa ılımlı bir değişimi tetiklemişlerdir. 1991 Belovejsk Antlaşması ile birlikte Rusya, dönüşmüş ve beraberinde sistemi de dönüştürmüştür.

Bu tez, Rus dış politikasında yaşanan değişimde Asya’nın ne yönde ve ölçüde rol oynadığına odaklanmaktadır. Çalışma, Putin dönemi ile sınırlandırılmış ve inşacı yaklaşımla ele alınmıştır. Tezin kavramsal çerçevesi buna göre çizilmiş ve Rus dış politikasında meydana gelen dönüşümler maddi ve normatif açıdan değerlendirilmiştir. Rusya açısından Asya’yı temsil eden Çin, Hindistan ve Japonya, tezin odaklandığı aktörler olmuş ve bu ülkeleri ile Rusya’nın hem ikili hem çok taraflı ilişkileri incelenmiştir. Nihayetinde ise Asya ile Rusya’nın karşılıklı ilişkileri

yapı-yapan etkileşimi bağlamında değerlendirilmiş ve yaşanan sosyal inşa sürecinin Rus dış politikası üzerindeki dönüştürücü etkisi ortaya konmuştur.

Bu tezde, Asya'nın çoğunlukla Çin tarafından temsil edildiği ve Rusya'yı inisiyatif almaya zorladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bir başka önemli sonuç ise Rusya, Çin ve Hindistan gibi aktörler arasındaki işbirliğinin çok kutupluluk iddiası çerçevesinde geliştirildiğidir.

Anahtar Sözcükler: Putin Dönemi, Rus Dış Politikası, İnşacı Teori, Asya, Soğuk Savaş Sonrası

ABSTRACT

Name and Surname: Niyazi İpek
University: Bursa Uludag University
Institution: Social Science Institution
Field: International Relations
Branch: International Relations
Degree Awarded: PhD
Page Number: XIII + 335
Degree Date: / / 20.....
Supervisor: Professor Ömer Göksel İşyar

İNGİLİZCE TEZ BAŞLIĞI:

THE ASIA FACTOR IN THE REORGANIZATION OF RUSSIAN FOREIGN POLICY

The system of international relations has transformed quite a lot and wars have mostly led to these transformations. However, Boris Yeltsin, Stanislav Shushkevic and Leonid Kravchuk have triggered a moderate change this time by ‘dissolving the existence of the Union of Soviet Socialist Republics as a subject of international law and as a geopolitical reality’. With the Belovejsk Agreement in 1991, Russia was transformed and concomitantly transformed the system.

This thesis study focuses on how and to what extent Asia plays a role in the change experienced in Russian foreign policy. The study is limited to the Putin period and addressed with the constructivist approach. The conceptual framework of the thesis is formed accordingly and the transformations in Russian foreign policy are evaluated in terms of material and normative aspects. China, India and Japan, representing Asia from the perspective of Russia, have been the actors that the thesis has focussed on and both bilateral and multilateral relations of these countries with Russia have been examined. Eventually, the relations between Asia and Russia have

been assessed within the context of the structure-agent interaction and the transformative effect of the social construction process on Russian foreign policy has been revealed.

In this thesis, it has been concluded that Asia was mostly represented by China and it forced Russia to take the initiative. Another crucial conclusion is that the cooperation between actors such as Russia, China and India was formed within the framework of the claim of multipolarity.

Keywords: Putin Period, Russian Foreign Policy, Constructivist Theory, Asia, Post-Cold War.

ÖNSÖZ

Çalışmanın tamamlanmasında rolü olan çok kıymetli Hocalarım ve meslektaşlarım olmuştur. İlk teşekkürü tez danışmanım Prof. Dr. Ömer Göksel İŞYAR'a etmeliyim. Kıymetli Hocam, her daim yol göstericim olmuş, anlayışlı ve sabırlı yaklaşımıyla tezin son halini almasını mümkün kılmıştır. Tezi değerlendiren jürinin kıymetli üyeleri Prof. Dr. Tayyar ARI, Prof. Dr. Gökhan ÖZKAN, Doç. Dr. Sezgin KAYA, Doç. Dr. Zeynep YÜCEL yapıcı eleştirileri ile tezin iyileştirilmesine katkı sunmuşlardır. Her birine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Tez yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen kıymetli mesai arkadaşlarım Dr. Öğretim Üyesi Arif Cem TOPUZ ve Dr. Öğretim Üyesi Sümeyye AKÇA'ya teşekkür etmeden geçmemeliyim. Doktora eğitimim süresince kendilerinden ders aldığım Bursa Uludağ Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümünün çok değerli hocalarına teşekkür etmeliyim. Kendilerinden çok şey öğrendim. Ayrıca belirtmeliyim ki yapıcı tutumu ve özel emekleri için Prof. Dr. Barış ÖZDAL'a minnettarım.

Doktora eğitiminin akademik yaşamın en önemli aşamalarından biri olduğu kabul edilecekse, bu noktada Prof. Dr. A. Mete Tuncoku hocama çok şey borçlu olduğumu belirtmem gerekir. Çok kıymetli hocam, özel ve mesleki yaşamımın inişli çıkışla dönemlerinde ışığım olmuş ve yolumu bulmamı sağlamıştır. Mete hocama hakkıyla teşekkür edebilmemin benim için imkânı yoktur.

Her tezin bir hikâyesi vardır. Bu tezin hikâyesi, ona ismini veren kızım Asya'nın doğumu ile 2015 yılında başlamış ve cesaret kırıcı pek çok anın üstesinden gelinerek tamamlanmıştır. Böyle anlarda bana en büyük gücü veren, kızım Asya'nın varlığı olmuştur. Ailem de her daim yanımda olmuş, beni sabırla beklemiş ve desteklemiştir. Tezin esas sahibi onlardır.

Her insan gibi araştırmacı da Cemil Meriç'in iddia ettiği gibi 'kucağına oturdukları toplumların ürünüdür'. Biz de araştırmalarımızı, bilimsel tarafsızlığa ve ilkelere hürmet ve riayet etmekle birlikte, içinde yetiştiğimiz akademik ve sosyal yapının temsilcileri olarak yürüttük. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki çalışmanın taşıyabileceği hatalar, elbette ki yazarının dikkatsizliğinin veya inadının ürünüdür. Bu tez, yazarı açısından yeni soru işaretleri doğurarak tamamlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
HARİTALAR	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ‘PUTİN DÖNEMİ’ KAVRAMSALLAŞTIRMASI	6
2. POST-MODERN TEORİLERİN MEYDAN OKUMASI VE İNŞACI TEORİ	8
2.1. Ana-Akım Teorilerin Eleştirisi: Post-Modern Meydan Okuma.....	8
2.1.1. Ana-Akım Teorilerin Eleştirisi.....	9
2.1.2. Post-Modernizmin Karşı Çıkışı.....	19
2.2. Uluslararası İlişkilerde İnşacı Teori	26
2.2.1 İnşacı Teorinin Ortaya Çıkışı	28
2.2.2. İnşacı Teorinin Temel Savları	29
2.2.2.1. İnşacı Teori’de Metodoloji.....	36
2.2.2.2 İnşacı Teorik Yaklaşımlar.....	37
2.2.2.3. İnşacı Teoride Çözümleme Düzeyi.....	38
2.2.2.4. İnşacı Teorinin Ontolojik Kabulleri.....	39
2.2.2.5. Modelin Tez Konumuzla Bağlantısı	44
2.2.2.6. İnşacı Teorinin Uluslararası İlişkilere Katkıları.....	44
2.2.3. Rol Teorisi: İnşacı Teoriye İçerik Kazandırılması.....	47
2.2.3.1 Rol Teorisi ve Dış Politika Algısı.....	49
2.2.3.2 Rol Algısı, Rol Reçetesi ve Dış Politika	52
2.2.4. Rollerin İcrası ve Değişimi.....	56
2.2.4.1. Rol Çatışması	56
2.2.4.2. Rol Değişimi	57
3. RUS KİMLİK DÜNYASI.....	59
3.1. Modern Rus Kimliğinin İnşası	60
3.2. Rus Kimliğinin Tanımlanmasında Avrasyacı Yaklaşım.....	61
3.3. Yeni Avrasyacılık ve Rus Kimliğinin Yeniden Tanımlanması.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA’NIN YENİDEN YAPILANMASI

1. RUSYA’NIN MADDİ DÖNÜŞÜMÜ.....	71
1.1. Yeltsin Dönemi: Çalkantılı Geçiş.....	71
1.1.1. Rejimin Dönüşümü: Sovyetlerden Federasyona Rusya	73
1.1.2. Merkezin Zayıflaması: Yeni Güç Odaklarının Yükselişi.....	78
1.1.3. Dış Politika	81
1.2. Putin Dönemi: Dostroyka.....	86
1.2.1. Perestroyka ve Sovyetlerin Yapısal Dönüşümünün Kökeni	87
1.2.2. Dostroyka: Reformların Tamamlanması	90
1.2.2.1. Merkezi Otoritenin Yeniden Tesisi.....	97
1.2.2.2. Sosyo-Ekonomik Dönüşüm	103
1.2.2.3. Dış Politikada Değişim/Dış Politikanın Normalizasyonu.....	111
1.2.2.4. Rus Dış Politikasında Putin Etkisi	117
1.2.2.5. Rus Dış Politikasında Agresyon	119

2. RUSYA’NIN NORMATİF DÖNÜŞÜMÜ	122
2.1. Kimlik: ‘Sovyet Tipi Vatandaş’tan Yeni Rus Tipine.....	123
2.2. Rus Ulusal Rolünün Kökeni ve Yeniden Biçimlenmesi.....	127
2.3. Rus Seçkinler Sınıfının Dönüşümü ve Karar Verici Yeni Elit Sınıf.....	133
2.3.1. Rus İmparatorluğunun Seçkinler Sınıfı Olarak Entelijansiya.....	133
2.3.2. Komünist Dönemin Seçkinler Sınıfı Olarak Nomenklatura.....	136
2.3.3. Rusya Federasyonu Yönetici Sınıfı.....	137
2.4. Dış Politikasının Kaynağının Değişimi: İdeolojiden Ulusal Çıkara.....	140

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINDA ASYA

1. RUSYA’NIN DOĞU YÖNELİMİ	147
1.1. İç Doğu’nun Kalkındırılması.....	148
1.2. Dış Doğu’nun Öncelenmesi.....	152
2. RUSYA’NIN ASYA’DA BÖLGESEL ÖRGÜTLERLE GELİŞTİRDİĞİ İLİŞKİLER ... 155	
2.1. Rusya’nın İnisiyatifiyle Geliştirilen Bölgesel Örgütler.....	156
2.1.1. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT).....	157
2.1.2. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ).....	159
2.1.3. Asya’da Güven Arttırıcı Önlemler konferansı (CICA).....	160
2.1.4. Avrasya Ekonomi Birliği.....	161
2.2. Rusya’nın Etkin Olduğu Küresel Ölçekli Örgütler.....	162
2.2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ).....	162
2.2.2. BRICS.....	164
2.3. Bölgesel Örgütlenmenin Rus Dış Politikasına Etkileri.....	166
3. KURİL ADALARI MESELESİ VE RUSYA-JAPONYA İLİŞKİLERİ 168	
3.1. Tarihi Arka Plan.....	168
3.1.1. İlk Dönem İlişkiler.....	169
3.1.1.1. Soğuk Savaş Döneminde İlişkiler.....	173
3.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası İkili İlişkiler.....	177
3.2. ‘Uzak’ İki Komşunun (Sorunlu) İlişkileri: Kuril Adaları Anlaşmazlığı.....	179
3.2.1. Tarafların Tezleri.....	183
3.2.1.1. Japonya’nın Tezleri.....	183
3.2.1.2. Rusya’nın Tezleri.....	189
3.3. Rus-Japon Sosyal İnşasının Dinamiği Olarak İhtilaf.....	192
4. RUSYA-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ VE ASYA’DA GÜÇ DENGESİ 197	
4.1. İlişkilerin Tarihi Arka Planı.....	197
4.1.1. İlk Dönem İlişkiler.....	197
4.1.2. Soğuk Savaş Dönemi İlişkileri.....	199
4.1.3. Soğuk Savaş Sonrası İkili İlişkiler.....	202
4.2. Ortak Küresel Tutum ve Güvenlik Temelli İlişkiler.....	204
4.2.1. İlişkilerin Ekonomik Boyutu.....	207
4.3. Rusya-Hindistan İlişkilerinin Bölgesel Etkileri.....	209
5. ÇOK KUTUPLULUK EKSENİNDE RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ 213	
5.1. Tarihi Arka Plan.....	214
5.1.1 İlk Dönem İlişkiler.....	214
5.1.2. Soğuk Savaş Döneminde İlişkiler.....	219
5.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya-Çin İlişkileri.....	226
5.2. Dış Politikalarda Uyumluluk.....	227
5.3. Dış Politikalarındaki Rekabet Konuları.....	230
5.4. İlişkilerde Jeopolitik Koşullar ve Ulusal Rollerin Uyumu.....	232
6. RUS DIŞ POLİTİKASINDA ASYA ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ 235	
6.1. Doğu Yöneliminin Merkez Ekseni Olarak Çin.....	236
6.2. Rus Dış Politikasında Asya Paradigması.....	240

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAPI-YAPAN ETKİLEŞİMİ VE RUS DIŞ POLİTİKASI

1. SOSYAL İNŞANIN BİOSFERİ OLARAK ASYA	244
---	------------

1.1. Kimliğin Kurucu Unsuru Olarak Asya.....	245
1.2. Rusya'nın Asya Tasavvuru	247
1.3. Asya Kimliğinin Oluşmasında Çin'in Rolü	252
1.4. Hindistan'ının Asyalı Kimliği	257
1.5. Japonya'nın İzolasyonu Asyalı Kimliği	259
1.6. Aktör-Coğrafya İlişkisinde Yapı-Yapan Etkileşimi.....	261
2. RUS DIŞ POLİTİKASINI İNŞA EDEN “YAPI” OLARAK ASYA	264
2.1. Uluslararası İlişkilerde Asya Jeopolitiği	264
2.1.1. Jeopolitik Yaklaşımlar ve Asya'nın Ekonomi-Politiği.....	265
2.1.2. Asya'nın Jeopolitiği	266
2.1.3. Asya'nın Ekonomi-politiği	272
2.2. Dış Politikanın Zeminini Olarak Kimlik Algısının Tarihsel Arka Planı	275
2.3. Jeopolitik Strateji Olarak Avrasyacılık	279
2.3.1. Avrasyacı Kimlik mi, Avrasyacı Jeopolitik mi?	279
2.3.2. Avrasyacıların Jeopolitik Önergeleri.....	282
2.4. Grand Strateji Olarak ‘Çok Kutupluluk’	285
2.4.1. Çok Kutupluluğun Kolektif Gelişimi	285
2.4.2. Rusya'nın Güç Merkezi İnşası Politikası ve Avrasyacılık.....	290
2.4.3. Rus Dış Politikasının Pratiği Olarak Çok Kutupluluk.....	294
SONUÇ	298
KAYNAKÇA.....	309
Kitaplar	309
Makaleler	311
e-Kaynaklar	315
Rusça e-kaynak.....	320
Diğer	333
ÖZGEÇMİŞ.....	334

HARİTALAR

- Harita 1: 1866-Ticaret Seyrüsefer ve Sınırlandırma Antlaşması'na Göre Dönemin Rus-Japon Sınırı
Harita 2: Rusya ve Japonya Arasındaki Siyasi Sınırların Değişiminin Tarihsel Süreci
Harita 3: Doğu Çin'de Egemenlik Tartışmaları
Harita 4: Ohotsk Denizi
Harita 5: Rusya ve Japonya Arasında İhtilafli Dört Ada
Harita 6: Rusya ve Japonya Arasında 1855 ve 1945 Yıllarında Oluşan Sınırlar
Harita 7: Sangar/Tsugaru Boğazı

KISALTMALAR

Bibliyografik Bilgiler	Uluslararası	Türkçe
Adı geçen eser	op. cit.	a.g.e.
Amerika Birleşik Devletleri	United States of America	ABD
Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği	APEC	APEC
Avrupa Birliği	European Union	AB
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı	OSCE	AGİT
Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Konferansı	ESCC	AİGK
Aynı eser	Ibid.	a.e.
Bağımsız Devletler Topluluğu	CIS	BDT
Bakınız	V.	Bkz.:
Birleşmiş Milletler	UN	BM
Brezilya, Rusya, Hindistan, Kuzey Afrika Cumhuriyeti, Çin	BRICS	BRICS
Çeviren	trans. by	çev.
Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler	et. al.	v.d.
Editör/yayına hazırlayan	ed. by	ed. veya haz.
Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü	CSTO	KGAÖ
Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü	NATO	NATO
Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü	OPEC	OPEC
Rusya Federasyonu	RF	RF
Sayfa/sayfalar	p./pp.	s./ss.
Sovyet ;Sosyalist Cumhuriyetler Birliği	USSR	SSCB
Şangay İşbirliği Örgütü	SCO	ŞİÖ

GİRİŞ

Bu çalışma, Rus dış politikasının Soğuk Savaş sonrası yeniden inşasını konu edinmektedir. Çalışmanın sorunsalı ise yeniden üretilen Rus dış politikasında Asya'nın dönüştürücü etkisidir. Spesifik olarak Putin dönemi ile birlikte yeniden üretilen Rus dış politikasındaki Asya'nın inşa edici rolü sorgulanacaktır. Çalışma, esas olarak, Putin dönemini (2000-2018) kapsamaktadır. Rusya'nın SSCB'nin ardılı olduğu gerçeği akılda tutularak, Sovyetler Birliği-Rusya devamlılığı perspektifinden, Yeltsin ve Putin dönemleri, birbirleri ile ilişkilendirilerek değerlendirilecektir. Gorbaçov, reformları ile yapıyı yumuşatan Yeltsin, bu yapıyı yıkan ama nihai olarak kuramayan; Putin de söz konusu yeniden inşa sürecini tamamlayan lider olarak kabul edilecektir. Çalışmanın odaklanacağı dönem de, işte bu yeniden inşa dönemi olacaktır.

Çalışmada Asya'nın Ortadoğu'yu dışarıda bırakacak biçimde jeopolitik ağırlığını temsil eden bölgesi ele alınacak ve Asya'nın Rusya için ifadesi olan Japonya, Çin ve Hindistan merkezli bir yaklaşım benimsenecektir. Japonya, her ne kadar Batı'yı temsil eden bir aktör olarak öne çıksa da, burada tartışılmayı hak etmektedir. Zira temsil ettiği jeopolitik değer, Rus dış politikasını yeniden biçimlendiren faktör olarak, Asya bütünlüğü içinde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Çalışmanın isim formülasyonunda Doğu yerine Asya isimlendirmesi kullanılmıştır. Böylece 'Doğu' demenin öne çıkardığı ortak kimlik vurgusundan sakınılmış ve sınırları muğlâk 'Doğu' yerine Asya kesinliği tercih edilmiştir. Zira Hint, Çin, Japon, Rus ve Türk unsurları, Asya'yı yekvücut bir kimlik olmaktan uzak kılarak ancak biz benzerlikler coğrafyasına işaret etmektedir.

Uluslararası İlişkilerin başlıca tartışmalarından birisi olan 'hangi konuyu ne kadar çalışmak gerektiği' sorunsalı, bizim de kaçınılmaz olarak karşımızdaydı. Zira çalışmaya değer bir konu belirlemek, analiz birimi ve düzeyi saptamak ve çalışmaya uygun bir teori uygulamak, makul bir araştırmacının başlıca görevlerindedir. Bu çalışmada, teorik çerçeve olarak post-modernist yöntem benimsenmekle birlikte, İnşacılık eksenli bir yaklaşım temel alınmıştır. İnşacı teorinin tamamlayıcısı olarak ise rol teori'si

benimsenmiş ve böylece inşacı yaklaşıma yöneltilen eleştiriler, rol teorisi'nin önermeleri ile cevaplanmaya çalışılmıştır.

Konunun analiz düzeyi saptanırken, temeli Singer'e dayanan ayırmadan hareket edilmiştir.¹ Uluslararası İlişkileri ulus devlet ve uluslararası sistem olmak üzere iki temel düzeyde ele almayı öneren ancak araştırma birimi konusundaki muğlaklığı ortadan kaldırmayan Singer'in yaklaşımı, sonraki çalışmalarında üçüncü düzeyi (birey) önerse de, bizim bugün post-modern yaklaşımla ele alacağımız çalışmanın açıklama gücünü sınırlandırmaktadır. Bu sınırlılığı aşmak için Nuri Yurdusev'in "felsefi", "teorik" ve "pratik" olarak önerdiği analiz birimi ayırımına başvurulacaktır.²

Mevcut çalışma, uluslararası ilişkilerin felsefesine dair olmadığı ve teorik bir önerme içermediği ama bunun yerine somut dış politika olaylarını konu edindiği için pratik düzeyde ele alınacaktır. Analiz birimi olarak ise yine Yurdusev'in "birey", "devlet" ve "evren" olarak sınıflandırdığı üç birimden ikincisi olan devlet düzeyi belirlenmiştir. Bununla birlikte analiz düzeyine hanel getirmeyecek ölçüde birey ve evren birimleri de öne çıkacaktır zira liderlik faktörü ve yapı-yapan etkileşimi, analiz biriminin bütünselliği açısından ele alınmalıdır. Böylece gerek Arı'nın³ gerekse de Yurdusev'in Singer'e analiz birimi ve analiz düzeyi kavramları arasında ayırma gitmediği konusunda yönelttikleri eleştiriler de bir ölçüde karşılanmış olacaktır.

Yine de belirtmek gerekir ki model, bizzat Singer'in belirttiği üzere mutlak doğru olmayabilir ve olmak zorunda da değildir. Burada dikkat edilecek husus, en makul doğruluk veya en az yanılma payı ile çalışmayı tamamlamaktır.⁴ Yukarıda belirtilen analiz birimi ve düzeyi tercihi, İnşacı teorik çerçevenin uygulanmasını ve bunun Rol Teorisi ile desteklenmesini mümkün kılmaktadır.

¹ J. David Singer, "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", *World Politics*, C.XI, S.1, 1961, ss. 77-92.

² Nuri Yurdusev, "“Analiz Seviyesi” ve “Analiz Birimi”: Bir Ayırım Argümanı", *Uluslararası İlişkiler*, C.IV, S.16, 2007-2008, ss. 3- 19.

³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*, 8. B, Bursa, MKM Yayınları, 2013, ss. 121-122.

⁴ J. David Singer, "Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi", *Uluslararası İlişkiler*, C.III, S.11, 2006, ss. 3-24.

Yukarıda belirtilen teorik çerçevede çalışılan konu, teorik kapsamın tanımlanması ile başlamaktadır. Kavramsal çerçeveyi ihtiva eden Birinci Bölüm, böylece biçimlenmiş olacaktır. Esas olarak ana akım teorilerin eleştirisi; buna karşın İnşacı Teorinin önermelerinin elverişliliği üzerinde durulacak ve ‘Putin Döneminin’ kavramsallaştırılması açıklanmaya çalışılacaktır. İnşacı Teorinin esasları ve kimliğe dair çeşitli yaklaşım ve açıklamalar da bu bölümde yer alacaktır.

Tezin, doğal olarak, temel iddialarından biri olan Rus dış politikasının dönüşüyor olduğunun ispatlanmaya çalışılacağı kısım ise ikinci bölümde yer almaktadır. Gorbaçov’un sistemi sarsan, Yeltsin’in yıkan ama yerine yenisini kurmayı tamamlayamayan ve Putin’in de yeniden yapılanmayı tamamlayan olarak kabul edildiği yaklaşımın temelinde geliştirilen bu bölüm, Soğuk Savaş sonrası Rusya’nın yaşadığı dönüşüme odaklanmaktadır. Rusya’nın yaşadığı dönüşüm değerlendirilirken, inşacı teori’nin temel savlarından olan sosyal dönüşüm ve yapı-yapan etkileşimi gibi temel açıklama araçları kullanılmıştır. Bu yolla Putin ile özdeşleşen Rusya’nın yaşadığı ekonomik, politik, sosyal ve dış politik yeniden yapılanma ele alınmıştır.

İkinci bölüm, tezin odaklandığı konunun doğruluğunun sınındığı kısım olarak da değerlendirilebilir. Zira “Rus Dış Politikasının Yeniden Yapılanmasında Asya Faktörü” başlığı, Rusya’nın da yeniden dönüştüğüne dair zımni bir iddia taşımaktadır. Bu bölümde yer alan değerlendirmeler, Rusya’nın yapısal olarak dönüştüğünü ve söz konusu dönüşümün maddi ve normatif yönlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşanan dönüşüm, pek tabii olarak dış politikanın da dönüşümünü içermektedir.

Üçüncü bölüm, yapı-yapan etkileşimi temelinde, Rusya ile Asya’nın birbiri için bu anlamı ifade edip etmediğinin değerlendirildiği bölümdür. Sosyal inşanın iddia ettiği birbirini karşılıklı oluşturma süreci, Rusya ile Asya’nın diğer en büyük üç aktörü arasındaki ilişkiye odaklanarak ele alınmıştır. Bu bölümde, Rusya ile Hindistan, Çin ve Japonya arasındaki ikili ve çok taraflı ilişkilerin, aktörlerin kimlik, çıkar, dış politika ve rol algılarının oluşma sürecinde ne denli etkili oldukları üzerinde odaklanmıştır.

Asya ve Rusya’nın birbiri için “yapı-yapan” olduğu ise dördüncü bölümde değerlendirilmiştir. Sadece Rusya için değil, uluslararası ilişkilerin tamamı için önemli bir bölge olarak Asya, dış politikasının biçimlendiği sahalardan biri olarak, Rusya için

‘yapı’; geliştirdiği politikalar ve bunun sonucunda kurduğu ilişkilerle sosyal inşanın gerçekleşmesini sağlaması bakımından ise ‘yapan’ olarak değerlendirilmiştir. Bu b3l3m, Asya’nın Rus dış politikasını ne 3l3de ve y3nde d3n3řt3rd3đ3n3n somutlaştırıldığı kısımdır.

Çalışmaya, çeşitli 3n kabuller ve savlar ile başlandığını belirtmeliyiz. Bunlardan ilki, ana-akım teorilerin, 3zellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasını ve 11 Eyl3l3 hadiseleri ile somutlaşan k3resel d3n3ř3m3 açıklama g3c3n3 yitirdikleri ama uluslararası ilişkilere dair h3l3a g3l3 anlam çerçeveleri sundukları y3n3ndedir. Bununla birlikte toplum, devlet ve sistem 3nemli 3l3de d3n3řm3řt3r. S3z konusu d3n3ř3m, kavramların ve değerlerin de d3n3ř3m3n3 ifade etmektedir. Bu nedenle Soğuk Savaş d3neminin paradigmaları, yeni bir açıklama perspektifine ihtiyaç duymaktadır.

Bir diğer 3n kabul, Rus dış politikasının karar alma s3recine dairdir. Buna g3re Rus dış politikasının karar alma mekanizması, Avrasyacı elitin etkisi altındır. Dışışleri Bakanı Primakov ile başlayan Avrasyacı etki, Putin ile birlikte, Rus dış politikasının merkezine yerleşmiştir.

Bir diğer 3n kabul, ‘ok kutupluluk’ iddiasındaki Rusya’nın, Avrasya b3lgesi temelinde ‘g3 merkezi inşa etmeye’ çalıştığına dairdir. 3zellikle 2007 M3nih G3venlik Zirvesi’nde en 3st d3zeyde dillendirilen, resmi belgelerde yer alan ve b3rokrasi tarafından da sıkça dile getirilen çok kutupluluk, Rus dış politikasının temel ekseni olmaya başlamış ve Çin gibi Rusyayla aynı d3ř3ncelere sahip olan akt3rlerce de desteklenmiştir. B3ylece Rusya, sistem d3zeyinde yaşanan d3n3ř3m3 y3netme ve ulusal rol3n3 belirleme çabasında hem s3ylem hem de eylem geliştirme kapasitesi elde etmiştir. Esas olarak Putin d3nemi ile birlikte artan maddi olanaklar, geliştirilen s3ylemlerin uygulama sahası bulmasını m3mk3n kılmıştır.

D3rd3nc3 3n kabul ise Asya coğrafyasının bir yandan somut ve pratik g3venlik tehditlerinin kaynağı olması, 3b3r yandan ise Rusya’nın çok kutupluluk iddiasını destekleyen jeopolitik alan olarak 3ne çıkması ile ilgilidir. Asya, Rusya için dış politikanın uygulanma alanı olarak hem coğrafî yakınlığı hem de dış politikanın bizzat konusunu oluşturması bakımından kritik 3nemdedir. K3resel iddiaları olan akt3rlerin

tarih boyunca etkin olma mücadelesi verdikleri mekân olarak Asya, bugün Rusya'nın temel dış politikasının inşa edildiği saha olarak değerlendirilmektedir.

Rusya ile güçlü etkileşim kanallarına sahip olan bölge olması itibari ile Asya, Rus kimliğini tanımlayan ve inşa eden unsurlardan biridir. Ancak bunu, 'kurucu öteki' olarak değil, daha ziyade 'inşa edici öz' olarak yapmaktadır. Zira Rusya'nın yönelimi daha ziyade güneye ve batıya olmuştur. Böylece Rus kimliğini ve dış politikasını dönüştüren de daha ziyade Batı olmuştur. Bundan hareketle, Asya'nın Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler sisteminin merkezi haline gelmeye başlaması ve Asyalı aktörlerin Rus kimliğindeki kurucu rolü, coğrafyanın öteki olarak değil, öz olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası İlişkiler'in nispeten yeni bir disiplin olduğu kabul edilecek olursa, kavramlar konusunda mutlak uzlaşımın olmayışını makul görmek gerekir. Fen bilimleri düzeyinde kesinliğin olmadığı uluslararası ilişkiler disiplininin kavramları üzerinde de zaman zaman farklı anlamlandırmalar yapılabilmektedir. Yazarın kendisini ifade etme biçimi, çalışılan konunun mahiyeti ve dönemin kendine özgü şartları, bazı kavramların, terimleşmiş bile olsalar, farklı biçimlerde anlaşılmasına ve kullanılmasına neden olabilmektedir. Bunun önüne geçmenin en kolay yolu, hangi kavramdan ne kastedildiğinin ortaya konmasıdır. Bu, disiplinin kavramlarını anlamlandırma girişimini değil ama yazarın tercihlerini anlamayı kolaylaştırmayı veya yazarın kendisini ifade etme çabasını gösterir.

Bu bölüm, çalışmada uygulanacak teorinin özelliklerinin ve teoriyi tercih etme nedeninin anlatılacağı kısım olacaktır. Ayrıca Asya kavramı, Rus kimliğine dair anlatı ve Putin Döneminin kavramsallaştırması da yine bu bölümde yer alacaktır. Böylelikle üzerinde farklı fikir yürütülebilecek çeşitli kavram ve yaklaşımlara dair kabullerimiz, olabildiğince, anlatılmaya çalışılacaktır.

1. 'PUTİN DÖNEMİ' KAVRAMSALLAŞTIRMASI

Sosyal bilimler çalışmalarında 'dönemlere ayırma' yaklaşımı, çalışmayı belirginleştirmenin yanında, anlatımı da kolaylaştırmakta ve etkin kılmaktadır. Buradan hareketle, Sovyet Birliği'nin 1991 yılında çöküşü ile başlayan ve Putin'in yeniden seçilmesinden sonraki başkanlığının ilk devresinin 2018'de bitmesi ile sonlanan dönem, çalışmanın zaman aralığı olarak belirlenmiştir. SSCB'nin ardılı olan Rusya Federasyonu'nun ilk devlet başkanı olan Yeltsin'in görev süresi olan yaklaşık on yıllık bir zaman dilimi bu dönemlerden ilkinin, Putin'in 2000-2018 yılları arasındaki iktidarı da ikinci dönemi oluşturmaktadır. Sovyet sonrası Rus dış politikasını başlıca iki döneme ayırmak, teamül haline gelmiştir diyebiliriz.

‘Putin Dönemi’ kavramsallaştırması, 2008-2012 yılları arasında başkanlık yapan Medvedev iktidarını da Putin iradesine tabi gören bir kabule dayanmaktadır. Bu söylem, sadece ülkeyi belli süre yöneten hükümeti ve liderini belirttiği için değil, aynı zamanda Putin iktidarının karakterini ve ruhunu yansıtacak bir bütünlüğü ve devamlılığı ifade ettiği için de kullanılmaktadır. Yeltsin’in, iktidar koltuğunu 1999-2000’de devrettiği Putin yönetimi, daha en başından itibaren, lider adıyla anılabilecek bir karakterde görülmüştür.

31 Aralık 1999’da Yeltsin tarafından vekâleten atanıp Başkan olarak iktidarı devralan Putin, 2004 genel seçimlerini de kazanmış ve anayasanın tarif ettiği ‘üst üste üç defa seçilememe’ şartına uygun olarak 2008 Başkanlık Seçimlerinde aday olmamıştır. Medvedev’in kazandığı 2008 seçimlerinde hükümet başkanı olan Putin’in, Medvedev ile olan siyasi ilişkisi/yoldaşlığı düşünüldüğünde ve icraatları değerlendirildiğinde, Medvedev iktidarının da aslında Putin çizgisinden çıkmadığı anlaşılmaktadır.⁵

Medvedev iktidarı, Putin’in güçlü etkisini hissederek politika üretmiş ve uygulamıştır. 2000-2018 yılları arasında sadece dış politikada değil, iç politikada da Putin etkisi açık olarak gözlenmiştir.⁶ 2012 Başkanlık seçimlerinde yeniden aday olan ve üçüncü defa başkan seçilen Putin, kendisi ile özdeşleştirilen siyasi iktidar dönemini sürdürmüştür. 2000-2008 ve 2012-2018 dönemlerini, bunlar üç seçim dönemini ifade etse de, bütün olarak kabul etmek işlevsel/tutarlı görünmektedir. Zira isimler değişse de iktidarın Putin çizgisini muhafaza ettiği ve beklenilenin aksine Medvedev ile Putin arasında siyasi bir çekişmenin yaşanmadığı görülmektedir. İki liderin tarzları ve iş yapıları arasında farklılıklar gözlenirse de bu, iki dönem arasında karakteristik bir farka ve bağımsız bir Medvedev yönetimine işaret etmez.

2008-2012 yıllarını da ‘Putin Dönemi’ olarak adlandırmak, Medvedev Başkanlığını görmezden gelmek değil, Putin etkisini vurgulamak amacını taşımaktadır. Putin, daha 2000 yılında iktidarı devraldıktan sonra istikrarlı bir politik çizgi benimsemiş ve bunu korumuştur. Medvedev de, Putin ekibinin bir üyesi olarak kendi başkanlık döneminde Putin ile ittifak yapmış ve ulusal rol tanımı ile dış politika konularında önemli ölçüde

⁵ Yevgeni Primakov, *Rusya’sız Dünya*, (çev. Aijan Esenkanova), İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 88.

⁶ Habibe Özdal, Kerim Has, “Putin Rusya’sının Medvedevli Yılları”, <http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/03/putin-rusyasinin-medvedevli-yillari>, (14.06.2016)

Putin’le örtüşmüştür. Yani kısacası çalışma boyunca kullanılacak olan ‘Putin Dönemi’, terimi Medvedev’in Başkanlık ettiği 2008-2012 yılları arasını da kapsayacak şekilde çerçeveselendirilmiştir.

2. POST-MODERN TEORİLERİN MEYDAN OKUMASI VE İNŞACI TEORİ

Uluslararası ilişkilerde teorik çalışmalar, uluslararası ilişkiler felsefesinin yapıldığı ve aslında uluslararası ilişkileri bilimselleştiren bir çabaya işaret etmektedir. Teoriler, uluslararası ilişkilerin az çalışılan ama hiç şüphe yok ki kurucu ögesidir. Ne var ki Türk bilim dünyasında Uluslararası İlişkilere dair çalışmaların az bir kısmı Uluslararası İlişkiler Teorileri üzerinedir.⁷ Bu alana gösterilen ilgisizliği, alanın Türkiye’de kuruculuğunu yapan üniversitelerin ve akademisyenlerin kişisel tutumları ile açıklayabileceğimiz gibi, hâkim olan ana akım teorik yaklaşımın peşinen kabul görmesi ile de açıklayabiliriz.⁸

Sistemde meydana gelen ve SSCB’nin dağılması ile temsil edilen dönüşüm, kavram ve değerlerin de dönüşümünü açığa çıkarmıştır. Yaşanan dönüşümün ana akım teorilerce öngörülemediğinin iddia edilmesi, ana akım teorilere yönelik eleştirilerin artması ve yeni yaklaşımların gelişmesi ile sonuçlanmıştır. Bu kısımda biz, konvansiyonel teorilerin yetersizliğini vurguladıktan sonra yeni döneme dair getirdiği temel açıklama çerçeveleri ve önerileri ile birlikte inşacı teoriyi ele alacağız.

2.1. Ana-Akım Teorilerin Eleştirisi: Post-Modern Meydan Okuma

Realizm ve onun epistemolojisi olarak rasyonalizm, Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası ilişkileri domine etmiştir. Bu hâkimiyet, başka paradigmalardan ve bilim yöntemi olarak başka epistemolojik yaklaşımların varlık gösterememesine neden

⁷ Tarık Oğuzlu, “Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar” <https://kureselcalismalar.com/uluslararasi-iliskiler-disiplini-ve-turk-dis-politikasinda-yeni-acilimler/>, (13.08.2018)

⁸ Ramazan Gözen, “Giriş: Uluslararası İlişkiler, Teori ve Türkiye Tecrübesi”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (ed.) Ramazan Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. B., 2017, ss. 18-19.

olmuştur.⁹ Ancak Sovyetler Birliğinin dağılması ile yapı düzeyinde meydana gelen dönüşüm, yapıyı mutlak olarak açıklayabilme iddiasındaki realizmin gerek ontolojik gerekse de epistemolojik açıdan şiddetle eleştirilmesine yol açmış, böylece başka paradigma ve epistemolojik yaklaşımların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu başlık altında da realizmin ve onun epistemolojisi olarak rasyonalizmin eleştirisi yapılacaktır.

2.1.1. Ana-Akım Teorilerin Eleştirisi

Uluslararası ilişkilerin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışını Birinci Dünya Savaşı sonrası çalışmalara dayandırmak gerekse de, uluslararası ilişkiler çalışmalarının tarihini Thucydides'e kadar götürmek mümkündür. Sparta ve Atina arasında yirmi beş yıl süren savaşı gözlemleyen, analiz eden ve devlet eylemlerine yönelik ilkeler geliştiren Atinalı eski General Thucydides, literatüre yaptığı katkı ile realist paradigmanın ilk temsilcisi olmuştur.¹⁰

Realist paradigmanın alışık olduğumuz savaş, güç mücadelesi, silahlanma, ittifak gibi kavramlarını Peloponnesos Savaşları'nda okuyabiliyoruz.¹¹ Günümüz uluslararası ilişkilerinin temellendiği zemini geliştiren Thucydides, bir yandan da realizmin temellerini atmaktaydı. Güç dengesindeki bozulmanın doğurduğu tehdit algısı ve bunun sonucunda yaşanan silahlanmanın tarafları güvensizliğe ve nihayetinde de savaşa sürüklediğini anlatan Thucydides, moral ve hukuksal ilkeleri dışlayarak 'zorunluluk' ve 'gereklik' gibi kavramlarla devletlerin eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmaktaydı ki klasik realizm de benzer bir söylem üretmekteydi.

Realizmin bu ilk temsilcisine göre hukuk ve moral değerler, devlet eylemleri karşısında bağlayıcı birer öge değildi ve tehdidi önleme adına yapılan savaş, meşru sayılmıyordu. Günümüz uluslararası ilişkilerinde benzer eylemler gözlemlemek mümkün olsa da hukuk ve normların devlet eylemleri üzerindeki etkilerini inkâr etmenin pratik

⁹ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (ed.) Ramazan Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 4. B., 2017, s. 38.

¹⁰ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 144.

¹¹ Thucydides, *Peloponnesos Savaşları*, (çev. Furkan Akderin), İstanbul, Belge Yayınları, 2010, s. 24.

faydası olmayacaktır. Uluslararası kurumlar ve normlar, özellikle dönüşen ve normatif yönü güçlenen modern uluslararası ilişkilerin artık yadsınamaz kurucu unsurlarıdır.

Moral unsurları görmezden gelen bir diğer realist de Machiavelli'dir. Devletin amacının 'güç' elde etmek olduğunu savunan ve bu yolda tüm yollara başvurulabileceğini ileri süren İtalyan siyaset felsefecisi, insan davranışlarında ahlak öğesini zaaf olarak değerlendirmiştir. Buna göre devlet yöneticisi, ulusal çıkar veya iktidar mücadelesi söz konusu olduğunda ahlak ilkelerini bir kenara bırakmalı ve devlet adamlığının gereğini yerine getirmelidir.¹² Amacın aracı meşru kıldığı şeklinde özetlenen bu yaklaşım, günümüz uluslararası ilişkilerinde ciddi biçimde eleştirilmekte ve aslında sadece aracın değil amacın da meşru olması beklenmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemin karar alıcılarının önemli bir siyasi çabası da söz konusu meşruiyeti sağlayacak söylemleri üretmektir.

Realizme yöneltilen eleştirilerden bir diğeri ise insan doğasına yönelik olumsuz epistemolojik yaklaşımdır. Laviathan'da anlattığı insan ve düzen ile ilgili görüşlerinde Hobbes, şan/şeref, rekabet ve muhatabına duyduğu güvensizlik tarafından harekete geçirilen 'eşit' insanın uluslararası ortamı anarşik kıldığını ileri sürer.¹³ İşte bu anarşi ve egoizm, uluslararası işbirliğini büyük ölçüde engellemektedir. Anarşi, iyi niyetimizi mağlup eder çünkü korkuyu, yani olası tehlikeyi bertaraf edecek bir güvence mekanizması yoktur.¹⁴ Devlet, insanın kötü ve bencil doğasının diplomasinin yürütülmesinde yarattığı sınırlamalar nedeniyle, muhatabından gelecek en olumsuz hamle ihtimaline göre pozisyon alır. Çünkü aksini, yani tehditsizliği sağlayacak bir mekanizma yoktur. Anarşi, insan doğasının açığa çıkmasına olanak verir ki bu doğa da kötü ve bencildir; hatta anarşiyi teşvik eder.

Hobbes'a da yaslanan realizm, anarşinin siyaset üstündeki kısıtlamalarına vurgu yapar. Realizmin özü, anarşi ve egoizmin birleşimi ile güç siyasetinin nihai zorunluluklarında yatar. Realistlere göre barış, teori veya genel geçer kural olmaktan

12 Niccolo Makhiavelli, *Prens*, (çev. Rekin Teksoy), 2. B., İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2000, ss. 20-21.

13 Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", C.8, S.29, 2011, s. 71-99.

<http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2013/02/ui-kuraminda-anarsi.pdf>, (22.08.2018)

14 Thomas Hobbes, *Leviathan-Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, (çev. Semih Lim), 17. B., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 127.

ziyade neden-sonuç ilişkisidir.¹⁵ Oysa Rus kökenli anarşizm kuramcısı Pyotr Alekseyeviç Kropotkin'in insan doğasına ilişkin analizlerine bakacak olursak, insan doğasının çatışmaya değil işbirliğine daha meyilli olduğu sonucuna varırız.¹⁶ Sibirya'da yaptığı coğrafi incelemeler sırasında toplumsal gözlemler de yapan Kropotkin, insanın doğada hayatta kalabilmesi için işbirliği yapmak durumunda olduğu çıkarımında bulunur. Kropotkin dikkatle okunduğunda 'Homo Homini Lupus'un (İnsan, insanın kurdudur.) ancak kaynakların sınırlı ama nüfusun yoğun olduğu coğrafyalarda geçerli olacağını düşünmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla toptan bir çıkarımda bulunmak bizi mutlak bir doğru yargıya ulaştırmayacaktır.

Hobbes ve Krapotkin'in tezleri kıyaslandığında denilebilir ki kaynak ve nüfus yoğunluğu, kültür ve kaynakların dağılım düzeni, doğadaki işbirliğini veya çatışmaları belirleyen esas faktörlerdir. Ne var ki insan doğasına ilişkin bu indirgemeci yaklaşım, genel geçer bir kuralı ifade etmemektedir ve bugünün uluslararası ilişkilerinde kabul gören bir açıklama da sunmamaktadır. Zira insana ilişkin yaklaşım tek yönlü ve indirgemeci olmaktan uzaklaşmış; insan faktörünün uluslararası ilişkilerin hâkim kurucu unsuru olduğuna dair yaklaşım yerini daha kapsayıcı yaklaşımlara bırakmıştır.

Hakkın kaynağının 'güç' olduğunu ileri süren Hobbesçu yaklaşıma göre insan sürekli bir korku ve çatışma içinde olunan doğa durumundadır. Uluslararası ilişkiler ise üst otoritenin olmadığı ve her devletin kendi güvenliğini yine kendisinin sağlamak zorunda kaldığı bir ortamı ifade eder.¹⁷ Sürekli çatışmacı olan bu ortamda devletler 'güç' elde etmeye ve diğerleri ile mücadele etmeye zorlanır. Oysa klasik realistler tarafından kabul gören Hobbes'un bu yaklaşımı, yine bizzat yapısalcı realistler tarafından eleştirilir.¹⁸ Bu noktada, anarşinin ve çatışmaların kaynağını insanın kötü doğasıyla açıklamanın yeterli olmadığı ve yapının bizzat kendisinin aktörler üzerindeki etkisini dikkate almak gerektiği savunulur. Nitekim bizzat realistler tarafından eleştirilen bu

¹⁵ Jack Donnelly, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (ed.) Scott Burchill, 'v.d.', (çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan), 3. B., İstanbul, Küre Yayınları, 2013, s. 54.

¹⁶ Pyotr Kropotkin, *Evrimin Bir Faktörü Karşılıklı Yardımlaşma*, (çev. Işıl Ergüden-Deniz Güneri), 3. B., İstanbul, Kaos Yayınları, 2018. s. 7.

¹⁷ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 150.

¹⁸ a.g.e., s. 160.

görüş, üç analiz düzeyi tespiti noktasına kadar geliştirilmiştir. Böylece insan odaklı analiz düzeyi, daha kapsayıcı bir niteliğe bürünmüştür.

20. yüzyıla kadar, yazarları öyle adlandırmasa da, uluslararası ilişkilere dair metinler, dar bir çevrenin ürünüydü. Siyaset diplomatların; savaş askerlerin işi addediliyordu. Dünya meselelerine dair organize bir entelektüel çaba yoktu ve uluslararası siyaset, bu alanda görev yapanların işi olarak görülmekteydi.¹⁹ Oysa dünya değişmekte, devlet yapıları ve işleyişleri gelişmekteydi. Dış politika üzerinde düşünmek, dar bir çevrenin tekelinden çıkmaya ve bağımsız bir disiplin olarak özerkliğini kazanmaya başlamaktaydı.

Thukydides ile başlayan, Makhiavelli ile devam eden ve Hobbes gibi düşünürlerin yapıtları ile aşama kaydeden ama müstakil bir disiplin olarak gelişmeyen uluslararası ilişkiler, ancak Birinci Dünya Savaşı ile birlikte siyaset biliminin bağımsız bir sahası olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Edward Hallett Carr, İkinci Dünya Savaşı'nın kaçınılmaz olduğunun anlaşıldığı zamanda bitirdiği kitabıyla, dünya tarihi açısından son derece kısa sayılabilecek bir dönemi analiz etmiş ama uzun soluklu bir disiplinin de temellerini atmıştır. *Uluslararası İlişkiler Çalışmalarına Bir Giriş* alt başlığı taşıyan kitabında 'güç' kavramına vurgu yapan ve ütopyacılığı eleştiren Carr, realizm olarak anılan teorinin de bazı temel savlarını kurgulamıştır. Carr'ın ütopyacı olmakla eleştirdiği idealizm, Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın önlenmesi düşüncesini araştırma konusu yapmış ve uluslararası işbirliğini mümkün görmüştür. Ancak uluslararası ilişkiler için oldukça naif değerlendirmelerde bulunan idealizm, bir uluslararası ilişkiler felsefesi olarak varlığını korusa da realizmin domine ettiği alan çalışmalarında ancak sınırlı bir etki yaratmıştır.

Carr'a göre, güç faktörünün ihmal edilmesi, uluslararası siyasete dair büyük bir kusurdu. Savaşları kişilerin ihtiraslarına bağlamak, kısa dönemli ve çok kolay bir analizdi.²⁰ Bu yolla, sistemin işleyişine dair sistematik bir anlamlandırma kurgulanamazdı. Savaşın yapısal nedenleri üzerine düşünmek gerekliydi ve Carr, bunun

¹⁹ Edward H. Carr, *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*, (çev. Can Cemgil), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 51.

²⁰ a.g.e., s. xiii.

ilk adımını atıyordu. Rus Devrimi'ni, Milletler Cemiyeti'ni, Büyük Buhran'ı, Hitler'in yükselişini ve İngiltere'nin hâkim konumunu kaybedişini İngiliz Dışişleri Bakanlığı memuru olarak gözlemleyen Carr²¹, liberal politikaların ve idealizmin başarısızlığına bu yolla bizzat tanık olmuştur. Carr, Birinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası siyasetin naif yönünü eleştirmiş ve güç unsurunu anlamadan uluslararası ilişkilerin tam manası ile kavranamayacağını savunmuştur

Aynı zamanda Sovyetler Birliği üzerine uzman olan Carr, 1936 yılında Dışişleri Bakanlığındaki görevinden istifa edip Aberystwyth Üniversitesi Woodrow Wilson Uluslararası Siyaset Kürsüsünde göreve başladığında, uluslararası ilişkilere dair önemli eserler üretmiş ve dahası, uluslararası ilişkileri disiplin haline getiren prensipleri ve düşünceleri geliştirmiştir. O güne kadar kişi ve olaylar tartışılırken Carr, yapıyı ve düşünceyi tartışmaya girişmiştir. Bilinçli bir şekilde disiplin kurma çabası içinde olmadığını iddia etse de Carr, uluslararası ilişkilerin sistematik bir disiplin haline gelmesinde önemli bir aşamanın katedilmesini sağlamıştır.

Devletlerarası güç değişiminin, sistemi etkileyen etmenlerden biri olduğu fikrini Thukydides dillendirmiş²² olsa da Carr, gücü ekonomik, askeri ve kanaat gücü olarak tanımlamış ve sistemin doğru analiz edilebilmesi için anlaşılması zorunlu bir kavram olarak sunmuştur.²³ Ne var ki Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası ilişkilerini anlamak için ekonomik ve askeri alana sıkıştırılmış 'güç' kavramı artık yeterli olmamaktadır. Yumuşak güç unsurlarını saymadan, uluslararası ilişkilerde güç mücadelesini anlamak olanaklı değildir. Bununla birlikte gücü tanımlamak ve ontolojisini anlamak da günümüz uluslararası ilişkilerinin başlıca çabalarındandır.

Carr, düşünceleri ile önemli bir tartışma dizisini başlatmış ve gerek onu öven gerek yeren çalışmalar sayesinde uluslararası ilişkiler yazını büyümeye başlamıştır. Bu noktada Carr'ın kendisi de 'kitabın katı gerçekçiliğinden utandığını' ifade ederek kendi özeleştirisini yapmaktan da çekinmemiştir. Kuramcıların eleştirilerine rağmen yaklaşım, geliştirilmeye devam etmiştir. Özellikle ABD'de, ABD'nin dış politikasını meşrulaştıran

²¹ a.g.e., s. xvi.

²² Thucydides, *a.g.e.*, s. 17.

²³ Carr, *a.g.e.*, s. xxii.

önemli araçlardan biri olarak, büyük ilgi gören realizm, çeşitli bilim adamlarınca geliştirilmiş ve böylece temel formu oluşmaya başlamıştır.

Realizmin karakterini ortaya koyan ise *Politics Among Nations*'ın yazarı Hans Morgethau olmuştur. İnsan doğası hakkında kötümser olan Morgethau, uluslararası ilişkilerin de bu nedenden dolayı sürekli çatışma halinde olacağını ve moral ilkelerin, devlet eylemlerinde bağlayıcı olmayacağını ileri sürmüştür. Siyasal gerçekliğin hareket noktasını 'güç' olarak tanımlayan Morgenthau, çıkar kavramını politikanın özü olarak görmüş ve evrensel moral ilkelerin devlet eylemlerinde uygulanmasının mümkün olmayacağını savunmuştur.²⁴ Ancak bugün uluslararası eylemleri evrensel hukuk prensiplerince kısıtlanan veya motive edilen uluslararası aktörleri gözlemleyebilmekteyiz. Bu bağlamda insani müdahale, ulusal çıkarı gerçekleştirmek için meşrulaştırıcı bir araç olarak okunsa da, evrensel normları gerçekleştirdiği gerçeği, bunun pratik örneği olarak değerlendirilmelidir. Benzer şekilde uluslararası hukuk kurumlarının işlemesi, güç mücadelesi ile ilişkilendirilse de, evrensel normların uygulanabilirliğini gösteren önemli kanıtlardır. Dolayısıyla hâkim paradigmanın, normları görmezden gelen tutumu, uluslararası ilişkileri anlamayı kolaylaştıran bir yaklaşım değildir.

Soğuk Savaş dönemine hakim olan realist paradigma ile gerek ontolojik gerek epistemolojik çıkış noktası benzer olan idealizmin içindeki yöntem tartışması, realizmin yeniliğe gitmesine neden olmuştur. Uluslararası ilişkiler teorilerinde yaşanan 'ikinci büyük tartışma' olarak kabul edilen tartışma, bilimsellik üzerinedir. Kenneth N. Waltz tarafından geliştirilen neo-realist yaklaşımla birlikte aktör temelli realizm, yapısal bir boyut kazanmış ve disiplin daha bilimsel bir metodolojiye kavuşmuştur.

Uluslararası ilişkileri, anarşi temelli çatışma durumu ile açıklamaya çalışan düşünürlerin aksine Waltz, yapının devlet davranışları üzerindeki kısıtlayıcı etkisini ortaya koyarak yeni bir açıklama geliştirmiştir. Merkezi bir otoritenin bulunmamasının sonucu olarak 'anarşik olan sistem, güç dengesi ile barış halindedir' diyen Waltz'a göre uluslararası ilişkiler, dış politikayı insan doğasına ve devletin kapasitesine indirgemekle

²⁴ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 155.

eleştirilebilir.²⁵ Waltz'ın teorisi, devletin güç kapasitesi dışındaki tüm niteliklerinden soyutlanmasına dayanmaktadır.²⁶ Ancak buradaki güç, amaç değil araçtır. Güç merkezli klasik realizm yaklaşımının aksine güvenlik temelli bir yaklaşım geliştiren Waltz, aktör ile yapının karşılıklı etkileşim halinde olduğunu savunur. Birey temelli uluslararası ilişkiler açıklamasına da eleştiri getirir.

Waltz'ın açıklamasına göre düşmanlık, yapısalıdır. Her güçlü devlet, ötekini dengelemek durumundadır. Hitler döneminde ve sonrasındaki ABD-SSCB ilişkileri, buna bir örnektir. Hitler'e karşı bu iki devlet aynı cephede yer almışken, Hitler faktörünün ortadan kalkması ile karşı bloklara liderlik etmişlerdir. Benzer şekilde Sovyet sonrası sistemde Çin-Rusya ilişkileri de buna misal olarak verilebilir. Yani aktörlerin güç kapasiteleri sistemi şekillendirirken, sistem de aktörlerin eylemlerini belirleyen önemli bir unsur olarak değerlendirilir. Buna göre Soğuk Savaş, sadece aktörlerin sebep olduğu bir şey değil, aynı zamanda iki kutupluluğun da bir sonucudur.²⁷ Yani aktörlerin normal davranışları ki bu güç elde etme ve güvenliği sağlama çabasıdır, Soğuk Savaş ile sonuçlanmıştır. Bu bağlamda sonuç, sadece liderlerin kin veya dostluğuyla ilgili değil, aynı zamanda sistemin kendi karakteri ile de ilgilidir.

Realizmin içinden gelen bu eleştiriler, realizmi daha bilimsel bir zemine kaydırmıştır ama bu defa sadece ampirik araştırmalar öne çıkmıştır. Normları bütünüyle reddeden hakim paradigma, bu defa da aşırı bilimsel olmakla ve insan unsurunu dışarıda bırakmakla eleştirilebilirdi. Uluslararası ilişkileri gerçekleştirenin 'insan' olduğu dikkate alındığında, ana unsuru dışarıda bırakarak yapılan çalışmaların kadük kalması da kaçınılmaz olmaktadır. Öte yandan, bilimsellik kaygısı olan realist paradigma, aktörün rasyonel davrandığını vurgulayarak, maddi bir çelişkiye de düşer. Zira 'rasyonel davranış' kabulü, kendi başına normatif bir değere atıf yapar ki bu da realizmin, normları dışlayan yaklaşımına uymaz.

Normatif öğeleri Uluslararası İlişkilerin dışına itmenin yanında, çalışma alanını savaş, anarşi ve rekabet gibi sınırlı konularla daraltan realistler, barış ve işbirliğinin nasıl

²⁵ a.g.e., s. 157.

²⁶ Donnelly, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 67.

²⁷ a.g.e., s. 61.

sağlanacağına dair düşünce üretmemekle de eleştirilirler. Dahası, çıkar ve tercihlerin kaynağını açıklamamakla eleştirilirler²⁸ ki bu da İnşacı Teorinin, disiplin içinde merkezi konum elde etmesini sağlayan katkıyı sunmasına olanak vermiştir. Bu noktada, sadece insan doğasına vurgu yapmak veya yapıyı devlet eylemlerinde bir etken olarak görmek, buna karşın uluslararası ilişkilerin dinamiklerinden olan çıkarın tanımını ve kaynağını ortaya koymamak, aktörün davranış motivasyonunu açıklamaya yetmez. Analiz alanını daraltmak, uluslararası ilişkilerin bütününe kapsamamakta ve doğal olarak sınırlı bir inceleme alanı oluşturmaktadır ki bu, devletlerarası ilişkilerin doğasını tümüyle anlamayı ve anlamlandırmayı olanaksız kılmaktadır. Ana-akıma yöneltilen ontolojik kökenli bu eleştiri, tatmin edici bir karşılık bulamamış ve İnşacı Teori bu noktada da disiplindeki konumunu güçlendirmiştir.

Öte yandan realistler, dış politika konularının birbirine olan önceliğine dayanan alçak politika-yüksek politika ayırımına giderler ki bu, günümüz uluslararası ilişkilerini anlamamızı kolaylaştırmaz. Zira uluslararası ilişkilerin konularının üstünlüğünü veya önceliğini bu ayırım değil, konuların bizzat kendi özellikleri tayin eder. Üstelik gerek ekonomik, gerek güvenlikle ilgili gerekse de kültürel konular, uluslararası ilişkilerin gündemini oluşturabilmekte ve devletlerarası ilişkilerin seyrini belirleyebilmektedir. Soğuk Savaş şartlarına nispeten uygulanabilir olan söz konusu yaklaşım, Soğuk Savaşın bitimiyle açıklayıcı etkisini önemli ölçüde yitirmiştir. İnsan hakları, insani müdahale, küresel gıda güvenliği, büyük çaplı göçler, sosyal ve kültürel meseleler, küresel ısınma, uluslararası terör ve uluslararası işbirliği gibi uluslararası ilişkilerin yeni meseleleri ve ilgi alanları küresel siyasetin önemli gündem maddeleridir ve bu konular konvansiyonel yaklaşımları oyun dışı bırakmıştır. Kaldı ki uluslararası ilişkilere konu olan meseleleri birbirinden mutlak olarak ayırmanın güçlüğü ortadadır ve inşacı teoriler gibi post-modern yaklaşımlar, yeni dönemin yeni sorunlarına daha etkili cevaplar vermektedir.²⁹

²⁸ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 176.

²⁹ Татьяна Алексеева, “Мыслить Конструктивистски: Открывая Многоголосый Мир” Сравнительная Политика, Т.5, Н.14, 2014, сс. 4-21. (Tatyana Alekseev, “İnşacı Tarzda Düşünmek: Çoksesli Dünya Yaratmak”, Karşılaştırmalı Politika, С.5, S.14, 2014, ss.4-21), <https://www.comparativepolitics.org/jour/article/viewFile/55/64>, (05.09.2018).

Realistlerin üzerinde durdukları iç-dış politika ayrımı da artık anlam ifade etmemektedir.³⁰ İç politika ile ilgilenmeyen realizm, iç politika ile dış politikanın birbirleriyle olan sıkı bağlarını da gözden kaçırmaktadır. Oysa iç ve dış politikanın birbiriyle girift durumları ve dış politikanın analizinde iç politikanın kurucu etkisi ortadadır. Devletin iç yapısını anlama çabası bizi kimlik, çıkar, medeniyet dünyası gibi analiz birimlerine götürür ki bunlar dış politikanın oluşmasında ve uygulanmasında önemli etmenlerdir. Dolayısıyla realizmin ilgilenmediği liderlik faktörü, toplumların yapıları, kimlik algısı ve karar alma süreçleri gibi unsurlar, uluslararası ilişkiler çalışmalarının gücünü sınırlamaktadır. Günümüzde artık norm haline gelmiş olan uluslararası işbirliğini geliştirme çabalarını kapsamayan ana-akım teoriler, böylece uluslararası ilişkilerin bütününe ele almaktan giderek uzaklaşmaktadır.

Realist yaklaşımları açıklamakta etkili bir araç olarak kullanılan ‘bıardo topu’ modeli ise aktörlerin benzer etkilere karşı benzer tepkiler vereceğini ileri sürmektedir. Aktörlerin içsel özelliklerini yadsıyan bu yaklaşım, tüm oyuncuları hemen hemen aynı görür. Aynı kabul edilen bu oyuncuların birbirleri ile ilişkilerini açıklamak ise makulün üzerinde bir indirgeme anlamına gelmektedir.³¹ Oysa konvansiyonel teorilerin pek ilgilenmediği devletlerin sosyal yapıları, yönetim biçimleri ve en önemlisi de birbirlerini algılama biçimleri, aynı şartları ifade eden muhataplar karşısında takınılan farklı tutumları açıklama olanağı sunacaktır.³²

Anlatılanlardan hareketle, ABD’nin İran ve İsrail’in silah kapasiteleri karşısında geliştirdiği farklı politikaları; Çin’in Hindistan ve Pakistan gerginliğinde sergilediği farklı pozisyonları ve Rusya’nın Kuzey ve Güney Kore’nin askeri varlığı karşısında geliştirdiği farklı tehdit algılamalarını, tüm aktörleri aynı kabul ederek anlamak olanaksızdır. Waltz’ın kendisi de, “devletlere baskı yapan uluslararası yapısal özellikleri betimleyebiliriz ama devletin nasıl tepki vereceğini, ulusal yönelimlerinin bilgisi olmadan

³⁰ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 178.

³¹ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Yaklaşımlarının Gelişimi”, <http://www.uiportal.net/uluslararasi-iliskiler-calismalari-ve-yaklasimlarinin-gelisimi.html>, (22.08.2018)

³² Tayyar Arı, “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler”, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, (ed.) Tayyar Arı, Bursa, Dora Yayınları, 2014, s. 9.

bilemeyiz” der. Realizm, temel motivasyon olarak; asgari düzeyde kendini koruma, azami düzeyde ise dünya tahakkümü için hareket etmeyi esas kabul eder.³³

Buradan yola çıkarak devletlerin sayısız eylem biçiminin temel motivasyonlarını ve bu eylemlerin anlamlarını, mutlak olarak belirleyebilmemiz mümkün olmaz. Yapılar, devletleri bir eyleme doğru itebilir ama sonuçları kesin biçimde şekillendiremez. Bu noktada, aktörün davranışları ve bu davranışlarının sonuçları üzerinde belirleyici etkiye sahip olan yapı dışı etkenler de analize dahil edilmelidir. Bu anlamda yapısal realizmin öngörülleri belirsizdir ve ancak yapının etkisiyle sınırlıdır.

Ana-akım teoriler, Soğuk Savaş sonrası küresel gelişmeleri ve yenilikleri yakından takip etme konusunda çok ağır kalmışlardır. Ana-akım teorilerin cevaplayamadığı soruları ve çözemediği sorunları post-modernist teoriler cevaplamaya ve çözmeye çalışmaktadır.³⁴ Buna göre temel aktör devlettir ama diğer aktörler de artık oldukça etkilidir. Karar vericiler, realistlerin savunduğunun aksine, rasyonel olmayan kararlar da verebilmektedir. Normları tamamen dışlamak, uluslararası ilişkileri anlamayı kolaylaştırmamakta ve hatta hatalı anlamlandırmalara bile neden olabilmektedir. Uluslararası ortam kaotiktir ama güç kaymaları, sadece savaş yolu ile gerçekleşmek zorunda değildir. Sovyetler Birliği’nin dağılışının yarattığı güç kayması buna en güçlü örnektir.

Kısacası, realizm aşırı genellemecedir ve bu nedenle de detayları kaçırmaktadır.³⁵ Realist teorilerin bazı önermeleri, Uluslararası ilişkiler yaklaşımında kullanılabilir; bunlar dünya politikasını ve devlet eylemlerini anlamlandırma noktasında fikir sahibi olmaya yardımcı olabilir ancak realizm, dünya politikasını açıklayan başlı başına tatmin edici bir teori değildir.³⁶

³³ Donnelly, “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 64.

³⁴ Андрей Цыганков, “Теория международных отношений глазами российского реализма” (Andrey Tsiganokov, “Rus Realistlerin Gözünden Uluslararası İlişkiler Teorileri”), <http://www.globalaffairs.ru/number/Teoriya-mezhdunarodnykh-otnoshenii-glazami-rossiiskogo-realizma-17945>, (17.07.2017)

³⁵ Donnelly, “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 82.

³⁶ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, s. 180.

Post-modern teoriler ise bu anlamda daha güçlü araçlar sunmaktadırlar. Bu anlayışla, ana-akım teoriler temellerinden sarsılsa da onlara yöneltile eleştiriler, aslında teorilerin çökmesini değil, gelişmesini sağlamıştır diyebiliriz. Zira yeni hiçbir eleştiri, alternatif bir teoriyi henüz geliştirememiş ama yeni yaklaşımlar sayesinde mevcut teoriler derinleşmiştir. Mesela ‘devlet, temel egemendir’ kuralı hâlâ geçerlidir. Sadece ‘devlet nedir’ diye de sorulmaya başlanmıştır. Devletin temel aktör olma durumu değişmemiş, ancak onun dışında da aktörler olduğu kabul edilmiştir. Devletin temel aktör konumu kabul edilmekle birlikte, devletin nasıl oluştuğu ve ne olduğu da uluslararası ilişkilerin temel inceleme konuları arasına girmiştir. Bu bağlamda, uluslararası ilişkileri teorik araçlardan yoksun bırakmak istemiyorsak, realist kökenli yaklaşımları bütünüyle ortadan kaldırmanın yararlı bir tutum olmadığını kabul etmeliyiz.

Bu noktadan hareketle, gerek uluslararası ilişkilerin kendine özgü nedenlerinden gerekse de toplum bilimlerinin genel niteliğinden ötürü, tek bir teorinin dış politika ve uluslararası ilişkileri analiz etmek için yeterli olmadığını belirtebiliriz.³⁷ Tek bir teori, tüm sistemi her anlamda mutlak olarak açıklayamaz ve bu bakımdan realist olmak, istenen bir durum değildir. Öte yandan realizmin sunduğu anlamlandırmalar bir kenara konamaz ve realist karşıtı olmak da istenen bir durum değildir.³⁸ Meşru bilginin ne olduğu realistler tarafından belirlenmiştir ancak ortaya çıkan dar çerçeve, inşacı teori gibi post-pozitivist yaklaşımlar tarafından detaylandırılmış ve son derece kullanışlı araçlar sunulmuştur. Bu kapsamda bilgiye ulaşma yolu olarak da pozitivist yaklaşım eleştirilmiş ve ana-akım, epistemolojik açıdan da güçlü biçimde irdelenmiştir. Bu aşamada, ana-akım teorilerin gerek epistemolojik gerekse ontolojik eleştirisinin yapılması tezimizin yaklaşımını belirlemek açısından yararlı olacaktır.

2.1.2. Post-Modernizmin Karşı Çıkışı

Hans Morgenthau, amaç ve ideolojilerin ulusal davranışları etkileme kapasitesini reddetmişken³⁹, disiplin bugün tam tersi bir noktada bulunuyor. Bu nedenle ana-akım

³⁷ Arı, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, s. 1.

³⁸ Donnelly, “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, s. 83.

³⁹ Singer, “Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi”, ss. 3-24.

teoriler yerine post-modern teorileri tercih ederek günümüz uluslararası ilişkilerini ve aktör davranışlarını daha isabetli değerlendirebiliriz.

Modern dönemin en güçlü ve dönüştürücü eleştirisini getiren eleştirel teori, bu çalışmamızda tarafımızca da post-modern dönemin lokomotif teorisi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle ana-akımın meta-teorik eleştirisi yapılırken temel referans noktası eleştirel teori olarak belirlenmiştir. Buna mukabil rasyonalist teoriler ve bunların epistemolojik yaklaşımı olarak pozitivism, eleştirilerin odağında yer alacaktır.

İki kutuplu sistemin hâkim paradigması olan realizm ve onun epistemolojik yaklaşımı olan pozitivism, kendi egemenliğini sarsacak ciddi bir muhalefetle karşılaşmamış ve hâkim konumunu Soğuk Savaş boyunca korumuştur. Hâkim paradigmaya yönelik eleştiriler, onun yerine bir alternatif geliştirmekten ziyade, zaafalarını ele almış ve aslında gelişmesine katkı sunup onu dönüştürmüştür. Liberalizme daha İkinci Dünya Savaşı sonrasında galip gelen ve Marksizm'e yaşam alanı tanımayan realist teori, uluslararası ilişkilerin epistemolojisi ve ontolojisi konusunda da benzer hâkimiyeti ile farklı girişimlere ve yönelimlere varlık alanı tanımamıştır.

Ne var ki Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerin sorunları ve bununla birlikte kavramları da değişince, geleneksel teorik yaklaşımlara yönelik farklı noktalardan ve farklı geleneklerden eleştiriler gelmeye başlamıştır. Bu eleştiriler, asıl olarak pozitivismin yöntemine ilişkin olduğu için post-pozitivist olarak da adlandırılmıştır. Feminizm, yeşil teori, küresel yönetim, uluslararası siyaset teorisi gibi çeşitli eleştiri odakları, uluslararası ilişkilerin hâkim epistemolojisine yönelmişlerdir. Asıl karşı çıkmanın eleştirel teorilerden geldiği kabul edildiği için ana-akıma yönelik eleştirilerin temsilcisi olarak bu yaklaşımın temel alındığını belirtmiştik. Çünkü eleştirel teori sadece epistemolojik değil, ontolojik bir içeriğe de sahiptir. Bunun da ötesinde, yeni bir bilim felsefesi önermekle ana-akıma yönelik en güçlü meydan okumayı getirmektedir.⁴⁰

⁴⁰ Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstruktivism", https://www.academia.edu/19166568/%C4%B0n%C5%9Fac%C4%B1%C4%B1k_Konstr%C3%BCktivizm, (22.08.2018)

Söz konusu meydan okumanın kökeni, klasik teorilerin ve bilimsel yaklaşımın egemen olduğu Soğuk Savaş dönemi öncesine kadar uzanır. Kökeni, klasik Yunan'ın özerklik ve demokrasi düşüncesine ve 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı'na dayanan bu düşünce ekolü,⁴¹ Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Frankfurt'ta Max Horkhimer, Theodor Adorno ve Herbert Marcuse gibi bir grup bilim insanı tarafından geliştirilmiş ve modern toplumsal ve siyasal hayatın eleştirisine odaklanmıştır.⁴² 1937 yılına gelindiğinde ise Max Horkhimer'in çalışmaları ile sosyal bilimlerde de etkisini göstermeye başlamıştır.⁴³ Robert Cox, Andrew Linklater ve Jürgen Habermas gibi düşünürlerce hâkim uluslararası ilişkiler teorileri ve bilimsel yöntemlerinin egemenliği altında gelişimini sürdüren eleştirel teori, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda etkisini daha güçlü biçimde göstermeye başlamıştır.

Eleştirel teoriyi geliştirenler, geleneksel teorileri, siyasal ve ekonomik düzenin sunduğu ilişki ve var olma biçimini korumaya ve onu meşrulaştırmaya yönelik bir çaba içinde olmakla tehdit ederler. Bu nedenle hareket noktaları, mevcut düzenden özgürleşmeye yönelik istektir.⁴⁴ Bu 'özgürleşme', verili olan teoriyi, epistemolojiyi, ontolojiyi yeniden okumakla mümkün olacaktır. Hedefine 'iktidar'ı koyan eleştirel teori, meşru görülen her türlü toplumsal, siyasal, ekonomik ya da ikili ilişkinin, bilginin, teorinin ve pratik/eylemin içinde yer alır.⁴⁵ Eleştirel teorinin düzen sarsıcı etkisi sadece teorik eleştiri getirmesinden değil, aynı zamanda epistemolojik, ontolojik ve metodolojik düzlemde bir eleştiri geliştirmesinden doğmaktadır.

Bu yaklaşımın metodolojik anlamda, genellikle hâkim teorilerde ihmal edilen bir husus olan bilgi ile toplum arasındaki ilişkiye dikkat çekerek bilginin siyasal niteliğini mutlaka göz önünde bulundurmaktadır. Oysa geleneksel yöntem, bilim insanının incelediği dünyanın dışında olmasını salık verir; onun ideolojik değer, inanç sistemi ve

⁴¹ Menent Savaş Cazala, "Eleştirel Kuramda Özgürleşme ve Aydınlanma Düşüncesi", *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, (ed.),Tayyar Arı, Bursa, Dora Basım Yayın, 2014, s. 49.

⁴² Arı, "Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler", s. 14.

⁴³ Mehmet Akif Okur, Hakan Övünç Ongur, "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 3. B., (ed.) Ramazan Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 292.

⁴⁴ a.g.e., s. 293.

⁴⁵ a.g.e., s. 292.

dünya görüşünden, yani değerlerden arındırılmış olması gerektiğini savunur.⁴⁶ Teorinin bir amacının olması gerektiğine ve rastgele bir çaba olmadığına inanan eleştirel teorisyenler, bilginin ve bilimsel çabanın tarafsız, değerlerden mutlak arındırılmış olması gerektiğine katılmazlar. Hatta bunu mümkün görmezler çünkü sosyal bilimlerde teoriler zaten toplumsal ve siyasal yaşamdan ayrı düşünülemez. Dolayısıyla geleneksel teorilerin pozitivist metodolojisi ve siyasal yapıyı meşrulaştırıcı özelliği, eleştirel teorisyenlerce kritik konusu yapılmamaktadır.⁴⁷

Ontolojik düzlemde ise inşacı yaklaşım, anarşi ve devlet doğasının ulusal çıkarları belirlediği yönündeki realist varsayımı reddederek yapının ve aktörün hem birbirlerini hem de bu unsurları sosyal olarak inşa ettiklerini varsayar. Öte yandan devletleri yekpare nitelikli ve rasyonel davranan aktörler olarak gören bireyci ontolojilerin, kimlikleri, sosyal etkileşimden bağımsız şekilde sahip olunan bir ‘şey’ olarak görmelerine karşılık; eleştirel teori, aktörlerin ve yapıların nasıl ortaya çıktığına ve tarihsel koşullardan nasıl etkilendiğine odaklanmaktadır. Söz konusu tepkisel görüşleri benimseyen eleştirel teori, aslında kendisini meta-teori olarak konumlandırmaktadır.⁴⁸

Uluslararası ilişkilere dair kapsamlı ve alternatif bir teori kurmaktan ziyade geleneksel teorileri meta-teorik bir analize tabi tutarak buradan hareket eden eleştirel teori, tüm post-pozitivist teorileri ve bu kapsamda da inşacı teoriyi, feminizmi, İngiliz Okulu’nu da içine almak kaydıyla büyük tartışmaları da belirleyecek derinlikte bir etki doğurmuştur.⁴⁹ Soğuk Savaş koşullarının uluslararası ilişkiler üzerindeki etkilerinin ortadan kalkması ile birlikte daha da derinleşen pozitivist ve post-pozitivist teoriler arasındaki tartışma, yeni haliyle rasyonalist teoriler ile eleştirel teoriler arasındaki tartışma olarak da ifade edilir olmuştur. Eleştirel teorinin, rasyonalist teoriler ile sürdürdüğü tartışmaya inşacı teori de dâhil olmuştur. Post-pozitivist nitelikte olan inşacı teori, eleştirel teori ile bir tartışmaya girmiştir.

⁴⁶ Arı, “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler”, s. 15.

⁴⁷ a.g.e., ss. 15-16.

⁴⁸ a.g.e., s. 16.

⁴⁹ a.g.e., s. 23.

Öte yanda, eleştirel teorisyenler arasında birçok bakımdan mutabakat olduğunu söylemek de oldukça zordur. Bu çerçevede modernist ve post-modernist eleştirel teorisyenler arasında bazı farklılıklara değinilebilir. Birinci gruba mensup olanlar eleştirel yorumculuğu tercih ederek geleneksel yaklaşımla benzer bir pozisyon benimsemiş ve tüm görüşlerinde olası öznelliğe ve güç ile bilgi arasındaki bağlantıya odaklanmılar, bir taraftan da bilimsel bilgiye ilişkin iddialar içinde anlamlı-anlamsız ayrımı yapacak bir ölçüte gerek olduğunu düşünmüşlerdir.⁵⁰ İkinci gruba mensup olanlar ise daha radikal bir pozisyon benimseyerek pozitivistimin önerdiği bilimselliği reddetmiş ve bilimsel bir ölçüt olarak her türden deneysel veya etik ölçüte karşı tavır almışlardır.⁵¹ Ne var ki aralarındaki önemli farklılıklara rağmen her iki grubun da mensupları meta-teorik veya yarı felsefi pozisyona sahiplerdir ve epistemolojik, ontolojik, metodolojik ve normatif kaygılarla hareket ederek Soğuk Savaş döneminin hâkim rasyonalist yaklaşımının köklü eleştirisini hedeflemişlerdir.⁵² Söz konusu bu yaklaşım, uluslararası ilişkileri yeniden okumayı olanaklı kılmış ve dönüşen sistemi anlamlandırma noktasında yeni araçlar sunmuştur.

Mesela eleştirel teorinin özgürleştirici söylemi, Batı kaynaklı toplumsal değerleri ve bu değerlerin meşrulaştırdığı sistemi eleştirmeyi olanaklı kılar ki bu da ana akım teorik yaklaşımları aşmayı ve çalışma konusuna uygun teorik ve metodolojik zemini oluşturmayı mümkün kılar. Ayrıca merkez-çevre ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde, Batı merkezli bilgi birikimini ve hâkim teorik yaklaşımı eleştiren bir noktada durmak, Rusya-Asya çalışmaları yürütmek için gerekli olan bağımsız ve öznel çalışma koşullarını sunmaktadır. Böylece Asya ve Rusya'nın ifade ettiği kendine özgülük ve birbirini inşa etme süreçleri, daha elverişli teorik koşullarda değerlendirilebilecektir.

Bu noktada, eleştirel teorilerin pozitivist teoriler karşısındaki pozisyonunu güçlendiren boyutu ile bilimsel gerçeklikten de söz etmek gerekmektedir. 1970'li yıllarda Roy Bhaskar tarafından geliştirilen ama realizmin mutlak hâkimiyetinde pek güçlü etki yaratmayan bilimsel gerçekçilik, Soğuk Savaş sonrasında uygun zemininde kendisine

⁵⁰ a.g.e., s. 13.

⁵¹ a.yer

⁵² a.g.e., s. 24.

tekrar yer bulmuş ve disiplin içi tartışmaların arasına girmiştir.⁵³ Bilim felsefesi olarak önerilen bilimsel gerçekçilik ve onun sosyal bilimler yöntemi olarak eleştirel gerçekçilik, teoriyi derinleştirme girişimi ile pozitivistin göz ardı ettiği bir alanı konu edinmiştir. Eleştirel gerçekçiliğin Uluslararası İlişkiler kuramı açısından en önemli özelliği uluslararası ilişkilerin incelenmesinde odak noktasını epistemolojiden ontolojiye kaydırmasıdır.⁵⁴ Eleştirel gerçekçiliğin ontolojisine göre, kişilerin gözlem ve duyularından bağımsız bir gerçek vardır. Bu boyutu ile yaklaşım gerçeği, gözlemlenebilen olgularla sınırlayan pozitivist bilim anlayışına alternatif bir bilim felsefesidir.⁵⁵

Bu kuramsal tartışma, bizzat pozitivist-post-pozitivist tartışmanın kendisine de meydan okumaktadır. Zira toplumun bilimsel bir incelemesinin yapılıp yapılamayacağı sorusuna yeni bir boyut getirmektedir. Bhaskar toplum bilimleriyle doğa bilimleri arasında “yöntemsel bir birlik” olduğuna inanmakta, ancak bilim kavramının yeniden tanımlanması ve pozitivistlere alternatif bir bilimsel anlayışın geliştirilmesi gereğine işaret etmektedir.⁵⁶ Pozitivist yaklaşımların temelinde epistemolojik endişeler bulunurken, eleştirel gerçekçilik için önemli olan ontoloji ya da neyin var olduğu sorusudur.⁵⁷ Pozitivism, ontolojik olarak devletlerin, uluslararası ortamın temel aktörü olarak kabul edilmesini salık verir. İlgi alanını devlet eylemleri ve sonuçları ile sınırlamak, temel toplumsal ilişkileri çalışma alanı dışına iter ki bu, uluslararası ilişkileri bütünlüğü içinde değerlendirmeyi zorlaştırır.

Pozitivizme yöneltilen realist eleştirinin amacı, pozitivistin önerdiği bilgi elde etme yöntemine alternatif oluşturmaktır. Aslında eleştirel gerçekçilik, pozitivistin mutlak gerçekçiliğini eleştirmenin yanında post-pozitivistin de göreceliğini aşma isteği ile ona da bir meydan okumadır. Eleştirel teorinin ve eleştirel realizmin klasik realizme ve onun

⁵³ Faruk Yalvaç, “Uluslararası İlişkilerdeki Temel Tartışmalar ve Eleştirel Gerçekçilik”, *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1: Kimlik Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, (ed.), Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayınları, 2012, s. 1.

⁵⁴ Faruk Yalvaç, “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında PostPozitivism Sonrası Aşama”, *Uluslararası İlişkiler*, C.6, S.24, 2010, ss. 3-32.

⁵⁵ a.g.m.

⁵⁶ Roy Baskar, *A Realist Theory of Science*, Brighton, Harvester Books, 1978, s. xxvii.

⁵⁷ Yalvaç, “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında PostPozitivism Sonrası Aşama”, ss. 3-32.

epistemolojik ve ontolojik kökenine ilişkin eleştiri, uluslararası ilişkiler teorisinin yeni bir aşamaya geçişini simgelemektedir.

Teori, değişen küresel sistemi anlamak ve daha uygun analiz çerçevesi oluşturmak için kendisini geliştirmektedir. Uluslararası ilişkilerin değişen doğası, onu anlama ve anlamlandırma çabası içinde olan uluslararası ilişkiler teorisini de değişime zorlamaktadır. Disipline hâkim olan ana-akım teoriler ve onların pozitivist epistemolojileri, Soğuk Savaş'ın göreceli statik durumunu açıklamakta başarılı olmuşlarsa da, savaşın sonunu öngörememişler ve dahası, yeni düzeni açıklama konusunda hayal kırıklığı yaratmışlardır. Bu bağlamda eleştirel teorisyenler, klasik teorilerin uluslararası ilişkilerde istikrarlı gibi görünen yapıların değişim potansiyellerinin araştırılmasına odaklanmış, bu potansiyellerin normatif bir özgürleşme projesi çerçevesinde açığa çıkarılarak vurgulanmasını amaçlamıştır.⁵⁸ Böylece klasik teorilerin öngöremediği ve anlamlandıramadığı Soğuk Savaş'ın sona erışı ve sistemin dönüşümü, eleştirel teorisyenlerin önerdiği analiz çerçevesi ile anlaşılır kılınmaktadır.

Meta-teorik analiz sunan eleştirel teorisyenler, klasik teorisyenlerin aksine mevcut düzeni verili kabul etmemekte ve düzenin unsurlarını sorgulayarak geçirdikleri değişim sürecini de analiz konusu etmektedirler.⁵⁹ Böylece, o zamana kadar sorgulanmayan devlet, savaş, barış ve uluslararası kurumlar gibi araştırma nesnelerini inceleme alanına dâhil etmişler ve bu kavramların, ele alındıkları perspektife göre biçim ve anlam değiştirdiğini varsaymışlardır. Uluslararası yapıyı evrensellik yerine tarihsellik içerisinde algılayarak uluslararası yapının değişmezliği iddiasını reddetmekte ve böylece iki kutuplu yapının pekâlâ değişebileceği sonucuna ulaşabilmektedir.⁶⁰ Böylece rasyonalist teorilerin yapının sürekliliğine ilişkin yaptıkları vurgu ve bunun uluslararası ilişkilerde karşılığının olmaması, eleştirel teorisyenlerce bu şekilde aşılmış olmaktadır.

Bundan başka, uluslararası ilişkileri askeri ve kurumsal tekniklerin dar kapsamı ile sınırlamak, toplumların birbirleri ile iletişime geçme ve gerçek bir ulus-aşırı toplum meydana getirme olasılığını açığa çıkarmaktadır. Bu nedenle sosyal kuvvetler ve yeni

⁵⁸ Okur, Ongur, "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori", s. 302.

⁵⁹ a.g.e., s. 303.

⁶⁰ a.g.e., s. 317.

siyasal topluluklar, yapıyı dönüştüren diğer unsurlar gibi, devlet-merkezli teorin yapımını zorlaştırmıştır.⁶¹ Nitekim eleştirel teori ile birlikte uluslararası ilişkilere dair gelişen yeni tip düşünce biçimi, klasik teorilerin araçlarıyla ulaşılamayan bilgi ve anlayış düzeyini ulaşılır kılmaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorisinin gelişimine dair sunduğu çeşitli katkılara karşın eleştirel teoriler çeşitli yönleri ile eleştirilmektedir. Sorun çözücü rasyonalist teorilerce, bilinen dünyanın ötesine geçmekle eleştirilen eleştirel teori, gerçek dünyaya ilişkin bir model sunmamakla suçlanır. Ayrıca devleti oluşturan unsurlara bu denli eğilmesi noktasında uluslararası nitelikli disiplini fazlasıyla ‘uluslararası dışı’ yapmakla eleştirilir. Bu noktada sisteme odaklanmak lazım ki devlet düzeyindeki işleyiş anlamlandırılabilir. Son olarak yerel olaylara eğilme eğilimi nedeniyle uluslararası teori yapımında aksamaya neden olacağı nedeniyle eleştirilir.⁶² Ne var ki tüm eleştirilere rağmen, ana akım teorilere yönelttiği metafizik eleştiriler ile eleştirel ve inşacı teori, Soğuk Savaş sonrası dönemin kavramlarını ve anlamlandırma çerçevelerini sunmaktadırlar.

2.2. Uluslararası İlişkilerde İnşacı Teori

Sovyetler Birliği’nin dağılması sadece uluslararası ilişkiler sistemini değil, uluslararası ilişkiler disiplinini de köklü biçimde dönüştürmüştür. Geleneksel paradigmlar, hâkim olduğu dönemin epistemolojisini ve ontolojisini de belirlemiş ve böylece uluslararası ilişkileri konu edinen sosyal bilimlerin meşru bilgisini de ‘saptamış’lardır. Oysa Gorbaçov’un Sovyetler Birliği için planladığı dönüşümden, Yeltsin’in Rusya için tasarladığı gelecekte bağımsız bir uluslararası ilişkilerin düşünülemeyeceği, Belovejsk Antlaşması ile ortaya çıkmıştır. Böylece sistemin iki egemen aktöründen birinin iç yapısında meydana gelen dönüşümü dikkate almadan uluslararası ilişkileri kavramanın olanaklı olmadığı da ortaya çıkmıştır.

Gorbaçov’un geliştirdiği ‘yeni ahlak anlayışı’ nı kavramadan, Yeltsin’in Rusya için tasarladığı gelecek perspektifini analiz konusuna dâhil etmeden uluslararası ilişkileri anlamaya çalışmak, sağlıklı sonuçlar üretememiştir. Zira Yeltsin’in gelecek tasavvuru,

⁶¹ a.yer

⁶² a.g.e., ss. 317-318.

uluslararası ilişkileri başka çok az şey kadar derinden etkilemiştir. Liderlik faktörü ve devleti oluşturan unsurlar gibi normatif unsurları analiz dışı bırakan geleneksel/konvansiyonel teoriler, bu noktada açıklama güçlerini yitirmiştir. Buna karşılık inşacı yaklaşım, geleneksel teorilerin değerlendirme alanı dışında tuttuğu bu önemli faktörleri de inceleme alanına dâhil ederek açıklama çerçevesini oldukça kullanışlı hale getirmiştir.

Soğuk Savaşın bitişi ile birlikte ‘nükleer silahlar’, ‘güç dengesi’ ve ‘stratejik hâkim kültür’ sorunlarına ‘uluslararası ilişkilerin değişen dinamikleri’, ‘temel kurumsal pratiklerin doğası’, ‘devlet dışı aktörlerin rolü’ ve ‘insan hakları’ gibi yeni meseleler eklenmiştir. Yani sorular ve cevaplar değişmiştir. Eleştirel teorinin felsefi yaklaşımını benimseyen ve bunun kavramsal gelişimi için çaba harcayan genç kuşak teorisyenler inşacı teoriyi geliştirmiş ve teori, giderek merkezi bir konum almıştır.⁶³

Üstelik inşacı teori, akademik sınırları aşarak ABD siyaset yapımına da sızmış olan ve alternatif bakış açıları ve bilgi formlarını dışlayarak uluslararası ilişkiler söylemini belirleyen rasyonalist teorileri sadece uluslararası ilişkilerin dışına itmekle kalmamış, aynı zamanda Amerikan uluslararası ilişkiler söylemini de eleştiriye tabi tutmuştur.⁶⁴ Bu bağlamda inşacılık sadece teorik değil, aynı zamanda politik bir duruşu simgelemektedir. Bu temsil, uluslararası ilişkilere dair yaşanan dönüşümü ele alırken gerekli olan eleştirel yaklaşım olanaklarını da sunmaktadır.

Bu bağlamda biz, çalışmamızın modeli olarak, inşacı teoriyi benimsedik. Zira bu model, sistemin dönüşümünün merkezinde yer alan temel etmenlerden Rusya’nın dış politikasını incelerken, gerek maddi gerekse de normatif sahada meydana gelen değişimi konu edinmeyi olanaklı kılmaktadır. Böylece kimlik, ulusal rolün oluşumu, aktörlerin beklentileri ve karar alıcının algıları gibi normatif değerleri konu edinebileceğimiz bir çalışma çerçevesi oluşturulması mümkün olabilecektir. Bu sayede de konvansiyonel teorilerin anlamlandıramadığı ve öngöremediği dönüşümü ve etkilerini belirli ölçüde değerlendirme olanağı doğacaktır. Bu yolla Rus kimliğinde ve dolayısıyla dış

⁶³ Cristian Reus-Smith, “Konstrüktivizm”, *Uluslararası İlişkiler Teoriler*, (ed.) Scott Burchill, v.d., (çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan), 3. B., İstanbul: Küre Yayınları, 2013, s. 293.

⁶⁴ a.g.e., s. 292.

politikasında yaşanan dönüşüm ve bu dönüşüm üzerinde Asya'nın oynadığı inşa edici rol de önemli ölçüde çalışılmıştır.

2.2.1 İnşacı Teorinin Ortaya Çıkışı

Uluslararası ilişkilerin toplumsal boyutunu vurgulayan ve devletlerin çeşitli kural, norm ve kültürel unsurları paylaşarak anarşik olan uluslararası ilişkiler sisteminde geliştirdiği ilişkilerle 'uluslararası toplum' oluşturduğunu savunan İngiliz Okulu, bu boyutu ile sosyal inşacılığın öncüsü olarak kabul edilebilir.⁶⁵ İngiliz Okulu, uluslararası ilişkilerin tarihsel, toplumsal ve kültürel boyutuna vurgu yapmanın yanında egemenlik, diplomasi, savaş, güçler dengesi, uluslararası hukuk ve büyük güçler gibi, kavramlardan söz ederek özellikle modern egemen devletlerin bir 'sosyal inşa' projesi olduğunu vurgulaması ile inşacılığa alan açmıştır. Hiç şüphesiz ki algı, bilgi ve düşünce gibi bilişsel unsurlara vurgu yaparak uluslararası ilişkilerin ilgi alanını normatif öğelere kaydırmak yolu ile de İnşacılığın manevra kabiliyetini arttırmıştır.⁶⁶

Bu bağlamda, ana-akım paradigmlar, Rusya ile Çin arasındaki ilişkilerin pratik ve algı düzeyindeki farklılıkları; Rusya ile Japonya arasındaki savaş durumunun hukuken varlığına rağmen gelişen ekonomik ilişkileri; Rus sosyo-ekonomik hayatındaki Çinli nüfusun yarattığı tehdit algılamasını ve karar mekanizmasına etki eden elitlerinin değişmesi ile birlikte değişen dış politikaları açıklamakta güçlük çekmişlerdir. Oysa inşac yaklaşım, bu bağlamda güçlü araçlar sunarak, analize imkân vermiştir.

Soğuk Savaş sonrası, sosyal inşacıların kullandığı kimlik, norm, kural ve söylem gibi kavramların önem kazanması ve öncesinde teori alanında yaşanan pozitivist-post-pozitivist tartışma, bunun yanında neo-realist ve neo-liberal paradigmlar arasında yaşanan dar kuramsal ve ampirik tartışma, sosyal inşacılığa gelişme zemini doğurmuştur.

⁶⁵ Aleksandr Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, (çev. Helin Sarı Ertem, Suna Gülfer İhlamur Öner), 2. B., İstanbul, Küre Yayınları, 2016. s. 51.

⁶⁶ Mustafa Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 3. B, (ed.) Ramazan Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2016, s. 333.

Bu gelişmeler sonucunda inşacılık, 1990'lı yılların sonuna doğru rasyonalizm ve inşacılık arasındaki 'dördüncü büyük tartışmayı' başlatacak kadar önemli bir yer bulmuştur.⁶⁷

Sosyal inşacı uluslararası ilişkiler teorisi, bir yandan disiplin için meta-teorik ve teorik tartışmalar, diğer yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesi gibi dış dünyadaki gelişmeler yolu ile ivme kazanmıştır. Bu bağlamda sosyal inşacılık, uluslararası ilişkiler teorisinde pozitivizm ve post-pozitivizm arasındaki meta-teorik tartışma bağlamında ortaya çıkmış ama özellikle ana-akım teorilerinin eleştirileri üzerine gelişmiştir.⁶⁸ Bunun yanında eleştirel kuramın geliştirdiği ontolojik ve epistemolojik dayanaklar ile pozisyonunu güçlendiren inşacı teori, diğer bilim dallarından (felsefe, sosyoloji) ithal olmayıp, disipline özgü tartışmalar çerçevesinde şekillenmiş ve kendine özgü bir kimlik ve yapı edinmiştir.⁶⁹ Bu bağlamda biz, disiplin içinde gelişen ve 'büyük tartışmalar' olarak adlandırılan sınıflandırmaya sadık kalıyor ve inşacı teoriyi 'dördüncü büyük tartışmanın' bir tarafı olarak kabul ediyoruz.

2.2.2. İnşacı Teorinin Temel Savları

ABD ile SSCB arasında yaşanan güç mücadelesini ve buna dayalı uluslararası ilişkiler sistemini açıklamakta oldukça kullanışlı araçlar üreten ana-akım teoriler, sistem düzeyinde yaşanan dönüşüm ile birlikte açıklayıcı, tanımlayıcı ve öngörücü güçlerini yitirmiş ve uluslararası ilişkiler çalışanlar yeni bir kavram çerçevesi geliştirmeye girişmişlerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi söz konusu girişimin kökenini İngiliz Okulu'nda ve eleştirel teoride aramamız gerekir.⁷⁰ Ancak inşacı teori ana-akım teorilere yönelik epistemolojik ve ontolojik eleştirisi ile bu iki akıma dayansa da onların ötesinde uluslararası ilişkiler perspektifi sunmaktadır.⁷¹

⁶⁷ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, s. 18.

⁶⁸ Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 326.

⁶⁹ a.g.e., s. 333.

⁷⁰ Balkan Devlen, Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", https://www.jstor.org/stable/43926319?seq=1#page_scan_tab_contents, (04.09.2018)

⁷¹ Nilüfer Karacasulu, "Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları", *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, (ed.), Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayınları, 2012, s. 115.

Eleştirel teori, pozitivistin felsefi temellerini yıkmış olsa da son derece soyut kalmış ve gerçek dünya analizleri konusunda somut bir söylem geliştirememiştir. İnşacılık ise dünya siyasetinin doğası ve karakterine yönelik farklı düşünce tarzlarının analiz edilmesini önererek dış politika motivasyonlarını ortaya çıkarmayı da hedeflemiştir.⁷² Bu yönüyle inşacılık, realizmin değerlendirme dışında bıraktığı konuları ve analiz birimlerini ve düşünsel ve normatif değerleri de analizine dâhil ederek uluslararası ilişkilere yeni bir perspektif kazandırmıştır.⁷³ Bunun başında hiç kuşkusuz ki ‘sosyal inşa’ söylemi gelmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki inşacılık uluslararası ilişkilerden önce diğer sosyal bilim alanlarında gelişmiştir. İnşacılığın ilk kuramcılarında biri olan Nicholas Onuf’un görüşleri inşacılığın gelişmesinde önemli bir rol oynamış ancak Uluslararası İlişkiler kuramında inşacılık daha çok Alexander Wendt’in çalışmalarıyla yer edinmiştir. Bundan başka Kratochwil ve Koslowski gibi kuramcılar tarafından da farklı yönlerde geliştirilmiştir.⁷⁴

Uluslararası İlişkiler kuramı üzerine yaşanan post-modern tartışmaların en önemli ve verimlilerinden biri inşacı teoride olmuştur. Ana-akım teorilerin epistemolojik ve ontolojik temellerini sarsan eleştirel teori, meta-teorik ve yarı felsefi niteliktedir ve bu nedenle de soyut kalıp, reel politikaya dair bir söylem geliştirememiştir.⁷⁵ Bu noktada inşacı teori, meşru bilginin kökeni, sosyal dünyanın doğası ve teorinin amacına dair hâkim bilim felsefesine yönelik eleştirilerden yola çıkıp disipline kuramsal katkı sağlamıştır. Açıklamaları ile entelektüel güç elde eden inşacılık, araştırma programı konusunda eleştirilse de ontolojik ve teorik temelleri ile açıklama gücünü ispat etmiştir.⁷⁶

İnşacı teori temelde, rasyonalizmin maddeciliğini ve bireyselciliğini reddeden bir meta-teorik yaklaşımdır. İdealist ve bütüncül bir ontoloji benimsemiş, bu ontolojik varsayımların ve önermelerin sosyal araştırmaya ilişkin analitik, yöntemsel ve teorik

⁷² Reus-Smith, “Konstruktivizm”, s. 291.

⁷³ Sezgin Kaya, “Uluslararası İlişkilerde Konstruktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, S.3 (2008) ss. 83-111.

⁷⁴ Bahar Rumelili, “İnşacılık/Konstruktivizm”, https://www.academia.edu/19166568/%C4%B0n%C5%9Fac%C4%B1%C4%B1k_Konstr%C3%BCktivizm, (04.08.2018)

⁷⁵ Okur, Ongur, “Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori”, s. 317.

⁷⁶ Андрей Казанцев, Влад Кравцов, “Современный конструктивизм. Два суждения об одной методологии” (Andrey Kazantsev, Vlad Kravtsov, “Modern İnşacılık: Bir Metodoloji İçin İki Düşünce”), <http://gefter.ru/archive/20402>, (05.09.2018)

sonuçlarını dikkate alarak uluslararası ilişkileri açıklamaya ve teorileştirmeye yönelmiştir.⁷⁷ Bu bağlamda toplumları oluşturan temel unsurların maddi değil, düşünsel ve bilişsel unsurlar olduğunu, aktörlerin kimlik ve çıkarlarının ise verili ve sabit olmadığını, bilâkis sosyal etkileşim yolu ile karşılıklı olarak sosyal anlamda inşa edildiğini söyler.⁷⁸ Bu yeni yaklaşımı ile inşacı teori, birey ve devletlerin çıkarlarının, birbirleri ile etkileşime girmeden önce belirlendiği kanısında olan ana-akım teorilerinin inkâr ettiği sosyal inşayı analiz alanına dâhil ederek uluslararası ilişkiler teorilerini günümüz uluslararası ilişkilerini anlamada daha güçlü bir araç haline getirmektedir.⁷⁹

Rasyonalistleri aşırı materyalist olmakla eleştirmesine rağmen inşacı teori de deneysel analize vurgu yapar ve bu yolla soyut kalmakla tehdit edilen eleştirel teoriden ayrılmış olur. Deneysel analizi önemseyen inşacı teorisyenler, uluslararası ilişkilere dair somut analizler ve kuramsal açıklamalara girişmiştir.⁸⁰ Soyut felsefi eğilimlerden uzaklaşan teori, uluslararası ilişkilerin sınırlarını aşarak siyasi söylem ve pratiklerin analizine doğru yol almıştır.⁸¹ Öte yandan rasyonalist yaklaşımın insana dair kabullerini sorgulamış ve insanın topluma entegre, iletişimsel olarak inşa edilmiş ve kültürel anlamda güçlü olduğu anlayışını geliştirmiştir. Bu yeni ontoloji ile uluslararası ilişkilere dair yeni bir açıklama ve yorumlama çabasına girişmiştir.⁸²

Kimliğin ve çıkarın sosyal inşa yoluyla oluştuğunu savunan inşacı teori, toplumsal gerçekliğin de sosyal olarak inşa edildiği savından hareketle, uluslararası ilişkilerin de bu anlamda sosyal inşa yoluyla oluştuğu sonucuna ulaşır.⁸³ Üstelik uluslararası ilişkiler, maddi unsurlardan çok, düşünsel, kültürel, sosyal ve normatif unsurlar üzerine kurulmuş olup kurumsallaşan egemen normlar, kurallar, kimlikler ve söylemler, uluslararası

⁷⁷ Ольга Павленко, “Конструктивистский подход в исследованию международных отношений: возможности и пределы” (Olga Pavlenko, “Uluslararası İlişkiler Araştırmalarında İnşacı Yaklaşım: İmkân ve Sınırlılıklar”), <https://cyberleninka.ru/article/v/konstruktivistskiy-podhod-k-issledovaniyu-mezhdunarodnyh-otnosheniy-vozmozhnosti-i-predely-1>, (05.09.2018)

⁷⁸ Bahar Rumelili, “İnşacılık/Konstrüktivizm”, *Küresel Siyasete Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler*, (ed.), Evren Balta, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, ss. 151-173.

⁷⁹ Reus-Smit, a.g.e., s. 290.

⁸⁰ a.g.e., s. 292.

⁸¹ Nilüfer Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, *Review of International Law & Politics*, , C.3, S.9. 2007, ss. 82-100.

⁸² Karacasulu, “Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları”, s. 124.

⁸³ Павленко, a.g.m.

ilişkilerin en belirleyici unsurları olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁴ Ancak Wendt'e göre bunlar bireysel düşünce veya bilinci değil, uluslararası toplum tarafından genel kabul görmüş ortak düşünceler ve toplumsal bilinçleri temsil ederler.⁸⁵ Bu bakış açısına göre uluslararası ilişkilerin kurucu ögeleri ve uluslararası ilişkilerin analiz birimleri de sosyal inşa sonucu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda inşacılık, gerçekliğin sosyal inşasına dikkat çeken bütüncül ve düşünce temelli bir ontolojik bakış açısı sunar. Burada inşacı teori, daha çok sosyal dünyanın, aktörlerin ve yapıların niteliğine, sosyal eyleme ve açıklamaya ilişkin meta-teorik varsayımlar ve analitik önermeler geliştirmesine karşın, daha çok teorik bir perspektif geliştirme çabasıdır.⁸⁶

İnşacı teorinin idealizmi, toplumsal gerçekliğin 'doğa' ile birlikte toplumsal bilinç yapısı tarafından oluşturulduğunu iddia eden ontolojik pozisyondan gelir.⁸⁷ Bu pozisyon, bir sosyal dünya olarak uluslararası ilişkilerin, aktörlerin ve yapıların ortaya çıkmasında ve kurulmasında düşünsel unsurların birincil rolüne ve önemine işaret eder. Bu noktada ancak toplumsal düşünceler, kolektif kimlikler, ortak kurallar ve normlar kurucu rol oynayabilir. Bu yapılar, maddi unsurlar kadar etkili ve değerlidir; çünkü aktörün inşasında etkili olan sosyal olgular olarak kurumsallaşmış ve toplumsal kabul görmüşlerdir.⁸⁸

Uluslararası ilişkilerin materyalist teorileri olarak neo-realizm ve neo-liberalizm, aktörlerin algısından, bilgisinden ve amaçlarından bağımsız; maddi güç unsurlarının anarşik yapıda aktörler arası dağılımın belirlediği kurallı ilişkiler öngörür ve norm yüklü değerlerden yoksun bir uluslararası ilişkiler sistemi tasarlamaktadır.⁸⁹ Bu noktada inşacılar, aktörlerin ilişkilerini etkileyen ve ona yön veren sosyal boyutu da analizlerine dâhil ederek daha kullanışlı teorik araçlar sunmaktadırlar.

⁸⁴ Алексеева, “Мыслить Конструктивистски: Открывая Многоголосый Мир”, a.g.m.

⁸⁵ a.g.m.

⁸⁶ Павленко, a.g.m.

⁸⁷ Mustafa Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, ss. 336-338.

⁸⁸ Karacasulu, “Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları”, s. 118.

⁸⁹ İskender Serdar, “Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış”, *The Journal of Europ and Midle East Social Scince Studies*, C.1, S.1, ss.14-38, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/174233>, (06.09.2018)

Dünyanın nasıl olması gerektiğinden ziyade ne olduğuna odaklanan inşacılar, bu sayede idealist normatif teorisyenlerden de ayrılmaktadır. Bu pozisyona göre maddi unsurların uluslararası ilişkilerin seyrine ve sonuçlarına yönelik etkisi yadsınamaz ancak burada belirleyici olan, maddi unsura yüklenen anlamdır.⁹⁰ Dolayısıyla maddi unsurların aktör eylemleri üzerindeki etkisi, aktörlerin bu maddi unsurlara yüklediği anlamlar sayesinde sonuç doğurur. Aksi halde Rusya'nın Asya'daki manevra alanının neden maddi gücü yüksek Çin tarafından değil de bu gücü sınırlı olan Japonya tarafından daraltıldığını anlayamayız. Benzer şekilde ABD'nin sahip olduğu maddi kapasite ile Çin'in sahip olduğu maddi kapasite karşısında Rusya'nın sahip olduğu farklı tehdit algılamalarını salt askeri güç kapasitesi bakış açısı ile kavrayamayız. Bu noktada maddi gücün aktörün eylemleri üzerindeki sonuç doğurucu etkisi, kendisine atfedilen anlama ve kavrayışa göre değişmektedir. Dolayısıyla aktörlerce paylaşılan normlar sisteminin yapısal özellik gösterdiği ve uluslararası eylemler üzerinde belirleyici olduğuna ilişkin inşacı teorisinin önerdiği kavrama çerçevesi, uluslararası ilişkileri anlamlandırmak için oldukça etkilidir.

Ana akım teorilerin materyalist, bireyci ve araçsal rasyonaliteye dayanan bencil ve çıkarıcı bakış açısını reddeden inşacılar, dostlukların ve düşmanlıkların toplumsal gerçeklikler olarak uluslararası ilişkilerin önemli ve kurucu unsurları olduğunu kabul etmektedirler.⁹¹ Dostluk-düşmanlık algısının yanında rol algısı, sosyo-psikolojik ve kültürel ilişki tarzı da, devletlerin birbirlerine olan yaklaşımlarını ve davranışlarını etkilemektedir.⁹²

Toplumsal özellikleri ve kurumsallaşmış normları ile benzer algılar üreten Asya devletleri, ikili ilişkilerinde bu kurucu unsurlara önem atfeder. Böylece algı, ikili ilişkiler, liderlik faktörü ve kültürel kabuller; kurumsal ilişkiler ve maddi unsurlar kadar belirleyici olur. Bu nedenle inşacılığın önerdiği anlam çerçeveleri bizim için pratik değer ifade etmektedir.

Uluslararası ilişkilerin aktörlerinin eylemlerini motive eden temel etken olarak ulusal çıkarın değerlendirilmesi noktasında rasyonelistlerden ayrılan inşacılar, bütüncül

⁹⁰ Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", ss. 83-111.

⁹¹ Reus-Smit, "Konstrüktivizm", s. 294.

⁹² Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 326.

bir ontolojik kavrayış geliştirerek rasyonalist yaklaşımların yöntemsel ve ontolojik bireyciliğini eleştirmişlerdir.⁹³ Rasyonalistlerden farklı olarak inşacılar, aktör ve çıkarları verili olarak kabul etmez ve ortaya çıkışlarını sosyal yapılarla kurdukları etkileşim ile açıklama yoluna giderler. Bu ontolojik kavrayışa göre aktörün çıkarı, yapı ile arasındaki etkileşim sürecinin sonunda ‘sosyal inşa’ yolu ile ortaya çıkar.⁹⁴ Düşünsel unsurların uluslararası ilişkilerdeki kurucu etkisi böylece açığa çıkmaktadır.

Bu yaklaşımın temeli, yapı ve yapanın birbirini karşılıklı olarak inşa etmesi kabulüne dayanır. Yapı, yapanların eylemlerinden, pratiklerinden ve aktörler arası etkileşimden bağımsız değildir. Aynı şekilde yapan/aktörlerin kimlik ve çıkarları da bu süreçte tanımlanır.⁹⁵ Söz konusu etkileşim, uluslararası ilişkilerdeki değişimi sağlayacak ve açıklayacak araçlardır ve yapısal değişim bu dinamiklerde saklıdır.

Rasyonalistlerin sıklıkla, eleştirildiği Soğuk Savaş’ın sona ermesini öngörememeleri durumu, yukarıda bahsi geçen yapı-yapan etkileşimini ve etkileşim dinamiklerini içeren süreçleri analiz dışı bırakmaları ile açıklanabilir. Benzer şekilde neo-liberaller de sosyal ve yapısal boyutu kavrayamadıklarından ötürü uluslararası etkileşimin ve süreçlerin, kimlik ve çıkarların ortaya çıkmasında veya dönüşmesinde oynadığı rolü görememişlerdir.⁹⁶ Normatif ve düşünsel yapılar tarafından belirlenen kimlik ve çıkar, aktörün eylemi olmadan belirlenmez zira bu belirlenim süreci, yapı ile kurulan etkileşim sonucu ortaya çıkar. Yani aktör ve yapı, birbirlerini karşılıklı olarak inşa ederler. Söz konusu yaklaşım, inşacı teoriye yapısalcı bir boyut da kazandırmaktadır.⁹⁷

Maddi olmayan normlar ve düşünsel unsurlar tarafından belirlenen eylemler, aktörün dış politikasına da yön verebilir. Kurumsallaşan normlar, gerek pratikte gerekse de etik anlamda aktörün çıkarını belirler. Aktör, çıkarını gerçekleştirmeye giriştiğinde söylem olarak da bu normlar ile çelişmek istemez ve kurulu meşru davranış kodları devreye girer; aktör, eylemini meşrulaştırmak için söylem geliştirir. Normlara uygun

⁹³ a.g.e., 341.

⁹⁴ a.g.e., s. 326.

⁹⁵ a.g.e., s. 342.

⁹⁶ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*, s. 500.

⁹⁷ Reus-Smit, “Konstruktivizm”, s. 296.

davranma arzusu, böylece dış politikanın kurucu öğelerinden biri olarak karşımıza çıkar.⁹⁸

Uluslararası ilişkilere ilişkin araştırma programlarını kimliğin ve çıkarın ortaya çıkması üzerine kurgulayan inşacıların, rasyonalistlerden farklı olarak kimlik ve çıkarın verili olmadığı, sosyal inşa sonucu ortaya çıktığı ve zamanla değişebileceği fikrinde olduğu daha önce belirtilmişti. Böylece kimlikte ve dolayısıyla onunla şekillenen çıkarda meydana gelebilecek değişiklikler, yapı üzerinde de dönüştürücü etkiler doğurur ve sistemik değişim bu yolla daha net olarak öngörülmüş olur. Böylece inşacı yaklaşım kimlik ve çıkarda meydana gelebilecek olası değişikliklerin dış politikadaki etkisini ve uluslararası yapısal sonuçlarını öngörme kapasitesini geliştirerek araştırma programını güçlendirmiş olur. Bu aşamada çıkarın ana kaynağının düşünsel unsurlar ve kimlikler olduğunu savunan inşacı teori, dış politika yönelimi veya uluslararası güvenlik anlayışı ile stratejilerini, devletin kimlik oluşum süreçlerinin ayrılmaz parçaları olarak değerlendirir.⁹⁹ İnşacı teori böylece dış politikanın oluşum sürecini tanımlar ve etkili bir uluslararası ilişkiler teorisi geliştirmeyi hedefler.

İnşacı teorinin önermeleri, Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov ile başlayan 'yeni düşünce' ve 'yeni ahlak' arayışının Rus kimliği üzerindeki dönüştürücü etkisini ve bunun yapısal/sistemik sonuçlarını anlaşılır kılmaktadır. Benzer şekilde Putin iktidarı ile yeniden hız kazanan kimlik tartışmasının Rusya'nın Asya politikası üzerindeki sonuç doğurucu etkileri konusunda rasyonel teoriler ile ulaşılamayacak ölçüde kullanışlı araçlar ve kavrayış çerçevesi sunmaktadır. Rasyonel teorilerde yönetsel bir ilke olarak benimsenen bireycilik, bireyin toplumdaki (veya yapının yapıdan) önce geldiğine ilişkin bir ontolojik pozisyon belirler ki bu da aktörlerin, kimlik ve çıkarların kültürel veya toplumsal kaynaklarına odaklanmadan sadece aktörün davranışlarının analiz edilmesi sonucunu doğurmaktadır.¹⁰⁰ Bu yolla aktörün dış politikasının sonucunu değerlendirebiliriz ama motivasyonlarını açıklayamayız. Oysa inşacı ontolojiden hareket edildiğinde, aktörün dış politikasının nasıl doğduğunu, bunun çıkarı nasıl belirlediğini, çıkarlarını gerçekleştirmek için aktörün elindeki araçların neler olduğunu ve dolayısıyla

⁹⁸ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*, s. 500

⁹⁹ Kaya, a.g.m.

¹⁰⁰ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya ve İşbirliği*, s. 138.

da dış politikasının nasıl kurgulanacağını anlamak ve anlamlandırmak daha olası kılınabilecektir.

2.2.2.1. İnşacı Teoride Metodoloji

Uluslararası ilişkileri neden-sonuç ilişkisi içinde açıklamaya çalışan rasyonalistlerin aksine, inşacı teori, ‘nedir’ (deskriptif) veya ‘nasıl mümkün oldu’ (preskriptif) gibi sorulara odaklanmaktadır.¹⁰¹ Bu yolla düşüncelerin ortaya çıkışına dikkati çekerek kurucu teori geliştirmiş olur. Açıklayıcı teorilerin aksine kurucu teori, düşünsel unsurları analiz çerçevesinin merkezine koyar. Zira aktörler maddi unsurlar kadar bilişsel unsurlara göre de hareket ederler.¹⁰² Doğa bilimlerinin yöntemlerini uluslararası ilişkiler analizi programına koyan teorilere karşın inşacı teori, düşüncelerin aktörlerin kimliğini ve çıkarını tanımlayan ve dönüştüren etkisini kavramış olmaktadır. Bu metodolojik yaklaşım sayesinde ‘düşünce’ de uluslararası ilişkilerin önemli bir kurucu ögesi olarak inceleme konuları arasına girmiş olmaktadır.

Uluslararası ilişkileri anlamlandırma ve sosyal inşa sürecini ortaya koyma, bu bağlamda inşacı teorinin özgün bir katkısıdır. Aktörlerin özelliklerini inceleme konusu yapmak, uluslararası ilişkileri anlamayı ve dahası daha net olarak öngörmeyi olanaklı kılmaktadır. Örneğin Rusya’nın Asya politikası, sadece tarihi arka plandan kaynaklanmamakta ya da Batı ile gelişen ilişkilerden etkilenmemekte, aynı zamanda dinamiğini kendi içinde taşımakta ve karşılıklı olarak inşa olmaktadır. Bir başka ifadeyle Rusya ile Asya arasında gelişen uluslararası ilişkilerin kurucu ögeleri, karşılıklı oluşan sosyal inşa sürecinde de devreye girmektedir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki inşacı teorinin öngördüğü/tarif ettiği aktör, kimliklerine ve statülerine; toplumsal çevrenin ve kültürel yapıların kendilerine biçtiği kalıba uygun davranır. Yani eylemlerinin ölçütü, toplumsal norm ve değerlere uygunluktur. Söz konusu normlara uygunluk, aktörün kimliğinin ve dolayısıyla çıkarının da bir parçası olur.¹⁰³ Bu anlamda uluslararası normlar, aktörlerin sadece eylemlerini

¹⁰¹ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, s. 102.

¹⁰² Karacasulu, “Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımı”, s. 115.

¹⁰³ a.g.e., s. 115.

belirleyen etkenler olarak değil, bundan da önce, kimlik ve dış politikalarını belirleyen etmen olarak da karşımıza çıkar.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak şöyle bir değerlendirmeye varabiliriz; aktörler, kimlikleri ve çıkarları verili olmayan, bunu yapı ve diğer aktörlerle geliştirdikleri sosyal etkileşim yolu ile oluşturan sosyal varlıklardır. Dış politika, kimliğe bağlı olarak oluşan ve iletişim sürecinde yeniden üretilen bir değerdir/motivasyondur. Uluslararası alan, karşılıklı biçimde sosyal aktörler tarafından inşa edilir. Bu ontolojik varsayım, inşacı teorinin karakteristiğini ifade etmektedir. Öte yandan ‘yapı-yapan’ etkileşimi ile sisteme dair kapsamlı bir yaklaşım geliştiren inşacı teori, Uluslararası İlişkilere dair de yeni bir perspektif sunmaktadır. Ancak inşacı teori, tek bir yaklaşımı yansıtmak yerine çeşitli eğilimler ortaya koymuştur.

2.2.2.2 İnşacı Teorik Yaklaşımlar

Uluslararası İlişkiler teorilerindeki post-modern yaklaşımların en güçlülerinden olan İnşacı Teori, ana-akım teorilere karşı toptan tavır olsa da kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Ontoloji konusunda ortak kabulleri olan bu çeşitli eğilimler, epistemoloji ve metodoloji konusunda ayrılmaktadır. Doğa bilimleri yöntemlerinin sosyal bilimlerde de kullanılması ve sosyal dünyaya ilişkin bilgiye ulaşma referansı noktasında farklı pozisyon belirleyen inşacı teorisyenler, bu konuya yaklaşımlarına göre üç temel kategori oluştururlar.¹⁰⁴

Bunlardan ilk grubu temsil edenler tabiatçı inşacıdırlar ki doğa bilimleri yöntemlerinin inşacı araştırma programında kullanılabileceğini ve bilişsel yollar dışında da gerçekliğe ulaşılabilceğini kabul ederler.¹⁰⁵ Buna göre uluslararası yapı sosyaldir ama mutlak olarak bilişsel değildir, kendi nesnel ve yapısal gerçeklikleri de vardır. Bu noktada Wendt, yorumsamacı ve kurucu yöntemlere öncelik verse de rasyonel teorilerin nedenselliğini dışlamamaktadır.¹⁰⁶ Eleştirel inşacılar ise bilginin nesnel de olabileceğini savunurken, epistemolojik bağlamda doğa bilimleri yöntemlerini kullanmayı uygun

¹⁰⁴ Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, s. 348.

¹⁰⁵ a.g.e., ss. 347-348.

¹⁰⁶ Karacasulu, “Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları”, s. 114.

görmezler. Ampirik çalışmalar için tarihsel, düşünümsel, eleştirel ve normatif yaklaşımlar önermektedirler.¹⁰⁷

Son olarak post-modernist inşacılar ele alınabilir. Post-modernistlere göre teorik önermelerin doğruluğunu değerlendirecek hiçbir ölçütün, temelin veya dayanak noktasının olmamasından dolayı, tüm söylemler (bilgi ve teoriler) neredeyse eşittir.¹⁰⁸ Uluslararası ilişkilerde bilimsellik iddiası bu noktada yalnızca egemen söylemden ibarettir.

Anlatının yanı sıra, pozitivism ile post-pozitivism, rasyonalizm ile inşacılık arasında kapatılması veya aşılması asla mümkün olmayan bir meta-teorik (ontolojik, epistemolojik ve yöntemsel) farklılık vardır. Bu grup, teori oluşturmaktan ziyade hâkim teorik söylem karşısında bağımsızlık söylemi geliştirmektedir.¹⁰⁹

2.2.2.3. İnşacı Teoride Çözümleme Düzeyi

Görüldüğü üzere inşacı yaklaşım, ontolojik kabul konusunda ortak bir tutum benimsese de epistemolojik ve yöntemsel olarak farklılaşmaktadır. Söz konusu farklılaşma, çözümleme düzeyi konusunda da gözlenmektedir. Bu ayrışmayı sistemik/yapısalcı, birim-düzye ve bütüncül yaklaşımlar olarak kategorize edebiliriz.¹¹⁰

Çözümleme düzeyini birim-düzye seviyesinde tutan inşacılar, sosyal inşanın daha çok birim düzeyinde gerçekleştiğini iddia eder ve analiz edilmesi gerekenin sistem kadar birimler olması gerektiğini savunur. Bu noktada birey, hükümet, karar alma mekanizması ve lider gibi unsurlar, uluslararası ilişkilerin ilgi alanını oluşturmaktadır.¹¹¹ Burada devlet davranışlarının biçimlenmesinde sistemin etkisi dışlanmamakla birlikte, iç etkiler kadar başat kabul edilmemektedir.

Uluslararası ilişkileri sistemik/yapısalcı düzeyde ele alan inşacılar ise aktörün içyapısını ve sistemin değişim dinamiklerini dikkate almadan, yapı-aktör karşılıklı

¹⁰⁷ a.g.e., s. 117.

¹⁰⁸ Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 349.

¹⁰⁹ a.g.e., s. 349.

¹¹⁰ Reus-Smit, "Konstruktivizm", s. 298.

¹¹¹ Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 350.

etkileşimine odaklanır. Bu düzeyde çalışmayı Wendt'in temsil ettiği söylenebilir.¹¹² Ancak devletin sabit veri kabul edilmesi, değişimi açıklama gücünü düşürmektedir. Bütüncül yaklaşım ise sistemik yaklaşımın yapıyı, aktör merkezli yaklaşımın ise birimi açıklamada sunduğu araştırma araçlarını birlikte kullanarak tüm değişkenleri analizine dâhil ederek kapsayıcı bir açıklama çerçevesi sunmaya çalışmaktadır.¹¹³ Böylece birbirini tamamlayan iki farklı uluslararası değişim analizi sunulmaktadır. Birisi sistemler arası büyük değişimlere; öbürü modern sistemdeki güncel değişimlere odaklanmaktadır.¹¹⁴

Çözümleme düzeyini sistemik ve birim düzeyinde ele alan inşacılar teoriyi basitleştirebilme ve kapsamını daraltabilmenin avantajını elde ederken, sistemik düzeyi tercih eden inşacılar, yüksek açıklama gücü potansiyelini elde ederler. Bütüncül bir çözümleme düzeyi yaklaşımı, aynı zamanda uluslararası sistemin normatif ve düşünsel yapılarının gelişimini ve bu yapıların ürettiği sosyal kimlikleri açıklama başarısı göstermektedir.¹¹⁵

Biz de gerek liderlik faktörüne eğilip kimlik ve kültüre odaklanarak, gerek sistem düzeyinde analiz yapıp Asya jeopolitiğine odaklanarak çalışacağımız için bütüncül inşacılığı benimsemiş olmalıyız. Zira Rus dış politikasındaki Asya etkisi incelenmek isteniyorsa, sistem kadar birimlerin de ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.

2.2.2.4. İnşacı Teorinin Ontolojik Kabulleri

Epistemolojik ve metodolojik bağlamda farklı pozisyonlar üreten inşacıların ontolojik kabullerine de değinmek gerekir. Normatif ve fikri yapıların aktör eylemleri üzerindeki etkilerini vurgulayan inşacılar, maddi unsurların aktör eylemleri üzerinde sonuç doğurması için aktörlerce ortak paylaşılan bilgi yapılarının varlığını gerekli görmektedirler.¹¹⁶ Bu bize, ABD'nin İngiltere için tehdit oluşturmadığı halde neden

¹¹² Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, ss. 305-310.

¹¹³ Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 351.

¹¹⁴ a.g.e., s. 359.

¹¹⁵ Reus-Smith, "Konstrüktivizm", s. 300.

¹¹⁶ a.g.e., s. 294.

Rusya için tehdit oluşturduğunu açıklamaktadır. Burada belirleyici olan maddi unsurların taşıdığı anlamlardan ziyade aktörlerin bu unsurlara yüklediği anlamlardır.

İkinci ontolojik kabul, maddi olmayan yapıların kimlik oluşumu üzerindeki inşa edici etkisidir. Bu kurguya göre kimlik, sosyal etkileşimin bir ürünüdür; iletişim sürecinde oluşur ve değişim dinamiği içerir.¹¹⁷ Rasyonalistlerin kabulünün aksine verili değildir. Buna bağlı olarak da çıkar belirlenir ve yine verili değildir; aktörün kimliğine göre belirlenir ve dinamiktir.¹¹⁸

Bir diğer ontolojik kabul ise inşaıcılığın temel iddialarından biri olan yapı-yapan etkileşimidir. Wendt'in yaklaşımında yapı ile yapan arasında çift yönlü bir etkileşim vardır ve yapı, bir yandan kurumları ve süreçleri üretirken bir yandan da bu kurum ve süreçlerin sonunda yeniden oluşur, dönüşür.¹¹⁹ Birbirinden farklı ontolojik unsurlar olmalarına rağmen yapı ve aktör, bu etkileşim sürecinin sonucunda yeniden oluşur. Bu karşılıklı yapılanma süreci, yapının değişime potansiyel olarak açık olduğunu da göstermektedir. Öte yandan aktör de sadece eylemleri itibari ile değil, özellikleri itibari ile de değişir.¹²⁰ Bu bakış açısı ile SSCB'nin geçirmiş olduğu içsel dönüşümün yapı üstündeki etkilerini, buna karşılık yapıda meydana gelen dönüşümün ise Rusya üzerindeki etkilerini daha isabetli anlamlandırmak mümkün olmaktadır. Zira sosyal bir varlık olarak aktör kimlik, yapı, norm, değerler ve düşünsel unsurlara göre hareket eder. İnşacılar aktörü bilinçli sosyal ve siyasal varlıklar olarak davranan; eylemlerini karşılıklı etkileşim yolu ile yeniden belirleyen birimler olarak kabul eder. Ancak gerek aktör olarak yapan, gerek uluslararası sistem olarak yapı, öylece dönüşmez zira içinde buldukları form, uzunca bir yapılanma süreci sonucu oluşmuş olup değişime açık olsa da belirli bir süreklilik sergilemektedir.

Yapı-yapan etkileşimi sadece devlet ve sistem arasında değil, aynı zamanda norm ve eylem arasındaki inşa edici fonksiyonu ile de gözlemlenir. Normun aktör eylemlerini

¹¹⁷ Karacasulu, "Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımı", s. 1117.

¹¹⁸ Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 329.

¹¹⁹ Karacasulu, "Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımı", s. 118.

¹²⁰ Alexander Wendt, "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", *Uluslararası İlişkiler*, C.10, S.39, 2013, ss. 3-43.

belirlediği süreç, aktörün bilinçli eylemin zamanla norma dönüşmesi ile sonuçlanır.¹²¹ Böylesi bir etkileşim, içinde barındırdığı değişim dinamiği ile uluslararası ilişkilerin değişen doğasına da atıfta bulunur. Böylece aktörün davranışlarının zamanla değişebileceği öngörülür ve nihai olarak sistemik değişim de göz ardı edilmemiş olur.

İnşacı teorisyenlerin bir diğer ontolojik kabulü ise anarşi ile ilgilidir ki anarşi, sadece teorinin değil, uluslararası ilişkiler çalışmalarının da merkezinde yer almaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplininin gerek çalışma alanını gerekse geleneksel teorik yaklaşımların başlangıç noktasını oluşturan anarşi, uluslararası ilişkilerin kendisine özgü yapısını ve meşru bir akademik çalışma sahasını ifade eder.¹²² İnşacı teorisyenler, anarşi kavramını sabit veri olarak ele almaz ve disiplin için özerk bir çalışma alanı sunarlar. Öyle ki Wendt'in geliştirdiği uluslararası süreçleri de kapsayan yapısalcı ve sistemik kuramsal yaklaşımının temel çıkış noktası anarşidir.¹²³ Bu anlayışı, inşacı ontolojik ve metodolojik önermelerin yardımı ile geliştirmeye çalışır.¹²⁴

İnşacılar göre anarşinin mantığı sosyal yapılarda aranmalıdır. Farklı mantıkların ortaya çıkması, farklı uluslararası kültürel yapılara, kimlik ve çıkar oluşum süreçlerine ve etkileşim dinamiklerine bağlıdır. Buna göre anarşinin tek bir sosyal ve kültürel davranış mantığı yoktur, bunun yerine çeşitli kültürel yapıları ve mantıkları vardır.¹²⁵ Yani anarşi, ne yapıdan bağımsızdır ne de yapandan; bunlar arasında meydana gelen etkileşimin bir fonksiyonudur.

Etkileşimin en önemli aracı olarak dil, bu noktada önemli bir açıklama aracına dönüşmektedir. Dilin toplumsal anlamı dışında, aktörlerin eylemlerini etkileme boyutuna dikkat çeken inşacılar göre dil, eyleme ilişkin normatif anlamların veya eylem mantığının oluşmasına yardımcı olur. Uluslararası ilişkilerin aracı olarak dil, öznel nitelik taşıdığı için aynı zamanda bilgi ile iktidar arasında da etkileşimi sağlar.¹²⁶ Aktör eylemi üzerinde belirleyici olan düşünce ve değerlerin dil yolu ile söyleme dönüşmesi ve

¹²¹ Derya Büyüktanır, “Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.14, S.2, 2015, ss.1-24.

¹²² Wendt, “Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası”, ss. 3-43.

¹²³ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, ss. 305-310.

¹²⁴ Wendt, “Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası”, ss. 3-43.

¹²⁵ a.g.m.

¹²⁶ Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, s. 328

ardından eylemi belirlemesi, dil'i uluslararası ilişkilerin aktif bir unsuru kılmaktadır. Gerçekliği de inşa etmesi boyutu ile dil, uluslararası ilişkilerin kurucu ögesi olarak inşacı teorinin araştırma programında yer almıştır.¹²⁷

Rasyonalist teorilerin maddeci ve bireyci ontolojileri, rasyonalizm ile sınırlı analiz çerçeveleri, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası ilişkilerini anlamayı kolaylaştırmamıştır. Buna karşı inşacı teori, uluslararası ilişkilerin araştırma programını yenileyerek daha kapsamlı bir anlama çerçevesi önermiştir.¹²⁸ Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerin temel kavramlarını yeniden değerlendiren inşacılar, analizlerinde düşünsel ve normatif unsurlara ağırlık vermekle rasyonalizmin maddi analiz geleneğine norm ve sosyal boyutu dâhil etmişlerdir. Bu bağlamda, güç unsurunu tümüyle reddetmeyen inşacılar, gücü daha bütüncül bir anlayış ve kavramsallaştırma ile ele almışlardır. Buna göre zorlayıcı, kurumsal, yapısal ve üretken güç anlayışları ortaya atılmıştır. Realizm ilk iki tip ile ilgili iken inşacılık sadece maddi olmayan ve norm, yapı, kimlik, çıkar ve diğer aktörler nezdindeki meşruiyete dayalı güç yaklaşımları geliştirmiştir.¹²⁹

Bu boyutuyla inşacılık, uluslararası ilişkilerin ve dünya toplumunun incelenmesine yeni bir kavramsal açıklık ve zenginlik getirmiştir. Örneğin güç odaklı ana-akımın paradigması, uluslararası ilişkilerin sosyal ve normatif boyutunu yadsımakla ve aktörleri rasyonel olarak kabul etmekle kimliğin ve çıkarın dış politikadaki belirleyici gücünü görememekteydi. Bu noktada inşacılık, ana-akım teorileri bir adım daha ileri taşımak ve hatta onları aşma çabası olarak anlaşılmalıdır.

İnşacı teorinin temsilcisi olarak öne çıkan Wendt'in yaklaşımı temel alındığında, yapının temel birimleri olarak devletlerin özelliklerinin araştırma programında önemli yer tutmakta olduğu görülmektedir. Burada aktörün özellikleri yapısal niteliktedir ve yapıyı dönüştürme kapasitesine sahiptir. Devletin kimliği ve uluslararası tanınmış rolleri, teorinin kilit kavramları olarak uluslararası etkileşim sürecinin kurucu unsurlarıdır.¹³⁰ Buradan hareketle, yapının diğer aktörleri karşısında takımılacak işbirlikçi, rekabetçi veya

¹²⁷ a.g.e., ss. 351-56.

¹²⁸ a.g.e., s. 326.

¹²⁹ Reus-Smith, "Konstrüktivizm", s.309.

¹³⁰ Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık, s. 363.

başka türlü bir tutum, hem aktörün içsel özelliğinden hem de yapının kendisinden kaynaklanır.¹³¹

Bu noktada anarşi de devletlerin rol yapıları ile yakından ilişkilidir. Zira devletlerin sahip olacakları Hobbesçu, Locke'cu veya Kantçı nitelikler, uluslararası sistemde sırasıyla düşman, rakip veya arkadaş/dost rol yapıları sergilemeleri ile sonuçlanacaktır.¹³² Dış politikada sergilenen eylem biçimlerini belirleyen bu rol yapıları, uluslararası ilişkilere yön verdiği gibi anarşinin de yapısını belirlemektedir. Her bir rol yapısı özellikle şiddet/güvenlik ilişkilerinin niteliğine bağlı olarak farklı “ben” ve “öteki” ilişkisi kurar. Bu roller böylece uluslararası sistemin kültürel yapısının özelliklerini ve işleyiş mantığını ortaya koyar.¹³³ Aktör, kendi kimliğini tanımlama biçiminden yola çıkarak içinde olmayı kabul ettiği uluslararası çevreyi de tanımlamış olmaktadır. Böylece aktörün uluslararası kimliğinin ve ulusal çıkarının da inşa olması sağlanır.¹³⁴

Kuzey Atlantik İttifakı ve Avrupa'da inşa edilmeye çalışılan birlik modeli bu anlatıma örnektir. İnşacı teorinin önerdiği bu kavrama çerçevesi, Asya'da yaşanan ulusal rol yapılanmalarını anlamamızı da kolaylaştıracaktır. Çünkü sahip olunan norm ve düşünsel kalıplar, egemen devletin siyasi kimliğini de şekillendirmektedir. Bu ise uluslararası ortamda neyin korunması neyin ise yok edilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹³⁵ Mesela mülkiyet çağında Avrupa uluslararası toplumunun normları, meşru egemen devlet formu olarak sadece Hıristiyan krallara işaret ediyordu ve devlet topluluğunun baskın pratiklerince desteklenen bu normlar Müslüman, liberal ya da milliyetçi siyasal birimleri yıkmayı hedeflemekteydi.¹³⁶ Bu yaklaşımdan hareketle biz de Asya uluslararası ilişkiler sisteminin aktörlere neyi salık verdiğini ortaya çıkarabilir ve aktörlerin davranışlarını inceleyebiliriz.

¹³¹ Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, s. 315.

¹³² a.g.e., ss. 320-376.

¹³³ Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, s. 363.

¹³⁴ a.g.e., s. 363.

¹³⁵ Reus-Smit, “Konstruktivizm”, s. 294.

¹³⁶ a.g.e., s. 294.

2.2.2.5. Modelin Tez Konumuzla Bağlantısı

Kültür ve dahası medeniyet odaklı analiz, inşacı teorileri ana-akım teorilerden ayırmış ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler sistemini daha anlaşılır kılmıştır. Özellikle 11 Eylül hadiseleri sonrasında kültür, uluslararası ilişkiler teorilerinin önemli bir analiz birimi haline gelmiştir. İnşacı yaklaşım, medeniyetleri birbirleri ile etkileşim içinde olan ve birbirlerini bu yolla etkileyen yapılar olarak değerlendirir.¹³⁷ İfade ettiği bu anlamı ile kültür, bu tezin de önemli bir analiz birimidir. Bu yolla Rusya ve Asya medeniyetlerinin karşılıklı ilişkilerini ve birbirlerini ne ölçüde inşa ettiklerini bu elverişli araştırma modeliyle ele alabiliriz.

İnşacılık, önerdiği araştırma çerçevesi ile Asya'nın Rus dış politikasının tasarlanmasındaki rolünün anlaşılması noktasında, maddi unsurlara dayalı araştırma çerçevesinin ötesinde değerlendirme olanağı sunmaktadır. Zira Rusya ile Asya arasında tarihi, yoğun ve çok boyutlu bir etkileşim söz konusudur ve bu etkileşim kendi dinamiklerini de üretmektedir. Bu dinamiklerin işlenmesi ile ortaya çıkan dönüşüm ve dönüşümün yarattığı sosyal inşayı analize dâhil etmek, çalışmamızın yetkinliğini arttıran bir unsur olacaktır.

Küresel sistemde meydana gelen yapısal dönüşüm ve buna bağlı olarak Rusya ile Asya arasında varlığı gözlemlenmeye başlanan sosyal inşa, inşacı modelin önermeleri vasıtasıyla ele alınacak ve böylece Rus dış politikasının yeniden biçimlenmesinde Asya'nın oynadığı rolü değerlendirebilmek olanaklı olacaktır.

2.2.2.6. İnşacı Teorinin Uluslararası İlişkilere Katkıları

Uluslararası ilişkilerin yaşadığı dönüşüm disipline de yansımış ve inşacılık bu dönüşümü başarı ile temsil etmiştir. İnşacılık, sahip olduğu ontolojik ve epistemolojik kabulleriyle uluslararası ilişkilerin verili kabul edilen, sorgulanmayan kavramlarını tartışmaya açmakta ve sosyal inşa süreci ile yeniden değerlendirmektedir.¹³⁸

¹³⁷ a.g.e., s. 310.

¹³⁸ Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", s. 326.

İnşacı teori, uluslararası ilişkilerin sosyal boyutunu vurgulamak yolu ile hâkim normların, kuralların ve söylemlerin önemine dikkat çekmektedir. Böylece uluslararası ilişkileri geniş bir perspektifte ele almakta ve tarihsel bağlama da dikkati çekerek uluslararası ilişkilerdeki değişim ve dönüşümün dinamiklerine odaklanmayı sağlamaktadır.¹³⁹ Yoksa rasyonel teorilerin, uluslararası ilişkiler tarihini tekdüze kabul ettiği ve değişimi/gelişimi göz ardı ettiği eğilimi, ‘değişimi’ görmemizi olanaksız kılmaktadır. Oysa uluslararası ilişkilerin doğası dinamiktir ve dönüşüme açıktır.¹⁴⁰

Bundan başka kimlik, çıkar ve eylem üzerinden kurgulanan anlatımı ile yapı-eylem etkileşimine vurgu yapmaktadır. Aktörün eylemini belirleyen dinamiklerden biri yapıdır ancak yapı da eylem tarafından inşa edilmeye devam etmektedir. Aktör tarafından ifa edilen eylem, sadece aktöre değil, yapıya da ilişkindir. İnşacı teorinin vurguladığı düşünce, inanç ve norm gibi bilişsel unsurlar, yapıyı dönüştürme işlevi de görmektedir.¹⁴¹ Düşünce eylemi, eylem yapıyı, yapı da yeniden düşünceyi etkiler ve bu etkileşim sürekli biçimde var olur. Bu düşünce yöntemi, rasyonel teorilerin gözden kaçırdığı uluslararası ilişkilerin dönüşüm potansiyelini araştırma programına dâhil ederek yaklaşımın teorik gücünü arttırmaktadır.

İnşacı teorinin, disiplinin ‘güç’ ve maddi faktörler eksenli tartışmalarını, normatif unsurların da dâhil olduğu bir düzleme çekmesi, rasyonalist epistemolojinin maddi şüpheciliğinin uluslararası ilişkileri anlamadaki zayıflığını ortaya çıkarmıştır.¹⁴² İnşacı teorisyenler, uluslararası normların nasıl meydana geldiğini, düşünce ve değerlerin eylemi nasıl şekillendirdiğini, argüman ve söylemlerin siyasi çıktıları nasıl etkilediğini ve kimliğin özneyi ve öznellik durumunu nasıl dönüştürdüğünü ortaya koyarak değişim dinamik ve mekanizmalarını açığa çıkarmıştır.¹⁴³

Tartışmaların odağını bilişsel unsurlara kaydırmalarına karşın ‘güç’ söylemini yadsımayan inşacı teorisyenler, bu kavramı yeniden değerlendirir. Bundan başka gücün

¹³⁹ a.g.e., s.326.

¹⁴⁰ Reus-Smit, “Konstruktivizm”, s. 307.

¹⁴¹ a.g.e., s. 312.

¹⁴² Mustafa Aydın, Sinem Akgül Açıkmeşe, “Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Ana Akımlara Yeniden Bakış”, *Uluslararası İlişkiler*, C. XII, S. 46, 2015, s. 1-9.

¹⁴³ Reus-Smit, “Konstruktivizm”, ss.307-308

maddi olmayan kaynaklarına eğilerek aktörün gücünün sadece maddi unsurlar ile ölçülemeyeceğini belirtir ve gücün sonuç doğurucu kapasitesini, diğer aktörlerin kimliğinin, çıkarının ve eyleminin ne kadar meşru ve haklı görüldüğü ile de ilişkilendirir.¹⁴⁴ Bu bağlamda düşünmek, uluslararası hukuka da vurgu yapar ki inşacı teorisyenler, gücü uluslararası hukuk ile sınırlandırır. Oysa ana-akım teorisyenler, gücü mutlak görmeye ve hatta eylemi de meşruiyet aracı olarak değerlendirmeye meyillidirler.

11 Eylül olayları ile birlikte uluslararası ilişkilerde meydana gelen dönüşüm, kültürü disiplinin merkezine taşıırken inşacı teori, bu yeni durum karşısında hızla kendi pozisyonunu üretmiştir. Toplumsal norm olarak dar anlamıyla kullanılan kültür, din ve medeniyetin disiplinin araştırma programına dâhil olması ile daha kapsamlı bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴⁵

Westphalya sistemi ile uluslararası ilişkilerin kurucu ögesi olmaktan çıktığı kabul edilen din benzer bir açıklama aracı olarak yeniden işlevsellik kazanmıştır. Buna göre medeniyetler birbirleri ile sürekli bir iletişim ve karşılıklı olarak sosyal inşa içinde olan yapılardır. Ayrıca yekpare yapılar olmayan medeniyetler, farklı siyasi birlik modellerini içinde barındırır ve bu da medeniyeti çoğulcu ve esnek kılar.¹⁴⁶ Sistemin aktörlerinin ne denli çeşitli biçimlerde örgütlendiği düşünülecek olursa inşacı yaklaşımın kapsayıcılığı ortaya çıkacaktır.

İnşacı teorinin dönüşüme vurgu yapması, ‘güç’ üzerine geliştirdiği yeni söylemi ve kültür, medeniyet ve dinin uluslararası ilişkilerin kurucu unsuru olarak yeniden tanımlamasının dışında disipline yaptığı bir başka katkı da normatif teoriler üzerinedir. Aktör davranışlarında kimlik, kültür ve normların rolünü öne çıkarması sayesinde bu çetrefilli alanda çalışmak mümkün kılınmıştır.¹⁴⁷ Tüm bu yönleri ile inşacı teori, değişen uluslararası ilişkileri anlamayı ve anlamlandırmayı kolaylaştırmakta ve yeni nesil sorunların anlaşılması, değerlendirilmesi için yeni kavrayışlar sunmaktadır. Bu yolla da uluslararası ilişkilerin gelişimi ve güçlenmesine kayda değer katkılar sunmaktadır.

¹⁴⁴ a.g.e., s. 309.

¹⁴⁵ a.g.e., s. 285.

¹⁴⁶ a.g.e., s. 310.

¹⁴⁷ a.g.e., s. 311.

2.2.3. Rol Teorisi: İnşacı Teoriye İçerik Kazandırılması

İnşacı teori, uluslararası ilişkileri anlamayı, aktörün kimliğini anlamaktan başlatır. Zira dış politikanın temel belirleyicisi olan çıkar, ancak kimlik yolu ile tanımlanabilmektedir. Sosyal etkileşim yolu ile ortaya çıkan kimlik, böylece uluslararası ilişkilerin kurucu ögesi olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada sosyal etkileşimi anlamak ve kimliğin nasıl oluştuğunu ortaya çıkarmak, analizin önemli bir çabasıdır. Nitekim inşacı teori, dış politikanın şekillenmesinde çıkarın belirleyiciliğine ama bundan da önce aktörün kendisini ve çıkarlarını nasıl tanımladığının önemine vurgu yapar.¹⁴⁸ Bu çabanın anlamlı kılınması da aktörün kendisini iç siyasette ve uluslararası ilişkilerde nasıl konumlandığına bağlıdır.

İnşacı yaklaşımda aktörlerin birbirlerini algılamasının sistem düzeyindeki davranışlarını etkilediği belirtilmiştir. Buna göre, Hobbesçu, Locke'cu ve Kantçı olarak nitelenen uluslararası yapılar meydana gelir ve aktör kimlikleri tarafından dönüştürülmeye devam eder. Yapı düzeyinde meydana gelen dönüşümlerin maddi unsurlardan çok sosyo-kültürel unsurlar tarafından tetiklenmesi, yapıyı anlamlandırmak için yapı kadar aktör kimlik ve çıkarlarına odaklanmayı da gerektirmektedir. Bu nedenle aktör kimliği ve kültürü, araştırma programının başat unsurları olarak öne çıkmaktadır.

Ne var ki inşacı teorinin temsilcisi olarak Wendt, kimliğin oluşumunu etkileyen iç faktörleri analiz dışı bırakmaktadır. Devletin sahip olduğu kimlik yapılarında dört temel karakteristik saptayan Wendt bunları bireysel/tüzel, model, rol ve kolektif kimlik olarak adlandırır. İlk ikisini devletin ontolojisi ile ilişkilendirirken son ikisinin söz konusu yapı-yapan etkileşimi ile ortaya çıktığını savunur.¹⁴⁹

Sosyal kimliklerin oluşumunu ortaya koymak adına yapı-yapan etkileşiminde daha çok yapıya vurgu yapmakta ve sosyal kimliklerin nasıl oluştuğunu göstererek kimlik ve çıkarın etkileşime içkin olduğunu ispatlamak istemektedir.¹⁵⁰ Bu esnada devlet kimliğinin içeriği ve kimliğin aktör eylemlerine etkileri konusu o denli önemsizdir. Wendt'in

¹⁴⁸ a.g.e., s. 295.

¹⁴⁹ Küçük, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık" s. 362.

¹⁵⁰ Wendt, "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası", ss. 3-43.

yaklaşımında kimlik, sadece sistemik etkileşim ile ortaya çıkmakta ve bununla sınırlı kalmaktadır. Oysa devlet içyapısı kapalı kara kutu değildir, kimlik ve dolayısıyla çıkarım oluşmasında önemli bir faktördür. Ancak inşacılık, aktörün uluslararası eylemlerini kimlik üzerinden açıklarken ulusal düzeyde kök salmış kimlik algıları ile devlet çıkarımının oluşturulması arasındaki ilişkiyi ortaya koymamaktadır.¹⁵¹ Bu, inşacı yaklaşımın açıklama gücünü sınırlandıran önemli bir faktördür. Zira devlet, kimliğini sadece sosyal etkileşim ile oluşturmaz, aynı zamanda içsel sosyalleşme süreci de burada etkilidir. Ulusal kimlik diyebileceğimiz bu kimlik, ortaklaşa sahip olunan ve zaman içinde ‘biz’ duygusunu oluşturan norm ve söylemlerin bütünüdür.¹⁵² Dış politika karar vericileri de hem sosyal kimliği hem de ulusal kimliği dikkate alır. Dolayısıyla dış politika analizi yapılırken daha kapsamlı bir yaklaşım gerekmektedir. Tam bu noktada rol teorisi, aktör kimliğinin oluşması üzerine önerdiği varsayımlar ve bunu aktörün dış politikası ile ilişkilendirmesi noktasında, inşacı teoriye içerik kazandırması yönüyle, çalışmamızda yerini almaktadır.

Aktörün yapı ile geliştirdiği etkileşim, gerek kimliği gerekse yapıyı sürekli biçimde oluşturmaya devam etmektedir. Devletin sosyal kimliği de ancak bu etkileşim sonrası ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kimlik edinimi, konjoktüre ve muhataplara yüklenen anlam sonrası oluşmaktadır. Ancak ilk temas ve öncesine ait devlet motivasyonu konuları inşacı teoride yeterince açıklanmamıştır.¹⁵³ İlk temasın ve etkileşim motivasyonunun bireysel kimlik ile sağlandığını düşünmek, bu aşamada faydalı görünmektedir. Tam bu aşamada devreye liderlik faktörü girmektedir. İnşacı teorinin bireysel kimliği göz ardı etmesi, iç dinamiklerin kimlik oluşumundaki etkisinin göz ardı edilmesi demektir ki bu, liderlik analizi ile aşılabilir görünmektedir.¹⁵⁴ Bu nedenle ilerleyen bölümlerde Rusya’nın içyapısına odaklanmak ve liderlik faktörüne değinilmek durumunda kalınacaktır.

¹⁵¹ Yücel Bozdağlıoğlu, “Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi” *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, (ed.) Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayınları, 2012, s. 137.

¹⁵² a.g.e., s. 138.

¹⁵³ a.g.e., s. 135.

¹⁵⁴ Cameron G. Thies, “Rol Theory on Foreign Policy”, https://www.researchgate.net/publication/228985348_Role_Theory_and_Foreign_Policy, (20.07.2017)

İnşacı teori, sistemik değişimin dinamikleri hakkında da bir şey demez. Söz konusu değişimin sistemik etkileşimin doğasına bağlı gerçekleştiğini bildirir ancak sistemik etkileşimin doğasını değiştiren faktörleri göz ardı eder. Bunu anlamak için etkileşim öncesi evreyi ele almak gerekmektedir. Bu da bize, öncesinde bir kimlik ve sistem algısı oluşmuş olduğunu ve bunu yapanın da devlet adına hareket eden lider olduğunu işaret eder.¹⁵⁵ Liderlik faktörü de bu noktada ulusal rolü inşa eden unsurlardan biri olarak değerlendirilmelidir. Rol teorisi, inşacı teorinin ulusal kimlik ile dış politika arasındaki etkileşimi açıklaması noktasında kullanışlı bir araç olarak öne çıkmaktadır.

2.2.3.1 Rol Teorisi ve Dış Politika Algısı

Rol teorisi, sosyal düzenin işleyişi ile onu meydana getiren aktörlerin eylem ve nitelikleri arasında ilişki kurmak üzere 19. yüzyılın başlarında geliştirilmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininde ise Karl Holsti tarafından “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy” isimli çalışmasında geliştirilmiş ve kimlik-eylem ilişkisini kurmak üzere kullanılmıştır.¹⁵⁶ Teorinin uluslararası ilişkilerde yaygın kullanımının önünü açan en önemli çalışmalardan biri ise 1987 yılında Stephen G. Walker tarafından kaleme alınan “Role Theory and Foreign Policy Analysis” isimli çalışmadır ki bu çalışma, rol teorisinin hem dış politikadaki hem de uluslararası ilişkilerdeki kullanımına dair başarıları, zayıflıkları ve rol teorisinin potansiyelini incelemiştir.¹⁵⁷ Rol teorisi bu sayede uluslararası ilişkilerin çalışmalarında daha fazla yer almaya başlamıştır. Kelime, köken itibari ile teatral role dayansa da buradaki anlam aktörün, kendinden ve beklentilerden hareketle, dış dünyaya karşı davranışlarını yönetmesidir.¹⁵⁸

Holsti, uluslararası ilişkiler çalışanlarının dış politika davranışlarını hükümetler tarafından alınan belirli veya tekrarlanan kararlar ve bunun sonucunda gerçekleşen eylemler olarak değerlendiğini ama bunun dış politika davranışlarını anlamada yetersiz kaldığını savunur.¹⁵⁹ Soğuk Savaş şartları düşünüldüğünde ülkelerin ‘bağlantısız’, ‘blok

¹⁵⁵ Bozdağlıoğlu, “Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi”, s. 136.

¹⁵⁶ Kalevi Jaakko Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, *International Studies Quarterly*, C.14, S.3., 1970, ss. 233-309.

¹⁵⁷ Cameron, “Rol Theory on Foreign Policy”, a.g.m.

¹⁵⁸ a.g.m.

¹⁵⁹ Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, ss. 233-309.

liderler', 'dengeleyiciler' ve 'uydu' olabileceğini ama bu sınıflamanın yetersiz olduğunu iddia eden Holsti, ülkelerin üstlenebileceğini on yedi farklı rol tanımlamıştır. Soğuk Savaş döneminde de rollere atıf yapıldığına dikkat çeken Holsti, bu çabanın rol teorisini yeterince değerlendiremediği; ülkeleri bloklar olarak değerlendirmenin ve ülkelerin tümünü benzer görmenin, yeterli bir anlama çerçevesi sunmadığı kanısındadır. Zira ulusal roller, önemli ölçüde aktörün kendi iç dinamiklerinden ve uluslararası ilişkiler düzeninden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁰ Böyle bir yaklaşım ise aktöre dair daha detaylı bir bilgi alt yapısı gerektirmektedir ki bu da analizlerin öngörülerini güçlendirmektedir.

Holsti'ye göre aktörler hakkındaki bilgiler salt maddi unsurlar ile sınırlandırılmamalı, buna normatif unsurlar da dahil edilmelidir. Böylece aktörün davranışları daha belirgin olarak tanımlanabilir ve çok daha yüksek bir isabet ile öngörülebilir.¹⁶¹ Nitekim rol, duruma veya pozisyona değil, davranışa atıfta bulunur ve davranış salt maddi unsurlar ile açıklanamaz. Davranışın maddi unsurlarla beslendiği kabul edilmekle birlikte, temel motivasyonun normatif unsurlar olduğu ileri sürülmektedir. Rol kavramı, davranışa atıfta bulunarak kültür, toplumsal değerler, kurumlar, kimlik ve algı gibi normları referans almaktadır. Böylece normlar, dış politikanın kurucu öğeleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda kimlik ve buna bağlı olarak çıkar kavramı da dış politikanın temel kurucu öğelerindedir. Buna göre aktörün halkına atfen ifade edilen ulusal kimlik, siyasal sosyalleşmenin bir sonucu olarak kurumsallaşır ve siyasi kültürün ve dış politikanın kurucu ögesi haline gelir.¹⁶² Varsayımlarında inşacı teori ile sergilediği benzerlikler yolu ile rol teorisini, böylece inşacı teorisinin üzerinde fazlaca durmadığı 'rolün oluşum sürecini' açıklamada ve kimlik ile rol arasındaki ilişkiyi anlamada kullanışlı bir kavrayış çerçevesi sunmaktadır.

Yapan olarak devlet ile yapı olarak uluslararası sistem arasındaki etkileşimin anlaşılmasını da mümkün kılan rol teorisini, inşacı teorisinin üstünden geçtiği yapı-yapan analizinin de daha sağlıklı yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu hali ile rol teorisini, inşacı

¹⁶⁰ a.g.m., ss. 233-309.

¹⁶¹ a.g.m.

¹⁶² Bozdağlıoğlu, "Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi", s. 139-40.

teorinin yapı-yapan analizinde tam olarak açıklığa kavuşmayan ilişkileri ortaya çıkarmak için kullanılır. Üstelik konunun her analiz düzeyinde çalışılabilmesini de sağlamakta olan rol teorisi sayesinde araştırmacı, çalışmasını belirli bir analiz düzeyinde sınırlı tutmanın kısıtlayıcılığından da kurtulmuş olmaktadır.¹⁶³

Wendt de rol kavramını kullanır ama bunu aktör inançları olarak değil yapısal bir olgu olarak açıklamaktadır. Bunun sonucunda rol kavramı sadece sistemik bir olgu haline gelerek devletlerin sistemde ön plana çıkardıkları rollerin oluşmasına katkıda bulunan iç kültürel faktörleri ve liderlerin inanç sistemlerini göz ardı eder.¹⁶⁴ İçsel faktörleri analizin dışında tutmak, aktör eylemlerini sadece yapısal unsurlar ile açıklamayı olanaklı kılar. Dolayısıyla ‘değişim’ sınırlı nedenlerle açıklanmaya çalışılır ve dış politik değişim tüm boyutları ile değerlendirilemez. Oysa rol teorisi, aktörü sosyal yapı ile ilişkilendirmede kullanışlı kuramsal çerçeve sunar. Burada rol, bir aktörün, belli bir kimlikle topluma nasıl katıldığını ve bu role uygun olarak davranışlarını nasıl düzenlediğini belirtmektedir.¹⁶⁵

Rol teorisi ile biz, sadece yapı üzerinde meydana gelen değişimlerin Rus dış politikasını nasıl şekillendirdiği ile sınırlı kalmadan, Rusya içinde yaşanan değişimlerin de gerek dış politika gerekse sistem üzerinde meydana getirdiği değişimleri analiz edebileceğiz. Böylece inşacı teorinin temel ilkesinden biri olan yapı-yapan etkileşimi, dış politikanın inşasında oynadığı rol itibariyle analize daha güçlü biçimde dâhil edilebilecektir.

Aktörler, gerek iç gerekse de dış çevrenin etkisi ile oluşturdukları rollerine uygun olarak eylemde bulunur. Yani uluslararası eylemin ilk kaynaklarından biri ulusal roldür. Rol, kendi içinde tutarlı davranış normları olarak öne çıkar ve aktörler kendi rollerini inşa ederken bilinçli olarak bu normlara uygun davranır.¹⁶⁶ Dolayısıyla rol, aktörün ulusal veya uluslararası statüsüne değil davranışına odaklanmaktadır. Yani statünün ve

¹⁶³ Thies, “Rol Theory on Foreign Policy” a.g.m.

¹⁶⁴ Bozdağlıoğlu, “Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi”, s. 140.

¹⁶⁵ Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, ss. 233-309.

¹⁶⁶ a.g.e., ss. 233-309.

konumun dinamik yönüdür; o konuma gelen aktör hak ve yükümlülükleri yürürlüğe koyduğu andan itibaren rolü oynuyor demektir.¹⁶⁷

Roller, yapı üzerinde sahip olunan etki kapasitesinden beslendiği gibi yapı ile kurulan ilişkiden de beslenebilir. Yani bir aktörün rolü ‘süper güç’ veya ‘başat güç’ olarak tanımlanabileceği gibi ‘tarafsız’ veya ‘bölgesel lider’ gibi de tanımlanabilir. Böylece rol teorisinin önerdiği ulusal kimlik edinimi hangi düzeyde olursa olsun, her aktör bu kapsayıcı yaklaşım ile değerlendirilebilir.¹⁶⁸

Zira aktörün uluslararası eylemini belirleyen kimlik, gerek yapı ile gerekse yapan ile kurduğu etkileşim sonucunda oluşmaktadır ve sistemin de bir anlamda kaynağıdır. Demek ki sistemin rekabetçi, düşman veya dost kültürüne sahip olması, aktörlerin geliştirecekleri ilişkinin niteliğine bağlıdır.¹⁶⁹ Dolayısıyla üçüncü bölümde ele alınacak olan Rusya-Asya ilişkileri bize Asya sisteminin niteliğini verecek ve böylece ilişkinin bu iki tarafının kimliğini ne yönde oluşturduğu da daha açık olarak ortaya çıkarılabilecektir.

2.2.3.2 Rol Algısı, Rol Reçetesi ve Dış Politika

Rol teorisine dair son anlatımlar, rollerin aktör tarafından belirlendiği ve etkileşim içinde bulunan toplumca şekillendiği yönündedir.¹⁷⁰ Devletlerin belirli koşullarda üstlenecekleri roller ve gerçekleştirecekleri eylemler ise büyük ölçüde devlet adamları ve politika yapıcılarının içinde bulunan durumu nasıl algıladıklarına göre şekillenecektir. Rol kavramı, aktörün başkaları karşısındaki konumu ve başkalarının da aktörün rolü hakkındaki beklentileri ile sıkıca ilintilidir. Rol kavramı diğer aktörlerin karşılıklı veya tamamlayıcı rolleri ile de yakından ilgilidir.¹⁷¹

Kendisine dair algı ve kabulleri olan sosyal bir varlık olarak devlet, yerine getirmekle yükümlü hissettiği normatif beklentilerle kendi rol algısını oluşturmaktadır.¹⁷²

¹⁶⁷ Bozdağlıoğlu, “Konstruktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi” s. 141-2.

¹⁶⁸ a.g.e.

¹⁶⁹ a.g.e.

¹⁷⁰ Sebastian Harnisch , “Role Theory: operationalization of key concepts”, *Role Theory in International Relations: Approaches and Analyses*, (ed.) Sebastian Harnisch, Cornelia Frank and Hanns W. Maull, Taylor & Francis e-Library, 2011, s. 10.

¹⁷¹ Holsti, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, ss. 233-309.

¹⁷² a.g.e.

Rol algısı, karar alıcının kendi devletini uluslararası alanda konumlandırmasına yardım eden ve subjektif bir niteliğe sahip olan bir kavramdır.¹⁷³ Dolayısıyla karar vericinin ulusal kimliği algılama biçimi, rol algısını belirleyen temel etken olarak öne çıkmaktadır. Çünkü karar alıcılar aynı zamanda bu devlete ilişkin beklenti, vaat, kural, eylemler ve sistem düzeyinde olmak üzere, çeşitli işlevleri yerine getirme konusundaki beklentileri ile ulusal rolü inşa ederler.¹⁷⁴

Teatral rol metaforundan yolu çıkılarak kurgulanan rol teorisi, çeşitli biçimlerde anlaşılabilir, en temelde dış politika davranışını vurgular.¹⁷⁵ Bu davranış da aktörün kimliğinden hareketle şekillenmeye başlar. Tek faktör elbette ki aktörün kimliği değildir. Burada liderlik faktörü, uluslararası ilişkiler sistemi ve sistem içindeki diğer aktörlerin beklentileri ve rolleri de belirleyicidir. Ulusal rolün oluşumu dikkate alındığında, her bir aktörün kendine özgü ulusal kimliğinin olacağı ve bu kimliğin diğerleri ile girilen etkileşim yoluyla oluşacağı sonucuna varılabilir. Bu aşamada rol algısı, uluslararası aktörün eylemini tayin eden başlıca unsurlardan biri olarak belirmektedir. Zira karar alıcı elit, rol algısını dikkate almadan politika üretmemektedir. Rol algısının kaynağının ulusun sosyalleşme sürecinde yattığı ve ulusun tarihinden ve toplumsal özelliklerinden beslendiği karar alıcılar tarafından dikkate alındığında dış politika da o nispette değişecektir.¹⁷⁶

Tam bu aşamada ‘liderlik faktörü’ ve devlet adına hareket eden karar alıcı elitin analizi, çalışmada önemli bir işlevi yerine getirecektir. Üstelik çalışmanın konusu, liderlik faktörünün dış politikada karar alma mekanizmasında bu denli belirleyici olduğu Rusya olunca, liderlik faktörünün etkilerini dikkate almak, son derece kullanışlı sonuçlar üretecektir.

Bununla birlikte, subjektif olan rol algılarının zamanla belirli bir forma ulaştığı ve istikrarlı, değişmesi kolay olmayan bir siyasi kültür oluşturduğu da dikkate alınmalıdır.¹⁷⁷ Bu yapının istikrarlı olması, kimliğin bir ürünü olarak rol algılarının toplumun tüm

¹⁷³ a.g.e.

¹⁷⁴ a.g.e.

¹⁷⁵ Thies, “Rol Theory on Foreign Policy”, a.g.m.

¹⁷⁶ Bozdağlıoğlu, “Konstruktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi”, s. 143.

¹⁷⁷ a.g.e.

kesimleri tarafından aynı derecede kabul gördüğü anlamı taşımaz. Ulusu meydana getiren farklı siyasal ve sosyal grupların her biri kendi rol algısını oluşturabilir ama bu aşamada önemli olan iktidarı elinde tutan hâkim gruptur.¹⁷⁸ Karar alıcı elitin sahip olduğu rol algısı devletin dış politikasının oluşturulmasında önemlidir ama politikanın kurgulanması, siyasal yaşamdaki değişik dinamiklerin etkisinden bağımsız değildir.¹⁷⁹ Bu nedenle dış politikanın incelenmesinde rol algısının etkisine gereğinden fazla işlev yüklemek analizi zayıf kılacaktır.

Uluslararası aktörlerin eylemlerinin tek kaynağı elbette ki rol algıları değildir. Bu noktada diğer aktörlerin bir aktöre dair algı ve beklentileri de belirleyicidir. Sosyal etkileşim yolu ile oluşan ve genellikle uluslararası kurumsal yapıların üye devletlerden beklediklerini ifade eden rol reçeteleri veya sosyal roller, dış politikanın bir diğer belirleyici unsurudur. Rol algılarına oranla daha istikrarlı olan rol reçeteleri, aktörü sınırlayan veya bir eylemi gerçekleştirme noktasında baskılayan önemli bir faktördür.¹⁸⁰

NATO üyelerinin eylemlerini veya SSCB üyelerini pekâlâ bu minvalde değerlendirebiliriz.¹⁸¹ Zira blok üyesi olmanın doğurduğu çeşitli yükümlülükler bulunur ve söz konusu yükümlülüklerin esas kaynaklarından biri de Birliğin diğer üyelerinin beklentileridir. Benzer şekilde Rusya'nın Asya ile geliştirdiği etkileşimden türeyen rol reçeteleri de Rus dış politikasının kurucu unsurudur. Bu rol reçetesi, Rusya'nın Batı ile geliştirdiği etkileşimden türeyen rol reçetesinden oldukça farklıdır ve dış politikanın çok daha geniş bir perspektif ile oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Aksi halde çelişen rol reçeteleri, Rus dış politikasının formülasyonunda ciddi pürüzlere neden olur ki bu da çatışmacı bir ilişkiler düzlemine işaret eder. Hangi rol reçetesinin öne çıkacağı noktasında ise dış politikanın yönelimi ve rol algıları belirleyici olacaktır.¹⁸²

Dış politikanın kurgulanması sürecinde roller, rol algıları ile rol reçeteleri arasında çatışmanın yaşanması olasıdır. Bu çatışmaların teori düzeyinde çözümü konusunda henüz yeterli çalışma olmasa da ilk çatışmada çözüme, hâkim grubun karar mekanizması

¹⁷⁸ a.g.e.

¹⁷⁹ Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", ss. 233-309.

¹⁸⁰ Bozdağlıoğlu, "Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi", s. 147.

¹⁸¹ Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", ss. 233-309.

¹⁸² a.g.e.

üzerindeki etki gücü ile ulaşılabilirdi varsayılabilir. Buna göre rol algıları konusunda farklı yaklaşımları olan siyasi gruplar içinde en güçlü olanın verdiği cevap, siyaset mekanizmasının doğası da düşünüldüğünde, karar mekanizmasının, dolayısıyla da rol algısının belirleyicisi olacaktır.¹⁸³ Bu gerek, Avrasyacılığın Rus kimliği, rol algısı ve rol reçetesinin inşa edilmesinde başat rolü oynamasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda Avrasyacı gelenek, Rus dış politikasının taşıyıcısı olarak kabul edilmesi nedeniyle, ulusal rol algısının belirleyicisi konumunda değerlendirilmelidir.

Rol algıları ve rol reçeteleri arasındaki olası çatışmada ise rol algısının belirleyici olması beklenebilir. Bunun sebebini, iktidarı elinde tutan siyasal grubun varlığının tehdit edilmesinin, devletin beka sorunu yaşaması ihtimalinden yüksek olmasında aramalıyız.¹⁸⁴ Başka bir ifade ile rol algısı, rol reçetelerinden daha zor değişir çünkü iktidarı temsil eden grup, dış politikayı diğer aktörlerin beklentilerine göre değil, asıl olarak kendi algısına göre biçimlendirecektir. Rol reçeteleri arasında yaşanacak çelişkinin çözümü ise devletin beklentileri konusundaki meşruiyet algısına, beklentilere uymama sonucunda karşılaşacağı yaptırımların gücüne ve devletin yaptırım ve meşruiyet karşısındaki göreceli tutumuna bağlıdır.¹⁸⁵

Rol teorisinin inşacı teorisinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmesi ile analizin kuramsal çerçevesinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle, devletin dış politikasının değerlendirilmesinde bağımsız değişken olarak kabul edilen kimliğin yapı ile arasındaki bağın sağlıklı kurulması sağlanmış olacaktır. Rol algıları ile rol reçeteleri arasında dengenin kurulmasıyla da dış politikanın belirlenmesinde yapının etkisinin göz ardı edilmesi önlenmiş olacaktır. Bu noktada, devletin dış politikası saptanırken buna etki eden ulusal kimlik, rol algısı ve rol reçetelerinin analize dâhil edilmesi ile analizin derinlik kazanması ve açıklayıcı gücünün artması beklenmektedir.

¹⁸³ Bozdağlıoğlu, “Konstruktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi”, s. 149.

¹⁸⁴ a.g.e., s. 149.

¹⁸⁵ a.g.e.

2.2.4. Rollerin İcrası ve Değişimi

Roller mutlak, değişmez ve verili değildir. Sosyal etkileşime ve kimliğin değişimine bağlı olarak sürekli yeniden yapılanmaktadır. Bu sürekli yeniden yapılanma dinamik bir süreçtir ve dolayısı ile değişime de açık olması beklenmelidir. Bu nedenle roller arası çatışma ve rollerde değişim, eşyanın tabiatına uygun olarak kabul edilmelidir.

2.2.4.1. Rol Çatışması

Rol teorisine dair hâkim anlatı, aktörün birden fazla role aynı anda sahip olabileceğini söylemektedir. Rollerin sayısı aktörün etki kapasitesine, edindiği uluslararası misyona veya sistemin dayatmasına bağlı olarak değişebilmektedir.¹⁸⁶ Bu rollerin uygulanması ise devletin tarihi mirası ve karar alıcıların kişisel görüşleri kadar aktörün uluslararası sistemdeki konumu ve bizzat sistemin kendisi tarafından da etkilenmektedir.¹⁸⁷ Rolü yerine getirmek, rolü belirlemek kadar önemlidir ve rolün icrası, aktörün sosyal grup içindeki konumu ve rolü gerçekleştirme kapasitesine de sıkıca bağlıdır.¹⁸⁸

Aktörün kendince belirlenen ve sistem tarafından şekillenmeye devam eden roller, uluslararası ilişkilerde çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Devletler, birden fazla rolü aynı anda icra ederken, bu roller çeşitli düzeylerde birbiri ile çelişebilir. Şayet bu çelişme aktör tarafından uyumlu biçimde yönetilmez ise burada bir çatışmanın yaşanması söz konusu olacaktır. Yani bir rolün icrası bir başka rolün beklenen sonucu elde etmesine engel olabilecek ve roller arası çatışma açığa çıkacaktır.¹⁸⁹

Rollerin uygulanmasını önemli ölçüde liderlik faktörüne ve uluslararası sistemin durumuna bağlayan rol teorisi anlatısından hareketle denilebilir ki bu durumda, rollerin gereksinimleri de birbiri ile çelişebilecektir ve bu, rol çatışması ile sonuçlanabilecektir.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Hikmet Mengüsalan, *Türk Dış Politikasında Rol ve Çatışma: AKP Dönemi Ortadoğu Politikası Üzerine Bir İnceleme*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa, 2016, s. 27.

¹⁸⁷ Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", ss. 233-309.

¹⁸⁸ Harnisch, "Role Theory: operationalization of key concepts", s. 8.

¹⁸⁹ Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", ss. 233-309.

¹⁹⁰ Mengüsalan, *Türk Dış Politikasında Rol ve Çatışma: AKP Dönemi Ortadoğu Politikası Üzerine Bir İnceleme*, a.g.e., s. 27.

Zira bu roller hem aktör hem de sistem tarafından beslenmektedir ve kaynaklar, zaman zaman birbiri ile çelişen gereksinimleri talep etmektedir.¹⁹¹ İç politika dengeleri ve kamuoyu etkisi ile karar alıcılara ilişkin beklentiler veya bizzat karar alıcıların kendileri değişebilir. Bu aşamada kimlik tanımı ve rol tanımları da yeniden yapılabilir. Öbür yandan sistemde yaşanabilecek değişimler, rolleri besleyen dış kaynakların değişimi ve beklentilerinin değişmesi anlamına gelecek ve rollerde değişim talep edilecektir.¹⁹² Bir anlamda rolleri belirleyen iç ve dış faktörlerde yaşanan değişim, rollerin amaçlarını ve bunlardan umulan sonuçlara dair beklentiyi de değiştirecektir. Mesela SSCB'nin dağılması ile birlikte yapı düzeyinde meydana gelen köklü dönüşüm, aktörlerin yeniden konumlanmasını ve yeni araçlar geliştirerek yeni roller belirlemesini gerektirmiştir. Bu lüzum, gerek aktörün kendine dair tanımlamalarında, gerek sistemin kurucu öğelerinde, gerekse diğer aktörlerin beklentilerinde meydana gelen değişim ile açıklanmalıdır.

2.2.4.2. Rol Değişimi

Uygulanan rollerin çatışması ya da mevcut rollerin yeni duruma uyum sağlaması gereği değişmesi, aktörler için kolay olmayan süreçleri ifade etmektedir. Bu aşamada rolü tanımlayan kurucu unsurlar değişmeli ki roller yeniden yapılandırılabilir. Değişim süreci, karar alıcıların idaresindedir ve bu süreç uluslararası sistemin etkisinden muaf değildir.¹⁹³ Rol değişimini tetikleyen etkenler düşünüldüğünde sistemin ve aktörlerin rol değişiminde etkilerinin olmasını olağan karşılamak gerekmektedir.

Rollerin değişimi ve bunların uygulanması adaptasyon ve öğrenme yolu ile gerçekleşir. İlki, stratejilerin ve araçların değişimi ile yaşanır. Bu aşamada aktör rol hedefi ve değerleri değiştirmez, yalnızca dış politika davranışlarını yeniden düzenler.¹⁹⁴ İkincisi ise inançların, becerilerin veya süreçlerin geliştirilmesi ile yaşanır. Bundan, yapısal değerlerin ve buna ilişkin aktör algılarının değişimi ile aktörün kendisine dair anlayışını

¹⁹¹ a.g.e., s. 27-8.

¹⁹² Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", ss. 233-309.

¹⁹³ Mengüsalan, *Türk Dış Politikasında Rol ve Çatışma: AKP Dönemi Ortadoğu Politikası Üzerine Bir İnceleme*, a.g.e., s. 29.

¹⁹⁴ Harnisch, "Role Theory: operationalization of key concepts", s. 10.

veya kimliğini yeniden tanımlaması anlaşılmalıdır. Öğrenme, bir anlamda benliğin kurucu parçalarının dönüşümüdür.¹⁹⁵

Bu boyutu ile rol değişimi, sürekli bir dönüşümü ifade etmektedir. Aktör, gerek kendinde gerekse de yapıda meydana gelen değişim karşısında bazen köklü bazen de yüzeysel düzeyde değişime gidecek ve rollerini sürekli biçimde değiştirecektir. Bu değişim, aktörün kendi inisiyatifi kadar, dışarıdan gelecek bir dayatma yoluyla da yaşanabilecektir.¹⁹⁶ Burada belirleyici olan, aktörün sistem içinde işgal ettiği konumdur ki bundan da aktörün nasıl algılandığı anlaşılmalıdır. Nispeten güçlü devletler daha çok içsel motivasyon ile bu değişimi yaşarken, zayıf devletlerin rol değişimi daha çok dayatma yolu ile gerçekleşmektedir.¹⁹⁷ Bu noktada, birlik içindeki en güçlü devlet olarak Rusya'nın BDT üyeleri üzerinde sahip olduğu etki yoluyla onlara çeşitli politikaları uygulatmayı veya onları çeşitli politikalardan men ettirmeyi başardığını bilmekteyiz.

Bu aşamada sosyalleşmeden de söz edilmesi yerinde olur. Aktör, önceden kabul edilmiş normları ve işleyen düzeni benimser ve bunlara uygun davranırsa, bu biçimi ile sosyalleşmiş olmaktadır.¹⁹⁸ Bu durum, aktörün bu değişimden kazanımı söz konusu olduğunda veya sistemin kurucuları tarafından dayatmaya maruz kaldığında söz konusudur.¹⁹⁹ Sahip olunan roller ve bunlardan meydana gelen yapısal rol ortamı, devletlerin davranışları, sosyal statüleri ve hatta beka üzerine ciddi sınırlamalar da getirebilir.²⁰⁰ Örneğin Rusya, BDT üyelerinin dış politikaları üzerinde baskıcı veya yönlendirici bir tavır takınabilir; bu tavır, üyeleri belirli bir davranışa yönlendirebilir veya belirli bir davranıştan alıkoyabilir. Bu yönlendirme, üye devletlerin egemenlikleri konusunda bile endişe duymalarına yol açabilir.

Yukarıda anlatılan değişim ve değişim yolları, devletlerin kimliklerini ve rollerini koruma refleksi geliştirmeleri nedeniyle zor, hatta kimi zaman yıkıcı süreçleri ifade etmektedir. Zira roller, ulusal algılar ve bu rollerin icrası için oluşturulmuş kurumlar

¹⁹⁵ a.g.m.

¹⁹⁶ Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", ss. 233-309.

¹⁹⁷ Harnisch, "Role Theory: operationalization of key concepts", s. 12.

¹⁹⁸ Harnisch, "Role Theory: operationalization of key concepts", s. 12.

¹⁹⁹ a.g.e., s. 1.

²⁰⁰ a.g.e., s. 8.

tarafından da korunmaktadır.²⁰¹ Yani değişim ve istikrar unsurları, bu noktada çatışacak ve nihayetinde ya statükonun devamı ya da yeni bir düzenin inşası sağlanmış olacaktır.

3. RUS KİMLİK DÜNYASI

İnşacı teorinin dış politika analizi, önemli ölçüde ‘kimlik’ üzerine kurgulanmaktadır. Kimliğin oluşumu üzerine tamamlayıcı bir yaklaşım olarak rol teorisi de önemli ölçüde kimlik üzerinden tanımlanmaktadır. Araştırma programının kuramsal önermeleri doğrultusunda düşünüldüğünde Rusya’nın kimliği üzerine düşünmek de zaruri olmaktadır.

Bu noktada, dış politikayı kimlik ve çıkar bağlamında tanımlayan inşacı teori işe her ne kadar kimlik-çıkara analizi ile başlamayı salık verse de, bir devletin ulusal çıkarı ile dış politikası arasında doğudan bir uyum gözlemek her zaman mümkün olmamaktadır. Üstelik bu devlet yapısal anlamda ciddi bir dönüşüm sürecindeyse bu devletin ulusal çıkarlarının belirginleşmesi ve karar alma sürecinde hangi değişkenlerin ön plana çıkacağına anlaşılması için nesnel verilerin oluşması beklenmelidir. Dönüşümün yarattığı belirsizlik, devlet organlarının da zayıflamasına neden olacak ve kendi çıkarlarını geliştirmeye çalışarak yeni aktörlerin ortaya çıkmasına ve eskilerin de buna direnç göstermesine sebebiyet verecektir.²⁰²

Anlatılan çatışma hali eski ve yeni *nomenklaturanın* iktidar mücadelesi olarak değerlendirilebilir. Dış politika analizi yapılırken de karar alma süreci üzerinde yaşanan hakimiyet mücadelesi ve bu grupların dış politikaya etki kapasiteleri de hesaba katılmalıdır. Ulusal çıkar ile dış politika arasında uyumsuzluğun bir diğer önemli sebebi olarak maddi ve normatif güç unsurlarının zayıflığı gösterilebilir. Bu da Rusya’nın yaşadığı köklü dönüşümün yol açtığı bir diğer gerçekliktir.

²⁰¹ Mengüsalan, *Türk Dış Politikasında Rol ve Çatışma: AKP Dönemi Ortadoğu Politikası Üzerine Bir İnceleme*, a.g.e., s. 28.

²⁰² Erhan Büyükakıncı, “Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Rusya İlişkileri”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. B, (ed.) Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, 2004, DER Yayınları, s. 696.

Rusya'nın yaşadığı dönüşümün doğurduğu belirsizlikte sorulan en önemli sorulardan biri de Rusya'nın kimliğinin ne olduğudur. Buna cevap vermeden yapılacak herhangi bir analizin ayaklarının yere basması oldukça zor görünmektedir.

3.1. Modern Rus Kimliğinin İnşası

SSCB'nin dağılması ile birlikte yeniden kurulma sürecine giren Rus devleti, sadece teşkilat yapısını ve yönetim biçimini değil, toplumsal ilişkilerini ve kimliğini de yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Yaşanan 'yeniden kuruluş' süreci, büyük dönüşümlerin meydana gelmesini ifade etse de tarihsel miras üzerinde gerçekleşmiştir. Buna göre kadim Rus kültürü ana hatlarını korumuş ancak iç ve dış konjonktüre göre yeniden konumlanmıştır.²⁰³ Zira 'yeniden kuruluş', bir tarihsel devamlılık içinde gerçekleşmiş, bir başka ifadeyle yeni baştan bir devlet ve kimlik yaratılmamıştır.

Rus dış politikasındaki her bir iniş-çıkış, dış politikaya ilişkin şu soruları gündeme getirmektedir: Rusya, modern dünyaya hangi mesajı vermektedir, kendisini nasıl görmektedir ve kendi misyonunu nasıl tanımlamaktadır? Bu sorulara verilecek cevaplar, mevcut düzenin etkili aktörlerinin çıkarlarıyla ne denli uyumludur? Rusya'nın stratejik çıkarları uzun vadeli ve uyumlu bir düzenden mi yoksa 'soğuk' veya 'sıcak' koşullardan mı elde edilecektir?²⁰⁴ Kimliğe ilişkin belirgin bir kabulü oluşturmadan bu sorulara sağlıklı cevaplar vermek kolay görünmemektedir. Bunun için 1990'lı yılların koşullarını ve Rusya içinde hakim olan düşünsel akımların yaklaşımlarını değerlendirmek gerekecektir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Rusya, dış politikasında da ciddi arayışa girmiştir. Tanımlanan kimlik kadar karar mekanizmasına hâkim olan grupların söylemlerine de bağlı olarak şekillenen dış politika, hakim grubun değişmesi ile birlikte kolayca yön değiştirebilmektedir. Ancak bu değişim, ekseninde mutlaka Batı'nın olduğu yeni bir dış politik söylemi geliştirmekten öteye gitmemiştir. Çünkü karar mekanizması

²⁰³ Григорий Львович Тульчинский, *Российская Политическая Культура: Особенности и Перспективы*, Санкт-Петербург, Алетейя, 2014, s. 58. (G. L. Tulçinskiy, *Rus Politik Kültürü: Özellikler ve Beklentiler*, San Petersburg, Aleteya Yayınevi, 2014, s. 58.)

²⁰⁴ Владимир Лукин, "Внешнеполитический курс постсоветской России: в поисках идентичности" (Vladimir Lukin, "Sovyet Sonrası Rusya'nın Dış Politika Yönelimi: Kimlik Arayışı"), <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1796>, (2.11.2017)

üzerinde hangi siyasal grup etkili olursa olsun Rusya ciddi bir güç kaybı yaşamış ve henüz bunu telafi edebilmiş değildir. Bu durum, Avrasyacıların Rus siyasal yaşamında etkin olmaya başladıktan 2000’li yıllara kadar sürmüştür.

3.2. Rus Kimliğinin Tanımlanmasında Avrasyacı Yaklaşım

Soğuk Savaş sonrası Rus dış politikasının oluşmasında içsel koşullar ve uluslararası konjonktür etkili olmuşsa da, geleneksel dış politika kodları devreye girmiş ve jeopolitika, oldukça belirgin ve etkili olmuştur. Bu kodlar, Rusya’yı yeniden bir dünya gücü inşa etmeye motive ederken jeopolitika, ideoloji kısıtlarından kurtulan Rusya için geniş bir hareket alanı kazandırmıştır. Ne var ki gerek iç politikada yaşanan egemenlik mücadelesi gerekse de sistem düzeyinde gözlemlenen Rusya’nın konumlanma belirsizliği, Rus dış politikasının kararsızlığını belirlemiştir. Bu kararsızlığın aşılması, şüphesiz ki ancak ulusal kimliğin ve buna bağlı olarak ulusal rolün belirlenmesi ile gerçekleştirilebilmiştir.

Bu anlamda Avrasyacılık, dış politikanın yeniden kurgulanmasında bir kavramsal çerçeve sunmuştur. Coğrafi bir referans olarak Avrasya, çeşitli jeopolitik teorilere konu olmuş ve dünya egemenliği iddiasındaki neredeyse her devletin dış politikasının merkezinde yer almıştır.²⁰⁵ Ancak Rusya için Avrasyacılık, sadece jeopolitikayı değil, daha da önemlisi politik bir doktrini ve kimlik ideolojisini ifade etmektedir.²⁰⁶ Bundan başka Avrasyacılık, Sovyet sonrası Rusya’sı için hem uluslararası sistemde hem de iç siyasette varolma biçiminin ifadesi olmuştur.

Avrasyacılığı sistematik olarak geliştiren ve Rus siyasal hayatının karar mekanizmasının etkili temsilcisi olan Dugin, Avrasyacılığı entelektüel bir hareket, politika felsefesi ve manevi bir akım olarak değerlendirmektedir. Kuramsal düzlemde

²⁰⁵ Ömer Göksel İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, Bursa, Dora Yayınları, 2010, ss. 1-6.

²⁰⁶ Александр Дугин, ”О Русской Идентичности” (Aleksandr Dugin, “Rus Kimliği Hakkında”) <https://www.geopolitica.ru/article/o-russkoy-identichnosti>, (16.09.2018)

değerlendirildiği zaman ise Avrasyacılık, deniz güçlerinin geliştirdiği ‘deniz hakimiyeti’ teorisine karşı kara devletlerinin jeopolitik bir cevabıdır.²⁰⁷

Rusya’nın Doğulu mu yoksa Batılı mı olduğu tartışması, en istikrarlı dönemlerde dahi, Rus siyasal yaşamının gündeminde kalmayı başaran önemli bir varoluşsal tartışmadır. Sovyetler Birliğinin ortadan kalkması ile yeniden canlanan bu tartışma, 90’lı yılların başında Atlantikçi ve Slavofil düşünce kampları arasında çekişmeye neden olmuşsa da, 90’lı yılların sonlarına doğru, özellikle Primakov faktörü ile birlikte, etki alanını Avrasyacı düşünceye bırakmıştır.²⁰⁸

Düşüncenin kökeni, Çarlık Rusya’sının yıkılması sonucunda Bolşevik Rusya’dan Avrupa’ya kaçan Rus aydınlarına dayanır. Rusya’nın ne Avrupalı ne de Asyalı olduğu, bunu yerine kendine özgü bir Avrasya kimliği taşıdığı iddiasındaki düşünürler, bunu ispat için etnografya, ekonomi, coğrafya, tarih ve dil bilimi gibi çeşitli disiplinlerde eserler vermiş ve bu düşünceyi akademik düzeyde geliştirmeye gayret etmişlerdir.²⁰⁹ Dil bilimci Nikolay Trubetskoy, tarihçi Georgiy Vernadskiy, coğrafyacı Pötr Savitskiy, sanat uzmanı Pötr Suvçinskiy, din bilgini Georgiy Florovskiy gibi Avrasyacılığın ilk düşünürlerinin en önemli ortak yanı, Rusya’yı bağımsız bir kimliğin, medeniyetin ve coğrafyanın sahibi olarak Avrasyalı bir aktör görmeleriydi.²¹⁰ Bundan başka, coğrafya ve tarih üstüne yeni bir düşünce biçimini de önermekteydiler. Buna göre Avrasyacılık, sadece Avrupa ile Asya’nın bileşiminden türeyen bir isim olarak değil, bilinen eski dünyanın iki büyük coğrafi isimlendirmesi olarak Avrupa ve Asya’nın dışında bir üçüncüsünün önerisi olarak değerlendirilmelidir.²¹¹

Bu tanımlamada Asyalı unsurlar ağırlıktadır. Slav ve Turani öğeler Rus kimliğinin kurucu unsurları olarak değerlendirilirken Avrupalılık bir o kadar tehlikeli

²⁰⁷ Александр Дугин, *Основы Евразийства*, Москва, «Арктогея-Центр», 2002, ss. 16-26. (Dugin, *Avrasyacılığın Esasları*, Moskova, Arktogon Tsenter Yayınları, 2002, ss. 16-26.)

²⁰⁸ Кирилл Барский, “Восточный вектор» внешней политики России начертил Евгений Примаков” (Kirill Barskiy, ”Rus Dış Politikasının Doğu Vektörü, Primakov Tarafından Çizilmiştir”), <http://infoshos.ru/ru/?idn=16172>, (16.09.2018)

²⁰⁹ Булычев Юрий Юрьевич, “Евразийство” (Bulıçov Yuriy Yuriyeviç, “Avrasyacılık”), http://russidea.rchgi.spb.ru/ideasinrussia/socpolitideas/index.php?ELEMENT_ID=2646b, (25.06.2017)

²¹⁰ a.g.m.

²¹¹ Пётр Савицкий, “Евразийство” (Pyötr Savitskiy, “Avrasyacılık”) <http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn09.htm>, (25.06.2017)

addedilmektedir. Klasik Avrasyacılık anlayışına göre Rusya için olumsuz olan fikir akımlarının merkezi de yine Avrupa'dır. Rusya için devletin öneminden bahsederken, devletin formunun Leninist değil, daha geleneksel olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Üstelik Avrasyacılar önerilerini sadece Rus halkına değil, tanımlanan coğrafyada yer alan diğer halkara da sunmaktadır.²¹² Bu yaklaşıma göre çok uluslu toplum anlayışı Avrasya'da köklenerek Batı karşıtlığı ile beslenmekte ve kendi benliğini oluşturmaktadır.

Bu yaklaşım, çok güçlü bir tarih vurgusu barındırmaktadır. Bu tarih, kader ortaklığını da beslemektedir. Kader ortaklığı, sadece Slav unsurları değil, Turani unsurları da kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.²¹³ Bu yaklaşım, içinde diğer ulusları ve farklı inançları barındıracak biçimde kapsayıcıdır. Avrasyacı kimlik tanımı etno-psikolojik entegrasyona, jeopolitik ve manevi-kültürel sisteme, Doğu-Batı kültürleri karşısında bağımsızlığa ve kendi kendine yetecek bir üretkenliğe sahip olma ilkelerine dayanmaktadır.²¹⁴

Coğrafi olarak da Avrupa ve Asya kıtasından farklı bir karakteristiğe sahip olan Avrasya, kendisine özgü çizgileri ile farklı bir kıta olarak adlandırılmakta ve kabul edilmektedir. Asya nispeten dostane tanımlansa da Avrupa, Rus kimliğini inşa edici öteki olarak algılanmaktadır. Gözlemlenebildiği gibi ilk dönem Avrasyacılık, rekabetçi bir uluslararası sistem öngörmekte ve Rusya'nın korumacı hatta izolasyonist bir dış politika izlemesini önermektedir. Tehdit beklentisi ise daha ziyade Batıdan kaynaklanmaktadır.²¹⁵ Dönemin güç dengesi şartları düşünüldüğünde, bu tehlikenin Batıdan beklenmesini olağan karşılamak gerekmektedir. Buradan hareketle bugün, günün şartları doğrultusunda yeniden kurgulanmış olmasını olağan karşılamak gerekmektedir.

Avrasya fikrinin siyasi temeli Moğol İmparatorluğu'na dayandırılmaktadır. Öyle ki Trubetskoy'a göre Rus düşüncüsü, Tatar politik fikrine Ortodoks karakter kazandırmış ve Rus dini ve milli düşüncesi Moğol Hanlığının kuzey batı ulusunu Moskova Çarlığına

²¹² Булычев, “Евразийство”, a.g.m.

²¹³ Н. Ю. Бутина, “Евразийство в философско-исторической и политической мысли русского зарубежья 1920–1930-х годов” (N. Yu. Butina, “1920-1930'lu Yıllarda Rus Diasporasının Tarihi-Felsefi ve Politik Düşüncesi Olarak Avrasyacılık”), https://www.rsl.ru/datadocs/doc_4677ri.pdf, (16.09.2018)

²¹⁴ Булычев a.g.m.

²¹⁵ Савицкий, “Евразийство”, a.g.m.

dönüştürmüştür. Buna göre Moğollar, kuruluşunu ve bağımsızlığını hazırlayarak Avrasya'nın tarih misyonunu da yüklenmişlerdir.²¹⁶ Bu tarih okuması, Avrasyacılık fikrinin devlet temelli kökenini ve devletin dost ve düşmanlarını da belirginleştirmektedir. Bu yaklaşımı konjonktürü dikkate alarak okuduğumuzda bunda etkili hususun, dönemin güç dağılımı olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki 1920'li yıllarda Avrupa, küresel sistemin merkezi olmayı sürdürmektedir ve Asya, Rusya'nın bekasını tehdit edecek potansiyele sahip değildir. Ancak Putin iktidarı ile birlikte yükselen yeni Avrasyacılık, düşman olarak artık Avrupa'yı değil ABD'yi tanımlamıştır.

Avrasyacılığın dini temelleri Hıristiyan Ortodoksluk olarak belirlemiştir. Buna göre Ortodoks olmayan diğer halklar ileri Ortodoks inancının himayesinde kendi varlıklarını sürdürecektir ama en nihayetinde Ortodoksluk altında var olacaktır.²¹⁷ Bu tanımlama, Asyalı diğer millet ve dinlerine karşı kapsayıcı iken Avrupalı Latin ve Katolik unsurlara karşı temkinli olmayı ve bu güçler karşısında Avrasya Rusya'sının korunmasını salık vermektedir.²¹⁸

Rus politik yaşamında gözlenmeye başlanan Putin etkisi ile birlikte yeniden yükselişe geçen hatta karar mekanizmasına kadar yükselen Avrasyacı düşünce, Rus dış politikasının analizi için gereken kimlik kavrayışını kendi kuramsal bütünlüğü içinde sunmaktadır. Bu aşamada, Rus kimliğinin belirginleşmesinde Çarlık ve Sovyetler Birliği dönemlerinde ülke sınırlarının farklı etnik yapıları da kapsamaya başlamasının, kimlik tanımını her daim muğlak kıldığını tespit etmek gerekmektedir.²¹⁹ Bu bağlamda Klasik Avrasyacıların bir kısmı Rus kimliğini ortak ideale sahip olmakla, bir kısmı Rusça konuşmakla, bir kısmı da etnik temelle tanımlamıştır.²²⁰ Bu tanımdan yola çıkarak Avrasyacıların genel olarak dış politikayı Batı, daha açık ifade etmek gerekirse Avrupa karşısı bir çizgide tanımlamış ve onun demokrasi, insan hakları ve çoğulculuk gibi

²¹⁶ a.g.m.

²¹⁷ a.g.m.

²¹⁸ a.g.m.

²¹⁹ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 30.

²²⁰ a.g.e., s. 28.

değerlerini reddetmiştir. Bu reddiye, Batılı değerler yerine kendi kavrayışlarını geliştirmeleri gerektiği düşüncesine dayanmaktadır.²²¹

Putin iktidarında giderek etkili olmaya başlayan Yeni Avrasyacıların dış politikası, güç elde etmeye, güveni sağlamaya ve kalkınmaya odaklıydı. Öte yandan ulus-devlet fikrine sıcak bakmayan ve bunu imparatorluğun alternatifi olarak düşünenlerin varlığını da belirtmek gerekir.²²² Avrasyacıların medeniyet tarihini imparatorlukların doğuşu, çöküşü ve yeniden yükseliş döngüsü ile açıklamaları, medeniyet ile ulusal kimlik arasında bir bağ gördüklerine işaret etmektedir.²²³ Buradan hareketle de, Sovyetler Birliği Anlaşmasının feshi ile yaşanan güç kaybını olağan karşılarlar ve nükleer silahlarla ve BM Güvenlik Konseyinde daimi üyeliğe sahip olmanın desteklediği maddi güçle yeniden büyük güç olma idealini sürdürürler.

Bu idealin ‘yeni rol’ ve ‘kimlik’ temeli ise yine Avrasyacı düşünce geleneğinden beslenmektedir. Bu gelenek ise Batı karşıtlığı üzerine kurgulanmıştır. Rus kimliğinin şekillenmesinde ‘kurucu öteki’ olarak yer alan Batı, Rus dış politikasının da başlıca hedefidir/konusudur. Zira kendisini özgün bir medeniyet olarak tanımlayan Avrasyacılar Batıyı özelde ABD’yi saldırgan, dayatmacı, Rus değerlerini aşındırmayı hedefleyen ve Rusya’ya varlık alanı tanımak istemeyen bir medeniyet olarak tanımlar.²²⁴

Avrasyacı düşünce akımı, Çarlık Rusya’sının ve Sovyet Rusya’sının taşıdığı ‘dünyanın koruyucusu’ misyonunu, yine Batı’nın sömürgeci ve yıkıcı bir medeniyet olarak tasvir edilmesinden beslendiğini ileri sürmektedir. Bu motivasyon Çarlık döneminde kutsal, Sovyet döneminde ideolojik bir referansa dayanıyorken, Federasyon Rusya’sında jeopolitik bir temele yaslanmaktadır.²²⁵ Buna göre Avrasya Rusya’sı, bu jeopolitik merkezin sahibi olarak bu misyonun taşıyıcısıdır.²²⁶

²²¹ Савицкий, “Евразийство”, a.g.m.

²²² Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, (çev. Vügar İmanov), 2. B, İstanbul, Küre Yayınları, 2004, s. 31.

²²³ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, ss. 48-49.

²²⁴ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 51.

²²⁵ H. Kissinger’in Primakov Okumaları Konferansı’ndaki Konuşması, <https://www.vestifinance.ru/videos/34784>, (30.06.2017)

²²⁶ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. vi.

3.3. Yeni Avrasyacılık ve Rus Kimliğinin Yeniden Tanımlanması

Gorbaçov döneminde ‘yeni düşünce’ye karşı yükselen muhalefetin önemli temsilcisi olan Yeni Avrasyacılar, Rusya’nın 1990’lar ile birlikte değişen jeopolitik pozisyonuna uygun olarak yeniden etkin bir merkez olmuşlardır.²²⁷ Bu düşünce, önemli ölçüde Klasik Avrasyacılıktan beslense de ona yeni çizgiler kazandırmış ve kendine özgü yeni bir karakter inşa etmiştir. Rusya’nın modernleşmesi, kalkınması, değerleri, algıları, gelecek beklentisi ve daha pek çok konu hakkında yaklaşımı olan Yeni Avrasyacılık, Rus kimliğinin tanımlayıcılarından birisi olarak, dış politikanın da kurucu öğelerindedir.

Primakov ve ardından Putin iktidarı ile Rus siyasal yaşamında etkisi artmaya başlayan Avrasyacılık, büyük ilgi görmüş ve geniş bir akademik ve entelektüel çevre tarafından savunulmuştur.²²⁸ Bu düşünceye siyaset ve devlet adamları da itibar etmiştir. Bu noktada, Avrasyacılığı sistematik şekilde geliştiren ve bunu Rus politika hayatında eylemsel anlamda temsil eden Aleksandr Dugin’i temel almak uygun görünmektedir. Birkaç tip Avrasyacılık söz konusu olsa da bizim temel aldığımız Avrasyacılık, Dugin tarafından formüle edilen, daha ziyade jeopolitik değer taşıyan ve stratejik anlam ifade eden Avrasyacılıktır.

Aleksandr Dugin, Yayılmacı Aşırılıkçı Avrasyacı olarak nitelense de, Rus politik ve entelektüel hayatının etkili bir aktörüdür ve Avrasyacılığa dair en sistematik yaklaşımın da sahibidir. Aleksandr Dugin’in geliştirdiği Avrasyacılık, Rus sağ ve sol tandanslı görüşleri bir araya getirme aracı olarak işlev görmüş ve bu iki ayrı yaklaşımı medeniyet fikri potasında eritmiştir.²²⁹ Dugin, “ne Avrupa ne Asya, ancak ve ancak Avrasya” şeklinde formüle edilen yaklaşımı ile Rusya’nın kendine özgü bir medeniyet dünyası olduğunu iddia etmektedir. Bunun için de gerek Doğu’nun gerekse de Batı’nın kültürel reddinin önemine değinmekte ve Rusya’nın bağımsızlığı için bunu zorunlu görmektedir.²³⁰ Söz konusu yaklaşım, deniz gücü ile karasal güç arasındaki çatışma

²²⁷ a.g.e., s. 91.

²²⁸ a.g.e., s. 127.

²²⁹ a.g.e., s. 115.

²³⁰ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 5.

durumunu da ifade etmektedir. Bu çatışma, sadece jeopolitik eksenli değildir, aynı zamanda Doğu-Batı medeniyeti arasındaki çatışma durumunu da ifade etmektedir.²³¹

Bu ayrımda Batıyı liberal ABD temsil ederken Doğu'yu ise Avrasya merkezli değerlendirildiğinde daha geleneksel ve mutlak değer sistemini tercih eden Rusya temsil etmektedir.²³² ABD ile tanımlanan bu mücadelenin temel motivasyonu, ABD'yi Avrasya bölgesinden uzaklaştırmak ve Avrasyalı jeopolitik ve jeoekonomik örgütlerin jeostratejik birliğini sağlamak yoluyla Pax-Eurasiatica'yı gerçekleştirmektir.²³³

Birliğin ortak paydası, ABD karşıtlığı üzerine kurgulanan ve Batı'nın reddine yaklaşan politik bir tavidir. Dugin'in Asya ve Avrupa eksenli jeopolitik fikrini savunan diğer Yeni Avrasyacılar da anlaşılacağı üzere Avrasyacı yaklaşım, klasik Avrasyacıların düşmanlaştırdığı Avrupa'yı artık müttefik olarak değerlendirmekte ve Asya temelli bir güç merkezi inşa politikası kurgulamaktadır.²³⁴ Avrasyacılar dünyayı, deniz ve kara gücü arasındaki sürekli mücadele anlayışı çerçevesinde ABD ile mücadeleyi hedefleyen bir güç mücadelesi prizmasından görme eğilimindedir. Bu yaklaşım temelinde algılanan uluslararası ilişkiler, Atlantizm ile Kontinentalizm arasında var olduğunu düşündükleri sürekli çatışmaya indirgenmiş olmaktadır.

Kendisine has bir Rus ideolojisi inşa etmeye meyilli olan Avrasyacıların bu fikri, Rus geleneksel değerleri olan vatanperverlik, güçlü devlet, bireyciliğin üstünde bulunan toplumsal dayanışma ve paternalistik (babacılık) duygulardan beslenmektedir.²³⁵ Böyle olunca da Rus kültürel değerlerinin, Avrasyacı kimlik tanımının temel referans noktası olarak kabul edildiği varsayılabilir. Kimlik ve stratejinin kaynaklandığı coğrafyaya dair kabulleri oldukça çeşitli olan Avrasyacılar, Çarlık sınırları, SSCB sınırları, Slav halkların yaşadığı sınırlar ve Turani unsurları dahil eden sınırlar gibi çeşitli coğrafi sınırları önermekle de bu konuda Rusya merkezli bir yaklaşım sergilemektedirler. Bu coğrafya,

²³¹ Дугин, *Основы Евразийства*, ss. 16-26.

²³² İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 115.

²³³ a.g.e., s. 116.

²³⁴ “Путин се обяви за създаването на голяма Евразия” с Китай, Иран и Индия, покани и Европа” (Putin Çin, Hindistan ve Japonya ve Avrupa'nın da Davetiyle Kurulacak Olan Büyük Avrasya'yı İlan Etti”), <https://news.bg/world/putin-se-obyavi-za-sazdavaneto-na-golyama-evraziya-s-kitay-iran-i-indiya-pokani-i-evropa.html>, (17.09.2018)

²³⁵ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, ss. 126-127.

ulusal role de kaynaklık edecek ve geliştirilen politik stratejinin beslendiği sahayı oluşturacaktır. Mesela Rusya'nın ekonomik gelişimini Asya ile uyumlu biçimde sağlamak konusu üzerinde duran Avrasyacılar, Asya ile uyumlu olmayan ekonomik gelişimin, Rusya için sağlıklı olmayacağını savunmaktadır. Buna göre Rusya, Ortadoğu ve Orta Asya ile daha yoğun bir diyalog geliştirmelidir. Bunun yanında ise Avrupa ile işbirliğine dayalı bir ilişkiler bütünü geliştirilmesini de salık vermektedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere, Avrasyacı kimliğin yaslandığı coğrafya, politikanın da eksenini belirlemektedir. Tam bu noktada, Avrasyacılığın Rusya için kimlik mi yoksa strateji mi önerdiğinin tespit edilmesi gerekir. Son dönem Rus Avrasyacılarının kullandığı kavramsallaştırmanın, manevi veya ideolojik anlamdan ekonomik ve politik anlama kaymış olması ve daha çok jeo-stratejiye odaklanması, Avrasyacılığın kimlikten ziyade strateji ürettiğini düşündürmektedir. Rusya'nın Avrasyacılık konusunu öncelikli sayması ve bu hedefe yönelik politikalar üretmesi sonucunda, Nazarbayev'in de açık desteğiyle, 2008 yılında Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya arasında Avrasyacı entegrasyon programı başlatılmıştır.²³⁶ Bu örnek, bir kimliğe değil, bir stratejiye işaretir.

Son olarak denilebilir ki Avrasyacı kimlik oluşturma çabası, çeşitli sorunları da içerisinde barındırmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri de kendisini Avrasya bölgesinin 'lideri' addeden Rusya'nın kimlik tanımını nihai olarak henüz yapılandırmamış olmasıdır. Üstelik uluslar üstü olan bu projenin kimliği de uluslar üstüdür ve projenin sadece üyeleri olarak değil, kimlik taşıyıcıları olarak devletler meselesi de hâlâ muğlaktır. Avrasyacılık kimliği de Avrasya coğrafyasında bulunan devletlerin mantalitesinde bir 'Avrasyacı kimlik' formunu yeterince geliştirememiştir.²³⁷

Rus kimliği üzerine üretilen düşünceler ve yaklaşımlar, sürekli ve dinamik bir süreci ifade etmektedir. Sovyet sonrası Rusya da bu süreci tüm heyecanı ile yaşamıştır. Bu anlamda Avrasyacılık, ilk etap Rus kimlik arayışında önemli bir çıkış noktası

²³⁶ Руденко Юлия Константиновна, *Проблема Формирования Евразийской Идентичности В Контексте Интеграционных Процессов В Современной Евразии*, Санкт-Петербург, Санкт-Петербургский Государственный Университет, 2016, с. 27. (Rudenko Yuliya Konstantinovna, *Avrasya Coğrafyasındaki Entegrasyon Hareketleri Bağlamında Avrasyacı Kimlik Oluşturma Sorunsalı*, Sankt Petersburg, Sankt Petersburg Devlet Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2016, s. 27.

²³⁷ a.g.e.

olmuştur. Bu düşünce, ulusal rol belirlemede önemli bir motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Zira Avrasyacılık, Rus kimlik tanımının önemli bir yapı malzemesidir. Avrasyacılar, dış politik önermeleri ile bu kimliğe uygun bir eylem bütünü kurgulamaktadır. Böylece tanımlanan kimlik ve buna bağlı olarak algılanan ulusal çıkar, Rusya'nın Avrasya yönelimli dış politikasını belirleyen temel etken olarak öne çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

RUSYA’NIN YENİDEN YAPILANMASI

Rusya’nın yaşadığı dönüşüm, yeni bir hükümetin yürüttüğü köklü reformlardan ziyade, bir devletin, yapısal anlamda, yeniden kurgulanması sürecidir. Burada, siyasi anlamda, sosyalizmden liberalizme; ekonomik anlamda, merkezi planlamadan serbest piyasaya ve toplumsal anlamda, ‘Sovyet vatandaşlığından’ Rus ulusal kimlik bilincine geçiş ve ulusal rol algısında dönüşüm süreci söz konusudur. Bu süreci, herhangi bir reform hareketinden ayırmak gerekmektedir. Zira burada, devleti yeniden kurmaya eşdeğer bir çaba söz konusudur. Bu çaba, hem maddi hem de normatif dönüşümü sağlayan dinamiği ifade etmektedir.

Bu bölümün ön kabullerinden ilki, Gorbaçov’un ‘dağılmayı’, Yeltsin’in ‘geçiş’ ve Putin’in ‘inşayı tamamlamayı’ simgelediğidir. Çalışmanın zaman kapsamına sadık kalmak adına Gorbaçov dönemi dışarıda bırakılacak şekilde, Yeltsin ve Putin dönemleri, Asya politikaları temelinde değerlendirilecektir. Öte yandan, uluslararası ilişkilerin prensipleri üzerinde değilse bile sistemin yapısı üzerinde dönüştürücü etkiler doğuran Belovejsk Antlaşması ile başlayan ‘Rus devletinin yeniden kuruluş süreci’ değerlendirilecektir. Zira bu süreç içinde Rusya, gerek toplumsal ilişkiler gerekse de devlet teşkilatı anlamında yeniden yapılanmakta ve ulusal rolüne ilişkin algılarını yeniden tanımlamaktadır. Hem maddi hem de normatif bir yana sahip olan bu yeniden yapılanma süreci, Rusya’nın ulusal rol algısının da inşası bakımından önemli bir çıkış noktasını oluşturmaktadır.

İki kutuplu olma özelliği taşıyan ve işleyiş dinamikleri öngörülebilir olan sistem, 1991’den sonra öngörülemez bir biçim almış olup sistemin yapısına ilişkin nihai bir tespit henüz yapılamamıştır. Böylesi bir sistemde Sovyetler Birliği içindeki ayrıcalıklı konumunun getirdiği ‘ardıl olma hakkını’ kullanan Rusya, SSCB’nin sahip olduğu üstünlükleri elde etmiştir. Her şeyden önce, BM Güvenlik Konseyi’nde daimi üyelik ve buna bağlı olarak veto hakkı, SSCB’nin ardılı olan Rusya Federasyonu tarafından devralınmıştır. İkinci olarak nükleer silahlar ve uzay teknolojisi ki bu faktör, Rusya’nın ayırt edici güç unsuru olarak öne çıkmaktadır. Çarlık Rusyası’ndan devraldığı güçlü devlet geleneği ve son olarak güçlü insan kaynağı, Rusya’nın devraldığı olumlu mirastır.

Öte yandan Rusya sadece ekonomik, politik ve askeri anlamda değil aynı zamanda toplumsal anlamda da ciddi sorunlara çözüm üretmek zorunda kalmıştır.

Bu dönüşüm sürecinin tamamını ele almak, tezin bütünlüğünü bozacağı ve ulaşmak istediği sonuca hizmet etmeyeceği için burada yalnızca dönüşümü ifade eden noktalar üzerinde durulacaktır. Çalışmamızın teorik zeminini oluşturan inşacı teori, uluslararası ilişkilerin ‘yapı’, Rusya’nın ise ‘yapan’ olarak kabul edileceği bir anlatımda, bize gerekli kavramsal araçları sunacaktır.

1. RUSYA’NIN MADDİ DÖNÜŞÜMÜ

Sovyetler Birliğinin dağılması ile başlayan yeniden kurulma süreci, Rus devletinin gerek maddi gerekse normatif boyutları ile yeniden yapılanmasını ifade etmektedir. Maddi dönüşüm, Yeltsin ve Putin döneminde yaşanan ekonomik, siyasal ve bürokratik yeniden yapılanmayı ifade etmektedir.

1.1. Yeltsin Dönemi: Çalkantılı Geçiş

Gorbaçov, Sovyetler Birliği Genel Sekreterlik makamını biçimsel olarak tartışmaya açtığında, yepyeni bir siyasal atmosfer yaratmış ancak bu atmosfer içinde kendi kariyerini hızla aşındırmıştır. İlimli ve saygın bir profil sergileyen Gorbaçov, meydan okuyacak ve otoriteyi temsil edecek bir lidere ihtiyaç duyan Rus halkının beklentilerini karşılamamaya başlamış, buna karşın Yeltsin, ‘büyük önder’ rolü için uygun bir karakter olarak öne çıkmayı başarmıştır.

Yeltsin’in kariyerinin şekillendiği dönem, ABD-SSCB arasında yumuşamanın yaşandığı, muhaliflerin kendilerini daha rahat ifade edebildiği ve sosyalizme eleştiri yöneltilebilen bir politik atmosferi yansıtmaktadır. Böylece politikaya ve küresel sisteme dair Sovyetik duruş sergileme konusunda herhangi bir bağlayıcılık hissetmeyen Yeltsin, küresel sisteme dair kavrayışı ve siyasal düşünce birikimi konusundaki zayıflığına

rağmen, Perestroyka'yı devrime dönüştürerek SSCB bütünlüğü içinden bir Rusya tekliği inşa etmeye girişmiştir.²³⁸

Sovyet Rusya'dan Federasyon Rusya'sına geçiş sürecinin önünü açan Gorbaçov'un ardından Yeltsin, 1990'lar boyunca iç reformları tamamlamayı ve gerek ekonomik gerekse de politik anlamda Batı tipi bir yapılanma gerçekleştirmeyi öncelmiştir. Buna göre 'devlet'e ilişkin tüm öğretiler yeniden oluşturulmalı, dış politika, federalizm, ekonomi ve toplumsal yapıya ilişkin yeni kavramlar ve anlayışlar geliştirilmelidir.²³⁹ İç reformları tamamlamaya odaklı Yeltsin iktidarı, dış politikada ABD üstünlüğünün kabulüne dayalı Batıcı bir çizgi geliştirmiştir. Atlantikçilik olarak da ifade edilebilen kurgunun dış politikadaki yansıması ise Batılı ülkeler ile iyi ilişkiler geliştirmek ve uluslararası kurumlar ile entegrasyonu hedeflemektir.²⁴⁰ Yeltsin iktidarının özellikle ikinci döneminde belirli bir öncelik elde eden 'yakın çevre'ye karşın Asya, dış politikanın öncelendiği konulardan biri değildir.

1990'lı yılların sunduğu ulusal ve küresel koşullar altında Yeltsin, Gorbaçov döneminde başlayan dönüşümü ve reform hareketini, bağımsız bir Rusya inşa etmek üzere sürdürmüştür. Dış politika motivasyonu olarak dağılma sendromu, ekonomik ve toplumsal bunalım, liderlik sorunu, kimlik tartışmaları ve sistemik değişimler gibi faktörler dönemin hakim düşünceleri olarak öne çıkmıştır. Yeltsin, Rusya'yı, dünyada saygınlığı olan ve küresel kapitalist ekonomiye entegre olan "normal" ve "medeni" bir ulus olarak görmek istemektedir.²⁴¹

Yeltsin, düzene bireysel olarak karşı çıkmıştır ancak bunun sonucunda sistemik bir dönüşümü gerçekleştirememiştir. Hükümeti fiilen idare eden ve Başkan yardımcılığını yürüten Burbulis ve 1992-1999 yılları arasında Başbakan olan Çernomırdin ile dönemin Ekonomik ve Finans Bakanı olan Gaydar gibi bürokratların yanında 'aile' ve 'yakın

²³⁸ Роль Бориса Ельцина в истории России (Boris Yeltsin'in Rus Tarihindeki Rolü) <https://snob.ru/selected/entry/19908>, (12.04.2018)

²³⁹ Boris Kagarlitsky, *Rusya Kapitalizm Neden Tutmadı?*, İstanbul, Metis Yayınları, 1996, s. 78.

²⁴⁰ Борисенко Михаил Юрьевич, "Внешняя Политика России в 1990-х Годах" (Borisyonok Mihail Yuriyeviç, "1990'lı Yıllarda Rus Dış Politikası"), https://w.histrf.ru/articles/article/show/vneshniaia_politika_rossii_v_1990_kh_godakh, (12.04.2018)

²⁴¹ Nicholas V. Riasanovsky, Mark D. Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011, s. 674.

çevre', Yeltsin iktidarını paylaşmış ancak girişilen ekonomik, tarımsal, hukuki, askeri ve toplumsal reformlar, bekleneni vermemiştir.²⁴²

Yeltsin döneminde Çeçenistan savaşı konusunda da kalıcı ve adil bir çözüme, basın özgürlüğüne ve sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesine ulaşamamıştır.²⁴³ Ayrılkçı hareketler artmış, örgütlü suç çoğalmış, işsizlik büyümüş, sosyal politikalar başarısızlıkla sonuçlanmış; Rusya dış politikada etki alanlarını koruyamamış ve uluslararası etkinliğini giderek sınırlamıştır.²⁴⁴

1.1.1. Rejimin Dönüşümü: Sovyetlerden Federasyona Rusya

Gorbaçov'un başlattığı 'şeffaflık' ve 'perestroyka', yine Gorbaçov'un iddiasına göre, Yeltsin'in kendisine ihanet etmesi neticesinde, Sovyetler Birliği'nin geri dönülmez bir çözülme sürecine girmesine neden olmuştur.²⁴⁵ Yeltsin, Gorbaçov'un Birliğe yeni bir form kazandırma girişimlerini boşa çıkartmış ve dağılmanın önünü açmıştır. Nomenklatura²⁴⁶ Gorbaçov'a sırtını dönmüş ve Yeltsin, bu gücü Rusya'nın bağımsızlığı yönünde kullanmasını bilmiştir.²⁴⁷

1990 yılına gelindiğinde, Perestroyka fikri kendisini tüketmişti. Vadettiklerini yerine getirememiş ve Sovyetler Birliği'ni dağılmanın eşiğinden uzaklaştıramamıştır. Giderek içinden çıkılmaz hâl alan sistem krizini aşmak amacıyla olan Gorbaçov, SSCB yerine Egemen Devletler Birliği'ni tesis etmeyi önermektedir.²⁴⁸ Sovyetler Birliği halkı ve Cumhuriyet liderleri, SSCB'nin devamından yana tavır alsalar da, SSCB'nin yeniden yapılanması gereğine inanan Gorbaçov, SSCB anlaşmasının yeni bir formda ve yeniden imzalanmasından yanadır. Mesela SSCB liderinin 'Parti Sekreteri' görevini/görünümünü, 1990 yılında düzenlenen Halk Temsilcileri 3. Kongresinde, 'Başkan'a dönüştüren

²⁴² "Главы российских правительств с 1990 года. Досье" (1990 itibariyle Rusya Federasyonu Hükümetleri), <https://tass.ru/info/5180479>, (02.03.2019)

²⁴³ 7 главных особенностей ельцинской эпохи (Yeltsin Döneminin Yedi Temel Özelliği), a.g.m.

²⁴⁴ Реформы Ельцина в 90-е годы (1990'lı Yıllarda Yeltsin Reformları), a.g.m.

²⁴⁵ Михаил Горбачев: "Ельцин меня предал" (Mihail Gorbaçov: "Yeltsin Bana İhanet Etti"), <https://www.svoboda.org/a/24214106.html>, (12.04.2018)

²⁴⁶ Bu kavram ile Sovyetler Birliği devletinin üst düzey bürokrasisini işgal eden kadro ifade edilmektedir.

²⁴⁷ Горбачев: "Ельцин меня предал", a.g.m.

²⁴⁸ "Совyetler Birliği'nin dağılmasının 25. Yıldönümü", <https://tr.euronews.com/2016/08/18/sovyetler-birligi-nin-dagilmasinin-25-yildonumu>, (07.12.2018)

Gorbaçov, böylece tarihe SSCB'nin ilk ama aynı zamanda da son Başkanı olarak geçmiştir.²⁴⁹ Bu makamın adlandırılmasındaki değişim, sadece siyasi krizi yönetmekle ilgili değil, ulusal rolün değişimi ile de açıklanmalıdır. Ne var ki Gorbaçov, sistemi dönüştürürken karar verici elitte birlikte değil, yalnız davranmak zorunda kalmıştır. Bu yalnızlık, ulusal rolün değişiminin yüzeysel kalması ve nihayetinde Sovyetler Birliği'nin dağılması ile sonuçlanmıştır.

1991 yılında SSCB Komünist Partisi'nin yetkisini düzenleyen anayasa maddesinin yürürlükten kaldırılması ile birlikte yeni ve bağımsız partilerin siyasal yaşama katılması söz konusu olmuştur. Komünist Partisi'nin lağvedilmesi, merkezi hükümetin gücünü sınırlamış ve bunu, Cumhuriyetler ve Bölgeler üzerindeki merkezi hakimiyetin yitirilmesi izlemiştir. 12 Haziran 1990 itibari ile Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RSFSR) lideri olan Yeltsin ise SSCB yerine Egemen Devletler Topluluğu formunu geliştirerek merkezin otorite kaybı sürecini hızlandırmıştır. Bu süreç, SSCB merkez otoritesinin zayıflaması ve nihayetinde üç Baltık ülkesinin Birlikten ayrılmasıyla sonuçlanmıştır.

Gorbaçov ile birlikte gelişen “yeni düşünce” ve Perestroyka ile karşılığını bulan devleti yeniden yapılandırma çabası, ideolojik açıdan derin bir işlevsellik sorgulamasını da beraberinde getirmiştir. Bu sorgulamanın doğurduğu siyasal atmosfer, söylemler bolluğuna ve devlet mekanizmasının işleyişinde çeşitli karmaşalara yol açmıştır. Nitekim Sovyetler Birliği sonrasındaki dönemde Rusya, devlet ve toplum boyutunda kimlik, küresel rol ve ulusal misyona ilişkin kavrayışları yeniden geliştirmek durumunda kalmıştır.

Sovyetler Birliği içindeki yönetim ve reform krizi, 1991 Ağustos darbe girişimi ile tırmanmış ve Rusya lehine bağımsızlık yanlısı olan Yeltsin, Gorbaçov aleyhine girişilen bu darbe girişiminden güçlenerek çıkmıştır. Zira darbe girişimine karşı en büyük direniş, Yeltsin liderliğindeki Rusya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti (RSFSR) tarafından

²⁴⁹ “Избрание М. С. Горбачева Президентом СССР на Третьем съезде народных депутатов СССР” (Gorbaçov'un Halk Temsilcileri 3. Kongresinde SSCB Başkanı Olarak Seçilmesi”), <https://histrf.ru/lenta-vremeni/event/view/izbraniie-m-s-gorbachieva-priezidientom-sssr-na-trietiem-siezdie-narodnykh-dieputatov-sssr>, (07.12.2018)

gösterilmiştir ve bu, Yeltsin'e etkin bir siyasi güç kazandırmıştır.²⁵⁰ Darbe karşıtlığına liderlik eden Yeltsin, bu girişimin akamete uğratılması ile birlikte, Gorbaçov'a karşı çeşitli yaptırımlar uygulama gücüne erişmiş ve SSCB'nin kurumlarını sistematik biçimde lağvetmiştir.²⁵¹ Gelişmeler sonunda Gorbaçov, otoritesini hızla yitirmiş ve Yeltsin, Rusya'nın yeni lideri olarak alkışlanmaya başlanmıştır.²⁵² Böylece oluşan Rusya'nın yeni lider kadrosu, kapitalizm ve Batı yanlısı dış politikayı benimseyerek nihai ve basit bir seçim yapmıştır. Böylece uluslararası yapısal dönüşüm, Rusya'yı da bu yönde inşa etmiştir.

Sosyalist düşüncenin çöküşü ile özdeşleştirilen SSCB'nin Kurucu Antlaşmasının feshedilmesi, kapitalizmin bütüncül ve nihai zaferi olarak algılanmıştır. Üstelik Yeltsin ve ekibi, buna inananların içinde yer almaktadır. Artık yapılacak en iyi şey, Batı'nın önerdiği siyasi ve ekonomik modeli hayata geçirmektir. Sovyet yönetiminin kendilerine sağladığı şartlara alışmış olan Sovyet halkı, Batı tipi bir devlet yapılanması fikrinden çekinse de Yeltsin iktidarını desteklemekten geri durmamıştır. Yeltsin, yönetiminin özellikle ilk döneminde Başkanlık yetki ve görevlerini kendisinde toplamış ve yürürlükteki Anayasaya aykırı olmasına aldırış etmeden çıkardığı kararnameler ile ülkenin mutlak otoritesi olarak öne çıkmıştır.²⁵³ Zira Rusya Federasyonu, 1993 Anayasasına kadar SSCB müktesebatı ile yönetilmiştir.

Devlet kadrolarını belirleme gücünü elde etmiş olan Yeltsin, Sovyet deneyimi sahibi nomenklaturanın etkisini sınırlandırmış ve çalışma ekibine “pembe pantolonlu veletler”²⁵⁴i dâhil etmiştir. Bu yeni kadro, siyasi reformlar kadar, ekonomik reformları da yönetmiştir. Yeltsin döneminde girişilen ekonomik reformların tek amacı liberal kapitalist sisteme geçmektir. Ancak ne alt yapısı ne burjuva sınıfı olan Rusya, bu köklü

²⁵⁰ Boris Kagarlitsky, *Bugünkü Rusya: Neoliberalizm, Otokrasi, ve Restorasyon*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008, s. 118.

²⁵¹ Внутренняя и Внешняя Политика в Период Правления Б.Н. Ельцина (Yeltsin Dönemi Rus Dış ve İç Politikası), https://studwood.ru/978861/istoriya/vnutrennyaya_vneshnyaya_politika_period_pravleniya_eltsina#74, (13.04.2018)

²⁵² a.g.m.

²⁵³ Bkz.: Опись 1. Указы президента России (1991–1999) (Envanter 1. Rusya Federasyonu Başkanı'nın Kararnameleri (1991-1999)), <https://yeltsin.ru/archive/inventory/16/>, (03.03.2019). Boris Kagarlitsky, *Rusya Kapitalizm Neden Tutmadı?*, 1. B, İstanbul, Metis Yayınları, 1996, s. 84.

²⁵⁴ Kagarlitsky, *Rusya Kapitalizm Neden Tutmadı?*, s. 21.

reform dönemini oldukça çalkantılı biçimde geçirmiştir. 1990’da Harvard Institute of International Development’ın “beyin takımı” tarafından hazırlanan “şok terapi programı” Rus ekonomisini ciddi anlamda sarsmıştır.²⁵⁵ “Reform”un ilk yılında sanayi üretimi 1/4 oranında düşmüş, Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) 1991-1998 arasında yarı yarıya azalmış, Rus halkının önemli bir kısmı fakirlik sınırı altına düşmüş ve işsizlik oranları artmıştır.²⁵⁶

Ekonomik çöküş toplumsal yapıda da kendisini göstermiştir. SSCB’nin yıkılmasından sonra intiharlar iki katına, alkol nedeniyle ölümler üç katına çıkmıştır.²⁵⁷ Sovyet üretim birlikleri, istihdamın yanında barınma, tatil, bakım ve çocuk bakımı gibi sosyal hizmetler sunmaktayken, yeni düzenin bu hizmetleri sağlayacağını beklemek, piyasa ruhuna aykırıdır. Üstelik artık sadece ‘sosyal’ olan devlet, bu hizmetleri yerine getirme gücünden de yoksundur. Bu tabloda reformlar, kendisinden bekleneni vermekten oldukça uzaktır.²⁵⁸

Kalkınma, büyüme ve dahası ‘modernleşme’ beklentisi ile girişilen reformlar, Rus hâkim sınıfının çıkarları ile uyduğu ölçüde ve “Batı tarzı tüketim” sloganı eşliğinde hayata geçmiştir.²⁵⁹ Hâl böyle olunca, sadece ekonomi değil siyasal ve toplumsal yaşam da ciddi bir yıkım ile karşı karşıya kalmıştır. Sol ideallere değer veren ama siyasal yaşama sağ iktidarı hakim kılan Rus halkı, özen(diril)diği Batı’nın refah düzeyine erişememiş ancak toplumsal kimlik ve küresel misyon sorgulamasına ciddi biçimde girişmiştir.²⁶⁰ Zira Yeltsin ve “yakın çevre” tarafından planlanan ve uygulanan kapitalizme geçiş hareketi, Rus halkını sadece toplumsal anlamda değil, fikri anlamda da çelişkiye sürüklemiştir.

Tam bu noktada, Sovyet anayasalarındaki toplumsal çerçeveye bakmakta fayda vardır ki bu, toplumun ruhunu yansıtması bakımından önemlidir. Aynı zamanda kuruluş senedi de olan 1924 Sovyet Anayasası, SSCB’nin kuruluşu ile birlikte dünyayı sosyalist

²⁵⁵ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, Ankara, USAK Yayınları, 2010, s.23.

²⁵⁶ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 677.

²⁵⁷ a.g.e., s. 723.

²⁵⁸ Kagarlitsky, *Rusya Kapitalizm Neden Tutmadı?*, ss. 88-89.

²⁵⁹ Kagarlitsky, *Bugünkü Rusya: Neoliberalizm, Otokrasi ve Restorasyon*, s. 118.

²⁶⁰ a.g.e., s. 119.

ve kapitalist şeklinde iki ana kampa ayırarak ele almaktadır.²⁶¹ İktidarı proletaryaya dayanan dünyanın ilk sosyalist devletinin anayasası, Birliğin mevcut ve ileride sosyalist olacak ülkelere de açık olduğunu beyan ederek dış politikasını ve dahası, kimliğini tanımlamaktadır. Dünyanın sosyalist olan yarısı üzerinde hakimiyet ima eden bu yaklaşım, tek bir Birlik vatandaşlığı tarif etmekte ve sosyalizmi kapitalizmden üstün görmektedir. Dünya Sosyalist Sovyetler Birliği Cumhuriyeti kurmayı öngörerek, dünyanın sosyalist olmayan öbür yanına açıkça meydan okumaktadır. 1936 Anayasası, SSCB’yi işçi ve köylülerin Cumhuriyeti olarak nitelerken, ekonomik ve siyasi anlamda sosyalizmi yerleştirmektedir. 1977 Anayasası, köylü ve işçilere aydınları da eklemekte ve ekonomik yapılanmada özel mülkiyet düzenlemelerine de yer vermektedir.²⁶² 1990 Anayasası ise yönetim krizini çözmeye dair son hamledir ancak krizi aşmada yetersiz kalmıştır. Böylesi bir resmi yaklaşımın ürünü olan ‘kimlik’ ve ‘ulusal rol’ algısı, Sovyetlerin dağılması ile birlikte yeniden inşa sürecine girmiştir.

Toplumsal bilinç düzeyinde kapitalizme ve dolayısıyla Batıya karşı sürekli bir mücadele ve rekabet içinde olan SSCB toplumu kendini birden bire, ‘yıkılmaya çalıştığı’ sisteme entegre olma çabası içinde bulmuştur. Ekonomik reformları Gaydar ve Çubais gibi reformistler eliyle yürüten Yeltsin, Rus ekonomisini bu yolla liberalleştirmek hedefindedir. Bunun için verilen çetrefilli bir siyasal mücadele sürecinin ardından, o güne kadar yetki ve sorumluluğu muğlak olan Yeltsin, 1993 yılında Rusya Federasyonu Anayasasını kabul ettirmeyi başarmıştır. O güne dek ‘sosyalist’ olan Rusya, artık liberal ve demokratik bir Federasyon olmuştur. Böylece toplum, SSCB’nin inşa ettiği vatandaşlık modeli ve kimlik çerçevesinden sıyrılmaya ve yeni kimliğini inşa etmeye

²⁶¹ Основной Закон (Конституция) Союза Советских Социалистических Республик Принят Второй Сессией ЦИК СССР Первого Созыва 6 Июля 1923 года и в окончательной редакции II съездом Советов СССР 31 Января 1924 года (6 Temmuz 1923 yılında kabul edilen ve SSCB Meclisinin II. Oturumunda onaylanan SSCB 1924 Anayasası, Birinci Bölüm, Birinci Maddesi), <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1924.htm>, (01.08.2019)

²⁶² Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.) (с изменениями и дополнениями) (прекратила действие)/ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Anayasası (Temel Kanun) (7 Ekim 1977'de SSCB Yüksek Sovyeti'nin dokuzuncu toplantısının olağanüstü yedinci oturumunda kabul edildi) (değişiklik ve ilavelerle birlikte), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/1549448/, (14.10.2016)

girişmiştir. Devletin yönetim şeklini değiştirmek kadar kolay gerçekleşmeyen kimlik inşasının bugün de sürdürdüğünü ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Ekonomik reformların başarısızlığının felce uğrattığı siyasal iktidar, tepkisel manevralara girişmiş ve Yeltsin'in ekibindeki Atlantikçi/reformist kadro etkisini yitirmeye başlamıştır. Böylelikle Avrasyacılar, Rus siyasetinde giderek artan bir etki sahası elde etmişlerdir. 1996 seçimlerinde 'aile'si ve yakın çevresinin etkisinde olan Yeltsin'in otoritesi, 1998 Krizi ile birlikte iyiden iyiye azalmıştır.²⁶³ Liderin otoritesinin zayıflaması siyasal yaşamı istikrarsız kılmış ve toplumsal anarşiyi had safhaya ulaştırmıştır.

Yürüttüğü reformların içeriği bağlamında, ekonomi bilimine hâkim olmayan Yeltsin, Anatoly Çubais, Egor Gaydar ve Sergey Kiriyeenko gibi ekonomik reformculara güvenmek zorunda kalmıştır. Ancak liderin mahiyetine doğrudan hâkim olmadığı reform hareketleri, beklenileni vermek noktasında sonuçsuz kalmıştır.²⁶⁴ Bu özellikleri ile Yeltsin Dönemi, Sovyetlerin dağıldığı ama yeni bir düzenin kurulamadığı çalkantılı bir geçiş ifade etmektedir. Geçiş sürecinde ekonomik, siyasal ve toplumsal istikrarın sağlanamamış olması, iktidar gücünü paylaşma noktasında motivasyonu olan yeni aktörlerin de siyasal yaşama dâhil olmasını beraberinde getirmiştir.

1.1.2. Merkezin Zayıflaması: Yeni Güç Odaklarının Yükselişi

Yeltsin iktidarının temel önceliklerinden biri merkezi iktidarı inşa etmek ve otorite kurmak olsa da, reform yılları boyunca Rusya'ya düzensizliğin ve yolsuzluğun hâkim olduğunu söyleyen yeterli sayıda uzman bulunmaktadır.

1990'lar boyunca süren reformlar ancak 'Rus tarzı bir kapitalizm' yaratmıştır.²⁶⁵ Ekonomik başarısızlık siyasi iktidarı sürekli olarak tehdit etmiş, bu ise Yeltsin'i "aile" ve

²⁶³ Yeltsin'in iktidarını belirleyen ve Rus siyasal hayatına yön veren 'aile' hakkında detaylı bir okuma için; Евгений Примаков, *Минное Поле Политики*, Молодая Гвардия, Москва, 2007, ss.308-345. (Evgeniy Primakov, *Politikanın Mayınlı Tarlası*, Moskova, Molodaya Gvardiya Yayınları, 2007, ss. 308-345)

²⁶⁴ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 675

²⁶⁵ Erel Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.65, S.3, 2010, ss. 189-236.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1425/16045.pdf>, (14.10.2016)

“yakın çevre”nin etki alanına sokmuştur. Özellikle 1996 seçimleri Kremlin’i, Gorbaçov zamanında güçlenen gölge sermaye ve uluslararası finans kuruluşlarına bağımlı kılmıştır.²⁶⁶ Bu bağımlılık, ‘ulusal burjuva yaratma hedefi’ ile de birleşince, ortaya ‘oligarklar’ adında yeni bir sınıf çıkmıştır.²⁶⁷ Ekonomik reformlar kapsamında hayata geçirilen özelleştirmelerin doğurduğu bu sınıf, ekonominin yanı sıra siyasette de öne çıkmaya başlamış ve karar alma mekanizmasını doğrudan etkileme kapasitesine erişmiştir.²⁶⁸ ‘Yeni Ruslar’²⁶⁹, Sovyet sonrası Rusya’nın hem ekonomik hayatına hem de siyasal hayatına yön verecek denli güç devşirmişlerdir.

Söz konusu grup, SSCB döneminde üst düzey bürokrasiyi işgal eden nomenklaturadan oluşmaktadır. Petrol Eski Bakanı ve Lukoil’in yöneticilerinden Vahit Alekperov, eski Başbakan Çernomırdin, Başbakan Yardımcısı ve Gasprom’un yöneticisi Rem Vahirev, SSCB döneminin Dış Ticaret Örgütü’nde üst düzey yönetici ve Rusya’nın nikel, platin, paladyum rezervlerini denetiminde bulunduran Norilsk Nikel’in sahibi

²⁶⁶ Краткая история олигархии в России (Rusya’daki Oligarşinin Kısa Tarihi)

<http://alexandrelatsa.ru/2010/11/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B8-%D0%B2-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8/>, (15.10.2017)

²⁶⁷ İlk defa 1992 yılında, Menatep Bank’ın sahibi Platon Lebedev tarafından kullanılan ve yaygınlaştırılan ifade, 1996 yılında Finansal Time dergisine verdiği röportajda Boris Berezovsky tarafından da kullanılmış ve Sovyet sonrası Rusya’da hızla zenginleşen teknokratların, yine bu yolla elde ettiği politik etkiyle de Rus iktidarına etki etme kapasitesi elde eden seçkin zümreyi ifade etmekteydi. Bunlar Boris Berezovsky, Vladimir Gusinsky, Mihail Hodorkovsky, Aleksandr Smolensky, Mihail Fridman, Vladimir Potanin ve Pyotr Aven’dir.

²⁶⁸ Yeltsin’in ekibinde yer alan Çubais’in yürüttüğü reformların önemli bir ayağı özelleştirmelerden oluşturmaktaydı. Mülkiyeti devlete ait olan ve üst düzey bürokratlarca işletilen devlet işletmeleri, özelleştirmelerin en büyük hedefiydi. Ancak ‘piyasa’da, devlet işletmelerini satın alabilecek düzeyde sermaye yoktu. Batı modeli ve uygar bir özelleştirmenin yapılabilmesinin önündeki en önemli engel olan sermaye birikiminden yoksunluk, bono uygulaması ile aşılmaya çalışıldı. Buna göre devlet işletmelerinin hisselerine karşılık gelecek şekilde her bir vatandaşa 10.000 ruble değerinde sertifika verildi. Devlet işletmelerinin hisse değerleri, 1960’ların fiyatları düzeyinde dondurulmuştu. Devlet işletmelerinin hisselerini elinde bulunduran vatandaşların elinden piyasa koşullarının oldukça altında satın alan ve hisse paylarını elinde toplayan dar çevre, böylece cüzi bir para karşılığında bu işletmelerin yeni sahibi oluyorlardı. Bir diğer yol ise özelleştirme fiyatları düzeyinde devlet bankalarından kredi çekip, işletmelerin bedelleri ödeniyor ve yeni mülk sahipleri olarak eski devlet üst düzey bürokratları ortaya çıkıyorlardı. Halk fakirleşirken dar bir zümre zenginleşiyordu. Bunun sonucunda, Semiboyarşına gibi Semibarkirşına ortaya çıkıyordu. Yeni Ruslar, Goskomimüşestvo’ya da hâkim oldukları için, bono değerlerini 3-4 rubleye düşürüp, vatandaşın elindeki hisse senetlerini bu fiyattan satın aldılar. Satın alınan bonolar “yatırım fonlarında” biriktiriliyor ve ellerinde çok sayıda hisse senedi biriktirmiş olanlar, işletmeleri neredeyse bedelsiz olarak ele geçirmiş oluyorlardı. Bono yolu ile özelleştirme, mülkiyetin yeniden tepedeki azınlık tarafından paylaşılması ile sonuçlandı.

²⁶⁹ Yeltsin döneminde yürütülen özelleştirme hareketi yoluyla hızla ve yasal yollardan zenginleşen zenginler sınıfı ifade edilmektedir.

Vladimir Potanin, Çukotka eski Valisi ve Sibneft'in eski sahibi Roman Abramoviç, kendi medya imparatorluğunu kuran Vladimir Gusinski ve ele geçirdiği otomobil fabrikasıyla işe başlayıp oligarklar arasına karışan Baris Berezovski, 1990'larda yaşanan kaostan yararlanan 'becerikliler' olarak bu isimlerin başında gelmektedirler. Bu azınlık, Rus ekonomisinin %50'ini denetlemektedir.²⁷⁰ Öyle ki kendilerine, Çarlık döneminde Semiboyarşına isimlendirmesinden esinlenilerek Semobankirşına denmiştir.²⁷¹ SSCB döneminin üst düzey devlet görevlileri, ellerindeki siyasi gücü mülk ve iktidar elde etmek için kullanmış ve yeni düzende güçlü bir konuma ulaşmışlardır. Yeltsin'in zayıf liderlik profilinin türettiği bu güç odakları, ekonomik ve politik ayrıcalıklar elde etmeye başlamış ve ülkedeki siyasi istikrarsızlığın önemli nedenleri olarak öne çıkmışlardır.

Merkezi otoritenin zayıflaması, âdem-i merkezileşme sürecini doğurmuş, böylece siyasi iktidar, federe birimler ile paylaşılmaya başlanmıştır. Üstelik 1993 Anayasasının federe birimler arasındaki yetki ve sorumluluğu muğlak tarif etmesi, federe birim liderlerinin siyasi etki kapasitelerini arttırmıştır. Öyle ki, Yeltsin'in, İrkutsk Valisi Nozikov'u görevden aldığı bildirilmesine rağmen Nozikov, hiçbir şey olmamış gibi görevinde kalmayı sürdürmüştür.²⁷²

Yeltsin ve ekibinin giriştiği 'modernleşme' hareketi, kapitalist sistemlerin üretebileceği neredeyse tüm bunalımları üretmiş ve Sovyetler Birliği döneminde sağlanan konfora alışmış olan Rus halkı, yüksek enflasyon, üretimde düşüş, işsizlik, yüksek suç oranı, siyasal çalkantı, askeri darbe, şüpheli seçimler, yolsuzluk ve kanunsuzluk gibi pek çok kriz ile tanışmıştır. Bu kriz ortamından beslenen ve merkezi otoritenin zayıflaması ile birlikte güçlenen çeşitli kişi ve kuruluşların devletin dış politika araçları ve

²⁷⁰ "Семибанкирщина" (Semibankirşına (Yedibankacı)), https://ria.ru/history_comments/20111114/488310685.html, (24.10.2017)

²⁷¹ Hodorkovsky'nin Financial Times gazetesine 1996 yılında verdiği mülakatta Rus ekonomisinin yarısına yakını kontrol eden yedi büyük bankacının ismini vermesinden yola çıkan gazeteci Andrey Fadin (1997 yılında otomobil kazasında hayatını yitirmiştir), aynı yıl Obşaya Gazeta gazetesinde "Semiboyarşına'nın Yeni Rus Varyantı Olarak Semibankirşına" makalesi ile bu kavramı kullanıma sokmuştur. Bu kavram, Çarlık döneminde, yönetimi denetimde tutan yedi boyarın 'Yedi Boyarlar' olarak anılmasından hareketle, Rus ekonomisini denetiminde tutan yedi büyük bankacı için de 'Yedi Bankacı' biçiminde bir benzetme yapılmasıyla türetilmiştir.

²⁷² Kagarlitsky, *Rusya Kapitalizm Neden Tutmadı?*, s. 84.

stratejilerini kendi çıkarları ile uyumlu olacak şekilde etkilemek istemeleri, Yeltsin döneminin karakteristik özelliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

1.1.3. Dış Politika

Rusya, devlet geleneği ile uyumlu olacak biçimde, merkezi otoriteyi güçlü kılacak ve lidere geniş bir hareket alanı tanıyacak şekilde yapılandırılmıştır. Güçlendirilmiş Başkanlık sistemi, lidere geniş yetki tanımakta ve otoriteyi merkezi iktidar lehine düzenlemektedir.²⁷³ Bu haliyle sistem, güçlü bir liderin varlığına gereksinim duymaktadır. Zira bu sistemde liderlik faktörü, devletin bekâsı ile doğrudan ilişkilidir. Oysa 1990'lı yıllar boyunca Yeltsin, elindeki mutlak gücün denetimi noktasında çeşitli zaaf lar yaşamıştır. Bu zayıf liderlik profili ise merkez dışında yer alan ve etki kapasitesi yüksek güç odaklarının dış politika yapım sürecini etkileyecek araçlar geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Böylece Yeltsin dönemi Rus dış politikası, merkezi otoritenin dışında yer alan oligarklar, 'yeni Ruslar' ve bölgesel valiler gibi etki merkezlerinin baskılarına açık hâle gelmiştir.

Dış politika, yeniden tasarlanan devlet yapılanması içinde, ulusal role ilişkin algının en kolay gözlemlendiği sahadır. Ne var ki Yeltsin dönemi Rus dış politikası, yerleşmiş bir ulusal algının yansımasından ziyade, iç reformların sağlıklı biçimde tamamlanması için dış dünyanın desteğinin arandığı veya en azından ulusal kaynakların iç meselelerin çözümünde kullanılabileceği bir uluslararası sistemin teminini sağlamaya yöneliktir. Dolayısıyla bu dönemin dış politikasını, belirli bir ulusal rolün buyruğu olarak değil, maddi dönüşümün bir sonucu olarak değerlendirmek yerinden olacaktır.

1990'lı yılların Rus dış politikasını, taşıdığı belirli tutarlılıklar göz önüne alındığında, dönemlere ayırmak mümkündür. Yeltsin iktidarının özellikle ilk yıllarını belirleyen en önemli motivasyon olarak ekonomik reformlar, Rus dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Zira Batılı aktörlerin desteğine duyulan ihtiyaç, Batı ile uyumlu olmayı da gerektirmektedir. Batının desteğinden kasıt sadece finansal destek olmayıp aynı zamanda küresel rekabeti de hafifletmek olunca, Rus dış politikası kaçınılmaz olarak

²⁷³ Глава 4. Президент Российской Федерации (Rusya Federasyonu Anayasası, 4. Bölüm), <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-6.htm>, (03.03.2019)

uyumu gözetmiştir.²⁷⁴ Buna göre Rusya, Sovyetler Birliği döneminin küresel sisteminin geride kaldığını kavramış, ABD üstünlüğünü zımnen kabul etmiş ve kapasitesi ile orantılı bir dış politika belirlemiştir.

Kozirev tarafından kurgulanan ve küresel rekabetin dışında kalmayı gözetilen 1991-1993 yılları arasındaki Rus dış politikası, ABD'nin mutlak üstünlüğünün kabulüne dayanmaktadır. Yeni Liberallere göre komünistlerin yenilgisi, Rusya'nın yenilgisi değildir hatta Batı medeniyet dünyasına dönmek için bir fırsattır. Zira Rusya'yı, Batı medeniyetinin bir parçası olarak değerlendirmektedirler.²⁷⁵ Gennadiy Burbulis, Egor Gaydar ve Andrey Kozirev, Batılılaşma fikrinin inananlarıdır ve Yeltsin, bu ekip eliyle gerek iç gerekse de dış politikayı inşa etmeye girişmiştir. Özellikle Kozirev, Rusya'nın Batılı değerleri yeniden içselleştirmesi gerektiği noktasında güçlü bir motivasyona sahiptir²⁷⁶ ve dış politika kurgusunda bunu açıkça ortaya koymuştur. Yeltsin'in 1991 ve 1996 yıllarındaki seçimlerini kazanmasında oldukça büyük pay sahibi olan bu grup, Yeltsin'i etki alanında tutabilmektedir.²⁷⁷

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, Rusya'nın jeopolitik ve askeri güç konusunda fazla endişelenmesine gerek olmadığı kanaati taşıyan bu ekip, tüm kaynakları siyasal ve ekonomik yapılanmaya ayırmak gereğine inanmaktadır. Batılı kurumlara entegre olmak gibi radikal bir tutum benimsenmiş ve böylece SSCB'nin kendisini tanımladığı 'kapitalizm karşıtlığı', 'kapitalizme geçiş'e evrilmiştir. Artık ABD ve AB, 'yeni Rusya'nın doğal müttefikleri olarak tanımlanmaktadır.

1991-1993 dönemi Rus dış politikasının mimarları, Sovyetleri oluşturan Cumhuriyetlerin Rusya'ya külfet yüklediğini savunmuş ve bunu, Rusya'nın Batı'nın gerisinde kalma nedenlerinden biri olarak değerlendirmişlerdir. Bu nedenle Yeni Rusya,

²⁷⁴ Михаил Соколов, “Россия и Запад: в эпоху Ельцина и Путина” (Mihail Sokolov, “Rusya ve Batı: Yeltsin ve Putin Dönemleri”), <https://www.svoboda.org/a/27389427.html>, (14.04.2018)

²⁷⁵ Андрей Козырев, Основные направления внешней политики России 1991 – 2004 гг. Часть 1. Козырев. (Rus Dış Politikasının Temel Yönelimleri 1991-1994 yılları, 1 Bölüm, Kozirev), <http://ksprotoss.livejournal.com/1518.html>, (24.10.2016)

²⁷⁶ a.g.m.

²⁷⁷ “Как пресса избирала президента” (Basın Başkanı Nasıl Seçmiştir?) <https://www.svoboda.org/a/27835237.html>, (03.03.2019); Clinton Digital Library, “Declassified Documents Concerning Russian President Boris Yeltsin”, <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/57569>, (03.03.2019)

SSCB'nin eski üyeleri ile 'eşitler arası' ikili ilişkiler öngörmüş ve Batı'nın destek vermesiyle de Batı medeniyetine kolayca entegre olma beklentisi geliştirmişlerdir. Ne var ki Atlantikçilerin beklentileri tamamıyla karşılanmamıştır.²⁷⁸ Batı, siyasi ve askeri kurumları ile Rusya lehine genişlemiş, Batı medeniyetine aidiyet fikri Rus halkı tarafından benimsenmemiş ve Atlantikçi ekibe yönelik muhalefet giderek güçlenmiştir.

1993 yılına gelindiğinde Rusya, Yeltsin politikalarında köklü değişikliklere neden olacak gelişmelere sahne olmuştur. Parlamento ile Kremlin arasında yaşanan uzlaşmazlık, güç mücadelesine dönüşmüş ve 1991 yılındaki askeri darbeyi engellemek için tankların üzerine çıkan Yeltsin, bu defa aynı tanklarla Parlamento binasını vurmuştur. İktidarını güçlendirecek yapısal düzenlemelere giden Yeltsin, devlet mekanizmasını daha etkin biçimde denetlemek üzere Güvenlik Konseyini oluşturmuş ve Başkanlık makamının karar alma mekanizması içindeki etki kapasitesini geliştirmeye çalışmıştır. Ne var ki 1993 yılında yaşanan yönetim krizi, Güvenlik Konseyi'ndeki merkezîyetçi yaklaşımın egemen olmasıyla başlayan görüş ayrılığını derinleştirmiştir. Atlantikçilerin güç kaybını hızlandıran ekonomik başarısızlık, milliyetçi çizgiyi güçlendirmiş ve özelleştirmeler ile özdeşleştirilen Gaydar hükümeti, iktidarı Çernomırdin'e bırakmak zorunda kalmıştır. Bu işaretler, Atlantikçi çevrenin, daha milli unsurlar barındıran çevreler lehine etkinlik yitirdiğini göstermektedir.²⁷⁹

Yeltsin, siyasal gücünü yitirdikçe Batı eksenli dış politikasını daha milliyetçi bir çizgiye kaydırmış ve kendisini iktidarda tutan çevreler ile asimetrik bağımlılık ilişkisi geliştirmiştir. 1993'e kadar sanayi lobisinin etkisinde olan ve daha muhafazakâr bir ekonomi ve dış politika konusunda baskılara maruz kalan Yeltsin, 1996 seçimlerinden sonra enerji ve bankacılık sektöründe etkin olan ve siyasal hayat üzerinde de etki kapasitesi yüksek oligarkların etki sahasına girmiştir.²⁸⁰

²⁷⁸ Habibe Özdal, *Rus Dış Politikasında Ukrayna: Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına*, USAK Yayınları, Ankara, 2016 s. 20.

²⁷⁹ Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, s. 21.

²⁸⁰ А.Ю. Зудин, “Олигархия как политическая проблема российского посткоммунизма” (А. Ю. Зудин, Rus Post-Komünizminin Sorunsalı Olarak Oligarşi), <http://ecsocman.hse.ru/data/261/539/1217/006yUDIN.pdf>, (16.04.2018)

1992 yılında kurulan Ulusal Güvenlik Konseyi ile karar mekanizmasını merkezileştirmeyi hedefleyen Yeltsin iktidarı, savunma, güvenlik ve dış politika ile ilgilenen bu Konseyin askeri kökenli bürokratlar tarafından kontrol edilmesi sonucunda Batı yanlısı bürokrasi tarafından eleştirilmiştir.²⁸¹ Ne var ki bu eleştiriler, Batı eksenli Rus dış politikasının dönüşümüne engel olamamıştır. Yeltsin'i kuşatan oligarşi ve 'aile'ye rağmen Rus dış politikası, 'yakın çevre'ye odaklanmış ve Batıcıların önerdiği dış politika ekseninden uzaklaşmaya başlamıştır. Dışişleri bakanlığını kontrol eden Batıcılar, milliyetçilerin denetimindeki Ulusal Güvenlik Konseyinin etkinliğini arttırması ile karar mekanizmasındaki etki etme güçlerini yitirmeye başlamışlardır.²⁸² Böylece Yeltsin, iktidar üzerinde etki sahibi olan çevreleri, bireysel temelli değil, kurumsal temelli etkisizleştirme yoluna gitmiştir. Bu şekilde Avrasyacı yaklaşım, devlet düzeyinde yapısal müdahaleler ile konsolide edilmiş olmaktadır.

Avrupa ile entegre olma ve modern Rus devletini inşa etme iddiası ile iktidarını sürdüren Yeltsin, 1995 Parlamento Seçimleri ile siyasi açıdan sınanmıştır. Bu seçimde komünistler ve milliyetçiler çoğunluğu elde edince Yeltsin, 1996 seçimlerinde pozisyonunu Avrasyacılar lehine düzenlemek durumunda kalmıştır. Hükümetin başına, orta çizgiyi savunan Çernomyrdin'i, dışişleri bakanlığına ise Kozirev'in yerine Avrasyacı olarak değerlendirilebilecek Primakov'u getirmiştir.²⁸³ Bu siyasi manevra ve oligarkların güçlü desteği ile Yeltsin, 1996 Başkanlık seçimlerini kazanmıştır. İktidarını korumak isteyen Yeltsin, oligarklar ile güç paylaşımında bulunmuş olsa da Avrasyacılar da manevra alanı sağlamıştır. Böylece Rusya, dış politikasına, Avrasyacıların önerdiği ölçüde Asya boyutunu eklemiştir. Zira Primakov'un Rusya için önerdiği dış politik formülasyon, 'orta yolu' yansıtmaktadır.²⁸⁴ Atlantikçilerin baskın olduğu ilk dönem Rus dış politikasının aksine 1996 ve sonrası döneme ilişkin Rus dış politikası, Slavofil ve Avrasyacı unsurlar barındırmaktadır.

Yeltsin iktidarının izlediği ekonomik liberalleşme politikası, ülkenin ekonomisini çöküşe sürüklerken, dış politika tercihlerini de sınırlamıştır. Her ne kadar Avrasyacı etki

²⁸¹ a.g.e.

²⁸² Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, s. 21.

²⁸³ a.g.e., s. 22.

²⁸⁴ Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, s. 22.

gözlense de Rus dış politikası, sistemli bir Asya yönelimine sahip değildir. 1994 yılında yaşanan Birinci Çeçenistan Savaşı nedeni ile karar mekanizmasında etkili olan asker kökenli bürokratlar, Batı yanlısı bürokratların mutlak hâkimiyetine engel olmaktadır. 1993 Çeçenistan müdahalesini yöneten ve Rusya'nın silahlı kuvvetler kabiliyetini, mühimmatın iş görmezliğini ve idari zafiyetini ağır biçimde eleştiren Slavofil idealin taşıyıcısı olan General Aleksandr Lebed, Rus dış politikasının yönünün Batı olmasını eleştiren güçlü askeri ve politik figürdür.²⁸⁵ 1996 Başkanlık seçimlerinde aday ve seçimi üçüncü sırada tamamlayan politikacı olarak Güvenlik Konseyi Sekreterliğine getirilmiştir.²⁸⁶ Bilindiği üzere bu kurum, başkanın dış politikalarını doğrudan etkileme kapasitesine sahiptir. Rus iç politikasındaki söz konusu dengelerin yanında ABD'nin 'önce Rusya' stratejisini terk ederek 'yakın çevre'de etki alanı oluşturma çabası içine girmesi, Batılıların iç politikada zayıflamasına neden olmuştur.

Birinci Çeçenistan Savaşı nedeniyle generallerin Rus politikasında devam eden etkisi, tamamıyla Batı yanlısı bir politikanın takip edilmesini engellemiştir. Buna rağmen Rusya, bölgesinde etkisini yitiren bir aktör olarak anılmaya başlamış ve bu algı, yönetimdeki Batıcıların etkisini sınırlamıştır. Öte yandan NATO'nun Rusya'nın aleyhine genişlemesine onay veren ABD yönetimi, Yeltsin iktidarının Avrasyacılarla doğru kaymasını hızlandırmıştır.²⁸⁷ Yeltsin üzerinde etkili olan Batıcı güç, ABD'nin Rusya aleyhine giriştiği bölge politikasına rağmen NATO-Rusya Kurucu Senedinin imza edilmesini sağlayarak Rus dış politikasını Batılı eksende tutmaya çalışmaktadır. Ne var ki 1998 Ekonomik Krizi, oligarkların ve 'aile'nin Yeltsin üzerindeki etkisini nihai olarak sınırlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılı ile Putin'in iktidara geldiği 2000 yılları arasında Rusya'yı yöneten Yeltsin'in iktidar dönemi, imparatorluktan ulus devlete, planlı

²⁸⁵ Вкз.: Людмила Самотик, *Словарь Языка Александра Лебеда*, Красноярск, Издательство Амальгама, 2004. (Lyudmila Samotik, Aleksandr Lebed'in Konuşma Sözlüğü, Krasnoyarsk, Amalgama Yaunevi, 2004). "Генерал Лебедь: «Я бью два раза: первый - в лоб, второй - по крышке гроба». Погиб или убили?" (General Lebed: "İlk Vuran Benim: ilki alna ikincisi tabut kapağına. Öldü mü öldürüldü mü?"), <http://argumentua.com/stati/general-lebed-ya-byu-da-raza-pervyi-v-lob-vtoroi-po-kryshke-groba-pogib-ili-ubili>, (04.03.2019)

²⁸⁶ Лебедь Александр Иванович, "Биографическая справка" (Lebed Aleksandr İvanoviç, Biyografik Rapor), <https://ria.ru/20110829/426134884.html>, (04.03.2019)

²⁸⁷ Yarıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, ss. 64-67.

ekonomiden serbest piyasaya ve diktatörlükten demokrasiye geçiş süreci olarak değerlendirilebilir. Bu süreç içerisinde karar verici elitin değişmesine bağlı olarak Rus dış politikasının öncelikleri de değişmiştir. Ne var ki bu değişim, ulusal rol algısı değişmiş olduğu için değil, konjonktür bunu gerektirdiği için yaşanmıştır. Zira dış politikadaki değişim önemli ölçüde, gerek Yeltsin'in iktidarı elde tutma gerekse de Rusya'nın bekâsını sağlama çabası sonucu yaşanmaktadır. En nihayetinde Yeltsin dönemi, Sovyet sonrası yeniden yapılanma sürecini tamamlayamadan sona ermiştir.

1.2. Putin Dönemi: Dostroyka

Sovyetler Birliği nomenklaturasının en renkli simalarından biri olan Yeltsin, Rus siyasal kültürünün pek alışık olmadığı biçimde iktidarını rıza ile devrederek Aralık 1999'da siyasetten çekilmiştir. Böylece Putin'in Başkanlık yolu açılmış ve Putin, üç aylık vekâletten sonra, 2000 yılı Başkanlık seçimlerinde, oyların %54'ünü alarak, Rusya Federasyonu'nun ikinci Başkanı olarak seçilmiştir. Putin, Rus kamuoyunun alışık olduğu, dahası arzuladığı bir liderlik profili çizmiştir. Otoriter, faydacı, 'bağımsız' ve milliyetçi/ulusalcı bir portre çizen Putin, Rus kamuoyunun saygınlığını kısa sürede kazanmış ve iktidarı elde etmiştir.

1990'lı yıllar boyunca kaotik bir geçiş süreci yaşayan Rus halkının ihtiyacını duyduğu 'güçlü lider', Putin ile karşılık bulmuştur. Rus siyasi eliti için yeni bir figür olan ama aynı zamanda devlet tecrübesine de sahip Putin kararlı, karizmatik ve 'temiz' bir siyasi aktör olarak öne çıkmıştır. Yeltsin ile ilişkilendirilse de, herhangi bir güç odağı ile bağının olmaması, Putin'in meşruiyetini güçlendirmiştir. Siyaseten istikrarsız, ekonomik açıdan yıkım içinde ve sosyo-kültürel açıdan yılmış bir ülke devralan Putin, Yeltsin'in başlattığı ancak beklenildiği gibi sonuçlandıramadığı reformları sonuçlandırmak ve Rusya'nın Sovyetlerden Federasyona geçişini sağlamak bakımından bir 'Dostroyka'²⁸⁸ sürecini başlatmıştır. Gerek politik gerekse de ekonomik anlamda girişilen düzenlemeler; gerek sosyal gerekse de kültürel alanlarda görülen değişimler ve nihayetinde de kimlik

²⁸⁸ Dostroykanın kelime anlamı, yarım kalmış bir inşanın tamamlanmasını ifade etmektedir.

üzerine geliştirdiği yaklaşımlar ile Başkan, Sovyet sonrası Rusya'sının yarım kalan inşasını tamamlamaya girişmiştir.

Sağladığı yeniden yapılanma ve Rus toplumunun takdir ettiği liderlik vasıfları ile Putin'e, Sovyet sonrası Rusya'sının 'kurucu/kurtarıcı lideri' yakıştırmasının yapılması, anlaşılır olmaktadır.²⁸⁹ İmgesini Machiavelli'de bulan 'kurucu liderlik', İtalya'yı birleştirecek güçlü bir Prens özlemine dayandırmakta ve lidere çeşitli vasıflar atfetmektedir. Bunların taşıyıcısı olarak Putin de, 'kurucu lider' olarak adlandırılmaktadır. Üstelik Machiavelli'nin işaret ettiği, toplumu yeniden inşa etme ve ona değer kazandırma becerisi ve gereği, karşılığını Putin'de bulmaktadır. Rus kamuoyu tarafından takdir edilen Putin'in liderlik özellikleri, yeni Rus kimliğine dair çeşitli işaretler taşıması bakımından da önemlidir.

1.2.1. Perestroyka ve Sovyetlerin Yapısal Dönüşümünün Kökeni

Sosyalizme dair 'yenilenme' ve 'arınma' söylemi henüz Andropov döneminde yaygınlaşmaya ve kabul görmeye başlamıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru ise Sovyetler Birliği kamuoyu köklü değişimlerin yapılması gerektiği konusunda artık bir kanıya sahiptir. Bu söylem, Gorbaçov ile birlikte ilk defa bu denli köklü değişimi öngörecek reform hareketine dönüşmüştür. Zira Gorbaçov da bu kanıdadır ve sosyalizmden daha fazla 'yararlanmak' gereğine inanmaktadır. Mart 1985'te Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından Genel Sekreterliğe atanan Gorbaçov, bir ay sonra da Sovyetler Birliği'nin sosyo-ekonomik gelişimini hızlandırma düşüncesini devreye sokmuş ve Nisan 1985 Merkez Komitesi toplantısında alınan karar, 'Perestroyka' formülasyonu ile hayata geçirilmiştir.

Devrimin idealleri ve sosyalist değerlerin aşınması, Gorbaçov'u bu düşünceye sevk etmiş ve çözümler olarak köklü değişimleri hayata geçirmeye girişmiştir. Gorbaçov, "Perestroyka fikri, sadece pratik çıkarlar ve düşüncelerden değil ama aynı zamanda karışmiş bulunan bilincimiz, devrimden bize miras kalan fikirlere yenilmez bağlılığımız ve toplumumuzu daha iyi tanımamıza olanak sağlayan teorik arayışımızın bir sonucu

²⁸⁹ "Первый министр МВД России: Ельцин - хорошее и плохое (Rusya'nın ilk İçişleri Bakanı: Yeltsin-iyi ve kötü olan)", www.pravda.ru/society/fashion/couture/03-07-2016/1305565-dunaev-0/, (12.04.2018)

olarak da doğdu ve ileriye atılma azmimizi güçlendirdi” demiştir. Programın ideolojik kaynağı, Lenin düşüncelerine dönüşür.²⁹⁰

Değişim beklentisi kamuoyu ve iktidar düzeyinde açıktan talep edilmeye başlansa da Stalin ve sonrasını eleştirmek, hâlâ ciddi politik maliyetler doğurabilmektedir. Böyle bir politik yükten kurtulmanın en akıllıca yolu, Stalin ve sonrasının başarısızlığını yermek değil, Lenin çizginin rehberliğini övmektir. Lenin’in ölümünün ardından fikirlerine uyulmadığını söylemek, açık olarak Stalin ve sonraki liderlileri eleştirmek olsa da, en yumuşak geçişi ifade etmektedir. Böylesi bir politik manevranın ardından Gorbaçov, kamuoyunda ve yönetim kademelerinde baş gösteren hoşnutsuzluğu kendi eylemlerine meşruiyet aracı kılmış ve fikirlerini hayata geçirecek politik koşulları da elde etmiştir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, 27. Kongrede Perestroyka’nın ilkelerini ve uygulanmasını kabul ederek Sovyetler Birliği içinde yeni bir devrimi gerçekleştirmeye girişmiştir.²⁹¹

Sosyalist toplumun derin gelişim çizgisinden kaynaklanan acil bir ihtiyaç olarak görülen Perestroykanın derinliği ve hızı konusunda değişik görüşler olsa da Gorbaçov’un formüle ettiği ‘Perestroyka’; sosyo-ekonomik, demografik, teknolojik, askeri, yönetsel ve hatta Birlik Antlaşması’nın yeniden yapılandırılmasını ifade eden geniş bir içeriğe sahiptir. Kelime anlamı itibariyle de yeniden yapılanmayı ifade eden Perestroyka, demokrasinin güçlendirilmesini, sosyo-ekonomik gelişimin hızlandırılmasını, disiplin ve düzenin pekiştirilmesini, kişilik onuru ve değerinin saygı görmesini, bilime yönelişi, gelişmenin hızlandırılmasını ve diğer birçok alanda yenilikçi gelişmelerin yaşanmasını amaçlamaktadır. Söz konusu yaklaşım, Sovyet makinasının işleyişinde yaşanan sorunların giderilmesinden doğmuştur ve gerek devlet düzenini gerekse de ekonomik düzeni yeniden inşa etmeyi hedeflemektedir.²⁹²

Özü demokratikleşme olan ama yeni bir yaşam kurmayı da hedefleyen Perestroyka, Sovyetler Birliği’nin çözülme sürecinin güçlü katalizörlerinden biri olmuştur. Nitekim Sovyetler Birliği’nin temel unsurlarından olan üretim ilişkileri, Birlik Antlaşması,

²⁹⁰ Mihail Gorbaçov, *Perestroyka*, (çev.Kasım Yargıcı), İstanbul,Güneş Yayınları, 1988, s. 25.

²⁹¹ a.g.e., s. 23

²⁹² a.g.e., s. 103.

Parti'nin rolü ve ulusal değerlerin yeniden tanımlanması girişimi, reformlara ilk zamanlarında hevesle yaklaşan yönetici sınıfın ve kamuoyunun Gorbaçov'a olan desteğini çekmesine neden olmuş ve Yeltsin'in Rusya'nın bağımsızlığı yönündeki politikaları için zemin hazırlamıştır. Reformlardan beklenenler gerçekleşmemiş ve perestroyka programının sistematığının kusurlu olduğu ve söylemden ibaret olduğu kısa zamanda ortaya çıkmıştır. Bu politik ortamdan RSFSR'nin bağımsızlığı yönünde yararlanan Yeltsin, nihayetinde Belojevsk Antlaşması ile Birliğin ortadan kalkmasını sağlamış ve uluslararası ilişkiler sistemini yapısal anlamda dönüştürmüştür.

Ekonomi mekanizmasının radikal reformunu hedefleyen perestroyka, uluslararası etkileri ile yalnızca Sovyetler Birliği'nin değil; silahsızlanma, bir arada yaşama ve Avrupa Evi fikri gibi boyutları ile sistemin bütününe etkilemiştir. Böylece Gorbaçov, perestroykanın sonuçları ile sadece Rusya'yı değil, sistemin doğrudan kendisini dönüştürmüştür. Gorbaçov'un uluslararası ilişkilere dair görüşleri diyaloga dayanmaktadır. Böylece ideolojik kamplaşma ve çıkarların maksimizasyonuna bağlı olarak gelişen küresel adaletsizlik ortadan kalkacak ve tüm ülkelere adalet ve eşitlik gelecektir. Bu yolla da dünya barışı sağlanacaktır.

Uluslararası ilişkilerin normalleşmesi, Gorbaçov'un asli hedeflerindedir. Bu düşüncelerini, bizzat kaleme aldığı Perestroyka kitabında açıkça dile getirmektedir.²⁹³ Buradaki temel husus, uluslararası ilişkilerden ideoloji unsurunun çıkarılmasıdır. Bu bağlamda Sovyetlerin en somut adımı, silahsızlanma konusunda inisiyatif almasıdır. Bu hamle, iki Blok arasında ilişkilerin yeni bir aşamaya geçişini de ifade etmektedir. Uluslararası ilişkilere dair bu yeni yaklaşım, Asya-Pasifik bölgesini de kapsamaktadır ve SSCB, Doğu ile de ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemektedir.

SSCB, perestroyka ile birlikte köklü bir dönüşümü yaşarken küresel politikaya dair kabullerini de gözden geçirmekte ve ulusal rol algısını yeniden tanımlamaktadır. Buna göre ABD, küresel barış ve eşit düzeyli küresel ilişkilerin kurulabileceği bir aktördür ve Asya bölgesindeki ülkelerle ilişkiler, ideolojik yaklaşımın ötesinde bir anlayışla yeniden kurulacaktır. ABD'nin düşman olarak algılanmasının aşılmasına rağmen Asya'da bölge

²⁹³ Bkz.: Mihail Gorbaçov, *Perestroyka*, (çev.Kasım Yargıcı), İstanbul: Güneş Yayınları, 1988.

dışı bir gücün kabul edilmeyeceğinin belirtilmesi, ulusal rol algısının belirli bir karakteri sürdürdüğüne dair de bir işaret olarak okunmalıdır.

Perestroykanın demokrasi ile gerçekleştirebileceğini ve demokrasi ile sosyalizmin sıkı sıkıya bağdaştığını vurgulayan Gorbaçov, ülkesi buna her ne kadar hazır olmasa da, politik süreçleri yeniden yapılandırmayı hedeflemiş ama bu düzenden beslenen ve oldukça güçlü olan bürokratik engellemeler neticesinde, reformlar konusunda başarısız olmuştur. Ancak büyük değişimlerin de önünü açmıştır. Ne var ki değişimler, Sovyetlerin tarih sahnesinden çekilmesi ve Rusya'nın yeniden kurulma sürecine girmesi ile sonuçlanmıştır. Yeltsin bu yeniden kurulmayı tamamlayamamış ama selefi Putin, son Rus devletinin kuruculuğunu üstlenmiştir. Böylece Gorbaçov'un önce 'glasnost' ve ardından da 'perestroyka' ile başlattığı yenilenme hareketi, Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden çekilmesi ile sonuçlanacak süreçleri de tetiklemiştir.

Yıllardır yönetimi elinde bulunduran ve mülkiyet hakkını denetleyen totaliter bir devlette reformların kolayca gerçekleşeceği beklenmemelidir ve nitekim öyle de olmuştur.²⁹⁴ Reform çabaları, önce siyasal ilişkileri çözmüş ardından ise devlet kurumlarının çözülmesini beraberinde getirerek yapının işlerliğini önemli ölçüde ortadan kaldırmıştır. SSCB'nin varlığının devam edemeyeceğinin anlaşılmaya başlaması ile birlikte Rus halkı artık kendi kararını vermek ve inisiyatif almak durumundadır. Buna alışık olmayan halk, ciddi toplumsal travmalar yaşamış ve kimlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Onların amacı, artık sistemi geliştirmek ya da güçlendirmek değil, onu yıkmaktır.²⁹⁵ Zira yeni Rus devleti ancak eskisi yıkılarak kurulabilecektir.

1.2.2. Dostroyka: Reformların Tamamlanması

Yeni Düşünce temelinde uluslararası ilişkiler yazınına oldukça popüler bir kavram kazandırmış olan Gorbaçov, perestroyka ile birlikte Sovyetler Birliği'ni yeniden yapılandırmak istemiştir. Perestroyka ile köklü reformlar ifade edilmektedir ki bunlar, Sovyetler Birliği'nin yeniden yapılanmasını içerecek kadar derin bir dönüşümü

²⁹⁴ Yaşar Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, İstanbul, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s. 33.

²⁹⁵ a.g.e., s. 34.

öngörmektedir. Ne var ki bu dönüşüm, Gorbaçov'un söylemlerinde yer aldığı biçimde sonuçlanmamıştır.

Üretim ilişkilerinin değiştirilmesi girişimi, ekonomik dönüşümün başarısızlığı ile sonuçlanmış ve bu, Sovyetler Birliği'nin başarısızlığının maddi temellerini yaratmıştır. Devlet mekanizmasında girişilen dönüşüm neticesinde devlet mekanizmasının ürettiği hizmetler daralmış ve buna bağlı olarak sosyal yapı çözülmeye başlamıştır. Parti'nin rehberliği zayıflamış ve sosyal süreçler yönetilemez olmuştur.²⁹⁶ Tüm bu gelişmelerin sonunda idare, fonksiyonunu yerine getiremez olmuştur. Perestroyka ile birlikte başlayan dönüşüm, Sovyetlerin dağılma sürecini de hızlandırmıştır. Sovyetler Birliğinin son dönemine hâkim olan reform girişimleri tamamlanmamış ve Birliği dağılmaktan kurtaramamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecini hızlandıran perestroyka kadar, politikacıların kişisel hırslarının da dağılma sürecinde yadsınamaz etkisi vardır. Gorbaçov yönetiminin sunduğu serbestlik ve bağımsızlığı destekleyici yönetim anlayışı, Yeltsin'in Rusya'nın bağımsızlığına odaklı politikaları için manevra alanı açmıştır. Bu sahada etkin şekilde hareket eden Yeltsin Rusya'yı, Birlik Antlaşmasının ruhuna aykırı biçimde, bağımsızlaştırmış ve nihayetinde de Birlik Antlaşmasının feshini imzalamıştır. Sovyet halkının Sovyetler Birliği'nin devamını istemesine rağmen Yeltsin'in Birliği dağıtma düşüncesi, Rus halkının Rusya'nın bağımsızlığını istemesine dayanmaktadır. Nitekim Yeltsin'in Birlik Antlaşmasını fesheden Belovejsk Antlaşması'nı, diğer kurucu üyeleri olan Ukrayna ve Beyaz Rusya ile birlikte, imzalaması ile bir devir apaçık olarak kapanmıştır.

Gorbaçov'un reformları ile kusurları açığa çıkan ve o hâli ile sürdürülemeyeceği anlaşılan Sovyet sosyalizmi, girişilen yenilenme hareketi ile iyice zayıflamış ve Yeltsin'in politik tercihlerinin de etkisi ile 1991 yılında ortadan kaldırılmıştır.

Rusya'nın yeni lideri olduktan sonra Yeltsin'in ilk işi, devletini yeniden kurmak olacaktır. Söz konusu yeniden kuruluş ekonomik modeli, devlet teşkilatlanmasını, sosyo-

²⁹⁶ А. Казёнов, “Сто Лет Рождению Советов” (А. Казыёнов, “Sovyetlerin Doğuşunun Yüzüncü Yılı”), <http://www.rpw.ru/public/Kazennov.html>, (12.10.2018)

kültürel ilişkilerin geliştirilmesini ve kimliğin yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir. Bunlara bağlı olarak Rusya, ulusal rolünü tespit edecek ve sistem içinde var olma biçimini belirleyecektir. Ne var ki Yeltsin dönemi, yeniden yapılanmadan ziyade kaosun ve düzensizliğin hâkim olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Başka bir deyişle, sorunlu olan yapı yıkılmıştır ancak onun yerine daha iyisi kuralamamıştır. Elbette yeni tip ekonomik ve siyasal yapılanma söz konusudur. Elbette ulusal kimliğe ve dış politikaya dair belirli bir söylem geliştirilmiştir. Ancak Rusya ne ekonomik, ne siyasal ne de kültürel anlamda yeni bir modelin kuruluşunu tamamlayabilmiştir.

Yeltsin iktidarı, meşruiyet ve merkezi otorite krizlerinin yaşandığı bir idari dönemi ifade etmektedir. Politik sistem istikrarını yitirmiş, kurumlar arası geleneksel ilişkiler ağı yıpranmış, siyasal aktörler arası rol tanımları muğlaklaşmış ve devlet mekanizması, temel görevlerini bile yerine getirmekten uzaklaşmıştır.²⁹⁷ Hükümet kamuoyu desteğini yitirmiş, iktidarı kullanan kurum ve kişiler arasında koordinasyon kopmuş ve yıkılan Sovyetler Birliği sosyal yapısı, yenisi ile ikame edilememiştir.²⁹⁸ Devlet, sahip olduğu itibarı, gerek ülke içinde gerek uluslararası arenada iyiden iyiye tüketmiştir. Bürokrasi ve askeri hiyerarşi önemli ölçüde bozulmuştur.²⁹⁹

Yeltsin dönemi ile birlikte Rusya önemli bir geçiş dönemi yaşamışsa da gerek iç gerekse uluslararası politik koşullar bu geçişin sağlıklı tamamlanmasına olanak vermemiştir. Bu bağlamda geçişin tamamlanması, ancak Putin iktidarı ile mümkün olmuştur.

Buradan hareketle diyebiliriz ki Putin, Gorbaçov ile başlayan ancak Yeltsin döneminde tamamlanamayan dönüşümü tamamlayarak, Rus devletinin yeniden kuruluşunu sağlamıştır. Nasıl ki yeniden yapılanma perestrojka kavramı ile ifade ediliyorsa, süregelen yapılanmanın tamamlanması ve bir anlamda devletin yeniden kuruluş sürecinin nihayete ermesinin sağlanması da, yarım kalan inşayı tamamlamak anlamındaki ‘dostroyka’ kavramı ile ifade edilebilir. Bu kavram, yarım kalmış bir işi veya

²⁹⁷ А. Казёнов, “Сто Лет Рождению Советов”, a.g.m.

²⁹⁸ Ивановский Сергей, “Распад СССР” (Ívanovskiý Sergey, “SSCB’nin Dağılması”), <http://www.coldwar.ru/bases/raspad.php>, (12.10.2018)

²⁹⁹ Мила Славская, “10 главных причин распада СССР” (“SSCB’nin Dağılmasının On Temel Nedeni”) <https://vm.ru/news/2013/12/25/10-glavnih-prichin-raspada-sssr-228926.html>, (12.20.2018)

tamamlanmamış bir inşayı bitirmeyi ve süregelen bir süreci sonuçlandırmayı ifade etmektedir. Nitekim Putin döneminde Rusya, ekonomik reformlarını tamamlayarak devlet teşkilatını yeniden yapılandırmış; bürokrasideki hiyerarşiyi tekrar oluşturarak merkez-taşra teşkilatı konusunda yetki ve sorumluluğu tekrar paylaşmış ve nihayetinde kimliğe, çıkara ve ulusal role dair algıları biçimlendirerek Rus devletinin kuruluş sürecini tamamlamıştır. Devletin doğası elbette değişime ve dönüşüme açıktır. Putin döneminin ayırt edici özelliği ise Rus devletinin yeniden oluşturulması amacıdır.

Kuruluş sürecini tamamlamak, devletin merkezi otoritesini tesis etmeyi gerektirmektedir ki bu, Putin iktidarının önceliğidir. Bundan başka bizzat kendi otoritesini tesis etmelidir. Bunun da yolu güvenilir kadrolar ile çalışmaktan geçmektedir. Yeltsin döneminde bürokratik ve askeri hiyerarşi önemli ölçüde bozulmuştur.³⁰⁰ Putin, ilk kadrolara güvenmezken, içinden geldiği ikinci kadroları iyi bilmekte ve onlara güvenmektedir. Gerek merkezi yönetimin gücünü gerekse kendi kişisel iktidarının sağlamlığını, asker kökenli kadroları yönetim kademesine alarak sağlamaya çalışmıştır.³⁰¹ Bu kadrolar vatansever, disiplinli, yönetimi kolay ve hâlâ en nitelikli insan gücünün olduğu yapıyı ifade etmektedir. Rütbeli bürokratlar gerek bakanlıklarda, gerek bölge yönetimlerinde gerekse de ticari kuruluşlarda Başkan'ın otoritesini tesis etmektedir.³⁰² Ekonomik ve politik kurumları 'rütbeli' bürokratlar ile tahkim etmek, Putin'in kadro politikalarının temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki devleti yeniden güçlendirme çabaları, Başkanın iktidarını güçlendirme ile eşzamanlı yapılmıştır.

Başkan, devlet teşkilatında Federal düzeyde yeni bir idari sınıf planlamıştır. Bu yeni idari sınıfın Kremlin ile Federatif Bölgeler arasında konumlanması, sadece merkez iktidarın gücünü arttırmamış, aynı zamanda Başkana sadık yeni bir idari kadronun da oluşmasını sağlamıştır. Başkan adına hareket eden bu yeni kadro, bölgelerde oluşan ve merkezden bağımsız hareket eden güç odaklarını yeniden merkezi iktidarın denetimine tabi kılmıştır. Asker kökenli bürokratların burada oynadığı rol ise olağanüstüdür. Kremlin

³⁰⁰ Георгий Сатаров, ««Девяностые»: история великого поворота» (Georgiy Saratov, «Doksanlar: Büyük Dönüşümün Tarihi»), <https://yeltsin.ru/news/devyanostye-istoriya-velikogo-povorota/>, (12.10.2018)

³⁰¹ «Составы правительств Российской Федерации» (Rusya Federasyonu Hükümet Yapıları), <https://rg.ru/2011/02/21/primakov-pravitelstvo.html>, (12.10.2018)

³⁰² a.g.m.

basın, ticaret, sosyal yaşam, seçimler ve parlamento gibi toplumsal yaşamın her katmanını denetim altına almak istediğini gizlememektedir.

Putin dönemi bürokratik kadrolar önemli ölçüde, askeri bürokrasiden ve Petersburg çevresinden beslenmektedir.³⁰³ Putin, Moskova kariyerini ve dolayısıyla Başkanlığa giden süreci de yine Petersburg'dan tanıdığı ve Moskova'da yükselmiş olan bürokrat ve siyasilere borçludur. Başkanın, kadroları Petersburglularla doldurduğu algısı, dönemin Başbakanı Primakov tarafından dile getirilmiştir. Primakov bu 'haksız' eleştirisi için sonrasında özür dilemiş olsa da, Putin'in kadrolaşma süreci, belirli ölçüde Petersburglular lehine yürütülmektedir.³⁰⁴ Söz konusu kadrolar ile Putin, iktidarını dikey ve yatay olarak genişletmiş ve kendi elit sınıfını oluşturmuştur.³⁰⁵ Putin'e sadık olan bu elit, devlet mekanizmasının her kademesinde hem merkezi iktidarın hem de kişisel olarak Başkanın otoritesini sağlamayı mümkün kılmaktadır.

Merkezi otoritesinin zayıflaması neticesinde Rus devleti, son yüzyıl içinde iki defa dağılmıştır. Bir üçüncüsüne izin vermemek için Putin'in ilk icraatı, merkezi otoriteyi sağlamaya yönelik olmuştur. Rus siyasal yaşamında etkin otorite, Başkanın gücünü simgelemekte ve kişiliği ile doğrudan ilintilendirilmektedir. Öyle ki, Rusya giderek Putin ile özdeşleşmektedir. Görev ve yetkileri itibari ile devlet kurumlarını mutlak biçimde denetleme yeteneğine sahip olan 'KGB' gibi bir teşkilattan geliyor oluşu, merkezi otoriteyi sağlama ve Rusya ile özdeşleşme noktasında Putin'in siyasi araçlarını oldukça güçlendirmektedir.

Seleflerinden farklı olarak Putin, devletin yönetimine mutlak olarak egemen olacak araçlar geliştirmiştir. Böylece gerek yapısal anlamda gerekse kadro düzeyinde elde ettiği manevra alanı ile hem şahsi hem de merkezi otoritesini sağlamıştır. Genel Sekreter seçilir seçilmez yenilik fikri ile hareket eden Gorbaçov, bunun önündeki en güçlü direnç noktasından biri olacak Komünist Partisi'ni etkisiz kılmamıştır. Sovyetler Birliği'ni

³⁰³ Татьяна Становая, “Как работает новая кадровая политика Путина” (Tatyana Stanova, “Putin'in Karro Politikası Nasıl İşliyor?”), <https://carnegie.ru/commentary/64220>, (13.12.2018)

³⁰⁴ “Евгений Примаков: От Ельцина К Путину” (“Evgeni Primakov: Yeltsin'den Putin'e”), http://www.trud.ru/article/21-06-2001/25762_evgenij_primakov_ot_eltsina_k_putinu.html, (13.10.2018)

³⁰⁵ Медведев Рой Александрович, “Новый стиль кадровой политики” (Medvedev Roy Aleksandroviç, “Yeni Kadro Politikası”), <https://biography.wikireading.ru/187010>, (13.10.2018)

yapısal olarak dönüştürmeye girişmek ama Komünist Partisi'ne dokunmamak, sistemi muhafaza etme gücünü de elinde bulunduran Parti'nin mevcut durumu koruma refleksi geliştirmesine neden olmuştur. Girişilen yeniliğin kendi statüsünü zedeleyeceğini öngören mekanizmalar, Gorbaçov'un reformlarına doğal birer muhalif olmuştur.³⁰⁶ Oysa Yeltsin, Parti'nin gücünü elinden almış ve sistemi dönüştürmesinin önündeki en büyük gücü de böylece bertaraf etmiştir. Putin de kendi yönetim aygıtını oluşturarak merkezi otoriteyi doğrudan denetiminde tutmuştur. Bu sayededir ki Putin, Gorbaçov'un zayıflattığı ve Yeltsin'in yıktığı ama yeniden kuramadığı yapının inşasını tamamlayabilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını salt liderlere mal etmek elbette ki yeterli açıklamayı sağlamayacaktır. Sistemin kendi içinde barındırdığı kusur ve çelişkiler, bunun yanında sistemi işleten insan unsuru gibi normatif etkenler; uluslararası düzeyde yaşanan ve ideolojik bir rekabeti barındıran Soğuk Savaş koşulları, Sovyet sosyalizminin devamına engel olmuştur. Burada esas olan, Rus devletinin kendini tanımladığı kimlik ve biçtiği ulusal rol algısıdır. Gorbaçov'dan önce başlayan ama onunla zirveye ulaşan yenilik fikri, gerek Sovyetlerin kendisine gerekse de uluslararası ilişkilerin kendisine dair yeni söylemler ve yaklaşımlar içermektedir.³⁰⁷ Ne var ki sistem, bu tip söylemler karşısında kendisini yenileyememiş ve Sovyet sosyalizmi nihayete ermiştir. Bu noktada, Rus devletinin ve milletinin doğasına uygun kimlik ve ulusal rol algısının geliştirilmesi, Rus devletinin yeniden yapılanmasının tamamlanmasına imkân sağlamıştır.

Devletin yeniden yapılanma sürecinin tamamlanması, moral unsurların ulusal rolü ve dış politikayı güçlendirmesi için sadece devlet teşkilatının yapılandırılması ile değil, bu unsurların belirli bir kimliği üretmesi ile de desteklenmelidir. Bu bağlamda Putin, Avrupa'yı kendi kültür çevresi olarak kabul görmekte ama bu kabul, NATO ve Soğuk Savaş gibi anlayış ve kurumları dışarıda bırakacak şekilde oluşmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde Putin'in fikri temeli, Avrasya ideolojisi ile önemli ölçüde

³⁰⁶ Андрей Архипов, “Михаил Горбачев: семь ошибок советского президента” (Andrey Arhipov, Mihail Gorbaçov: Sovyet Başkanının Yedi Hatası”), <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1170864>, (13.10.2018)

³⁰⁷ Gorbaçov, *Perestroyka*, ss.131-138.

örtüşmektedir.³⁰⁸ Buradan hareketle denilebilir ki yeniden kurulan Rus devleti, devlet kurumlarının yanında kimliğini de yeniden kurgulamaktadır.

Bu noktada önemli bir unsur da Putin'in Çarlık ve Sovyet dönemlerine duyduğu saygı ve kabuldür. Putin, Petersburg Belediyesindeki görevi sırasında, kurumlarda Lenin portresi zorunluluğu kalktığına, genel tercih olan Yeltsin'in portresi yerine I. Petro portresi asmayı tercih etmiş, ayrıca Başkanlığı sırasında da Petersburg'daki çalışma ofisine yine I. Petro'nun portresini astırıştır.³⁰⁹ Benzer şekilde, Petro ve sonrasında gelen neredeyse her hükümdarın ülkesini modernleştirme çabasına girişmesi ve bunu belli ölçüde başarması gibi Putin de ülkesini kararlı biçimde modernleştirmiş ve devletin formunu belirlemiştir. Bir farkla ki Büyük Petro, ülkesinin modernleşmesi için yabancıları ülkesine davet etmiştir ve Rus devleti böylece Batı tarzı ile bizzat ülkesinde tanışmıştır. Bundan farklı olarak Putin ise bu modernleşme sürecini milli insan kaynakları ile gerçekleştirmeyi başarmıştır. Büyük Petro, imparatorluğa giden yolda Rusya'yı modernleştirmek ve bunu Batılılaşarak yapmak istemektedir.³¹⁰ Lenin de devrimleri ile Rusya'nın modernleşmesinin ve Batı ile bütünleşmesinin aktörü olmak istemektedir.³¹¹ Benzer şekilde Putin de Batı medeniyetini önemli bir müttefik olarak benimsemektedir. Ancak bu defa Rusya, kendi kültürel ve siyasal kaynaklarından beslenmiştir. Bu bağlamda Batı da, Rus ulusal çıkarlarının sağlanmasına hizmet ettiği ölçüde Rusya'nın iyi niyetli ilişkilerinin konusu olabilecektir.

Rus siyasal yaşamı düşünüldüğünde güçlü liderlerin devletin niteliğini belirlediği görülmektedir. Bu bağlamda, 2000 yılında devralınan iktidar, 2018 yılına kadar kesintisiz olarak Putin denetiminde kalmış ve son Rus devletinin karakteri büyük ölçüde Putin tarafından biçimlendirilmiştir. Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin ardından yapısal anlamda yeniden inşa olduğu ve bir anlamda son defa kurulduğu düşünüldüğünde, Putin

³⁰⁸ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 166.

³⁰⁹ "Портрет Петра I украсит кабинет Владимира Путина" ("Başkan Putin'in Ofisini I. Petronun Portresi Süsleyecek"), https://glory.rin.ru/news/39994/Portret_Petra_I_ukrasit_kabinet_Vladimira_Putina.html, (13.10.2018)

³¹⁰ Резников Кирилл Юрьевич, Мифы и факты русской истории [От лихолетья Смуты до империи Петра I] (Reznikov Kirill Yuryevič, "Rus Tarahinin Mitleri ve Gerçekleri [Sıkıntıların Sonundan Petro İmparatorluğuna]"), <https://history.wikireading.ru/208774>, (13.10.2018)

³¹¹ Melih Coşgun, "Ekim Devrimi'ne Açılan Kapı: Rus Modernleşmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, S.44, 2014, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/382855>, (13.10.2018)

döneminin ‘dostroyka’ olarak kavramlaştırılmasının isabetli olacağı değerlendirilmektedir.

1.2.2.1. Merkezi Otoritenin Yeniden Tesisi

Sovyet yönetiminin sağladığı istikrar ve öngörülebilir gelecek, Rus halkını konformizme³¹² yöneltmiş, Yeltsin döneminde yaşanan sancılı geçiş süreci ile gelen belirsizlik ve düzensizlik, yeni sistemde pozisyon almak konusunda Rus halkının şartlarını güçleştirmiştir. Yeltsin dönemi ile birlikte zirveye çıkan belirsizlikler ve düzensizlikler, iktidarı paylaşma konusunda hevesli olan çeşitli çıkar gruplarının ve güç odaklarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Söz konusu grupların elindeki ekonomik ve politik araçlar ise merkezi otoritenin zafiyete düşmesine neden olmuştur. Bu zafiyet giderilmediği takdirde Rus devletine iktidar olmak olanaksız görülmektedir. Bu koşullarda Putin’in öncelikli politikası, merkezi hükümetin otoritesini yeniden tesis etmek olacaktır. Bunun yolu ise otoriteyi paylaşan güç odaklarını etkisizleştirmekten geçmektedir. Bu politika aynı zamanda Putin’in izlediği politikalarını ve felsefesini ifade etmektedir.

Yeltsin’den devralınan siyasi istikrarsızlık, merkezi otoritenin zayıflığı ve kurumlar arası iktidar mücadelesi, Putin’i öncelikli olarak merkezi iktidarı sağlamaya, kurumları yeniden düzenlemeye, politik süreçleri düzene sokmaya ve iktidar kaynaklarını yeniden organize etmeye sevk etmiştir.³¹³ Siyasal alanda giriştiği yeniden yapılanmada Yeltsin döneminin bürokratları ile bir süre çalışan Putin’in bu girişimi sadece idari kadroların yeniden yapılanmasını değil aynı zamanda devlet organlarının gerek görevlerinin gerekse de kendilerinin yeniden yapılanmasını içermektedir.³¹⁴ Bu sayede ulusal kimlik algısı, güçlü merkezi otorite tarafından kolayca üretilecektir.

Yeniden yapılanma sürecini hem maddi hem de normatif anlamda sürdüren Putin, 849 Sayılı Başkanlık Kararnamesi ile politik sisteme yeni bir unsur eklemiş, böylece iki

³¹² Bu ifade, sanılanın aksine rahatına düşkün olmak anlamında değil; sorgulamadan itaat etmek, egemenin davranış modeline uymak ve kabul görmüş olana biat etmek anlamında kullanılmaktadır.

³¹³ Ольга Крыштановская, *Анатомия Российской Элиты*, Москва, Издательство М. Захарова, 2004, s. 236. (Olga Kriştanovskaya, *Rus Elitinin Anatomisi*, Moskova, M. Zaharov Yayınevi, 2004, s. 236.)

³¹⁴ a.g.e., s. 236.

katmanlı olan yönetim yapılanmasını üç katmana çıkarmıştır.³¹⁵ Zira 1993 Anayasası'nın merkezi hükümet ile federe birimler arasındaki yetki ve sorumluluk dağılımını muğlak bırakması, merkezi otoritenin zayıflığı ile birleşince bölge valileri politikaya, ulusal düzeyde etki etme kapasitesine erişmiştir. Bunu engellemenin yolu, anayasal düzenleme yapmaktan geçmektedir ki Putin iktidarının ilk eylemlerinden biri bu yöndedir.

Federasyon yapısında meydana gelen değişime göre yedi adet Federal Bölge (Merkez, Kuzey-Batı, Güney, Volga, Ural, Sibiry ve Uzak Doğu) oluşturulmuştur.³¹⁶ Bölgelerin her birine, işlevi merkezi hükümeti temsil etmek olan ve Başkan tarafından görevlendirilen 'tam yetkili temsilci' atanmıştır. Böylece bölge valilerinin kullandığı ve merkezi otoriteyi sorgulatacak/sarsacak ölçüdeki yerel bütçeyi yapma ve harcama; yerel kaynakları işleme ve bunlardan gelir elde etme ve yasama yetkisi, merkezi hükümetin otoritesi lehine yeniden düzenlemiştir. Bu sayede yönetim 'Başkan', bölgede Başkanı temsil eden 'temsilci' ve 'bölge liderleri' biçiminde yeniden formüle edilmiştir.³¹⁷ Özetle, bölge liderlerinin Başkanla arasında yeni bir idari kademe eklenmiş ve bölge liderlerinin Başkana erişimi, onları aynı zamanda denetleyen Başkan temsilcileri vasıtasıyla önlenmiştir.

Hatırlanacağı üzere Yeltsin döneminde geçerli olan bu durum, bölge liderlerinin ve hatta valilerinin Başkan üzerinde güç elde etme veya bu algıyı oluşturma aracı olarak kullanılmaktadır. Kurumlardaki mevcut kadrolarda köklü yenilikler yapmak yerine iktidarının ilk yıllarında yeni pozisyonlar meydana getiren Putin, böylece doğrudan kendisine bağlı olarak çalışan bir idari sınıf oluşturmuştur.³¹⁸ Siyasi reformları ile Putin, Kremlinin bölgeler ve kurumlar nezdindeki otoritesini yeniden tesis etmiştir.

Merkezi iktidarı güçlendiren Putin, politik sistemin oligarşik özelliğini muhafaza etmiştir.³¹⁹ Bir farkla ki bu defa oligarşi, merkezin aleyhine değil lehine işlemektedir ve

³¹⁵ Указ Президента РФ от 13 мая 2000 г. N 849 "О полномочном представителе Президента Российской Федерации в федеральном округе" (Rusya Federasyonu Başkanı'nın, Federal Bölgelerdeki Tam Yetkili Genel Temsilcisi Hakkında 13 Mayıs 2000 tarihli 849 sayılı Başkanlık Kararnamesi), <https://rg.ru/2000/05/14/okruga-dok-site-dok.html>, (04.03.2019)

³¹⁶ Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından ilhakı üzerine, Rusya Federasyonu sekiz federe bölgeye ayrılmış olmaktadır.

³¹⁷ Указ Президента РФ от 13 мая 2000 г. N 849 a.g.m.

³¹⁸ Крыштановская, *Анатомия Российской Элиты*, s. 236.)

³¹⁹ a.g.e., s. 255.

bizzat Putin çevresini ifade etmektedir. Buradaki fark, Yeltsin dönemi oligarşisinin iktidar gücünü kendi çıkarı için kullanmasına karşın Putin dönemi yapılanmasının, merkezin otoritesini tesis etmeye hizmet etmesidir. Çubais ve Fridman gibi isimlerin Putin'in vekâleten başkanlığa atanmasındaki ağırlıkları ve Putin iktidarının ilk yıllarındaki etkileri, bu bağlamda değerlendirilmelidir.³²⁰ Yeltsin döneminin kurumları da yeniden yapılanma sürecinden nasibini almış ve Putin tarafından inşa edilen yeni iktidar yapısı, Sovyetler Birliğindeki gibi mutlak iktidar üretmeye başlamıştır. Federe Bölgelerde Başkanın tam yetkili temsilcilerinin konumlandırılması ve Güvenlik Konseyinin dışişleri bakanlığı gibi işletilmesi, bu duruma örnek uygulamalardandır.

Yürütülen reformlar sonucunda merkez, Çarlıkta, İmparatorlukta ve Sovyetlerde olduğu gibi Federasyonda da güçlü bir otoriteye sahip olacaktır. Avrupalı örneklerde devletler, doğdukları anda kurucularından bağımsızlaşırken Rusya'da kurucu ile özdeşleştirilirler.³²¹ Bu bağlamda Putin, kurucu lider olarak kabul edilmekte ve Rusya, onunla birlikte anılmaktadır. Rus politik kültüründe yer alan bekâ-lider ilişkisi, Putin dönemi ekseninde değerlendirildiğinde, kendisini tüm açıklığı ile göstermektedir.

Merkezi hükümet ile federe birimler arasındaki yetki ve sorumluluklar yeniden düzenlendikten ve valilerin etki kapasitesi sınırlandıktan sonra Federasyon Konseyi'nin yapısında düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre, Federasyon üyelerinin belirlenme kriterleri değişmiş ve merkezi hükümetin yetkileri arttırılmıştır. Her bölgeden seçilen iki temsilcinin birini Bölge Valisi, diğerini de Bölge Yasama Başkanı belirlemektedir.³²² Böylece biri merkezden, diğeri de bölgeden belirlenmiş olmaktadır. Bundan başka, Putin tarafından formüle edilen Güvenlik Konseyi, SSCB döneminin politbürosu gibi kritik kurumların temsilcilerinden oluşan ve Putin tarafından mutlak olarak denetlenen

³²⁰ Почему Ельцин выбрал Владимира Путина (Yeltsin Neden Putin'i Seçti?), https://pikabu.ru/story/pochemu_eltsin_vyibral_vladimira_putina_5827413, (03.03.2019)

³²¹ Helene Carrere d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, (çev. Reşat Uzmen) İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2003, s. 59.

³²² Совет Федерации Федерального Собрания Российской Федерации (Rusya Federasyonu Federal Meclisi Federasyonu Konseyi), <http://council.gov.ru/structure/council/>, (14.10.2018)

kişilerden meydana gelmektedir ve bu hâli ile Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin sadece simgesel değil kurumsal olarak da devamını ifade etmektedir.³²³

İktidarının ilk yılında yaptığı anayasal düzenlemeler ile Putin, yasal düzlemde merkezi hükümetin otoritesini güçlendirmiştir. Ne var ki bu, siyasi iktidarı elde etmek için yeterli değildir. Zira iyi örgütlenmiş çıkar grupları, hukukun yeterince ifade edilmediği düzensiz bir toplumda, hiçbir kurala uyulmayan çatışmalara girmişlerdir. Politik ve ekonomik kaynakları güçlü olan bu çıkar grupları, merkezi hükümetin karar sürecine etki edecek araçlara da sahiptir. Merkezi hükümetin iktidarını zayıflatan bu yapı, Putin yönetiminin ilk büyük mücadelesini ifade etmektedir.

Yeltsin'in "aile"sine 'dokunmamayı' vadeden Putin, oligarkların siyaset üstündeki etkisini sınırlandırmayı hedeflemiştir. Liberal, ekonomiden anlayan, iyi iletişim kuran, azimli, demokrat ve Batı'yı iyi bilen biri olarak Putin, böylece iktidara getirilmiştir.³²⁴ Siloviki üzerinde sahip olduğu denetim gücü nedeniyle başkanlık sonrası döneminde Yeltsin'in dokunulmazlığını sağlayabilecek güce sahip olan Putin'in iktidara gelişi, 'aile' ve oligarklar tarafından sağlanmıştır.³²⁵ Ne var ki Putin, Yeltsin ailesinin dokunulmazlığını temin ederken oligarklar ile ilişkileri yeniden düzenlemeye girişmiş ve 28 Şubat 2000 tarihinde düzenlenen toplantıda, siyasete müdahaleye tahammül etmeyeceğini belirterek, hukuka saygılı kalmaları halinde, ekonomik faaliyetlerine müdahale etmeyeceğini oligarklara açık olarak ifade etmiştir.³²⁶ Oligarklara, vergilerini ödemeyi ve kendilerini devletin üstünde görmemeyi de öneren Putin, bürokrasi-iş dünyası arasındaki gayri resmi bağı da ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Zira devlet mekanizması ile bu sınıfın hukukun dışında gelişen ilişkisi, ulusal güvenlik zafiyeti doğurabildiği gibi federal hükümetin iktidarını sınırlandıran bir fonksiyona da sahiptir.

Putin iktidarının, ulusal güvenlikle ilişkilendirilen enerji şirketlerinin devletleştirilmesini ve Yukos davasını, güvenlik bağlamında değerlendirmek gerekir. Putin,

³²³ Состав Совета Безопасности Российской Федерации (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyinin Yapısı), <http://www.scrf.gov.ru/council/composition/>, (14.10.2018)

³²⁴ Clinton Digital Library, "Declassified Documents Concerning Russian President Boris Yeltsin", <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/57569>, (03.03.2019)

³²⁵ Почему Борис Ельцин выбрал Владимира Путина, a.g.m.

³²⁶ "Президент", Фильм Владимира Соловьева (Vladimir Salavyov'un Filmi: "Başkan"), <https://www.youtube.com/watch?v=HyNcbVuDJyA>, (15.10.2017)

elindeki ekonomik gücü iktidarı elde etmek üzere kullanma arzusunda olan ve Sibneft ile Yukos'u birleştirerek ABD'li ExxonMobil'e satmak isteyerek enerji ticareti konusunda farklı bir yaklaşıma sahip olan Hodorkovsky'yi tasfiye etmiştir.³²⁷ Böylece, sahip oldukları ekonomik araçları siyaseten sonuç doğurmak üzere kullanmaktan geri durmayan oligarklar ile mücadele, sahaya taşınmaktadır. Söz konusu grubun tasfiye süreci, hem Putin'in siyasetteki potansiyel rakiplerini ortadan kaldırması hem de ekonomik istikrarı sağlaması boyutu ile merkezi iktidarın otoritesini güçlendirmektedir. Nitekim Yukos davası ile yaşanan süreç, büyük çaplı firmaların vergilerini vaktinde ve gereği gibi ödemeye başlaması ile sonuçlanmıştır.³²⁸

Tepkisel olmaktan ziyade yapısal düzenlemelerin bir gereği olarak doğmuş olan oligarklar ile mücadele, özel sektörü sınırlamayı ya da iş dünyasını denetim altına almayı değil, oligarkları siyasetten uzak tutmayı hedeflemektedir. Zayıf ve tavizkar Yeltsin döneminde geniş bir hareket alanına sahip olan bu sınıf, Putin dönemi ile birlikte siyasetin dışına çıkarılmış, böylece hem merkezi otoritenin gücü hem de özel sektörün verimi ve işlevselliği arttırılmıştır. Ayrıcalıklı iş adamları sınıfını sisteme güvenli biçimde katmak, vergilendirme yolu ile kamu gelirlerini arttırmanın; ekonomiyi kayıt altına alarak ulusal büyümeyi gerçekleştirmenin; siyaseti istikrarlı kılarak toplumsal huzuru ve iktidarı güçlendirerek ulusal bütünlüğü sağlamanın yolunu açmıştır.³²⁹

Oligarkların, ABD'de 20. yüzyılın başında ortaya çıkan 'hırsız baronlar'a³³⁰ benzer yükseliş hikâyesi düşünüldüğünde, kapitalist sisteme hızla uyum sağladığı ve yapısal dönüşümün yavaşlığını kendi lehlerine orantısız kullandıkları açıkça gözlenmektedir. Oligarklar ile girilen savaşım, adı geçenlerin önemli bir kısmının Yahudi kökenli olması nedeniyle anti-semitizm olarak değerlendirilse de, Yeltsin döneminde yaşanan 'özelleştirme talanını' kısmen telafi etmesi ve ekonomik düzeni serbest piyasa lehine düzenlemesi bakımından istikrar sağlayıcı bir unsur olmuştur.

³²⁷ Yarıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, s. 100.

³²⁸ "Президент", Фильм Владимира Соловьева. a.g.e.

³²⁹ Флориан Хассель, "Борьба Путина с олигархами" (Florian Hassel, "Putin'in Oligarklar ile Mücadelesi) <https://inosmi.ru/inrussia/20031113/199200.html>, (14.10.2018)

³³⁰ 20. Yüzyılın sonunda ABD'de ortaya çıkan ve acımasız uygulamaları ile hızla ve adaletsizce zenginleşen kişiler kastedilir.

90'lı yıllarda yaşanan yapısal dönüşümün doğurduğu belirsizlik ve Yeltsin yönetiminin yol açtığı iktidar boşluğundan yararlanan ve hızla konumlanan çıkar grupları ve güç odakları, Putin yönetiminin sistematik ve kararlı mücadelesi sonucunda etki kapasitelerini yitirmişlerdir. Bu tasfiyeden sonra sıra devlet kadrolarını yeniden oluşturmaya gelmiş ve Putin, kendi çevresini iktidara taşımıştır. Petersburg Çevresi olarak anılan yeni kadro, Putin'in önceki görevlerinde birlikte çalıştığı, sadakatlerine güvendiği kişilerden oluşmaktadır. Bunu, 'siloviki'³³¹ olarak adlandırılan ve daha önce silahlı güçler, istihbarat birimleri ve kolluk kuvvetlerinde çalışmış olan kişilerden oluşan ekip de desteklemektedir.³³²

Yeltsin'in aksine Putin, hükümet üzerinde mutlak kontrolü sağlamak arzusundadır ve Primakov ile birlikte Rus politik yaşamda biçimlenmeye başlayan 'siloviki', ona bu imkânı sağlamaktadır.³³³ Merkezi otoritenin yeniden sağlanması, devlet mekanizmasını etkin kullanabilmeyi de beraberinde getirmiştir. Böylece Çeçenistan gibi güvenlik zafiyeti yaşanan konular, hızla çözüm yoluna girmiştir. Ayrılıkçılar ile gerçekleşen görüşmelerin yanında askeri operasyonların başarısı ve uluslararası destekçiler ile etkin mücadele, bölgenin istikrara kavuşmasında önemli rol oynamıştır.³³⁴ Ulusal güvenliği ve günlük yaşamı doğrudan etkileyen bir başka güvenlik zafiyeti de Kuzey Kafkasya'da yaşanmaktadır ki, bölgede elde edilen başarı, ulusal birliği korumakla ilişkilendirilmektedir. Putin'in askeri, siyasi ve toplumsal boyutları bulunan bu gibi meseleleri çözmesi, merkezi otoritenin inşasını mümkün kılmıştır.

Merkezi otoriteyi güçlendirmek üzere girişilen askeri operasyonların başarısında, orduda yapılan reformların etkisi yadsınamaz. Güvenlik personeline ödenen maaşların düzenlenmesinden askeri malzeme envanterinin modernizasyonuna kadar geniş alanda girişilen reformlar sonucunda Rus silahlı kuvvetleri, ulusal bütünlüğü koruyacak ve

³³¹ Siyaset bilimi açısından güç kullanan (kolluk kuvvetleri, istihbarat teşkilatı, silahlı kuvvetler ve güç kullanma hakkını sahip diğer yapılar) bakanlıklar olarak anlaşılan 'siloviki', geniş anlamda kullanıldığında güçlü politikacı ve işadamlarını kapsayacak biçimde kullanılmaktadır.

³³² Yarıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, s. 110.

³³³ "Примаков был политическим "крестным отцом" Путина" ("Primakov, Putin'in Politik Vaftiz Babasıdır"), https://zn.ua/WORLD/primakov-by-politicheskim-krestnym-otcom-putina-rfe-rl-181000_.html, (13.10.2018)

³³⁴ Внутренняя политика России при Путине: плюсы и минусы (Putin Dönemi Rusya'nın İç Politikası: artıları ve eksileri), <http://eurasia.org.ru/46222-vnutrennyaya-politika-rossii-pri-putine-plyusy-i-minusy.html>, (23.11.2016)

uluslararası alanda görev icra edecek yetiye yeniden kavuşmuştur.³³⁵ Önemle belirtilmesi gereken bir başka nokta da ordunun, Rus kimlik tanımı içindeki ‘inşa edici’ fonksiyonudur. Bu bağlamda Putin, silahlı kuvvetler konusundaki reformlarıyla, kimliğin de tanımlayıcılarından birisi olmaktadır.

Toplumsal dinamikleri kontrol etme yeteneğini, merkezi otoritenin göstergelerinden biri olarak değerlendiren Putin, 2005’te yapılan bir düzenlemeyle, Rusya’daki tüm STK’ların işleyişini yeniden düzenlemiştir. Buna göre, bağış, kayıt, faaliyet ve üyelik gibi temel konularda işleyiş değişmiş ve STK’lar, ulusal güvenlikle yakından ilişkilendirilmiştir. STK’ların güvenleştirilmesinde, eski Sovyet coğrafyasında meydana gelen rejim değişikliklerinde oynadıkları rol belirleyici olmuştur. Bu bağlamda değerlendirilen STK’lara ilişkin yasal zemin, merkezi otoritenin lehine yeniden düzenlenmiştir.

Putin iktidarının enerjisini tüketen başlıca konular, aynı zamanda merkezi otoritenin gücünü yeniden tesis etmesine de hizmet etmektedir. Meşruiyetini ve halk desteğini söz konusu krizlerin çözümü ile pekiştiren Putin, ‘alçak’ ve ‘yüksek’ politikaya konu tüm meseleleri çözüme kavuşturan lider olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla ‘yeniden inşa’yı, kelimenin tam anlamı ile gerçekleştirmektedir. Bu inşa süreci, ulusal kimliğin ve ulusal rolün tanımlanmasını da içerdiği için, ‘kuruluşun’ da tamamlanması olarak adlandırılmalıdır.

1.2.2.2. Sosyo-Ekonomik Dönüşüm

1999 yılında Başkanlık koltuğuna oturan Putin, dönemin basın mensupları ile yaptığı röportajında, ülkenin varlığını sürdürebilmesi için yeniden yapılanma sürecine ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Bu yaklaşım, ülkede yaşanacak köklü değişimlerin işaretidir. Nitekim Putin iktidarı, sosyo-ekonomik alanda yapısal dönüşümleri ve kalkınmayı gerçekleştirmek üzere kapsamlı reform politikaları uygulamıştır.

³³⁵ Татьяна Тюкаева, “Задачи Военно-Промышленного Комплекса России до 2020 Года” (Tatyana Tyukaeva, Rus Askeri Sanayisinin 2020’e Kadar Olan Hedefleri), <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/zadachi-voenno-promyshlennogo-kompleksa-rossii-do-2020-goda/>, (24.10.2017)

Rusya deneyimi bize, köklü sosyo-ekonomik dönüşümlerin, güçlü devlet katkısı olmadan gerçekleşemediğini ve toplumsal refahın, devlete dayanmadan arttırılamadığını göstermektedir. Sovyet döneminde oldukça zayıflayan, piyasa deneyimi ve sermaye birikimi olmayan sivil toplum, değişimi yeterince hızlı takip edemeyince ve kalkınmanın dinamiği olamayınca kamu otoritesi, dönüşümün öncüsü olarak öne çıkmıştır. Bu anlamda devletin düzenleyici müdahalesi, hem kamu alanında hem özel alanda gözlenmiştir.

Kanunsuzluğu ve örgütlü suçu önlemeyi önceleyen Putin yönetimi, günlük yaşamdaki düzensizliğe son verebilmek için güvenlik birimlerini tüm kapasitesi ile devreye sokmuştur. Çalışma ekibindeki ‘silovik’ler, güvenlik birimleri üzerinde mutlak otorite kurma olanağı vermektedir ve Putin, toplumsal istikrarı bu yolla tesis edebilmektedir. Günlük yaşamın düzene sokulmasının, devlete duyulan güveni artırıcı etkisinin olması, bu sorunun çözümünü öncelikli kılmaktadır. Zira Putin’in önceliği, merkezi iktidarın otoritesini yeniden tesis etmektir.

Her ne kadar Putin’in merkezizetçi politikaları, çeşitli çevrelerin tepkisini çekse de, kamuoyu desteğine sahiptir ve Rus halkı Putin’i giderek daha güçlü şekilde desteklemektedir. Putin’in, siyasal yaşamı güvenleştirmesi, kadrosunda yer alan asker kökenli bürokratlara da geniş hareket alanı vermektedir. Zira güvenleştirme, gündelik işleyişin konusu olan çeşitli konularının devlet güvenliği ile kolayca özdeşleştirilmesinin ve haklarında olağanüstü tedbirler alınmasının yolunu açmaktadır. Nitekim kadrosunda yer alan asker kökenli bürokratlar, hem başkanlık idaresinde hem de devlet şirketlerinin yönetiminde hem de bölgelerin denetiminde etkili konumda bulunmaktadır.³³⁶

Siyasal yaşamın ulusal güvenlele ilişkilendirilmesi, Putin iktidarının meşruiyetini de arttırmaktadır. Toplum-devlet ilişkisi güçlü olan Rus siyasal kültüründe halk, ulusal güvenliği bireysel özgürlüğün önünde tutmakta ve güvenlik temelli tedbirleri makul karşılamaktadır. Rus kimliğinin belirgin özelliklerinden olan ‘devlet bekasını güçlü lider

³³⁶ Сергей Медведев, “Суверенная бюрократия” (Sergey Medvedev, “Bağımsız Bürokrasi”), <https://www.svoboda.org/a/28993264.html>, (06.03.2019)

ile özdeşleştirme' anlayışı, Putin iktidarını önemli ölçüde kuvvetlendirmektedir.³³⁷ Bu anlamda, sergilenen liderlik, Rus kültüründe kabul gören nitelikler taşımaktadır.

Suç örgütlerinin ve çıkar gruplarının alan hakimiyetine son veren Putin, ülke genelinde istikrarı sağladıktan sonra, demografik göstergelerin iyileştirilmesini öncellemiştir. 'İnsana yatırım, geleceğe yatırımdır' prensibini benimseyen iktidarı, refah düzeyinin yükseltilmesini devlet politikası olarak saptamış ve sağlık, eğitim, kültür, spor, bilim, barınma, tarım vb. sahalarında geniş ölçekli reformlara girişmiş ve önemli ölçüde de başarı kaydedilmiştir.³³⁸ Bu yolla, artan ölüm ve azalan doğum oranlarını kısa zamanda durdurmak mümkün olmuştur. Yeni doğan sayısı, 2007 yılında 2005 yılına oranla %10 artmış (145 bin); aynı yıl ölüm sayısı ise 175 bin azalmıştır. Bunlar, son on beş yılın en iyi göstergeleridir.³³⁹ Bu başarı, sağlık sektörünün iyileştirilmesi ve sosyal programların yürürlüğü konması ile mümkün olmuştur. Program, doğum yapan anneye yardım, yıllık izin, iş ve özel yaşam şartlarının iyileştirilmesi, çocuklu ailelerin desteklemesi gibi iyileştirici maddeler içermektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte gerileyen demografik göstergeler, Putin hükümetinin bu yöndeki reformları ile iyileşme göstermiştir.³⁴⁰

Bundan başka, 2000 yılında, on yıllık sosyo-ekonomik program devreye sokulmuştur. Sadece ekonomik büyümenin değil, kalkınmanın da hedeflendiği program ile Putin, ekonomik verileri iyileştirmekle kalmamış aynı zamanda yapısal iyileşmeyi de sağlamıştır. Uygulanan program ile Rus ekonomisi hem nitel hem de nicel anlamda iyileşme yaşamıştır. On yıl içinde özel araç sayısı 1,5 kat, konut alanı 2 kat, GSYİH 5,5 kat, perakende satışlar 6 kat, kişi başı milli gelir 7 kat, emeklilik maaşları 7,5 kat, uluslararası rezervler 16 kat, istikrar fonu 37 kat artmıştır.³⁴¹

³³⁷ Тульчинский, *Российская Политическая Культура: Особенности и Перспективы*, s. 58.)

³³⁸ Внутренняя политика России при Путине: плюсы и минусы (Тульчинский, "Putin Dönemi Rusya'nın İç Politikası: artıları ve eksileri"), <http://eurasia.org.ru/46222-vnutrennyaya-politika-rossii-pri-putine-plyusy-i-minusy.html>, (23.11.2016)

³³⁹ Nicholas Eberstadt, "The Dying Bear: Russia's Demographic Disaster", *Foreign Affairs*, C.90, S.6, 2011, ss. 95-108.

³⁴⁰ a.g.e., ss. 95-108.

³⁴¹ Путин в Неравной Борьбе С Олигархами (Putin, Oligarşi ile Eşit Olmayan Mücadelede), <https://www.youtube.com/watch?v=bRZ-ZNLO9ug>, (14.10.2018)

Sosyo-ekonomik reformlar, yolsuzluk ile mücadeleyi önemli ölçüde kapsamaktadır. Bu konudaki mücadelenin kazanımları da geniş ölçeklidir. Kaynakların verimsiz kullanımından rüşvet olaylarına kadar geniş bir çevreyi kuşatan yolsuzluk, devlet mekanizmasının hantallığına ve piyasanın verimsizliğine neden olmaktadır. Yolsuzluk ile etkin mücadele, sistemin işleyişini düzenlemekle kalmıyor, aynı zamanda kaynakların en etkin şekilde kullanımını sağlayarak kalkınmanın da önünü açmıştır.

Piyasa ekonomisinin işleyişini kavrayan ve yeni düzende hızla konumlanan oligarkları ekonomik sistemle bütünleştirebilen ve iş süreçlerini kayıt altına aldırın Putin, piyasanın işler hâle gelmesini sağlayarak, ekonomik kalkınmanın içsel dinamiklerini de oluşturmaktadır. Kritik noktanın, iş dünyası ile bürokrasi arasında güvenli ilişkilerin geliştirilmesi olduğunu saptamak gerekir. Zira sistem krizinin önemli nedenlerinden birisi, görev-sorumluluk alanlarının denetlenmemesinin doğurduğu başıboşluktur. Böyle bir ortamda tek kural, güç ilişkisidir. Hâl böyle olunca da düzen ve verimden değil, ancak kaos ve yıkımdan söz edilebilir. Buradaki riski doğru değerlendiren Başkan, ekonomik gelişimin diğer reformların başarısının önşartı olduğunu kavramakta ve bu alana öncelik vermektedir.

Vergi reformu da gerek düzen kurucu gerekse de kalkınmayı sağlayıcı etkisi ile söz edilmesi gereken konulardandır. 2000 yılının hemen başında girişilen vergi reformunun asıl hedefleri, şirketler üstündeki ağır vergileri hafifletmek; vergi gelirlerinin kaynağı olarak madencilik sektörünü güçlendirmek ve küçük boy işletmelerin vergilendirilmelerini basitleştirmektir. Bundan başka kişisel gelirlerin vergilendirmesinde de yeniliğe gidilmiş ve halkın, daha kolay ama daha yoğun biçimde vergi aktarması sağlanmıştır. 2001 yılında ise konut edinme fonu ve çeşitli kültür faaliyetleri konusundaki vergiler tamamıyla kaldırılmıştır. Böylece yastık altındaki ve kayıt dışı olan gelirler de sisteme dahil olmaya başlamıştır.³⁴² 2002 yılında şirket gelirlerindeki vergi oranları %35'ten %24'e çekilmiştir. Doğal kayaklardan elde edilen vergiler, bu kaynakların küresel fiyatları ile doğrudan orantılıdır ki fiyatların yüksek seyretmesi, Rus devlet bütçesini önemli ölçüde beslemiştir.³⁴³ Yapısal reformlar kadar

³⁴² Налоговая политика Путина сулит успех (Putin'in Vergi Politikaları Başarı Vaadediyor), <https://inosmi.ru/untitled/20021126/165054.html>, (14.10.2018)

³⁴³ a.g.m.

küresel ekonomik koşullar da Rus ekonomisinin düzelmesinde rol oynamış ve ekonomik kalkınma ivme kazanmıştır.

Düzen, şüphesiz ki hukuka dayanmalıdır; bu bağlamda Putin yönetimi, kapsamlı bir yargı reformunu devreye sokmuştur. Hukuk alanında eğitim veren yüksek enstitülerin kurulmasından, maaşların iyileştirilmesine ve fiziksel alt yapının iyileştirilmesine kadar geniş ölçekli bir iyileştirme hareketi yaşanmıştır. Yargının bağımsızlığını pekiştirmeyi amaçlayan yargı reformu hareketi, Rus halkının iktidara duyduğu güveni de güçlendirmektedir.³⁴⁴ Bu vesileyle Putin, sistemi köklü biçimde yeniden yapılandırma gücü elde etmektedir. Zira sistemden beslenen güç odakları, statükonun devamı için güçlü biçimde muhalefet etmekte ve merkezi otoriteye direnmektedir.

İktidara duyulan güveni temin edici önemli bir diğer konu da Çeçenistan'da sağlanan istikrardır. Putin'in Milenyum Konuşması'nda Rusya'nın geleceğinin Çeçenistan'da belirleneceğini belirtmesi ve Rusya'nın ulusal bütünlüğünü burada yaşanacak başarı ile ilişkilendirmesi, meselenin hangi düzeyde algılandığına dair önemli ipuçları vermektedir.³⁴⁵ Ulusal bütünlüğü sağlama ve koruma ile ilişkilendirilen ve dağılma sendromunu besleyen Çeçenistan sorunu, Rus silahlı kuvvetlerinin modernize edilmesi ile birlikte Federasyonun hukuksal parçası haline getirilerek, çözülmüştür.

Çeçenistan sorunu, olası dış müdahaleye de zemin hazırladığına dair kamuoyunda oluşan kuşku nedeniyile, sadece ulusal güvenliğin değil, aynı zamanda dış politikanın da konusudur. Başarısız 1993, 1994 ve 1995 operasyonları, sadece ulusal kamuoyunun değil, uluslararası kamuoyunun da gündemindedir ve ABD başta olmak üzere batılı devletler, Yeltsin'in Çeçenistan'da yürüttüğü operasyonu şiddetle eleştirmektedir.³⁴⁶ Bu eleştiriler, merkezi yönetimin ülke içinde otoritesini zayıflattığı gibi uluslararası alanda ülkenin prestijini de sarsmaktadır. Söz konusu konjonktür Yeltsin'i, Çeçenistan ile uzlaşmaya zorlamış ve AGİT aracılığı ile taraflar arasında süren barış görüşmeleri

³⁴⁴ Внутренняя политика России при Путине: плюсы и минусы (Putin Dönemi Rusya'nın İç Politikası: artıları ve eksileri), <http://eurasia.org.ru/46222-vnutrennyaya-politika-rossii-pri-putine-plyusy-i-minusy.html>, (23.11.2016)

³⁴⁵ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 700.

³⁴⁶ Mesut Uyar, "Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü", *Güvenlik Stratejileri*, S.28, 2014, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/594724>, (09.03.2019), ss. 275-317.

neticesinde 31 Ağustos 1997 tarihinde Hasavyurt Ateşkes Anlaşması ve ardından 23 Kasım 1997 tarihinde Moskova Barış Antlaşması imzalanmıştır.³⁴⁷

Birinci Çeçenistan savaşı sırasında Batı ile yaşanan sıkıntılı ilişkilerin ardından 1998-99 yıllarında Kosova'da yaşanan gelişmelerde Rusya'nın kriz konusundaki pozisyonunu gözetmeyen ABD ve Avrupalı devletlerin eylemleri, Rusların kendi ülkelerine yönelik dış müdahale endişesini beslemiştir. Zira bölgede yaşanan ve ilgili devletlerin kendi başlarına çözemedikleri kriz, NATO'nun yeni görev tanımı itibarıyla, ABD ve NATO'nun ilgi alanına girmiştir. Çeçenistan sorunu, bizzat dönemin Başbakanı Putin'in kararlı tavrı sonucunda nispeten çözüme ulaştırılmıştır. Putin, 2000 yılında Başkan seçildikten sonra Çeçenistan konusunda sertlik yanlısı kararlı politikasını sürdürmüş ve nihayet 2009 yılında İkinci Çeçenistan Savaşı, merkezi otorite lehine sonuçlanmıştır.³⁴⁸ Böylece Çeçenistan sorunu, dış müdahale endişesini de gerekçesiz kılarak istikrara kavuşmuştur.

Yaşanan sosyo-ekonomik kalkınma ve sağlanan siyasal istikrar, Rus halkının moral bakımından güçlenmesiyle desteklenmelidir. Sovyet mirası olan sportif başarının küresel ölçekli güç olmakla ilişkilendirilmesi anlayışı, bu anlamda etkili olmuştur. Putin iktidarı, kültürel ve sportif konulardaki başarının, yatırım ve reformlar ile artırılması yolunda çaba harcamıştır. Bu kapsamda, 2006-2015 yılları arasında, "Rusya Federasyonu'nda Sporun ve Beden Eğitiminin Geliştirilmesi" programı yürürlüğe girmiştir.³⁴⁹ Soçi 2014 Kış Olimpiyatları, devlet politikasının bu çerçevedeki en somut göstergelerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Spor, başarısı halinde, toplumsal tatmini hızlı sağlayan bir alandır ve moral açısından önemli bir motivasyon unsurudur.³⁵⁰ Küresel ölçekli sportif başarı, Rus kimlik tanımının bir unsurudur. Putin bunu, toplumsal motivasyonu sağlamak için

³⁴⁷ Конфликты между РФ и Чеченской Республикой в 1994-1996/1999-2009 годы (Rusya Federasyonu ile Çeçenistan arasındaki 1994-1999/1999-2009 Çatışmaları), <https://ria.ru/20110418/365668402.html>, (09.03.2019)

³⁴⁸ Ahmet Sapmaz, "Rusya Federasyonu'nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya'nın İstikrarı Üzerine Etkileri", *Savunma Bilimleri Dergisi*, C.12, S.2, 2013, ss. 1-35, (14.10.2018)

³⁴⁹ Об утверждении государственной программы Российской Федерации "Развитие физической культуры и спорта" (с изменениями на 9 июня 2018 года) (Rusya Federasyonu "Fiziksel Kültürün ve Sporun Gelişimi" Programının Onayı Hakkında (9 Haziran 2018'deki değişikliklerle birlikte)), <http://docs.cntd.ru/document/499091777>, (14.10.2018)

³⁵⁰ Внутренняя политика России при Путине: плюсы и минусы/ Vnutrenneya Politika Rossii pri Putine: plusı i minusı (Putin Dönemi Rusya'nın İç Politikası: artıları ve eksileri), <http://eurasia.org.ru/46222-vnutrennyaya-politika-rossii-pri-putine-plyusy-i-minusy.html>, (23.11.2016)

bir araç olarak öne çıkarmaktadır. Burada en önemli beklenti, devlet ile halkın arasını düzeltmek ve devlete duyulan güveni yeniden tesis etmektir.

Bununla ilişkili olarak, siyasal sistemi işler kılmak, Putin iktidarının öncelikli politikalarındandır. Siyasal sistemi etkin kılmak, halkın siyasal yaşama katılımını gerektirmektedir ki bunun yolu da seçim sistemini değiştirmekten geçmektedir. Nitekim Putin yönetimi, hem seçim sistemini hem de seçim barajını değiştirerek halkın siyasal yaşama katılımını sağlamaya çalışmıştır.³⁵¹ Kamuoyunun politikaya ilgisizliği, siyasete ve dolayısı ile siyasetçilere duyulan güvensizliğin bir göstergesi olarak okunmalıdır. Rus kimliğinin kurucu öğelerinden olan ‘devlet’, ancak meşru ve güçlü bir iktidar tarafından temsil edilirse, kimlik tanımının tamamlayıcı ögesi olabilir. İktidarın meşruiyeti ve gücü de ancak geniş katımlı seçimler ile işbaşına gelmesinden kaynaklanır. Nitekim Putin, ekonominin iyileştirilmesi, toplumsal ve politik istikrarın sağlanması ve karizmatik liderlik yolu ile iktidarını her seçimde meşrulaştırmıştır. 2000 seçimlerinde %52 oy oranı ile iktidar olan Putin, 2004’te %72, 2012’de %63 ve nihayetinde 2018 seçimlerinde %76 oy oranı ile iktidar olmuştur.

Rus ekonomisinin göstergelerine ve IMF’nin 2000 ve 2016 değerlendirme raporlarına bakıldığında, Putin iktidarının giriştiği sosyo-ekonomik dönüşüm politikasının hedefine önemli ölçüde ulaştığı ve Rusya’nın, öz kaynaklarını kalkınmaya yansıtma konusunda ciddi mesafe kat etmiş olduğu görülecektir. 1990’ların sonunda başlayan ekonomik düzelme işaretleri görülmüştür ve 2000 ile birlikte ve özellikle 2008’e kadar hızla gelişmiştir. Putin yıllarında GSMH yılda %6-7 düzeyinde büyümüş, gerçek gelir düzeyi ve hane başına düşen birikim yılda % 8-14 arasında artmıştır. Enflasyon, 1999 yılındaki %36’dan 2006 yılındaki %6’ya gerilemiştir, uluslararası borçlar azalmış ve bazıları tamamen ödenmiştir. Üretim yatırımları 1999 yılındaki %1’den 2006 yılındaki %13’e ilerlemiştir.³⁵² Rus üretimi artmış, tarım gelişmiş, kapitalin offshore bankalar ve yabancı kurumlara akışı yavaşlamış, küçük ve orta ölçekli işletme sayıları artmış,

³⁵¹ Как менялись правила выборов президента РФ (Rusya Federasyonunda Başkanlık Seçim Seçim Kuralları Nasıl Değişmiştir?), <https://tass.ru/info/4820165>, (14.10.2018)

³⁵² Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 697.

yoksulluk yüzdesi azalmıştır. Bu veriler, Putin'in giriştiği reformların başarılı sonuçlar verdiğine dair istatistiki sonuçlar sunmaktadır.³⁵³

Washington Konsensüsü³⁵⁴ prensiplerinin hâkim olduğu 1990'lı yılların ardından Rusya, Putin döneminde formüle edilen 'Moskova Konsensüsü' ile yeni ve kendine özgü bir yaklaşım geliştirmiştir. Washington Konsensüsünün reddiyesi olarak geliştirilen bu yaklaşıma göre pazar tabanlı piyasa ekonomisini reddetmeyen ancak üretim kaynaklarının geliştirilmesi ve işsizliğin azaltılması esasıyla, ekonominin yönetiminde devletin rolünün önemsenmesini öngören bir politika ortaya çıkmıştır. Üstelik iç reformlar kadar küresel şartlar da ekonomik iyileşmeyi desteklemiştir. 1998-2008 yılları arasında sürekli artan petrol ve doğal gaz fiyatları, ihracatın önemli kısmının buna bağlı olduğu Rusya için ciddi bir kaynak sağlamıştır. Dünyanın başta gelen doğalgaz ve petrol ihracatçılarından birisi olan Rusya, bundan son derece olumlu etkilenmiştir. 1999 yılı başında varil fiyatı 10 dolar olan petrolün 2008 yılı itibari ile 90 dolara çıktığı göz önüne alındığında bu etkinin derecesi kolayca hesaplanabilir. Petro-dolar, Rus ekonomisinin önemli bir dinamiği olmuştur. Hükümet, fiyatların düşmesi ihtimaline karşı, ki 2008 sonrası düşmeye başlamıştır, İstikrar Fonu kurarak bunun önlemini almıştır. Buradaki önemli nokta, bu kaynak akışını sadece ekonomik büyüme değil, ekonomik gelişmeye çevrilip çevrilemeyeceği sorunsalıdır.³⁵⁵

İyimser makroekonomik göstergelerin arkasında birçok yapısal sorun devam etmektedir. Canlandırma çabaları Moskova'ya odaklanmış, çevre ile aradaki uçurum giderek büyümüştür. Bankacılık sistemi hâlâ zayıf ve hantaldır. Tarımda düşük üretim ve kırsal yoksulluk, gelişimi engellemektedir. Küresel ekonomiye entegrasyon tam anlamı ile sağlanamamıştır.³⁵⁶ Rüşvet ve yolsuzluğa bir türlü son verilememektedir. Ekonomik eşitsizlik, bölgeler arası gelir farklılıkları ve sınıfsal eşitsizlik, ekonomik kalkınmanın ve siyasi istikrarın başlıca tehdit unsurudur. Bürokratikleşme ve rüşvetçilik, hükümetin etkin

³⁵³ a.g.e., s. 698.

³⁵⁴ Washington Konsensüsü, ABD Hazinesi, IMF, Dünya Bankası ve DTÖ tarafından geliştirilen ve G-8 ile ABD tarafından kabul edilen neo-liberal ekonomi politikalarıdır. Adı geçen kuruluşların, gelişmekte olan ülkelere yaptıkları yardım karşılığında o ülkelere dayattıkları programları ve prensipleri ifade eder.

³⁵⁵ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 698.

³⁵⁶ a.g.e., s. 698

işlemesinin önündeki ciddi engeller olarak kalmaya devam etmektedir. Bürokrasi, dev ölçeğine karşılık verimsizdir ve buna rağmen 1991'den itibaren sürekli büyümektedir.³⁵⁷

Putin dönemi, bir yandan büyük sermayedarların serbest piyasa kurallarını öğrendiği ve buna ayak uydurduğu, bir yandan ise devlet kontrollü şirketlerin piyasada varlık gösderdiği bir ekonomik görünüme sahiptir. Devletin oligarklar tarafından ele geçirildiği 90'lı yıllara karşın devletin şirketleri ele geçirdiği ve ulusal güvenlikle ilişkilendirerek yönettiği yeni bir sisteme geçilmektedir.³⁵⁸ Putin iktidarının, serbest piyasa ekonomisinin giderek yerleştiği ama devletçiliğin de denetimli biçimde işlediği düşünüldüğünde, Yeltsin döneminde tamamlanamayan reform ve dönüşümü başarı ile sürdürdüğü ve Rusya'yı yeniden biçimlendirdiği kabul edilmelidir.

1.2.2.3. Dış Politikada Değişim

Yeltsin, Putin, Medvedev ve genel olarak Rus dış politikası karar alma mekanizmasında etkili olan liderlerin, Gorbaçov'un başlattığı yeniliği, farklı yaklaşımlar ile sürdürdüklerini söylemek yanlış olmayacaktır.³⁵⁹ SSCB anayasasında da yer alan ve küresel sistemi rekabetçi, çatışmacı olarak tanımlayan ve Sovyet dış politikasına sürekli yayılmacı ruh veren bir yaklaşım yerini, uzlaşmaya, işbirliğine ve ulusal çıkar eksenli dış politikaya bırakmıştır. Sovyet sonrası Rus dış politikasının karar alıcıları elbette rekabetçi ve hatta çatışmacı bir uluslararası ilişkiler ortamı bulmuşlardır. Ancak bunun nedeni Rusya'nın ideolojik öncelikleri değil, aktörler arası çıkar farklılıklarının neden olduğu dış politik rekabettir. Gorbaçov'un perestroyka ile hedeflediğilerinden biri olan 'normalleşmiş' Rus dış politikası, özellikle Putin döneminde kendi formunu bulmuş, Rus dış politikası çatışmacı ve yayılmacı Sovyet ideolojisinin baskısından arınmıştır.

Putin dönemi Rus dış politikasına karakterini kazandıran prensipler pragmatizm, akılcılık ve uluslararası ilişkilerin gerçekçi okumasıdır. Putin'e kadar hâkim olan ve Yeltsin'in ilk dönem dış politikasının karakterini ifade eden Batıcılık, yerini daha geleneksel ve milliyetçi bir yaklaşım olan neo-Slavcılığa bırakmış ve nihayetinde Putin

³⁵⁷ a.g.e., s. 699.

³⁵⁸ a.g.e., s. 700.

³⁵⁹ a.g.e., s. 702.

dönemi ile birlikte, sınıflandırma yapmak gerekirse, Avrasyacı nitelik kazanmıştır.³⁶⁰ Rus dış politikasında yaşanan dönüşümü Primakov ile başlatmak yerinde olacaktır.³⁶¹ Sovyetler Birliği dış politikası, Marksizm-Leninizm’in etkisinde doğmuş ve uzun bir süre bu ekseninde gelişmiştir. Primakov ile birlikte ise tutarlı, analitik uzmanlığa doğru evrilmiştir. Sovyetler Birliği’nin yetiştirdiği önemli Ortadoğu uzmanlarından ve oryantalistlerinden biri olan ve Rus siyasi yaşamını yapısal düzeyde etkileyen Primakov, bu bağlamda Rus siyasi düşüncesinde önemli bir dönüşümü temsil etmektedir. Realist, pragmatik ve Rusya’nın küresel konumunu ulusal çıkarlar temelinde savunan bir düşünür ve politikacı olarak Primakov, Putin’e hazırlık olarak kullanışlı dış politika yapma araçları sunmuştur. Putin, bu yaklaşımı daha uzlaşmacı bir boyutta ama yine ulusal çıkar temelli küresel pozisyon inşa etme noktasında savunmuş ve geliştirmiştir.

Avrasyacı dış politika yaklaşımının önemli bir temsilcisi olarak görülen Primakov, Rusya için Hindistan-Çin eksenli bir Avrasya yaklaşımı önermiş ve Batı dünyası ile daha dengeli bir ilişkiler düzlemini benimsemiştir. Bu noktada Putin, Primakov’un önerdiği dış politika mantalitesini agresif bulmuş ve tüm aktörler ile işbirliğini önceleyen bir söylem geliştirmiştir. Rusya’nın kadim devlet kültüründe yer alan ve dış politikasına şekil veren önemli etkenlerden biri olan “büyük güç” inancını dış politikasının temel motivasyonlarından biri olarak öne çıkaran Putin, bu fikri, Rusya’nın jeopolitik, kültürel ve ekonomik varlığının ayrılmaz bir parçası olarak benimsemiştir. Yine Putin’e göre bu algı, tarih boyunca devlet politikalarını ve Rusların zihniyetini etkilemiştir.³⁶² Ancak bir farkla ki, yeni dönem Rus dış politikası yapıcıları, küresel politikayı algılama noktasında daha gerçekçi ve temkinli gözükmüşlerdir.

Rus dış politikasının karakteri değişmemiş olsa da yönteminin ve algısının ciddi bir yeniden yapılanma geçirdiği ortadadır. Çözüm odaklı, faydacı ve akılcı bir liderlik profili çizen Putin, dış politika konusunda oldukça gerçekçidir ve bunu dış politika eylemine yansıtmaktadır. 2001 yılında, “son yüzyılda Rusya devrim kotasını fazlası ile

³⁶⁰ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 126.

³⁶¹ Дмитрий Новиков, Рыцарь российского реализма (Dmitry Novikov, Rus Realizminin Şövalyesi), <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Rytcar-rossiiskogo-realizma-18484>, (04.04.2017)

³⁶² Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 702.

doldurmuştur” diyerek Rus dış politikasının normalleşmesinin işaretini vermiştir.³⁶³ 2002 yılında, dönemin Dışişleri Bakanı İgor İvanov, Rusya dışişleri bakanlığının ‘200. Yılı’ kutlamalarında “Rusya, bilinçli bir şekilde eski SSCB’de var olan kurtarıcılık ideolojisini bir kenara bırakmıştır” diyerek Putin’in yaklaşımını destekleyen çıkışıyla ulusal çıkarlar ile örtüşmeyen ve dış politika kapasitesi ile uyumlu olmayan Sovyet yaklaşımının artık terk edilmiş olduğunu açıkça ifade etmektedir. SSCB’nin çöküşünü 20. yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi olarak niteleyen Putin, SSCB’nin kuruluşunu hayal etmenin ise bir budalalık olacağını ifade ederek, yeni dış politik yaklaşımın gerçekçi bir dünya okuması üzerine inşa olunacağını ortaya koymuştur.³⁶⁴

2004 yılına gelindiğinde Putin, uluslararası alanda ilk defa hissedilir etkisinin oluşmasına neden olan bir karara imza atmış ve Üretim Paylaşımı Anlaşmasını fesh etmiştir. 1995 yılında Yeltsin’in imzaladığı söz konusu anlaşma, doğal kaynakların üretimi konusunda uluslararası ortaklıklar kurulmasını düzenlemektedir ve yaklaşık 264 önemli ve büyük doğal kaynağın (petrol, gaz, bakır vd.) üretim bölgesini uluslararası sermayenin ilgisine sunmaktadır. Bu anlaşma, yabancı yatırımcıların ülkeye gelişini amaçlasa da Rusya’nın egemenliğini zedeleyen ve çıkarını gözetmeyen bir durum yaratmaktadır.³⁶⁵ Putin döneminde, kolonyal nitelikli, bu anlaşmanın 262 noktası yürürlükten kaldırılmış ancak maliyetinin yüksek ve fiziken uzak oluşu nedeniyle Sahalin-1 ve Sahalin-2 projelerinin devamına karar verilmiştir.³⁶⁶ Putin’in bu yöndeki inisiyatifi, Rusya’nın kendi enerji ve yer altı kaynakları konusundaki egemenlik haklarını elde etmesi demektir ki bu, ekonomik kazançtan çok daha büyük bir anlam ifade etmektedir.

2007 yılında Uluslararası Münih Güvenlik Konferansı’ndan ise Putin, uluslararası sistemin yapısına yönelik eleştiriler getirmiştir. ABD’nin tek taraflı uluslararası eylemlerinin açıkça eleştirildiği ve çok kutupluluğun gerekliliğinin vurgulandığı bu

³⁶³ a.g.e., s. 689.

³⁶⁴ Распад СССР: "крупнейшая геополитическая катастрофа XX века" (SSCB’nin Dağılması: Yirmi Birinci Yüzyılın En Büyük Jeopolitik Felaketi”), <https://ria.ru/accents/20160819/1474769420.html>, (14.10.2018)

³⁶⁵ “Üretim Paylaşımı Anlaşması”, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8816/, (04.04.2017),

³⁶⁶ Отмена Соглашения о разделе продукции (Üretim Paylaşımı Anlaşmasınının Feshedilmesi), <http://xn--80aagavh9aolaj.xn--p1ai/200-2004gg/otmena-soglasheniya-o-razdele-produkcii.html>, (04.04.2017)

konuşmayı, Rus dış politikasının kilometre taşlarından biri olarak kabul etmek gerekir. Söz konusu toplantıdaki konuşmasında Putin, ABD'nin tek taraflı güç kullanımının küresel barışı zedelediğini, ABD'nin kendi politikalarını başka ülkelere dayattığını, uluslararası güç kullanımının sadece BM çatısı altında mümkün olması gerektiğini, NATO'nun genişlemesinin ikili ilişkileri zedelediğini ve dünyanın tek kutuplu olarak düşünülmesinin ve kabul edilmesinin mümkün olmadığını dile getirmiştir.³⁶⁷ Şüphesiz ki bu, sadece bir sistem eleştirisi olarak değerlendirilmemeli ve Rusya'nın kendisi için tanımladığı küresel role ilişkin bir yansıma olarak da ele alınmalıdır. Nitekim bu çıkış, yeni bir dış politikanın işareti olarak algılanmış ve dünya kamuoyunca da bu şekilde değerlendirilmiştir. Bundan sonraki dış politikasını bu değer üzerine kurgulayan Rusya, çok kutuplu küresel sistem inşasını gerek söylem gerekse de eylem düzeyinde inşa etmeye başlamıştır.

Putin'e göre Rusya, küresel sistemin eşit bir üyesi olmalı ve sistem düzeyinde cepheleştirici bir tavır geliştirmemelidir. Sovyetler Birliği'nde benimsediği anlamı ile 'rekabet' fikri reddedilmiş ama uluslararası sistemin eşit aktörü olarak işbirliğine açık küresel bir güç olma motivasyonu devam etmiştir.³⁶⁸ Bu dönemin ayırt edici özelliği, dış politikanın oluşturulmasına dair gözlenen farklı yaklaşımdır. Putin'in dengeli ve ılımlı ama aynı zamanda talepkâr bir dış politika yaklaşımı geliştirmesinde sadece dış değil, iç politik faktörler de etkili olmuştur. Rus kamuoyu, Sovyetlerin dağılması ile başlayan politik istikrarsızlık ve ekonomik yıkım nedeniyle demoralize olmuş ve sosyal anlamda çöküntüye uğramıştır. 1990'lar boyu süren kriz ve yönetsel başıboşluk halkı umutsuzluğa, düzeni ise kaosa sürüklemiştir. Bu şartlarda başkanlığa vekâlet eden Putin, Rus halkının özlemine çektiği otoriter idare ve bunun getireceği istikrar noktasında Rus halkına güven vaat etmiştir.

Öte yandan uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı ortadan kalkınca belirgin bir yapısal özellik olarak ABD'nin tekliği ortaya çıkmış ve bu devletin küresel eylemlerini sınırlandıracak bir güç boşluğu doğmuştur. Üstelik Rusya'nın gerek sınırları içinde

³⁶⁷ Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности ((Putin'in) Мюнх Гүвенлик Политикалары Конферансында Көнушмасы), <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, (11.03.2019)

³⁶⁸ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 703.

gerekse dış sınırına komşu coğrafyalarda istikrarsızlık söz konusudur ve bu bölgelere dış müdahalenin önünde herhangi bir engel de bulunmamaktadır. Buna NATO ve AB'nin Sovyetler Birliği'nin eski sınırları aleyhine yayılmasını da eklediğimizde, Rusya'nın çevrelendiği ve uluslararası sistemden izole edildiği bir tablo ile karşılaşırız. Bu yolla, uluslararası sistemin Rusya'nın dış politikasını yönlendirici ve şekillendirici etkisini gözlemleyebiliriz.

Rus dış politikasının karar alıcıları, yapının bu yöndeki etkisinden bağımsız davranmamış; buna karşılık dış politikaya dair çıktılar, yapının durumuna da doğrudan etki etmiştir. Karşılıklı etkileşimin varlığı, inşacı teorinin önermelerinin pratik karşılığı olarak değerlendirilebilir. Sistemin hâkim özelliği; ABD'nin denetimsiz gücü, bölgesel çatışmaların yoğunlaşması, 'yapı' düzeyinde meydana gelen köklü dönüşüm ve Rusya için güç kaybı algısının oluşması olarak öne çıkmaktadır. Salt bu konjonktür, Rus dış politikasının uyumlu ve uluslararası işbirliğine açık olmasını doğurmuş ve karar alıcılar, bu yönde çaba sarfetmiştir. Buna karşılık 'yapı', Rusya'nın dış politikada pasif ve edilgen pozisyonundan hareketle yayılmacı ve Rusya'yı agresif olmaya zorlayıcı bir etki doğurmuştur. İki kutuplu sistemin dinamikleri Doğu-Batı Kutbu arasındaki rekabet, Sovyetler Birliği'ni ciddi bir değişime zorlamış ve sistem, bu değişimin sonucunda yapısal olarak dönüşmüştür. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler sistemi ise Rusya'yı, dış politikasını uzlaşmacı bir çizgide tutması yönünde, baskılamıştır. Bir anlamda Gorbaçov sistemi dönüştürmüş, dönüşen sistem ise Rusya'yı yeniden inşa etmiştir.

Böylesi bir konjonktürde imparatorluk mirası taşıyan ve ciddi bir devlet tecrübesine sahip Rusya'nın yönetimini devralan Putin, elbette buna uygun bir politik tutum sergilemelidir. Sovyet sonrası küresel sistemin nihai formu henüz belirginleşmemişken ve Rusya kendi pozisyonunu henüz oluşturmamışken Putin'in görevi, sadece ülkesini güçlü bir oyuncu haline getirmek değil aynı zamanda uluslararası sistemin yeniden yapılanmasında etkin olmasını sağlamaktır. 2012 yılında kaleme aldığı makalesinde Başkan, Rusya'nın ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek ve dahası varlığını korumak için

maddi olarak güçlü olması gerektiğini belirtmiştir.³⁶⁹ Devletin gücü ile bekâsının özdeşleştirildiği yazısı, Putin'in devletçi yaklaşımına dair açık bir işaret olarak değerlendirilebilir. Bundan başka 'gasudarstvenniki'³⁷⁰ de Putin'i bu bağlamda desteklemiş ve merkezi otoritenin ve uluslararası konumun güçlendirilmesi için gerekli idari hareket alanını sağlamışlardır.³⁷¹ 1990'lı yıllarda Çubais, Kudrin ve Gref gibi liberallerin yerini alan Sergey Glazyev³⁷² gibi devletçi politikacılar, Rusya'nın güçlü biçimde yapılanması doğrultusunda, Putin'in politikalarını etkilemiş ve belirli ölçüde üretmiştir.³⁷³

Rusya'yı küresel sistemde ve iç işlerinde yeniden konumlandırma konusunda Avrasyacılık da kullanışlı araçlar sunmuştur.³⁷⁴ Putin, Sovyetler Birliği dönemi karar alıcılarını bağlayan ideolojik sınırlarla elbette çevrili değildir ama bu, onun ideolojisiz olduğunu göstermemektedir. Rusya'nın maddi gücüyle devlet bekâsını özdeşleştiren Putin, Batılı kavramların mutlak olarak Rusya'ya uygulanamayacağı, bu kavramların 'Ruslaştırılması' gerektiği ve Rusya'nın küresel güç olduğu fikirlerine sadıktır.³⁷⁵ 'Yönetilebilir demokrasi' ve 'kanunun diktatörlüğü' ifadeleri, bunu açıkça ortaya koymaktadır. Hiç şüphe yok ki Putin, Rus dış politikasına ve küresel sistemin okunmasına ilişkin kendi kavrayışını geliştirmektedir. Bu kavrayış ise belirli ölçüde Avrasyacı düşünce akımı çerçevesinde şekillenmektedir. Salt Avrasyacı olarak nitelendirilmese de Putin, Avrasyacı düşüncenin önermelerini kendi dış politika pratiğine yansıtmaktadır.³⁷⁶

³⁶⁹ Владимир Путин, "Быть сильными: гарантии национальной безопасности для России" (Vladimir Putin, Güçlü Olmak: Rus Ulusal Güvenliğinin Teminatları), <https://rg.ru/2012/02/20/putin-armiya.html>, (11.03.2019)

³⁷⁰ Gasudarstvenniki, devletçiliği savunan ve devletin gerek ekonomide gerek sivil yaşamda etkin olmasını salık veren bürokrat, politikacı ve düşünürleri ifade eder.

³⁷¹ Владимир Коларич, "Путин — менеджер или дальновидный государственный?" (Vladimir Kolariç, "Putin-Yönetici mi Yoksa İleri Görüşlü Devletçi mi?"), <https://inosmi.ru/politic/20180531/242361238.html>, (11.03.2019)

³⁷² 1990'lı yıllarda ekonomi konusunda üst düzey devlet görevlerinde bulunmuş, milliyetçi ve devletçi olan siyasetçi ve bürokrat. 2004 yılında Başkanlığa aday oldu. Yılından beri Putin'i danışmanlığını yürütmektedir. 2012 yılında Putin tarafından Belarus, Kazakistan ve Rusya'nın Gümrük Birliği'ni geliştirme konusunda federal kurumların çalışmalarının koordinasyonu için başkan yardımcısı olarak atandı.

³⁷³ "Путин призвал пропагандировать идеи «государственника» Собчак" (Putin, 'Devletçi' Sobçak'ın Fikirlerinin Yaygınlaştırılması Çağrısında Bulundu), <https://www.ntv.ru/novosti/654736/>, (11.03.2019)

³⁷⁴ Коровин Валерий, Путин и линия Примакова (Putin ve Primakov Çizgisi), <http://evrazia.org/article/2695>, (15.04.2017)

³⁷⁵ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 690.

³⁷⁶ "Президент", Фильм Владимира Соловьева, a.g.e.

2008 Gürcistan Savaşı ve 2014 Ukrayna Krizi, Putin dış politikasını anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Bu aynı zamanda sistemin Rusya'yı, Rusya'nın da sistemi etkilemesinin örneği olarak değerlendirilebilir. Gürcistan ve Ukrayna'nın içinde yer aldığı coğrafya, Rusya tarafından, başka bir oyuncunun etkinliğine izin verilmeyeceği, kendi vatandaşlarını korumak için güç kullanmaktan çekinmeyeceği ve uluslararası ilişkilerindeki çok kutupluluk söylemi için manevra kabiliyetini artıracak çıkar sahası olarak görülmektedir. Rusya'nın coğrafyayı güvenlikleştirmesi, bu sebepler kadar, ulusal kimlik tanımından hareketle ulusal çıkar algısı ile de açıklanmalıdır. Zira Rusya, yakın komşularını ve aralarında organik bağ olduğunu savunduğu toplumları kendi kimlik inşasında ve jeopolitik hesaplarında bir unsur olarak görmekte ve 'küresel rol algısı' içinde değerlendirmektedir.³⁷⁷ Söz konusu coğrafya bu nedenle Rus dış politikasında önem arz etmektedir. Bu bağlamda Putin, karşılıklı çıkarların gözetildiği, Rusya'nın özel rolünün korunduğu, güçlendirildiği ve eski Sovyet üyeleri ile ikili ilişkilerin geliştirildiği bir yaklaşımı önelemektedir. Dolayısı ile Putin, Avrasyacı yaklaşımı, kendi kavrayışını desteklediği ve yaklaşımı reel politikaya uyarlayabildiği ölçüde Rus dış politikasının formüle edilmesinde kullanılmaktadır.³⁷⁸

1.2.2.4. Rus Dış Politikasında Putin Etkisi

Avrasyacı düşüncenin dış politika önerilerini kendi kavrayışı doğrultusunda yeniden üreten Putin'in düşünce dünyasının hangi şartlar altında oluştuğu da bu noktada önem kazanmaktadır. Politik kariyerine Petersburg'da Sobchak'ın ekibinde başlayan Putin, 1996 seçimlerini kaybeden Sobchak'ın önerisi ile bu defa Yeltsin ekibine dâhil olmuştur. Yeltsin ekibinde iken kariyerinde hızla yükselen Putin, kısa zamanda Yeltsin'in güvendiği ve kritik mevkilerde görevlendirdiği politik bir figür hâline gelmiştir. Rus Federal Güvenlik Birimi'nin (FSB) sorumluluğunu yürüttükten sonra 1999 yılında başbakan olarak atanan Putin, Yeltsin'in 1999 Aralık'ında kendisini vekâleten ataması ile başkanlık koltuğuna oturmuştur. 2000 Başkanlık Seçimlerinden galip ayrılan Putin, bu defa tam yetki ile donanmış olarak Rusya'nın liderliğini devralmıştır.

³⁷⁷ Habibe Özdal, *Rus Dış Politikasında Ukrayna: Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına*, s. 38.

³⁷⁸ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 127.

Kişisel kariyerinde Batı dünyası ile teması Batı Almanya ile sınırlı olan ve kültürel ya da sosyal boyutta Batı ile teması bulunmamış Putin'in dünya algısı, elbette Sovyet eğitim sisteminin ürünüdür. Batıyı 'kötülüklerin kaynağı' olarak ele alan Sovyet anlatısı, Rusya'nın mesihçi idealine dayanmaktadır ve açıkça Rus medeniyetini üstün görmektedir. Sovyet eğitiminin kusursuz bir ürünü olduğunu ifade eden ama bunu vatanseverlik boyutuyla sahiplenen Putin, kuşkusuz ki bu temel eğitimin kazandırdığının dışında Rus soğukkanlılığına ve rasyonelliğine de sahiptir.³⁷⁹

Sovyetlerin Doğu anlatısı ise yine ideoloji perspektifinde temellenmiştir ama Batı'nın ürettiği 'kötülüklerle' sahip değildir. Bu temel Sovyet eğitiminin dışında Putin, iyi bir pragmatist, rasyonel bir karar alıcı ve vatansever bir politikacı olarak öne çıkmış ve Rus halkının itibar ettiği bir liderlik profili çizmiştir. Rus halkının güvenini kazanan lider, giderek ulusal güvenlik ile özdeşleştirilmeye ve Rusya'nın bekası ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır.³⁸⁰ İç politikada elde ettiği güçlü konumu ile dış politika konusunda geniş bir manevra alanı elde etmiş ve bu yolla etkin bir karar alma mekanizması oluşturmuştur. Bu noktada Putin, gerek iç gerekse de dış politik sistem karşısında hızla konumlanmayı bilmiştir.

Yeltsin sonrası Rusya uluslararası saygınlığını yitirmiş ve Putin görevi, Rusya'nın eşit aktör sayılmadığını iddi ettiği bir uluslararası ortamda devralmıştır. Uluslararası ilişkilerin temel özelliği, ABD'nin güçlü konumudur ve Rusya, sadece on yıl önce sahip olduğu küresel etkiye artık sahip değildir. Rusya, sahip olduğu güç kapasitesi ile hâlen önemli bir aktördür ama bu kapasiteyi yönetecek kabiliyette bir iktidar gücünden yoksundur. Bu noktadan hareketle Putin ve Rus halkı, ülkenin yeniden yapılanmasını, Rusya'nın dünyadaki saygınlığını ve gücünü yeniden inşa etmeyi ve bunu korumayı, temel bir mesele olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle iç işlerde izlenen "vatansever tavırla birlikte faydacı reel politika", dış işlerde de izlenmeye başlanmıştır.³⁸¹

³⁷⁹ Bkz.: Anna Politkovskaya, *Putin's Russia: life in a Failing Democracy*, Holt Paperbacks, New York, 2007.

³⁸⁰ Екатерина Галочка, Володин: "Есть Путин — есть Россия, нет Путина — нет России" (Yekaterina Galoçka, "Volodin: Putin Vrsa Rusya Vardır, Putin Yoksa Rusya da Yoktur"), <https://www.mk.ru/politics/2014/10/23/volodin-est-putin-est-rossiya-net-putina-net-rossii.html>, (14.10.2018)

³⁸¹ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 710.

Putin'in güçlü liderlik karakteri, devletçilik ve paternalist özelliklerin etkili olduğu Rus siyasal kültüründe, iç ve dış politikayı etkin şekilde yönetebilmiştir. Kariyerine güvenlik birimlerinde başlayan Putin, siyasi yaşamında bunun getirilerinden yararlanmayı bilmiştir. Gerek iç gerekse de dış politikanın uygulanmasında 'siloviki' ve yakın çalışma arkadaşları, Putin'in kişisel otoritesini önemli ölçüde desteklemiştir.

1.2.2.5. Rus Dış Politikasında Agresyon

Psikoloji alanında kullanılan ve bir kişinin davranışlarının engellenmesi sonucu açığa çıkan saldırgan davranışları tanımlayan agresyon kavramı, Putin döneminde izlenen agresif ama aynı zamanda akılcı politikaları açıklamak için oldukça elverişli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Nitekim 1990'lı yıllarda gerek kendi maddi kapasitesinin yetersizliği gerek ABD'nin sistemi domine etmesi nedeniyle Rusya'nın uluslararası alandaki hareket kabiliyeti daralmış ve dış politikası önemli ölçüde pasifleşmiştir.

Putin, ABD'nin tek kutupluluk iddiasını reddetmiş ve Rusya'nın etkisiz dış politika yaklaşımını terk etmiştir. Onun döneminde Rus dış politikası pragmatik, aktif ve çok yönlü bir seyir izlemiştir. Bu bağlamda, ABD'nin küresel pozisyonunu dengelemek için Avrupa ile işbirliği yönlü dış politika geliştiren Rusya, ABD ile de uluslararası teröre karşı işbirliği yapmaktan çekinmemiştir. Rusya, üstü kapalı bir biçimde, 11 Eylül'ü tek kutuplu dünya illüzyonunun sonu olarak görmüş ve ABD'nin uluslararası terörle mücadelesinde diğer aktörler ile çalışma zorunluluğunu vurgulamak istemiştir.³⁸² Yine bu motivasyondan hareketle Asya'da Çin temelli bir yönelim ile birlikte Hindistan ve Japonya gibi bölgenin güçlü aktörleri ile işbirliğini geliştirmek ve hatta kurumsallaştırmak arzusundadır. Böylece Rusya, uluslararası meselelerde mutlaka oyunun içinde yer alacak ve uluslararası meselelerdeki etki kapasitesini geliştirecektir.

Putin, bu yaklaşımı ile çeşitli kazanımlar elde etse de Rusya, uluslararası sistemin etki doğuran oyuncusu olmaktan hâlâ uzaktır. ABD'nin Irak müdahalesini önleyememiş ve gelişmeleri şekillendirememiştir.³⁸³ Benzer şekilde NATO'nun ve AB'nin Rusya'nın

³⁸² a.g.e., s. 711.

³⁸³ Yeltsin'in iktidarını belirleyen ve Rus siyasal hayatına yön veren 'aile' hakkında detaylı bir okuma için; Евгений Примаков, *Минное Поле Политики*, Москва, Молодая Гвардия, 2007, s. 60. (Evgeniy Primakov, *Politikanın Mayınlı Tarlası*, Moskova, Molodaya Gvardiya, 2007, s.60.)

aleyhine olduğuna inanılan genişlemeleri önlememiştir. Uluslararası gelişmeleri yönlendiremeye de buna teşebbüs etmesinin elbette bir önemi vardır ve Putin'in ilk başkanlık dönemi, uluslararası ilişkileri anlaması ve buna adapte olması ile geçmiştir.³⁸⁴ İkinci başkanlık döneminde uluslararası siyasette daha etkili olmaya çalışan Rusya'yı yöneten Putin, ABD'nin agresif politikalarını dengelemek ve 2007 yılından sonra daha yüksek sesle dile getirdiği çok kutupluluğu inşa etmek için Asya coğrafyasına yönelmiştir ki bu yönelmenin sistematik ve planlı bir politika mı yoksa tepkisel bir manevra mı olduğu giderek daha az tartışılmaya başlanmıştır. Bugün Rusya'nın tepkisellikten uzaklaşan ve giderek sistematik ve planlı işlemeye başlayan bir Doğu politikası geliştirdiğini gözlemleyebiliyoruz. Tek kutuplu dünya düzeni iddiası, önemli ölçüde Asya'da gerçekleşen süreçler ve Asyalı aktörlerin küresel etki üretmeye başlamaları nedeniyle, çürütülmektedir.³⁸⁵ Bu da Asya'yı Rus dış politikasının öncelikli konularından ve çok kutupluluk söyleminin dayanaklarından biri hâline getirmektedir.

Yukarıda tanımlandığı gibi iç ve dış politik koşullar altında Rus dış politikasının sadece yapılış tarzını değil aynı zamanda düşünce biçimini de dönüştüren Putin, Rus çıkarlarının açıkça gözetildiği, bu noktadan hareketle gerek Batı gerek Doğu dünyası ile ilişkilerin geliştirilip kurumsallaştırıldığı bir uluslararası ilişkiler ortamı inşa etmektedir.³⁸⁶ Bu, elbette ki çok kutuplu dünya düzeni söylemi ve 'güç merkezi inşa politikası' ile de uyumludur. Böylece hem Rusya uluslararası ilişkilerin etkili bir oyuncusu olmayı yeniden başaracak hem de ABD gibi bir süper güç dengelenmiş olacaktır.

Putin ile birlikte Rus dış politika karar alma mekanizmasının kendi formunu kazanması ile Sovyetlerin dağılması sonucu dış politikada yaşanan düzensizlik ve karmaşa önemli ölçüde sona ermiştir. Rus elitinin de cevabını hemen veremediği Rusya'nın kimliği meselesi, Putin döneminde önemli ölçüde çözümlenmiştir. Nasıl ki her tür dış politika eğilimi milletlerin normatif değerlerinden kaynaklanıyorsa, Rus dış politikası da onun küresel ölçekli etki ürettiği ve büyük güç olduğu dönemlerden

³⁸⁴ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 721.

³⁸⁵ Primakov Yevgeni, *Rusyasız Dünya*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 166.

³⁸⁶ Riasanovsky, Steinberg, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, s. 708.

kaynaklanmıştır.³⁸⁷ Putin de bu inanca açıkça bağlı olan bir lider olarak Rusya için gerçekçi hedefler belirlemekte ve pragmatik davranmakta mahir olmuştur. Buna, uzak olmayan bir gelecekte yeniden bir küresel aktör olma beklentisi eşlik etmiştir.³⁸⁸

Rus tarihinde kayıtlı üç büyük zafer ile gelen ama devamlılık arz etmeyen hakimiyet dönemi sonrasında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile gelen zayıflama dönemi, Rus düşünce dünyasında çeşitli bocalamalara neden olsa da bu yenilgi döneminin hızla geride kalacağına duyulan inanç sadece Rus karar alıcı elitinde değil, halkında da güçlü biçimde vardır. Rus dış politikasına ilişkin karar alma mekanizmasını domine eden Putin, inançtan hareketle Rus dış politikasını 'dünya egemenliği' ülküyle belirlemeye ve yapılandırmaya girişmiştir.

Rusya tarihi, I. Petro'nun, 1700'lerle XII. Karl Zaferi ile İsveç'i zayıflamasını ve bunun sonucunda Baltık Denizinde ve Avrupa'da egemenlik kurmasını; I. Aleksandr'ın 19. yüzyılın ortalarına doğru Napolyon'un mağlup edilmesinde rol oynaması ile birlikte Rusya'nın Paris'te büyük devletlerin kaderini belirleme gücüne ulaşmasını ve Stalin'in Hitler karşısında elde ettiği zafer ile İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzeninin oluşturulmasının elde ettiği jeopolitik üstünlüğü kaydettiği gibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasını ve sahip olduğu küresel güç statüsünü yitirmesini de kaydetmiştir.³⁸⁹ Bu karakteristik ve sembolik zaferler, Rusya'yı büyük devletlerin arasına sokmuş ama onu başat bir aktör yapmamıştır. Rus tarihsel gelişim çizgisi, elde edilen pek çok ortaklığa rağmen Avrupa'nın gelişim çizgisinden ayrılmış ve bu, iki medeniyet dünyasının birbirinden farklılaşmasını doğurmuştur.

Yakın dönem uluslararası ilişkiler değerlendirildiğinde, SSCB'nin dağılması büyük ve dramatik bir yenilgiyi simgelemektedir. Bu bağlamda, zaferler daimi egemenlik dönemi getirmediği gibi, dağılma da daimi bir mağlubiyeti simgelememektedir. Bunun en güçlü göstergesini hem Rusya içinde hem de küresel sistemin kendisinde aramak

³⁸⁷ Фараджирад Абдолреза, Хезерзаде Асаад, "Внешняя политика России на Кавказе при Владимире Путине", *Центральная Азия и Кавказ*, № 4/, том 13/ 2010, (Faranjirat Abdolreza, Hezerzade Asaad, "Putin Döneminde Rusya'nın Kafkasya Politikası", *Merkez Asya ve Kafkasya Dergisi*, C.3, S.4, 2010, ss. 22-46.

³⁸⁸ a.g.m.

³⁸⁹ Стивен Коткин, "Вечная геополитика России" (Stiven Kotkin, "Rusya'nın Daimi Stratejisi"), <http://www.globalaffairs.ru/number/Vechnaya-geopolitika-Rossii-18270>, (22.03.2017)

gerekmektedir. Putin ile birlikte yaşanan dönüşüme eşlik eden küresel sistemin dönüşümü, Rusya için çok kutupluluğu mümkün kılan bir zemin doğurmaktadır. Böylece Putin ile birlikte Rus dış politikasında yaşanan dönüşüm, pratik sonuçlar üretme kapasitesi taşımakta ve bu, sistemin kendisince de desteklenmektedir.

2. RUSYA’NIN NORMATİF DÖNÜŞÜMÜ

Sovyetler Birliği’nde meydana gelen değişimi tetikleyen pek çok neden sayılabilirse de bunu yapı-yapan diyalektiği ile açıklamak, dönüşümü anlamlandırma noktasında bize kullanışlı araçlar sağlayacaktır. Nitekim yapı olarak uluslararası ilişkiler sistemi, yapan olarak Sovyetler Birliği’ne belirli koşullar dayatmış ve Sovyetler Birliği, bu dayatma karşısında dönüşmüştür. Yapan düzeyinde meydana gelen söz konusu değişimin büyüklüğü, yapının kendisini de dönüştürmüştür. Böylece, öncesinde öngörülebilir olan, işleyiş kuralları belli ölçüde bilinen ve meşru kabul edilen sistem, köklü biçimde dönüşmüş ve sistemin iki kutuplu yapısını aşındırmıştır. Soğuk Savaş döneminin öngörülebilir olma özelliği zayıflamış, buna karşın yeni sistemi anlamlandırma araçları henüz tamamıyla gelişmemiştir.

Sistem, Soğuk Savaş sonrası şeklini nihai olarak almamıştır ancak Rusya’yı dönüştürmeye de devam etmektedir. İnşacı teorinin önermelerine uygun olarak sistem ve aktör, birbirlerini karşılıklı olarak dönüştürmeye ve inşa etmeye devam etmektedir. Söz konusu inşa sürecinde Rusya, sadece maddi değil, normatif değerlerini de yeniden inşa etmeye ve dönüştürmeye devam etmektedir.

Sovyetler Birliği’nin çözülmesini getiren süreci açıklayabilmek için maddi unsurlardaki kadar normatif unsurlardaki dönüşümü de değerlendirmeliyiz. Bu normatif unsurları ulusal kimlik, ulusal ideal, ulusal rol algısı, vatandaşlık tanımı, elitlerin karakteri ve dış politikaya dair yeni kabuller olarak sıralayabiliriz. Söz konusu bu değerler, Rusya’nın dönüşümünü ve hatta yeniden kurulma sürecini doğrudan belirleyen etmenlerdir. Bu etmenlerin analiz edilmesi, Rusya’nın yaşadığı dönüşümü daha anlaşılır kılacaktır.

2.1. Kimlik: ‘Sovyet Tipi Vatandaş’tan Yeni Rus Tipine

Tarihte liderler, devletin en temel unsurlarından olan halkı çeşitli formlarda biçimlendirmek istemişlerdir. Bu biçimlendirme, kimlik temelinde yapılan değerler inşası ile mümkün olmuştur. Rus liderler de belirli dönemlerde bu yönde girişimlerde bulunmuş ve belirli koşulları ifade eden insan tiyolojileri üretmeye çalışmışlardır.

Rusya’da halk tarih boyunca zenginlik ile yoksulluk, konfor ile sefalet, açlık ile bolluk arasında şaşırtıcı derecede zıtlıklar içinde olagelmıştır.³⁹⁰ Ülkenin coğrafi büyüklüğü ve farklı etnik kökenli milletlerin varlığı, bundan başka ulaşımın ve haberleşmenin kısıtlı oluşu, merkez ile çevre arasında birbirinden karakteristik olarak ayrılan insan tiplerinin varlığını doğurmuştur. Bu nedendir ki bugün Rusya çok çeşitli tiplere ve kökenlere ev sahipliği yapmaktadır.

Tüm bu ayrılıklara rağmen kendinden önceki liderler gibi Stalin de, Çarlık Rusyası’na benzer bir coğrafi karakter taşıyan SSCB’de “Yeni Sovyet Adamı” tipi yaratmak istemiştir. Bu isteği öylesine güçlüdür ki buna muhalefet eden politikacı ve düşünce adamlarını ortadan kaldırmıştır. Bu uğurda girişilen politik ve entelektüel kırımın amacı, bu ideali gerçekleştirmektir.³⁹¹ Görünüşte etnik bütünlük sağlanmış ve Sovyet tipi vatandaş belirli ölçüde yaratılmıştır.³⁹² Milletler sorunu da görünürde çözülmüş ve etnik farklılıklar, Sovyet tipi vatandaşlığın altında birleştirilmiştir.

Sovyet tipi vatandaş yaratmaya ilişkin temel yaklaşım, Rus olmayanları en kısa sürede Ruslaştırmaktır.³⁹³ Dolayısıyla Rus asimilasyonu ile harmanlanan, dahası Rus kimliği temelinde inşa edilen bir “Sovyet Vatandaşı” prototipi inşa edilmeye çalışılmıştır. Sovyet vatandaşının önceliği Sovyetik değerlerdir ve bilinçli bir etnik önceliği bulunmamaktadır. Devlete itaati erdem addeden bir tiptir. Yeni insan yaratma hevesinin ve çabasının sonucunda da *homo sovieticus* ve hatta *homo communismus* gibi bir

³⁹⁰ Isabel de Madagaria, *Çariçe Katerina: Çağının Sınırlarını Zorlayan Kadın*, (çev. Mehmet Harmancı), Sabah Kitapçılık San. ve Tic. A.Ş., İstanbul, 1997. s. 120.

³⁹¹ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 30.

³⁹² Лев Гудков, “Повесть о советском человеке” (Lev Gudkov, Sovyet İnsanın Hikâyesi), <https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2016/12/28/671519-povest-o-sovetskom>, (06.03.2019)

³⁹³ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 30.

vatandaşlık tipi ortaya çıkmıştır.³⁹⁴ Sovyetlere dahil olan yeni halklar, özellikle Stalin idaresi ile birlikte kimliklerini ve hürriyetlerini bir ölçüde yitirmişlerdir. Sıradan Rus vatandaşlarında gözlenen, düzene ve devlete ve dahası lidere duyulan itaat, uzun yıllar aşılana ve devlete itaat etmenin en büyük erdem olduğuna dayanan eğitimin bir sonucudur.

Sovyet politik düzenine hâkim olan liderin ve ekibinin iradesi, ülkedeki tüm süreçleri denetleyebilmektedir. Dolayısıyla üretim ilişkilerinden kimlik inşasına kadar geniş yelpazedeki meseleler, merkezi yönetiminin mutlak denetimindedir. Bu nedenle Sovyet vatandaşlık bilinci, ailede ve eğitim sisteminde sistematik biçimde kolayca işlenmektedir.³⁹⁵ Sovyetler Birliği'nde yaşayan ve programlanmış, gözetlenen, her türlü düşünce ve dış etkiden korunan insanın kendi bilincini muhafaza etmesi ve geliştirmesi beklenmeyen bir durumdur.³⁹⁶ 'Yeni insan' oluşturma projesi, Sovyet Birliği'ni oluşturan halkların zihinlerinde belli izler bırakmıştır. Bu hafıza, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile canlanacak ve eski üyeler arasında şiddetli olmasa da sınır ve nüfus temelli çatışmalar yaşanacaktır.

Glasnost ve Perestroyka politikalarıyla geliştirilen, 'Sovyet tipi vatandaş'ın ne kadar suni olduğu ortaya çıkmıştır.³⁹⁷ Zira Sovyetler Birliği hukuki varlığını henüz sürdürürken üye ülkelerde çeşitli milli hareketlerin varlığı gözlenmiştir.³⁹⁸ 1991 sonrasında ise Birliğin üyeleri kendi bağımsızlıklarını elde etmiş ve dondurulmuş olan milletler sorunu ülke ilişkilerinin gündemine yeniden gelmiştir. Bu sorunlar sınır anlaşmazlıkları, etnik anlaşmazlıklar, ekonomik ve politik mücadeleler ekseninde ortaya çıkmıştır. Gorbaçov'un izlediği politika, etnik sorunların ve üyeler arasında dondurulmuş krizlerin çözülmesine ve Sovyetler Birliği bölgesinin istikrarsızlaşmasına zemin hazırlamıştır.³⁹⁹ Birliğin kurucu unsurlarından olan üyeler arası uyum ve barış, aslında

³⁹⁴ Helene Carrere d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, (çev. Reşat Uzmen) Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 7.

³⁹⁵ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 28.

³⁹⁶ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 23.

³⁹⁷ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 31.

³⁹⁸ Detaylı çalışma için bakınız: Helene Carrere d'Encausse, *Parçalanmış İmparatorluk*, (çev. Nezh Uzel), İstanbul, Sisav Yayınları, 1984.

³⁹⁹ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 31.

krizin uygun zaman gelene kadar dondurulmuş olmasından ibarettir. Bu ‘uygun zaman’ ise Gorbaçov tarafından sunulmuştur.

Üç nesil boyunca bu sistemin bir parçası olan ve varoluşunu onunla tanımlayan Sovyet insanı, birden bire yeni bir düzene, üstelik de nasıl hareket edeceğini bilmediği bir düzene geçince, ciddi bir sarsıntı yaşamış ve böylece kendiliğinden bir toplumsal bunalım ortaya çıkmıştır. Üstelik belli ölçüde Sovyetleşen insanın bu bilinçten kopması ama yeni bir bilinç de geliştirememiş olması, oldukça kırılğan bir sosyal yapı meydana getirmiştir. Elde edilen hürriyet, uğruna bedel ödenmeyen, dolayısıyla gelişine hazırlık yapılmayan bir kazanımdır ve bunun bedeli, toplumsal ilişkilerin bozulması ve nihayetinde süper güç konumunun kaybedilmesi ile ödenecektir.

Sovyet tipi vatandaş yaratma çabasında ve bu uğurda ödenen bedele rağmen Sovyet halkları birbirine ancak heterojen bir şekilde karışmıştır ve SSCB’nin ortadan kalkması ile birlikte yeni bir toplumsal kimlik arayışına girilmiştir. Rusya içinde yaşayan ama Rus olmayan halklar ile Rusya dışında yaşayan ama Rus olan diaspora, yeni devletin çözüm bulması gereken önemli bir meseleyi oluşturmaktadır. Üstelik demografik göstergelerin kötüleşmesi, mesela doğum oranında azalma, ölüm oranında artma, alkolizm ve bunun gibi sorunlar, yeni dönemin çözüm bekleyen zorluklarını daha da arttırmaktadır.⁴⁰⁰

Özellikle Afganistan savaşında yaşananlar ve ordu içinde en üst kademedeki erate düzeyine varıncaya kadar yaşanan dejenerasyon, vatandaşların, özellikle de genç nüfusun devlete olan güvenini ciddi ölçüde sarsmıştır.⁴⁰¹ Sovyet vatandaşlarının askerlik konusundaki duyarlılığının ve buradan hareketle komünizmi koruma refleksinin askeriyede yaşanan bozulma ile zedelenmiş olması, Putin yönetimi için bir işaret fişeğidir. O güne kadar en güvenilen otorite olan devlet, artık bu fonksiyonunu yerine getirmekten uzaklaşmış ve vatandaşlar, bağlılıklarını gösterme konusunda giderek daha isteksiz davranmaya başlamıştır. Fiziki yıkım ve manevi çöküntü, yeni Rus devletinin

⁴⁰⁰ d’Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 33.

⁴⁰¹ Том Фаррел, “Советско-афганская война” (Tom Farrel, “Sovyet-Afganistan Savaşı”), <https://inosmi.ru/military/20160103/234762045.html>, (15.10.2018)

başlıca sorunlarından biridir artık. Putin, Rus kimliğini ve dolayısıyla Yeni Rus Tipi'ni belirli bir formda yeniden üretmelidir.

Toplumu, kimliği ve vatandaş tipini üretmek konusunda geçmişte Çarların üstlendiği rolü Soğuk Savaş döneminde Komünist Partisi Merkez Teşkilatı oynamış, Federasyon döneminde ise bu araçlar Putin tarafından denetlenmiştir.⁴⁰² Ne var ki kendi öz devletini kurmaya yeterince hazırlanmamış olan Rus insanı, yeni dönemin getirdikleri ile mücadele etme noktasında epey güçlük karşı karşıyadır. Bu güçlük, kimlik tanımı konusunda da hissedilmiş ve Putin, tüm araçları denetleme gücüne sahip olmasına rağmen belirli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Rus kültürünün taşıdığı devlete itaatin, kültüre bağlılığın ve sosyo-politik sadakatin, Rus halkı tarafından en büyük erdemler olarak kabullenilmesi, kimliğin ve ulusal idealin yeniden tanımlanması ve formunun belirlenmesi noktasında önemli işlevler yerine getirmiştir.⁴⁰³

Rus kültürü ve milleti arasındaki özdeşlik her zaman tartışılmalıdır.⁴⁰⁴ Putin ile birlikte bu özdeşlik yeniden kurulmaya çalışılmış ve yeni tip Rus vatandaşı, ideolojik motivasyon veya belirli bir davranış biçimi sergileme temelinde değil, ülkeye sadakati ve vatandaşlık görevini yerine getirme temelinde tanımlanmıştır. Bu sürecin dinamik olduğu göz önüne alındığında, yeni Rus tipi vatandaşın özelliklerinin belirli bir formu ifade etmesine rağmen inşa sürecini sürdürdüğü söylenmelidir. Bugün iddia edilebilecek bir şey varsa, o da Sovyet tipi vatandaşın artık yerini Rus kimliğine bırakmış olmasıdır.

Yeni Rus devletinin kimliğini belirleyen en temel öğelerden biri olan Kilise ise Sovyetlerden sonra yeniden eski itibarına kavuşmaya başlamıştır. 17. yüzyılda Kilise, ihtiyaç duyulan ideolojik temeli sağlamaktadır. Ekim Devrimine kadar Rus kültüründe ve günlük yaşamında önemli bir yapı unsurudur ve bu görevini Sovyetlerin ardından da üstlenmiş benzerdir. Putin'e taç giydirme töreni ve Ortodoksluğun toplumsal tabanda hızla hatırlanması, Kiliseyi Rus kimliğinde başlıca kurucu unsur kılmaktadır.⁴⁰⁵

⁴⁰² Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 21.

⁴⁰³ a.g.e., s. 23.

⁴⁰⁴ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 75.

⁴⁰⁵ «Религия Путина». Как «царь» укрепил авторитет церкви и использовал ее в своих интересах? (Putin'in Dini. Çar Gibi Kilisenin Otoritesini Güçlendirmek ve Kendi Çıkarları İçin Kullanmak?), <https://inosmi.ru/politic/20171107/240697084.html>, (15.10.2018)

Ayrıca Kilise, Başkan'a olan sadakatinden beslenerek hem kendi otoritesini hem de kamuoyu üzerindeki etkisinden kaynaklanan yönlendirici gücü ile Başkanın otoritesini tesis eden önemli bir mekanizma olarak fonksiyon üretmektedir. Üstelik Rus kimliğinin kurucu unsuru olarak eski rolünü de icra etmeye başlamıştır. Ruslar Ortoksluğu, kimlik tanımlarında kurucu bir unsur olarak görmekte ve bunun temsilcisi olarak Kilise, saygınlığını günden güne arttırmaktadır.

2.2. Rus Ulusal Rolünün Kökeni ve Yeniden Biçimlenmesi

SSCB'nin dağılması ile birlikte Ruslar, devletlerini bir kere daha yeniden kuracaktı. 12 Haziran 1991 Rusya devlet başkanlığı seçimleri ile birlikte Kremlin'de, biri sona ermek üzere olan SSCB'nin, öbürü ise kurulmakta olan Rusya Federasyonu'nun olmak üzere, iki bayrak birlikte dalgalanmaktaydı. Bir farkla ki SSCB devrim ile kurulmuşken, Rusya Federasyonu, tartışmalı bir politik kararla da olsa, meşru seçimler yoluyla kurulmaktaydı.

Rus devleti, tarih boyunca, her yeni siyasal örgütlenmesinde eskinin işe yarar kurumlarını ve yaklaşımlarını muhafaza etmiş ancak bir noktada söylem değiştirmiştir. Benzer şey Sovyetlerden Federasyona geçişte de yaşanmış, iyi işleyen kurumlar korunurken söylem yapısal anlamda değişmiştir. Rus devletleri gözlemlendiklerinde, yapıların birbiri üzerine inşa edildiği fark edilecektir. Bu bağlamda, Moğol İmparatorluğu hâkimiyetinden çıkmış olan Rusya'nın, Moskova derebeylik sistemi, Moğol despotluğu ve Bizans imparator-papalığı gibi üç farklı siyasi geleneği bir araya getirerek hızla kurumsallaştığı görülmektedir.⁴⁰⁶ Rus devlet teşkilatlanmasında başvuru olan bu tarihi birikimler, 1917 yılına kadar korunacak olan mutlakıyetçi bir sistemi de beraberinde getirmiştir.

Ülke coğrafyasının büyüklüğünün bir gereği olarak siyasi teşkilatlanma, otoriteyi merkeze uzak birimlerle paylaşacak şekilde düzenlenmiş olsa da bu yapılanma biçimi, hükümdarın mutlak otoritesini hiçbir biçimde zedelememektedir. Gerek Çarlıktan İmparatorluğa, gerekse İmparatorluktan Sovyetlere geçişte Rus devleti, teşkilat

⁴⁰⁶ Türkkaya Ataöv, "Rus Devletinin Kuruluşu", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4667.pdf>, (15.10.2018)

düzleminde belirli bir sürekliliği muhafaza etmiştir.⁴⁰⁷ Benzer yaklaşım, Sovyetlerden Federasyona geçişte de gözlenmiştir. Burada değişen temel unsur, söylemdir. Bir taraftan üretim ilişkileri, toplumsal kurumlar ve yapılar arası ilişkilerin değişimi, Rus devlet geleneği ve yönetim anlayışı muhafaza edilerek gerçekleştirilmişken, öbür taraftan kimlik, ulusal çıkar ve ulusal rol konusunda yeni söylemler geliştirilmiştir.

Dolayısı ile Rus düşüncesinde hâkim bir konumda olan ve tarihsel mirasın taşıyıcısı olan devlet, kimliğin ana bileşenlerinden biridir. Böylece de devletin otoritesinin ve teşkilatının güçlü kılınması, Rus ulusal rolünün başlıca hedefi olarak kalmaya devam etmektedir. Bununla birlikte ‘yeni’ Rus devleti, bireyin mutluluğunu öncelemelidir.

Rusya’nın, Moskova’nın 1612 yılında Lehistan tarafından işgal edilmesi ile dağılmanın eşiğine geldiğinde ciddi olarak gündeme gelen ve üzerinde bugün dahi hararetle tartışılan kimlik meselesi, Rusların kim olduğu konusu etrafında dönmekteydi.⁴⁰⁸ Rus halkı, Rus kavmi ile özdeş miydi? Devlet boyunduruğunda bulunan farklı etnik yapılar, Rus Slavlığını oluşturuyor muydu? Söylenegelen ve geniş kabul gören Rusya’nın Bizans mirası nedeniyle Avrupa dünyasından uzaklaştığı savı, ne denli güçlüydü? Neticede Bizans, Doğu Avrupa üzerinde önemli etkilere sahipti ve dini anlamda Rusya, Avrupa inanç sistemine dahil olmaktaydı. Üstelik Bizans, Avrupa’yı temsil etmekteydi. Öte yandan Rusya’yı Hıristiyanlaştıran merkez olarak Kiev, Asyalı değildi ve Vareglar ile Normanlar, Rus karakterinin Avrupalı kısmını oluşturmaktaydı.⁴⁰⁹ Modern Rusçanın oluşumu da yine Avrupa kültürünün kaynaklarından olan Yunan dilinden önemli ölçüde beslenmekteydi. Ancak bu noktada Moğol ve Turani etkileri de yadsınmamalıdır.⁴¹⁰

Bahsi geçen tüm bu unsurlar, ‘yeni’ Rus Devletinin kimliğini inşa eden temel bileşenlerdir. Rus kimliğinin dili, kültürü ve inanç sistemi gibi konular, artık büyük fikir ayrılıklarının olduğu tartışma sahaları değildir. Bu nedenle Rus ulusal rolü, Rus

⁴⁰⁷ Ataöv, “Rus Devletinin Kuruluşu”, a.g.m.

⁴⁰⁸ d’Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 73.

⁴⁰⁹ Ataöv, “Rus Devletinin Kuruluşu”, a.g.m.

⁴¹⁰ Geore Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, (çev. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul, Selenge Yayınları, 2007, s. 456.

kimliğinin taşıyıcıları olan insanları dünyanın neresinde olursa olsunlar korumak ve haklarını gözetmek üzerine odaklanmaktadır.⁴¹¹

Böylesi büyük bir coğrafyada yekvücut bir toplum oluşturmanın zorluğu ortadadır. Rus toplum bilincinin geç oluşmasına yol açan bu durum, devlet ve tebâ arasındaki irtibatın da güçsüz olmasına neden olmuştur. 1613 yılında devlet dağılmaktan kurtulduğunda ‘yeniden’ kurulduğunda bu kurtuluşa ve kuruluşa tebâ eşlik edememiştir çünkü Rus toplumunun bütünlüğü henüz oluşmuş ve tanımlanmış değildir. Devletin sınırları belli iken halkının sınırları belli değildir. Bu bağlamda, Rusya’da yaşayan insanlar homojen bir toplum olmaktan uzaktır.⁴¹² 18. yüzyıla gelindiğinde Çarlık, Çin bölgesinde, Amur ve Usuri nehirlerinin batı kıyılarını ele geçirmiş ve Japon Denizi kıyılarına ulaşarak Pasifik gücü olmuştur. Böylece coğrafya, Rusya’nın kimliğinin ve dolayısıyla Rus ulusal rolünün önemli bir kurucu unsuru olmaya başlamıştır.

Rus tarihinde devlet ve toplum kaynaşmış ve birlikte var olmuş değildir. Devletin yapılandırılması, halk desteği veya talebinden değil, idarecinin arzusundan hareketle gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan devlet ile toplum yabancılığı söz konusudur. Varegler, Normanlar ve Moğollardan beslenen devlet yapılanması ve idare biçimi, Slavların bizzat belirledikleri olgular değildir.⁴¹³ Dolayısıyla kendilerinin oluşturmadığı ama ona itaat ettikleri bir mekanizma söz konusu olmuştur.

17. yüzyılda yaşanan iktidar mücadelesi sonucunda baş gösteren yönetim krizi ve Lehistan savaşı sonucunda Rus devletinin dağılmanın eşiğine gelmesi, coğrafi alanların denetlenemesi ve iktidarın zayıflığının, bekâ sorunu yarattığını göstermiştir. Dolayısıyla ne pahasına olursa olsun devlet tüm ülke sınırlarında güçlü olmalıdır ve sınırlar, knezlerin inisiyatifine bırakılmadan, bizzat merkezi otorite tarafından korunmalıdır.⁴¹⁴

Hiç şüphe yok ki Putin, tarihte yaşanan tecrübelerden gerekli dersi çıkarmıştır. 2008 Güney Osetya ve Abhazya’nın statülerine ve 2014 yılı Kırım’ın statüsüne yönelik

⁴¹¹ Путин пообещал защищать соотечественников всюду (Putin, yurttaşlarını her yerde koruyacağını taahhüt etti), <https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-putin-compatriots-defender-vv/3042052.html>, (17.03.2019)

⁴¹² Ataöv, “Rus Devletinin Kuruluşu”, a.g.m.

⁴¹³ Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, s. 401.

⁴¹⁴ d’Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 75.

Rusya'nın politikalarını da, yönetilebilir güvenlik tehdidi çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Rusya, tehdit üreten ve artık kendi dinamikleri ile yönetilemeyen coğrafya ve şartları, bizzat denetleyerek yönetme yoluna gitmiştir. Genişleme refleksini gündeme getirirse de bu hamlelerin temel motivasyonu, toprak kazanımından çok, güvenliği yönetilebilir hâle getirmek olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Ukrayna, Rus ulusal kimliğinin tanımlanmasında ve ulusal rol algısının oluşmasında önemli bir etken olarak, Rusya'nın bugünkü dış politikasının anlamlandırılmasında önemli bir sahayı oluşturmaktadır. Dolayısıyla ulusal çıkarların tanımlandığı yakın coğrafyanın gerekirse bilfiil denetlenmesi, 'yeni' ulusal rolün dış politika yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir.

Görüleceği üzere Rusların kimlik inşaları, dinamik bir sürece işaret etmektedir. Bu süreçte belirleyici etkilerden biri, Hıristiyanlığı kabul eden Çar Vladimir tarafından yapılmıştır. Hıristiyanlığın Rusya'da tamamıyla yerleşmesi ile Rus Ortodoks Kilisesi'nin Rus kültürünün ve kimliğinin kurucu unsuru olması somutlaşmıştır. Yaşanan değişimin en temel özelliği, önce Knezliğin ardında da Çarlığın gücünün tanrısal nitelik kazanması olmuştur. Bugün ise Rus devletinin egemenliğinin temeli, halkın iradesine dayanmaktadır. Rus devletinin kimliği, laik bir zeminde tanımlanmış ve ulusal rolün biçimlenmesinde kamuoyu, belirleyici bir etki üretmeye başlamıştır.

Rus kimliğinin oluşumunda inşa unsuru olarak Ukrayna, Rusya'nın ulusal rolünün inşasında önemli bir basamak olmuştur. Rusya Çarlığı ile Ukrayna arasında 1654 yılında imzalanan Pereyaslavskaya Antlaşma ile Rusya Çarlığına bağlanan Ukrayna, Rus düşünüşünün dönüşümü açısından önemli bir konuma sahiptir. Zira Çarlık Rusyası, yaşanan birleşmede Ukrayna'nın elit askerlerini, politik ve dini aktörlerini idari kadrolarına dâhil etmiş ve bu, Rusyanın modernleşmesinde bir etken olmuştur. Ne var ki bu Batılılaşma önemli ölçüde yüksek seçkinler sınıfında gerçekleşmiş ama halk kitleleri bu değişime karşı koruma refleksi geliştirmiştir. Bu gelişme, kendisini Batıya açan yüksek zümreye karşı doğulu geleneklerini sıkı sıkıya muhafaza eden halk arasında fikri ayrılığı yol açmıştır.

Slav birliğinin ve Rus kimliğinin güçlü bir bileşeni olan Ukrayna, 17. yüzyılda Katolik Polonya, Müslüman Türkler ve Ortodoks Ruslar arasında kalarak bağımsızlığını

tek başına sağlayamamış ve Slavlık faktörünün de etkisiyle, Rus devletine katılmayı seçmiştir. 1991’de ise yeniden bağımsız olan Ukrayna, bu defa Katolik Avrupa ile entegrasyonu öncelmiş ve Rusya ile olan ilişkilerini görece olarak zayıflatmıştır. Ukrayna ile ilgili olarak hem 17. ve hem de 21. yüzyılda güç kullanan Rusya, ilkinde daha ziyade Slavlık motivasyonu ile hareket ederken ikincisinde jeopolitik ve jeostratejik gerekçelerle hareket etmiştir. Rus dış politikasının eylemini tetikleyen motivasyonun söz konusu değişimini, ulusal rolündeki değişim ile açıklamak mümkündür. Rus kimliğinin kurucu unsurlarından birisi olarak Ukrayna’ya ilişkin Rus dış politikası her zaman duyarlı olmuş ancak bu defa ulusal rol, Slavlık referansından değil, ulusal çıkar referansından hareketle tanımlanmıştır.

Rus ulusal rolünün yeniden biçimlenmesinde bir diğer husus, Rusların mesihçi motivasyonu ve Rus Ortodoks Kilisesinin rolüdür. Çar I. Petro tarafından 1721 yılında kapatılan ve 1917’de yeniden kurulduktan kısa bir süre sonra Ekim Devrimi ile birlikte tekrar kapatılan Kilisenin ulusal rolü biçimlendirme etkisi sınırlandırılmış olsa da 1991 sonrasında bu rol yeniden güçlenmiştir.⁴¹⁵ Öyle ki bugün Rus Ortodoks Kilisesi, Ukrayna Kilisesi’nin Rus Ortodoks Kilisesi’nden bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte, İstanbul’daki Fener Rum Patrikhanesi’nin eşitler arasında birinci olma konumunu reddetmeye başlamıştır.⁴¹⁶ Rus siyasetinin, Rus Ortodoks Kilisesi’ni ekümenik kılma çabası da düşünüldüğünde, Putin Rusyası’nın politikleştirdiği kilisenin Rus ulusal rolünün bir bileşeni olarak değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır.⁴¹⁷ Siyasallaştırılan ve Rus dış politikasının bir aracı olarak da fonksiyon üreten Kilise, Rus ulusal rolünün yeni inşa unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rus ulusal rolünün yeniden yapılanmasından başka bir inşa unsuru, I. Petro döneminde girişilen Batılılaşma hareketidir. Moğol egemenliğinden sonra devletlerini ve toplumlarını kurgulamaya devam eden Ruslar, I. Petro ile birlikte yaşamış oldukları

⁴¹⁵ Tacedddın Kutay, “Ukrayna Ortodoks Kilisesi’nin Bağımsızlığı ve Türkiye’ye Etkileri”, <https://setav.org/assets/uploads/2018/10/213.pdf>, (08.03.2019)

⁴¹⁶ Gözde Kılıç Yaşın, “Ortodoks Paradoksu: Çatışan Medeniyetler ve Bölünen Kiliseler”, <https://millidusunce.com/misak/ortodoks-paradoksu-catisan-medeniyetler-ve-bolunen-kiliseler/>, (18.03.2019)

⁴¹⁷ Tacedddın Kutay, “Ukrayna Ortodoks Kilisesi’nin Bağımsızlığı ve Türkiye’ye Etkileri” <https://setav.org/assets/uploads/2018/10/213.pdf>, (08.03.2019)

dönüşüm ile ulusal rollerini önemli ölçüde biçimlendirmişlerdir. I. Petro devrine kadar ağırlıklı olarak karasal güç olan Rus devleti, I. Petro'nun girişimleri ile deniz gücü olmaya başlamıştır. Başkentini, Doğu'yu temsil eden Moskova'dan Batı'yı temsil eden ve belirli ölçüde Batı mimarisi ile inşa edilen Petersburg'a taşıması ile Rus devletine hem Batılı hem de denizci bir nitelik kazandırılmıştır.⁴¹⁸

I. Petro'nun reformlarının ardından II. Katerina ile entelektüel birikimini arttıran ve dolayısıyla kimliğine yeni bir boyut ekleyen Ruslar, 1917 Devrimi ile birlikte toplumsal ilişkilerini ve ulusal rollerini yeniden tanımlamışlardır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ise ulusal rollerini bir kere daha inşa etmek durumunda kalmışlardır. Bu esnada Rusya Federasyonu, ulusal rolünü yeniden inşa ettiği süreçte denizci niteliğini göz ardı etmemiştir. Önemli ölçüde karasal güç olarak kalmayı sürdürse de, günümüzde deniz gücünü muhafaza etmeyi ve arttırmayı öncelemektedir.⁴¹⁹ Böylece I. Petro'nun kazandırdığı denizci mahiyet, Putin iktidarı tarafından korunmuş ve Rus ulusal rolünün bir yapı unsuru olmayı sürdürmüştür.

Yeni Rus devletinin ulusal rolünün yeniden tanımlanması noktasında kamuoyunun da kendi devletine karşı sergilediği tutum ve onu algılama biçimi son derece belirleyicidir. Bu bağlamda, SSCB içinde güçlü olan ve egemenliğini çeşitli kurum ve idealler aracılığı ile sürdüren Rusya, diğer halkların düşmanlığını ve nefretini kazandıkça ve suçlamalara maruz kaldıkça, farklı milletlerden oluşan bu Birliğe ihtiyacı olup olmadığını sorgulamaya başlamıştır. Bu sorgulama, devlete karşı duyulan sadakatin aşındığına işaret etmektedir. Bu aşınmayı, Birliğin devamı için harcandığı düşünülen kaynakların boşa gittiği inancı da desteklemektedir. Ne de olsa Rusya maddi ve manevi bakımdan diğer üyelerden daha güçlüdür ve Birliğin sağladığı faydadan da en büyük payı almalıdır.⁴²⁰ Bu düşüncelerin karşılığının olup olmadığı tartışılabilirse de durum, Rus halkının Birliğe karşı tutumunu ve Rusya'ya karşı olan bağlılığını açıklamaktadır. Bugünkü Rusya SSCB

⁴¹⁸ Дмитрий Климов, “Перенос столицы России – «за» и «против»” (Dmitri Klumov, “Rusya'nın Başkentinin Taşınması: Destekçiler ve Karşıtlar”), <https://russkiymir.ru/publications/229642/>, (21.03.2019)

⁴¹⁹ Президентство Кремля, Президент подписал Указ «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года» Başkanın (“Ulusal Hedefler ve Rusya Federasyonu'nun 2024'e dek Kalkınmasının Stratejik Hedefleri” Hakkında Kararı İmzaladı), <http://kremlin.ru/events/president/news/57425>, (21.03.2019)

⁴²⁰ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 13.

değildir ve öncelik, farklı etnik yapıların gözetildiği bir hassasiyetle, Ruslarındır.⁴²¹ Buradan hareketle yeni ulusal rolün kaynağı, Sovyetler Birliği döneminde tanımlandığının aksine ideolojik değil, ‘ulusal çıkar’ eksenlidir.

Devletini bir kere daha kurmuş olan kadim Rus kültürü, gerek Sovyetler Birliği deneyiminden gerekse de tarihi arka plandan beslenen ulusal rol algısını, önce kimliklerinin ve ardından çıkarlarının tanımlanmasıyla, yeniden kurgulama sürecine girmiştir. Gerek sürecin dinamik doğası gerek uluslararası sistemin bütünüyle yeniden yapılanıyor oluşu, Rus devletinin yeni ulusal rolünün tespitini değişken faktörlere bağlı kılmaktadır. Ancak bilinen ve geniş ölçüde kabul gören bir gerçek var ki o da Putin’in bu süreci merkezi bir eksen ve mutlak otorite ile yönettiğidir.

2.3. Rus Seçkinler Sınıfının Dönüşümü ve Karar Verici Yeni Elit Sınıf

Rus devleti, siyasal kültürünün sahip olduğu paternalistik ve devletçilik karakteri nedeniyle, genellikle dar bir idari çevre tarafından yönetilmiştir. Rus kimliği, ulusal rolünü ve dış politikasını önemli ölçüde tek başına tanımlayan bu çevreyi tahlil etmek, Rusya’nın geçirdiği dönüşümü daha anlaşılır kılmak bakımından önemlidir.

2.3.1. Rus İmparatorluğunun Seçkinler Sınıfı Olarak Entelijansiya

‘Aydınlar topluluğu’ anlamı taşıyan Rus kökenli ‘entelijansiya’ kavramı, kültürel ve siyasal etkinliğe sahip entelektüel topluluğa işaret etmektedir. Spesifik olarak ise 19. yüzyılda Rusya’da oluşan sosyal sınıfı veya aydınlar topluluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır.⁴²² Biz ise bu kavramı, entelektüel elitin kaynağı anlamıyla kullanarak, Rus karar verici elitin kökenini ve Rusya Federasyonunun idari kadrosunun kaynağını ortaya koymak amacıyla kullanacağız.

Entelijansiya, hiç kuşkusuz ki devletlerin en temel güç unsurlarından biri olan demografik yapıları ile yakından ilintilidir. Bu nitelikleri gelişmiş olan ülkeler nitelikli kadrolara ve devletin gücünü her anlamda destekleyen ve besleyen güçlü bir dayanağa

⁴²¹ a.g.e. s. 14.

⁴²² Анна Генова, “Кто такой русский интеллигент?” (Anna Genova, Rus Entelektüeli Kimdir?), <https://www.ruskiymir.ru/publications/186405/>, (23.03.2019)

sahip olmuşlardır. Bu bağlamda sivil toplum, devlet mekanizmasının işleyişini belirleyen çok temel bir parametredir ve yönetici elitin de kaynağıdır. I. Petro, bu meseleyi önemsemiş ve devlet memurlarını üç temel sınıfa ayırarak soyluların devlet görevinde bulunmasını sağlamıştır. Devlet görevlilerinin eğitim ve kariyerlerini özenle düzenlemiştir. Bu sınıfları da eğiterek yeni bir yönetici ve seçkinler sınıfının oluşmasının yolunu açmıştır.⁴²³

Rus toplumunun entelektüel geriliği, II Katerina'nın yapısal çabaları ile önemli ölçüde aşılmaya başlanmıştır.⁴²⁴ Rus halkına Batılı düşünceleri tanıtan ve Moliere, Voltaire, Diderot ve Sheridan gibi Avrupalı aydın ve düşünürler ile kişisel ilişkiler kuran Çariçe, Rus aydınlanmasına önemli ölçüde hizmet etmektedir.⁴²⁵ Çariçe'nin Alman kökenli olması, Avrupa'yı bizzat bilmesini ve tanımasını olanaklı kılmaktadır. Bundan başka II. Katerina, aydınlanmanın sadece seçkin bir çevresini değil, halkın genelinde yayılmasını sağlamak için önemli girişimlerde bulunmuş, böylece aydınlanma geniş ölçekte yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.⁴²⁶

1862'ye gelindiğinde yönetim kadrosunun, yeni toplumsal sınıflardan beslenmemeye başladığı gözlenecektir. Bu kaynaklar, soyluların devlet hizmetine soğuk yaklaşıma başlamaları ile ihtiyaç duyulan yönetici kadrolarına yeniden itibar kazanmak istenen soyluların ve sınıflarını terk etmek isteyen ruhban sınıfı çocuklarının taleplerinden sağlanmaktadır. II. Aleksandr'ın Adalet Reformları ile eğitilmiş ve iyi hatip olan hukukçu kişiler ortaya çıkmaya başlamıştır ki bu kişiler Rus toplumsal yaşamının dönüşümünde önemli roller üstleneceklerdir.⁴²⁷ 1874 yılında askerlik süresinin eğitim düzeyi ile ters orantılanması, eğitilmiş kadroya kamu alanında duyulan ihtiyacı göstermektedir ve askeri

⁴²³ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 113.

⁴²⁴ Isabel de Madagaria, *Politics and Culture in Eighteenth-Century Russia*, Routledge, New York, 2014, ss. 168-170.

⁴²⁵ Madagaria, *Çariçe Katerina: Çağının Sınırlarını Zorlayan Kadın*, s. 76.

⁴²⁶ a.g.e., s. 78.

⁴²⁷ Селютин Е. Н, Холодов В. А., “Проблемы модернизации Российского государства и Великие реформы Александра II: современный взгляд”, *Вестник Государственного и Муниципального Управления*, С.15, S.4, 2014, ss. 212-128. (Selyutina E. N., Holodov V. A., “Rus Devletinin Modernleşme Sorunları ve II. Aleksandr'ın Büyük Reformları: Modern Bakış”, *Vestnik Gosudarstvennogo Upraleniye*, С.15, S.4, 2014, ss. 212-128.)

reformlar, toplumsal dönüşüm ile birlikte değerlendirilmelidir.⁴²⁸ Not edilmelidir ki askeri kadro, o dönem için de elit sınıfın en donanımlı grubunu ifade etmektedir.

II. Aleksandr reformları ile birlikte sivil toplum gelişmeye, bürokrasi muhafazakârlaşmaya ve entelijansiya nihilizme kaymaya başlamıştır. Bu denge içinde lider, düzenleyici aktör olmayı başarmak durumundadır. Lider; seçkinler sınıfı, bürokratik kadrolar ve sivil toplum arasındaki düzenleyici güçtür ve bu süreçlerin dengeli ve istikrarlı yönetimi, devlet idaresi ile doğrudan ilişkilidir. Zira II. Aleksandr tarafından gerçekleştirilen reformlar seçkinler sınıfınca onaylanmalı, bürokratik kadrolarca yerine getirilmeli ve sivil toplum tarafından da benimsenmelidir. Oysa Rus halkı, 19. yüzyılda girişilen modernleşme hareketi sonucu elde ettiği kazanımları değerlendirecek bir eğitim düzeyinden yoksundur.⁴²⁹ Bu bağlamda değerlendirildiğinde tüm kusurlarına rağmen II. Aleksandr, Rus zihinsel hayatını değiştiren liderdir ve bunu özgürlük reformları ile sağlamıştır. Artık Rus düşüncesi yayılıp büyüyecektir.⁴³⁰

19. yüzyılda Rus toplumunun seçkin kısmı olan mülk sahipleri sınıfı, haklarını bilme ve bunları elde edebilecekleri yeterli entelektüel ve maddi güce sahiptir. Buna karşın halk eğitimsiz, pasif ve sistemli olmayan bir yapıyı ifade etmeye devam etmektedir.⁴³¹ 20. yüzyılın başlarında ise entelijansiya, artık sınırlı muhalefetini geniş tabana yayıyor ve işçi sınıfını muhatap almaya başlamaktadır.⁴³² Böylece Rus toplumu, yapısı itibari ile dönüşmeye başlamıştır. Rusya'nın sanayileşmesi, toplumsal sınıfların doğmasının önünü açmış ve şehirleşmiş modern Rusya ile kırsalda kalan ve eskiyi temsil eden Rusya, imparatorluğun son yıllarının toplumsal karakterini oluşturmaya başlamıştır.⁴³³

1914 yılına gelindiğinde Rusya'da entelektüel dönüşümün yeni ufuklar açtığı ve gelen köklü dönüşümlere zemin hazırladığı gözlemlenmektedir. Gerek I. Petro, gerek II. Katerina ve gerekse de II. Aleksandr öncülüğünde girişilen modernleşme ve Batılaşma

⁴²⁸ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 159.

⁴²⁹ a.g.e., s. 162.

⁴³⁰ Селютин Е. Н, Холодов В. А., “Проблемы модернизации Российского государства и Великие реформы Александра II: современный взгляд”, ss. 212-128.

⁴³¹ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 154.

⁴³² a.g.e., s. 190.

⁴³³ a.g.e., s. 196.

çabaları sayesinde kültürel hayat oldukça güçlenmiş ve fikir akımları halk kitleleri arasında yer etmeye başlamıştır. Avrupa ile olan kültürel ve edebi ilişkiler oldukça güçlenmiştir.⁴³⁴ Bu ise Rus halkının giderek artan oranda iç ve dış politikaya ilgi duymasını ve talepkâr olmasını sağlamıştır.

2.3.2. Komünist Dönemin Seçkinler Sınıfı Olarak Nomenklatura

Bu noktada halkı devrimin öncüsü sayan Marks'tan farklı olarak Lenin, devrimin öncüsü olarak Komünist Partisi'ni seçmiş ve Sovyetler Birliği yönetimi böylece elit bir sınıfın (nomenklatura) denetimine geçmiştir.⁴³⁵ Bu sınıf, sadece politikaya ilişkin değil, toplumun her alanına ilişkin ayrıcalıklı ve güçlü bir konuma sahiptir. Aslında sınıf, bizzat devlet kadrolarından beslenmektedir. Şöyle ki şahıslar, devlet kadrolarına atandıklarında bu sınıfın üyesi olmaktadır ve üst düzey atamalar, bu kadrolar içinden yapılmaktadır. Kendisini besleyen bir yapıya sahip olan bu elit sınıf, ülkenin tüm kaynaklarını denetlemektedir. Bu kilit görevleri ellerinde tutan seçkinler aynı zamanda Parti üyesidirler.⁴³⁶

Nomenklatura'nın politik süreçleri etkileme kapasitesinin büyüklüğü ve kitlelerin Parti'ye üyeliğinin pasif etkisi, halk meclislerinin doğrudan merkezi yönetime bağlılığı ve demokratik teamüllerin işletilmemesi Lenin'in, 'devletin halkın katılımı ile yönetilmesi' söylemi ile uyumlu olmamıştır.⁴³⁷ Sovyetler Birliği idaresi, Halk Meclislerinin mevcudiyetine rağmen halkı devletten uzaklaştırmıştır. Özellikle köylü, Lenin tarafından dışlanmış ve Stalin tarafından ise şiddete uğramıştır. Sovyetler Birliği rejimi, ayrıcalıklı bir idari sınıf oluşturmuş ve kamu kurumları Parti'nin mutlak kontrolünde yönetilmeye başlanmıştır.⁴³⁸ İdari anlamda pek hakları olmayan Sovyet

⁴³⁴ Мари-Пьер Рэй, “Россия и Западная Европа: долгая история сложных отношений”, *Записка Аналитического Центра Обсерво*, N.10, 2015, s. 9. (Mari Pier Rey, “Rusya-Batı Avrupa: Uzun Tarih Zorlu İlişkiler”, *Обсерво Дüşünce Kuruluşu Raporu*, No:10, 2015, http://obsfr.ru/fileadmin/Policy_paper/PP_10_RU.pdf, (23.03.2019), ss. 2-25.

⁴³⁵ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 26.

⁴³⁶ Восленский М. С. “Номенклатура – правящий класс советского общества” (Voslenskiy M. S., “Nomenklatura-Sovyet Toplumunun Yönetici Sınıfı”), <http://urlkisaltma.com/ypQGj>, (29.04.2018)

⁴³⁷ Сергей Мареев, “Ленинская теория социалистической революции” (Sergey Mareev, “Lenin'in Sosyalist Devrim Teorisi”), <http://svom.info/entry/722-leninskaya-teoriya-socialisticheskoy-revolyucii/>, (23.10.2018)

⁴³⁸ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 208.

halkı, kalkınmanın ise temel dinamiği olmuştur. Böylece Sovyetler Birliği, yönetimin her kademesine nüfuz etmiş olan nomenklaturanın denetiminde idare edilmiştir.

Sovyet devletinde idari mekanizması üzerindeki nüfuzunu arttıran nomenklatura, özellikle Andropov döneminden itibaren liderleri huzursuz edecek bir hareket alanı yaratmıştır.⁴³⁹ Gorbaçov da bu durumdan rahatsız olmuş ve söz konusu sınıfın etki alanını daraltma girişimlerinde bulunmuştur. Glastnost politikası ile bunu bir ölçüde başarmışsa da kişisel otoritesini mutlak olarak sağlayamamıştır.⁴⁴⁰

Perestroyka ile birlikte Parti'nin rolünün azalmasına bağlı olarak nomenklaturanın manevra alanı daralmış ancak nitelikli yeni kadroların oluşturulması kısa sürede ve kolayca gerçekleşemediği için nomenklatura, politik gücünü bir süre daha korumaya devam etmiştir. Ayrıca söz konusu seçkinler sınıfı, konjonktürün devamından yana olduğu için, Gorbaçov'un reformlarının başarısızlığında ve Yeltsin'in girişimlerinin sonuçsuzluğunda önemli bir rol oynamıştır.

Gorbaçov, Komünist Parti'yi lağvedince, sadece iktidarın biçimlenmesini değil, devleti yöneten sınıfı da dağıtmıştır. Zira kurumlar üzerindeki mutlak egemenliği ile Parti ve dolayısıyla politbüro, devleti yöneten mekanizmayı ifade etmektedir. Partinin feshi ile Sovyetler Birliği'nin geleneksel kurumları ve nomenklaturanın yönetim kadroları dağıtılmış ve yetkiler başka kurumlara devredilmiştir.⁴⁴¹ Böylece Parti'nin reform karşıtı etkisi bir ölçüde elemine edilmiştir.⁴⁴²

2.3.3. Rusya Federasyonu Yönetici Sınıfı

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Rusya'nın yeniden yapılandırılması sürecini yürüten Yeltsin, bölgelerarası milletvekilleri grubu, Rusya Sovyetlerinin Halk

⁴³⁹ Самсонов Александр, “Андропов как предтеча перестройки” (Semonov Aleksandr, “Perestroyka'nın Müjdecisi Olarak Andropov”), <https://topwar.ru/51980-andropov-kak-predtecha-perestroyki.html>, (23.10.2018)

⁴⁴⁰ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 29.

⁴⁴¹ Ольга Крыштановская, *Анатомия Российской Элиты*, Москва, Издательство М. Захарова, 2004, s. 236. (Olga Kriştanovskaya, *Rus Elitinin Anatomisi*, Moskova, M. Zaharov Yayınevi, 2004, s. 236.)

⁴⁴² Михаил Горбачев: "Ельцин меня предал" /Mihail Gorbaçov, “Yeltsin Beni Aldattı”

<https://www.svoboda.org/a/24214106.html> (erişim: 15.10.2015)

meclisi üyeleri ve Sverdlovsk'taki hemşerilerinden oluşan kişilerden oluşturmuştur.⁴⁴³ Yeltsin iktidarında oldukça güçlenen ve iktidarı Başkanla birlikte kullanan 'aile' ve 'yakın çevre' ise Rusya'nın yeniden yapılanmasında oldukça geniş bir hareket alanı elde etmiştir.⁴⁴⁴ 1993 Anayasası ile yönetim yeniden yapılanınca Başkan, Sovyetler Birliği Genel Sekreteri yetkilerini anımsatan bir statü elde etmiştir. Böylece modern Rusya, tarihi geleneğine de uygun olacak biçimde, yeniden oluşmaya başlamıştır.⁴⁴⁵ Oluşan bu devlet, idari kadroların algılama formlarına uygun olacak biçimde kimlik, ulusal çıkar, ulusal rol ve bunun gibi normatif değerlerin belirlenmesinde temel unsur olmaktadır. Ne var ki bu yapı sistematik bir bilinç üretecek kadar bütünleşik ve güçlü olmamıştır.

Putin, belirli bir süre eski kadrolar ile çalışmışsa da kendi karar verici ekibini oluşturmuştur. Ancak karar verici elitin değişmesi sistemin değil, aktörlerin değişiminden ibarettir. Yerine getirdiği işlevler bakımından Putin'in çalışma ekibi ve devlet yönetimi için belirlediği kadro da nomenklaturanın çalışma prensibi ile çalışmaktadır. Toplumsal ve siyasal tüm süreçler bu sınıfın denetiminde olmuştur. Ancak bir farkla ki bu yeni ekip, nomenklaturanın mutlak egemenliğine ve denetim gücüne sahip değildir. Başkan, bu kadroyu mutlak olarak denetim altında tutmaktadır.

Denetimin bu denli belirgin olmasını, Putin'in yakın çalışma ekibinin asker ve güvenlik kökenli bürokrasiden oluşması ile açıklayabiliriz. Kadroların bu niteliği, Putin'den de kaynaklanmaktadır. Güvenilir çevre olarak daima askeri ve güvenlik birimlerinden beslenen Putin, kariyeri boyunca edindiği dostlukları ve kendi yakın çevresini de iktidara taşımıştır. Ulusal rolün belirlenmesindeki bu güvenleştirici yaklaşım, böylece anlaşılır kılınmaktadır. Bu nitelikteki kadrolar, ulusal rolün belirlenmesinde belirleyici bir etkiye sahip olmaktadır. Güvenlik konusunda gelişmiş hassasiyetleri bulunan bu kadrolar, dünyayı okurken ve Rusya'yı biçimlendirirken meseleleri güvenlikle ilişkilendirme eğiliminde olmuşlardır. Öte yandan, devlet kadrolarına asker kökenli bürokrasinin bu denli girmiş olması, siyasi kadroların

⁴⁴³ Крыштановская, *Анатомия Российской Элиты*, s. 229.

⁴⁴⁴ Греченевский Олег, "Президент Ельцин и Его "Семья"" (Oleg Grechenevskiy, Başkan Yeltsin ve "Ailesi"), <https://litresp.ru/chitat/ru/%D0%93/grechenevskij-oleg/istoki-nashego-demokraticeskogo-rezhima/76>, (26.03.2019)

⁴⁴⁵ Крыштановская, *Анатомия Российской Элиты*, s. 230.

yetersizliği olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, sivil kaynakların yeterliliği sorgulanmalıdır.

Batı Avrupa'dan çok farklı şekillerde ortaya çıkan sınıfsal yapı ve bu yapının sonucu olarak bürokratik egemenlik, Çarlık'tan İmparatorluğa, İmparatorluktan Sovyetler Birliği'ne oradan da Federasyon Rusya'sına aktarılmıştır.⁴⁴⁶ Devletçi-seçkinici değer sistemi, Putin Rusya'sının da karakteristiğini yansıtmaktadır. Şöyle ki Putin yönetiminin ifade ettiği seçkinici idari kadrolar ve bunların hareket alanının genişliği, nomenklaturanın nitelik değeril, içerik değerişimine işaret etmektedir. Petro'nun yeterli donanımda kadroları olmadığı için reformlarını hayata geçirme konusunda yaşadığı başarısızlıktan ders çıkartan Putin, kendi kadrolarını özenle seçmiş ve geliştirdiği reformları uygulayacak nitelikli ve güvenilir bir bürokratik sınıf oluşturmuştur.⁴⁴⁷

Putin'in düzenlediği merkezi otokratik yönetim, Rus devlet geleneğine dayanmaktadır ve salt liderin keyfiyetine değeril, kamuoyunun bunu meşru görmesine de yaslanmaktadır. Bu güç, her devlette belirli merkezlerde toplanmaktadır ve bu merkezler, karar verme sürecini doğrudan etkilemektedir. Modern Rusya'da, gücün yalnızca yasama, yürütme ve yargı arasında bölündüğü ama bunların da üzerinde bir güç merkezinin var olduğu bir iktidar yapısı söz konusudur. Sovyet öncesi devlet iktidarlari, tek bir merkezde toplanmıştır ki bunu Çarlık ve sonrasında İmparatorluk dönemlerinin hâkim merkezi iktidar yapılanmaları da ifade etmektedir. Sovyet döneminde de iktidar bir merkezde toplanmıştır ve bu, politbüro ile ifade edilmektedir. Bu yapılanmada merkezi otorite dışında iktidar gücü barındıran başka bir merkezden daha söz edilememektedir. Bu gücün yegâne sınırlayanı, uluslararası sistemdir. Sovyet sonrası dönemde ise iktidar gücü, birden fazla noktada birikmeye başlamıştır.⁴⁴⁸ Putin döneminde bu güç Başkanın denetiminde olmak kaydı ile Başkanlık Ofisinde toplanmıştır. Böylece Putin, elindeki söz konusu kadro ve kurumlar aracılığı ile merkezi otoriteyi mutlak biçimde denetlemektedir.

Rusya'da güçler ayrılığı, biçimsel olarak belirtilmişse de uygulamada Başkanın etkin yönetimi altında birleşmektedir. Bu noktada en belirleyici unsur, Başkanın liderlik

⁴⁴⁶ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 36.

⁴⁴⁷ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 120.

⁴⁴⁸ Крыштановская, *Анатомия Российской Элиты*, s. 217.

vasfıdır. Nitekim Yeltsin döneminde kamu kurumlarının amirleri ve bölge valileri güç elde edebilmiş ve merkezi iktidarı, merkezi yönetim ile birlikte kullanmışlardır. Oysa Putin iktidarında bu denge, merkezi yönetimin lehine değişmiştir. Yeltsin gibi etkisiz liderliklerde güç kotarmaya hevesli olan kişiler, Başkana doğrudan ulaşabildikleri oranda devlet yönetiminde etki sahibidirler. Oysa Putin gibi merkezi otoriteyi ve dahası kişisel otoritesini sisteme hâkim kılan liderin olduğu devlet yönetiminde güç, neredeyse mutlak olarak bir noktada toplanmaktadır. Yeltsin döneminde güç odakları, gerek akrabalık ilişkileri gerekse de kişisel ilişkiler yolu ile Başkanı etkilemenin ve iktidar gücüne erişmenin yollarını elde etmişlerdir. İktidarın böylesine dağılık olması çeşitli çıkar gruplarının güç mücadelesine girişmesine ve dolayısıyla merkezi otoritenin zayıflamasına neden olmaktadır. Buna kurumlar arası iktidar mücadelesi de eklenince Rusya Federasyonu, yönetim zafiyeti göstermiştir.

Böylesi bir iktidar yokluğu durumunda ne kimlik tanımı ne de ulusal rol tanımı sağlanabilir. Bizzat yönetici sınıfın önemli bir kurucu unsur olduğu ulusal kimliğin ve rolün saptanamaması ise devletin dış politikaya yönelik karar mekanizmasının işleyişinde belirsizlikler ve tutarsızlıklar meydana getirecektir. Putin'in gerek kamuoyu gerekse de devlet mekanizmasını bu yönde konsolide etmesi, hem kimlik tanımını hem de buna bağlı olarak ulusal rolün belirlenmesini olanaklı kılmıştır. Ulusal rolün belirlenmesi ve uygulanması noktasında ise 'yeni entelijansiyanın' belirleyici rolü bulunmaktadır. Entelijansiyanın belirlenmesinde ise temel belirleyici faktör, liderin bizzat kendisi olmaktadır. Böylece Putin, Rus kimliğinin, ulusal çıkarın ve kadroların biçimlenmesinde mutlak bir hareket alanına ve geniş yetkilere sahiptir. Bu yetkiler sadece yasal zeminden değil, kamuoyunun desteğinden de kaynaklanmaktadır.

2.4. Dış Politika Kaynağının Değişimi: İdeolojiden Ulusal Çıkara

Kimlik ile ulusal çıkar arasındaki ilişkiye dikkat çeken inşacı teori, dış politikanın kaynağı olarak kimlik tanımına işaret eder. Söz konusu kimliğin ürettiği etkinin dış politika yapım sürecindeki karşılığı ise ulusal rol ile saptanmalıdır. Şöyle ki, Sovyetler Birliği'nin dış politika motivasyonu, yani dış politikasına yön veren temel güdüsü, komünizm ideolojisidir. Zira devlet, kendisini komünizm ideolojisi ile tanımlamakta ve halkı milli kökeni ile tanımlamadan önce komünist olarak görmektedir.

Buradan hareketle, komünist olan ve olma potansiyeli taşıyan diğer devletler ile geliştirilecek ikili ilişkiler ve onların Batı Bloku karşısında korunması görevi, doğal olarak Sovyetler Birliği'ne yüklenmektedir. Bu bağlamda söz konusu motivasyon, dış politikanın neredeyse tek belirleyicidir. Sovyetler Birliği'nin maddi çıkarına aykırı olacak eylemleri bertaraf etme veya çıkarlarına hizmet eden durumları koruma ve yaratmaya yönelik politikası, Sovyetler Birliği dış politikasının genel görünümünü ifade etmektedir.⁴⁴⁹

Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden çekilmesi ile birlikte onun ardılı olan Rusya Federasyonu, içinde bulunduğu kimlik arayışında veya yeniden tanımlama sürecinde dış politikanın temel belirleyicisinin ulusal çıkar olduğunu ilan etmiştir.⁴⁵⁰ Bu değişim, maddi dönüşümün yanında Rusya'nın gerçek anlamda yeniden yapılandığına ve normatif dönüşüm yolu ile de yeniden kurulduğuna işaret etmektedir. Yeniden kuruluş söylemi, Rusya'nın dinamik olan devlet organizması ile ilgilidir ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile yeniden harekete geçmiştir. Söz konusu yeniden yapılanma, henüz Gorbaçov döneminde sözü edilen 'dış politikanın normalleşmesini' de beraberinde getirmiştir.

Rus kimliğinin ve dış politikaya bağlı olarak ulusal rolünün dinamizmi, Rus devletinin mekânıyla da yakından ilintili olmuştur. 16. yüzyıldan itibaren Orta Rusya olarak anılan ve Moskova merkezli bir coğrafi alanı işaret eden bölge daha sabit ve kurumsallaşmasını tamamlamış ve merkezi hakimiyetini tesis etmiş bir yapıyı ifade ederken; genişleyen ve devlete yeni eklenen bölgeler ise merkeze eklenmeye devam etmektedir. İşgal edilen her yeni coğrafya, insan unsurunu ve bunu mevcut yapıya eklemeyecek mekanizmalara olan ihtiyacı beraberinde getirmektedir. Bu dinamik inşa süreci, zamanla bir öz oluşturmuş ve bu öz, beka ile ifade edilmiştir. Bu özü çevreleyen kuşak ise daha kırılgan ve yine hareketli bir yapıyı ifade etmektedir. Bu yapı, devlet sınırlarının değişmesine eşlik etmektedir.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ A. В. Березкин, “История Внешней Политики СССР” (A. V. Berezkin, “SSCB Dış Politika Tarihi”), <http://militera.lib.ru/docs/0/pdf/hvp1.pdf>, (23.10.2018)

⁴⁵⁰ “Путин назвал единственно возможную для России национальную идею” (“Putin, Rusya İçim Tek Münkün Ulusal İdeolojiyi Açıkladı”) <https://www.rbc.ru/politics/03/02/2016/56b1f8a79a7947060162a5a7>, (23.10.2018)

⁴⁵¹ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 65.

Söz konusu dinamik yapıdan hareketle denilebilir ki Sovyetler Birliği'nin dağılması ile daralan dış çember, Rus algısında bekâ sorunu ile karşılık bulmuş ve devletin kendi hareket alanını tanımlaması yine bu bekâ meselesi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Zira bekâ, egemenlik sahasının genişliği ile ilişkilidir ve söz konusu coğrafi daralma, devletin var olma biçiminin yeniden tasarlanmasını gerektirmektedir. Komünist ideoloji coğrafi sınırların genişlemesine hizmet etmekle belirli ölçüde dış politika yaklaşımı önerse de yeni düzende temel motivasyon, ulusal çıkar olarak gelişmiş ve Rusya Federasyonu, genişleme refleksine de hizmet edecek biçimde, ulusal çıkarını yeni ulusal rol algısının temel dayanağı olarak kabul etmiştir.⁴⁵²

Coğrafyaya dayalı bekâ anlayışı, güç unsurlarına yaslanmayı ve agresif dış politika geliştirmeyi gerektirmesi bakımlarından oldukça maliyetli bir güvenlik tanımı sunmaktadır. Putin ile birlikte coğrafyaya dayalı genişleme eğilimi demode sayılsa da Abhazya, Osetya ve Kırım hamleleri, ulusal çıkarın gereği olarak açıklanmıştır.⁴⁵³ Toprak kazanımına dayalı güvenlik anlayışı, günümüz uluslararası ilişkiler normları içinde sayılmamakta ve pratiği de oldukça maliyetli olmaktadır. Söz konusu maliyet, sadece maddi unsurlarla değil, normatif unsurlarla da ölçülmektedir.

Böylesi bir konjonktürde Rusya, dış politikaya dair hem algılarını hem de söylemlerini değiştirmek durumunda kalmış, buna bağlı olarak dış politika araçlarını da değiştirmiştir. Rus karar vericiler, Sovyetler Birliği sonrası yeni dünya düzeninin gereklerine uygun olacak biçimde, ulusal rolün yeniden tanımlanması noktasında ciddi mesai harcamıştır. Ancak gerek Kozirev, gerek Primakov gerekse de İvanov dönemlerinde geliştirilen söylemler ve dış politikada takınılan yeni tavırlar, ne sert güç ne de yumuşak güç unsurlarınca desteklenmiş, böylece Rusya, Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu etki alanını yeniden kuramamıştır.

⁴⁵² “Нарышкин назвал миссией России защиту справедливости в мире” (“Naraşkin Rusya'nın Misyonunu Dünya'da Adaleti Sağlamak Olarak Bildirdi”), <https://lenta.ru/news/2016/04/02/naryshkin/>, (23.10.2018)

⁴⁵³ Нана Черная, “Аннексия Крыма: российские обещания и реалии” (Nana Çernaya, Kırım'ın İlhakı: Rus Taahhütleri ve Gerçekleri), <https://economics.unian.net/finance/898336-anneksiya-kryima-rossiyskie-obeschaniya-i-realii.html>, (23.10.2018)

Putin ise kendinden önceki liderlerin ve karar vericilerin aksine hem algıyı, hem söylemi hem de bunları destekleyen eylemi yeniden tanımlamış ve ‘yeni’ Rus devletinin dış politikasını gerçekleştirecek araçları geliştirmeye girişmiştir. Bu kapsamda girişilen bir dizi reformun konusu öncelikli olarak maddi unsurların iyileştirilmesini içerse de normatif unsurların geliştirilmesi de sağlanmıştır. Bu unsurlar demografik verilerin iyileştirilmesi, moral unsurun geliştirilmesi, kimliğin yeniden tanımlanması ve yeni bir ulusal idealin kurgulanması olarak karşımıza çıkmaktadır. En belirgin etken ise Rus dış politikasının belirleyicisi olarak ulusal çıkarın tanımlanmasıdır. Ulusal çıkarın tanımının muğlaklığı ve konuya ilişkin tartışmalar, dış politikanın temel belirleyicisinin ideoloji olmasının yerini ulusal çıkar olarak saptanmasının almış olmasını gölgelemektedir.

Putin, kuruluş sürecini tamamlamaya yönelik giriştiği reformlarını salt maddi gücü arttırmak üzerine kurgulamamıştır. Yeni yüzyıl ile birlikte Rusya, normatif anlamda da yeniden yapılanmış ve yumuşak güç unsurlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Rus modernleşmesinin en temel aktörlerinden olan I. Petro nasıl ki devletini salt kara gücü olmaktan çıkararak bir deniz gücü hâline getirmişse Putin de Sovyetler Birliği’nin dağılması ile deniz sınırları daralan Rusya’nın deniz ile olan bağlantısını, Abhazya ve Kırım hamleleri ile yeniden güçlendirmiştir.⁴⁵⁴ Söz konusu ilhaklar, coğrafyanın bekâ ile ilişkilendirilmesi ile açıklanabilse de buradaki temel söylem, ulusal çıkarların bu eylemleri zorunlu kıldığıdır. Rusya, gerek Gürcistan gerekse de Ukrayna ile olan ilişkilerinde, yumuşak güç unsurlarının yetersiz kaldığı noktada, sert güç unsurlarını devreye sokmuştur. Eylemlerin Rus ulusal rolü ile yakından ilgisi vardır zira Ukrayna, Rus kimlik tanımının vazgeçilmez bir ögesidir. Bu ülkenin, Rus kimliğinin “kurucu ötekisi” olan Batı’nın eksenine girmesine müsaade edilmemiştir. Öte yandan Gürcistan, Rusya’nın milli menfaatlerini yakından ilgilendiren coğrafyası ile ‘yakın çevre’de yer almaktadır ve ‘yakın çevre’, Rus kimlik tanımının temel öğelerindedir.

Rus dış politika motivasyonunun ideolojiden ulusal çıkara doğru evrilmesinde önemli bir husus, Kilise’nin Rus toplumsal ve siyasal yaşamında yeniden etki üretmeye başlaması olmuştur. Komünizm ile birlikte pasif bir konuma gerileyen ama sonrasında toplumsal ve siyasal hayattan tamamen çekilen Kilise, 1990’lar ile birlikte yeniden etki

⁴⁵⁴ d’Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 109

üretmeye başlamıştır.⁴⁵⁵ Yeltsin döneminde siyaset alanının hızla etkin bir aktörü hâline gelen Kilise, Putin dönemi ile birlikte bu gücünü pekiştirmiştir. Devlet ile uyum içinde çalışan Kilise'nin patriği, geniş yetkiler ve hareket alanı ile Rus kimliğinin önemli kurucu unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır.⁴⁵⁶

Kilise, her dönemde Rus kimliğinin belirleyicisi olmuştur. Özellikle III. Roma iddiasının zemini olarak Kilise, Rus ulusal rolünün algılanmasında da önemli bir kavrayış çerçevesi sunmaktadır. Düzenlenen her tören, merasim ve bayramda mutlaka din görevlileri de yer almaktadır.⁴⁵⁷ Kilise, sadece günlük yaşamı düzenleme fonksiyonu ile değil, Rus kimliğini biçimlendirme fonksiyonu ile de Rus ulusal rolünün belirlenmesinde etki sahibi olmaktadır.

Gorbaçov'un yapıcı yaklaşımı, Yeltsin'in desteklemesi ve en sonunda Putin'in himayesi ile 'devlet kilisesi' anlayışının gelişmesi, Kilise'nin Rus yaşamını belirleme kapasitesinin gelişimini göstermektedir. Öyle ki din görevlileri eğitim, kültür ve askerlikle ilgili kurumlarda belirli roller üstlenmeye ve Rus kimliğinin ayrılmaz bir parçası olmaya başlamışlardır. Elde ettiği güce karşılık Kilise, iktidarı desteklemekte ve alınan siyasi kararları kamuoyu nezdinde meşrulaştırmaktadır. Öyle ki Kilise, Rusya'nın İslam Konferansı Örgütüne üyelik girişimini desteklemektedir ve örgütteki gözlemci statüsünü savunmuştur.⁴⁵⁸

Rus devleti, Hristiyanlık dini ve Ortodoksluk mezhebi dışındaki mezhep ve din misyonerlerine kapılarını kapatmakta ve toplumun dini sağlığını bu şekilde muhafaza etmeye çalışmaktadır.⁴⁵⁹ Bu bağlamda Kilise, Rus kimliğinin temel kurucu aktörü olması nedeniyle, Rus dış politikasının hem belirleyeni hem de meşruiyet sağlayıcısı konumundadır. Komünist ideolojinin yerini alması planlanan Rus milliyetçiliğinin belirlenmesinde Kilise, kimliği inşa etme kapasitesi ile orantılı biçimde, yeni Rus iç ve

⁴⁵⁵ Эрка Микконен, “Православная церковь России крепнет под контролем президента” (Erka Mikkonen, “Ortodoks Kilisesi, Başkanın Denetimi Altında Güçlenmektedir”), <https://inosmi.ru/social/20170321/238914978.html>, (18.10.2018)

⁴⁵⁶ İlyas Kamalov, *Putin'in Rusya'sı: KGB'den Devlet Başkanlığına*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2004, s. 133.

⁴⁵⁷ Kamalov, *Putin'in Rusya'sı: KGB'den Devlet Başkanlığına*, s. 135.

⁴⁵⁸ a.g.e., s. 136.

⁴⁵⁹ a.g.e.

dış politikasının ve ulusal rol algısının önemli belirleyicilerinden biri olarak Rus yaşamındaki ayrıcalıklı yerini korumaktadır.

Rusya Federasyonu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yeniden kurulma süreci yaşarken, salt maddi değil, normatif değerlerini de yeniden yapılandırmıştır. Bunlardan biri olarak dış politika motivasyonu, kimliğin ve ulusal rolün yeniden tanımlanmasına bağlı olarak kaynağını yenilemiş ve Sovyetler Birliği döneminin ideolojik hareket noktasından ulusal çıkar noktasına evrilmiştir. Böylece Rusya uluslararası ilişkiler sistemindeki yerini, hem maddi hem normatif anlamda yeniden biçimlenmiş olarak almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINDA ASYA

İnşacı teori, uluslararası ilişkilere dâhil ettiği tarih, kültür, dil ve sosyal inşa gibi kavramlar ile yeni bir çalışma düzeyi önermektedir. Bu önerinin merkezinde ise sosyal inşa kuramı yer alır ki üçüncü bölüm, işte bu esas üzerine kurgulanmıştır. Sosyal inşa ve değişime yapılan vurgu, uluslararası ilişkiler tarihini de araştırma programına dâhil eder. Bu nedenle siyasi tarih, kimliğin kurucu ögesi olarak barındırdığı sosyal inşa süreci ile inşacı araştırma programının önemli bir unsuru haline gelir. Buradan hareketle Rusya-Asya etkileşiminde tarihi arka planı bilmek önem kazanmaktadır. Bu yolla Rusya ve Asya medeniyetlerinin karşılıklı ilişkilerini ve birbirlerini ne ölçüde inşa ettiklerini bu araştırma programı ile ele alabiliriz.

İnşacı yaklaşımı benimsemek, güç temelli ana-akım teorilerin açıklama çerçevelerini toptan reddetmek anlamı taşımamaktadır. Aksine, tam bu noktada, sistemde meydana gelen güç kaymalarını ana-akım teorilerin güç temelli yaklaşımı ile anlamlandırabilmekteyiz. Söz konusu güç temelli yaklaşımlar, küresel güç merkezinin değişmeye ve Asya'nın önemli bir güç merkezi olmaya başladığını dillendirmektedir. Buna göre Çin, Hindistan, Rusya ve Japonya gibi Asya bölgesinin temel aktörleri, Asya'yı ciddi bir güç merkezi haline getirmişlerdir. Üstelik bu, sadece yapısal bir güç kaymasını ifade etmemektedir. Asya'nın gelişim kodları da dönüşmekte ve güç birikimini bizzat kendi dinamikleri doğurmaktadır.

Bölgede yaşanan dönüşümün temel dinamiği ise ekonomidir. Ekonominin yol açtığı gelişme ise kaçınılmaz olarak siyasi etkiyi doğurmaya başlamıştır. Normatif düzlemde yaşanan dönüşüme bir bütün olarak bakıldığında görülmesi gereken temel nokta, Asya'nın dünyayı, dünyanın da Asya'yı okuma biçiminin değiştiğidir. Bu değişim, Asya'nın Rus kimliği ve Rus dış politikasının inşasındaki yerini de belirlemektedir.

Ekonomik anlamda, Asya'nın hammadde kaynağı ve üretim yeri olarak anılması noktasında, 'üretim kaynaklarını etkin biçimde kullanan bir pazar' anlayışına doğru dönüşüm söz konusudur. Dünyanın ilk sıradaki üretim yeri olan Asya, artık dünyanın en

büyük pazarından biri olarak anılmaktadır.⁴⁶⁰ Asya ülkelerinin kendileri ise üretimlerinin bir kısmını Afrika'ya ve Latin Amerika'ya taşımaktadırlar. Bu, Çin ve Malezya gibi büyük ülkeler gibi nispeten daha küçük ülkelere oluşan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) gibi birliklerde de gerçekleşmektedir.⁴⁶¹ Yaşanan ekonomik dönüşümü elbette ki bazı siyasi etkiler izleyecektir. Asya, kolonyal sömürülmüşlük tarihinin izlerini hem ekonomi ve üretim anlayışından hem de siyaset ve kamu bilincinden silmektedir.⁴⁶² Artık Asya, şüphesiz ki küresel siyasette hesaba katılması gereken bir unsur haline gelmiştir.

Asya'nın dönüşümü, Rusya'yı da içine alan küresel ölçekli bir güç kaymasını da ifade etmektedir. Rusya'nın karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu bu istikrarlı dönüşüm, hakim aktörler ile güçlü bir rekabet doğurma potansiyelini de içermektedir. Adına genel olarak "Soğuk Savaş Sonrası" diyebileceğimiz son 20-30 yıldır küresel sistemin dengeleri yeniden kurulurken Rusya, bu güç dağılımının neresinde yer alacaktır? Buna dair akıl yürütmelerde bulunabilmek için tezin konusunu da teşkil eden Asya'nın, Rus dış politikasındaki ağırlığını saptamak önemli görünmektedir.

1. RUSYA'NIN DOĞU YÖNELİMİ

Rus tarihinin arka planında doğuya yönelim, coğrafi sınırların genişlemesi ve bunun getirdiği unsurların devlet sistemine katılması biçiminde gerçekleşmiştir. Dış politikasında Batı ile yaşadığı sorunları aşma manivelası olarak görülen Doğu, Sovyetler'in dağılması ile birlikte sistemde meydana gelen yapısal dönüşümlere adapte olmak ve kendi pozisyonunu belirlemek için bir manevra alanı olmaktan öteye geçmemiştir.⁴⁶³ Putin iktidarı ile birlikte Doğu, bu defa Rus dış politikasının kriz dönemlerinde başvurduğu bir doğal refleks olmaktan fazlasını ifade etmektedir. Öyle ki

⁴⁶⁰ Vişne Korkmaz, "Ekonomik İş Birliğinden Güvenliğe: Asya'da İşlevselciliğin Ve Gücün Ötesini Düşünmek", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/26766/ekonomik_is_birliginden_guvenlige_asyada_islevselciligin_ve_gucun_otesini_dusunmek, (22.10.2018)

⁴⁶¹ Timofey Bordachev, Yevgeny Kanaev, "Russia's New Strategy in Asia", <http://eng.globalaffairs.ru/number/Russias-New-Strategy-in-Asia-16997>, (28.02.2016)

⁴⁶² a.g.m.

⁴⁶³ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 159.

bu yönelim, Rus dış politikasını belirleyen temel değişkenlerden ve ulusal rolün yapı taşlarından biri olarak değerlendirilmelidir.

Burada bahsi geçen Doğu, geniş olarak yorumlandığında, Asya kıtasının Rusya açısından belirleyici üç temel aktörden önce Rusya'nın İç Doğusunu ifade etmektedir.

1.1. İç Doğu'nun Kalkındırılması

İç Doğu, tarihi arka planında değerlendirildiğinde, Rus devletinin kurumsallaşmasında ve kalkınmasında belirleyici bir unsur olagelmıştır. Henüz 1555 yılında IV. İvan (Korkunç İvan) tarafından yapılan düzenlemeye göre elde edilen yeni topraklar, merkezi hazineye vergi vermeyi kabul etmeleri halinde kendi idarecilerini seçebiliyor ama bunlar, merkezin gönderdiği temsilcilere tabi oluyorlardı. Böylece hem merkezi yapı güçlenmekte hem de yerel yönetim anlayışı gelişmekteydi.⁴⁶⁴ Bu yönetim biçimi, şüphesiz ki geniş coğrafyanın bir gereğidir. Güç ile ilişkilendirilen coğrafi büyüklük, bir yandan beka endişelerini ortadan kaldırırken bir yandan da devletin teşkilatlanmasına ve iç gelişmelere yük bindirmektedir. Coğrafyayı güvenlikleştiren Rus güvenlik algısı, gerek kimlik gerekse de ulusal rol algısının inşasında bu unsuru referans almıştır. Rus devletinin son Başkanı Putin de benzer reflekslerle Rusya'nın İç Doğusunu kalkındırmaya ve yeniden yapılandırmaya girişmiştir.⁴⁶⁵

Rusya'nın İç Doğuya yönelimini, iç etkenler kadar Asya'nın ürettiği etki ile de açıklamak gerekmektedir. Bu bağlamda, dünyanın ekonomik merkezinin Asya-Pasifik bölgesine kayması Rusya için yeni bir manevra sahası oluşturmuştur.⁴⁶⁶ 2012 yılında Vladivastok'ta gerçekleşen Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) zirvesinde Rusya, bölgedeki ağırlığını arttıracak bir öneri geliştirmiş ve bölgenin liberalleşmesini ve pek çok kalem ürünün ticaretinin kolaylaştırılmasını önermiştir. Ayrıca dünyanın bu bölümünde gıda güvenliği konusunda önemli bir oyuncu olmaya hazır olduğunu da

⁴⁶⁴ d'Encausse, *Tamamlanmamış Rusya*, s. 69.

⁴⁶⁵ “Развитие Сибири и Дальнего Востока - приоритетные направления государственной политики” (“Sibirya ve Uzak İç Doğunun Geliştirilmesi: Devlet Politisinin Öncelikleri”), <https://bgtrk.ru/news/economy/145609/>, (22.10.2018)

⁴⁶⁶ Timofey Bordachev, Yevgeny Kanaev, “*Russia's New Strategy in Asia*”, a.g.m.

vurgulamıştır.⁴⁶⁷ Bu gibi inisiyatifler alan Rus karar vericilerin, APEC Zirvesi için ülkenin en doğusunu seçmeleri, başka bir şey daha ifade etmektedir; doğu yönelimi, artık sistematik bir politikanın süjesi olmuştur.⁴⁶⁸ Söz konusu Zirve, Rusya'nın bölgeye yönelik ilgisinin tepkisel olmadığına ve bilinçli bir stratejiye dayandığına da işaret etmektedir. Buna göre bölgeye yönelik politikalar somutlaşmakta ve hammadde ihracatına dayalı kalkınma modelinden vazgeçilmektedir.⁴⁶⁹

Bölgeye yönelik geliştirilen politikalarda tepkisellikten uzaklaşmaya başlayan Rusya, sistematik bir politika hazırlamıştır. Bu politikanın hiç şüphesiz ki tarihi arka planı da vardır. Söz konusu siyasi tarihi, Batı ile güçlü bir etkileşim içinde gelişmiş ve Rus tarih yazımının önemli bir kısmı, Batı ile geliştirilen ilişkilerden beslenmiştir. Dolayısıyla yeni binyılın başında Asya'nın, Batı ile ilişkilere bir tepkiyi veya alternatifi değil de sistemli bir politikayı ifade etmeye başlaması, Rusya için ciddi bir tarihi kırılma anlamına gelmektedir.⁴⁷⁰ Öyleyse yaşanan sürecin sancılı olmasını olağan karşılamak gerekmektedir. Şüphesiz bunun belli bir zamana ve hazırlığa ihtiyacı vardır. Rusya, bu hazırlığı son on sekiz yıldır sürdürmektedir.

Hiç şüphe yok ki bu yönelim, dış politikada yaşanan gelişmeler tarafından da etkilenmektedir. Dolayısı ile İç Doğuya yönelimi kimi zaman tetikleyen kimi zamansa güçlendiren etken, Batı ile geliştirilen ilişkilerden alınan başarısızlıklardır. Bunun tarihteki örneklerinden biri 1853 yılında yaşanan Kırım Harbi iken günümüzdeki örneği Ukrayna konusunda Batılı aktörler ile yaşanan krizdir. Bu noktadan hareketle dış politikasında çok yönlülüğü uygulayabilmek ve etki kapasitesini geliştirebilmek için Rusya, kendi ülkesini dengeli ve sürdürülebilir bir biçimde kalkındırmayı

⁴⁶⁷ “2012 Leaders' Declaration”, https://www.apec.org/Meeting-Papers/Leaders-Declarations/2012/2012_aelm, (18.05.2018)

⁴⁶⁸ Tuğçe Varol, “Dünyanın Öbür Ucunda Neler Oluyor: APEC 2012 Vladivostok”, [http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2012/09/11/6730/dunyanin-obur-ucunda-neler-oluyor-apec-2012-vladivostok_\(18.05.2018\)](http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2012/09/11/6730/dunyanin-obur-ucunda-neler-oluyor-apec-2012-vladivostok_(18.05.2018))

⁴⁶⁹ Andrew C. Kuchins, “Russia Hosting the APEC Summit in Vladivostok: Putin's "Tilt to Asia"” <https://www.csis.org/analysis/russia-hosting-apec-summit-vladivostok-putins-tilt-asia>, (18.05.2018)

⁴⁷⁰ Сергей Лавров, “Историческая перспектива внешней политики России” (LAVROV Sergey, Rus Dış politikasının Tarihi Perspektifi), <http://www.globalaffairs.ru/number/Istoricheskaya-perspektiva-vneshnei-politiki-Rossii-18019>, (04.03.2016)

öncelemektedir. Bu yönelim, ülkenin iç meselesi olmanın ötesinde, coğrafyası vasıtasıyla temas ettiği diğer aktörlerle olan ilişkilerini de belirli ölçüde biçimlendirmektedir.

Asya ile ilişkilerin düşünsel kökleri elbette ki tarihi bir arka plana sahiptir ancak Rus entelektüel ve politik eliti, 20. ve 21. yüzyıldaki küresel değişimleri takip etmekte geç kalmıştır. Rus entelektüel algısında geri kalmışlığı temsil eden Asya ekonomik, politik ve bilimsel hamlesi ile Batı ile rekabet eder hale gelmiş ve yeni binyılda küresel ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. ‘Üstün’ medeniyeti temsil eden Avrupa ise bir dizi hatalar yapmış ve krize girip gerilemiştir.⁴⁷¹ Rus elitinin Batıyı referans alan kesimi, Batı ile kültürel ve ekonomik bir bağ oluşturmuş ve Batıya bu denli odaklanınca da Asya’nın yükselişini kaçırmıştır.

Batıcı elitin yanında Asyatik boyutu ağır basan köktenciler ile Çin modeline odaklı komünistlerin arzuları da Asya’nın yükselişinin, entelektüel çevrelerin dikkatinden kaçmasına neden olmuştur. Bunun yanında Avrasyacılar, radikal tutumları ile Batıcı hâkim entelektüel sınıfın tepkisine neden olmuştur. Avrasyacılar yeni Rusya’nın, yeni Batının ve yeni Asya’nın yeni sorunlarına uzak kalmışlar ve Batı ile zıtlasma içine girmişlerdir. Bu da Asya’yı, güçlü bir yönelimden ziyade reddedilen Batıya alternatif tepkisel bir politik koz durumuna indirgemektedir.

Sovyetler Birliği’nin dağılması ile birlikte Rus entelektüel sınıfı, varlığını sürdürmek için bütünüyle Batıya odaklanmıştır.⁴⁷² Gerek sosyal etkisini gerekse maddi kaynaklarını koruma önceliğindeki elit sınıf, kendisinden beklenen yeni dönemin ideolojisini üretmek ve ulusal rolü tespit etmek için düşünsel katkı sunma görevini yerine getirmekten oldukça uzaktır. Bu hâli ile Rus entelektüel sınıfı, Asya’nın yükselişi ile epeyce geç ilgilenmeye başlamıştır. Dikkatleri bu bölgeye çeken en önemli faktör ise Avrupa ve ABD eksenli dış politikanın krizle karşı karşıya kalmasıdır. Batı ile yaşanan çıkmaz, güçlü bir politik seçenek arayışını doğurmuş ve Asya, Rus dış politikasının odağı olmaya başlamıştır.

⁴⁷¹ Сергей Караганов, “ Поворот к Азии: история политической идеи” (Asya’ya yönelim: politik fikrin tarihi), <http://www.globalaffairs.ru/pubcol/Povorot-k-Azii-istoriya-politicheskoi-idei-17919>, (04.04.2016)

⁴⁷² a.g.m.

Bu bağlamda Doğuya meyiletmek, Rus siyasetçisinin alışık olmadığı bir yaklaşımdır. Rusya'nın Doğu'ya ve dahası Asya'ya yönelimi uzun bir zihni ve politik hazırlığın ardından gerçekleşmektedir. Bu politikanın dayanaklarından biri de kendi Sibirya'sı ve Uzak Doğusu ile ilgili geliştirdiği kalkınma projesidir. Putin'in 2013 yılında Petersburg'da düzenlenen Uluslararası Ekonomik Forum'da Rusya'nın büyümesini Asya'ya yapılacak ihracata bağlaması, doğuya yönelme söyleminin pratiğe aktarılma vaktinin geldiğine işaret etmektedir.⁴⁷³

'21. Yüzyıl Projesi' olarak adlandırılan Sibirya ve Uzak Doğu'nun kalkındırılması, kendi ülkesel bütünlüğü içinde bir Doğu ile bütünleşme hamlesi olsa da, dış politik yönelimin, Asya temelli bir eksen kaymasını ifade ettiğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Zira bu proje ile birlikte, çeşitli devlet kurumlarının ve merkezi organların doğu bölgelerine taşınması gündeme gelmiştir. 2014 yazında Rusya yönetimi, konu ile ilgili önceliklerini açıklamıştır. Buna göre bazı devlet kuruluşlarının, ofislerini/temsilciliklerini bölgeye taşınması planlanmaktadır. İlk sırada RusHydro yer alırken bunu diğer kurum ve kuruluşlar takip edebilecektir. Bölgeye ilk taşınan, Federal Balıkçılık Ajansı olmuştur.⁴⁷⁴

Uzak Doğu Kalkınma Bakanlığının kurulması da, bu anlamda diğer bir önemli gelişmedir. Böylece coğrafi uzaklığın neden olduğu ihmal edilmişliğin ortadan kaldırılması ve kalkınmanın en geniş coğrafi zeminde gerçekleşmesi sağlanabilecektir.

Gelecekte, *de facto* olarak, Moskova ve St. Petersburg'dan sonra Uzak Doğu'da Rusya'nın üçüncü federal başkentinin oluşması, giderek taraftar kazanan bir görüştür.⁴⁷⁵ I. Petro'nun, başkenti Neva kıyılarına taşınmasının ifade ettiği anlam, bugün merkez yönetim organlarının Pasifik kıyılarına taşınması ile ilişkilendirilmektedir. Ne var ki bu ilişkilendirmenin vurguladığı Pasifik yönelimi, çeşitli zorluklar ile karşı karşıyadır. Her şeyden önce alt yapı yetersizlikleri mevcuttur. Rusya'nın ulaşım ağları, modern taleplere ve arzulanan dönüşüme hizmet edememektedir. Bu ulaşım ağları, Ural ve Sibirya

⁴⁷³ Fiona Hill, Bobo Lo, "Putin's Pivot: Why Russia Is Looking East", <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2013-07-31/putins-pivot>, (07.04.2016)

⁴⁷⁴ Timofey Bordachev, Yevgeny Kanaev, "Russia's New Strategy in Asia", a.g.m.

⁴⁷⁵ Караганов, "Поворот к Азии: история политической идеи" a.g.m.

bölgesini Asya, Orta Doğu ve Güney Asya pazarlarına bağlamamakta ve kara-demir yolu ulaşımının iyileştirilmesine ihtiyacı ön plana çıkarmaktadır.⁴⁷⁶

Doğu yönelimi, barındırdığı maddi güçlüklerin yanında, Rusya'yı Batıdan uzaklaşan, buna karşılık Asya'da güç üretmeye başlayan, dolayısıyla küresel istikrarsızlığa neden olabilecek bir aktör imajı ürettiği oranda, Rus dış politikasının maliyetini arttırmaktadır. Bu bağlamda Putin iktidarı, İç Doğunun kalkındırılması ile doğusunda yer alan ülkelerle geliştirdiği ilişkilerin sürdürülebilir ve dengeli olabilmesi için politikalar geliştirmeyi öncelemektedir.

1.2. Dış Doğu'nun Öncelenmesi

Rusya, Soğuk Savaşın ardından geliştirdiği dış politikasını giderek çok yönlü ve küresel ölçekli olması yönünde konumlandırmaktadır. Rus dış politikasındaki bu çok yönlülük, uluslararası ilişkilerin yeni görünümü ile de ilgilidir. Buna göre Asya'nın uluslararası ilişkilerdeki ağırlığı giderek artmakta ve bölge, küresel güç mücadelesinin konusu olmaktadır.

Yukarıda anlatılanlar ışığında düşünüldüğünde, ABD ile yaşanan rekabet temelli ikili ilişkilerin, Rusya'nın bölgedeki manevra alanını daraltmakta olduğu gözlenecektir. Öte yandan Çin ile yaşanması muhtemel siyasi ve ekonomik rekabet, bölgede istikrarsızlığın kaynağı olabilecektir. ABD, Çin'i dengelemek için geleneksel güç unsurlarını devreye sokabilir ve bölgenin militarize olmasını sağlayabilir.⁴⁷⁷ Japonya'nın silahlanmasını bu kapsamda değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bölgede kamplaşmayı tetikleyecek böyle bir olasılık, küresel istikrarsızlığın da dinamiği olacaktır.

Uluslararası ilişkilerin kendi dinamikleri, Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarının doğal engellerini de içinde barındırmaktadır. Tam bu noktada Asya ile Rusya'nın ilişkisi, yapı-yapan söylemi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Uluslararası ilişkilerin önemli bir eylem/etkileşim alanı olarak Asya, Rusya'nın dış politikasına etki ederken; Rusya da ürettiği küresel ölçekli politikalar sayesinde Asya'nın küresel konumunu inşa etmeye

⁴⁷⁶ Fiona Hill, Bobo Lo, "Putin's Pivot: Why Russia Is Looking East", a.g.m.

⁴⁷⁷ a.g.m.

devam etmektedir. Bu nedendir ki Asya, Rus dış politikasının önemli bir kurucu unsuru olmaktadır.

Rusya'nın Doğu yöneliminin önündeki bir başka sorun ise seçkinlerinin mantalitesiyle ilintilidir. Sadece aydın elitin değil, siyasi elitin de pek aşına olmadığı Doğu politikası, çeşitli istikrarsızlıklar ile karşılaşmaktadır. Buna bağlı olarak hükümet içinde yapılan çeşitli atamaların ve bölge kalkınmasını yönetecek yeni kurumların işleyişinde çeşitli aksamalar da gözlenmektedir.⁴⁷⁸ Öte yandan merkezi yönetim de bu kalkınma hamlesini kendi öz kaynakları ile gerçekleştiremeyeceğini anlamakta gecikmiştir. Bu bölgenin kalkınması için tek yolun Asya-Pasifik bölgesine ihracatı destekleyecek ve bölgeye yatırım yapacak yabancı yatırımları çekmeye bağlı olduğunu duyurarak, doğrudan yabancı yatırım için uygun şartları geliştirme girişimini başlatan hükümet, yeni kurum ve kuruluşlar yolu ile hamlesini yeniden yapılandırmak durumunda kalmıştır.⁴⁷⁹ Böylece Doğuya yönelim, kendi düşünsel arka planını oluşturarak zamanla sistematik bir yaklaşım hâline gelmeye başlamıştır. Burada önemli bir diğer husus da, kendi iç doğusunu kalkındırma hamlesinde Rusya'nın, Asyalı aktörlerle ilişkilerini yeni düzlemde geliştirmeye başlaması olmuştur.

Bu bağlamda, Rusya'nın kendi uzak doğusunu geliştirme yoluyla sağlayacağı ulusal kalkınmayı ifade eden hamleleri, bir bütün hâlinde değerlendirildiğinde, bu sürecin Asya yönelimini içerdiği de görülebilecektir. Nitekim 2015 yılında Çin ile yaptığı anlaşma ile Rusya, Avrasya Ekonomik İşbirliği ile Demir İpek Yolu Projelerini ortaklaşa hazırlayacaklarını bildirmiştir.⁴⁸⁰ Çin'in İpek Yolu Projesi hamlesine karşın Rusya da kendi ekonomik hamlesini gerçekleştirmiştir. Rusya'nın ekonomi temelli bölgesel yaklaşımı, şüphesiz ki politik ve stratejik planlarının bir ürünüdür. Adına 'Pasifik Açılımı' diyebileceğimiz bu politikanın, başarılı olabilmesi için sadece Çin ve Hindistan gibi bölgenin aktörleri ile değil, ABD gibi sistemin diğer güçlü aktörleri ile de işbirliği sağlamalıdır. Aksi takdirde bütünlükten yoksun ve cepheleştirici bir manevra olarak algılanacaktır ki, bu da dış politika maliyetlerini arttıran olumsuz bir etken olacaktır.

⁴⁷⁸ Timofey Bordachev, Yevgeny Kanaev, "Russia's New Strategy in Asia", a.g.m.

⁴⁷⁹ Караганов, "Поворот к Азии: история политической идеи", a.g.m.

⁴⁸⁰ a.g.m.

Tüm bu değişkenler incelendiğinde, Rusya'nın Asya yöneliminin salt düşünsel değil, eylemsel düzlemde de geliştiği gözlemlenecektir. Soru, söz konusu yönelimin derinliğinin ve sonuçlarının faydası ve maliyetinin ne olacağıdır. Zira uzun bir tarihi arka planda Rusya'nın Batılılaşma serüveni yatmaktadır.⁴⁸¹ Batılılaşma, iyi şeylerin hep Batıdan geldiği ve ona entegre olmak veya en azından ona yaklaşmak gerektiği fikri, kökleri I. Petro ve II. Katerina'ya kadar giden, güçlü bir siyasi düşüncedir.⁴⁸² Dahası Avrupa, Ruslar açısından yüksek ve güçlü bir medeniyeti ifade etmektedir. Dolayısıyla Asya yönelimi, bu köklü düşünceden bir kopuş olarak algılanırsa, Atlantik Açılımının önüne kolayca bir siyasi engel olarak çıkabilecektir.

Burada şunu belirtmek lazımdır ki, Rusya için 'ya Batı ya Asya' seçeneğini zorlamak makul olmayacağı gibi tehlikelidir. Rusya, dış politikasını daha geniş bir sahaya yaymayı, ABD'nin baskılarını azaltabilmeyi, ekonomik kırılmasını azaltmayı, bölge aktörleri ile işbirliğini geliştirmeyi ve AB ile ilişkilerinde manevra kabiliyetini gösterebilmeyi hedeflemelidir.⁴⁸³ Dolayısıyla bu bağlamda Asya artık, Rusya açısından Batı ile ilişkilerde bir dayanak noktası olmaktan veya Çin ile sınırlı olmaktan öte bir anlam ifade etmek zorundadır.

Ekonomik hamleler ile başlatılan ama kuşkusuz ki siyasi bir programın da ürünü olan Doğu yönelimi ile Rusya, kendi politik söylem ve eylemlerini somutlaştırmak istemektedir. ABD'nin tek kutupluluk söylemini kabul etmeyen ve çok kutupluluk söylemini dillendiren Rusya, Soğuk Savaşın mağlubu olarak değil de Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak dış siyaset izleme eğilimindedir.

İç ve dış koşullar, Rusya'yı bir Asya-Pasifik gücü yapmaya oldukça elverişlidir. Bunun için Rusya, Asya bölgesinde istikrar unsuru olmalı ve deniz aşırı tehditleri bertaraf eden bir aktör olarak öne çıkmalıdır. Ayrıca normatif değerler konusunda Asya ile

⁴⁸¹ ЛАВРОВ Сергей, “Историческая перспектива внешней политики России” a.g.m.

⁴⁸² a.g.m.

⁴⁸³ Erhan Büyükkakıncı, “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar”,

https://www.academia.edu/2076633/Vladimir_Putin_D%C3%B6nemi_Rus_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1na_Bak%C4%B1%C5%9F_S%C3%B6ylemler_Aray%C4%B1%C5%9F_ve_F%C4%B1rsatlar, (22.10.2018)

ortaklıkları vurgulama noktasında kimlik inşa edici bir sürecin doğduğu da göz ardı edilmemelidir. Avrasya düşüncesinin temellendiği Asya, çağdaş Rus düşüncesinde genellikle kimlik ve kültür ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.⁴⁸⁴ Putin ile birlikte bu yaklaşım, dış politika zemini de kazanmaya başlamıştır.

Bu noktada önemli bir başka sorunsal da, Doğu'nun Rus kimliğinde inşa edici bir öge olarak mı yoksa dış politika stratejisindeki bir gereklilik olarak mı var olduğudur. İnşacı yaklaşımın dış politikanın oluşumuna dair önerdiği kavramsallaştırmadan yola çıkılacak olursa, Asya yöneliminin her iki etkiyi de ürettiğini tespit etmek gerekecektir. Soğuk Savaşın ardından dönüşen Asya kimliği ve karakteri, Rusya'nın kimliğinin ve dolayısıyla dış politikasının da yeniden tanımlanması yönünde etki doğurmaktadır.

2. RUSYA'NIN ASYA'DA BÖLGESEL ÖRGÜTLERLE GELİŞTİRDİĞİ İLİŞKİLER

Rusya'nın Asya ile yaşadığı ve çoğu zaman da toprak kazanımı ile şekillenen ilişkiler, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ekonomik-politik bir zemine kaymıştır. Orta Asya ile Rusya'nın ilişkileri, bölgenin fethedildiği ve hâkimiyet altına alındığı 16. yüzyıla kadar gider. 16. yüzyılın başları ile birlikte Rus Çarlığı, Moğol hâkimiyetine son verip Kazan, Astrahan ve Sibirya hanlıklarını fethederek dikkatini Orta Asya bölgesine çevirmiştir.⁴⁸⁵ Bu zamandan sonra da sürekli olarak güneye ve batıya doğru yönelmiştir. Orta Asya'nın ele geçirilmesi, Rusya açısından bölgede ticari ilişkilerin güçlenmesi ve bu anlamda pozisyonunun netleşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu pozisyon, o dönem için devam eden fetihlerin de zeminini hazırlamıştır.

Orta Asya temelinde Asya ile ilişkiler, I. Petro'nun Hindistan ile kurmak istediği ticari ilişkiler yolu ile dönüşmüştür. Bu politika ile birlikte Rus devletinin bölgeye yönelik politikası ve algılaması değişmiştir. İmparatorluk, 18. yüzyılın başlarından itibaren Orta Asya bölgesini sınırlarına katmaya başlamıştır. Böylece 1880'lerde Orta Asya bölgesi neredeyse tamamen Rus sınırları içerisine katılmıştır. Rus devletine bağlanan bu bölge,

⁴⁸⁴ Sezgin Kaya, Meşdi İsmayılov, "Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı", *Rusya'nın Doğu Politikası*, (ed.) Sezgin Kaya, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 2.

⁴⁸⁵ İlyas Kamalov, "Rusya'nın Orta Asya Politikaları", (ed.) Murat Yılmaz, Ankara, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Raporu*, 2011.

hammadde bakımından merkezi besleyen ve ‘çevre’yi ifade eden bir konumda olmuştur.⁴⁸⁶

Rusya’nın bölgedeki hâkimiyet mücadeleleri, kısa zaman içinde İngiltere’nin de dâhil olduğu bir büyük oyun haline dönüşmüştür. Türkistan’ın Rusya kontrolüne girmesi ile şiddetlenen Rusya-İngiltere mücadelesi, iki devlet arasında 1907’de imzalanan ve Afganistan’ı İngiltere’nin, Orta Asya’yı ise Rusya’nın kontrolüne bırakan 1907 İngiliz-Rus Antlaşması ile sonuçlanmıştır.⁴⁸⁷ Söz konusu hâkimiyet sahası paylaşımı, 1991 yılında SSCB’nin dağılmasına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Rusya, kısa bir süre bölgeyi dış politikasının öncelikli konuları arasından çıkarmışsa da Yeltsin iktidarının ikinci döneminden sonra ama özellikle Putin yönetimi altında bölge, yeniden öncelikli hâle gelmiştir. Öyle ki yakın çevre politikasının temel odaklarından biri olan Orta Asya,⁴⁸⁸ Rusya’nın Asya kıtasına açılan bir kapı işlevini yerine getirmiştir.

Rusya, Asya ile olan ilişkilerini çeşitli araç ve yöntemlerle geliştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda modern Rus dış politikasının öncelikli alanlarından biri bölgede faaliyet gösteren ve giderek de bölgesel aktör olmaya başlayan uluslararası kuruluşlardır. Rusya, bölge politikalarını kurgularken söz konusu kurumsal aktörlerle olan ilişkilerini de son derece önemsemektedir. Zira Rusya, neo-fonksiyonalist bir yaklaşımla, mevcut örgütlerin varlık amaçlarını yeniden tanımlayarak dış politikasının araçları olarak geliştirmektedir.

2.1. Rusya’nın İnisiyatifiyle Geliştirilen Bölgesel Örgütler

Sovyetler Birliği’nin dağılması bölgede ciddi bir güç boşluğu doğurmuş olsa da Rusya, ardılı olarak Sovyetler Birliği’nin etkinlik sahasını yeniden denetlemeye girişmiştir. Ne var ki Soğuk Savaş’ın ardından maddi ve normatif gücü hızla sınırlanmış

⁴⁸⁶ Hayri Çapraz, “Çarlık Rusyası’nın Türkistan’da Hâkimiyet Kurması”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.24, 2011, ss.51-78.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/117875>, (07.12.2018)

⁴⁸⁷ Yılmaz Karadeniz, “1907’deki İngiliz-Rus Anlaşması’nın İran Siyasetine Etkisi”, *Route Educational and Social Science Journal*, C.4, S.2, 2017, ss. 222-236. http://www.ressjournal.com/Makaleler/1462708267_15%20y%C4%B1lmaz%20karadeniz.pdf, (28.03.2019)

⁴⁸⁸ Göktürk Tüysüzöğlü, “Putin Doktrini ve Muhtemel Uygulama Alanları”, <http://politikaakademisi.org/2014/04/13/putin-doktrini-ve-muhtemel-uygulama-alanlari/>, (22.10.2018)

olan Rusya, bölge ülkeleri nezdindeki sınırlı etkinliğini geliştirmiştir. Buradaki başlıca etken, Rusya'nın Sovyetler Birliği eski üyeleri nazarında ifade ettiği saygınlık ve bu ülkeler üzerinde sahip olduğu etki kapasitesidir.

Rus dış politikasının paradigması değişmiş olsa da araçları önemli ölçüde aynı kalmıştır. Bunlardan biri de Rusya'nın etkin olduğu bölgesel örgütlenmelerdir. Bunlardan ilki hiç şüphesiz ki Bağımsız Devletler Topluluğu'dur. Zira bu örgüt, SSCB'ye alternatif bir model olarak önerilmiş ve SSCB'nin Kuruluş Antlaşmasının feshedilmesine müteakip imzalanmıştır.

Yeltsin, Rusya ile 'yakın çevre' ülkeleri arasında sadece siyasi değil, organik bağlarının da olduğunu düşünmektedir. Böylece Rusya, dış politikada Atlantikçi çizgisine rağmen, yakın çevresini de hayati çıkar sahası olarak tanımlamıştır.

2.1.1. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)

Sovyetler Birliği Kuruluş Antlaşması'nın kurucu tarafları olarak Antlaşmayı fesheden Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya liderleri, SSCB üyesi ülkelere Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adıyla yeni bir yapılanma modeli önermektedir. Rusya, bu birliğin kurucu üyelerinden olacak ve 'yakın çevre' olarak nitelediği Orta Asya ve Kafkasya ülkelerini buna mutlaka dâhil edecektir.⁴⁸⁹ Siyasi, askeri ve kültürel bir alan inşa etme çabasında olan Rus devlet aklı, Sovyetler Birliği döneminin etkinliğini yeniden kurmak istemektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması Rus dış politikasında büyük etkiler meydana getirirse de bazı eski üyelerin dış politikaları arasındaki uyum, belirli ölçüde korunmuştur. Böylece BDT, Rus dış politikası için manevra alanı sağlama fonksiyonu üretebilmiştir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ A. Sait Sönmez, "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.27, 2015, <http://dergipark.org.tr/dpusbe/issue/4769/65615>, (22.10.2018)

⁴⁹⁰ Дмитрий Тренин, "Россия и страны СНГ: «взросление» отношений" (Dmitriy Trenin, Rusya ve BDT Ülkeleri: İlişkilerin Olgunlaşması), <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-i-strany-sng-vzroslenie-otnosheniy/>, (31.03.2019)

Zira üyeler, eşit statüde olsalar da Rusya, Sovyetler Birliği'nin ekonomik, politik ve askeri yapılanması gereği bu birliğin merkezi gücü olarak konumlanmaktadır.

Rusya ve eski Birlik üyeleri arasındaki politik ve ekonomik bir hareket alanı tanıyan BDT, taraflar arası ilişkileri de kurumsal kılmaktadır. SSCB deneyimi bunu oldukça kolaylaştırmaktadır. Nitekim BDT ülkeleri arasında rublenin kullanımının 1993 yılına kadar devam etmesi, enerji nakillerinin mevcut düzende sürmesi, BDT üyeleri içindeki sıcak çatışmaların Rus silahlı kuvvetlerinin müdahalesi ile çözülmesi gibi olgular bu bağlamda değerlendirilebilir.

BDT üyesi ülkelerde yaşanan renkli devrimler, Rusya'nın tutumunu sertleştirmiş ve Rusya, yakın çevresindeki nüfuzunu geliştirmeyi öncelemiştir. Ekonomi, finans askeri yardımlar ve kültür ilişkilerinin geliştirilmesi noktalarında BDT, üyeleri arasında etkin bir işbirliğinin kurulması için uygun zemini sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının esasen Rusya'nın inisiyatifi ile gerçekleştirilmiş olması, eski üyeler arasındaki iyi ilişkilerin korunmasını ve geliştirilmesini kolaylaştırmıştır.⁴⁹¹

Rusya'nın BDT ülkelerinin bağımsızlıklarını sınırladığı veya bölgede etkin olmak isteyen ABD gibi küresel aktörlere karşı ülkelerin bağımsızlıklarını koruduğu tartışmaları süre dursun Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bağımsızlıklarını birdenbire kazanmış olan ülkelere, bağımsızlıklarını pekiştirmeleri yönünde zaman kazandırmıştır. SSCB eski üyelerinin, dağılma gerçekleşikten sonra özellikle 1990'lı yıllarda Rusya'sız dış politika üretememeleri, adı geçen durumun meydana gelmesini sağlayan etmenlerden birisi olmuştur.⁴⁹²

Putin dönemi ile birlikte ise taraflar arasındaki ilişkilerin evrildiği gözlemlenmektedir. Pragmatik ve diğer üyeler ile daha eşitlikçi bir pozisyona evrilen Rus dış politikası, Rusya'nın çok kutupluluk söylemini destekleyen bir araç olarak işlev görmeye başlamıştır.⁴⁹³ Bu noktada BDT, üyeler arasındaki ilişkileri yönlendirecek güçlü mekanizmalar söz konusu olmasa da Putin, güç merkezi inşa politikasında BDT'yi güçlü

⁴⁹¹ a.g.m.

⁴⁹² “О Содружестве Независимых Государств” (“Bağımsız Devletler Topluluğu Hakkında”), <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=174>, (31.03.2019)

⁴⁹³ Дмитрий Тренин, “Россия и страны СНГ: «взросление» отношений” a.g.m.

bir politik araç olarak kurgulamaktadır. BDT üyesi ülkeler de (2014 öncesi için Ukrayna dâhil) Rus dış politikasını destekleyen bir tutum içinde bulunmakla Rus dış politikasındaki kurucu rolünü yerine getirmektedir.⁴⁹⁴

2.1.2. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)

Rusya'nın BDT örgütlenmesi ile elde ettiği kazanımların ötesinde jeo-stratejik fonksiyonları yerine getirecek bir yapılanmaya da ihtiyacı vardır. Bu operasyonel imkâna, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ile ulaşabilecektir.⁴⁹⁵ Henüz daha 1992 yılında BDT üyeleri arasında ortak savunmayı öngören bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma BDT üyesi ülkelerin savunma alanında işbirliğini kurumsallaştırmıştır. Buna göre taraflar, askeri savunma konusundaki olanaklarını ve önceliklerini bir araya getirmektedirler.⁴⁹⁶ Böylece Rusya, kendi çıkar sahasında mutlak bir etkinlik elde etmektedir. Ne de olsa sonuç üretilebilmesi için yumuşak güç unsurlarının, sert güç unsurları ile desteklenmesi gerekmektedir.

Rusya'nın öncülük ettiği savunma anlaşması, NATO benzeri bir yapılanma olsa da taraflar cepheleştirici tutumlardan kaçınmaktadırlar. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü, bölgedeki ayrılıkçı hareketlerle, uluslararası terörle ve üyelerinden herhangi birisine gelebilecek dış saldırıyla baş etmek için birlikte hareket etmeyi sağlamaktadır.⁴⁹⁷ Bu yolla sağlanan hareket alanı, BDT üyeleri arasındaki kurumsallaşmaya ve koordinasyon kabiliyetini geliştirmeye olanak vermektedir.

Çok kutupluluk söylemini geliştiren Rusya, bölgede sadece politik değil askeri alanda da etkinliğini arttırmak yoluyla güç merkezi inşa etmektedir. Yakın çevre içinde Rusya eksenli davranmayan ve bağımsız dış politika izlemeye çalışan GUAM (Gürcistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova), Avrupa kurumları ile bütünleşme ve bu bağlamda ortak bir güvenlik alanı yaratmak yönünde çalışması nedeniyle Rusya'nın geliştirmeye

⁴⁹⁴ a.g.m.

⁴⁹⁵ Договор О Коллективной Безопасности (Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Antlaşması), http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126, (31.03.2019)

⁴⁹⁶ “Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)”, <https://tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya/>, (22.10.2018)

⁴⁹⁷ Договор О Коллективной Безопасности, a.g.m.

çalıştığı güç merkezi politikasını sekteye uğratmaktadır.⁴⁹⁸ Bu nedenle Rusya, bölgesel entegrasyonu geliştirme noktasında ciddi bir çaba içerisine girmektedir.

2.1.3. Asya’da Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA)

Yukarıda anlatılanlardan hareketle denilebilir ki Rusya, entegrasyonlarını sadece genişleterek değil aynı zamanda derinleştirerek bölgedeki etkinliğini arttıran politikalar izlemektedir. Bu politika, Rusya’nın önemli bir müttefiki olarak Kazakistan tarafından da desteklenmektedir. Dönemin Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, 1992 yılında Asya’da bir güvenlik ve işbirliği süreci başlatılması önerisini geliştirmiştir. Yine Kazakistan’ın öncülüğünde geliştirilen süreç, 1993 yılında “Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansının (AİGK)” (Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia / CICA) toplanması ile kurumsallaşma sürecine girmiştir.⁴⁹⁹

AİGK ekonomik, çevre, insani, yeni sınıma ve tehditler, askeri-siyasi olmak üzere beş ana konuda Güven Arttırıcı Önlemler’in (GAÖ) uygulanması çalışmalarını yürütmeyi amaçlamakla, Rusya’nın Asya’da kurumsal işbirliğini geliştirme hedefine de hizmet etmektedir. Zira bu örgütlenme vasıtasıyla çok taraflı yaklaşımlar geliştirilecek ve Asya’da güvenlik, bölgede bulunan aktörleri konsolide edecektir. Bu vasıta ile Rusya, bölgesel güç inşasını sürdürecektir.

Sürecin hedefi, Asya’da AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) benzeri amaçlara ve kurumlara sahip bir işbirliği yapılanmasının temellerini atmaktır. Güvenlik anlayışına çok-taraflı yaklaşımlar getirilmesi yoluyla işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.⁵⁰⁰ Böylece bölgeye dışarıdan yönelecek herhangi bir aktör, AİGK gibi oluşumların sağlayacağı platformlar sayesinde engellenecektir. Bu nedenle de Rusya, benzeri teşkilatlanmaları desteklemekte ve geliştirmektedir.

⁴⁹⁸ GUAM-DEKÖ (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova-Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü), <http://www.mfa.gov.tr/guam-info.tr.mfa>, (31.03.2019)

⁴⁹⁹ “Asya’da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK)”, <http://www.mfa.gov.tr/asyada-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi.tr.mfa>, (30.03.2019)

⁵⁰⁰ Владимир Путин “Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня” (Vladimir Putin, Avrasya İçin Yeni Entegrasyon projesi-Bugün İnşa Olunan Gelecek), <https://iz.ru/news/502761>, (30.03.2019)

2.1.4. Avrasya Ekonomi Birliği

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Nazarbayev, Kazakistan'ının Rusya ile olan ilişkilerini korumayı önemsemiş ve bu bağlamda hem güvenlik hem de ekonomik alandaki işbirliklerinin kurumsallaşmasına öncülük etmiştir. AİGK gibi Avrasya Ekonomik Birliği de Nazarbayev'in önerisi olarak geliştirilmiştir. 1992 yılında güvenlik eksenli yapıyı öneren Nazarbayev, 1994 yılına gelindiğinde bu defa Avrasya Birliği önerisi geliştirmiştir. Ne var ki Rusya, hem iç hem de dış koşulları gereği bu fikri destekle(ye)memiştir.

Putin ile birlikte maddi anlamda güçlenen Rusya, bölgesinde de oyun kurucu olmaya başlamış ve 2011 yılına gelindiğinde birlik fikrini benimsemiştir. 2014 yılında Kazakistan, Rusya ve Beyaz Rusya tarafından imzalanan anlaşma ile fikir hayata geçmiştir. Birlik, Avrupa Birliği'nin yaşadığı sürece benzer biçimde önce ekonomik ve gümrük birliği alanlarında faaliyete geçmiştir.⁵⁰¹

Hızla kurumsallaşan teşkilatlanma sonucunda Avrasya Ekonomik Birliği oluşturulmuş ve AİGK ile geliştirilen güvenlik hamlesinin peşinden ekonomik hamleler ile bölgesel örgütlenme derinlik kazanmıştır.⁵⁰² Böylece Sovyetler Birliği döneminde merkezi nitelikte olan güvenlik ve ekonomik temelli hâkimiyet, Sovyetler Birliği sonrasında da tesis edilmeye çalışılmıştır. Bu yolla Rusya, bölge üzerinde ekonomik, politik, askeri ve kültürel hegemonya oluşturma noktasında gerekli araçlar geliştirmeye çalışmıştır. Böylece Rusya, bölgede sağladığı etkinlik ile küresel ölçekli politikalarını somutlaştırmaya başlamıştır.⁵⁰³

Rusya, bölgeselleşme hareketlerine öncülük etmekle ve müttefiklerinin inisiyatifleri desteklemekle hem bölgesel ekonomik kalkınmayı ve bağımsızlığı arttırmakta hem de yakın coğrafyası ile koordinasyonu en üst düzeye çıkarmaktadır. Rusya, söz konusu ilişkileri inşa eden taraf olarak öne çıkmaktadır. Yakın coğrafyasına

⁵⁰¹ Bekir Günay, "Yeni Güç Alanı Avrasya Birliği ve Türkiye", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/yeni-guc-alani-avrasya-birligi-ve-turkiye>, (06.04.2019)

⁵⁰² "Евразийский Экономический Союз" ("Avrasya Ekonomik Birliği"), <http://www.eaeunion.org/#about>, (30.03.2019)

⁵⁰³ "Миссия ЕОЭС" ("Avrasya Ekonomik İşbirliği Örgütü Misyonu"), <http://eurasianeconomic.org/997/>, (22.10.2018)

'hâkim' olması ve Sovyetler Birliği'nin eski üyelerinin en azından bir kısmı ile etkin işbirliğini geliştirebilmiş olması, çok kutuplu bir sistemin aktörü olmak hedefindeki Rusya için son derece önemlidir.

2.2. Rusya'nın Etkin Olduğu Küresel Ölçekli Örgütler

Grand Stratejisi olarak çok kutupluluk iddiasındaki Rusya için yakın coğrafyasını denetlemek elbette tali stratejilerinden yalnızca birini ifade etmektedir. Zira Rusya, Sovyetler Birliği coğrafyasında etkinliğini belirli bir oranda yeniden tesis ettiyse de Asya özelinde ve küresel düzeyde etki yaratacak kapasiteye, Çin ve Hindistan gibi Asyalı aktörlerle ulaşabileceğini görmektedir. Bu nedenle merkezinde Çin ve Hindistan'ın yer aldığı teşkilatlanmalar, Rusya'nın dış politikasının ana konularını oluşturmaktadır.

2.2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)

Rusya'nın hem çok kutupluluk hem de Asya bölgesinde etkinlik kurmak için önem verdiği bir diğer platform Şanghay İşbirliği Örgütü'dür. ŞİÖ, Çin'in inisiyatifi ile 1997 yılında kurulmuş olsa da bir anlamda Rusya'ya, Asya bölgesinde ortak liderlik sunmaktadır. Bu oluşum kapsamında üye ülkeler (Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Hindistan, Pakistan), küresel para sistemine ve finans işlemlerine alternatif geliştirmek, bölgesel terörizm ve ayrılıkçılıkla mücadele etmek ve ortak kalkınmayı sağlamak amacındadırlar.⁵⁰⁴ Bu ortaklık, ekonomik, askeri, ticari, kültürel ve politik boyutları ile küresel ölçekli etki üretme kapasitesi geliştirmiştir.

ŞİÖ üyeleri 37 milyon km² genişlikte alanı, 2,7 milyar büyüklükte nüfusu, dünya petrol rezervinin %20'sini ve doğalgazın %50'sini ifade etmektedir.⁵⁰⁵ Askeri ve finansal anlamda da kurumsallaşmasını geliştirmektedir. Ancak ŞİÖ'nün sahip olduğu etki kapasitesi, üyelerinin sahip olduğu maddi güçlerinin toplamından fazlasını ifade etmektedir. Zira Rusya ve Çin, Soğuk Savaş döneminde yakın olmayan ve bazen

⁵⁰⁴ Ли Син, Стратегия Китая и России в Шанхайской организации сотрудничества: сравнительный анализ” (Li Sin, “Çin ve Rusya'nın Şangay İşbirliği Örgütü Stratejisi: Karşılaştırmalı Analiz”), <https://www.comparativepolitics.org/jour/article/view/653>, (22.10.2018)

⁵⁰⁵ Махмуд Ваэзи, “Цели и интересы Китая и России в ШОС” (Mahmud Vazzi, Rusya ve Çin'in ŞİÖ'deki Hedefleri ve Çıkarları), <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/477/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (07.04.2019)

çatışmacı bir seyir izleyen ilişkilerini düzeltmiş ve Soğuk Savaşın ardından sisteme dair ortak beklentiler kurgulamış ve bu bağlamda iyi ilişkiler geliştirmişlerdir. Benzer şekilde aralarında kimi zaman sıcak çatışmalar yaşanan iki komşu olan Hindistan ve Pakistan da 2016 yılı itibariyle örgüte üye olmuş ve ilişkilerini düzeltme fırsatı yakalamıştır. Yine Orta Asya ülkelerinin jeo-stratejik önemi de eklendiğinde örgüt, sadece ekonomik, finansal, kültürel, demografik ve askeri kapasitesi itibari ile değil, bölgede güçlü bir istikrar unsuru ve güç merkezini oluşturması itibariyle de küresel ölçekli etki üretmektedir.

ŞİÖ üyelerinin çok kutupluluk ve ABD'nin bölgedeki etkinliğini sınırlama gibi önceliklerde konsolide olmalarına rağmen birtakım konularda yaklaşım farkı yaşadıkları da belirtilmelidir. Bu noktada Rusya, ŞİÖ'nün büyümesinden ve askeri nitelik kazanmasından yanayken; Çin, sorunlu ülkeleri dâhil etmeme ve kamplaşmama eğilimindedir.⁵⁰⁶ Yine Rusya, politik önceliklere sahipken; Çin, daha ziyade ekonomik önceliklere sahiptir.⁵⁰⁷ Benzer şekilde Hindistan ve Pakistan arasında süregelen sınır anlaşmazlığı da örgütün yapısını kırılğan kılan bir unsur olarak ortada durmaktadır. Ancak tarafları bir araya getiren ve dış politikayı koordine eden bir araç olarak ŞİÖ, Asya siyasetinde oldukça büyük bir dengeleme gücüne sahip görünmektedir. Bu dengeleme, tarafların çok kutupluluk söyleminde birleşmesi ve ABD'nin yeni dünya düzeni iddiasına karşı bir sistem önerisi geliştirmesi noktasında anlam kazanmaktadır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde ŞİÖ, üyeleri arasında ve örgüt ile Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ), BDT, ASEAN, AEB ve Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler (CICA) gibi uluslararası örgütler arasında sağladığı koordinasyon yolu ile Rusya'nın dış politikasında önemli bir araç olarak işlev görmektedir.⁵⁰⁸

⁵⁰⁶ Син, “Стратегия Китая и России в Шанхайской организации сотрудничества: сравнительный анализ”, a.g.m.

⁵⁰⁷ Екатерина Колдунова, Ниведита Дас Кунду, “Роль России В ШОС и Центральной Азии: Вызовы И Возможности”, Доклад Международного Дискуссионного Клуба Валдай, Москва, 2014, с. 45. (Ekaterina Koldunova, Nivedita Das Kundu, “Rusya'nın ŞİÖ'deki ve Orta Asya'daki Rolü: Tehditler ve Fırsatlar”, *Uluslararası Tartışma Kulübü Valdai'nin Raporu*, Moskova, 2014, s. 45.), <http://ru.valdaiclub.com/files/10085/>, (07.04.2019)

⁵⁰⁸ “Общие сведения- Внешние связи” (Genel Bilgi-Dış İlişkiler), <http://rus.sectso.org/cooperation/20151208/16875.html>, (07.04.2019)

2.2.2. BRICS

Rusya, inisiyatif kullanarak bizzat örgütlediği veya müttefiklerinin öncülük ettiği bölgesel örgütlerden başka, ortak özellikleri taşıyan aktörlerin içinde olduğu başkaca örgütler yolu ile de Asya’da hegemonya kurmaya girişmiştir. Bunlardan biri olan BRICS, 2009’da kurulmuş olup, G20’nin hızlı gelişen ekonomilerinden olan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin’in ortak teşebbüsü olarak gelişmiştir. 2011’de Güney Afrika Cumhuriyeti de katılınca örgütün ismi BRICS’e dönüşmüştür. Örgüt, üye ülkelerinin ortak hedefi, küresel ekonomiye ilişkin yeni yaklaşımlar geliştirmek ve yeni çözüm alternatifleri önermek suretiyle uluslararası ilişkiler sistemindeki etki kapasitelerini geliştirmektedir.

Rusya örgüt bağlamında jeo-stratejik bir yaklaşım geliştirirken; Hindistan ve Çin, daha ziyade ekonomik boyutu öncelemişlerdir. Mesela Rusya’nın ‘BRICS Kurulu’ önerisine Hindistan karşı çıkmış, yine Rusya’nın örgüte politik boyut katma çabasına Hindistan katılmamıştır.⁵⁰⁹ Rusya, BRICS konusunda ekonomi endeksli değil, politika endeksli düşünmektedir. BRICS ise ekonomi, finans, ticaret ve sosyal-insani alanlarda işbirliğini öncelemektedir. 2014 yılında BRICS Bankasının kurulması kararını da bu kapsamda değerlendirmek gerekmektedir.⁵¹⁰ Örgütün, üye ülke dış politikalarında farklı rolleri oynadığı ifade edilse de; ortak paydası, tek kutupluluk yerine çok kutuplu bir sisteminin yaratılması ve üye ülkelerin küresel sistemde daha geniş bir manevra alanı elde edebilmesidir.⁵¹¹

Benzerlerinden farklı olarak BRICS ülkelerini coğrafya değil, onların benzeşen amaçları birleştirmektedir; en başta gelen amaçları ise sistemi daha adil kılma çabasıdır. Bu bağlamda örgüt, Batı merkezli küresel sisteme karşı bir meydan okuma olarak da

⁵⁰⁹ Петр Топычканов, Политика в ущерб экономике: как Москва может поссориться с БРИКС (Pyotr Topychkanov, “Ekonomiye Rağmen Politika: Moskova BRICS ile nasıl çatışabilir?”), <http://www.rbc.ru/opinions/economics/10/06/2015/557816e09a794704c5d016db>, (28.05.2016)

⁵¹⁰ a.g.m.

⁵¹¹ Г. А. Мовкебаева, У.Б. Зиядинова, “Роль БРИКС как фактора нового центра силы в современной системе международных отношений” (G. A. Movkebaeva, U. B. Ziyadinova, “Modern Uluslararası İlişkilerin Güç Merkezinin Faktörü Olarak BRICS’in Rolü”), <https://articlekz.com/article/17439>, (22.10.2018)

değerlendirilebilir.⁵¹² Bu hareketin üyeleri, yükselen ekonomilerinin önündeki bir engel olarak mevcut küresel finans kuruluşlarını ya yeniden yapılandırmayı ya da onlarda eşit söz hakkı elde etmeyi hedeflemektedirler. 2014-Brezilya Zirvesinde 200 milyar dolar bütçeli bir banka kurulmasına dair alınan kararı da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.⁵¹³ Bu platform, aynı zamanda, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara alternatif bir yapılanma girişimidir. Küresel finans sistemine bu yolla müdahale etmek, mevcut küresel güç dengesini kökünden etkilemek anlamına gelmektedir. Zira BRICS ülkeleri, sadece finansal alanda değil, ekonomik, ticari ve teknik konularda da işbirliğini önemsemektedirler.⁵¹⁴

Rusya için BRICS, çok kutupluluğun ve ABD'yi dengelemenin önemli bir aracıdır. Bu platform, Rusya ve Çin'in ABD karşısındaki pozisyonunu da güçlendirmektedir. Uzun vadeli çıkarı ise küresel ve bölgesel sorunların çözümünde inisiyatif sahibi olmak, uluslararası örgütlerdeki etkinliklerini arttırmak ve küresel finans sisteminin kendi aleyhlerinde çalışmasını önlemektir.⁵¹⁵ Siyasetten bağımsız düşünülemez ekonomi, zamanla BRICS'in küresel siyasetteki ağırlığına da etki edecektir. Nitekim Rusya'nın 2014'te Brezilya'da önerdiği 'enerji birliği', enerji arz ve talebinin güvenliğini sağlamaya yönelik kurgulanmıştır.⁵¹⁶ Bu, enerji ticaretinin dolar üzerinden yapılıyor olması ve BRICS üyelerinin ulusal para birimi üzerinden ticaret yapmayı istemesi boyutu ile değerlendirilmelidir. Ayrıca Rusya, kredi değerlendirme kuruluşunun oluşturulmasını da önermektedir ki bu da Batının alandaki tekeli (Amerikan şirketleri Moody's, Fitch ve S&P) ortadan kaldırma gayesi taşımaktadır. Ancak birlik üyelerinin salt finans, ticaret, güvenlik ve siyasi çabaları, örgütün küresel ölçekte etki üretmesine yeterli olmayacaktır.

⁵¹² Глеб Иващенко, “Становление «глобального Востока»” (Gleb İvaşentsov, Stanovlenie ‘gloabnogo Vostoka’ (Küresel Doğu'nun Oluşumu), http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=5563#top-content, (29.05.2016)

⁵¹³ a.g.m.

⁵¹⁴ Гуринович Д. Ф. “Брик в Структуре Современного Мирового Порядка” (Gurinoviç D. F., “Modern Dünya Sisteminin Aktörü Olarak BRICS”), <https://research-journal.org/politology/briks-v-strukture-sovremennogo-mirovogo-poryadka/>, (22.10.2018)

⁵¹⁵ “Об участии России в межгосударственном объединении БРИКС” (“Rusya'nın Devletlerarası Birlik Olarak BRICS'e Üyeliği Hakkında”), <https://brics.mid.ru/rossia-v-briks>, (22.10.2018)

⁵¹⁶ Россия выдвинула идею создать Энергетическую ассоциацию БРИКС (Rusya, BRICS Çatısı Altında Enerji Birliğinin Kurulması Fikrini İleri Sürdü”), <https://ria.ru/economy/20150709/1123007582.html>, (22.10.2018)

Bir yandan da örgütün küresel rolünün inşa edilebilmesi ve şekillenmesi için bilimsel ve kültürel alanda politikalar geliştirilmeli ve normatif değerler üretilmelidir.

Klasik anlamda formal bir örgütlenmesi olmayan ama daha ziyade fikri ortaklığı ifade eden bir platform olan BRICS, başkaca uluslararası örgütlerle diyalog geliştirmeye de önem vermektedir.⁵¹⁷ Bu noktada, Batı merkezli dünya düzenine karşı çok merkezli bir dünya düzenini savunduğu yukarıda belirtilmiştir. 2013-Durban Zirvesinde platformun üyeleri Afrika Birliği ile görüşmüş; 2014-Brezilya Zirvesinde Güney Amerika Ülkeleri Birliği ile müzakere süreci başlatmış ve 2015-Rusya Zirvesinde ise ŞİÖ ile iletişim kurmuştur. BRICS'ten olmayan aktörler ile sürdürülen diyalogda Rusya, Asya güç merkezini öne çıkarmaktadır. İleride bahsedileceği üzere Moskova, güç merkezi inşa politikası ile uyumlu bir yaklaşımla üye olduğu uluslararası örgütlerin küresel etkinliğini arttırmak hedefinde olmuştur.

2015 yılında Milano'da yaptığı basın açıklamasında Putin, G7'nin sadece bir fikir platformu olmasına karşın ŞİÖ ve BRICS'in örgütlü yapıya ve amaçlara sahip olduğunu vurgulayarak, söz konusu örgütlenmelerin çok kutuplu bir dünya düzeninin inşasına zemin hazırladığını ifade etmiştir. Dünya düzenine dair nihai bir adlandırma henüz yapılamamış olsa da Soğuk Savaşın ideolojik anlam çerçevelerine karşın yeni dönemin ilişkilerinin karşılıklı ve çok boyutlu olacağı ortadadır. Söz konusu ilişkiler düzleminde Rusya, bölgesel örgütler yolu ile dış politika araçlarını geliştirmektedir.

2.3. Bölgesel Örgütlenmenin Rus Dış Politikasına Etkileri

Bölgesel örgütlenmeler yoluyla Rusya, dış politikasını ve bölgesel aktörler ile olan ilişkilerini koordine etmektedir. Asya'nın, Moskova'nın geliştirdiği ulusal rol ile uyumlu bir görünüm yaratacak biçimde örgütlenmesi, Rus dış politikasına ve bölgenin büyük aktörleri ile Rusya'nın ilişkilerinin kurumsallaşmasına hizmet etmektedir. Bu nedenle Rusya, süreçlerini denetleyebildiği ve müttefiklerini çok kutupluluk hedefinde konsolide edebildiği bölgeselleşme hareketlerini desteklemektedir.⁵¹⁸

⁵¹⁷ “Общие сведения” (Genel Değerlendirme”), <http://rus.sectsko.org/cooperation/>, (22.10.2018)

⁵¹⁸ Указ Президента Российской Федерации от 30.11.2016 № 640 "Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации" (Rusya Federasyonu Başkan'ının 30.11.2016 Tarihli 640

Bölge ile kurumsal ilişkilerini geliştirmenin yolunu bölgeselleşme hareketlerinde arayan Rusya, bu kapsamda siyasi, askeri ve ekonomik örgütlenme yoluna gitmektedir. Birbirlerinin görev alanlarını ihlal gibi bir risk söz konusu olsa bile Rusya, bölgesel etkinliğini bu yolla tesis etmek ve kurumsallaştırmak istemektedir. Yine bu bağlamda üye olduğu farklı örgütlenmeleri birbiri ile koordine etmek ve eşgüdümlü çalışmalarını sağlamak istemektedir. Her birinin kendi içinde farklı görev tanımları olsa da bir bütünlük içinde değerlendirildiğinde, üretilen fonksiyonlar, Rusya'nın hem Asya özelinde hem de küresel sistem bağlamında güç kapasitesini arttırmasına hizmet etmektedir.

İnşacı kuramın savladığı yapı-yapan perspektifinde değerlendirildiğinde ise Rusya'nın yukarıda bahsedilen bölgesel örgütlenmeler yolu ile bölgeye yönelik geliştirdiği politikaların çift yönlü olduğu görülmektedir. Buna göre Rusya, çok kutupluluk hedefine ulaşmak için bölgede bir güç merkezinin inşasına girişirken; bölgenin zayıf yapısının dış müdahaleye açık oluşu, Rusya'yı bu bölgede etkin olmaya zorlamaktadır. Bu noktada Rusya güçlendikçe bölgede entegrasyon ve koordinasyon geliştirmekte ve kendi küresel konumunu güçlendirmektedir. Dolayısıyla yapı-yapan etkileşimi, Rusya'nın yakın çevresinde ve doğusunda ilişkileri tesis etme girişiminde de yaşanmaktadır.

Rusya'nın bölgesel örgütlenmeler yolu ile geliştirdiği kurumsal ilişkiler, müttefikler arasındaki entegrasyonu genişletmekle kalmamış, aynı zamanda derinleştirmiştir. Zira sadece askeri ve politik alanda değil, ekonomik, finansal, askeri ve kültürel alanda da karşılıklı etkileşim gelişmekte ve sosyal inşa, Rusya ile Asya arasında giderek daha yoğun biçimde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Asya'nın güçlü aktörleri olan Japonya, Hindistan ve Çin ile Rusya arasındaki ilişkiler gelişmekte ve bu aktörler karşılıklı olarak birbirlerini inşa etmeyi sürdürmektedir. Bu nedenle adı geçen aktörler ile Rusya'nın karşılıklı ilişkilerine değinmek ve birbirlerini ne ölçüde inşa ettiklerini tespit etmeye çalışmak yararlı görünmektedir.

3. KURİL ADALARI MESELESİ VE RUSYA-JAPONYA İLİŞKİLERİ

Rus dış politikasının Asya ile ilişkilerinde öne çıkan ülkesel aktörler, Rusya'nın ulusal rolünü biçimlendiren temel unsurlardandır. Öyle ki bu unsurlar Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası sistemde hızla konumlanmış, Rusya'yı politika üretmeye zorlamıştır. Bunlardan Japonya, İkinci Dünya Savaşı'ndan kalan hukuki statüye rağmen, ikili ilişkilerin belirli ölçüde gerçekleştiği özel bir konumdadır. Barış anlaşması imzalanmadığı için hukuki anlamda halen savaş hâlinde olan iki komşu, aralarındaki toprak anlaşmazlığı ve Japonya'nın ABD ile arasındaki Güvenlik Antlaşması nedeni ile ilişkilerini normalleştirememiştir. Bu hâli ile Japonya ile ilişkiler Rus dış politikasında öncelikli sorunsal olabilmektedir.

Rus ve Japon devletleri arasındaki ilişkiler, 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır.⁵¹⁹ Güney Kuril Adaları konusunda, Japonya'nın Kuzey Toprakları olarak adlandırdığı ve bugün Rusya'nın denetiminde bulunan Iturup, Kunashir, Shikotan ve Habomai adaları, aidiyet meselesinin çözüme kavuşmaması nedeniyle aralarındaki savaş durumu hukuken sürse de taraflar, tüm bu çekişmeye rağmen ihtilafli alanları ilişkilerinin geri planında tutmayı tercih etmişlerdir. Ekonomik ve askeri anlamda ciddi bir kapasiteyi ifade eden bu iki devletin ilişkilerini incelemek, ilgi çekici olabilir. Zira aralarındaki uzlaşmazlık, sadece uluslararası politikayı değil, karşılıklı olarak ulusal rol algısını ve dolayısıyla da dış politikalarının oluşumunu yakından ilgilendirmektedir.

3.1. Tarihi Arka Plan

Tezdeki anlatımı kolaylaştırmak ve sistematize edebilmek adına, ikili ilişkileri öncelikle tarihî dönemlerine ayırmak uygun olacaktır. Taraflar arasında ilk diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1789 yılı ile İkinci Dünya Savaşı arasını 'ilk dönem' olarak kabul etmek mümkündür. Japonya ile SSCB ilişkilerinin SSCB-ABD ilişkilerinin bir fonksiyonu olduğu Soğuk Savaş döneminin ise 'ikinci dönemi' içeren sınıflandırmayı

⁵¹⁹ Canan Öykü Dönmez Kara, v.d., "Japonya-Rusya İlişkileri", *Japon Dış Politikası-Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, (ed.), A. Mete Tuncoku, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013. s. 153.

ifade ettiği söylenebilir. ‘Son dönem’ olarak ise Soğuk Savaş sonrası, yani 1991 ile 2018 yılı arasındaki devreyi kabul edebiliriz.

3.1.1. İlk Dönem İlişkiler

İkili ilişkilerin arka planına bakıldığında, diplomasiden önce ekonomik ilişkilerin başladığı görülmektedir.⁵²⁰ Rusların 16. yüzyılın başında Orta Asya’ya yönelik başlayan işgal girişimleri ancak 19. yüzyılda tamamlanmıştır. Orta Asya’nın ele geçirilmesi aynı zamanda Rus Çarlığı açısından bölgede ticarî ilişkilerin pekişmesi ve ekonomik olarak güçlenmesi anlamına da gelmektedir. Böylece 1880’lerde Orta Asya bölgesi neredeyse tamamen Rus sınırları içerisinde yer almıştır.⁵²¹ Rus hâkimiyetinin Atlantik’e doğru yayılmaya devam etmesi ile Japonya da Rus ilerlemesine konu olmuştur. Buna karşın Japonya da ana karaya doğru genişleme faaliyeti içindedir. Özellikle Kore Yarımadası ve Çin üzerindeki etkisini genişletmektedir. 1792 yılında Rus tarafının girişimi ile başlayan ekonomi temelli ve sınırlı ilişkiler, iki taraf arasında gergin bir seyir izlemiştir.⁵²²

Uluslararası hukukun o dönemler itibariyle, toprak kazanımı konusunu henüz düzenlemediği bir uluslararası ilişkiler sisteminde taraflar, coğrafi yakınlık nedeniyle sürekli karşılıklı tehdit algısı üretmişlerdir. 1855 yılında ise diplomatik ilişkileri kurmak amacıyla Rus tarafının inisiyatifi sonucu iki devlet arasında “Ticaret, Seyrüsefer ve Sınırlandırma” Antlaşması yapılmış ve diplomatik ilişkiler böylece kurulmuştur.⁵²³ Şimoda Limanı’nda imza edilen antlaşmasının, orta deniz sahasındaki adaları taraflar arasında paylaştığı da görülmektedir. Buna göre Iturup Adası ve güneyi Japonya’nın; Urup Adası ve kuzeyi ise Rus Çarlığı’nın toprakları olarak saptanmıştır.⁵²⁴

Harita 1: 1866-Ticaret Seyrüsefer ve Sınırlandırma Antlaşması’na Göre Dönemin Rus-Japon Sınırı

⁵²⁰ a.g.e., s. 155.

⁵²¹ Kamalov, “Rusya’nın Orta Asya Politikaları, 2011.

⁵²² Сергей Лавров, ““Непростая история”: как развиваются российско-японские отношения” (Sergey Lavrov, ““Sıradışı Tarih”: Rusya-Japonya İlişkileri Nasıl Gelişmektedir”), <https://tass.ru/politika/1787759>, (25.10.2018)

⁵²³ Minister of foreign Affairs of Japan, “150th Anniversary of the Establishment of Diplomatic Relations between Japan and Russia”, <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/150th/index.html>, (10.04.2016)

⁵²⁴ “Japonya’da Kuril Adaları konusu yine gündemde”, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/japonya-da-kuril-adalari-konusu-yine-gundemde/136041/>, (25.10.2018)

Kaynak: “Kuril Adaları Sorunu”, <https://www.diplomatikstrateji.com/kuril-adalari-sorunu/>, (erişim:08.04.2019)

Rusya'nın doğuya, Japonya'nın ise Asya anakarasına doğru etkinliğini arttırması, bu iki devleti askeri bir rekabete de sokacaktır. Direkt karşı karşıya gelmekten çekinen taraflar, Çin ve diğer bölgeler üzerinde rekabet halindedir.⁵²⁵ Taraflar arasında süren rekabet, 7 Mayıs 1875'te St. Petersburg'da imzalanan Sakhalin-Kuril Değişim Antlaşması ile aradaki deniz ve kara sınırlarını yeniden değiştirmiştir. Buna göre Japonya'nın kontrolündeki Sakhalin toprağı Rusya'ya devredilmiş, Kuril Adaları ise Japon devletinin kontrolüne geçmiştir.⁵²⁶

1904 yılına gelindiğinde ise taraflar bu defa doğrudan bir savaşın içinde yer almıştır. Rus Çarlığının doğu Asya'da yayılcı politika izlemesi Japonya'yı rahatsız etmiş ve taraflar, bölgenin paylaşımı konusunda ortak bir karar geliştirememiştir. Bunun üzerine Japonya, Rus kontrolündeki Port Arthur'a ani bir saldırı düzenlemiş ve savaş, Rusların bir dizi yenilgi alması ile 1905 yılında Japonya'nın galibiyeti ile sonuçlanmıştır.⁵²⁷ ABD'nin arabuluculuğunda başlatılan barış görüşmeleri, 1905 Portsmouth Antlaşmasının imzalanması ile sonuçlanmıştır. Buna göre Japonya, savaşın

⁵²⁵ Dönmez Kara, v.d., “Japonya-Rusya İlişkileri”, s. 158.

⁵²⁶ Emine Akçadağ, Elnur İsmayilov, “Ukrayna Krizinin Rusya ve Japonya Arasındaki Kuril Adaları Sorununa Etkisi”, *Uluslararası İlişkiler*, C.XII, S.48, ss. 95-115.

⁵²⁷ Hüseyin Hilmi Aladağ, “Osmanlı Devleti Zaviyesinden 1904-1905 Rus-Japon Harbi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.36, 2016, ss. 579-606, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/267908>, (09.04.2019)

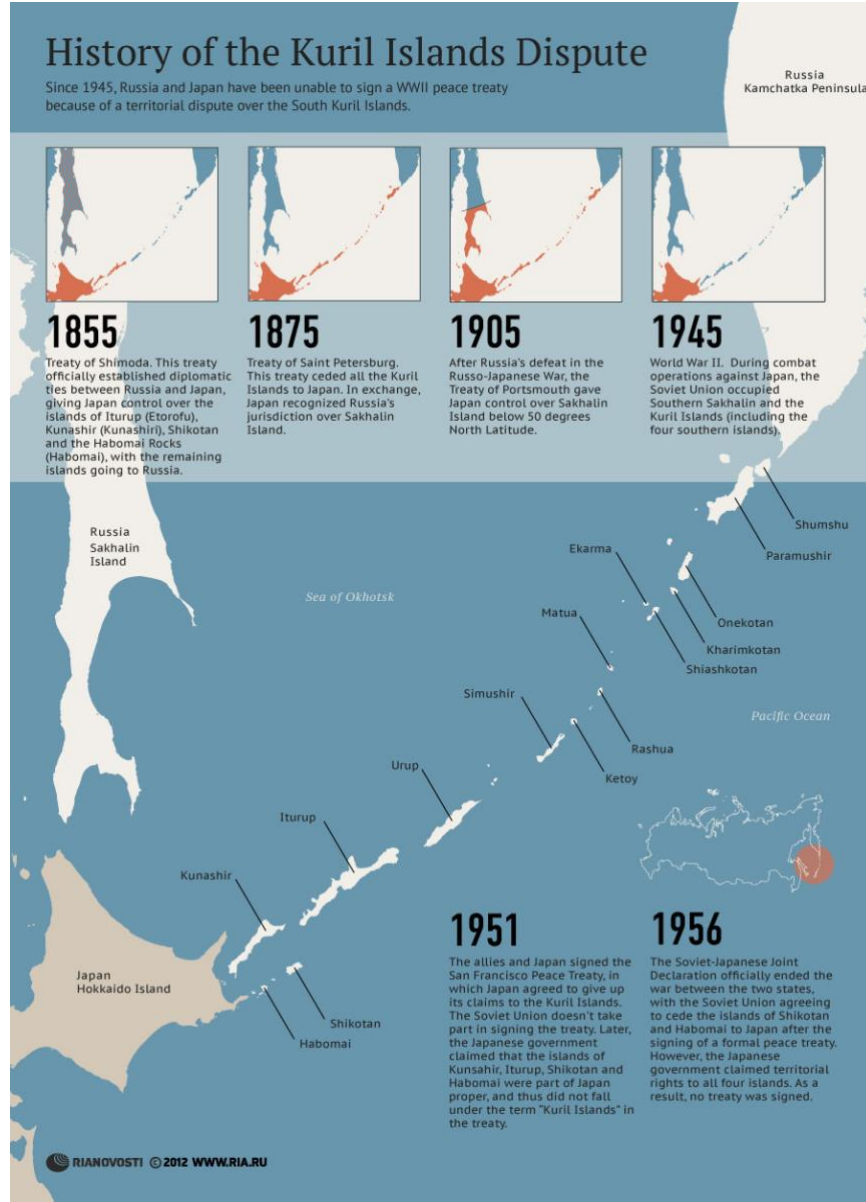
galip devleti olarak Sakhalin Adasının yarısını denetimine geçirmiş ve Rusya'nın elinde bulunan çeşitli imtiyazların da yeni sahibi olmuştur. Buna göre Rusya, Japonya'nın Kore üzerindeki egemenlik haklarını tanımış; Çin'de elde ettiği imtiyazları Japonya'ya devretmiştir. Diğer bir sonuç olarak ise Rusya'nın Mançurya üzerindeki bütün hakları feshedilmiştir.⁵²⁸

Savaş, Asyalı devleti olarak Japonya'nın Avrupalı bir devlet olarak Rusya'yı yenmesi itibariyle de önemlidir zira bu, modern çağda Asyalı bir devletin Avrupalı bir devlete karşı galip geldiği ve modern endüstrinin kullanıldığı ilk savaştır.⁵²⁹ Asya'da güç dengesinin değiştiren savaş, hem Rus devletinin Avrupalı olarak kabul edilmesi hem de ABD'nin uluslararası sisteme dâhil olmaya başlamasının işaretini taşıması itibariyle de önemlidir. Bu bağlamda Japonya, Rusya'nın kimliğini ve bölgedeki varlığını biçimlendiren bir aktör olarak, ilişkilerinin ilk döneminden itibaren iki devlet arasındaki sosyal inşanın süjesi olmuştur.

Başlık 2: Rusya ve Japonya Arasındaki Siyasi Sınırların Değişiminin Tarihsel Süreci

⁵²⁸ Erkin, Ekrem, "Japonya-Rusya Kuril Adaları Sorunu ve Çin", <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/japonya-rusya-kuril-adalari-sorunu-ve-cin/2465>, (08.04.2016)

⁵²⁹ Stephen Kotkin, "Russia's Perpetual Geopolitics", <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics>, (03.09.2016)

Kaynakça: "History of the Kuril Islands Dispute", <https://sptnkne.ws/c3Vw>, (erişim:09.04.2019)

Buna mukabil Japonya ise Tokugawa yönetiminin izolasyonist politikası ile yabancıların ülkeye girişini yasaklarken Japonların da dışarıya çıkışına engel olmuştur. Hollanda bunun istisnasıyken 1618-1853 yılları arasında Japonya dış dünya ile ilişkilerini, büyük oranda kapatmıştır.⁵³⁰ Japonya'nın, dış dünya ile geliştirdiği ilişkiler ancak ekonomi temelli kalmaya devam etmiştir. 1853 yılında ABD'nin devreye girmesi

⁵³⁰ A. Nuri Yutdusev, "Japonya'nın Avrupa Uluslararası Toplumuna Entegrasyonu", (ed.) A. Mete Tuncoku, *Japon Dış Politikası-Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013. s. 12.

ve ardından Rus Çarlığının girişimleri ile kurulan ilişkilerin sonucu Japonya yeni bir gelişim süreci içine girmiş ve Meiji restorasyonu ile modern Japonya devleti ortaya çıkmıştır.⁵³¹ Hızla sanayileşen ve gelişen Japonya, bölgesinde uluslararası ilişkilerin etkin bir üyesi hâline gelmiştir.

1917-Ekim Devrimi sonucu kurulan SSCB ile modern Japonya'nın ilişkileri ise 26 Şubat 1925 yılında tesis edilmiştir. Hitler Almanyası'nın gölgesinin düştüğü Avrupa'da siyaset kızılsınca SSCB ile Japonya 1941'de Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalamıştır. İkinci Dünya Savaşı ve sonrası siyasetinin ruhuna uygun olarak SSCB, 9 Ağustos 1945 tarihinde Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Böylece İkinci Dünya Savaşı sonrası Rus-Japon ilişkileri, uzun soluklu bir anlaşmazlık devresine girmiştir.

3.1.1.1. Soğuk Savaş Döneminde İlişkiler

İkinci Dünya Savaşı sonrası ikili ilişkileri, ABD faktöründen bağımsız düşünmek olanaksızdır. Japonya, 1951 San Francisco Barış Antlaşması'nın ardından ABD ile Karşılıklı Güvenlik Antlaşması imzalamıştır. SSCB, Japonya ile imzalanan Barış Antlaşmasına, SSCB çıkarlarını açıkça korumadığı ve Japonya'yı silahlandırmanın önünü açtığı düşüncesiyle katılmamıştır. SSCB'nin tavrını belirleyen unsur ise şüphesiz ki antlaşmanın, bölgede ABD etkinliğini somutlaştırmasıdır.⁵³² Her on yılda bir yenilenmesi öngörülen ABD-Japonya Karşılıklı Güvenlik Antlaşmasına göre ABD, Japonya'da üs elde edecek ve Japonya'nın askeri güvenliğini sağlayacaktır.⁵³³

Bununla amaçlanan, Japonya'nın silahsızlandırılması olsa da ABD, Asya-Pasifik bölgesinde oldukça kritik bir askeri üs elde etmektedir. Japonya'nın Çin ile

⁵³¹ Hasan Fatih Seval, "Japon Kalkınmasının Temel Taşı: Meiji Restorasyonu ve Iwakura Heyeti", *İş ve Hayat Dergisi*, C.3, S.2, 2017, https://www.sekeris.org.tr/dergi/multimedia/dergi/55_japon_kalkinmasinin_temel_tasi_meiji_restorasyonu_ve_iwakura_heyeti.pdf, ss.101-118, (25.10.2018)

⁵³² М. И. Крупянко, Л. Г. Арешидзе, СССР на Сан-Францисской мирной конференции 1951 г.: поучительные уроки национальной истории/ М. İ. Krupyanko, L. G. Areşidze, "SSCB, 1951 San Francisco Konferansında: Ulusal Tarihin Eğitici Dersleri", <https://histrf.ru/uploads/media/default/0001/26/2b9be5037ae5eeb5841f22dc375cf679914e6295.pdf>, (25.10.2018)

⁵³³ Ministry of Foreign Affairs of Japan, "Japan-U.S. Security Treaty", <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html>, (28.04.2016)

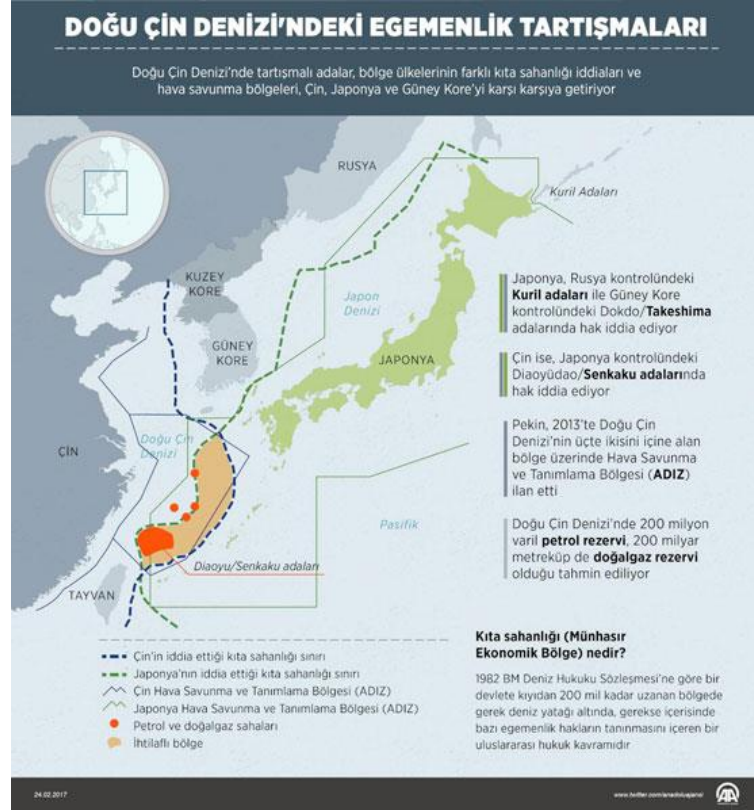
Senkaku/Diaoyu Adaları⁵³⁴ ve SSCB ile Kuril Adaları konusunda yaşadığı ihtilaflar düşünüldüğünde, ABD askeri güvencesinin Japonya için ciddi bir gereklilik olduğu ortadadır. ABD askeri güvencesinde olan Japonya, askeri harcamalarını ülkenin kalkınmasına yönlendirmeyi tercih etmiş ve SSCB ile ilişkilerinde makul olmayı öncelemiştir.⁵³⁵ ABD, SSCB ve Çin'e karşı kritik askeri konum elde ederken; SSCB, Japonya'nın BM üyeliğini geciktirmiş ve Japonya'yı uluslararası toplumdan izole etme eğilimi sergilemiştir.⁵³⁶ Böylece SSCB, Kuriller konusunda geri adım atmaya niyeti olmadığını ve pozisyonunu, ABD'nin bölgedeki varlığını göz önünde bulundurarak yapılandırdığını ortaya koymuştur.

Harita 3: Doğu Çin'de Egemenlik Tartışmaları

⁵³⁴ Emine Akçadağ Alagöz, "Doğu Çin Denizi'nde Gerginlik: Senkaku/Diaoyu Adaları Sorunu", <http://www.bilgesam.org/incele/130/-dogu-cin-denizi%E2%80%99nde-gerginlik--senkaku-diaoyu-adalari-sorunu/#.XLb5IOgzbcs>, (17.04.2019)

⁵³⁵ Beina Xu, "The U.S.-Japan Security Alliance", <http://www.cfr.org/japan/us-japan-security-alliance/p31437>, (28.04.2016)

⁵³⁶ Elif Burcu Güngoğdu, "21. Yüzyılda Yükselen Çin'e Karşı ABD-Japonya İttifakı", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/01/03/7359/21-yuzyilda-yukselen-cine-karsi-abd-japonya-ittifaki>, (28.04.2016)

Kaynakça: Fuat Kabakçı, Tevfik Durul, “Doğu Çin Denizi'ndeki Egemenlik Tartışmaları”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-cin-denizindeki-egemenlik-tartismalari/758351>, (erişim:17.04.2019)

Soğuk Savaş'ın; kendisini artık güçlü biçimde hissettirdiği 1950'li yıllar, ABD ile SSCB'nin hızla cepheleştiği bir uluslararası ilişkiler dönemini yansıtmaktadır. SSCB-ABD gerginliği, SSCB-Japonya ilişkilerinde de karşılık bulmaktadır. 1947'de kabul edilen Japon Anayasasının 9. maddesi askeri kuvvet bulundurmaya yasaklıyor olsa da Japon yönetimi, 1954'te Milli Savunma Kuvvetleri'ni oluşturmuştur.⁵³⁷ SSCB ise Japonya ile imzalanan Barış Antlaşmasına katılmamasına paralel olarak, toprak ihtilafı konusunda tavizsiz davranmaktadır.

Barış Antlaşması imzalamamış taraflar arasında savaş durumu hukuken devam etse de taraflar, savaşın fiilen son bulduğunu ve diplomatik ilişkilerin kurulduğunu, 1956 yılında Ortak Deklarasyon ile duyurmuşlardır.⁵³⁸ Tarafların pozisyonları, İkinci Dünya Savaşı sonrası yorumlama konusunda farklılık göstermektedir. Japonya, San Francisco

⁵³⁷ Xu, “The U.S.-Japan Security Alliance”, a.g.m.

⁵³⁸ “Межгосударственные отношения России и Японии” (“Rusya ve Japonya arasında hükümetler arası ilişkiler”), <http://ria.ru/spravka/20151019/1301742918.html>, (10.04.2016)

Bariş Antlaşmasının Kuril Adaları demekle Kuzey Topraklarını kastetmediğini, SSCB'nin işgali altındaki adaların (Iturup, Kunashir, Shikotan ve Habomai) Hakkaido Adasının doğal uzantısı olduğunu savunmaktadır.⁵³⁹

İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru SSCB, geçerli olan Tarafsızlık Antlaşmasını ihlal ederek Japonya'ya savaş açmış ve işgallerini, Japonya'nın Potsdam Deklarasyonu'nu, yani teslim olmayı 2 Eylül'de kabul etmesine rağmen, 5 Eylül 1945'e kadar sürdürmüştür.⁵⁴⁰ Japonya'nın iddialarına göre SSCB, yasal dayanağı olmadan Kuzey Topraklarını kendi sınırları içine katmıştır.⁵⁴¹ Buna karşın SSCB ise San Francisco Bariş Antlaşması ile Japonya'nın bu topraklardan feragat ettiğini savunarak savaş hukuku gereği SSCB'nin işgal ettiği toprakları savaş tazminatı olarak ele geçirme hakkı olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁴²

SSCB, Atlantik'e çıkışı olan Shikotan ve Habomai adalarını Japon tarafına vermeyi kabul ederken Japonya, söz konusu dört adanın bir bütün olarak iadesini istemiş, bunun üzerine Bariş Antlaşması imzalanamamıştır. Diplomatik ilişkilerini tesis eden taraflar, meselenin ileri bir tarihte yeniden ele alınmasını kabul etmiş ve aralarındaki ihtilafa rağmen ilişkilerini geliştirme amacı taşıdıklarını ortaya koymuşlardır.⁵⁴³

1957 yılında Japonya, Ulusal Savunma Temel Politikası'nı benimsemiş ve savunma odaklı bir politika izleyeceğini, ülkeyi ancak dış saldırılardan korumakla yükümlü bir silahlı güç geliştireceğini, hiçbir zaman ulusal bir askeri güç olmayacağını ve nükleer silah geliştirmeye çalışmayacağını beyan etmiştir.⁵⁴⁴ Ancak 1960'ta Japonya, ABD ile 1951'de imzalamış olduğu Karşılıklı Güvenlik Antlaşmasını revize etmiştir. Japonya'nın bu manevrası üzerine SSCB, daha önce Japonya'ya devretmeyi kabul ettiği Habomai ve

⁵³⁹ Minister of Foreign Affairs of Japan, "Northern Territories Issue", <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/overview.html>, (15.04.2016)

⁵⁴⁰ "Potsdam Declaration: Proclamation Defining Terms for Japanese Surrender", <http://www.atomicarchive.com/Docs/Hiroshima/Potsdam.shtml>, (25.05.2018)

⁵⁴¹ Minister of foreign Affairs of Japan, a.g.m.

⁵⁴² Büşra Ongur, "Rusya Federasyonu'nun Uzakdoğu Politikası", https://www.academia.edu/20285380/Rusyan%C4%B1n_Uzakdo%C4%9Fu_Politikas%C4%B1_Japonya_Kuzey_ve_G%C3%BCney_Kore_%C3%87in, (25.10.2018)

⁵⁴³ a.g.m.

⁵⁴⁴ Emine Akçadağ Alagöz, "Japon Savunma Politikası ve Askeri Gücü", http://www.bilgesam.org/incele/1844/-japon-savunma-politikasi-ve-askeri-gucu/#.VyIfW_mLTIU, (28.04.2016)

Shikotan adalarını, ancak Japonya'daki tüm yabancı güçler ülkeyi terk edince ve Barış Antlaşması imzalanınca devredeceğini duyurmuştur.⁵⁴⁵ Böylece SSCB ile Japonya arasındaki ilişkilerin, ABD'nin bölgedeki varlığına ve Japonya üzerindeki egemenliğine endeksli olduğu yeniden ortaya konulmuştur.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, uzun zamandır Rusya ile Japonya arasında bir türlü çözülemeyen ve Soğuk Savaş sonrasında da devam eden Kuril Adaları anlaşmazlığı, güncel tüm gelişmeleri değerlendirebilmek adına ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir.

3.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası İkili İlişkiler

Yaşanan sınır anlaşmazlığı nedeniyle iki ülke arasında bir Barış Antlaşması imzalanamamış olsa da Japonya, 27 Ocak 1992'de Rusya Federasyonu'nu, SSCB'nin ardıl devleti olarak tanımıştır.⁵⁴⁶ Ülkelerin birbirlerini karşılıklı olarak *de jure* tanımalarına ve diplomatik ilişki kurmalarına rağmen sözü edilen Barış Antlaşması bir türlü imzalanamamıştır. İki devlet arası ilişkilerdeki temel faktör, Güney Kuriller/Kuzey Toprakları anlaşmazlığı olarak belirtilebilir. Rusya ve Japonya, mesele ile ilgili olarak çeşitli dönemlerde bir araya gelmişlerdir. Örneğin, 1997 yılında Japon Başbakan Hashimoto ile Rusya Başkanı Yeltsin'in katıldığı görüşmelerde Japonya, 1956'dan beri ilk ve son defa bir öneri getirmiştir. Öneri, Etorofu ve Uruppu arasındaki sınırla ilgilidir.⁵⁴⁷ Bu, 1855 yılında yapılan sınır antlaşmasına atıf yapmaktadır ancak taraflar arası görüşmeler, barış antlaşması ile bir türlü sonuçlanmamıştır.

Her iki taraf da, meselenin hakkaniyet sınırları çerçevesinde çözümünden yana olmakla birlikte, pozisyonlarını koruma konusunda tavizsiz davranmışlardır. Taraflar arasında gerçekleşen görüşmeler, prensipte çeşitli ortak noktaları saptamaktan fazlasını

⁵⁴⁵ Dönmez Kara, v.d., "Japonya-Rusya İlişkileri", s. 172.

⁵⁴⁶ Российско-Японские Отношения (Rusya-Japonya İlişkileri), <http://archive.mid.ru/bdcomp/ns-rasia.nsf/1083b7937ae580ae432569e7004199c2/1c1278e337719c99c32579280036babf!OpenDocument>, (10.04.2016)

⁵⁴⁷ Dönmez Kara, v.d., "Japonya-Rusya İlişkileri", s. 195.

ifade etmemiştir. 2003 yılında imzalanan Ortak Deklarasyon, taraflar arasında ulaşılmış bir ‘eylem planı’ olarak kabul edilmiş ve bir yol haritası sunmuştur.⁵⁴⁸

İki ülke henüz bir antlaşmaya varamamış olmalarına rağmen, aralarındaki diyalogu en üst düzeyde sürdürmektedirler. 2013 yılında Japonya Başbakanı Sindzo Abe, Rusya’yı ziyaret etmiş ve bu ziyarette politik, ticari, kültürel, insani ve diğer pek çok konuda ikili mutabakatlar sağlanmıştır. Yol haritası olarak adlandırılan bu antlaşmaların ardından tarafların dışişleri ve savunma bakanlıkları arasında 2+2 formatında bir istişare mekanizması oluşturulması kararı alınmıştır.⁵⁴⁹ Taraflar G-8, G-20 ve Asya-Atlantik Ekonomi Forumu gibi uluslararası platformlarda da üst düzey görüşmeler gerçekleştirmekte ve siyasi diyaloglarını korumaktadırlar. 2014 Soçi Kış Olimpiyatlarının açılış törenine Şindzo Abe bizzat katılmıştır. Asyatik kültür anlayışı içinde değerlendirildiğinde bu ziyaretin, güçlü bir iyi niyet göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Taraflar, bir yandan nihai barış antlaşmasının sağlanması yönünde çaba harcarken, öbür yandan da ikili ilişkilerin dinamiği olan ekonomiyi öncelemektedirler.

Gerek Japonya gerekse Rusya, yönetici elitleri itibariyle, milliyetçi çizgiler taşıyıcılar da pragmatik kadrolar tarafından yönetilmektedirler. Bu da, sorunlu alanların geri planda tutulmasını fakat ekonomi gibi pragmatik alanların öne çıkmasını sağlamaktadır. Bu yolla taraflar ekonomik alanda işbirliği geliştirmişlerdir. Ticari ilişkileri oldukça hacimsiz olsa da taraflar yeni işbirlikleri ve yatırımlar için ortak çalışma sürdürmektedirler.⁵⁵⁰

Rusya-Japonya ilişkilerini sadece içsel unsurlarla ele almak ve sistemik etkileri göz ardı etmek, açıklamaları ve çıkarımları zayıf kılacaktır. Askeri gücü sembolize eden Rusya ile ekonomik gücü temsil eden Japonya arasındaki ilişkilerinde ABD, önemli ölçüde belirleyici bir aktördür.

Tarihte ve güncelde Japonya’nın dışı kapanma dönemine son veren ABD⁵⁵¹, bugün de bu iki ülkenin uluslararası konumunu belirleyen temel aktör rolündedir. Bunun en son

⁵⁴⁸ “Российско-Японские Отношения”, a.g.m.

⁵⁴⁹ “Межгосударственные отношения России и Японии”, a.g.m.

⁵⁵⁰ “Rusya ve Japonya’nın Ortak Yatırım Hamlesi”, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201605061022601247-rusya-japonya-putin-abe-ekonomi/>, (22.05.2018)

⁵⁵¹ Yutdusev, “Japonya’nın Avrupa Uluslararası Toplumuna Entegrasyonu”, ss-13-14.

örneği, Japonya'nın, Ukrayna krizi nedeniyle Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlara katılmasıdır. Japonya'yı bu yönde motive eden iki temel unsur olduğunu belirtebiliriz. Bunlardan ilki şüphesiz, ABD ile aynı pozisyonu koruma refleksinde davranmasıdır. Şinzo Abe yönetiminin, Rusya ile olan ilişkilerine zarar vermek istemese de, ABD'ye rağmen bir karar alması beklenemez. Nitekim Japon tarafı, ABD'nin 2014-Kırım meselesi sonrasında Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara katılmalarının Japonya için sembolik olduğunu belirtmekten kaçınmamıştır.⁵⁵² Bir diğer motivasyon unsuru ise Kırım konusunda Rusya'nın tavrına sessiz kalınamayacak boyutta olunmasıdır. Kuril Adaları meselesinde Rusya'nın ilhakını gayrimeşru bulan Japonya, Rusya'nın Kırım konusundaki ilhakını da benzer bir motivasyonla eleştirmek durumunda olmuştur. Bu arada Japonya'nın, sadece Rusya ile değil, başka komşuları ile de bazı toprak ihtilafları içinde olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Kendi dış politikasında tutarlı olmak açısından da Tokyo yönetimi Rusya'nın Ukrayna konusundaki tutumunu reddetmek durumundadır.

Dolayısıyla Rusya ve Japonya arasındaki ilişkileri etkileyen Kuril Adaları meselesini de özel olarak ele almak gerekmektedir. Bu iki etken birbiri ile de doğrudan ilişkilidir. Kuril Adaları sorununun ABD-SSCB mücadelesinden miras kaldığı unutulmamalıdır. Öte yandan bu mesele, Rusya ile ABD arasında Asya ekseninde devam eden rekabetin de konusudur.

3.2. 'Uzak' İki Komşunun (Sorunlu) İlişkileri: Kuril Adaları Anlaşmazlığı

BM kurucu şartının güç kullanımını düzenleyen maddesine ve savaşı yasaklayan uluslararası hukuk anlayışına rağmen Rusya ve Japonya, 21. yüzyıl uluslararası ilişkiler sisteminde hukuken savaş halinde olan iki devlet olmaya devam etmektedir. Asya-Pasifik'in jeo-stratejik değeri yüksek olan bu bölgesini paylaşan iki komşu devlet, aralarındaki toprak ihtilafını çözemedikleri için İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bir Barış Antlaşması imzalayamamış, dolayısıyla aralarındaki savaşa hukuken bir son verememişlerdir. Ancak taraflar, Güney Kurillerin veya Japon söylemine uygun olacak

⁵⁵² “Россия-Япония: отношения на фоне санкций”/ “Ekonomik Yaptırımlar Gölgesinde Rusya_Japonya İlişkileri”, <https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-japan-rilashionship-sanctions/2462970.html>, (07.12.2018)

biçimde Kuzey Topraklarının aidiyeti meselesinde anlaşamasa da aralarındaki diyalogun ve ilişkilerin sürdürülmesine ayrıca önem vermektedirler.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde Japonya, 15 Temmuz 1945'te, müttefik kuvvetlere koşulsuz teslim olduğunu bildirmesine rağmen SSCB, 8 Ağustos'ta Japonya'ya ilan ettiği savaşa ve işgallerine devam etmiş ve fiili harekâtına ancak 2 Eylül tarihinde son vermiştir.⁵⁵³ Savaşın gidişatına ve galipler arasındaki görüşmelere bakılırsa SSCB, ABD'nin bölgedeki askeri varlığını dengelemek istemektedir. Bunun üzerine SSCB, Japon egemenliğinde olan Sahalin'in güneyini ve Kuriller'in tamamını kendi topraklarına katmıştır.

Japonya'nın teslimi üzerine Atlantik'te güç dengeleri yeniden kurulmuştur. Avrupa haritası ekseninde başlayan ABD-SSCB rekabeti, Japonya'nın teslimi üzerine, Atlantik kıyılarına da yayılmıştır. Atlantik'te güç dengeleri yeniden kurulurken Japonya, bu dengenin bir unsuru olarak tasarlanmıştır. 1951 San Francisco Barış Antlaşması, bunun hukuki çerçevesini çizmektedir. ABD'nin hazırladığı antlaşma metni, her ne kadar Japonya'nın toprak ve egemenlik feragatini içerse ve ABD'nin kazanımlarını kayıt altına alsada SSCB'nin kazanımlarını açıkça düzenlemekten uzaktır. Üstelik SSCB temsilcilerine göre Japonya'yı yeniden silahlandırmayı da amaçlamaktadır.⁵⁵⁴

Savaşın gidişatı ve nihai olarak Japonya'ya karşı takınılan tutum, bize ABD ile SSCB arasında giderek gün yüzüne çıkan rekabeti işaret etmiştir. Zira savaşta aynı tarafta yer alsalar da ABD ve SSCB, toprak kazanımları ve saha hâkimiyeti konularında açık bir çekişmenin içindedirler. Nitekim bu etki, Soğuk Savaş dönemi boyunca Japonya-SSCB ilişkilerine de yansımıştır.

Yukarıda anlatılanlarla birlikte düşünüldüğünde Kuril Adaları anlaşmazlığı, sadece iki tarafı değil, diğer küresel aktörleri de ilgilendiren stratejik bir boyut içermektedir. Bölgenin, ticaret yolları ve balıkçılık açısından öneminin yanında deniz

⁵⁵³ “Japan Surrenders”, <https://www.archives.gov/exhibits/featured-documents/japanese-surrender-document>, (31.05.2018)

⁵⁵⁴ “Из заявления первого заместителя министра иностранных дел СССР А.А. Громыко на пресс-конференции в Сан-Франциско (SSCB Dışişleri Bakanı Yardımcısı A.A. Gromiko'nun San-Francisco Konferansı'ndaki Basın açıklamasından)”, http://www.hrono.ru/dokum/195_dok/19510908gromy.php, (31.05.2018)

hukukundan kaynaklı kara suları ve münhasır ekonomik bölgeyi belirlemesi, Adaların stratejik boyutunu arttırmaktadır. Rusya açısından düşünüldüğünde, iç deniz konumunda olan Ohotsk Denizi'nin Atlantik'e açılan deniz sahasını ifade eden Kuril Adalar zinciri, Rusya'nın doğu topraklarının denizlere açılan yegâne yoludur. Kamçatka'nın kuzey doğusu, iklim şartları nedeniyle deniz trafiğine elverişli değildir. Bunun dışındaki tek seçenek, Tatar Boğazı'nı aşıp Japon Denizini kullanarak 'sıcak denizlere' inmektedir. Bu seçeneğin en stratejik yol olduğu tabii ki söylenemez. Bölgenin Rusya için bu denli kritik bir değeri ifade etmesi, ABD'nin de ilgisini çekmekte ve sonuçta doğal bir stratejik rekabet alanı ortaya çıkmaktadır. Yani mesele, ABD-Rusya rekabetinin ve dolayısıyla da uluslararası ilişkilerin bütününe ilgilendiren bir boyut kazanmaktadır.

Harita 4: Ohotsk Denizi

Kaynak: "Ohotsk Denizi Nerededir?", <http://www.nkfu.com/ohotsk-denizi-nerededir/>, (erişim:25.10.2018)

Meselenin girift yapısına ve çok boyutluluğuna rağmen, taraflar iki ülke arasındaki politik diyalogu ihmal etmemişlerdir. Japonya'nın Rusya ile arasındaki bu sınır meselesini öncelememesinin önünde başlıca üç neden: Asya-Pasifik bölgesinde istikrarın devamı, Rus pazarındaki Japon yatırımlarının varlığı ve Rusya'nın güçlenen küresel

konumunun etkileridir.⁵⁵⁵ Rusya açısından ise meselenin acil çözümünü gerektiren bir konjonktür bulunmamaktadır. Taraflar arasında ekonomik ve diplomatik ilişkiler sürmektedir. Karşılıklı ilişkiler, ortak sınır güvenliği ve çeşitli hukuksal meseleleri de içermektedir. Bölgeler arası diyaloglar ile iki ülkenin yerel yönetimleri de çeşitli forumlar yoluyla ortak çalışmalar yapmaktadırlar. Japon vatandaşlarının 1986'da yasaklanan, Güney Kuriller bölgesini ziyaretleri artık organize edilmeye başlamıştır. Bu bağlamda Güney Kurillerden Japonya'ya ve Japonya'dan Güney Kurillere girişler konusunda karşılıklı vizesiz geçişler düzenlenmiştir.

Rusya ve Japonya, adaların kullanımının meşru zeminde olması noktasında oldukça hassas davranmaktadırlar. Taraflar gerek eğitim kitapları, gerekse de karşılıklı sivil ziyaretler yoluyla çeşitli manevralar sergileyerek meseleye meşruiyet zemini yaratmaya çabalamaktadırlar. Bu nedenle ilişkiler oldukça hassas bir zeminde yürütülmekte ve mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde taraflardan birinin elde edeceği kazanıma muhatabı tarafınca anında karşılık verilmektedir. Taraflar, tezlerini güçlendirecek her hamleyi yapmakta ve sorunun çözümü konusunda ellerini güçlendirecek en ufak bir manevrayı bile önemsemektedirler.

Rusya ile Japonya arasındaki ilişkilerin çatışmacı mahiyeti, karşılıklı olarak kimlik inşasında belirli bir rolü de yerine getirmektedir. Rus kimliğinin yayılcı karakteri ve bekanın toprak kazanımı ile ilişkilendirilmesi, Kuril Adaları meselesinde Moskova hükümetinin diplomatik manevra alanını daraltmakta ve Rus kimliğini militarize etmektedir. Rus ve Japon milli eğitim bakanlıkları karşılıklı olarak, ihtilafı toprakların aidiyeti üzerine ulusal iddialarını ders kitaplarında işlemektedir. Taraflar, adı geçen toprakların tarihsel olarak kendilerine ait olduklarını iddia etmektedirler.⁵⁵⁶ Dolayısıyla Kuriller meselesi, Rus kimliğinin inşa sürecinde belirli bir etki üretmektedir. Rus milli eğitim bakanlığının ders müfredatlarını Kuril Adaları meselesini dikkate alarak hazırlıyor oluşunu da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.⁵⁵⁷

⁵⁵⁵ “Российско-Японские Отношения”, a.g.m.

⁵⁵⁶ “Japan approves elementary school textbooks with stronger Dokdo claim”, <https://en.yna.co.kr/view/AEN20190326004800315?section=news>, (18.04.2019)

⁵⁵⁷ Виктор Миронов, Алёна Медведева, Притязания по инерции: как в Японии напоминают населению о принадлежности Курил и других спорных территорий (Viktor Mironov, Alyona

3.2.1. Tarafların Tezleri

Küresel etki doğuran ve bölgenin güç dengeleri içinde değerlendirildiğinde etki kapasitesi oldukça yüksek olan Kuril Adaları meselesi, taraflar arasında yapılan pek çok görüşmeye ve girişime rağmen çözümsüzlüğünü korumaktadır. İhtilafli topraklarda fiilen Rus hakimiyeti söz konusu olsa da mesele, ürettiği uluslararası etki nedeniyle de hâlen nihai çözüme ulaşamamıştır. Aşağıda, tarafların karşılıklı tezlerine kısaca göz atılacaktır.

3.2.1.1. Japonya'nın Tezleri

Japonya, Sovyetlerin 1875 Antlaşmasına aykırı olarak Sahalin'in güneyini ve Kuriller'i işgal ettiğini ve hâlen işgal altında tuttuğunu iddia etmektedir.⁵⁵⁸ San Francisco Anlaşmasını imzalayan Japon lider, Çarlık Rusya ile Japonya arasında 1875 yılında imzalanan sınır anlaşmasına atıfta bulunmakta ve Kuriller konusunda bu anlaşmayı temel aldığını vurgulamaktadır.⁵⁵⁹

Japonya ile Müttefik Kuvvetler arasında imzalanan bu anlaşma, ABD ile SSCB arasındaki rekabetin gözle görülür biçimde geliştiği bir dönemde gerçekleşmiş ve SSCB'nin kazanımlarını görmezden gelmiştir. SSCB, bu yöndeki beyanı ile anlaşmaya taraf olmamıştır. Aslında Anlaşmanın 2. kısım 2. maddesinin c bendi, Japonya'nın 1905 Portsmouth Antlaşması ile elde ettiği Kuriller ve Güney Sahalin topraklarındaki haklarından feragat ettiğini bildirmekte, buna karşı SSCB'nin egemenliğini deklare etmemektedir.⁵⁶⁰

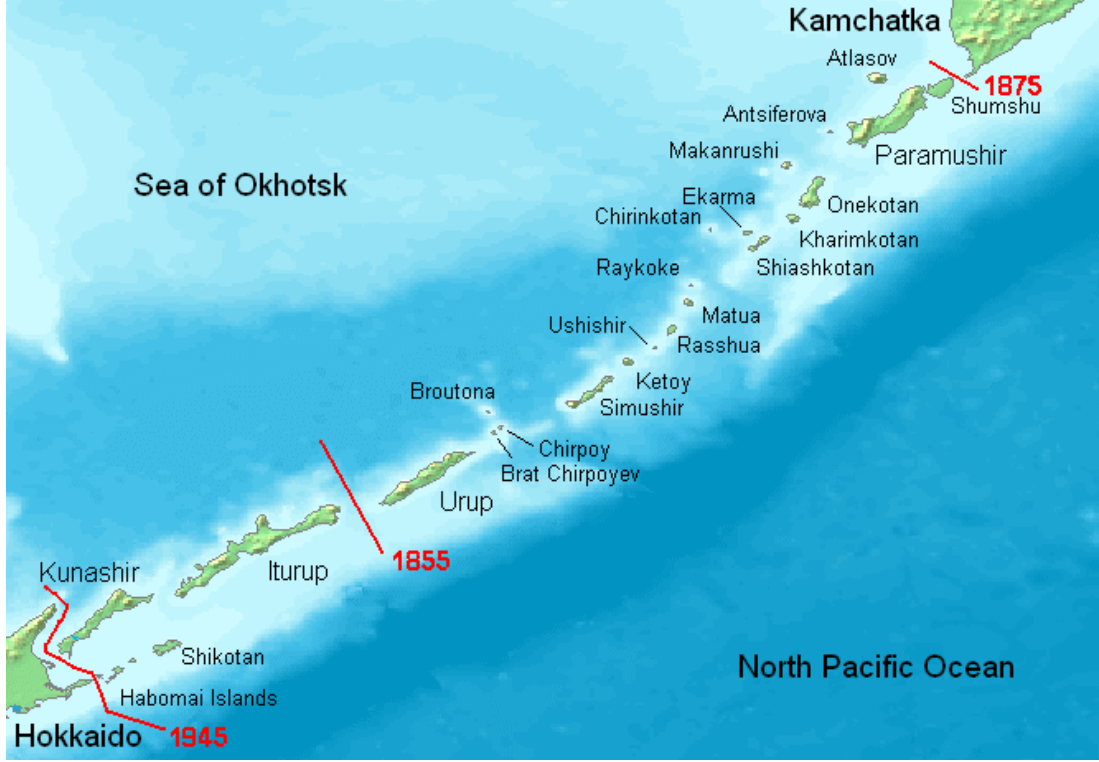
Harita 5: Rusya ve Japonya Arasında İhtilafli Dört Ada

Medvedeva, "Atalet İddiaları: Japonya'da Halkın Kurililerin ve Diğer Tartışmalı Bölgelerin Sahipliği Konusundaki Algıları), <https://russian.rt.com/world/article/615714-yaponiya-uchebni-spornye-ostrova>, (18.04.2019)

⁵⁵⁸ Minister of Foreign Affairs of Japan "Northern Territories Issue", a.g.m.

⁵⁵⁹ "Japon Başbakanının konuşması", <http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPUS/19510907.S1E.html>, (13.04.2016)

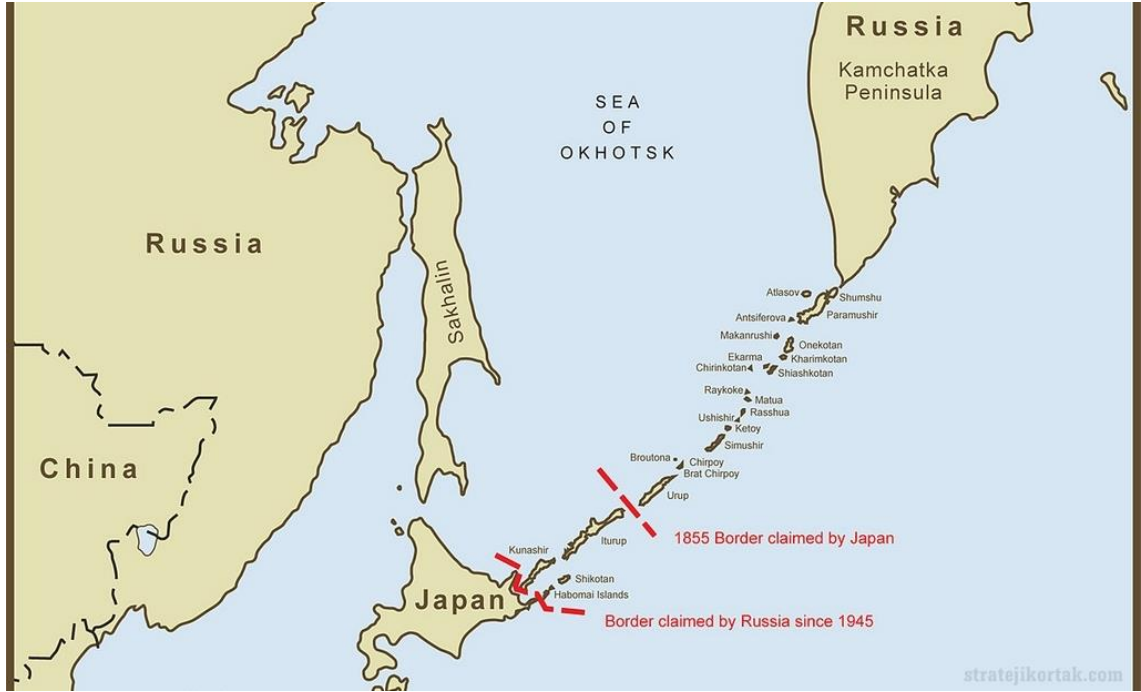
⁵⁶⁰ "Treaty of Peace with Japan", <http://www.taiwandocuments.org/sanfrancisco01.htm>, (13.10.2016)

Kaynakça: “Kuril Adaları Anlaşmazlığı”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuril_Adalar%C4%B1_anla%C5%9Fmazi%C4%B1%C4%9F%C4%B1, (erişim:17.04.2019)

Burada önemli bir nokta, SSCB'nin taraf olmadığı anlaşmaya konu olan ve Japonya'nın feragat ettiği toprakların, fiilen SSCB'nin denetiminde bulunuyor olmasıdır. SSCB, fiiliyatı hukuki bir metinle tescilleyebileceken buna imkân bulamamıştır. Bu durum, Japonya'nın söylemine de dayanak olmaktadır. Resmi görünüşe göre ‘Kuzey Toprakları’, Hokkaido Körfezinde yer alan dört adadan (Habomai, Shikotan, Etorofu ve Kunashiri) oluşmaktadır. Dolayısıyla Kuzey Toprakları, Kuril Adaları'na dâhil değildir ve Kuril Adaları ile birlikte değerlendirilmeyeceği için Japonya'ya ait olmalıdır.

Harita 6: Rusya ve Japonya Arasında 1855 ve 1945 Yıllarında Oluşan Sınırlar

Kaynak: Sabir Askeroğlu, “Rusya Japonya Yakınlaşması ve Değişebilecek Dengeler”, <https://www.stratejikortak.com/2016/05/rusya-japonya-iliskileri.html>, (erişim:17.04.2019)

Japonlar bu toprakları Ruslardan önce ele geçirmiş ve burada varlık gostermişlerdir. 19. yuzyılın başlarında Japonlar, söz konusu dört adayı denetimleri altına almışlardır. Rusya ve Japonya arasında 1855 yılında imzalanan Ticaret, Seyrüsefer ve Sınır Antlaşmasına göre göre Etorofu (ve güneyi Japonya toprağı) ve Uruppu (ve kuzeyi Rusya toprağı) doğal sınır olmuştur. Bu dört ada (Kunaşir, şikotan, Itrup ve Habomai) hiçbir zaman yabancı denetimine girmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru SSCB, geçerli olan Tarafsızlık Antlaşmasını ihlal ederek Japonya’ya savaş açmış ve Japonya Potsdam Deklarasyonu’nu kabul ettikten sonra bile 2 Eylül 1945’e kadar işgallerine devam etmiştir. SSCB, hiçbir yasal dayanağı olmadan bu dört adayı kendi topraklarına katmış ve 1949’da adalarda yaşayan yaklaşık 17.000 kişiye de oradan sınır dışı etmiştir.⁵⁶¹

Nihai olarak Japonya, 1855 yılında taraflar arasında yapılan ticaret ve sınırlar sözleşmesine dayanarak adaların kendisine ait olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı’nı resmen sonlandıran 1951 San-Francisco Antlaşması’nı SSCB’nin

⁵⁶¹ Minister of Foreign Affairs of Japan, “Northern Territories Issue”, a.g.m.

imzalamadığından yola çıkarak bu devletin Kuril Adaları'yla ilgili sınır düzenlemesine de dâhil olmadığı tezini ileri sürmektedir.

Japonya, bu adaların ulusal topraklara katılması şartı ile Moskova ve Tokyo arasında bir barış antlaşmasının da imzalanabileceğini ifade etmektedir. Sorunu çözmek ve bir barış antlaşması imzalamak, taraflar arasında akdedilen ihtilafli dört ada konusunda müzakerelerin yapılabileceğini bildiren 1993-Tokyo Bildirisi, ihtilafli adalar konusunda bir çalışma grubunun oluşturulmasını öngören 1998-Moskova Ortak Bildirisi,⁵⁶² sorunların çözümü için yasal zeminin 1956 Japonya-SSCB Ortak Deklarasyonu olduğunu bildiren 2001-İrkutsk Beyanı⁵⁶³ ve diyaloga dayalı müzakereleri öngören 2003-Japonya-Rusya Eylem Planı⁵⁶⁴ antlaşmaları çerçevesinde olası gözükmektedir. Japonya, dört adanın kendisine iadesi durumunda, iade süreci konusunda esnek olmaya hazır olduğunu da bildirmektedir.⁵⁶⁵

ABD'nin Japonya'nın pozisyonunu desteklediğini sürekli ve özenli şekilde vurgulayan Japonya'ya karşı ABD, askeri boyutu da olan bu meselede temkinli yaklaşmayı tercih etmektedir. Washington yönetimi, ABD'nin güvenlik taahhüdünün, Japonya'nın fiilen siyasi egemenliği altındaki yerleri kapsadığını vurgulamaktadır.⁵⁶⁶ Böylece ABD, Japonya'nın tezlerinden dolayı Rusya ile doğrudan karşı karşıya gelmekten de kaçınmış olmaktadır.

Kuzey Kuriller'in aidiyeti meselesinin Japonya için ifade ettiği politik ve stratejik anlam, Japonya'nın tavrını belirlemektedir. Japonya'nın diğer ihtilafli toprakları, gerek deniz gerekse de kara hakimiyeti ve münhasır ekonomik bölgelerin denetimi önemli sonuçlar doğurmaktadır. Üstelik Rusya ile ihtilafli olan adalar, önemli bir yaşam sahasını da ifade etmektedir. Ayrıca Japonya, kendisinin katılmadığı görüşmelerde topraklarla

⁵⁶² Akçadağ, İsmayilov, "Ukrayna Krizinin Rusya ve Japonya Arasındaki Kuril Adaları Sorununa Etkisi", ss. 95-115.

⁵⁶³ "Irkutsk Statement by the Prime Minister of Japan and the President of the Russian Federation on the Continuation of Future Negotiations on the Issue of a Peace Treaty", <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0103/state.html>, (17.04.2019)

⁵⁶⁴ "Japan-Russia Action Plan", <https://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/pmv0301/plan.html>, (17.04.2019)

⁵⁶⁵ Minister of Foreign Affairs of Japan, "Northern Territories Issue", a.g.m.

⁵⁶⁶ В. В. Лобанова, О. А. Симоненко, "Национальная Безопасность Японии и Разногласия в Японо-Американских Отношениях" (V. V. Lobanova, O. A. Simonenko, "Japonya Ulusal Güvenliği ve ABD-Japonya İlişkilerinde İhtilaf" http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles-2016/TGU_7_53.pdf, (07.12.2018)

ilgili karar alınmasını tanımak istememektedir. ABD'nin yanında AB'nin de Japonya'nın tezlerini desteklediğini 2005 yılında beyan etmesiyle Japonya, sorunun çözümü konusunda Rusya'ya karşı tavizsiz davranmakta veya ABD ve Müttefikleri tarafından buna zorlanmaktadır.⁵⁶⁷ Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dulles'in Japonya'ya gönderdiği notada Tokyo'nun Kuzey Toprakları'ndan vazgeçmesi hâlinde ABD'nin kontrolündeki Okinawa adasını geri alamayacağını ve ABD tarafından Japonya'ya yapılan yardım programlarının durdurulacağını bildirmesini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.⁵⁶⁸

Japonya, kendisine ait olduğunu iddia ettiği bu topraklara kavuşursa, önemli bir doğal kaynak rezervine de sahip olacak; ayrıca Ohotsk Denizi'nde sağlayacağı mutlak kontrol ile Rusya karşısında önemli boyutta stratejik kazanım elde edecektir. Zira Rusya'nın bölgedeki donanma gücü, 'sıcak denizlere', Ohotsk Denizi'nin iki çıkışından biri olan Ekaterin Boğazı'ndan geçmektedir ve buranın denetimi, bu yüzden son derece kritiktir. Ne var ki kışın bu geçişler de buzlarla kapanmakta ve Rus donanması, Japonya ile Hansyu ve Hakaido Adaları arasında yer alan Sangar Boğazı'nı kullanmaktadır.⁵⁶⁹

Harita 7: Sangar/Tsugaru Boğazı

⁵⁶⁷ Александр Чеков, “Курильский Вопрос в Российско-Японских Отношениях” (Aleksandr Çekov, “Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu”), <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/kurilskiy-vopros-v-rossiysko-yaponskih-otnosheniyah/>, (26.05.2018)

⁵⁶⁸ Akçadağ, İsmayilov, “Ukrayna Krizinin Rusya ve Japonya Arasındaki Kuril Adaları Sorununa Etkisi”, ss. 95-115.

⁵⁶⁹ Владислав Смоленцев, “Почему Курилы — наши, О стратегическом значении российских островов и возможности военного конфликта с Японией” (Vladislav Smolenskiy, “Kuriller Niçin Bizim? Rus Adalarının Stratejik Anlamaları ve Japonya ile Çatışma Olasılığı”), <http://svpressa.ru/politic/article/149684/>, (26.05.2018)

Kaynak: Aziz Yardımlı, “Japonya’nın Batılılaşması: Etik Olmaksızın Ekonomi”, http://azizyardimli.com/japonya_ve_etik/2_japonya_etik_teknoloji.html, (erişim:17.04.2019)

Bu anlamda Kuzey Topraklarının Japonya’ya iadesi, Tokyo yönetimi için oldukça jeo-stratejik bir meseledir. Öte yandan sosyo-ekonomik ve politik olarak da önemli bir iç siyaset konusudur. Mesele, Japonya-ABD Güvenlik Antlaşması nedeniyle de küresel boyut içermektedir. Rusya ile Japonya arasındaki ikili ilişkilerin yanında küresel boyutları bulunan Kuzey Toprakları sorunu, mevcut küresel sistemin ürettiği şartlarda mevcudiyetini koruyacağı benzetilmektedir.

Japon seçkin sınıfı, 1980’li yıllardan itibaren Japonya’nın ekonomik kapasitesi ile orantılı dış politik etkiler yaratılması yönünde önemli bir duruş sergileme kararı almışlardır.⁵⁷⁰ Bu duruş, daha sonraki karar alıcıları da baskılayan önemli bir etmendir.

⁵⁷⁰ “Проблема Курильских островов в японо-российских отношениях” (“Kuril Adaları Sorununun Rusya-Japonya İlişkilerine Etkileri”), <http://www.riata.ru/publikatsiyaya/item/3639-problema-kurilskikh-ostrovov-v-yapono-rossijskikh-otnosheniyakh.html>, (26.05.2018)

Örneğin Japonya'nın son Başbakanı Abe, adalar meselesinin bir şekilde, gerekirse taviz vererek çözülmesinden yanayken, Dışişleri Bakanlığı, torakların Japonya'ya iadesi konusunda tavizsiz görünmekten yana olmuştur.⁵⁷¹ Kamuoyunda ise bu konuda görüş farklılığı bulunmaktadır; gençler mesele ile fazlaca ilgilenmezken veya adaların aidiyetini önemsemezken, daha yaşlı olan nüfus ise konu hakkında hassasiyet gösterirler. Politik elit için mesele daha ziyade stratejik, ekonomik ve psikolojik boyutu ile önem taşımaktadır.⁵⁷² Bu boyutlar, Japonya'nın ihtilafın çözümü yönündeki manevra alanını da daraltan önemli etmenlerdir.

3.2.1.2. Rusya'nın Tezleri

Kuril Adaları'nın ifade ettiği jeo-stratejik gerçeklik, komşuları ile olan toprak ihtilafını çözme eğiliminde olan Rusya'nın bu konuda neden tavizsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Meselenin ABD ile olan ilişkisini de göz önünde bulunduran Rusya, anlaşmazlığı Japonya ile olan münasebetinin üzerinde bir mesele olarak algılamaktadır. Öte yandan, Kuril Adaları'nın tamamında denetimi elinde bulunduran Rusya, pozisyonunu değiştirme yönünde ne iç ne de dış baskıya maruz kalmaktadır. Bu şartlar altında sorun, mevcut durumunda bir süre daha varlığını muhafaza edeceği benzenmektedir.

Kuril Adaları sorunu, Rus-Japon ilişkilerinde 1940'lı yıllardan beri sürmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru SSCB, müttefik kuvvetler ile varılan uzlaşma sonucunda, Kuril Adalarını ve ayrıca 1904-5 Rus-Japon Savaşı sonunda Japonya tarafından ilhak edilen Kuzey Sahalin bölgelerini işgal etmiştir.

Rusya'nın temel pozisyonu, Kuril Adaları'nın SSCB'ye bağlı olduğunun herkesçe kabul edildiği İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarına ve savaş sonrası uluslararası normlarına dayanmaktadır. Moskova, adaların, İkinci Dünya Savaşı sonuçlarına göre Japonya'nın mağlup olduğuna dair anlaşma gereği kendisine geçtiğini, hatta adaların

⁵⁷¹ Владислав Смоленцев, Почему Курилы — наши, О стратегическом значении российских островов и возможности военного конфликта с Японией/ Vladislav Smolenskiy, Kuriller niçin Bizim? Rus Adalarının Stratejik Anlamaları ve Japonya ile Çatışma Olasılığı”, <http://svpressa.ru/politic/article/149684/>, (26.05.2018)

⁵⁷² a.g.m.

statüsünün Şubat 1945 yılı Uzak Doğu meselelerine ilişkin Kırım Antlaşması ve Temmuz 1945 Potsdam Deklarasyonu gereği belirlendiğini ve 1951 San-Francisco Antlaşmasını imzalayarak Japonya'nın adalardan vazgeçtiğini kabul ettiğini ileri sürmektedir. Son olarak ise 1956'ta taraflar arasında imzalanan ikili deklarasyonda da barış anlaşmasının sağlanmasına öncelik tanınırken adalarla ilgili bir görüş bildirilmediğini savunmaktadır.⁵⁷³

Üstelik Japon İmparatoru ve hükümeti adına belgeyi imzalayan delegasyon, teslim belgesinin altıncı paragrafında, Potsdam Deklarasyonun şartlarını kabul ettiğini ve Müttefik Kuvvetlerin her eylemini koşulsuz olarak tanıdığını beyan etmiştir.⁵⁷⁴ SSCB de galip devlet olmanın ayrıcalığına dayanmış ve 1951 yılında Japonya ve Müttefik Kuvvetler arasında imzalanan Barış Antlaşmasına taraf olmayarak aslında kazanımlarını koruduğunu savunmuştur.

SSCB adına San Francisco Barış Antlaşmasını imzalamak için ABD'de bulunan Gromiko, antlaşmayı imzalamamıştır. Rus delegasyonuna göre Antlaşma, Uzak Doğu'ya kalıcı barış getirmemekte; ABD'nin kaba baskısı ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) katılımını engellemekte; konu SSCB ile istişare edilmemiş olmakta; ABD hegemonyası altındaki Japon hükümetinin kamuoyu görüşünü yansıtmamakta; ÇHC'nin Tayvan üzerindeki egemenliğini Kahire ve Potsdam Konferanslarına aykırı olarak tanımamakta; Yalta'da varılan mutabakata aykırı olarak SSCB'nin Güney Sahalin ve Kuril Adaları'ndaki haklarını tanımamakta olduğu belirtmiştir. Ayrıca daha önce müttefikler tarafından kendi aralarında yapılan protokole aykırı olarak ayrı bir barış anlaşması olması nedeniyle SSCB tarafından anlaşma imzalanmayacaktır.⁵⁷⁵ Antlaşma, Japonya'da militarizmin yeniden yükselmesine karşı bir önlem içermemekte, Japonya'yı neredeyse bir Amerikan üssü haline getirmekte ve Sovyetler Birliği'ne karşı kışkırtmakta ve birçok

⁵⁷³ Sabir Askeroğlu, “Rusya Japonya Yakınlaşması ve Değişebilecek Dengeler”, <https://www.stratejikortak.com/2016/05/rusya-japonya-iliskileri.html>, (22.05.2018)

⁵⁷⁴ “Japan Surrenders”, a.g.m.

⁵⁷⁵ “Из заявления первого заместителя министра иностранных дел СССР А.А. Громыко на пресс-конференции в Сан-Франциско (SSCB Dışişleri Bakanı Yardımcısı A.A. Gromiko'nun San-Francisco Konferansı'ndaki Basın açıklamasından)”, http://www.hrono.ru/dokum/195_dok/19510908gromy.php, (31.05.2018)

Japon adasını, ABD ile ilgisi olmamasına rağmen, ABD'ye devretmektedir.⁵⁷⁶ Böylesi koşullarda SSCB delegasyonu, itirazlarını dile getirmiş ve Japonya ile imzalanan anlaşmaya taraf olmamıştır. Buna rağmen Japonya, Kuril Adaları ve Kuzey Sahalin topraklarındaki haklarından vazgeçmiştir.⁵⁷⁷

İkinci Dünya Savaşı sırasında kendi denetiminde olmayan topraklardan feragat etmesine rağmen Japonya, söz konusu toprakların SSCB'ye bırakılmasını herhangi bir anlaşmayla onaylamamıştır. Sorunun bu şekilde gelişmesi, problemi derinleştirmiş ve daha müzakereler sırasında Japonya'nın, Küçük Kuriller'in (Shikotan ve Shamobai takımadalarının), Japonya'ya bağlı olan Hokkaido Adasının ayrılmaz parçaları olduğunu belirtmesine neden olmuştur. İlerleyen zamanlarda bu iddialar, Iturup ve Kunashir adalarını da kapsayacak biçimde genişletilmiştir.⁵⁷⁸

Bununla birlikte Sovyet tarafı, bölgede ABD ile oluşan dengeleri de gözetenek Japonya'yla arasında yaşanan sorunun çözümü için çeşitli ödünler vermeye hazır gözükmektedir. 1956 yılında SSCB ile Japonya, ilişkilerin iyileştirilmesi deklarasyonunda, taraflar arasında bir barış antlaşmasının imzalanması halinde SSCB'nin, Shikotan ve Habomai Takımadalarını Japonya'ya devredeceğini net olarak belirtmiştir.⁵⁷⁹ Ancak bilindiği üzere taraflar arasında şimdiye dek nihai bir barış anlaşması imzalanabilmiş değildir.

Taraflar arasındaki görüşmelerin nihai bir anlaşma ile sonuçlanmamasında ABD etkisini de değerlendirmek gerekir. Zira tarafların aralarındaki anlaşmazlığı çözmeleri, hem Sovyetlerin bölgedeki etkinliğini arttırabilir hem de ABD denetimindeki Japon adalarının statüsünü gündeme getirebilirdi. Nitekim Japonya ile ABD arasında 1960 yılında imzalanan Güvenlik Antlaşması ile SSCB-Japonya görüşmeleri ciddi biçimde çıkmaza girmiştir.⁵⁸⁰ Bu aşamadan sonra Japonya, Kuzey Kuriller olarak tanımladığı

⁵⁷⁶ “San Francisco Barış Antlaşması”, https://www.wikizero.com/tr/San_Francisco_Bar%C4%B1%C5%9F_Antla%C5%9Fmas%C4%B1, (31.05.2018)

⁵⁷⁷ Александр Чеков, “Курильский Вопрос в Российско-Японских Отношениях”, a.g.m.

⁵⁷⁸ a.g.m.

⁵⁷⁹ a.g.m.

⁵⁸⁰ a.g.m.

diğer iki adayı da talep ederek görüşmeleri mutlak gözükken bir çıkmaza sokmuştur. Japonya'nın söz konusu talebi, ülkesinin kamuoyu ve siyasi eliti tarafından da desteklendiği için, gelecekteki karar alıcıların meseleyi çözme yönündeki hareket alanını oldukça kısıtlamıştır.

Öte yandan belirtilmesi gerekir ki Japonya, SSCB ile kurulan diplomatik ilişkilerden sonra Kuriller'in geri kalanı ve Sahalin'e dair herhangi bir yeni iddia da ortaya koymamıştır.⁵⁸¹ Sovyet Rusya'nın pozisyonu, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonunda varılan antlaşmalara ve BM Kurucu Şartı'na dayanmaktadır. 1956 yılında Japonya da BM'ye katılarak söz konusu anlaşmanın yükümlülüklerini kabul etmiştir. Günümüzün Rus Dışişleri Bakanı Lavrov, bir keresinde, basın mensupları ile şunu paylaşmıştır: “BM'nin 107. Maddesi, Müttefik Kuvvetlerin eylemlerini koruma altına alır. Başka bir ifade ile bunun hukuksal anlamı şudur ki, bir şeye dokunma.”⁵⁸²

Rusya, ihtilafli toprakları sadece jeo-stratejik gerekçelerle değil, ekonomik gerekçelerle de elinde bulundurmaya devam etmek istemektedir. Zira Kuriller ekonomik anlamda önemli kaynakları barındırmaktadır. Eşsiz renyum rezervleri, doğalgaz ve petrol yatakları adaların Münhasır Ekonomik Bölgesi içinde bulunmaktadır. Adalar ayrıca tatlı su kaynakları açısından da oldukça zengindir. Yani adalar, sadece kara alanları bakımından değil, sahip olduğu münhasır ekonomik bölgeleri ve ifade ettikleri coğrafi değerleri ile de son derece büyük jeo-stratejik önem arz etmektedirler.⁵⁸³ Bundan başka adalar, yerleşimciler meselesi nedeniyle insani bir boyut da içermektedir. Dolayısıyla Kuril Adaları sorunu, çok boyutlu özelliği ile iki taraf arasında ihtilaf konusu olarak kalmaya devam etmektedir.

3.3. Rus-Japon Sosyal İnşasının Dinamiği Olarak İhtilaf

İnşacı teori, aktörler arası ilişkilerin bir sosyal inşa meydana getirdiğini ve bunun, tarafların algı, kimlik ve çıkar gibi kavramları inşa ettiği ve bunun da dış politikayı belirlediğini savlamaktadır. Bu noktada sosyal inşaya taraflar arasındaki ilişkiyi sağlayan

⁵⁸¹ a.g.m.

⁵⁸² a.g.m.

⁵⁸³ Смоленцев, “Почему Курилы — наши, О стратегическом значении российских островов и возможности военного конфликта с Японией”, a.g.m.

bir hadise vesile olmaktadır. Rusya-Japonya ilişkilerinde bu fonksiyonu, Kuril Adaları nedeniyle yaşanan ihtilaf yerine getirmektedir. Bu bağlamda Rusya-Japonya ilişkileri, özellikle uluslararası ilişkiler teorileri ile ilgilenen araştırmacılar için ilgi çekici bir çalışma sahasını ifade etmektedir.

Ne güç merkezli çatışmacı yaklaşım savunucuları ne de işbirliği merkezli yaklaşım savunucuları ihtilaflarını bir türlü çözüme ulaştıramamış iki devletin karşılıklı ilişkilerine dair yeterli bir anlamlandırma ve değerlendirme de ortaya koyamamışlardır. Her iki paradigmanın prensipleri ve reel politik durum arasında uyumsuzluk gözlenmektedir. Asya medeniyetlerini sembolize eden Japonya ve Rusya arasındaki ihtilafli ilişkiler, bilindik ana akım teoriler ile açıklanamamaktadır.⁵⁸⁴

Ana-akımın uluslararası ilişkiler teorilerinin ‘aktörler güç elde etmek ister’ veya ‘anarşik sistemde aktörler kendi kendilerini korur’ gibi temel savı dışında dış politika davranışı sergileyen Japonya’nın dış politikası, yeni paradigmalar ile ele alınması icap eden bir aktördür. Askeri güç elde etmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasında sistemin galip devletleri tarafından kısıtlanan Japonya, ekonomik anlamda model olacak seviyede bir gelişim göstermiştir. Burada görülmektedir ki klasik teorilerin kolayca açıklayamadığı bir dış politika söz konusudur. Ancak inşacı teorinin çerçevesini çizdiği yaklaşım, siyasi sınırlara yakın ama sosyo-ekonomik merkezleri birbirine oldukça uzak olan iki ülke ilişkilerini makul ölçüde açıklayabilmektedir. Bu açıklamalar, ne sadece güç ilişkilerine yaslanarak ne de sadece işbirliği ve kurumsallığa dayanarak yapılmaktadır. İnşacı teoriye açıklama gücü veren unsur, kimlik ve çıkar ilişkisine yaptığı vurgu yolu ile Rusya-Japonya ilişkisini hem sosyal dinamikleri bakımından hem de sistemik etkiler düzeyinde ele almasıdır.

İnşacı yaklaşımın tespit ettiği sosyal etkileşim yolu ile önemli sonuçlar doğuran Rusya-Japonya komşuluğu, Kuril Adaları anlaşmazlığını çözecek dinamikleri henüz üretememiştir. Bir yandan silahsızlandırılmış ama ekonomik anlamda oldukça güçlü

⁵⁸⁴ Amitav Acharya, Barry Buzan, “Neden Batı Kökenli Olmayan Bir uluslararası İlişkiler Teorisinden Yoksunuz?”, *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorileri: Asya Üzerine ve Asya’nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, (ed.) Amitav Acharya, Barry Buzan, (çev. Ebru Thwaites Diken), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2018, s. 18.

Japonya, öbür tarafta askeri anlamda oldukça güçlü ama ekonomik anlamda sınırlı kaynaklara sahip Rusya, toprak ihtilafını çözecek araçları henüz geliştirememişlerdir. Japonya, Rusya'ya baskı yapacak güç unsurlarından yoksundur ve sadece ekonomi ile sınırlı dış politika araçlarına sahiptir. Japonya açısından güç araçlarını denetleyen ABD ise bu meselenin çözümüne doğal olarak dâhildir ve Rusya-Japonya ilişkilerinin seyrini etkilemektedir. Rusya ise statükonun avantajlı tarafıdır ve bu durumu koruyacak araçları da envanterinde bulundurmaktadır.

Her iki tarafın dış politika motivasyonunda milliyetçi çizgilere karşın pragmatik bir yön de sezinlenmektedir. Rusya açısından bakıldığında denilebilir ki, Moskova yönetimi ancak statükodan daha büyük kazanç vaat eden bir dengenin meydana gelmesi durumunda meselenin çözümü için somut adımlar atacaktır. Kuril Adalarının jeo-stratejik önemi ortadadır. Dolayısıyla Güney Kuriller/Kuzey Toprakları, bu bütüncül stratejinin dışında değerlendirilmeyecektir. Zira ihtilafın temel düğümü, bu söylem ile atılmaktadır. Japonya tarafından kullanılan "Kuzey Toprakları" söylemi, Japonya ana karasında yakın olan ihtilaflı adaları, bir bakıma Kuril Adaları bütününden ayırmakta ve Rusya'nın kontrol ettiği Kuril Adaları bütünü dâhil tutmaktadır.

Rusya ise nihai bir barış antlaşmasının sağlanması şartıyla ihtilafı çözmeye hazır olduğunu bildirmektedir. Rusya'yı buna iten en güçlü motivasyon, toprak sorununun çözümü ile elde edilecek jeo-stratejik pozisyon yolu ile ABD'nin bölgedeki etkinliğini sınırlandırılabilme ihtimalidir. Japonya ise toprak kazanımı ile hem yaşam alanını genişletebilecek hem de yeni bir ekonomik hareket alanı elde edebilecektir. Buradan hareketle taraflar, olaya pragmatik yaklaşarak, sorunu çözüme ulaştıracak bir dış politik söylem geliştirme hususunda zorlanmayacaklardır.

İkili münasebetlerin bütününe bakıldığında Rusya ile Japonya arasındaki ilişkilerin dinamiğinin ekonomi; ilişkileri belirleyen temel etmenin toprak ihtilafı; ilişkilerin gidişatını belirleyen ana faktörün ise ABD'nin Japonya dış politikası üzerindeki etkisi olduğu gözlemlenebilmektedir. Soğuk Savaş yılları ardından yumuşamanın etkileri, Rus-Japon ilişkilerine henüz tam yansiyabilmiş değildir. Bu aşamada denilebilir ki inşacı teorinin savladığı yapı-yapan ilişkisi, Kuril Adaları sorunu bağlamında, Rusya ile Japonya arasındaki iletişime de uygulanabilir. Öyle ki ihtilaflı toprakların ifade ettiği

stratejik değer, meseleyi uluslararasılaştırmakta ve bu da taraflar üzerine sistem düzeyinde bir etki yükü bindirmektedir.

Her iki taraf da Kuril Adaları meselesini güvenlikleştirmektedir.⁵⁸⁵ Böylece sistem, Rusya-Japonya ilişkilerinin temel belirleyenlerinden biri olarak ilişkileri inşa etmekte ve dönüştürmektedir. Öte yandan ikili ilişkilerin sorunun çözümünü mümkün kılacak yönde gelişmesi, bölgedeki güç dengelerini etkileme kapasitesi üretecektir. Bu nedenle tarafların toprak ihtilafı konusunda ulaşacağı mutabakat, sistemin doğrudan kendisini dönüştürme kapasitesi üretecektir. Dolayısıyla inşacı teorinin savladığı sosyal yapılanma, taraflar arası ilişkilerde gözlemlendiği kadarıyla, sistem ile bir bütün olarak tarafların ilişkisi arasında da gözlemlenmektedir.

Asya hem güç hem de servetin belli bir bölgede yoğunlaşması açısından Batıyla kıyaslanabilecek yegâne Batı-dışı mekândır; ayrıca Batıdan oldukça farklı, uzun bir uluslararası ilişkiler geçmişine sahiptir.⁵⁸⁶ ABD faktörü ile dış politikanın güvenlik maliyetini azaltan Japonya esasen, ‘ekonomi temelli dış politika’ geliştirmiştir. Bölgesinde meydana gelen ciddi askeri tehditler karşısında bile iradeli şekilde Güvenlik Antlaşmasına dayanan Japonya, incelemeye değer bir aktördür.

Böylesi bir birikime sahip olan Asya, Batı merkezli uluslararası ilişkiler disiplininin ürettiği anlam çerçeveleri ile yeterince anlaşılammaktadır. Asya, uluslararası sistemin merkezine yaklaştıkça küresel ölçekli etkisini de buna paralel olarak genişletmektedir. Böylesi bir coğrafyaya komşu olan Rusya ve Japonya, temsil ettikleri sert ve yumuşak güç unsurları ile uyumlu dış politikalar üretmektedirler. Bu benzer gaye, aralarındaki ihtilafın çözümü yönünde her iki tarafı da baskılamaktadır.

Tarafların taşıdıkları tüm arzularına rağmen nihai bir barış antlaşmasının imzalan(a)mamış olmasının önemli bir nedeni de ABD’nin denklemdeki etkisidir. ABD’nin söz konusu etkisi, tarafların güven problemi yaşamasını da tetiklemektedir. Bu

⁵⁸⁵ Taraflar, Kuril Adaları sorununu basit bir sınır anlaşmazlığının ötesinde algılayarak meseleyi ulusal güvenlikle ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla sınır anlaşmazlığı, olağanüstü tedbirler alınması gereken bir mesele olarak algılanmaktadır.

⁵⁸⁶ Amitav Acharya, Barry Buzan, “Neden Batı Kökenli Olmayan Bir uluslararası İlişkiler Teorisinden Yoksunuz?”, s. 18.

nedenledir ki Rusya ve Japonya, İkinci Dünya Savaşında taraflar arasında başlayan savaşın bitimini bildirir belgeyi ancak 1956 Ekiminde imzalayabilmiştir. Bu belgenin birinci maddesi, SSCB ile Japonya arasında savaşın bittiğini ve taraflar arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁸⁷ Ancak taraflar, ABD'nin Japonya yolu ile bölge üzerindeki hakimiyetini sürdürme endişesi nedeniyle, ihtilafı çözüme yönünde nihai bir adım atamamaktadır.

ABD, tarafların doğal olarak karşı karşıya gelmesini iki taraf arasında güven sorununun aşılmasını güçleştirmek adına istemektedir. Son olarak Kuril Adaları meselesi ile doğrudan ilişkilendirilebileceği için Kırım konusunda farklı pozisyonları benimseyen Rusya ve Japonya, ABD merkezli uluslararası baskılar, Japonya'nın Rusya ile diplomatik ilişkilerini sürdürmesi ve Kırımın ilhakına yönelik tüm eleştirilerine rağmen karşılıklı ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik müdahalesine tepki gösteren Tokyo yönetimi, ABD'nin engelleyici yaklaşımına rağmen Rusya ile olan ikili ilişkilerini, takınmak zorunda oldukları dış politika eylemlerinden hassasiyetle ayırıştırarak sürdürmüştür.⁵⁸⁸

Bize göre Rusya ile Japonya arasındaki mesele esasen, uluslararası ilişkiler sisteminin tamamını ilgilendirir ve bu bağlamda da istem, ikili ilişkileri inşa eden temel unsurdur. Yapı-yapan bağlamında değerlendirildiğinde Rusya-Japonya münasebeti sistem ile girdiği sosyal inşada karşılıklı olarak biçimlenmektedir. Bu noktada Japonya, Rusya'nın Grand Stratejisini gerçekleştirmek için kurguladığı tali stratejisi olan Asya'da güç merkezi inşa etme politikasının odağındadır. Ayrıca Japonya, toprak talebinden vazgeçmeyerek ürettiği tehdit nedeniyle Rusya'nın ulusal rolünü, dolayısıyla dış politikasını doğrudan etkilemektedir. Rus kimliğinin inşasında kurucu unsur olarak etki üreten Japonya, böylece Rus dış politikasının kurgulanmasında belirgin bir rol oynamaktadır.

Bu yönleri ile Rusya-Japonya münasebeti, ikili ilişkilerin ötesinde bir anlam ifade ederek uluslararası ilişkiler boyutunu korumaktadır. Doğasının çatışmacı mahiyetine

⁵⁸⁷ Смоленцев, “Почему Курилы — наши, О стратегическом значении российских островов и возможности военного конфликта с Японией”, a.g.m.

⁵⁸⁸ Чеков, “Курильский Вопрос в Российско-Японских Отношениях”, a.g.m.

rağmen, tarafların diplomasiyi öncelemesi ve barışçıl yaklaşım geliştirmesi nedeniyle ikili ilişkiler sağlıklı biçimde yürütülmektedir.

4. RUSYA-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ VE ASYA'DA GÜÇ DENGESİ

Rusya için Asya bütününe ifade eden ve tezde ele alınacak diğer aktör Hindistan'dır. Sahip olduğu askeri, politik, kültürel ve siyasal kapasitesi ile Rusya'nın bölge politikalarını etkileme gücündedir. Hindistan, gerek kültürel gerekse de ekonomik etkinliği ile bölgenin ve giderek de uluslararası sistemin güçlü bir üyesi olmaya adaydır. Bu bağlamda Hindistan, Rus dış politikasının yeniden üretilmesinde kayda değer bir inşaa unsuru olarak da düşünülebilir.

4.1. İlişkilerin Tarihi Arka Planı

Rusya ve Hindistan arasındaki ilişkiler, Hindistan Rusya'nın yayılma bölgesinde olmadığı için ve ortak bir coğrafyayı paylaşmalarına rağmen, nispeten geç bir dönemde gelişmiştir. İkili ilişkilerin, uluslararası ilişkiler tarihi arka planında düşünüldüğünde yeni olmasına karşın, ziyadesiyle etki doğurucu olduğunu tespit etmek gerekmektedir. Hindistan'ın bağımsızlığının ama özellikle de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından taraflar, uluslararası ilişkiler sistemini etkileyecek kapasite geliştirmişlerdir. Putin dönemi ile birlikte dönüşmeye ve yeniden yapılanmaya başlayan Rus dış politikasının inşaa edici bir aktörü olması hasebiyle Hindistan, özel bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

4.1.1. İlk Dönem İlişkiler

Rusya ile Hindistan arasındaki ilişkiler, Hindistan henüz İngiltere sömürgesi iken; Rusya'da ise Çarlık dönemi devam ederken başlamıştır. Rus İmparatorluğu'nun Hindistan'daki ilk resmi temsilciliği 1900 yılında Bombay şehrinde açılmıştır. Bu, iki taraf arasındaki ilişkiler bakımından yeni bir evreyi ifade etmektedir ve esasen Rus devletinin inisiyatifi ile gerçekleşmiştir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁹ Павлов П.С. “Отношения России с Индией” (Pavlov, P. S. “Rusya-Hindistan İlişkileri”), <https://works.doklad.ru/view/arQt6oTHawI.html>, (28.10.2018)

Resmi ilişkilerin başlangıcı, ekonomik ve kültürel ilişkinin gelişimi için zemin olmuş, ancak bunun yanında taraflar, sistemin etkilerine de maruz kalmışlardır. Rus tarafının Hindistan ile ilişki geliştirmek için uzun yıllar sürdürdüğü çabalar, İngiltere ile Rus İmparatorluğu arasında 1856 yılında imzalanan Ticaret Antlaşmasının ‘Rus İmparatorluğunun İngiliz kolonilerinde temsilcilik açabilesi’ hükmüne istinaden Rus İmparatorluğunun, bir liman şehri olan Bombay’da temsilcilik açmasıyla sonuçlanmıştır. Buna karşın İngiltere de, Rus topraklarında temsilcilik açmış ve Tiflis, bunun ilk adresi olmuştur.⁵⁹⁰ Dolayısıyla Rus İmparatorluğu ve Hindistan arasındaki tarihsel ilişkiler, Rusya ile İngiltere’nin ikili ilişkilerinin bir fonksiyonu olarak gelişmiştir.

İkili ilişkilerin gelişiminde bir başka önemli faktör de, Hindistan iç politikasında yaşanan gelişmelerdir. İngiltere, Rusya’nın Hindistan ile olan ilişkilerini kesme yönünde eğilim sergilerken, Hindistan’ın iç politik dengeleri, milliyetçi bir çizgi geliştirmeye ve bağımsızlık yönünde ivme kazanmaya başlamıştır.⁵⁹¹ Bu dinamik, Hindistan-Rusya ilişkilerini koruyan temel unsurlardan biri olmuştur.

Bolşevik ihtilalini yakından takip eden ve Rus sanayileşmesi ile gelişme hızını dikkatle inceleyen Hindistan yönetici eliti, ideolojik savlarını paylaşmasa da SSCB’nin kalkınma modelinden etkilenmiştir.⁵⁹² Bu etkilenme ile birlikte taraflar arasındaki ilişkiler, 20. yüzyılın başından itibaren gelişmiştir. Rusya’nın Hindistan ile olan diyalogu, Hindistan’ın bağımsızlığında da rol oynamış ve bağımsızlık için savaşıyan kadrolar üzerinde etkili olmuştur.⁵⁹³

Rus İmparatorluğu’nun Hindistan ile olan siyasi ilişkileri, Avrupalı diğer devletlere nazaran geç bir dönemde kurulmuş olsa da, iki ülkenin sosyal ve kültürel ilişkileri daha eskilere dayanmaktadır.⁵⁹⁴ Dolayısıyla taraflar, Hindistan henüz bir İngiliz

⁵⁹⁰ a.g.m.

⁵⁹¹ Mehmet Okur, “Bolşevik İhtilali Sonrası İngiltere’nin Rusya ve Kafkasya Politikası”, *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.2, Kafkasya Özel Sayısı, 2017, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/368101>, (29.10.2018), ss. 393-416.

⁵⁹² Павлов “Отношения России с Индией”, a.g.m.

⁵⁹³ Mikhail Titarenko, “Rusya-Hindistan-Çin’in Karşılıklı İşbirliği: Çağdaş Uluslararası İlişkiler Modeli”, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/rusya-hindistan-cinin_karsilikli_isbirligi_cagdas_uluslararasi_iliskiler_modeli__851b1d45-d96c-4358-9b85-14d8dc58da28.pdf, (29.10.2018)

⁵⁹⁴ Павлов “Отношения России с Индией”, a.g.m.

sömürgesiyken karşılıklı etkileşim içindedir. Öyle ki Mahatma Gandhi, iki ülke arasındaki sosyo-ekonomik benzerliğe vurgu yapmış ve sosyalist devrimi, Hindistan bağımsızlık hareketine kaynaklık eden unsurlardan biri olarak değerlendirmiştir. Mahatma Gandhi'nin Lev Tolstoy ile mektuplaşmaları da iki ülke arasındaki kültürel etkileşime dair önemli bir not olarak kaydedilmelidir.⁵⁹⁵ Cevahirlal Nehru da sosyalist devrimin 10. yıldönümü için SSCB ziyaretinde bulunmuş ve kalkınma modeli bağlamında sosyalist modele vurgu yapmıştır.⁵⁹⁶ Dolayısıyla taraflar arasındaki güven ve iyi niyete dayalı ilişkiler, geçtiğimiz yüzyılın başına kadar uzanmaktadır.

4.1.2. Soğuk Savaş Dönemi İlişkileri

Bağımsızlığını 1947 yılında kazanan Hindistan ile SSCB'nin ilişkileri, aynı kutupta yer almadıkları göz önüne alındığında, 'yakın' olarak adlandırılabilir boyutta gelişmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında SSCB ile Hindistan, aralarında yakınlık geliştiren iki aktör olarak kabul edilmektedirler. Hindistan'ın Bağılantısızlar Hareketinin önderliğini yapmasına rağmen sosyalist düşüncelere duyduğu yakınlık ve küresel politik konjonktür, iki devletin yakınlaşması için gerekli şartları sağlamıştır.⁵⁹⁷ Bu bağlamda SSCB'nin Hindistan'a savunma ve tercihli ticaret şartları önermesi, Hindistan için kritik bir destek anlamındadır ve ikili ilişkilerin zemini böylelikle kurulmuştur.⁵⁹⁸

Sovyet yönetiminin Batı karşıtlığı, Batı karşısında bağımsızlık mücadelesi vermiş olan Hindistan ile kurulan ilişkilerin olumlu algılamalara dayanmasına olanak tanımıştır. Böylece bu iki büyük Asya ülkesi, kimliklerini Batı karşıtlığı ile tanımlamış ve dış politikaları, önemli ölçüde bu algı üzerine inşa edilmiştir. Ne var ki Sovyetler Birliği'nin temsil ettiği blok, küresel rekabeti yürütürken; Hindistan'ın içinde bulunduğu Bağılantısızlar Hareketi, bu rekabetin dışında kalmayı amaçlamaktadır. Kimlik tanımları

⁵⁹⁵ Ниведита Дас Кунду, “Российско-Индийские Отношения: Прошлое, Настоящее, Будущее” (Nivedita Das Kundu, Rus-Hint İlişkileri: Geçmiş, Mevcut ve Gelecek”), <http://ru.valdaiclub.com/a/highlights/rossiysko-indiyskie-otnosheniya/>, (03.06.2018)

⁵⁹⁶ a.g.m.

⁵⁹⁷ Рави Чаудри, “Будущее индийско-российских отношений” (Ravi Çaudri, “Hindistan-Rusya İlişkilerinin Geleceği”), http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=4953#top-content, (26.05.2016)

⁵⁹⁸ “ИНДИЯ - СССР. Сотрудничество плодотворное, взаимовыгодное” (“Hindistan-SSCB: Verimli ve Faydalı İşbirliği”), <http://www.aif.ru/archive/1657043>, (26.06.2018)

birbiri ile farklı unsurlara dayanan Rusya ve Hindistan, Soğuk Savaş dönemi boyunca farklı dış politika motivasyonlarına sahip olmuşlardır.

Soğuk Savaş şartları, ikili ilişkileri mutlak olarak etkilemektedir. ABD-SSCB rekabetinde Hindistan, SSCB'ye yakın ülkedir ve Pakistan'ı destekleyen ABD'ye karşı SSCB'nin himayesindedir. SSCB ile Hindistan'ın yakın ilişkileri, Hindistan ile Çin arasında 1962 yılında yaşanan savaşta da gözlemlenmiştir. SSCB, Çin ile Hindistan arasında 1950 yılında başlayan ve Tibet topraklarının aidiyeti ekseninde gelişen olaylar, Dalay Lama'nın 1959 yılında Hindistan'a sığınması ile tırmanmış ve 1962 yılında iki tarafı karşı karşıya getirmiştir.⁵⁹⁹ Çin ve Hindistan arasındaki gerginlik, bölgenin istikrarsızlığını ciddi biçimde arttırmıştır. Çin, o dönem SSCB ile ideolojik bir ayrılık içindedir ve bu ayrılık diplomatik ilişkilere de olumsuz yansımıştır. Benzer biçimde ABD ile de iyi ilişkilere sahip değildi.⁶⁰⁰ Ancak Çin'in uluslararası ilişkilerdeki izole hali onu agresif tutum sergilemekten alıkoymamıştı. Hindistan'ın toprak ihlallerinin ve işgallerinin son bulmaması ve tarafların toprak ihtilafını diplomatik yollarla çözememiş olması neticesinde Çin, 1962 yılında Hindistan'a karşı askeri bir harekât başlatmıştı.⁶⁰¹

Bölgedeki gelişmeleri yakından izleyen ABD de Hindistan'dan yana tavır geliştirmiştir. Üstelik Nehru'nun ABD ve İngiltere'den yardım istemesiyle kriz uluslararasılaşmış ve SSCB'yi endişelendirmiştir.⁶⁰² ABD'nin inisiyatifi ele geçirmesinin önüne geçmek isteyen SSCB, çatışan taraflar arasında arabulucu rolü üstlenmiştir. Çin'in askeri üstünlüğü ile sona eren savaşta taraflar, SSCB arabuluculuğunda diyalog geliştirmiş ve savaş öncesi sınırlarına dönmüşlerdir. Bölgede yaşanan kriz, SSCB için ideolojik olmasa da askeri ve politik anlamda bir manevra alanı açmıştır.⁶⁰³ Hindistan,

⁵⁹⁹ Abdulkerim Arslan, "Keşmir Sorunu: Çin, Hindistan ve Pakistan Savaşı", <https://www.stratejikortak.com/2016/03/cin-hindistan-pakistan-savasi-1965.html>, (20.04.2019)

⁶⁰⁰ Толмачев Ю.О.. "Китайско-индийский пограничный конфликт в 1962 году" *Вестник Рязанского государственного университета им. С.А. Есенина*, С.51, S.2, 2016, pp. 72-81. (Tolmaçev Yu. O. "Çin-Hindistan Sınır Çatışması-1962", *S.A. Esenina Üniversitesi Yıllık Bülteni*, С.51, S.2, ss.72-81.)

⁶⁰¹ "Indo-China War of 1962", http://web.archive.org/web/20160418193429/http://www.globalsecurity.org/military/world/war/indo-prc_1962.htm, (20.04.2019)

⁶⁰² Abdulkerim Arslan, "Keşmir Sorunu: Çin, Hindistan ve Pakistan Savaşı", a.g.m.

⁶⁰³ "Indo-China War of 1962", a.g.m.

ABD ile SSCB arasında denge politikası izlemeyi öncelese de SSCB, ABD'nin bölgeye angaje olmasının önüne geçmek için Hindistan ile iyi ilişkiler geliştirmeyi önemsemiştir.

Hindistan ile Çin arasındaki sınır anlaşmazlıkları 1967'de ve 1975 yılında da çatışmalara yol açacak ve Sikkim bölgesi Hindistan'ın bir eyaleti olacaktır. Çin, Tibet'in kendi parçası olarak kabul etmesi karşılığında Hindistan'ın Sikkim'deki kontrolünü 2003'te tanıyacaktır.⁶⁰⁴ Bu gelişmeler sırasında da bölgenin istikrarı için girişimlerde bulunacak ve Hindistan'ın pozisyonunu destekleyecektir. Hindistan ile Çin arasında barış antlaşmasının imzalanması için 1993 ve 1996 yıllarının beklenmesi gerekecektir. Ancak söz konusu antlaşmalar tarafların karşılıklı olarak hak iddialarını sürdürmelerine engel olmayacaktır.⁶⁰⁵

SSCB'nin Hindistan ile ilişkilerini etkileyen bir diğer faktör de Hindistan-Pakistan arasındaki ilişkilerdir. Bağımsızlıklarını 1947 yılında kazanan bu iki devlet, Keşmir sorunu nedeniyle birbirleriyle 1947-9, 1965 ve 1971 yılında olmak üzere üç (Pakistan, düzenli birliklerinin 1999 yılındaki Kargil Savaşı'nda yer almadığını resmi olarak ilan etmektedir) defa savaşmış ve pek çok defa da sıcak temas sağlamıştır.⁶⁰⁶ Sovyetler Birliği her iki ülke ile de silah ticareti yapmaktadır ve ilişkilerini koruma amacındadır. Bununla birlikte Hindistan, Sovyetler Birliği için önemli bir ortak olarak değerlendirilmektedir ve aralarındaki ilişkiler, ticaretten fazlasını ifade etmektedir.

Pakistan, Hindistan'ın aksine SSCB ile değil ABD ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. SSCB, 1979 yılında Afganistan'a asker yolladığında Pakistan bunu olumlu karşılamamış ancak Hindistan, SSCB ile olan münasebetlerini geliştirmeye devam etmiştir. Sovyetler Birliği ile Hindistan'ın yakın ilişkilerine karşın Çin ile Pakistan ilişkileri yakındır ve Çin, Sovyetler Birliği ile olan ideolojik rekabetinde bölgesel güç dengelerini etkin olarak kullanmaktadır. Bölgede yaşanan güç mücadelesi denkleminde Hindistan, Özellikle 1960'lar ve 1970'ler boyunca güvenlik politikaları bağlamında SSCB ile yakın ilişkiler

⁶⁰⁴ “Çin'den Hindistan'a: Bir dağı titretmek kolaydır ancak Çin ordusunu titretmek zor olur Çin Savunma Bakanlığı Sözcüsü Vu Çien”, <https://tr.sputniknews.com/asya/201707241029399094-cin-hindistan-dag-tiretme-cin-ordusu/>, 20.04.2019.

⁶⁰⁵ a.g.m.

⁶⁰⁶ Abbas Karaağaçlı, “Pakistan-Hindistan İlişkileri ve Keşmir Meselesi”, <http://www.bilgesam.org/incele/80/-pakistan-hindistan-iliskileri-ve-kesmir-meselesi/#.XLxWfOgzbc>, (21.04.2019)

geliştirmişdir.⁶⁰⁷ Öyle ki, 1971 yılında Pakistan ile Hindistan arasındaki üçüncü savaşta Sovyetler Birliği; Pakistan ve müttefiki ABD'ye karşı tutum geliştirerek Hindistan'ı desteklemiş ve Vladivostok'tan nükleer silah taşıyan filotillayı Pakistan'ı destekleyen Amerikan ve İngiliz savaş gemilerine karşı koymak için göndermiştir.⁶⁰⁸ Aynı tarihte SSCB ile Hindistan arasında bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının imzalanmış olduğunu da belirtmek gerekir.⁶⁰⁹ Bu anlamda iki ülke arasında ilişkiler başından itibaren iyi kökleşmiş ve kurumsallaşmıştır.

Dolayısıyla Güney Asya'daki güç dengeleri, Sovyetler Birliği'nin sadece Hindistan ile olan değil, bölgenin diğer aktörleri ile olan münasebetlerini belirleyen güçlü bir faktör olarak değerlendirilmelidir. Soğuk Savaş döneminin genel görünümünde Güney Asya'da tablo, Sovyetler Birliği'nin Hindistan'ı; Çin'in Pakistan'ı desteklediği ve Sovyetler Birliği ile Çin'in rekabet ettiği bir görünüm arz etmiştir.

4.1.3. Soğuk Savaş Sonrası İkili İlişkiler

SSCB'nin ardılı olarak Rusya, Hindistan ile olan iyi ilişkileri de devralmıştır. Ancak 1990'lar boyunca iç reformlara ve Atlantikçi çizgiye ağırlık veren Kremlin, bir bütün olarak Asya'yı ihmal etmiştir ve Hindistan da bunun istisnası olmamıştır. Rusya'nın iç reformlara yönelmesine karşın Hindistan, küresel ekonomiye açılmayı hedeflemiş ve söz konusu geçiş dönemi, ilişkilerin seyrini bozmasa da yakınlaşmayı durağanlaştırmıştır.⁶¹⁰

İlişkilerdeki karşılıklı durgunluğu aşmak için taraflar, ekonomik münasebetlerini güçlendirmeye, kamu ve özel sektörleri arasındaki karşılıklı güveni sağlamaya, ikili resmi ve sivil ziyaretlerin güvenliğini sağlamaya, kültürler arası hoşgörü ve saygıyı

⁶⁰⁷ Щеглова Мария, “Отношения между Россией и Индией после распада СССР” (Şeglova Mariya, “SSCB'nin Çöküşünden sonraki Dönemde Rusya-Hindistan İlişkileri”), <https://scientificarticle.ru/images/PDF/2016/11/otnosheniya-mezhdu-rossiej-i-indiej.pdf>, (03.06.2018)

⁶⁰⁸ Elnur İsmayılov, “Rusya'nın Güney Asya Politikası Çerçevesinde Pakistan'la İlişkiler” <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-2015042951210.pdf>, (21.04.2019)

⁶⁰⁹ Evan A. Feigenbaum, “Hindistan'ın Yükselişi, Amerika'nın Çıkarı ABD-Hindistan Ortaklığının Geleceği”,

<http://www.gif.org.tr/dusundurenler/hindistan%E2%80%99in-yukselisi-amerika%E2%80%99nin-cikari-abd-hindistan-ortakliginin-gelecegi-evan-a-feigenbaum>, (04.03.2018)

⁶¹⁰ Чаудри, “Будущее индийско-российских отношений”, a.g.m.

güçlendirmeye, demokratik süreçlere bağlılığı ve saygıyı geliştirmeye girişmişlerdir. Zira ilişkilerde 1990'lar boyunca yaşanan durgunluğu aşmak, her iki taraf için de önemsenen bir konudur.

Yeltsin dönemi boyunca Rusya, Batı odaklı politikasını yoğun biçimde sürdürmüş olduğundan Hindistan, Rus dış politikasının öncelikli aktörlerinden biri olmamıştır. Öyle ki, Moskova yönetimi ABD'nin Hindistan'a uyguladığı roket teknolojisi ambargosuna kayıtsızca uymuştur.⁶¹¹ Ayrıca Rusya'nın silah pazarı, Batılı tedarikçilerin eline geçmektedir. 1990 yılında SSCB'den silah alan ülke sayısı 47 iken 1993 yılında, eski SSCB üyeleri de dâhil olmak üzere bu sayı 26'ya düşmüştür.⁶¹² Bu şartlar altında sürdürülen dış politika çerçevesinde Rusya'nın öncelikleri arasında bulunmayan Hindistan ile ilişkiler, düşük profilde kalmıştır.

Putin iktidarı ile birlikte dönüşmeye başlayan Rus dış politikası, Hindistan ile ilişkiler konusunda da yeni bir söylem geliştirmiştir. Putin'in 2000 yılındaki Hindistan ziyareti sırasında İki ülke arasında imzalanan Stratejik Ortaklık Deklarasyonu sonrasında; yeni bir düzeye yükselmiştir. Taraflar arasındaki çok boyutlu ilişkiler, devlet güvenliği, ticaret ve ekonomi, bilim ve teknik, savunma ve kültür alanlarını kapsamaktadır. 2010 yılında ise Medvedev'in yaptığı ziyaret sırasında imzalanan "Özel ve Ayrıcalıklı Stratejik Ortaklık" belgesi ile ikili ilişkiler yeni bir düzeye yükselmiştir.⁶¹³ Bu kapsamdaki üst düzey yıllık toplantılar, siyasi ilişkilerin temel dinamiğini oluşturmuştur. 2015 yılı itibariyle taraflar 'Dostluk: Rus-Hint Ortaklığı Güçlendirmek İçin On Yıllık Plan'ı hayata geçirmişlerdir.

Taraflar, BRICS ve ŞİÖ gibi çeşitli platformlarda bir araya gelmekte; ekonomi, kültür ve savunma gibi alanlarda Başkanlık ve Bakanlıklar düzeyinde, düzenli olarak görüşmeler gerçekleştirmektedirler. Bu görüşmelerde taraflar ekonomik ve savunma konularında alt yapı düzenlemeleri gerçekleştirmektedirler. 2000 yılı itibari ile on dört defa devlet lideri düzeyinde buluşan Rusya ve Hindistan, siyasi ilişkiler açısından yakın

⁶¹¹ Щеглова, "Отношения между Россией и Индией после распада СССР", a.g.m.

⁶¹² Boris Kagarlitsky, *Rusya Kapitalizm Neden Tutmadı?*, s. 79-80.

⁶¹³ "Двусторонние Отношения Между Индией и Россией" ("Rusya ve Hindistan Arasındaki İkili İlişkiler"), <http://indianembassy.ru/index.php/ru/2013-07-06-11-02-37/2013-07-06-10-56-05>, (20.05.2016)

bir diyalog geliştirmişlerdir. Bu bize, ilişkilerin yeniden geliştiğini ve kurumsallaştığını göstermektedir.⁶¹⁴

Soğuk Savaş dönemindeki g denklemine Hindistan SSCB'nin, Pakistan ise ABD'nin mtdefiki olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde ortaya çıkan uluslararası terör tehdidi ve Rus dış politikasındaki Putin faktörü, bu eski ittifak bağlarının korunmasını beraberinde getirmiştir. ABD'nin teröre karşı savaşında Pakistan'ın oynadığı önemli rol buna bir örnek teşkil edebilir. Buna karşılık, Rusya da Güney Asya'daki eski mtdefiki Hindistan ile özel ilişkilerini sürdürmek istemektedir. Bununla birlikte Hindistan, Rusya ile olan askeri ittifakını önemsemektedir. Bu gibi karşılıklı tamamlayıcılık unsurları, Rusya ve Hindistan ilişkilerini güçlü kılmakta ve birbirlerini, dış politikalarındaki kayda değer birer unsur haline getirmektedir.

4.2. Ortak Küresel Tutum ve Güvenlik Temelli İlişkiler

Rusya ve Hindistan ilişkileri, çok çeşitli faktörlerin etkisi ile şekillenmektedir. İlişkilerin temel dinamiğini küresel siyasete dair ortak tutumlar, yaklaşımlar ve öncelikle savunma alanındaki ortaklıklar oluşturmaktadır. Rusya'nın uluslararası sisteme ilişkin çok kutupluluk söylemini paylaşan Hindistan, çok kutuplu dünyanın önemli ve vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Zira Hindistan, ekonomik, demografik ve askeri kapasitesi ile bölgenin güçlü bir aktörüdür ve Rusya'nın geliştirdiği çok kutupluluk söyleminin merkezinde bulunmaktadır. Putin'in resmi beyanlarına göre ABD, AB, Çin, Japonya, Güney Afrika ve Brezilya'nın yanı sıra Hindistan da dünya medeniyetinin birer kutbu olarak nitelendirilmektedir.⁶¹⁵ Rusya, Hindistan'ın uluslararası kurumlarda daha etkin roller almak istemesini de desteklemektedir.

Hindistan'ın ekonomik gücü ile ilişkili olan bu yeni küresel yaklaşım, BRICS çatısı altında değerlendirilmelidir. Rusya, hızlı gelişen ve G-20 yesi ülkelerden Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin, küresel siyasette daha etkin

⁶¹⁴ “Межгосударственные отношения России и Индии” (“Rusya ve Hindistan Arasındaki Devletlerarası İlişkiler”), <https://ria.ru/spravka/20170904/1501596672.html>, (03.06.2018)

⁶¹⁵ İslam Halidov, “ok Kutuplu Dünya Sistemi İçin Rusya'nın Desteklediği Bölgesel ve Uluslararası rgtler”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/383096>, (03.06.2018)

olmasını çok kutupluluk amacına ulaşılması için desteklemektedir.⁶¹⁶ 2009 yılından itibaren düzenli aralıklarla toplanan ve ekonomi temelli ortak küresel yaklaşımlar geliştiren üye ülkeler, uluslararası finans, ekonomi ve politikaya ilişkin kurumlarda birlikte daha etkin olmayı hedeflemektedirler. Bu bağlamda ise Rusya ve Hindistan ilişkileri, önemli bir ortaklığın ifadesi olmaktadır.

Tarafların bölgesel sorunlara karşı birlikte geliştirdikleri tavırların benzeşmesi de ortaklığı daha fazla perçinleyen unsurlardandır.⁶¹⁷ Güney Asya’da ortaya çıkan terörizm, ayrılıkçı hareketler ve suç örgütlenmelerine karşı Rusya ve Hindistan ortak bir tavır içindedirler. Düzenli gerçekleşen ‘İndra’ isimli askeri tatbikat, bu minvaldeki sorunların çözümü için iki taraf arasında askeri koordinasyonu geliştirmek amacıyla düzenlenmektedir.⁶¹⁸ Güvenlik zemini ise iki ülkenin ortak siyasi söylemler geliştirmesini daha da kolaylaştırmaktadır.

Taraflar, BRICS ve ŞİÖ gibi bölgesel oluşumların yanında küresel etki doğuran organizasyonlarda da birlikte hareket ederek ekonomi, ticaret, karşılıklı güvenin tesisi, terörizm ve ayrılıkçı akımlarla mücadele yanında aşırılıkçılık gibi ortaklaşa tehdit kaynaklarını bertaraf etme noktasında aralarındaki işbirliği ve dayanışmayı geliştirmeye odaklanmaktadır.⁶¹⁹ Bu ortaklığı kolaylaştıran faktörün başında ise taraflar arasında Soğuk Savaş dönemine kadar uzanan askeri işbirliği gelmektedir. Günümüzde de Rusya, Hindistan’ın silahlanmasında en önemli paya sahip durumdadır.⁶²⁰ Hindistan’ın, son yıllarda en çok silahlanan ülkelerden biri olduğu gerçeği de bu bağlamda dikkate alınmalıdır. Rusya, Hindistan’ın ihtiyaç duyduğu savunma imkânlarının geliştirilmesi için kritik bir işbirliği zemini sunmaktadır. Hindistan, Rus silah ihracatının ilk sıralarında yer alan ülke olarak, Çin’in yanında, Rus silah sanayisinin en önemli müşterilerinden

⁶¹⁶ a.g.m.

⁶¹⁷ Геворг Мирзаян, “Индийская альтернатива” (Gevorg Mirzayan, “Hindistan Alternatifi”), <http://expert.ru/2015/12/26/indijskaya-alternativa/>, (20.05.2016)

⁶¹⁸ “Совместное российско-индийское антитеррористическое учение «Индра-2016»” (“Ortak Rusya-Hindistan Terörle Mücadele Tatbikatı: İndra-2016”), <https://structure.mil.ru/mission/practice/all/more.htm?id=12096736@egNews>, (30.10.2018)

⁶¹⁹ “Hindistan’ın Rusya ile askeri işbirliğini geliştirme kararı”,

http://parstoday.com/tr/news/middle_east-i44833-hindistan%E2%80%99C4%B1n_rusya_ile_askeri_i%C5%9Fbirli%C4%9Fini_geli%C5%9Ftirme_karar%C4%B1, (03.06.2018)

⁶²⁰ a.g.m.

birisidir.⁶²¹ Bugün Hindistan silahlı kuvvetlerinin %70'i Sovyet/Rus yapımı silahlarıyla donatılmıştır.⁶²²

Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün raporlarına göre, 2006'dan 2010 yılı sonuna kadar en çok silah ithal eden ülke Hindistan olmuştur. Hindistan'ın silah alımında yüzde 21'lik bir artış kaydedilmiş ve bu silahların yüzde 82'sinin Rusya'dan geldiği saptanmıştır. Geçmiş dönemlerde çok daha yüksek olan bu oran, Hindistan'ın son senelerde ABD ve özellikle de İsrail'le büyük bütçeli silah anlaşmaları yapmaya başlaması ile nispeten azalmıştır.⁶²³ Son dönemde ise Asya ve Ortadoğu bölgesi, Çin ve Hindistan'ın alım kapasitelerinin artması ile birlikte, Rus silah sanayisinin yeniden önemli pazarları olmaya başlamıştır.⁶²⁴

Ancak savunma konusunda Rusya ile Hindistan arasında basit alıcı-satıcı ilişkisinin çok ötesinde bir işbirliği söz konusudur. Rusya, Hindistan ordusunun modernizasyonu ve çeşitli teknolojilerini geliştirebilmesi için işbirliği adımları atmaktadır. BrahMos füze kompleksinin, beşinci nesil savaş uçağı FGFA'nın ve kargo uçağı projelerinin geliştirilmesi; Sy-30 savaş uçağı ve T-90 tanklarının modernizasyonu ve üretimi; yeni nesil savaş uçakları ile savunma füzelerinin satışları ve uzay çalışmaları konularında iki taraf arasında işbirliği yürütülmektedir.⁶²⁵ Anlaşılacağı üzere Rus silah teknolojisi, Hint savuma sanayisini destekleyen en güçlü etmenlerden biri durumundadır. İki ülke arasında hükümetler arası bir komisyon, bu savunma sanayi işbirliğini koordine etmektedir. 2014 yılında taraflar, Hint silahlı kuvvetlerinin eğitiminin Rus askeri eğitim kurumlarında gerçekleştirilmesi yönünde anlaşma imzalamışlardır.

Savunma sanayisindeki kritik işbirliğine, uzay alanındaki ve nükleer konulu çalışmalar da eşlik etmektedir. Hindistan'ın ABD ile 2005 yılında imzaladığı Nükleer İşbirliği Antlaşması sonucunda barışçıl nükleer çalışmaların önündeki engelin

⁶²¹ "ABD Silah Ticareti Verileri-Ortadoğu ve Asya Pazarı", <https://www.stratejikortak.com/2018/04/abd-silah-ticareti-ortadogu-ve-asya.html>, (30.10.2018)

⁶²² "Сотрудничество с Индией" (Hindistan ile İşbirliği), <http://roe.ru/export/india/>, (21.04.2019)

⁶²³ "Silahlar ABD'den tüm dünyaya akıyor", <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/silahlar-abd-den-tum-dunyaya-akiyor-haberi-40279>, (27.05.2016)

⁶²⁴ "Rusya'nın en çok silah sattığı bölgeler", <https://www.artigercek.com/haberler/rusya-nin-en-cok-silah-sattigi-bolgeler>, (30.10.2018)

⁶²⁵ "Двусторонние Отношения Между Индией и Россией", a.g.m

kaldırılması ile birlikte Rusya, bu alandaki boşluğu doldurarak Hindistan'ın önemli bir ortağı hâline gelmiştir. 2014 yılında taraflar, atom enerjisinin üretimi ve geliştirilmesi konusunda anlaşma imzalamışlardır. Geçmiş, Soğuk Savaş dönemine uzanan uzay çalışmaları konusunda ise taraflar, 2007 ve 2015 yıllarında uzay keşfi ve kullanımı hakkında antlaşmalar akdetmişlerdir. Ayrıca taraflar arasında bilim ve teknikte de hükümet düzeyindeki kuruluşların koordinatörlüğünde ortak çalışmalar yapılmaktadır. Karşılıklı olarak bilim adamı değişimi, çeşitli düzeylerde ve konularda ortak bilimsel çalışmalar gerçekleştirilmektedir.⁶²⁶ Rusya; nükleer enerji, uzay çalışmaları ve petrol alanlarındaki işbirliği potansiyeli ile Hindistan için önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır.

4.2.1. İlişkilerin Ekonomik Boyutu

Belirtmek gerekir ki ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirmek, her iki taraf için de öncelikli politika olmuştur. 2014 yılı itibariyle 9,5 milyar dolar olan ticaret hacminin 2025 yılına kadar 30 milyar dolar düzeyine getirilmesi konusunda bir ortak hedef 2014 yılında saptanmıştır. Hindistan'dan ağırlıklı olarak Rusya'ya ilaç maddeleri, farklı kullanımlar için ürünler, demir cevheri, tekstil, çay, kahve ve tütün ürünleri gitmekteyken; Rusya'dan Hindistan'a nükleer güç ekipmanları, gübre, elektrik ekipmanları, çelik ürünleri ve elmas ihraç edilmektedir.⁶²⁷ Bu sayılar incelendiğinde görülmektedir ki denge, açıkça Rusya lehinedir.

2000-2014 yılları arasında, Hindistan Rusya'ya 8 milyar dolar yatırım yapmıştır ve yatırımlar büyük ölçüde enerji alanında yoğunlaşmıştır. Mesela Sahalin-1 projesinin %20'si Hintli bir firmaya aittir. Rusya'nın Hindistan'daki yatırımları ise 4 milyar dolar düzeyindedir ve bilhassa bankacılık-finans alanlarında yoğunlaşmıştır.⁶²⁸ Ticaret ve finans konularında hükümetler arası düzeyde bir komisyon her yıl düzenli olarak toplanmaktadır. Bakanlık düzeyinde faaliyet gösteren Ticaret ve Yatırım Forumu ile özel sektör temsilcilerinin katıldıkları İşadamları Birliği, iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin

⁶²⁶ a.g.m.

⁶²⁷ “Межгосударственные отношения России и Индии”, a.g.m.

⁶²⁸ “Российско-индийские экономические отношения” (“Rusya-Hindistan Ekonomik İlişkileri”) <http://tass.ru/info/692407>, (03.06.2018)

önündeki meselelerle ilgilenmektedir. İki ülke arasında ayrıca ticaret birlikleri ve özel sektörler arası işbirliğini düzenleyen kurum ve kuruluşlar da bulunmaktadır.⁶²⁹

2015 Uluslararası St. Petersburg Ekonomik Forumu'nda Avrasya Ekonomik Birliği ile Hindistan arasında bir serbest ticaret antlaşması imzalanmıştır.⁶³⁰ 2014 yılında ise Antarktika'daki Rus kıta sahanlığında yapılan kaynak aramalarında iki ülke arasında işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Enerji konusundaki çalışmalar hakkında da Gazprom International ile Oil India Limited arasında bir anlaşma yapılmıştır. 2014 yılında yine Rosneft ile Essar arasında on yıllık bir petrol ticareti antlaşması akdedilmiştir. Yine bu iki firma Hindistan'da petrol aramaları konusunda da anlaşmaya varmışlardır.⁶³¹ Bu örneklerden hareketle, iki ülke arasında enerji ve askeri sanayi ağırlıklı ticari ilişkilerin mevcut olduğu ve ekonomi alanında kuvvetli ölçüde kurumsallaşmanın gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.⁶³²

Hızla gelişen ve küresel işbirliğine büyük önem veren Hindistan'ın ekonomisindeki Rus payı aslında kısıtlıdır. Hindistan'ın ABD ile olan ticareti 2004 yılı itibari ile 28 milyar dolar; Çin ile 14 milyar dolar (2008'de 51.8, 2009'da 43.27, 2011'de 73, 2012'de 63 milyar dolar)⁶³³; Japonya ile durağan bir hâlde ve 4 milyar dolar düzeyinde iken, Rusya ile sadece 1.7 milyar dolar düzeyindedir. Üstelik bu oran yükseliş eğilimi de göstermemektedir.⁶³⁴ Bunun nedenlerinden biri şüphesiz, Rusya'nın 1990'lar boyunca yaşadığı geçiş süreci olmuştur. 1986 yılında SSCB ile Hindistan liderlerinin 'ticareti iki katına çıkarma' hedefi, 1991'de bile gerçekleştirilememiştir. İkinci önemli neden, Rus ekonomisindeki devlet müdahaleciliğinin ortadan kaldırılmasının, Rus-Hint ekonomik ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesi olarak gösterilebilir. Son olarak ise SSCB'nin

⁶²⁹ “Двусторонние Отношения Между Индией и Россией”, a.g.m

⁶³⁰ a.g.m.

⁶³¹ a.g.m.

⁶³² “Российско-индийские отношения”, a.g.m.

⁶³³ İbrahim İnanç Çakıroğlu, “Yükselen Güç Hindistan'ın Dış Politikası”

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/2014/01/06/7364/yukselen-guc-hindistanin-dis-politikasi>, (27.05.2016)

⁶³⁴ Андрей Володин, “Российско-индийские экономические отношения: тенденции, проблемы, перспективы” (Andrey Volodin, “Rus-Hint Ekonomik İlişkileri: trendler, sorunlar ve beklentiler”), http://www.perspektivy.info/oikumena/azia/rossijsko-indijskije_ekonomicheskije_otnosheniya_tendencii_problemy_perspektivy_2007-01-31.htm, (27.05.2016)

yıkılmasının ardından yaşanan Rus dış politikası ve ekonomisindeki önceliklerinin Batı yönelimi dikkate alınmalıdır.⁶³⁵

Buradan hareketle denilebilir ki Rusya, Hindistan ile olan ilişkilerinde salt askeri boyutla sınırlı kalmak istememekte ama ekonomik açıdan da yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda araçları sınırlı olan Rusya, politik öncelikleri ile ikili ilişkilerini güçlendirmek istemektedir. Ancak bu, Rusya'nın etkisinden çok, iki taraf arasındaki dış politik uyumdan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde güvenlik temelli ikili ilişkiler, ekonomik ilişkileri de belirli ölçüde desteklemektedir.

4.3. Rusya-Hindistan İlişkilerinin Bölgesel Etkileri

Dış politikada sahip oldukları öncelikleri ve karşılaştıkları bölgesel ve küresel meydan okumaları benzer olan Rusya ve Hindistan'ın ilişkileri, bir önceki başlıkta ele alınan Rusya-Japonya ilişkileri ile karşılaştırıldığında, önünde hiçbir tarihi olumsuz imaj engelinin olmadığı bir ortaklığı ifade etmektedir. Birbirinin önemli jeopolitik ortakları olan bu iki ülke, ABD faktöründen etkilendikleri kadar, bölgedeki güç dengesinden de etkilenmektedirler. Pakistan ve Çin faktörü, Rusya-Hindistan ilişkilerinde önemli bir hassasiyeti ifade etmektedir. Gerek Rus gerek Hintli karar alıcılar, tüm dengeleri gözetererek, oldukça pragmatik davranmakta ve işbirliğini öncelemektedirler. Bu da ikili ilişkilerin stratejik değerini koruyacağına dair bir işaret olarak okunmaktadır.

Asya'daki güç mücadelesi denkleminde önemli ağırlık merkezlerini ifade eden Rusya ve Hindistan toplumları arasında güven probleminin olmaması, ülkelerin karar alıcılarına işbirliği konusunda hareket alanı açmaktadır. Askeri, nükleer ve uzay alanında yapılan ortak çalışmalar ile stratejik bir boyut taşıyan ikili ilişkiler, Rusya'nın Asya'yı, dolayısıyla Hindistan'ı ihmal ettiği 1990'lı yılların hızla telafi edilmesini sağlayabilir. Bu bağlamda Putin dönemindeki Rus dış politikasında gelişen çok yönlülüğün de etkisi ile Rus-Hint ilişkileri askeri/güvenlik odaklı bir karakterden kurtulabilir. Zira taraflar ilişkilerine ekonomik, kültürel ve politik bir boyut da katma kabiliyetine sahiptirler.

⁶³⁵ a.g.m.

Rusya ile Hindistan arasındaki ilişkiler her iki taraf için de stratejik değerdedir. İki ülke arasında mevcut olan güven duygusu, ilişkileri geliştiren esas etmenlerdendir. Böylece her iki taraf, birbirleri için son derece kritik ve hassas olan nükleer enerji, uzay çalışmaları ve savunma sanayi gibi konularda işbirliği yapabilmektedirler.⁶³⁶ Hindistan, Rus dış politikasının kırmızı çizgilerini ihlal etmemeye, Rusya aleyhine değerlendirilebilecek eylemlerde bulunmamaya azami özen göstermektedir. Kuril adaları konusunda ve Kırım konusunda izlediği politika, Hindistan'ın bu noktadaki tutumunu göstermektedir. Benzer bir hassasiyet Rusya tarafında da gözlenmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın Hindistan kamuoyundaki algılanışı, ABD'nin algılanışına göre daha olumludur ve Hint muhalefetinin ABD karşıtı niteliği, ona Rusya ile olan ilişkilerde önemli bir manevra alanı kazandırmaktadır. Ayrıca Hindistan karşıtı ve Pakistan taraftarı olarak algılanışından dolayı ABD, Hindistan kamuoyu nezdinde bir güven sorunu ile yüz yüze gelmektedir. Yani ABD, Hindistan için Rusya kadar güvenilir bir ülke olarak algılanmamaktadır.

Rusya'yı Hindistan dış politikasında stratejik kılan bir başka faktör de, ABD-Hindistan arasındaki askeri işbirliği konusunda, pahalı silahların Hindistan askeri kuvvetleri envanterine dâhil edilmesidir. Rusya'dan farklı olarak ABD, Hindistan'a teknoloji transferi yapmamakta ve stratejik açıdan önemli olan silah üretimi anlaşmaları tesis etmemektedir.⁶³⁷ Ancak hemen belirtmek gerekir ki İsrail ile yapılan silah ticareti Hindistan'a askeri teknoloji transferi imkânı tanımaktadır. ABD ile Hindistan arasında, ancak Orta Asya ve Hint Okyanusu'nda yapılacak ortak askerî operasyonlar ve görev dağılımı karşılığında, Hindistan'a hassas savunma teknolojileri konusunda destek verme mutabakatı bulunmaktadır. Güvenlik temelli ikili ilişkilerin geliştirilmesine önem veren Hindistan, ABD'yi bölge politikalarında bir denge unsuru olarak değerlendirmektedir. Hindistan'ın izlediği ve denge politikasını anımsatan tutumu, Rusya'nın Asya bölgesinde gözetmesi gereken reel politikaya da işaret etmektedir. Zira konjonktür, Rusya'nın dış politikasına etki ederek ulusal rolün karakterini sınamaktadır.

⁶³⁶ “Между Путиным и Обамой: как России не потерять Индию” (“Putin ve Obama arasında: Rusya Hindistan'ı Kaybetmemek için ne yapmalıdır?”), <http://www.rbc.ru/opinions/politics/10/12/2014/5488588b2ae596ce1d2c9f7f>, (20.05.2016)

⁶³⁷ a.g.m.

Hindistan'ın ABD ile olan ilişkileri, Rusya-Hindistan münasebetlerini etkiliyor olsa da daha ziyade Çin odaklı değerlendirilmektedir.⁶³⁸ Çin'in Pakistan ile geliştirdiği yakın ilişkilerin, Keşmir ve Tibet topraklarının aidiyet anlaşmazlığı ile birlikte değerlendirildiğinde, Hindistan'ı rahatsız ettiği görülmektedir. Zira Pakistan ile olan toprak ihtilafı sık sık çatışmaya varmakta ve bölgenin istikrarını da tehdit etmektedir. Öte yandan hem Hindistan hem de Pakistan ŞİÖ'ye üye olarak ilki Rusya, ikincisi Çin ile yakın temasını sürdürmektedir. ŞİÖ dengesi içinde adı geçen bu devletler iki ağırlık merkezini ifade eder bir görünüm sergilemektedir. Bu denklem içinde Hindistan, ABD ile olan ilişkilerini geliştirerek bir yandan çok yönlü dış politika kurgularken bir yandan da Asya güç mücadelesini lehine çevirmeye çalışmaktadır.

Hindistan ile ABD arasında 2015 yılında imza edilen ve iki ülkenin savunma konularında işbirliğini öngören Savunma Çerçeve Antlaşması; 2016'da imzalanan ve karşılıklı lojistik desteğini kolaylaştırmayı hedefleyen Lojistik Değişim Memorandumu (LEMOA) ve 2018'de imzalanan ve Hindistan'ın ABD'den savunma teknolojisi temin etmesini ve her iki ülkenin Silahlı Kuvvetleri arasındaki bilgi paylaşımını kolaylaştırmasını sağlayacak İletişim Uyumluluğu ve Güvenlik Antlaşması (COMCASA) imzalanmıştır.⁶³⁹ Bahsi geçen sözleşmeler, Hindistan ile ABD arasındaki ilişkileri yapısal olarak dönüştürme kapasitesi taşımaktadır. Hindistan'ın ABD ile imzaladığı ve askeri teknolojiyi geliştirmeye zemin hazırlayan bu gelişmeler karşısında Rusya, Hindistan'ı askeri teknolojiyi transfer etme konusunda daha da baskılamaktadır. Dolayısıyla bölgedeki gelişmeler, yapı-yapan etkileşimi çerçevesinde gerçekleşen sosyal inşa yoluyla Rusya'nın dış politikasını ciddi ölçüde etkilemektedir.

ABD'nin, Rusya'nın Hindistan askeri pazar payını daralttığı ortadadır.⁶⁴⁰ Ancak unutmamak gerekir ki Rusya, Hindistan için son derece kritik bir ortaktır. Hindistan'ın geliştirdiği ve satın aldığı silahların ülkesinde üretilmesini öngören "Hindistan'da Üret" yaklaşımı, Rusya tarafından desteklenmektedir. Buna göre Hindistan'ın Rusya'dan aldığı

⁶³⁸ Zerrar Cengiz, "Asya-Pasifik'te Çin'e karşı ABD-Hindistan ittifakı", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/asya-pasifik-te-cine-karsi-abd-hindistan-ittifaki/947165>, (22.04.2019)

⁶³⁹ Shuriah Niazi, "Hindistan ile ABD Arasındaki Kilit Anlaşmalar", <http://www.derinekonomi.com/yazarlar/hindistan-ile-abd-arasindaki-kilit-anlasmalar/>, (22.04.2019)

⁶⁴⁰ "Между Путиным и Обамой: как России не потерять Индию", a.g.m.

silahların bir kısmı olarak Su-30 ağır savaş uçağı ve T-90S tankı ve bu tankta kullanılan zırh delici 'Mango' mermileri Hindistan'da üretilmiştir. Böylece Rusya, sadece silah değil, silah teknolojisi de tedarik etmektedir.⁶⁴¹ Hindistan Başbakanı Narendra Modi, Rusya için Hindistan'ın savunma alanında en önemli ortağı olmaya devam edeceğini belirtmiştir. Rusya ve Hindistan ilişkilerinin 'tarif edilemez' bir içeriğı olduğunu dile getiren Modi, 'karşılıklı güven ve iyi niyet temelinde arkadaşlığı' olan Putin'in büyük bir ulusun lideri olduğunu ifade etmiştir. Bu gibi kişisel ilişkiler, Asya uluslararası ilişkilerinde çok önemli olup, perçinleyici niteliktedir.

ABD ise bölge üzerindeki etkinliğini bölgesel aktörler ile kurduğu askeri ve ekonomik temelli işbirlikleri ile sağlamaktadır. Buna karşılık Rusya, güvenlik ve politika eksenli bir ilişkiler modeli geliştirmiştir. Bu bağlamda her iki ülke de Hindistan ile iyi ikili ilişkiler kurma peşindedir. Rusya ve ABD, Hindistan'ın küresel konumunu destekleyen iki oyuncu olarak öne çıksa da Rusya daha elverişli bir konumda gözükmektedir. Zira Rusya ve Hindistan için bölgesel ve küresel tehditler benzerdir.⁶⁴² Dolayısıyla Hindistan, Rusya ile benzer bir pozisyonu paylaşmaktadır. Bunun yansıması, Rusya'nın Kırım müdahalesi sırasında Hindistan'ın Rusya'yı dolaylı desteklemesinde görülmüştür.⁶⁴³ Benzer şekilde Putin'in 2014 Hindistan ziyaretine Kırım Başbakanı Sergey Aksenov da katılmış ve Hindistan ile imzalanan anlaşmalarda Kırım, mevcut statüsü ile yer almıştır.⁶⁴⁴ Dış politikaya yansıyan bu davranış biçimi, Rusya ile Hindistan arasındaki ilişkilerin ne denli örtüştüğüne dair önemli işaretler taşımaktadır. Başka bir ifadeyle ikili ilişkiler, bir yandan Rusya'nın çok kutuplu küresel sistem vizyonuna hizmet etmekte iken öbür yandan da Hindistan'ın küresel oyuncu olma arzusunu desteklemektedir.

Rusya'nın, Yakın Çevresini ve Batılı kurumlarla ilişki geliştirmeyi öncelediğı dönemde Hindistan; Batılı ülkeler, Çin ve Japonya ile ilişkilerini geliştirmeye girişmiştir. Rusya'nın Batı yönelimi döneminde de Hindistan Rusya'nın NATO'nun doğuya doğru

641 "Rus yapımı silahların hangileri yurtdışında da üretiliyor?", <https://sptnkne.ws/gCye>, (22.04.2019)

642 Гевог Мирзаян, "Индийская альтернатива", a.g.m.

643 Orhan Gafarlı, "Kırım Krizi ve Türkiye", <http://www.bilgesam.org/incele/598/-kirim-krizi-ve-turkiye/#.XL2O1Ogzbc>, (22.04.2019)

644 "Putin'in "Yalnız değiliz" gezisi: Hindistan heyetinde "Kırım Başkanı" krizi", <http://www.turkrus.com/HaberDetay.aspx?id=67555/>, (22.04.2019)

genişlemesine muhalif tavrını destekleyen Asyalı ilk devletlerden biri olmuştur. Yapılan en üst düzey ziyaretlerin biri olan 1992 senesinde Rusya’da bulunan Hindistan Savunma Bakanı, Moskova’da silah alımını öngören bir antlaşmaya imza koymuştur. Yeltsin’in 1993 yılındaki Hindistan ziyaretinde ise ikili ilişkilerin kilometre taşlarından biri olan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.⁶⁴⁵ Başka bir deyişle Rusya-Hindistan ilişkileri, düzeyinin en düşük olduğu dönemlerde bile, somut bazı kazanımlar üretebilmiştir.

Son olarak belirtilmelidir ki Hindistan, bölgesinde kurduğu müttefiklik ilişkileri ile Rusya’yı politika geliştirmeye zorlamaktadır. Ortak dış politik önceliklere rağmen yöntem konusunda ayrışan taraflar, Asya’daki güç dengelerini gözetmek durumunda kalmaktadırlar. Rusya, çok yönlü ve etkisini giderek arttıran Hindistan dış politikası karşısında inisiyatif almaya zorlanmaktadır. ABD ve bölgedeki aktörler arası dengede Rusya, Rus dış politikasını belirleyen değil, inşa eden bir faktör olarak değerlendirilebilmek için daha fazla araçla politika üretmelidir. Bu nedenle Hindistan, Rusya’nın Asya politikasını yapılandıran ve yeniden üretilmesi noktasında ivme kazandıran bir ortak olarak öne çıkmaktadır. Rusya ise aktif Hindistan dış politikası karşısında çoğunlukla daha pasif kalmakta ve güvenlik gibi etkili ama sınırlı bir alanda etki kurma çabası göstermektedir.

5. ÇOK KUTUPLULUK EKSENİNDE RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ

Asya’nın kadim kültürü Çin, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bölgenin ve çevrenin karakteri üzerinde inşa edici güç olmaya devam etmektedir. Köklü gelenekleri ve yerleşik dış politika kalıpları yoluyla Çin’in, ittifak tesis ettiği ve dahası etkileşim kurduğu aktörleri bir ölçüde inşa etmekte olduğunu gözlemlemekteyiz. Rusya da bu bağlamda Çin’in etkilediği ve gerek ulusal rolünün gerekse bölgesel politikalarının biçimlenmesine etki ettiği aktörlerden biridir.

Rusya-Çin ilişkileri, küresel etkileri nedeniyle de sürekli olarak uluslararası ilişkiler uzmanlarının gündeminde bulunmaktadır. Rusya’nın Asya politikasının şekillenmesinde

⁶⁴⁵ Щеглова, “Отношения между Россией и Индией после распада СССР”, a.g.m.

temel rolü oynayan aktörlerden biri olarak Çin, bu nedenle tezin de inceleme unsuru olarak değerlendirilmiştir.

5.1. Tarihi Arka Plan

Modern uluslararası ilişkileri yakından ilgilendiren ve ona etki etme kapasitesi bakımından epeyce dikkate mazhar olan Rus-Çin ilişkilerinin tarihi, İpek Yolunun Doğu-Batı ticaretini etkilemeye başladığı döneme dek uzanmaktadır.⁶⁴⁶ Oldukça uzun bir tarihi geçmişe sahip olan bu ilişkiler, genelde çekişme ve rekabet odaklı olagelmıştır.

5.1.1 İlk Dönem İlişkiler

Rus-Çin ilişkileri, coğrafi uzaklık nedeniyle sınırlı kalmış ancak ticaret yolu ile gelişmiştir. Salt ticaretin değil, aynı zamanda toplumlar arası kültürel etkileşimin de aracı olan İpek Yolu, Rus ve Çin toplumları arasındaki etkileşimin temel dinamiklerinden biridir. Ancak gerek dönemin etkileşim ve iletişim olanaklarının sınırlı oluşu gerekse sosyo-ekonomik merkezlerin birbirlerine olan uzaklıkları, Rus-Çin ilişkilerinin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Buna Çin'deki Tsin/Qing yönetiminin Rus devletini kuzeyde tutma siyaseti de eklenince taraflar arasındaki ilişkiler, Rus devletinin hedeflediğinin aksine bir çizgide ilerlemiştir.

1652 yılında Rus devletinden, Amur Nehri kıyılarını terk etmesini talep eden Qing yönetimine karşın Rus tarafı, Çin ile olan ticari ilişkileri geliştirmek istemiş ve ona bu doğrultuda elçiler göndermiştir. Çin yönetimi ticari ilişkiler yerine sınır hattının belirlenmesini önceleyince iki taraf arasında 1689 yılında Nerçinsky Antlaşması ile sınır hattı belirlenmiştir.⁶⁴⁷ Rusya, Çin'in istekleri doğrultusunda toprak feragatinde bulunması karşılığında Çin ile ilişkilerini resmi düzeye taşımayı başarmıştır. Eğer Rus Çarlığı Batılı/Avrupalı bir devlet olarak kabul edilecek olursa söz konusu anlaşma, Çin'in Avrupalı bir devletle imzaladığı ilk anlaşma olma özelliğini de taşımaktadır.

⁶⁴⁶ В. Парамонов, А. Строчков “Российско-китайские отношения: историческое наследие” (V. Paramonov, A. Strakov, “Rus-Çin İlişkileri: tarihi miras”), <http://ceasia.ru/politika/rossiysko-kitayskie-otnosheniya-istoricheskoe-nasledie.html>, (10.05.2016)

⁶⁴⁷ “Краткая история российско-китайских отношений” (“Rus-Çin ilişkilerinin kısa tarihi”), <http://www.kommersant.ru/doc/2587637>, (10.05.2016)

Rus İmparatorluğu, Çin ile imzalanan ve sınırları düzenleyen anlaşmanın ardından, diplomatik ilişkiler kurmak için girişimlerini sürdürmüştür. Çin tarafının isteksiz ve hatta çatışmacı tutumuna⁶⁴⁸ rağmen Rusya çatışmadan kaçınmayı ve ekonomik ilişkileri geliştirmeyi öncelemektedir. Bunun sonucunda 1727 yılında sınır ve ticaret konulu Burinsky ve 1728 yılında Kyahinsky Antlaşmaları imzalanmıştır.⁶⁴⁹ İlişkilerin kurumsallaşmaya başlaması ile taraflar arasındaki etkileşim ve ticaret de giderek gelişmiştir. 1761 yılında çeşitli ürünlerde çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşması yapılmıştır. 1851 yılında ise kısıtlı ürünler için geçerli olan çifte verginin önlenmesi, tüm ticari ürünleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Çin'den Rusya'ya çay, içki, ham ipek, ipek ve pamuk kumaşlar, şeker kamışı ve porselen giderken, Rusya'dan Çin'e kürk, yün kumaşlar ve ayna gibi ticari maddeler ihraç edilmektedir.⁶⁵⁰

Ticarette birlikte kültürel ilişkiler ve topluma dair bilgiler de karşılıklı olarak artmaktadır. Bu etkileşimin, toplumların birbirlerini algılama biçimlerini etkilediği ortadadır. Rusya'yı kuzeyden gelen tehlike olarak algılayan ve buna karşı sınırlarını güvence altına almayı hedefleyen Çin de, Rus İmparatorluğu ile olan ilişkilerini ileri düzeye taşıyacak hamleler geliştirmiştir. Nitekim 1858 yılında iki devlet arasındaki sınır, Amur Nehri olarak ilan edilmiş ve kademe kademe gerçekleşen sınır tespiti, 1860 yılında nihai olarak saptanmıştır.

Rus ve Çin devletleri, ikili ilişkilerin düzelmesi uzun yıllar süren ancak bozulması kısa sürede gerçekleşen iki komşu olarak göze çarpmaktadır. Uzun bir rekabet döneminin ardından iki devlet arasında ilişkilerin zirvesini temsil eden gelişme, 1881 yılında Kaşgar/Sincan bölgesinde meydana gelmiştir. Çin yönetimine karşı ayaklanan ve bağımsızlık kazanan Kaşgar/Sincan bölgesi, Çin yönetiminin çağrısı üzerine Ruslar tarafından işgal edilmiş ve 1881 yılında Petersburg Antlaşması ile Çin'e iade edilmiştir.⁶⁵¹ Bu gelişme, yükselen Rus devletine karşın güç kaybına uğrayan Çin'e işaret etmiştir. 1881-1893 yılları arasında Rus İmparatoru olan III. Aleksandr'ın politikaları, Çin ile olan

⁶⁴⁸ “Отношения России и Китая в XVII-XVIII веках” (“XVII-XVIII yüzyılda Rusya-Çin İlişkileri”) <http://www.history-at-russia.ru/xvii-vek/otnosheniya-rossii-i-kitaya.html>, (10.05.2016)

⁶⁴⁹ “Краткая история российско-китайских отношений”, a.g.m.

⁶⁵⁰ a.g.m.

⁶⁵¹ Пармонов, Строков “Российско-китайские отношения: историческое наследие”, a.g.m.

ilişkileri en ileri düzeye taşımıştır. Öyle ki 1895 yılında iki ülke arasında varılan mutabakat ile Petersburg’da bir Rus-Çin Ortak Bankası kurulmuştur.

1896’ya gelindiğinde Kuzey Çin Demiryolu Projesi Anlaşmasının imzalandığı görülecektir. Bu anlaşma, Trans-Sibirya hattına eklemenecek yeni bir hattı öngörmektedir. Böylece Japonya’nın Rusya, Çin veya Kore’ye savaş açması durumunda, bu devletlerin ortak savunma yapacaklarına dair husus da öngörülmüştür. Anlaşılmaktadır ki demiryolu projesini sadece ulaşım ve ekonomik boyutu ile düşünmek yeterli değildir. Burada, bölgenin askeri anlamda savunulması da beklenmektedir. Rusya-Çin ittifakının lojistik boyutu işte bu demiryolu projesidir ve askeri sevkiyat için de planlanmıştır. 1898 yılında ise taraflar arasında varılan bir başka mutabakata göre, Çin’in Lyuşin ve Dalyan (Port Arthur ve Dalyan) limanlarının Rusya’ya kiralanması üzerine, Konvansiyon imzalanmıştır.⁶⁵² Bundan sonra bu limanlar, Rusya’nın Uzak Doğudaki en önemli limanları/üsleri olmuşlardır. Burada tarafların, ekonomik ve güvenlik esaslı ikili ilişkiler tasarladıkları gözlenmiştir.

Rus-Çin ilişkilerinin gelişmesinde, ilişkilerin kendi dinamiklerinin yanında Japonya’nın katalizör etkisi de göz ardı edilmemelidir. Kuzeydeki Ruslara karşı temkinli olunması gerektiğini güdüleyen etmen olarak Japon yayılcılığı, Rusya’nın ekonomiye öncelik veren politikası ile birleşince Çin, Japonya’ya karşı Rusya ile yakınlaşmıştır. Japonya’nın 19. yüzyıl içindeki anakaraya doğru yönelimi ve işgal girişimleri malumdur. Çin hâkimiyetindeki Kore için yaşanan etkinlik mücadelesi ise 1894 yılında savaşa neden olmuş ve Çin, büyük kayıplar vererek bu savaşı kaybetmiştir.⁶⁵³ Çin’in Japonya ile yaşadığı bu mücadelesi ise Rusya’yı Çin için ayrıcalıklı bir aktör hâline getirmiştir.

Çin ile Japonya arasında imzalanan Maguan/Şimonoseki Antlaşmasında Japonya’nın büyük imtiyazlar elde etmesi üzerine Batılı devletler olaylara müdahil olmuş ve Japonya, Çin üzerindeki imtiyazlarının bir kısmından vazgeçmek durumunda kalmıştır.⁶⁵⁴ Çin lehine bu müdahalenin ardından Batılı devletler, Çin üzerinde imtiyazlar

⁶⁵² a.g.m.

⁶⁵³ Mesut Erbay, “Boxer Ayaklanması ve 8 Devlet İttifakı”, <http://www.academiachina.org/boxer-ayaklanmasi-ve-8-devlet-ittifaki/>, (10.05.2016)

⁶⁵⁴ “Treaty of Shimonoseki”, <https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Shimonoseki>, (02.11.2018)

elde etmeye başlamış ancak bu, toplumsal tepki doğurmuştur. Önce Tsing/Qing hanedanlığına karşı başlatılan ama zamanla ülkedeki yabancılara ve özellikle misyonerlere yönelen Boxer Ayaklanması (Yihétuán yùndòng) sekiz Batılı devlet (İtalya, ABD, Fransa, Avusturya-Macaristan, Japonya, Almanya, Birleşik Krallık ve Rusya) tarafından 1900’de şiddetle bastırılmış ve İngiltere, Rusya ve Fransa, Çin’in bazı bölgelerini işgal etmiştir.⁶⁵⁵ Boxer Ayaklanmasına müdahil olması ve dahası ‘Çin’in işgal eden bir müttefik’ olarak Çin toplumsal algısında yer edinmesi, Rusya’yı da Çin’in nazarında emperyalist sınıfa sokmuştur.⁶⁵⁶ Bunun üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler hızla bozulmaya başlamıştır. Japonya faktörünün etkisi ile askeri ittifak düzeyine yükselen Rusya-Çin ilişkileri, yine Japonya faktörü ile bu defa bozulmaya uğramıştır.

Boxer Ayaklanması ve sonrasındaki gelişmelerde Rusya’nın tutumu, Çin toplumunda bir güvensizliğe ve şüpheye yol açacaktır. Rusya’yı artık Batılı sömürgeci güçlerden biri olarak algılamaya başlayan Çin, Rus kimliğini Batılı devletlerin kimliği ile eşdeğer düzeyde görmeye yönelmiştir. Yani Rusya’nın, Boxer Ayaklanması ve sonrasında uyguladığı politika, Çin’in Rusya ile ilgili olarak tanımladığı çıkar algısını yeniden formüle etmesine neden olmuştur. Rusya ile Çin ilişkileri, karşılıklı olarak bu iki ülkenin birbirlerine dair algılarını biçimlendirmiş ve ulusal rollerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Çin, Rusya’yı klasik anlamda Batılı olarak algılamış ve Rusya’nın Batılı bir güç olarak bölgedeki varlığını kendi bekâsı için bir tehdit olarak görmüştür. Bu koşullarda Rusya, gerek dış politikasını gerekse de ulusal rol algısını, Çin’in kendisine dair beklentilerinin de etkisiyle, yeniden inşa etmiştir.

Çin’in, yerleşik olduğu siyasi coğrafyasının uzun yıllardır sabit olmasına karşın, Rusya’nın siyasi sınırlarının toprak kazanımı yolu ile fazlasıyla dinamik oluşu ve Çin’e giderek yaklaşması, Çin tarafından temkinle karşılanmıştır. Taraflar arasındaki karşılıklı temkine rağmen iki ülke arasında ticari ilişkiler gelişmiş ve bunun sonucunda yeni etkileşim kanalları kurulmuştur. Bu aşamada Çin’in karşı koymasını, ‘dünyanın merkezi’ olduğu algısı ile değerlendirmek ve ‘rüşvet politikası’ ile açıklamak; Rusya’nın yönelimini ise sıcak denizlere inme ve ticareti geliştirme politikası ile ilişkilendirmek

⁶⁵⁵ Парамонов, Строков “Российско-китайские отношения: историческое наследие”, a.g.m.

⁶⁵⁶ a.g.m.

gerekmektedir. Böylece, çatışmacı tutumdan ekonomik ilişkilerin kurulmasına, oradan da askeri nitelikli ittifakın kurulmasına varan Rus-Çin ilişkilerini anlamlandırmak ve birbirlerinin dış politikalarının oluşmasındaki etkilerini ortaya koymak kolaylaşacaktır. Zira Çin'in, 'dünyanın merkezi' olduğuna dair algısı, Çin'in hem coğrafya hem de eylem anlamında sabit olmasına dayanmaktadır. Bu nedenle Rusya ile geliştirilecek ilişkiler konusunda heyecan duymamaktadır. 'Rüşvet politikası' ise herhangi bir devleti etkilemenin yolunun kıymetli hediyeler vermekten geçtiğine dair inanca dayanmaktadır. Dolayısıyla başka devletlerle kurulacak ilişkilerde inisiyatif, Çin'in elindedir ve muhatap devletlerin etkinlik alanlarını Çin yakınlarına yayması olumlu değerlendirilmemektedir.

Taraflar arasındaki inişli çıkışlı ilişkiler, Çarlığın yıkılması ve Komünist Rusya'nın kurulması ile farklı bir evreye geçmiştir. Çin'in tehdit niteliğinde algıladığı ve emperyalist olarak tanımladığı Batıya karşı mücadele eden Sovyet Rusya, bu süreçte Çin'in daha kolay ilişki kuracağı bir komşu hâline evrilmiştir. Nitekim Çin, SSCB'yi ilk tanıyan devletlerden biri olmuştur. 1924 yılında Moskova'da Meseleleri Ortak Prensiplerle Çözme Anlaşmasının imzalanması bu bakımdan önemlidir.⁶⁵⁷

SSCB ile Çin'i ortak bir noktada uzlaştıran bir diğer faktör ise yine Uzak Doğu'daki Japonya tehdidi olmuştur. 1930'lu yıllarda Japonya'nın militarist dış politikası ve SSCB ile Çin aleyhine yürüttüğü 'anakara politikası', SSCB-Çin askeri ittifakının şekillenmesinde etkili olmuştur. 1930 yılında Japonya, Çin'e savaş ilan ettiğinde SSCB, ekonomik ve askeri anlamda Çin'i aktif olarak desteklemiştir.⁶⁵⁸ Çin, SSCB'nin sağladığı 250 milyon dolarlık parasal yardım yolu ile yine SSCB'den silah ve mühimmat satın almıştır. SSCB, İkinci Dünya Savaşı koşullarında bu defa bizzat Japonya ile savaşarak 'Kuzey Çin topraklarını' Japonya tehlikesine karşı korumaktadır. Nitekim Stalin'in ekonomik, askeri ve politik desteği sonrasında Çin'de bulunan komünistler, 1949 yılında iktidarı da ele geçirmişlerdir.⁶⁵⁹

⁶⁵⁷ Черникова Лариса Петровна, "История российско-китайских отношений" (Çernikova Larisa Petrovna, Rus-Çin İlişkileri Tarihi"), <https://mipt.ru/education/chair/uchebno-nauchnyy-tsentrgumanitarnykh-i-sotsialnykh-nauk/departament-istorii/chitaemye-kursy/istoriya-rossiysko-kitayskikh.php>, (02.11.2018)

⁶⁵⁸ a.g.m.

⁶⁵⁹ Парамонов, Строков "Российско-китайские отношения: историческое наследие", a.g.m.

Çin ve Rusya, ortak coğrafyayı paylaşan ama farklı kültürel değerleri temsil eden iki büyük ve güçlü medeniyetin sembolleridir. Toplumsal etkileşimin sınırlı olduğu ve karşılıklı algının her zaman dostane inşa edilemediği Rus-Çin ilişkileri, temelde karşılıklı tehdit algısı üzerine kurulmuş ve rekabet eksenli bir tarihi arka plan üretmiştir. Güçlü bir iletişimden ve etkileşimden yoksun olan bu toplumların ilk dönem ilişkilerinde karşılıklı kimlik inşası, yıkıcı tehdit algısı etkisinde görünmektedir.

Çin, modern çağlara kadar Asya'nın politik, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını en fazla etkilemiş olan devlettir.⁶⁶⁰ 19. yüzyılda ise Japonya, Çin'in bu egemen durumuna Batılı devletlerin de etkisi ile son vermiştir. 1895 yılında bu iki devlet arasında savaş yaşanmış ve Japonya, anakaraya doğru etkisini yaymıştır.⁶⁶¹ Asya'nın Çin merkezli hegemonik sistemi, Japonya eksenli bir meydan okumaya maruz kalmış ve nihayetinde 19. yüzyıl sonlarına doğru yıkılmıştır. Bu durum Rusya'nın Çin açısından güvenilir ülke pozisyonunu desteklemiştir. Böylece Rusya, Asya'daki manevra alanını genişletme olanağı elde etmiştir. Bu noktada Batı ile olan savaşım, Rusya ile Çin'i belirli ölçüde ortak bir gayede buluşturmuştur. Bu buluşma, birbirlerinin dış politikalarını önemli ölçüde senkronize etmiş ve ulusal rollerinin inşasında kurucu bir rol oynamıştır.

5.1.2. Soğuk Savaş Döneminde İlişkiler

Çin'de Komünist rejim iktidarı ele geçirdiğinde Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), SSCB'nin doğal bir müttefiki gibi algılanmış ve Asya bölgesinde sosyalist rejimlerin etkisi böylelikle güçlenmiştir. Nitekim Stalin ve Mao faktörlerinin etkisi ile ilişkiler askeri, politik ve ekonomik alanlarda hızla gelişmiştir. Öyle ki SSCB, Çin ordusunun modernizasyonu ve personelinin eğitimi için ciddi destek sağlamış ve ekonomisinin yükselmesi için ciddi katkıda bulunmuştur.⁶⁶²

⁶⁶⁰ Bahadır Pehlivan Türk, "Japonya-Çin İlişkileri: Tarihin Gölgesinde Rekabet ve Hegemonya", *Japon Dış Politikası*, Tuncoku, (ed.) A. Mete Tuncoku, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013, s. 95.

⁶⁶¹ Mehmet Beşikçi, "1894-1895 Çin-Japon Savaşı: Japon Emperyalizminin Yükselişi ve Osmanlı İmparatorluğu", https://www.academia.edu/11317932/1894-1895_%C3%87in-Japon_Sava%C5%9F%C4%B1_Japon_Emperyalizminin_Y%C3%BCkseli%C5%9Fi_ve_Osmanl%C4%B1_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu, (02.11.2018)

⁶⁶² Selçuk Çolakoğlu, "Çin-Sovyet İttifakı Döneminde (1950-1963) Orta Asya", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.8, 1999, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234717>, (25.06.2018)

Çin Halk Cumhuriyeti, ABD tarafından da SSCB'nin doğal müttefiki olarak algılanmış ve Çin'e karşı baskı politikaları uygulanmıştır. ABD, ÇHC'yi tanımama ve onu tanıyan ülkelere karşı baskı yapma refleksi geliştirmiştir. SSCB ile ÇHC arasındaki ilişkilerin doruk noktasını ise iki ülkenin Kore Savaşı'nda aynı cephede yer alması oluşturmuştur. SSCB ve ÇHC, ABD'ye karşı açık bir pozisyon almaktadırlar. Ne var ki bu noktaya kadar yükselen ikili ilişkiler, ideolojik ayrışma sonucunda çatışma noktasına kadar gerilemiştir. SSCB'nin Çin Komünist Partisini şovenizmle suçlaması ve karşılık olarak ÇKP'nin SSCB'yi Marksizm'i revize etmekle ve küçük burjuva dejenerasyonuna uğramakla suçlaması, ilişkileri oldukça germiştir.⁶⁶³ İkinci Dünya Savaşı öncesine dayanan ve SSCB'nin 'tek ülkede devrim' prensibine karşın Çin'in 'devrim ihracı' politikasını savunması ile gerilen ilişkiler, Soğuk Savaş döneminde de komünist ideolojideki bu ayrışmayı giderememiştir.

1960 yılında başlayan ve Gorbaçov iktidarına kadar devam eden ideolojik rekabet, Marksizm-Leninizm'e dair teorik ve ideolojik tartışmalardan kaynaklanmaktadır.⁶⁶⁴ Sovyetler Birliği'nde Stalin'in ölümü ile başlayan ve destalinizasyon olarak anılan dönem, aynı zamanda Kruşçev tarafından geliştirilen 'barış içinde bir arada yaşama' söylemi, ÇHC tarafından tepkiyle karşılanmıştır.⁶⁶⁵ Zenbao Topraklarının aidiyet meselesinin de eşlik ettiği ideolojik farklılaşma, neticede tarafların müttefiklik ilişkilerinin zayıflamasına ve hatta rekabete yol açmıştır.⁶⁶⁶

İki ülke arasında yaşanan ideolojik ayrışma, giderek çekişmeye hatta rekabete dönüşecektir. Böylece inşacı yaklaşım ile vurgulanan dış politikanın kimlik tarafından önemli ölçüde biçimlendirildiği iddiası, kendisine somut bir örnek bulmaktadır. Zira her iki taraf Doğu Bloğunun dayandığı değerleri temsil etseler de, kimliklerinin tanımından ileri gelen farklı algılamalar nedeni ile ilişkilerini çatışmacı bir karakterde inşa etmişlerdir. Konvansiyonel teorilerin 'bilardo topu' benzetmesi, burada açıklama

⁶⁶³ “Ф. Кислов, “Межгосударственные отношения СССР - России и Китая” (F. Kislov, “СССР ve ÇHC Arasındaki Devletlerarası İlişkiler”), <https://ria.ru/20140515/1007631495.html>, (07.12.2018)

⁶⁶⁴ Muhsin Yorulmaz, John Lawrence, “Çin-Sovyet Ayrılığı ve Sınıf Mücadelesinde Çin'in Rolü”, <http://www.abstraktdergi.net/cin-sovyet-ayriligi-ve-sinif-mucadelesinde-cinin-rolu/>, (23.04.2019)

⁶⁶⁵ Umut Bekcan, “Sovyet-Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongre'den 1963 Parti Mektuplarına”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, S.49, 2018, ss. 89-115, (23.04.2019)

⁶⁶⁶ “Ф. Кислов, “Межгосударственные отношения СССР - России и Китая”, a.g.m.

gücünden yoksun kalırken inşacı teorilerin ileri dürdüğü ‘sosyal inşa’ ve normatif değerlerin belirleyiciliği iddiası, SSCB-ÇHC ilişkilerini büyük oranda açıklamaktadır.

Blok mantığı içinde değerlendirildiğinde, ABD’nin Çin’e yönelik tutumu kolayca anlaşılabilir. Ne var ki Çin’in SSCB ile ideolojik ayrışması, zamanla politik sahaya da yansiyacak ve iki devlet, askeri anlamda da karşı karşıya geleceklerdir. Özellikle 1969 yılında SSCB ve Çin askerleri arasında toprak ihtilafından kaynaklanan sıcak çatışma, ilişkilerin dip noktasını temsil etmektedir. Bu gerginlikte SSCB daha yapıcı tutum benimsemiş ve yaşanan sorun, SSCB Başbakanı Kosigin’in Çin’i ziyareti ve ihtilaf nedeni olan Damansk Adasının Çin’e verilmesi ile yatıştırılmıştır.⁶⁶⁷ Buna rağmen iki güçlü sosyalist-komünist rejim arasındaki ilişkiler, 1980’lere kadar oldukça düşük düzeyde kalmaktan kurtulamamıştır.

Küresel sistem bir bütün olarak değerlendirildiğinde Çin ve SSCB rekabetinin, bloklar arası ilişkilerde bazı değişiklikler doğurduğu görülmektedir. Bununla birlikte Çin dış politikasındaki ‘halktan halka’ anlayışı, sosyalist olmayan toplumları sosyalist harekete teşvik etme temeline dayanmaktadır ki, bu da ideolojik anlamda yayılmacı Çin’in uluslararası ilişkilerde kolayca yalnızlaşmasına neden olmaktadır.⁶⁶⁸ Öte yandan Vietnam çıkmazı ABD’yi, bölge politikalarında değişime zorlamaktadır. Zira ABD sadece Asya’da değil, müttefikleri arasında da desteğini yitirmektedir.⁶⁶⁹ Kissinger etkisinin Amerikan dış politikasında hissedildiği 1970’ler ile birlikte ABD, Çin’i izole etme politikasında da değişikliğe gitmiştir. Bu ortamda ABD, ‘Pingpong diplomasisi’⁶⁷⁰ yoluyla Çin ile diplomatik ilişkilerini geliştirecek, BM’ye üyeliğini engellemekten vazgeçecek, Tayvan’ın üyeliğini sonlandıracak ama SSCB’yi çevreleme politikasına Çin’i de dâhil edecektir.⁶⁷¹ Başkan Nixon’un sözleri ile ABD, Çin olmadan bir dünya

⁶⁶⁷ Парамонов, Строков “Российско-китайские отношения: историческое наследие”, a.g.m.

⁶⁶⁸ Богатуров А. Д., Аверков В. В.. “История международных отношений 1945-2008” (Bogatirov A. D., Averkov V. V. “Uluslararası İlişkiler Tarihi:1945-2008”), <https://textbooks.studio/uchebnik-mejdunarodnie-otnosheniya/sovetsko-kitayskiy-konflikt-1960.html>, (26.06.2018)

⁶⁶⁹ Парамонов, Строков “Российско-китайские отношения: историческое наследие”, a.g.m.

⁶⁷⁰ 1971 yılında Japonya’da düzenlenen Dünya Masa Tenisi Şampiyonasına katılan ABD ve ÇHC takımları birbiri ile görüşmüş ve taraflar arası temas böylece başlamış olmuştur. Bunun üzerine ÇHC lideri Mao Zedong, ABD Ulusal Ping-Pong takımını gösteri maçı yapmak üzere Çin’e davet etmiş, ABD tarafı bu teklifi kabul edince taraflar arasındaki diplomatik temaslar bu vasıta ile yeniden kurulmaya başlamıştır.

⁶⁷¹ Алексей Клинин, “Дипломатия пинг-понга и нормализация американо-китайских отношений в 1970-х годах” (Aleksey Klinin, “Pinpon Diplomasisi ve 1970’li Yıllarda ABD-Çin ilişkilerinin

düzeninin istikrarlı olamayacağına inanmaktadır. Özetle ABD Çin'e, bu noktada birlikte yürüyecekleri 'uzun bir yürüyüş' teklif etmektedir.⁶⁷²

ABD'nin politikasını bu yönde kurgulaması, SSCB'yi de inisiyatif almaya zorlamıştır. İnşacı teorinin ileri sürdüğü sosyal inşa bir anlamda burada da gerçekleşmiş ve ABD'nin SSCB'yi doğrudan muhatap hâline getirmeyen Çin politikası, dolaylı olarak SSCB dış politikasına yansımış ve SSCB'nin Çin ve Japonya ile olan politikalarının değişmesini beraberinde getirmiştir. Zira ulusal kimlik ve buna dayalı dış politika sabit değildir ve bu dinamik yapı aktörlerin dış politika eylemlerini doğrudan belirlemektedir. Bu nedenle SSCB, ABD'nin bölgeye yönelik politikaları ve bölgenin de buna verdiği tepkilere karşı oldukça duyarlı olmuştur. En nihayetinde bölgede gerçekleşen ilişkiler, SSCB'nin dış politikasının yeniden kurgulanmasına neden olan dinamizmi de üretmiştir.

İnşacı perspektiften değerlendirdiğimizde, bölgede ÇHC lehine yaşanan güç değişimin Sovyetler Birliği açısından neden tehdit olarak algılandığı daha kolay ortaya koymaktadır. Zira inşacı yaklaşıma göre güç, tek başına bir anlam ifade etmez; anlamını, bu güç sahibinin kimliği belirler. Sovyetler Birliği ile ortak bir ideolojiden beslenen ÇHC, Sovyetler Birliği ile kuramsal noktada ayrılmış, Sovyetler Birliği'nin iyi ilişkiler geliştirdiği Hindistan'a karşı da toprak taleplerinde bulunmuş ve Pakistan'ı desteklemiştir. Bu denkleme, ÇHC'nin ABD ile geliştirmeye başladığı yakın ilişkiler de eklenince Sovyet Rusya ile Çin'in kimlik tanımları birbiri ile örtüştürmekten uzaklaşmıştır. Bu nedenle de Çin, Sovyetler Birliği nazarında rakip olarak algılanmış ve üretmeye başladığı bölgesel etkiler nedeniyle de Sovyetler Birliği'nin ulusal güvenliğine yönelik tehdit olarak algılanmıştır.

Bu denklemde ABD, SSCB'nin dış politikasını etkilemeye devam etmektedir. ABD ile ÇHC, aralarında Ortak Bildiri imzalamış ve ilişkilerinde somut iyileşmeler göstermişlerdir. ABD-Çin yakınlaşması, SSCB-Japon ilişkilerine de yansımıştır. Bu bağlamda, iki devlet arasında hukuken süren İkinci Dünya Savaşı durumu sona ermiş ve

Normalleşmesi"), <https://ushistory.ru/populjarnaja-literatura/517-diplomatija-ping-ponga-i-normalizatsija-amerikano-kitajskih-otnoshenij-v-1970-h-godah>, (26.06.2018)

⁶⁷² "Çin-Amerikan Münasebetlerinin Düzelmesi", <http://www.e-tarih.org/soguksavas/?sayfa=1.818684.2344062.296205.0.php&%C7in-Amerikan%20M%FCnasebetlerinin%20D%FCzelmesi>, (07.12.2018)

diplomatik ilişkiler kurulmuştur.⁶⁷³ Buna göre Japonya, Çin Halk Cumhuriyetini tanımış, Tayvan (Milliyetçi Çin) ile ilişkilerini kesmiş ve Tayvan'ın, Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Yakınlaşma sürecinin bir başka dinamiği olan Japonya, denkleme ABD'yi de dâhil etmiştir. Dolayısıyla ABD-Çin yakınlaşması, SSCB'yi rahatsız etse de, Çin dış politikası için manevra alanı yaratmıştır. Buradan hareketle Asya, SSCB'yi tavır almaya zorlamak yoluyla sosyal inşayı gerçekleştiren önemli bir katalizördür. 'Yapan' olarak SSCB, 'yapı' olarak Asya eksenli uluslararası ilişkilerin sunduğu şartları göz önünde bulundurarak pozisyon üretmektedir. Doğrudan dış politikaya yansıyan Asya'nın etkisi, Rus dış politikasının önemli bir kurucu unsuru olarak ön plana çıkmaya başlamıştır.

Bölgede meydana gelen bu gelişmeler karşında SSCB, Avrupa ile olan ilişkilerini geliştirmeyi öncelemiş ve 1969'da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ile müzakerelerine başlamıştır. Rusya'nın Avrupa'daki denge arayışlarına mukabil Asya'da güç dengelerini yakından ilgilendiren bir başka hamlesi de 1971 yılında Hindistan ile imzaladığı Dostluk Anlaşmasıdır.⁶⁷⁴ Hindistan ile Çin arasındaki dostane olmayan ilişkiler, SSCB için bir denge unsuru olarak ön plana çıkmıştır. Bu yönü ile SSCB, Asya'da güç ilişkilerine dâhil olmayı hedeflemiş görünmektedir. ABD'nin bölge politikalarına karşı SSCB'nin gerçekleştirdiği denge politikasında izlenen yol, bölgenin tüm güçlü aktörleri ile ikili ilişkilerini geliştirmektir. Böylece SSCB, hem ABD hem de bölgenin güçlü aktörleri ile geliştirdiği ilişkileri çok denklemlili kılma suretiyle inisiyatifi elinde tutmaya çalışmaktadır.

Yukarıda anlatılanlar bağlamında Asya, Rus dış politikasının sürekli olarak yeniden kurgulanmasında ve aktif olarak uygulanmasında inşa edici bir rol oynamaktadır. Asya denkleminde gelen dış politika geliştirme baskısı, Rus ulusal kimliğini inşa etmese de ulusal rolünü önemli ölçüde belirlemektedir. Zira sadece Çin değil Hindistan, Japonya ve ASEAN gibi Asyalı oyuncuların yanında ABD gibi bir küresel aktör, Asya'daki

⁶⁷³ "Советско японская совместная декларация (1956)" ("Sovyet-Japonya ortak Deklarasyonu(1956)"), <https://ria.ru/spravka/20161019/1479447588.html>, (26.06.2018)

⁶⁷⁴ "Договор о мире, дружбе и сотрудничестве между СССР и Республикой Индией" (SSCB ile Hindistan Cumhuriyeti Arasındaki Barış, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması"), <https://www.lawmix.ru/abrolaw/15529>, (26.06.2018)

gelişmeleri yönlendirmeye ve güç denklemini etkilemeye yönelmektedir. Bu şartlarda Rusya, bölgede meydana gelen gelişmelerde inisiyatif alan ve güç dengesini belirleyen bir oyuncu olmadığı takdirde, gelişmelere ayak uyduran bir aktör profili çizmeye başlayacaktır.

Asya'daki politik dengeler, Rus ulusal rolüne dair beklentileri, yani rol reçetelerini etkilediği için de Rus dış politikasını inşa eden unsurlardan biri olarak değerlendirmelidir. Rusya ile birlikte Çin ve Hindistan gibi dış politika yönelimleri farklı ve aralarında çapraz rekabet ilişkileri bulunan Asyalı devletler, Rusya'nın açık şekilde dillendirdiği çok kutupluluk söyleminde birleşmektedir. Aralarında kimlik birliği bulunmasa da dış ulusal rollerinin birbirini tamamlama özelliği, adı geçen aktörlerin dış politikalarını örtüşürmektedir. Bu yönü ile Asya, Rus dış politikasını biçimlendiren başlıca unsur olarak ön plana çıkmaya devam etmektedir.

Soğuk Savaş dönemi uluslararası ilişkiler sisteminde Asya, Avrupa'nın ardından cepheleşmenin ve etkinlik mücadelesinin yaşandığı ikinci önemli rekabet sahası olmuştur.⁶⁷⁵ Asya'da güç dengesinin temel elemanları olarak ise SSCB, ABD, Hindistan ve Çin öne çıkmıştır. Brejnev'in Nixon ile birlikte başlattığı detant ve silahsızlanma süreçleri, Çin'i huzursuz ederken; Çin-ABD yakınlaşması SSCB'yi; SSCB-Çin yakınlaşması ise ABD'yi rahatsız etmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, yapı-yapan arasındaki etkileşim, aktörler arasında sosyal inşa biçiminde meydana gelmekte ve Asyalı devletlerin her bir dış politika hamlesinin bir başka aktörün çıkarını, dolayısıyla dış politika yönünü etkilediği görülmektedir. Sosyalizmin en güçlü temsilcileri arasındaki rekabet hâli, ABD'nin bölgede mutlak olarak bir müttefik bulamaması, Bağlantısızlık hareketinin liderlerinden Hindistan ile ABD'nin 'müttefiki' olan Japonya gibi denge oyuncularının varlığı, Asya'da mutlak bir cepheleşmenin oluşmasını güçleştirmiştir. Brejnev ve Nixon'un kişiliklerinde ifadesini bulan detant 'havası' da bu denkleme dikkate alınınca uluslararası sistem hızla çözülmeye başlamıştır.⁶⁷⁶

⁶⁷⁵ Immanuel Wallerstein, "Asya'da Soğuk Savaş: Kalpler ve Akıllar için Mücadele", <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2010/03/27/asya%E2%80%99da-soguk-savas-immanuel-wallerstein/>, (26.06.2018)

⁶⁷⁶ A. K. Нурша, "Идея распространения демократии во внешней политике США: эволюция и практика в годы «холодной войны»" (A. K. Nurşa, "ABD Dış Politikasında Demokrasinin

1972’de Nixon’un Moskova’yı ziyareti sırasında taraflar arasında çeşitli konularda mutabakat sağlanmış ve Ortak Bildiri imzalanmıştır.⁶⁷⁷ Taraflar, üçüncü bir tarafa karşı herhangi bir niyetlerinin olmadığını özellikle vurgulamaktadırlar. 1973’te bu defa Brejnev ABD’ye seyahat etmiş ve taraflar arasındaki ikinci zirve yapılmıştır. Ayrıca silahsızlanma girişimleri de bu dönemlere denk düşmüştür.⁶⁷⁸ Uluslararası ortamın tam bir dehşet dengesine ulaşmasını takip eden detant ile birlikte taraflar Anti Balistik Füze (ABM) ve Kıtalararası Balistik Füze (ICBM) Antlaşmalarını imzalamış, böylece 1960’ta zirveye ulaşan, ‘dehşet dengesi’ olarak anılan cepheleşme giderek yumuşamış ve 1980’li yıllar ile birlikte nihayet çözülmüştür.⁶⁷⁹

1985’ten itibaren Gorbaçov’un ‘yeni düşünce’si ise sadece ABD ile değil, Çin ile olan ilişkileri de farklı bir düzleme taşımıştır. 1989 yılında Gorbaçov’un Pekin ziyareti ile ilişkiler yumuşama evresine girmiş ve sorunların çözümü konusu değerlendirilmiştir.⁶⁸⁰ 1991 yılında bu defa ÇKP Merkez Komitesi lideri Jiang Zemin, Moskova’yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında taraflar, Sınırları Belirleme Antlaşması imzalanmışlardır. İlişkilerde bir yol haritasının da hazırlandığı görüşmelerde gündemi yine ekonomi ve askeri meseleler belirlemiştir.⁶⁸¹ İdeolojik rekabetin ortadan kalkması ile birlikte bu noktada Rusya-Çin ilişkileri, yeni bir düzeye yükselmektedir.

Soğuk Savaş dönemi SSCB-ÇHC ilişkilerinde kimlik, algıyı etkilemiş; dış politikalar da bu algı düzeyinin işaret ettiği yönde gelişmiştir. Uzun yıllar Asya kıtasını domine eden hâkim kültür ve siyasi güç olan Çin, kendisini ‘dünyanın merkezi’ gören kültürel mirasın taşıyıcısı olarak Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB ile ideolojik bir paydada buluşmuş ama bunun ötesine geçememiştir. Öbür yandan Avrupa merkezli dış politik yönelimin ve algnın mirasçısı olan Rus devleti de Soğuk Savaş dönemi boyunca

Yayınlaşması Fikri: Soğuk Savaş Dönemi Evrim ve Pratik”), <https://articlekz.com/article/6988>, (26.06.2018)

⁶⁷⁷ Ebru Gençalp, “Türk Basımında İkili Ziyaretler Boyutunda Türk-Sovyet İlişkileri (1965-1980)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.29, 2014, ss.315-352.

⁶⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma”, <http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa>, (26.06.2018)

⁶⁷⁹ Косов А. П., “Политика США В Отношении КНР В Период Президентства Р. Никсона” (Kosov A. P., “Nikson Döneminde ABD’nin ÇHC Politikası”), http://pskgu.ru/projects/pgu/storage/metami/metami05/metami05_22.pdf, (26.06.2018)

⁶⁸⁰ “20 лет назад Горбачев и Дэн изменили мир” (“Gorbaçov ve Den 20 yıl Önce Dünyayı Değiştirmiştir”), <https://ria.ru/analytics/20090515/171122262.html>, (26.06.2018)

⁶⁸¹ Парамонов, Строков “Российско-китайские отношения: историческое наследие”, a.g.m.

Asya'da ABD ile rekabetin nedeni olarak politik ve askeri manevralar geliştirmeye zorlanmıştır. Böylece Rus devleti, tarih boyunca yalnızca işgal yolu ile yöneldiği Asya kıtasında bu defa oyun kurucu olarak yer almış ve kültürel anlamda üyesi olduğunu iddia ettiği Batı medeniyeti ile bu bölgede mücadeleye girişmiştir.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Rus-Çin ilişkileri inşacı uluslararası ilişkiler açısından ele alındığında görülmektedir ki; kimlik tanımları, jeopolitik şartların önüne geçmiştir. Ortak ideolojik paydada buluşan SSCB ve Çin'in, inşa edici öteki olarak öne çıkan ABD karşısında uyum içinde hareket etmesi beklenmektedir. Bunun aksi ise kimlik tanımlamalarındaki farktan kaynaklanan çıkar uyumsuzluğu ile açıklanmalıdır. Sosyalist iki devletin birbirinden tehdit algılaması, sistemik etkilerden ziyade kimliklerine dair algılardan kaynaklanmıştır. Zira tehdit olarak değerlendirilen karşılıklı askeri kapasiteler ve sosyalizme ilişkin farklı yaklaşımlar, kimlik algılarının değişmesi ile birlikte tehdit olmaktan çıkmıştır. Böylece inşacı yaklaşımın araçları ile ikili ilişkiler daha anlaşılır hâle gelmiştir.

5.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya-Çin İlişkileri

20. yüzyılın son çeyreğinde ivme kazanan Rus-Çin ilişkileri, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte, üçüncü yaklaşma dönemine girmiştir. Yeni döneme her iki devlet de benzer öncelikler ile girmişlerdir.⁶⁸² Özellikle Rusya için bu dönem, toplumsal anlamda yeniden yapılanmanın, ekonomik anlamda serbest piyasaya geçişin ve politik anlamda egemenliğin yeniden tesis edilmesinin yaşandığı bir dönem olarak kayda geçmiştir. Çin açısından ise bu dönem 1970'lerin sonlarında başlayan ekonomik dönüşümün siyasi alandaki meyvelerinin alındığı başarılı bir evre olmuştur. Çin, ilk kez bölgesel olmanın ötesinde küresel ölçekte etki üretme kapasitesi elde etmeyi başarmıştır.

Rusya açısından geçiş dönemini ifade eden Yeltsin iktidarı döneminde Rus dış politikasında Atlantikçi çizginin hâkim olduğu ve önceliğin iç reformlara verildiği tespit

⁶⁸² Юрий Чудодеев, “Вызовы глобализации и динамика отношений России и Китая в Азиатско-Тихоокеанском регионе” (Yuri Chudodaev, “Küreselleşmenin zorlukları ve Asya-Pasifik bölgesinde Rusya ve Çin arasındaki ilişkilerin dinamikleri”), http://www.perspektivy.info/oykumena/azia/vyzovy_globalizacii_i_dinamika_otnoshenij_rossii_i_kitaja_v_aziatsko-tihookeanskom_regiione_2013-12-20.htm, (11.05.2016)

edilmiştir. Yakın Çevreye odaklanan Rusya, Batılı aktörler ve kurumlar ile işbirliğini ve hatta entegrasyonu hedeflemektedir. Bunun Rus dış politikasına yansımaları da Batının öncellenmesi, buna mukabil Asya'nın ihmal edilmesi şeklinde tezahür etmiştir. Çin ise Asya'daki etkinliğini giderek arttırmış ve Rusya'yı bölgeye ilişkin politika geliştirmeye zorlamıştır.

20. yüzyılın sonlarına doğru SSCB'nin geçirdiği hızlı ve keskin dönüşümün aksine, esasen ekonomik alanda geçirdiği daha temkinli dönüşümü ile Çin, Soğuk Savaş döneminin ideolojik ayrılığa rağmen devlet kapitalizmi ve devletçilik gibi çeşitli alanlardaki benzerliğin yanında jeo-stratejik önceliklerin baskısıyla Rusya ile çeşitli ortak noktalarda buluşmuştur. Dış politika algıları önemli ölçüde benzeşen taraflar, başta bölge meseleleri olmak üzere küresel konularda birbirini destekleyici ve tamamlayıcı dış politik tavırlar içinde olmuşlardır. Rusya ile Çin arasında söz konusu olan tamalayıcılık, onları çok kutupluluk söyleminde buluşturan başlıca etkenlerden biridir.

5.2. Dış Politikalarda Uyumluluk

İki komşu ülkenin işbirliğini motive eden çeşitli etkenler şüphesiz ki mevcuttur. İlişkilerindeki rekabetin tarihselliğine karşın Rusya ve Çin, birlikte hareket etmeleri hâlinde, elde edebilecekleri ciddi kazanımların bilincine varmışlardır.

Ekonomik reformlarını daha 1970'lerden itibaren hayata geçiren Çin, başarılı bir dönüşümün ardından hızla büyümeyi ve ekonomik gücünün yarattığı olanakları dış politikasına yansıtmasını başarırken, 1990'lar boyunca iç reformları önceleyen Rusya, Yakın Çevresine odaklanmanın ötesinde etkin bir dış politika duruşu sergileyememiştir. Özellikle Asya politikası ancak Putin iktidarının çok kutuplu küresel sistem söyleminden sonra somutlaşmaya başlamıştır. Bu konuda yapısal ve sistematik bir politikanın varlığı henüz sorgulanabilir olsa da, Rus karar alıcıların bu yöndeki niyetlerinin ve eylemlerinin varlığı tartışılmazdır.

Tarafları bir araya getiren başlıca etken, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler sistemindeki var olma biçimidir. Özellikle "Yeni Dünya Düzeni" söyleminde karşılık bulan ABD'nin dış politika yaklaşımı, Washington'un Avrupa merkezli etkisinin Asya kıtasına da taşınmak istemesi olarak değerlendirilmiştir. Tek kutuplu düzlemde

tasarlanan ve küresel ölçekli hakimiyet anlayışını ifade eden ABD'nin söz konusu dış politika kurgusu, Rusya ve Çin'i ortak paydada buluşturmuştur. Bu payda ise ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni önermesine karşılık çok kutuplu dünya düzeni söylemi ve ABD'nin Asya bölgesinde etkinliğini genişletmesinin önlenmesi ekseninde gelişmektedir. ABD'yi bölgenin dışında tutma, iki komşunun uyumlu dış politikalarının Asyacı bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

SSCB'nin dağılmasının doğurduğu güç boşluğunu doldurma hedefi içindeki ABD; Rusya ve Çin önderliğindeki bölgesel aktörlerin karşı tavırları ile yüz yüze gelmiştir. Esasında bu noktada Çin, Rusya'dan da önce, çok kutupluluk söylemi geliştirmiştir. Daha 1992 yılında Çin lideri Zemin, aktif bir şekilde çok kutupluluğun olması gerektiğini dillendirmiştir. 1997 yılında ise Pekin tarafından çok kutuplu küresel sistemin gelişmekte olduğu ve bunun ekonomik-politik boyutunun da bulunduğu vurgulanmıştır.⁶⁸³ Küresel sistemin işleyişine dair bu ortak yaklaşım, 1997 yılında “Çok Kutuplu Dünya ve Yeni Uluslararası İlişkiler Düzeninin Oluşturulmasına Dair Rusya ve Çin Ortak Deklarasyonu” imzalamak suretiyle pratiğe aktarılmıştır.⁶⁸⁴ Bunu, 2005 yılında imzalanan “21. Yüzyılda Küresel Düzen Hakkında Rusya-Çin Ortak Deklarasyonu” izlemiştir ki, burada da taraflar çok kutupluluğu savunmuş ve ABD hegemonyasını reddetmişlerdir. Söz konusu belgeler, çok kutupluluğun prensiplerini de tespit eden içeriğe sahiptirler.⁶⁸⁵

Daha ziyade bir tür geçiş sürecini ifade eden Yeltsin dönemine karşın, uluslararası ilişkiler sisteminin etkin bir aktörü hâline gelme politikası güden Putin yönetimi, 2008'de ilan edilen yeni Dış Politika Konseptinde ve daha öncesindeki 2007 Münih Güvenlik Zirvesinde, tek kutuplu dünya sistemine yönelik güçlü bir karşı çıkışta bulunmuş ve çok

⁶⁸³ Владимир Портяков, “Видение многополярности в России и Китае и международные вызовы” (Vladimir Potryakov, “Rusya ve Çin'de Çok Kutupluluk Vizyonu ve Uluslararası Meydan Okumalar”), http://www.perspektivy.info/rus/desk/videniye_mnogopolarnosti_v_rossii_i_kitaje_i_mezhdunarodnyje_v_yzovy_2013-08-31.htm, (12.05.2016)

⁶⁸⁴ Владимир Портяков, “Видение многополярности в России и Китае и международные вызовы”/ Vladimir Potryakov, “Rusya ve Çin'de Çok Kutupluluk Vizyonu ve Uluslararası Meydan Okumalar” http://www.perspektivy.info/rus/desk/videniye_mnogopolarnosti_v_rossii_i_kitaje_i_mezhdunarodnyje_v_yzovy_2013-08-31.htm (erişim: 12.05.2016)

⁶⁸⁵ “Совместная Декларация Российской Федерации И Китайской Народной Республики О Международном Порядке В XXI Веке” (“21. Yüzyılda Küresel Düzen Hakkında Rusya-Çin Ortak Deklarasyonu”), http://www.mid.ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/412066/pop_up?_101_INSTANCE_WhKWb5DVBqKA_viewMode=print&_101_INSTANCE_WhKWb5DVBqKA_qrIndex=0, (12.05.2016)

kutupluluk söylemini vurgulamıştır.⁶⁸⁶ Söylemin temelinde, ABD'nin iddiasının aksine küresel sistemin tek kutuplu olmadığı, Rusya'nın yanında Çin, Hindistan ve Avrupa gibi başka güç merkezlerinin de bulunduğu; ABD'nin dikte etmeye çalıştığı tek kutupluluğun, uluslararası ilişkileri kaotik kıldığı savı yatmaktadır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, Çin'in çok kutupluluk söylemindeki inisiyatif ortak olunmasıdır. İnşacı yaklaşımın yapı-yapan söylemi bağlamında değerlendirildiğinde, Çin'in Rusya'yı politika geliştirmeye zorladığı ve bunun Rus dış politikasının yeniden inşa edilmesinde önemli bir inşa unsuru olduğu tespit edilmiştir.

Rusya ve Çin'in ortak paydada bulunduğu bir başka mesele ise her iki aktörün de Japonya ile yaşadığı toprak ihtilaflarıdır. Ne var ki Japonya'nın uluslararası ilişkilerdeki özel konumu, komşuları ile yaşanan meselelerin ABD'yi de yakından ilgilendirdiği bir durum yaratmaktadır. ABD'nin Japonya dış politikasındaki etkisi düşünüldüğünde, Rusya'nın Kuriller ve Çin'in Diaoyu Adaları meseleleri salt ikili ilişkiler düzleminin ötesinde anlam ifade etmektedir. Bu nedenle her iki aktörün de Japonya ile yaşadığı toprak ihtilafı, bölgedeki güç denklemleri ve küresel güç mücadelesi bağlamında anlam bulmakta ve esasında iki taraflı olan ihtilaflar, bir biçimde küreselleşmektedir.

Rusya'nın Asyalı aktörler ile girdiği ikili ilişkiler, girift bir yapı ortaya çıkarmakta ve gerek gücün sahibinin kimliği, gerek karşılıklı sosyal inşa gerekse de Rus kimliğini etkilemesi itibarıyla Rus dış politikasını oldukça etkilemektedir. Kimlikli olarak olmasa da politik olarak örtüşen kimlikler, Rusya ve Çin'in küresel meselelerde ortak pozisyon takınmasını ve birbirinin ulusal rollerini desteklemelerini olanaklı kılmaktadır.

Rusya ve Çin'in münasebetleri, dış politikalarında ürettikleri iddialar nedeni ile doğal olarak uluslararasılaşmaktadır. Dolayısıyla tarafların, NATO'nun büyümesi; Batı denetimindeki uluslararası kuruluşların işleyişi; İran, Suriye, Ukrayna, Arap Baharı vb. konular karşısında benzer pozisyon almaları bu bağlamda değerlendirilmelidir. Buradan hareketle diyebiliriz ki, sadece Asya coğrafyasında yaşananlar değil, küresel meseleler de

⁶⁸⁶ “Асимметричный ответ” (Asimetrik Cevap”), <https://lenta.ru/articles/2007/02/10/asymmetry/>, (04.11.2018)

Rusya ve Çin'i birlikte hareket etmeye yöneltmektedir. Bu yöndeki motivasyon, tarafların dış politikalarını uyumlaştırmakta ve birbirlerini destekler hâle getirmektedir.

Rusya ve Çin'in birbirleriyle önemli ölçüde uyumlu hâle gelen dış politikaları, tamamlayıcı nitelikte olan ekonomik ilişkileri tarafından da desteklenmektedir.⁶⁸⁷ Ekonomilerindeki tamamlayıcılık özelliği, küresel piyasada henüz rekabet etmeyen devletlerin karşılıklı bağımlılık geliştirmesinde kurucu rol oynamaktadır.⁶⁸⁸ Böylece taraflar, dış politikalarında geliştirdikleri ve işbirliği ile elde ettikleri stratejik ortaklığı, ekonomik alanda elde ettikleri kazanımlar yolu ile de desteklemektedirler. Ekonomilerin birbirini tamamlayıcı özellikte olması taraflara, rekabeti değil işbirliğini destekleyen dengeler sunmaktadır.

5.3. Dış Politikalarındaki Rekabet Konuları

Rusya ve Çin, olumsuz etkileşimler suretiyle de, birbirlerinin dış politikalarını inşa edebilmektedirler. Taraflar arası ilişkiler, karşılıklı çıkarların gerçekleşmesi noktasında tarafları motive eden unsurlar barındırsa da, ilişkilerin rekabetçi doğası ihtilaflı alanlar da doğurmaktadır. Söz konusu ihtilaflar, tarafların ulusal rol algılarını ve rol reçetelerini belirgin biçimde etkilemektedir. Bu nedenle Rusya ve Çin arasında anlaşmazlığa neden olan konular, tarafların birbirleri hakkında takınacakları tavrı belirlemek bakımından inşa edici özelliindedir. Rus kimliği ile benzeşen yönlerine rağmen Çin kimliği, daha temkinli ve ılımlı bir dış politikayı öncelerken Rusya, dış politikasında daha agresif davranmaktadır. Ne var ki söz konusu politika farklı, kimliklerdeki farklılıktan değil, dış politika yürütme tarzından kaynaklanmaktadır. İkili ilişkiler sosyal inşa bağlamında değerlendirildiğinde tarafların birbirlerinin ulusal rollerini önemli ölçüde biçimlendirdiği

⁶⁸⁷ М. В. Потопенко, “Эволюция Взаимных Экономических Интересов России и Китая” (М. В. Потепенко, “Rusya ve Çin'in Karşılıklı Ekonomik Çıkarlarının Evrimi”), <https://cyberleninka.ru/article/v/evolyutsiya-vzaimnyh-ekonomicheskikh-interesov-rossii-i-kitaya>, (27.06.2018)

⁶⁸⁸ Л. Е. Стровский, Цзян Цзин, “Взаимодополняемость Экономик Китая и России: Проблемы Торгово-Экономического Сотрудничества” (L. E. Strovskiy, Tsyan Tsın, “Rusya ve Çin Ekonomilerinin Karşılıklı Tamamlayıcılığı: Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Sorunları”), http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54692/1/vestnik_2005_6_021.pdf, (27.06.2018)

gözükmektedir. Zira taraflar, karşılıklı olarak birbirlerini eylemde bulunmaya veya eylemden alıkoymaya yönelik etkileyebilmektedir.

Bu bağlamda Orta Asya, tarafların ciddi rekabet alanlarından birisi olarak öne çıkmaktadır. Rusya'nın Yakın Çevre olarak tanımladığı ve bekası ile ilişkilendirerek güvenlikleştirdiği ve başka bir gücün etkinliğini mutlak olarak reddettiği bu bölge, giderek Çin'in nüfuzuna girme işaretleri vermektedir.⁶⁸⁹ Bölgedeki etkinliğini ekonomik araçlarla arttıran Çin, böylece Rusya'nın hareket alanını da daraltmış olmaktadır.⁶⁹⁰ Sovyetler Birliği'nin üye devletlerinden oluşan bu bölgenin aktörleri ile organik bağlara sahip olduğu iddiasındaki Rusya, bölge aktörlerinin Çin ile geliştirdiği başta ekonomik olmak üzere çeşitli alanlardaki işbirliklerini, bölgenin kendi nüfuzundan çıkması olarak değerlendirmektedir.

Çin'in barışçıl büyüme anlayışı ve söylemi, Rusya'nın rahatsızlığını gidermemekte ve Rusya, bölge aktörleri ile ilişkilerinde agresif bir tavır sergilemektedir. Çin'in önerdiği ekonomi eksenli politikalar karşısında araçları yetersiz kalan Rusya, politik ve güvenlik eksenli araçlar vasıtasıyla etkinliğini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Çin'in bölgedeki ekonomik etkinliği, bölgesel kalkınmayı sağlaması bakımından olumlu çıktılar üretse de, etki sahasının politik sahaya kayması olasılığı, Rusya açısından tedirgin edicidir.⁶⁹¹

Rusya'nın tedirginliği, yalnızca Çin'in ekonomik araçlarının siyasi bir manevra alanı yaratma ihtimalinden ibaret de değildir. Çin'in silahlı gücünün kayda değer biçimde artması da Rus dış politikasının kurgulanmasında dikkate alınan önemli bir faktördür. Taraflar silah ticareti konusunda ciddi işbirliği geliştirmiş olsalar da her iki aktörün oluşturdukları ulusal güvenlik belgeleri, birbirlerini karşılıklı tehdit unsuru olarak değerlendirebilmiştir. Resmi söylemleri temsil etmesi bakımından önemli olan söz konusu belgeler, Rusya ve Çin arasında geliştirilen tüm işbirliği ve ortaklıklara rağmen

⁶⁸⁹ Евгения Ким, “Средняя Азия и Китай: перспективы сотрудничества” (Evgeni Kim, “Orta Asya ve Çin: İşbirliği Perspektifleri”), <https://regnum.ru/news/2291051.html>, (29.06.2018)

⁶⁹⁰ Александр Воробьев, “Китай и Центральная Азия: растущая дружба под боком России” (Aleksandr Vorobyov, “Çin ve Orta Asya: Rus Kıyısında Gelişen İşbirliği”), <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/kitay-i-tsentralnaya-aziya-rastushchaya-druzha-pod-bokom-rossii-/>, (29.06.2018)

⁶⁹¹ Nyshka Chandran, “Central Asia's battleground: Who's winning?”, <https://www.cnb.com/2015/06/14/russia-or-china-whos-winning.html>, (29.06.2018)

birbirlerine karşı temkinli davranmalarını salık vermektedir.⁶⁹² Söz konusu belgelerde Rusya ve Çin, birbirlerini askeri tehdit olarak doğrudan tanımlanmalar da, ulusal güvenlik önermelerinde birbirini direkt ilgilendiren durumları oluşturan aktörler olarak, birbirlerine karşı potansiyel bir tehdit gibi algılanmaktadırlar.

Soğuk Savaş sonrası oluşum sürecini sürdüren uluslararası ilişkiler bütünü içinde Asya, küresel güç dengelerinin belirleyici coğrafyalarından birini ifade etmektedir. Rusya ve Çin, sahip oldukları uluslararası ilişkiler sistemi perspektifi nedeniyle ortak pozisyonlar üretmektedirler. Bu pozisyonları motive eden temel etmen, ABD'nin gerek bölgesel gerekse de küresel politikalarına karşıtlıktır. Söz konusu karşıtlık ve iş birliği sonucunda elde edilmesi muhtemel kazanımların varlığı, taraflar arasındaki ilişkilerde rekabet yerine işbirliğinin öncellenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle Rus donanmasının Çin Denizi'ndeki etkinliği, 'Sarı Tehlike' olarak adlandırılan Çinli işçilerin Rusya topraklarındaki mevcudiyeti ve bunların süreklilik arz etme tehlikesi gibi ihtilaf nedeni olan konular, kolayca ötelenebilmekte ve işbirliğine zarara vermeyecek boyutta kontrollü biçimde yönetilebilmektedir.⁶⁹³

5.4. İlişkilerde Jeopolitik Koşullar ve Ulusal Rollerin Uyumu

Bu noktada önemli olan, sorunların mı tarafları yakınlaştırıyor olduğu, yoksa tarafların kimliklerinden dolayı mı sorunlara benzer pozisyonlar üretiyor olduğudur. Zira buradan hareketle inşacı teorinin açıklama araçları sınanabilecektir. Rusya ile Çin ilişkilerinde konvansiyonel teorilerin güç merkezli açıklamaları kadar, tarafların kimlik tanımlarının benzeşmesinden kaynaklanan bir birlikteliğin varlığı da gözlenmektedir. Rusya ve Çin'in ulusal rol algıları, benzer işbirlikçileri ve rakipleri tanımlamaktadır.⁶⁹⁴ Bundan başka, Asya güç merkezini oluşturmakla çok kutupluluğa imkân veren konjonktür, hem Rusya'nın hem de Çin'in tanımlanan ulusal rolünü gerçekleştirmesini mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda kimlik ve dış politika arasındaki ilişki, bu defa dış

⁶⁹² “Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года” (“2020'ye kadar Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi”), <http://kremlin.ru/supplement/424>, (29.06.2018)

⁶⁹³ Виктор Мараховский, “Что нужно знать о "китайской угрозе" и как от нее избавиться” (Viktor Marahovsky, ‘Çin Tehlikesi’ Hakkında Neler Bilmeliyiz ve Ondan Nasıl Korunabiliriz?), <https://ria.ru/analitics/20170523/1494873303.html>, (29.06.2018)

⁶⁹⁴ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 246.

politikanın kimliği etkilemesi yönünde gerçekleşmektedir. Dış politika kimlikleri örtüşen Rusya ve Çin, bu kimlikleri arasında inşa edici bir sosyal etkileşimi de barındırmaktadırlar. Bunu Rusya'nın Kırım'ı ilhakındaki Çin desteğinde, Çin'in Tayvan iddialarındaki Rusya desteğinde, ABD'nin Yeni Dünya Düzeni iddiaları karşılığında ve küresel meselelerdeki ortak tutumda gözlemleyebilmekteyiz.

Rusya ile Çin arasındaki ilişkilerin karşılıklı etkileşiminden de etkilenen kimlik tanımından hareketle oluşan ulusal roller, jeopolitikanın da dayatması ile tarafların dış politikalarını uyumlu kılmaktadır. Böylece biz, konvansiyonel teorilerin genel açıklama gücünün yanında, inşacı teorinin normatif değer yüklü söylemlerinin sağladığı araçlarla da tarafların dış politikalarını tanımlayabiliyor ve anlamlandırabiliyoruz.

Buradan hareketle, tarafların dış politikada sergilediği uyum ile birlikte, Çin'in bölge politikalarında inisiyatif sahibi olduğu gözlenmektedir. Rusya'nın sahip olduğu sınırlı ekonomik kaynaklara karşın Çin'in dış politika manevra sahasını genişleten ekonomik kaynakları, bölge aktörleri ile ilişkilerinde inisiyatifi elinde bulundurmasını mümkün kılmaktadır. Bu notada Rusya, 'Çin'i takip eden ortak' portresi çizmektedir. Ciddi bir ekonomik gücü simgeleyen Çin, dış politikada daha geniş bir hareket alanı elde ederek sadece Asya bölgesinde değil, küresel anlamda da sonuç doğurucu politikalar üretebilmektedir. Çin'in 'barışçıl büyüme' politikasına ve barışçıl dış politika söylemine mukabil Rusya, nispeten agresif bir tutum sergileyerek askeri ve politik araçları vasıtasıyla bölgede etkinliğini sürdürmeyi hedeflemektedir.

Çin'in söylemi yumuşak ama eylemi sert pro-aktif dış politikasının Asya yansımaları, ABD'nin Asya'da artan etkinliği ve dahası Asya'nın küresel siyasette artan ağırlığı, Rusya'yı Asya politikası geliştirme yönünde zorlamaktadır. Rus dış politikasındaki bir geleneği yansıtan 'Batı'ya alternatif olarak 'Doğu', bu sefer sistemli bir politikanın konusu olarak öne çıkmaktadır. Bu yolla Rusya hem kendi siyasi sınırlarının doğusuna hem de küresel siyasetin Doğu'suna yönelmektedir.

Rusya'nın Asya politikası ama dahası Doğu politikası, hem söylem hem de eylem düzleminde giderek kurumsallaşmış bulunmaktadır. Bu bağlamda Çin ile olan ilişkiler de önemli ölçüde kurumsallaşmıştır. Burada ŞİÖ'nün fonksiyonu oldukça önemlidir. Bunun yanında finans, güvenlik, ticaret ve politika alanında karşılıklı faydaya dayalı ilişkiler

gelişmektedir. Bölgesel örgütlenmeler yoluyla kurumsallaşan ilişkiler, uzun vadeli işbirliğini de teminat altına almaktadır. İşbirliğini motive eden etkenlere karşı ilişkilerin hızla rekabete hatta çatışmaya dönme ihtimali ise her daim mevcuttur. Nitekim ilişkilerin tarihi arka planı bunun örneklerini barındırmaktadır. İlişkilerdeki kurumsallaşma, işte böylesi bir ihtimali en aza indirerek tarafların dış politikadaki söylem ve eylemlerini olabildiğine uyumlaştırmaktadır.

Rus dış politikasının yeniden inşası bağlamında Asya, Rusya'nın çok kutupluluğu inşa etme politikasının etkili bir manevra sahasını ifade etmektedir. Özellikle Putin ve ekibinin söylemleri, Asya politikasının sistemleştirilmeye çalışıldığına ve dış politikanın ağırlık konularından biri olarak öne çıkmaya başladığına işaret etmektedir. Bu aşamada Çin, Rusya'nın söylemlerini kuvvetlendiren itici bir güç olarak Rus ulusal rolünü desteklemektedir. Benzer şekilde Çin de Rusya'nın çok kutupluluk söylemi ile kendi barışçıl büyümesini sağlayacak zemini inşa etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler sistemine dair beklentileri ve korkuları benzer olan taraflar arasında kimlik temelli bir ortaklık ve rollerinde uyum söz konusu olmaktadır. Rol reçeteleri uyumlu olan taraflar, bir yandan da birbirlerinin ulusal rollerini desteklemektedir. Yani SSCB'nin feshedilmesi ile tetiklenen sistemik değişim ve oluşan jeopolitik konjonktür, Rus ve Çin devletlerinin işbirliğini sağlayan en büyük itici güçlerden biri olmuştur. Bu işbirliği, Çin karşısında Rusya'ya manevra alanı açmakta ve Rusya'nın çizdiği 'Çin'i takip eden ortak' portresinden uzaklaşmasına olanak vermektedir. Bu işbirliğinde kimlik tanımları, normatif yönü ile dış politikalarındaki uyumu sağlayarak işbirliğini muhkemleştirmektedir.

İnşacı teori açısından değerlendirildiğinde görülmektedir ki Rusya ve Çin için 'kurucu öteki', Batıdır. Yani hem Rusya hem de Çin, kültürel anlamda, Batı karşıtlığında birleşmektedir. Bunun da ötesinde kendi kimliklerini, birbiri ile değil, Batı ile kurdukları sosyal inşa sürecine göre inşa etmektedirler. Ancak dış politikalarındaki ahengi sağlayan etken ise hem jeopolitik şartlar hem de kimlik tanımlarının destekleyici mahiyetidir. Kimlik tanımlarından hareketle birbirlerini düşmanlaştırmamaları, çıkarları ortak tanımlamalarını kolaylaştırmaktadır.

6. RUS DIŞ POLİTİKASINDA ASYA ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapılan değerlendirmelere göre varılabilecek yargılardan birisi de Rus kimliğinin oluşmasında Asya'nın oynadığı inşa edici rolün en iyi Rusya-Çin ilişkilerinde gzlemlenebildiğidir.

1942'de Amerikan Başkanı Roosevelt ve Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof Washington'da buluŐtuđunda, İkinici Dünya Savaşı sonrası düzenden  devletin sorumlu olduğunu bildirmişlerdir. Bunlar, ABD, İngiltere ve SSCB'dir. Bu dizayn, ' Jandarma Konsepti' olarak da ifade edilmiştir. Anglosakson ağırlığı dağıtmak için Stalin buraya Fransa'yı da eklemiştir ki, Fransa o zaman işgal altında ve yıkık bir hlindedir. Batının buna cevabı ise Çin'i sisteme ekleyerek olmuştur.⁶⁹⁵ Böylece Soğuk Savaş dönemi, bu güç dağılımı ve dengesi üzerine kurulmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında ise Avrupa merkezli küresel sistem evrilmeye ve g merkezi giderek Asya-Pasifik bölgesine kaymaya başlamıştır. Söz konusu dönüşüm içinde Rusya, Putin Dönemi ile birlikte, dış politikasının gerek söylemini gerekse de normatif kaynaklarını dönüştürmüştür. Asya bölgesi ise bahsi geçen dönüşümün pratik sahası olarak Rus dış politikasının yeniden Şekillenmesinde kurucu rol oynamıştır. Rusya açısından Asya'yı temsil eden ve bu bölümde Rusya ile ilişkilerine değindiğimiz aktörler de Rusya'nın yeniden yapılanan dış politikasının başlıca kurucu aktörleri olarak öne çıkmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde biçimlenmeye devam eden uluslararası ilişkiler sisteminin önemli hareket sahalarından olan Asya bölgesi, salt Rusya ve bölgesel aktörler açısından değil, küresel sistemin yeniden yapılanması bakımından da son derece kritik bir alanı ifade etmektedir. Bölgenin ifade ettiği jeopolitik değer ve küresel g denkleminde oynadığı rol, onu Rus dış politikasının yeniden oluşmasında temel aktör hâline getirmektedir.

⁶⁹⁵ "Алексей Фененко: Мы живем в мировом порядке, созданном по итогам Второй мировой" (Aleksey Fenenko: İkinici Dünya Savaşı Sonuçlarına Göre Oluşan Sistemde Yaşıyoruz"), <http://gorchakovfund.ru/news/18792/>, (08.04.2016)

Özelde Asya, genelde ise Avrasya kavramı ile ifade edilen coğrafya, hem uluslararası ilişkiler denkleminde hem de bölgesel güç mücadelesi bağlamında, Rus dış politikasının yeniden inşa edilmesi açısından son derece belirleyici bir güce sahiptir. İnşacı teorinin söylemlerinden de hareketle Asya jeopolitiği, yeniden kurgulanan Rus dış politikasının sahası olması bakımından, Rus dış politikasının ‘yapanı’ ve sosyal inşanın gerçekleştiği mekân olarak değerlendirilmelidir.

6.1. Doğu Yöneliminin Merkez Eksenini Olarak Çin

Bu kapsamda Rusya, bölgedeki gelişmeler karşısında aktif bir pozisyon saptamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Çin ile olan sınır ihtilaflarını çözme ve sistematik bir işbirliği kurma çabasını; Hindistan ile olan işbirliğini derinleştirmesini; Yakın Çevresi ile olan ilişkilerini kurumsallaştırmasını ve bölgesel örgütlenmeler yolu ile Asya’da güç merkezi inşa etme çabasını bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Geniş anlamda Batı eksenli bir dış politik mirasa sahip olan, rekabet hâlinde olsa da Batı medeniyetine duyduğu aidiyeti yitirmeyen Rusya, dış politikada yeni bir eksen oluşturma çabasıdadır. Bu etken Doğu’ya yönelim ile ortaya çıkmaktadır.⁶⁹⁶ Bunu önce kendi ülkesi sınırları içinde başlatarak ülkesinin doğusunu kalkındırmaya ve Asya ticaretinde yer almaya çalışan Rusya, Asya bölgesindeki etki kapasitesi giderek arttırmaya çalışmıştır.

ŞİÖ ve BRICS ortaklarının aksine, siyasi ve askeri bir güç merkezi inşası çabasında olan Rusya, ortaklarının ekonomi öncelikli yaklaşımı ile barışmak zorundadır.⁶⁹⁷ Finans ve ticaret konusunda ŞİÖ ve BRICS üyelerinin girişimlerini destekleyen Rusya, bu ortaklığa ve inisiyatife siyasi bir boyut katma hevesinden ise vazgeçmiş değildir.

Asya, uluslararası ilişkilerin merkezine yaklaştıkça sadece ekonomik olarak değil, politik ve askeri olarak da yükselmektedir. Rusya için uluslararası ilişkiler sahasından daha fazlasını ifade eden Asya, Soğuk Savaş sonrası konumlarını ve söylemlerini yenilemek durumunda olan ABD ve AB için de anlam ifade etmektedir. Taraflar arasında

⁶⁹⁶ Мухина С. А., “Ориентация России на Восток: риски и новые возможности” (Muhina S. A. Rusya’nın Doğu Yönelimi: Riskler ve Yeni Fırsatlar”), <http://scienceproblems.ru/images/PDF/2016/7/orientatsija-rossii-na-vostok-riski-i-novye-vozmozhnosti.pdf>, (05.07.2018)

⁶⁹⁷ Alexander Gabuev, “Bigger, Not Better: Russia Makes the SCO a Useless Club”, <https://carnegie.ru/commentary/71350>, (05.07.2018)

2007 yılında Transatlantik Ekonomik Konseyi (TEK) kurulmuştur.⁶⁹⁸ Hükümetler arası bir işbirliği mekanizması oluşturmayı amaçlayan taraflar, bölgede yükselen ve küresel ekonomiyi etkileme kapasitesi elde eden aktörlere karşı AB ile koordine olmayı ve ortak bir tutum içerisine girmenin araçlarını oluşturmak istemektedir.⁶⁹⁹ Bölgedeki irili ufaklı aktörler ile geliştirilecek ekonomik ilişkiler yoluyla Rusya, Çin ve Hindistan gibi bölgesel aktörleri sınırlandırmaya çalışmaktadır.⁷⁰⁰

Trans-Pasifik Ortaklığını (TPO) ise söz konusu girişimin bir diğer ayağı olarak değerlendirebiliriz. Obama hükümetinin girişimleri ile 2016 yılında imzalanan ve Pasifik Okyanusu'na kıyısı olan 12 ülke (Brunei, Şili, Yeni Zelanda, Singapur, Avustralya, Kanada, Japonya, Malezya, Meksika, Peru, ABD, Vietnam) tarafından kabul edilen oluşum, dünya ekonomisinin yarısına yakını oluşturarak dünya nüfusunun önemli bir kısmını doğrudan etkileme kapasitesine sahiptir. Trump yönetimi bu konuda çeşitli tereddütler yaşasa da ABD, bu yönde ciddi bir motivasyona sahiptir.⁷⁰¹ Burada amaçlanan, kuşkusuz ki Asya'daki ABD üstünlüğünü korumak ve Asya'da kural koyucu olmaya devam etmektir.⁷⁰² TEK ve TPO'nun coğrafi dağılımına bakıldığında, Asya bölgesinin ekonomik olarak hem doğudan hem batıdan çevrelendiği görülmektedir. Toplam mal ihracının %61'ini Asya bölgesine gerçekleştiren ABD için buradaki etkinliğini sürdürmek, anlaşılır bir amacı ifade etmektedir.⁷⁰³

⁶⁹⁸ “Трансатлантический экономический совет”/”Transatlantik Ekonomik Konsey”, <https://www.kisa.link/M2pj>, (06.07.2018)

⁶⁹⁹ Dilek Örnek, “Batı'nın Yeni İşbirliği: Transatlantik Ekonomi Konseyi”, <https://www.tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/6931-batinin-yeni-isbirligi--transatlantik-ekonomi-konseyi>, (03.07.2018)

⁷⁰⁰ Грачев Сергей Иванович, Чикальдина Виктория Сергеевна, “Исторические Предпосылки Создание Трансатлантического Товаров-Инвестиционного Партнерства” (Graçev Sergey İvanoviç, Çikalidina Viktoria Sergeevna, “Transatlantik Ekonomik Konseyi'nin Kurulmasının Tarih Ön Şartları”), <https://cyberleninka.ru/article/v/istoricheskie-predposylki-sozdaniya-transatlanticheskogo-torgovo-investitsionnogo-partnerstva>, (06.07.2018)

⁷⁰¹ “Трансатлантическое партнерство: определение, история, особенности и интересные факты” (“Transatlantik Ortaklığı: tanımı, tarihi, özellikleri ve ilginç gerçekleri”), <https://businessman.ru/transatlanticheskoe-partnerstvo-opredelenie-istoriya-osobennosti-i-interesnyie-faktyi.html>, (06.07.2018)

⁷⁰² Office of United States Trade Representative, “The Trans Pacific Partnership”, <https://ustr.gov/tp/>, 29.05.2016)

⁷⁰³ Dilek Örnek, “Batı'nın Yeni İşbirliği: Transatlantik Ekonomi Konseyi”, <https://www.tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/6931-batinin-yeni-isbirligi--transatlantik-ekonomi-konseyi>, (03.07.2018)

ABD ve AB, Asya bölgesinde Rusya, Çin ve Hindistan'ı dışarıda bırakacak biçimde ekonomik açıdan yeniden örgütlenmektedir.⁷⁰⁴ Zira özellikle Çin, elde ettiği ekonomik gücü uluslararası ilişkilerin biçimlenmesine aktarmakta ve 'barışçıl büyüme' ile birlikte küresel etkinliğini arttırmaktadır. Küresel sistemin verili normları ve işleyişi, Asya bütünü içinde değerlendirildiğinde, tehdit edilmektedir ve ABD, bölgedeki kuralların Çin tarafından yazılmasının önüne geçmek için inisiyatif geliştirmek zorunda kalmaktadır.⁷⁰⁵ Zira bölgesel aktörler, gerek askeri, gerek finansal gerekse de güvenlik yapıları ile Batı merkezli uluslararası sistemin denetimi dışında yeni bir uluslararası ilişkiler platformu inşa etmektedir. Bu bağlamda Asya, Rusya, Hindistan ve Çin'in savunduğu çok kutupluluğun güç merkezlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

ABD'nin henüz net bir tavır sergilemediği Trans-Pasifik Ortaklığı pazar payı açısından Rusya'yı tehdit etmese de, Transatlantik Ekonomik Konseyi'nin politik etkileri hesaplanmak durumundadır.⁷⁰⁶ AB, Rusya'nın ciddi bir ticari ortağıdır ve Rusya'nın bu ortağını yitirmesi, bu anlamda Rusya için gerçek bir tehdittir. Ayrıca ABD'nin yeni bir küresel ekonomi sistemi geliştirmesi, Rusya'yı kendi modelini geliştirmeye de itmektir. Bu nedendir ki Rusya, Çin'in öncülük ettiği ve Asya merkezli olan finansal ve ticari yapılanmayı desteklemektedir. Sayılan şartların toplamı karşısında Rusya, gerek küresel düzeyde ABD'ye, gerekse de bölgesel düzeyde Çin'e karşı pozisyon geliştirmek ve zıtlıklar içinde bir denge oluşturmak zorundadır.

Küresel ekonomi ve bunun bir parçası olarak Asya ekonomisi, güç unsurları ile denetim altına alınabilecek bir kaynak olmadığı için Rusya, alternatif finans ve ekonomik hamleler ve yöntemler geliştirmelidir. Asya'nın radikal biçimde dönüştüğü ve bu dönüşümün sadece ekonomik değil, siyasi ve kültürel anlamlar da içerdiği, ortak bir kabuldür. Rusya, her şeyden önce bu değişimin yönünü doğru saptayabilmeli ve pozisyonunu sistemli biçimde kurgulamalıdır. Rus dış politikasında manevra alanı

⁷⁰⁴ Deniz Dilara Dereli, "Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı'nın Avrupa Birliği Ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Rekabet Gücüne Muhtemel Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler, Fakültesi Dergisi, Y.2016, C.21, S.2, s.441-452.

⁷⁰⁵ "Obama Presses Case for Asia Trade Deal, Warns Failure Would Benefit China", <https://www.wsj.com/articles/obama-presses-case-for-asia-trade-deal-warns-failure-would-benefit-china-1430160415>, (03.07.2018)

⁷⁰⁶ "Transatlantic Trade and Investment", https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf, (06.07.2018)

sağlayan Asya, aynı zamanda Rusya'yı bölgesel politika geliştirmeye de teşvik etmektedir.

Rus dış politikasının yeniden yapılanması sürecinde, Rusya'nın yaklaşımı kadar Asyalı aktörlerin de Rusya'yla ve bölge dışı aktörler ile geliştireceği ilişkinin niteliği son derece belirleyici olacaktır. Çin'in yatırımları, kalkınmayı belli ölçüde hedeflese de ABD girişimleri bu özellikten mahrumdur. Burada algı ile gerçekliği birbirinden ayırmak gerekmektedir.⁷⁰⁷ ABD'nin AB ve Asya ülkeleri ile yaptığı ticaret ortaklıkları, bölgeyi kalkındırma gibi bir idealden uzaktır. Ekonomik açıdan bölgedeki varlığı güçlü olmayan Rusya, ABD'nin, Çin'in ekonomik egemenliğine karşı geliştirdiği girişimlerden kısa vadeli ve doğrudan etkilenmeyecektir. Zira kendisinin bu yöndeki varlığı sınırlıdır. Üstelik ABD ile Çin arasında yaşanan rekabet, belirli bir sınıra kadar, Rusya'nın kabul edebileceği bir durum olarak algılanabilir. Ancak ABD'nin bölgedeki varlığı, uzun vadede Rusya ve Çin'in ortak beklentilerine aykırı bir durum doğuracaktır.

Rusya'yı bölgede zorlayan bir başka faktör ise müttefikleri arasındaki rekabet ve anlaşmazlıklardır. Hindistan ile Çin arasında var olan anlaşmazlıkların yanında Japonya ile bu iki devletin ilişkileri de Rusya'nın manevra alanını daraltan sonuçlar üretmektedir. Öte yandan Japonya'nın askeri gücünü artırma yönünde artan eğilimi ve Anayasayı yorumlayışı, bölgedeki güç dengelerini yakından ilgilendirmektedir. Rusya, bölge ülkeleri ile olan ilişkilerinde dengeyi gözetmek durumundadır. Dolayısıyla bölgesel aktörler arası karşılıklı ilişkiler, üçüncü taraflarla kurulan ilişkilerdeki dengeleri de etkilemektedir.

Aktörler, aralarındaki uyumu gerçekleştirmek, işbirliğini koordine etmek, dış politikalarında uyumu sağlamak ve ihtilafları yönetebilmek için ŞİÖ ile BRICS gibi geniş etkiler doğuran birlikler ile örgütlenmektedirler. Hindistan ve Pakistan'ın ŞİÖ üyeliği konusundaki gelişme de işbirliğini öncelemek yolu ile sorunları çözme beklentisine dayalıdır. Bu iki aktörün üyeliğinin sağlanması, Rusya'nın kazanımı olarak kayda geçmelidir. Zira Çin, ihtilaflı olan aktörlerin örgüte katılımı konusunda olumsuz bir tutum

⁷⁰⁷ Örnek, "Batı'nın Yeni İşbirliği: Transatlantik Ekonomi Konseyi", a.g.m.

izlerken 2017 yılındaki Astana Zirvesinde son iki üyenin katılımını onaylamıştır.⁷⁰⁸ Bu bağlamda Rusya, ikili ilişkilerde önemli bir mesafe kat ederek, ortaklarını koordine edebilme kapasitesini geliştirmiştir.

Asya'daki dengeler ve Rusya'nın bölgesel ülkeler ile geliştirdiği ilişkiler göz önüne alındığında, Rusya'nın Doğu yöneliminin merkezinde Çin'in olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bir başka ifade ile Rusya, Çin merkezli bir Doğu eksenini geliştirmektedir. Zira Çin'in varlığı ne ekonomik, ne askeri, ne de politik olarak küçümsenebilir. Tüm bu unsurlar Çin'i bölgenin en etkin aktörü konumuna taşır ki bu da onu Rusya için merkezi bir aktör haline getirir.

6.2.Rus Dış Politikasında Asya Paradigması

Rusya dış politikasının yeniden inşasında Asya'nın oynadığı rolü inşacı teori açısından değerlendirdiğimizde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır; Rusya-Asya kimlik-kültür bazlı etkileşimi, Rus dış politikasının dönüşümünde önemli bir kurucu aktördür. Söz konusu dönüşüm kendini, Rus dış politikasını karakterize eden Avrupa merkezli yaklaşımın yeniden değerlendirilmesi noktasında göstermektedir. Sovyet sonrası kayda değer bir süre Batı ile ilişkilerden beslenen 'ulusal çıkar' tanımı, yegane yönelimi Avrupa olarak görmekten giderek uzaklaşmaktadır. Putin'in Asya politikası, henüz tüm eleştirilere cevap veremese de, giderek sistematik bir biçim almaktadır.

Asya yönelimi, salt dış politika manevrası olarak değil, kimlik tanımına yaptığı etki ile ulusal çıkarı yeniden şekillendirmesi boyutu ile de sonuç üretmektedir. Rusya için inşa edici 'öteki' hâlâ Batı'dır; ancak Doğu, Rus dış politikasındaki tek yanlılığı, kimlik ve çıkar tanımına yaptığı etkiler ile kırmaktadır. Asya, Rus dış politikasının temel söylemi olan 'çok kutupluluğu' destekleyen ve Rus kimlik tanımındaki 'inşa edici öz'dür.

⁷⁰⁸ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)", <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>, (04.07.2018)

İnşacı teorinin işaret ettiği karşılıklı etkileşim, Avrupa ile Rusya arasında da gözlemlenmekte ve Rus kimliğinin inşasında ‘öteki’ olarak kurucu rol üstlenmektedir.⁷⁰⁹ Rus kimliğinin ve dolayısıyla Rus ulusal çıkarının yeniden tanımlanmasında rol oynayan Rusya-Asya ilişkileri ise Rus dış politikasının dönüşümünde doğal bir tetikleyici fonksiyonu yerine getirmektedir. Bu bağlamda Batı, yegane dış politik öncelik olmaktan çıkmakta ve Asyalılık, Rus dış politikasındaki çok kutupluluğu inşa etmede güçlü bir manevra sahası olmaktadır. Yeltsin dönemi ile birlikte Batıya yüklenen ‘yegane kurtarıcı’ Avrupalılık rolü, Putin ile birlikte çok kutupluluğun inşası için Asya’da güç merkezi inşasına evrilmiştir. Velhasıl, uluslararası konjonktür ile tetiklenen sistemik dönüşüm, normatif unsurların da etkisi ile yeniden inşa sürecini doğurmuş ve sistemin dönüşümü, sonunda Rus dış politikasının yeniden inşa edilme sürecini tetiklemiştir.

Asyalı diğer aktörler ile Rusya, ortak çıkarlar bağlamda işbirliğini geliştirme yönünde çaba sarf etmektedir. Benzer meydan okumalara ve ortak çıkarlara sahip Rusya, Çin ve Hindistan, doğasında rekabet barındıran ilişkiler ağına rağmen işbirliğini geliştirmektedir. Ancak bu aktörlerin bölgenin ‘kaynaklarını’ adil biçimde paylaştığına ve kazanç beklentilerinin birbirlerinininkine denk olduğuna dair net bir tablo henüz oluşmamıştır. Tarafları işbirliğine iten faktörlerin sürekliliği de tartışmaya açıktır. Dolayısıyla Asya’nın Rus dış politikasındaki etkisi değerlendirilirken, Asya’nın kendi dengeleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Zira bölge için genel tehditlerden biri, Japonya’nın muhtemel silahlanmasıdır. Öyle görülmektedir ki bölgede güvenlik ikilemi tüm şiddetiyle yaşanmaktadır. Kore’nin nükleer silah geliştirmesi, Çin’in artan silahlı gücü, Hindistan ve Pakistan’ın nükleer güçleri ve Japonya’nın muhtemel silahlanması, Rusya’nın Orta Asya’daki agresif varlığı ve her bir aktörün, muhatabı nazarında ürettiği tehdit kapasitesi, istikrarsızlığın en önemli unsurlarındandır. Buna, Asya’nın nispeten küçük ülkelerinin ABD ve Çin gibi güçlü aktörler arasında hem ekonomik hem de güvenlik konularında seçim yapmaya zorlanması da eklenmelidir.

Tüm bu koşullar birlikte düşünüldüğünde, Rusya’nın düzenleyici ve istikrar sağlayıcı gücünün önemi ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle Asya’nın Rus kimliğini

⁷⁰⁹ Т. В. Черникова, “Европейское влияние на русскую культуру XVII в.” (Т. В. Çernikova, “17. Yüzyılda Avrupa’nın Rus Kültürüne Etkileri”), http://www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/26kulturologiya_chernikova.pdf, (08.07.2018)

ve dolayısıyla dış politikasını şekillendirdiği gerçeğinin yanında Rusya'nın da Asya'ya biçim verdiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel Batının küresel sistem üzerindeki bağlayıcı etkisinin azalmakta olduğu ortadadır. Asya, modern uluslararası ilişkilerin evrensel kurumlarında daha güçlü biçimde yer almak ve sistemin işleyişinde daha fazla söz hakkı istemektedir. Üstelik Rusya'nın Asya yönelimi, küresel siyasetin ağırlığını iyiden iyiye Asya'ya kaydırmaktadır. Ancak unutmamak lazımdır ki Avrupa, dünyanın siyaset ağırlık merkezlerinden birini oluşturmaya devam etmektedir. Bu, küresel siyasete dair değiştirilmesi zor bir algıyı da ifade etmektedir. Dolayısıyla Asya'nın yükselişine, kapasitesinin ötesinde anlam yüklememek gerekir. Üstelik ASEAN ülkeleri ve Japonya gibi aktörlerin Rusya ile ilgili tutumları da Asya-Rusya dengesini etkileyen önemli bir başka değişkendir.

Bundan başka, Rusya'daki iç politika mekanizmalarının Asya politikası konusunda dış politikada yaşanan dönüşüme ayak uydurma becerileri, sonuç doğurucu bir güce sahiptir. Bu nedenle Rus siyasal yaşamının elit tabakasının Putin'e, Asya önceliğinin ve yöneliminin önemini kavratması ve yüksek profilli bürokratların lideri bu konuda desteklemesi son derece belirleyicidir. Kısaca iç politik denge diyebileceğimiz faktör, hiç şüphesiz ki dış politika çıktılarını doğrudan etkilemektedir. Putin iktidarının Asya yönelimine kuşku ile yaklaşan siyasi seçkinlerin olduğu da sır değildir.⁷¹⁰ Öte yandan bölgesel aktörler tarafından hâlen Çin'in küçük ortağı ve ABD'nin etkisini dengelemekten uzak bir oyuncu olarak algılanan Rusya, bölgedeki gelişmeler konusunda belirleyici olmaktan uzaklaştığı ölçüde arka bahçesinde ciddi bir etki kaybı riski ile karşı karşıya kalacaktır.⁷¹¹

Rus iç politikasında Asya yönelimini destekleyen süreçler ise Avrasyacılıkta yer bulan 'Avrupa ile iyi ilişkiler' söyleminin karşılıksız kalması ile desteklenmektedir. Dahası, Avrupa ile ilişkilerin bozulması, Rus dış politikasında Asya'nın rolünün artmasını motive edici niteliktedir. Bu süreçlerin peş peşe gerçekleşmesi, Asya

⁷¹⁰ Елена Катаева, "Путин останется, элиты поменяются" (Elena Kataeva, "Putin Kalacak, Elitler Değişecek"), https://ria.ru/zinoviev_club/20170504/1493655095.html, (10.07.2018)

⁷¹¹ Алексей Мазур, "Россия слишком отсталая, чтобы заинтересовать Китай" (Aleksey Mazur, "Rusya Çin'in İlgisini Çekmeyecek Kadar Geri Kalmıştır"), <https://tayga.info/135770>, (10.07.2018)

politikasının tepkiselliğine vurgu yapsa da, Doğu yöneliminin kurgulanmasının son dönem krizlerinden önce yapıldığını söylemek gerekir. Yine belirtmek gerekir ki Asya, Rus dış politikasında Avrupa'nın ifade ettiği anlamın yerine değil, onunla birlikte değerlendirilmelidir. Böylece Avrupa ve Asya siyasi merkezlerinin birbirlerinin alternatifi gibi değil, Rus dış politikasının bütünlüğü çerçevesinde kurgulandığı daha kolay anlaşılacaktır.

Rusya'nın Asya ile ilişkileri değerlendirildiğinde görülmektedir ki Wendt'in yaklaşımı geçerliliğini korumaktadır. Buna göre tüm aktörleri tek bir güdüyle hareket eden birimler olarak görmek yerine, birbirinin 'düşmanı', 'rakibi' ve 'dostu' olarak görmek ve her birimin davranışını kendi içinde bağımsız olarak değerlendirmek gerekmektedir. Devletler için 'düşman' ve 'savaşçı' demek yerine, 'devletler düşmanları ile savaşçıdır ama dostları ile barışçıldır' demek daha uygun görünmektedir. İşte bu nedenledir ki 'dostun' nükleer gücü tehdit değilken, 'düşmanın' nakliye uçağı bile tehdit olarak algılanabilmektedir.

Burada, Asyalı devletlerin Rus güvenlik algısında farklı konumlanmasının nedeni ortaya çıkar. Güvenliğin tehditle, tehdidin ise algıyla doğrudan bağlantılı olduğu ve kimliğin bizzat bu algılar yoluyla belirlendiği düşünüldüğünde, Asya'nın, Rus kimliğini üreten unsurlardan biri olarak Rus dış politikasını belirlediğini kabul etmemiz gerekir. Asya, hem tehdit hem de güvenlik kaynağı olarak Rus dış politikasının inşa edildiği, 'sosyal inşa sürecini' oluşturur ve Rus dış politikasının biçimlendiği yapı olarak değerlendirilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAPI-YAPAN ETKİLEŞİMİ VE RUS DIŞ POLİTİKASI

Soğuk Savaş sonrası yeniden yapılanma süreci devam eden uluslararası ilişkiler sistemi, nihai formunu henüz almamış olsa da belirli bir karakteristik oluşturmaya başlamıştır. Bu formun belirgin özelliklerinde biri, Asya'nın uluslararası ilişkiler sisteminin merkezine doğru yaklaşmasıdır. Biosfer⁷¹² olarak Asya, aktörlerin kimlik ve dış politikalarının gelişim yatağıdır. Dolayısıyla Asyalı aktörlerin kültürel ve politik gelişimleri, Asya jeopolitiğinin belirgin bir etkisi altında gerçekleşmektedir. Bu etki inşacı perspektiften değerlendirildiğinde, Asya'nın Rus dış politikasındaki kurucu etkisi daha anlaşılır kılınmaktadır.

1. SOSYAL İNŞANIN BİOGENOSFERİ OLARAK ASYA

Asyayı, coğrafi olarak bütünlük içinde farklı kültürlere, geleneklere, dinlere, sosyal eğilimlere ve sanatlara sahip olarak yaşayan muhtelif halkların birlikteliği teşkil etmektedir. Ancak bu bütünlük, değer yüklü ve ayrımı ifade eden kavramlarla yapay olarak bölünmüştür. Sarı-beyaz ırk, Doğu-Batı, orman-bozkır gibi karşıtlıklar, kıtayı soyut olarak bölmüştür.⁷¹³ Buna rağmen Asya, coğrafi bir bütünlüğü ve 21. yüzyıl uluslararası ilişkilerinde kader birliğini ifade etmesi açısından, birdir.

Asya kültürü sürekli düz bir çizgide ilerlememiş, zaman zaman bölünmüş ve yeniden biçimlenmiştir. Göçebe halklar, yerliler, komşular ve tüm bunların arasındaki münasebet, daha geniş planda, Avrasya kültürünü etkilemiştir. Üzerinde yaşayan halklara yaşam alanı sağlayan Asya, pek çok etnosun⁷¹⁴ var olmasına, gelişmesine ve yok olmasına şahitlik etmiştir. Asya, toplumların kültür ve din konusunda yoğun alışverişin yaşandığı zamanlar kadar, halkların birbirinden kesin çizgilerle ayrıştığı zamanlar da

⁷¹² Gumilev'in geliştirdiği etnogenezi teorisiyle birlikte geliştirdiği bu kavram, coğrafya şartları ile insanlığın ilerleyişini ilişkilendirmektedir. Detaylı bilgi için bkz: L.N. Gumilëv, "Etnogenezi i Biosfera Zemli", *Gidrometeoizdat*, Leningrad, 1990.

⁷¹³ Lev Nikolayeviç Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, İstanbul,3. B., (çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, 2003, s. 69.

⁷¹⁴ Başlangıçta yalnızca popülasyon olarak var olan, ardından coğrafya ve komşu halklar ile geliştirdiği etkileşimin ardından ayakta kalabilen halk nüvesi.

yaşamıştır.⁷¹⁵ Bu bağlamda değerlendirildiğinde Asya, günümüz uluslararası ilişkilerinin güçlü aktörleri olan Rusya'yı, Hindistan'ı, Çin'i ve Japonya'yı belirli ölçüde biçimlendirmekte ve onların etnogenez süreçlerinde⁷¹⁶ önemli bir inşaa unsuru olarak rol oynamaktadır.

Günümüz uluslararası ilişkiler sisteminin ilgi odağında olmayı sürdüren Asya'ya dair sadece bölgesel değil, küresel aktörler de politika ve strateji geliştirmektedir. Başka bir ifadeyle büyük devletlerin Asya'ya dair kabulleri, hayalleri ve tasavvurları bulunmaktadır. Tüm bunlar, Asya'nın Rus kimliğinin ve dış politikasının oluşmasında belirli roller yerine getirmektedir. Bu rollerin anlaşılması, Asya'nın Rus dış politikasının yeniden oluşmasındaki rolünün anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

1.1. Kimliğin Kurucu unsuru Olarak Asya

Coğrafya, haritaya yansımaları itibariyle sabit görünebilir ama üstünde yaşayan halklar itibariyle dinamikler. Sürekli bir değişim halindedir. Bunun yanında coğrafya, üstünde yaşayan insan topluluğunu biçimlendiren bir etkidir. Gumilev'in belirttiği biçimde değerlendirilecek olursa halklar, belirli stereotipleri ifade ederler. Komşu halklarla temas halinde olmaları nedeniyle de sürekli bir sosyal inşaa halindedir. Her ne kadar sosyal inşaa onları birbiri ile benzeştirse ve etkilese de, halkların coğrafya ile geliştirdikleri uyum biçimleri farklılık göstermektedir. Bu fark kendini din, dil veya ırk itibariyle değil, davranış şeklindeki farklılık itibariyle gösterir.⁷¹⁷

Davranışlar, sadece coğrafyaya göre değil, içinde bulunulan zamana göre de değişim göstermektedir. Zira zaman, davranışların oluştuğu değer sistemini ve kültürel unsurları dönüştürmektedir.⁷¹⁸ Maddi koşulların da zamanla değiştiği, ispata ihtiyaç duyulmayan bir gerçektir. Dolayısıyla zaman-mekân bağlamında değerlendirildiğinde coğrafyanın, toplumların sosyal olarak biçimlenmesinde, kimliklerinin oluşumunda ve davranışlarının biçimlenmesinde esaslı bir role sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

⁷¹⁵ Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, s. 264.

⁷¹⁶ Etnosun gelişim sürecini ifade eder. Ortaya çıkma, büyüme ve yok olma olarak tarif edilir.

⁷¹⁷ Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, ss. 1-2.

⁷¹⁸ a.g.e.

Gumilev'in belirttiği üzere Avrasya halkları durgun değildi, aksine içlerinde olayların şeklini değiştirebilecek kadar potansiyel sahibi olanlar olmuştur. Bu yolla toplumlar, devletler ve kültürler değişip durmuştur.⁷¹⁹ Bu değişim, bugün inşacı teorisyenlerin savladığı biçimde, sosyal-etkileşim yoluyla gerçekleşmiş ve toplumlar sürekli biçimde değişmiştir. Bu değişim, onların davranışlarında, kültürlerinde ve dış politikalarında sonuçlar doğurmuştur. Jeobiosnoz⁷²⁰, coğrafya ile etnik unsurların geliştirdiği ilişki sonucunda meydana gelen kültüre vurgu yapar ki bu, Asya'nın kimlik oluşumundaki rolüne dair teorik dayanak noktalarından birini oluşturmaktadır.⁷²¹

Yukarıdakilerle birlikte düşünüldüğünde görülmektedir ki insan, doğal ve sosyal süreçlerden bağımsız değildir.⁷²² Bu bağlılık ilişkisi, coğrafya tarafından önemli ölçüde belirlenmektedir. Bu noktadan hareketle Asya, üstünde yaşayan toplumların kimliklerini belirleyen temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Zira Asya bozkırı, çevresinde bulunanlar tarafından sürekli olarak etkilenmiştir. Buna karşılık, onlar da etkilenmiştir. Yani etnoslar, birbirleri ile etkileşime girmiş ve birbirlerini sürekli biçimde etkilemişlerdir.

Toplumlar, popülasyon olarak ortaya çıkar. Coğrafyaya ayak uydurur ve komşu toplumlarla etkileşime girer. Gerek etkileşim, gerek içsel gelişim sonucu bir kimlik edinir ve etnogenez süreci işlemeye devam eder. Etnos, bu kimliğini koruyarak geliştirir. Bir medeniyet ifade etmeye başladığında süper-etnos olarak kültürün ve kimliğin üreticisi durumuna gelir.⁷²³ Bu bağlamda Asya, pek çok etnosa ev sahipliği yapmıştır. Bugün de modern uluslararası ilişkilerin biçimlenmesinde kurucu bir değer olarak rol oynamaktadır.

Toplumlar, geçirdiği tarihsel evreleri coğrafya ile özdeşleştirmekte ve kimlik oluşumunda belirgin olan algıları biçimlendirmektedir. Söz konusu algılar, toplumların kimliklerini, çıkarlarını ve dış politikalarını belirleyen esaslardan biri olarak öne

⁷¹⁹ a.g.e., s. 43.

⁷²⁰ Yeryüzünün herhangi bir yerinde birbirine bağlı ve etkileşimli yaşam kompleksleri ve eylemsiz doğa bilimleri arasındaki bütünlüğü temsil eder.

⁷²¹ В. Н. Сукачов Н. В. ДЫЛИС, *Основы Лесной Биогеоценологии*, Москва, Наука, 1964, ss.14-15. (V. N. Sukaçov, H. B. Dilis, *Orman Biogeosenozunun Temelleri*, Moskova, Nauka Yayınları, 1964, ss. 14-15.)

⁷²² Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, s. 57.

⁷²³ a.g.e., s. 270.

çıkmaktadır. Ortak hafızanın mekânı olarak Asya, bazı iyi bazı kötü hatıraların ev sahibidir. Dolayısıyla Asya, tüm anlatılanların yanında, toplumların hafızalarını oluşturan bellek mekânı olarak da kimliğin oluşmasında kurucu rol oynamaktadır. Zira toplumsal bellek, toplumsal kimliği oluşturan düşünsel zemini oluşturması bakımından bu süreçte önemli bir işlev yerine getirmektedir.

1.2. Rusya'nın Asya Tasavvuru

Rusya'nın Doğu ilgisi, başta fetihler olmak üzere askeri ve ticari boyutta olmuştur. Özellikle 16. yy, Rus İmparatorluğu'nun doğuya genişlemesine şahitlik etmiştir.⁷²⁴ Bu genişleme sadece siyasi sınırları değiştirmemiş, Rus kültürüne yeni formlar da kazandırmıştır. Kuşku yok ki bu formlar, sınırlara eklenen yeni coğrafya ve etnik unsurların etkileri ile ortaya çıkmıştır. Zira fetihler, Rus devletini önce Avrupa'ya, ardından Orta Asya'ya ve Pasifik'e doğru hareket ettirmiştir. Bunun sonucunda Rus medeniyeti yeni etnik topluluklar, kültürler ve coğrafyalar ile karşılaşmış ve sosyal yapılanma yoluyla dönüşmüştür.

Rus tarihsel gelişimi ile birlikte değişim gösteren Rus siyasi coğrafyası, Batılı devletlerin de ilgi odağında olmuş ve bu karşılıklı ilgi, kendi gelişim sürecini biçimlendirmiştir. Bugün Batı için belirli bir dışsal varlığı oluşturan Avrasya, Rusya için kimliğin ve kültürün tanımlandığı içsel bir öge olarak algılanmaktadır.⁷²⁵ Rusya söz konusu bu coğrafyayı, kendi kimliğine ve tarihine ilişkin değerlendirmelerinde başkaca unsurları da dikkate alarak yorumlamaktadır. Buna göre Rus düşününde Avrasya, sadece Rusların değil, Rus olmayan unsurların da dikkate alındığı bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada, Avrasya ifadesinin kapsamı içine giren Avrupa, bu başlık altındaki değerlendirmede konu dışında tutulmaktadır. Böylece mümkün olduğunca çalışmanın sınırları içinde kalınacaktır.

Rus dış politikasında sadece dış politik yaklaşım olarak değil, aynı zamanda medeniyet oluşturma stratejisi açısından da anlam ifade eden Avrasyacılık, yoğun olarak

⁷²⁴ Sezgin Kaya, Meşdi İsmayılov, "Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı", *Rusya'nın Doğu Politikası*, Bursa, (ed.) Sezgin Kaya, Ekin Yayınevi, 2013, s. 1.

⁷²⁵ a.g.e., s. 2.

coğrafi önermelere sahiptir. Bu noktada Gumilev'in etnogenez yaklaşımı bizim için iyi bir teorik çerçeve önermektedir. Buna göre Gumilev, iklim özelliklerinin ve toplumların coğrafya ile geliştirdikleri uyumun derece ve biçiminin, toplumları kimliklerine etki eden başlıca unsurlardan olduğu önermesine sahiptir.⁷²⁶ Bu önerme coğrafyanın kültürü belirlediği kabulüne dayanmaktadır.

Oldukça büyük olan Asya, yekpare bir coğrafi bütünlük değildir. Bu nedenle toplumlar da birbirinde farklılaşmakta ve kendine özgü kimlikler geliştirmektedir.⁷²⁷ Bu bağlamda Rusya, Asya kıtasının bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde sahip olduğu bozkır ve taygaların etkisiyle, kıtanın geri kalanından ayrılmış ve kendi kimliğini biçimlendirmiştir. Ruslar, tarih sahnesine çıktığı andan itibaren sanat, ekonomi ve ideolojik gelişmelerin yaşandığı özel bir bölge olmuştur.⁷²⁸ Kültür oluşturmada da kendi özerk alanlarını inşa etmiştir.

Asya, farklı etnik, kültürel ve sosyal yapılara ev sahipliği yapmaktadır. Tarihte yaşamış olan halklar göç, savaş ve sosyal etkileşim yoluyla birbirlerini etkilemiş ve bu temaslar, kültürleri ya sona erdirmiş ya da dönüştürmüştür. Hem geçiş hem de yaşam alanı olan Asya, ev sahipliği yaptığı toplumların göçleri, savaşları ve gelişim süreçleri neticesinde sürekli biçimlerde yeniden üretilmiştir. Zira Asya, sadece toplumların değil, bunların toplamından daha fazlası olmak üzere bir kimlik ifade etmektedir. Üretilen bu Asya kimliği de Rus kimliğini yenide biçimlendiren başka bir inşa unsuru olarak rol üstlenmiştir. Burada inşacı teorisyenlerin savladığı yapı-yapan etkileşiminin tezahürü söz konusudur. Bu yapı-yapan etkileşiminde Rusya, Asya'nın sunduğu biosfer (gelişim evreni) içinde kimliğini sürekli biçimde üretmeye devam etmektedir.

Rus kültür ve kimlik tartışmasında Batı derken Romano-Germen Avrupa ile Amerika kıtası anlaşılırken Doğu, çeşitlilik göstermektedir. Rusya, Çin, Hindistan ve İslam dünyası, sözü edilen çeşitliliğin yalnızca bir kısmıdır. Bu medeniyetler de birbirinin aynısı değildirler. Şu bir gerçektir ki Rusya, tüm tartışmalara rağmen, Doğu'dan da

⁷²⁶ Bkz. Lev Nikolayeviç Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, (çev. D. Ahsen Batur), 3. B., İstanbul, Selenge Yayınları, 2003.

⁷²⁷ Lev Nikolayeviç Gumilev, *Avrasya'dan Makaleler-1*, (çev. D. Ahsen Batur), İstanbul, Selenge Yayınları, 2006, s.7.

⁷²⁸ a.g.e.

Batı'dan da ayrılan, kendine özgü coğrafyası içinde nevi şahsına münhasır bir kültür dünyası inşa etmiş ve kimliğini de bu bağlamda oluşturmuştur.⁷²⁹ Bunu yaparken Turani unsurlardan önemli ölçüde beslenmiştir.⁷³⁰

Bu noktada hemen belirtmek gerekir ki coğrafya tek başına belirleyici değildir. Coğrafyaya uyum, toplumun kendi davranış biçimini geliştirir. Bunun kadar önemli bir başka faktör, kültürler arası etkileşim ve sosyal yapılanma sonucunda kültürlerin birbirlerini etkilemesidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, Asya'da yer alan farklı kültürlerin Rus kimliğinin oluşumunda rol oynadıkları ortaya çıkmaktadır. Batı ile kurulan temasın çatışma ve rekabet eksenli oluşu ve farklı tarihsel gelişim çizgisinde olduklarına dair kabul, dikkati Rusya'nın Doğu ile olan irtibatının etkisine yöneltmektedir. Çalışmada daha önce vurgulandığı üzere Asya, Rus kültüründe kurucu öz olarak rol oynamış ve Rusya için yaşam alanını ifade etmiştir.

Rus jeopolitik sahasında önemli çalışmalar yapan ve bu alanın kurucu babalarından sayılan Savitskiy'nin "mestorazvitiye" (yaşam alanı) yaklaşımı, coğrafya ile kültürel, siyasal ve toplumsal gelişimin ilişkisini konu edinir. Bu bize Asya'nın Rus kültürüne, kimliğine ve dış politikasına etki etmesini incelemek için bir başka teorik çerçeve sunmaktadır.⁷³¹ Buna göre Asya, Rusya'nın gelişim sahasıdır ve doğal bir yayılma alanıdır. Bu alan içinde Rusya sadece maddi değil normatif anlamda da gelişmeye devam etmektedir. Bu gelişim, kültür-kimlik gibi kavramlara dair kavrayışların gelişmesini de içermektedir.⁷³² Avrasyacı teorisyenlerin bu kavramsal yaklaşımları, Rus dış politikasında önemli etki kapasitesine sahip olmalarından ötürü, günümüz için de aydınlatıcı olmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde olan Asya, Rus medeniyetinin biosferi olarak bu kimliğin oluşmasında kurucu rol oynamıştır. Asya'nın söz konusu işlevi, Rusya'nın dış politikasını da önemli ölçüde etkilemektedir.

⁷²⁹ Gumilev, *Avrasya'dan Makaleler-1*, ss. 10-11.

⁷³⁰ Sezgin Kaya, Meşdi İsmayilov, "Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı", s. 3.

⁷³¹ Александр А. Плаксенко, "Данилевский и Савицкий: соотношение понятий", (Aleksandr Aleksenko, "Danilevsky ve Savitsky: kuramsal ilişki), <http://eurasian-movement.ru/archives/26047>, (06.08.2019)

⁷³² Савицкий Петр Николаевич, "Географический Обзор России-Евразии" (Savitskiy Pyotr Nikolayeviç, Rusya-Avrasya'nın Coğrafi İncelemesi), <https://history.wikireading.ru/153908>, (06.08.2019)

Rusya için beka stratejisinin sahası olan ve kültürün inşasında kurucu rol oynadığı belirtilen Asya, Rus dış politikasının da hareket alanı olarak önem kazanmaktadır. Rusya, Avrasya stratejisi ile kendisini bölgenin yegâne hak sahibi olarak telakki etmektedir. Bu kabul, başka aktörlerin Avrasya yaklaşımı konusunda Rusya'nın saldırgan olmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Rusya, bölgesinde çok kutupluluk hedefinde birleştiği Çin ve Hindistan gibi aktörlerin Avrasyacı yaklaşımları şimdilik hariç olmak üzere ABD, İngiltere ve AB gibi aktörlerin bölgeye yönelik politikalarını kendi ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algılamakta ve bu aktörlerin Asya politikalarını zaman zaman güvenlikleştirmektedir.

Rusya'nın yenilenen dış politikasının merkezinde yer alan Avrasya bölgesi, 19. yy'nin başından itibaren büyük güçlerin ilgi alanı olmaya başlamıştır. Coğrafyasının içinde bulunan ve bir anlamda ona sahip olan Rusya'nın Avrasya yaklaşımı Rus Avrasyacılığı ile özdeşleştirilse de ABD, Almanya ve Çin gibi aktörlerin de Avrasya yaklaşımları bulunmaktadır. Bölge merkezinde geliştirilen jeopolitik yaklaşımlar yapı-yapan etkileşimi çerçevesinde değerlendirildiğinde, Asya'nın ülkelerin dış politikalarını biçimlendiren bir inşa unsuru olduğu görülmektedir. Bölge, günümüz Rus dış politikası üzerinde de benzer bir fonksiyon yerine getirmektedir. İleride değinileceği üzere Asya, pozisyon almaya zorlaması itibariyle Rus dış politikasında önemli bir faktördür.

Rus kimliğine dair tartışmanın Rusya'nın hangi medeniyet dünyasına ait olduğu kısmı, Asya'nın kurucu rolü ile belirli ölçüde cevaplanmaktadır. Buna, Avrupa'nın son beş yüz yıldır Rusya'yı kültürel ve moral açıdan aşağı görmesi eklendiğinde Asya, kimlik tartışmasında bir adım daha öne çıkmış olmaktadır.⁷³³ Bu Rus düşünürlerin hem toplumsal kimliğin inşasında hem devletin teşkilatlanmasında Asya'ya ayrıcalıklı konum atfetmesinde de gözlenmektedir. Ancak Asya, Rus kimliğinin yegâne kaynağı değildir.

Savitskiy, Gumilev ve Vernadskiy gibi Avrasyacı düşünürler, kimliğe dair aidiyet tartışmasını, Rusya'nın yaşadığı coğrafya temelinde çözümlenmeye çalışmışlardır. Buna göre Rusya ne Doğulu ne de Batılıdır; tam anlamı ile Avrasyalıdır. Bu bahiste coğrafya, kimliği de tanımlamış olmaktadır. Bu noktada Asya, kimliğe belirli unsurlar

⁷³³ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 8.

yüklemektedir; kara gücü olmak, dünya güç mücadelesinin merkezinde yer almak, küresel ideal geliştirmek, kolektif toplumsal yapı, devletin önceliği vs. Dolayısıyla Avrasya, kendi başına bir kimlik ifade etmektedir. Bu nedenle ev sahipliği yaptığı devletlerin de kimliklerini belirli oranda biçimlendirmektedir.

Avrasya, kimlik ve kültür tartışmalarında dikkate alınmak zorunda olunan bir mekândır. Zira eski tarihten beri uluslararası olayların yaşandığı coğrafya olarak pek çok medeniyetin yükselişine ve çöküşüne sahne olmuştur. Tüm bu süreçler, devletlerin askeri ve ekonomik düzeyde, toplumların ise kültürel düzeyde etkileşimini beraberinde getirmiştir. Yaşam alanı olması itibariyle Asya, Rusya'nın tüm bu adı sayılan kavramlarının hem mana hem de içeriklerinin oluşturulmasında rol oynamaktadır.

Rus dış politikası temelinde düşünüldüğünde Asya bir başka perspektif sunmaktadır. Buna göre Avrupa, gücün sergilendiği bir alan olmaktan çıkmış görünmektedir. Buna karşın Asya, sıcak çatışma gölgeleri ve uluslararası güç mücadelesinin odağında olması dolayısıyla buna imkân veren bir saha olarak Rus dış politikasında da manevra alanı olarak öne çıkmaktadır.

İnşacı açıdan değerlendirildiğinde karşımıza bir başka durum çıkmaktadır. Bu, Asya'nın Rusya'nın çok etnikli ulus tanımanı hem sebebiyet vermesi hem de onu beslemesidir. Bu durum, Rus dış politikasına da etki etmektedir. Zira bir aktörün jeo-kültürel kaynağı Asya ise o aktör çok etnikli ulus tanıımı yapmak zorunda kalmaktadır. Çok etnikli ve kültürlü Asya, Rusya'nın ulusal rolünü de biçimlendirmektedir. Ulusal rol biçimlenince de kimliği korumakta ve yapılandırmaktadır. Zira Rusya'nın kimlik algısı kan, dil ve farklı ulusların birliği gibi esaslara dayanmaktadır. Bu noktada Batı “oluşturmacı öteki” olarak rol oynarken Asya, “oluşturmacı öz” olarak rol oynamaktadır. Asya, jeopolitik ve kültürel-tarihi karakteristik çerçevesinde bütünleşen kimliktir.⁷³⁴ Bu bağlamda düşünüldüğünde Rusya, sadece kültürel değil, etnik anlamda da Asyalıdır.⁷³⁵ Dolayısıyla Asya, Rus kimliğinin önemli bir kaynağıdır.

⁷³⁴ a.g.e., s. 32.

⁷³⁵ a.g.e., s. 33.

Başka bir biçimde tekrar etmek gerekirse Asya, yenilenen Rus dış politikasının hem kaynağı, hem de sonucudur. Rusya ile Asya arasındaki sosyal inşanın güçlü biçimde gerçekleştiği ortadadır. Rusya'nın sadece toplumsal değil, politik kimliği de onun coğrafyasından beslenmektedir. Ortak yaşam alanı olarak Asya, farklı toplumların ve kültürlerin kimi zaman birbirleri ile kimi zaman başkalarına karşı kimi zaman da doğayla giriştikleri mücadelede sağlanan etkileşimin biosferidir.

Asya biosferi, kimlik kadar politikanın da kaynağı olarak işlev görmektedir. Avrasyacı düşüncenin Asya'yı içine alan yaklaşımı bundan etkili olmuştur. Avrasyacı düşüncenin Rus siyasal kültüründeki hâkimiyeti ve yükselişi, Rus dış politikasındaki Asya eksenli politikaların önceliğini arttırmıştır. Bu yaklaşım, Asya tahayyülü konusunda Asya'nın inşa edici özelliği olarak öne çıkmaktadır.⁷³⁶ Zira bir kısım Rus düşünür, Doğu'nun özgün bir kültüre sahip olduğunu ve Rus kültürünün Avrupa kültürü ile diyalektik zıtlık içinde olduğunu vurgulamaktadır. Rus siyasal düşüncesine egemen olan Avrasyacıların Rusya'nın kaderini Batıdan ziyade Doğu ile ortak olduğuna dair inançları, Rus dış politikasının karakterini de belirlemektedir.⁷³⁷ Nihayetinde Asyalılık, politik bir kimlik olarak Rus dış politikasının önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır.

1.3. Asya Kimliğinin Oluşmasında Çin'in Rolü

Asya tarihinin doğru yorumlanabilmesi için yerleşik yaşayan ve tarımla uğraşan Çinliler ile göçebe olan Merkezi Asya halklarının mücadelesini iyi tahlil etmek gerekmektedir. Bu halklar Türk ve Moğollardır ki sadece Çin değil Rus kültürünü de önemli biçimde etkilemişlerdir.⁷³⁸ Siyasi coğrafyası sabit olan Çin, Asya'nın güneyini etkilemiş ama kuzeyini o denli etkileyememiştir. Ancak gerek Türk gerek başka kültürlerle kurduğu etkileşim yoluyla kendi kültürünü geliştirmiştir.

⁷³⁶ a.g.e., s. 149.

⁷³⁷ Sezgin Kaya, Meşdi İsmayılov, "Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı", s. 3.

⁷³⁸ Lev Nikolayeviç Gumilev, *Halkların Şekillenışı Yükselişi ve Düşüşleri*, (çev. D. Ahsen Batur), İstanbul, 2. B., Selenge Yayınları, 2004, s. 212.

Çin, tarihsel olarak uluslararası ilişkilerin hatırı sayılır bir oyuncusu olmuştur.⁷³⁹ Komşu devletlerle savaşmış ve sık sık harabe haline gelmiş, bunu yeniden yapılanma dönemleri izlemiştir. Bunun sonucunda sosyal anlamda geniş bir etkileşim gerçekleştirmiştir.⁷⁴⁰ Çin, kendisini sürekli olarak yeniden biçimlendiren coğrafyasında uzun süre yerleşik kalmış, özellikle kuzeyinde meydana gelen gelişmelerden değişik dönemlerde ve derecelerde etkilenmiştir. Ancak Çin, ne zaman ki Asya içlerine fethe girişmiş ve Pax-Snica'yı kurmaya girişmişse Hyun-nular, Türkler ve daha sonra da Moğollar tarafından engellenmişlerdir. Kuzeyini denetlediği dönemlerde, bu bölgeleri vahşice sömürmüş ve bölgede her zaman istenmeyen bir aktör olarak algılanmıştır.⁷⁴¹ Dolayısıyla tarihi arka planda Çin; korkulan, savaşılan, yeniden kurulan ama her daim bölgesini etkileyen bir aktör olarak var olagelmıştır.

Çin kültürü, yine tarihsel arka planda değerlendirildiğinde, merkez Asya ülkeleri için çekici olmamış ve Çin Seddi'nin dışına fazla çıkmamıştır. Kuzeyi denetleyen Turani unsurlar, kendi ideolojik sistemleri sayesinde Çin kültürünün baskın gelmesini önlemiştir.⁷⁴² Dolayısıyla Turani yapı, kuzeyi, kimi zaman da Rusya'yı Çin kültürünün etkisinden muhafaza etmiştir. Çinliler, Türklere kültür ihracı konusunda başarılı olamamış çünkü hâkim oldukları halkları gaddar bir sömürü sistemi ile yönetmiştir.⁷⁴³ Ancak Japonya, Hindistan ve nispeten küçük ülkeler, Çin kültüründen önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu etkileri bugün bile Hint ve Japon kültürlerinde gözlemlemek pekâlâ mümkündür. Bu husus, Çin'in coğrafi olarak tecrit edilmiş olmasıyla da desteklenince Çin, kendi kültürünü okyanus kıyısı boyunca genişletmiş ancak kuzey halkları fazlaca etkilememiştir.

Çin'in Asya kimliğini temsilde sergilediği baskın olma durumu, onun politikaya ve var olma anlayışına önemli ölçüde bağlı olmuştur. Buna göre Eski Dünya'da Çin, kültürel sınırları belirgin bir dünya ve devlet algısına sahip olmamıştır. Mekân algısı, merkezinde

⁷³⁹ Yqing Qin, "Neden Çin Kökenli Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok?", Amitav Acharya, Barry Buzan, *Batı kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorileri: Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, (çev. Ebru Thaites Diken), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2018, s. 51.

⁷⁴⁰ Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, s. 68.

⁷⁴¹ a.g.e., ss. 75-76.

⁷⁴² Gumilev, *Avrasya'dan Makaleler-1*, ss. 9-10.

⁷⁴³ Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, s. 264.

Çin'in yer aldığı ve geri kalan her şeyin o merkezle olan kademeli uzaklığına göre şekillenmekteydi.⁷⁴⁴ Bu dünya görüşünde Çin, dünyanın geri kalanını, kendisiyle olan ilişki düzlemine göre tanımlamakta ve rüşvet/haraç politikası ile Çin dışındaki dünyayı yönetmekteydi. Bu dünya görüşünde Çin İmparatorluğu, sarayın merkezde olduğu, zaman-mekân açısından sonsuz olan bir yapının varlığı söz konusudur. Bu görüş, M.Ö. 221'den 1800 yılına kadar Çin entelektüel dünyasına hâkim olmuştur.⁷⁴⁵

Çin politik yaşamını ve kendisi dışındaki dünya ile geliştirdiği ilişkinin formu niteliğinde olan haraca dayalı sistem, yabancıların Çin İmparatoru'nun egemenliğini kabul ederek, ona çeşitli hediyeler sunmasına dayanan ve karşılığında Çin'in, gücünü ve üstünlüğünü korumasını sağlayarak, dış ilişkilerini yönetmede kullandığı bir sistemdi.⁷⁴⁶ Haraç sistemi Çin düşüncesinde önemli bir kavrayışı ifade etmekteydi ve kendine özgü bir dünya görüşüne dayanmaktaydı. Tianxia olarak adlandırılan bu dünya görüşü 'cennetin altındaki boşluk' demek olsa da daha geniş bir anlam taşımaktaydı. Tianxia doğa, tanrı ve ahlakın birleşimine karşılık gelmekteydi. Böylece belirli bir ahlak sistemine işaret etmekteydi. Bu sistemde Çin dışındaki aktörler, Çin ile eşit kabul edilmemekte ve Çin, dünyanın merkezi olarak addedilmekteydi.⁷⁴⁷ Bu görüş, Çin'in bölgede sömürgeci, kaba ve diğer halklarca kabul edilemez tavırlar geliştirmesini beraberinde getirmiştir. Zira haraca dayalı sistem sadece devlet düzeyinde değil birey düzeyinde de eşitsizdi. Çinlilerin zihin dünyasında zaman ve mekân olarak kendilerinin dışında bir dünya vardı ama bu, karşıt, hoşgörüsüz ve fethedilmesi gereken bir şey değildi. Çünkü uzakta ola, Çin'in bir uzantısıdır.⁷⁴⁸

Batılıların zıtlık görüşünden oldukça farklı olan bu yaklaşımda uyum esastır ve 'şeyler', birbirlerinde farklı olsalar da tamamlayıcıdır. Söz konusu uyum, tüm insanlığı kapsamakta ve sistem düzleminde bir birlikteliğe atıf yapmaktadır.⁷⁴⁹ Bu noktada Batı ve Doğunun politika farkı ortaya çıkmaktadır. Batının temsilcisi olarak Yunan felsefesinde

⁷⁴⁴ Qin, "Neden Çin Kökenli Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok", s. 63.

⁷⁴⁵ a.g.e.

⁷⁴⁶ Cemre Pekcan, *Çin'in Uluslararası Sisteme Bakışı ve ABD'ye Yönelik Dış Politikası (2003-2013)*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale, 2015, s. 83.

⁷⁴⁷ Qin, "Neden Çin Kökenli Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok?", ss. 71-72.

⁷⁴⁸ a.g.e.

⁷⁴⁹ Pekcan, *Çin'in Uluslararası Sisteme Bakışı ve ABD'ye Yönelik Dış Politikası (2003-2013)*, s. 68.

politikanın hedefi devlet politikası geliştirmekken, Batı'nın temsilcisi olarak Çin'in hedefi dünya politikası geliştirmektir.⁷⁵⁰

İnsanın ve doğanın birlikteliğini mümkün kılan bu uyum yaklaşımı, düzen fikriyle de desteklenmekteydi. Ancak sözü edilen düzende Çin merkezi konuma sahip yegâne otoriteyken diğer devletler onunla geliştirdikleri ilişki biçimine göre konumlanmaktaydı. Bu ilişki biçimi, Hobbes'in düşmanca, Lock'un rekabete dayalı ve Kan'ın dostane olarak nitelediği uluslararası ilişkiler sisteminden farklı olmak üzere eşitsiz ama müşfik bir baba-oğul ilişkisine dayanmaktaydı.⁷⁵¹

Yukarıda sözü edilen anlayış içindeki Çin, haraca dayalı işleyişle eşitsiz ve yarı-uluslararası sistemi ve özellikle Doğu Asya'daki devletlerarası ilişkileri kurumsallaştıran mekanizmaları geliştirmiştir.⁷⁵² Üstelik Konfüçyüs'ün görüşleri, Taoizm ve Budizm ile geliştirdiği ilişkiyle de bölgenin kültürünü, felsefesini, kimliğini, dünya görüşünü ve nihayetinde devletlerarası ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir.⁷⁵³ Çin, bunun yanında bölgesindeki işgal hareketlerinde ve savaşlardaki rolü ile dengeleyici bir güç olarak öne çıkmıştır.

Görülüyor ki Çin, henüz çok yakın bir geçmişte Batılıların alışık olmadığı ve pek de bilmediği bir dünya görüşüne bağlıydı ve kendisini dünyanın merkezi olarak tasavvur etmekteydi. Asya da Çin'in biosferi olarak onun gelişim yatağı konumundaydı. Bu ilişkide yerleşik olan ve güçlü kültürel geleneklere sahip olan Çin, uzun ömrünün de etkisiyle bölgenin kimliğini belirleyen en etkin aktörlerden birisi olarak öne çıkmıştır. Hatta özellikle dört büyük buluşu (Barut, Pusula, Kâğıt ve Matbaa) ile hem coğrafi keşifleri tetiklemiş hem de Rönesans, Reform ve Sanayi Devrimi hareketlerini derinden etkileyerek Avrupa'nın kaderine etki etmiştir.⁷⁵⁴

⁷⁵⁰ a.g.e.

⁷⁵¹ Qin, "Neden Çin Kökenli Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok?", s. 73..

⁷⁵² a.g.e., s. 84.

⁷⁵³ "Çin'in Küresel Sisteme Bakışı ve ABD ile İlişkileri", <http://www.tuicakademi.org/cinin-kuresel-sisteme-bakisi-abd-ile-iliskileri/>, (08.08.2019)

⁷⁵⁴ Giray Fidan, "Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu-Ming Çin'i İlişkileri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.30, 2011, ss. 275-287.

Çin perspektifinden bir dünya düzeni ideali olarak değerlendirilebilecek vergi/haraç sistemi, M.Ö. 200'lerden 20. yüzyılın başına değin etkinliğini sürdürse de Asyalı ülkeler özerkti ve bu sistemde Çin, hâkimiyetini işgal yoluyla değil, karşılıklı bağımlılık yoluyla tesis etmekteydi.⁷⁵⁵ Asya kültürlerini ve politik yaşamını domine eden Çin'in düşünsel yapısını temsil eden ve dış politikasını belirleyen başlıca unsurlardan olan Tinxian düşüncesi, İmparatorluğun 1911'de yıkılması ile birlikte etkinliğini yitirmeye başlamıştır.⁷⁵⁶ 20. yüzyıla hâkim olan komünist düşünce ve Çin'in kültür devrimi, gerek kültürel gerek siyasal sonuçlar doğurmuş ve Çin, Batı eksenli tanımlanan uluslararası ilişkiler sisteminin modern bir üyesi olarak yerini almıştır. Bugün Çin, sisteme entegre olmak için verdiği mücadelenin sonuçlarını yaşamaktadır.

Haraç/vergi sistemi dikkate alındığında tek kutuplu bir dünya sistem algısına sahip olduğu görülen Çin, komünist devirle birlikte ama özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler sisteminde farklı bir iddia geliştirmiştir. Rusya ile dış politikada sağlanan söylem ve eylem birliği ile birlikte Çin, sistemin çok kutuplu bir yapıda olduğunu iddia etmektedir. Buna bağlı olarak dış politikasında da dışa dönük yaklaşım geliştirmiştir. Dolayısıyla temkin ve Çin dışındaki dünyayı hedeflememek felsefesi yerini çok kutupluluğun sağlanması yönündeki çabaya ve agresif dış politikaya bırakmıştır. Bir farkla ki agresyon askeri değil, politik ve ekonomik niteliklidir. Hemen belirtmek lazım ki Çin dış politikasını ana söylemlerinden biri halen barışçıl kalkınmadır.

Bugün Çin'de modern uluslararası ilişkiler çalışmaları giderek ivme kazanmış, Çin modern uluslararası ilişkiler normlarını kendi dış politikalarında da uygulamaya koymuştur. Buna mukabil artık küresel politikalar üretmeye ve Asya ekseninde çok kutuplu bir sistem inşa etmeye girişmiştir. Çin, eski dünyada olduğu gibi bugün de Asya kültürünün ve Asyalılığın önemli bir temsilcisi olmayı sürdürmektedir.⁷⁵⁷

⁷⁵⁵ Pekcan, *Çin'in Uluslararası Sisteme Bakışı ve ABD'ye Yönelik Dış Politikası (2003-2013)*, s. 84.

⁷⁵⁶ a.g.e., s. 61.

⁷⁵⁷ a.g.e.

1.4. Hindistan'ın Asyalı Kimliği

Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler sistemi, geleneksel Batıcı anlayışa karşı modern öncesi uluslararası ilişkiler sistemlerinin yeniden yükselişine sahne olmaktadır. Asya, bölgesel jeopolitik bölünmesini ve ihtilafını aştığı ve işbirliğini geliştirdiği oranda sistemin güç merkezlerinden biri olmaya daha da yaklaşmaktadır. Bu yükselişin temsilcilerinden biri de hiç kuşkusuz ki Hindistan'dır.⁷⁵⁸

Hindistan'ın dünya politikasındaki konumu, mutlak olarak Batıcı veya Asyalı sayılamaması itibariyle, muğlaktır. Ekonomik perspektifi parlak olsa da uluslararası ilişkiler sisteminin güç mücadelesindeki konumu ona edilgen bir görünüm kazandırmaktadır. Bunda, Hindistan'ın İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkiler sisteminde konumunun tanımlanmamış olmasının da rolü bulunmaktadır. Bununla birlikte erken dönem Doğu Asya uluslararası ilişkilerinin güçlü bir aktörü olarak yer almamıştır.⁷⁵⁹

Bugün olduğu gibi tarihte de Hindistan, coğrafi olarak kıtanın geri kalanından korunaklı olmuştur. Ancak bu, Araplar, Afganlar ve Türkler ile savaşmasına ve bir ölçüde etkileşmesine engel olmamıştır.⁷⁶⁰ Toplumsal etkileşimin güçlü bir aracı olan savaş, bölgenin kültürel etkileşimini sağlamış ve Hindistan, kıtanın geri kalanı ile kültürel ve sosyal etkileşimini gerçekleştirmiştir.⁷⁶¹ Bunu, yakın geçmişte İngiliz hâkimiyeti izlemiş ve Hindistan, Batılı bir güç tarafından sömürülmenin etkilerini gerek kültürel gerek politik anlamda taşımıştır. Böylesi geniş ölçekli sosyal etkileşim, onu bölgesinin mühim bir kültür üreticisi yapmıştır. Hindistan, Batı-Doğu kültürlerinin etkisinde kalmış olmanın da etkisi ile etki alanı geliştirmiş ve Budizm, yakın komşuları başta olmak üzere bölgeyi etkilemiştir.⁷⁶² Böylece Hindistan, Asya kimliğinin kurucularından biri olarak öne çıkmıştır.

⁷⁵⁸ Saurabh Gupta, "Asya Yüzylında Hint Dış Politikası", <https://www.mepanews.com/asya-yuzyilinda-hint-dis-politikasi-13445yy.htm>, (10.08.2019)

⁷⁵⁹ a.g.m.

⁷⁶⁰ Gumilev, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, s. 68.

⁷⁶¹ Gumilev, *Avrasya'dan Makaleler-1*, s. 7.

⁷⁶² a.g.e., s. 79.

Hindistan, sahip olduğu maddi kaynakları ile küresel aktörlerin dikkatini çekmiş ve 17. yy'nin başından itibaren Portekizliler ile birlikte İngilizlerin yüz yıllar sürecek sömürüsüne maruz kalmıştır.⁷⁶³ Daha ziyade İngiliz denetiminde olan ve bağımsız davranma imkânı bulamayan Hindistan'ın, Asya'nın kimliğini temsil etmesi, bu bağlamda tartışılabilir. Ancak Budizm'inin bölgedeki etkisi ve Asyalılık kültürüne katkıları ortadadır.

Asya'nın biosferinde gelişen Hint kültürü, kendi ben'ini inşa etmiş, bunu yaparken de komşu kültürlerle sosyal etkileşimde bulunmuştur. Zira Çin gibi güçlü bir kültürün taşıyıcısı ile komşuluk yapmak, güçlü bir karşılıklı etkileşimi beraberinde getirmiştir.⁷⁶⁴ Ne var ki Hindistan, 17. yüzyıldan itibaren İngiliz sömürgesi olmuş ve kimliği, Hindistan'ın bağımsızlık elde ettiği 1947'e değin İngiliz denetiminde gelişmiştir.⁷⁶⁵ İngiliz etkisini Pakistan, Bangladeş ve Hindistan arasındaki bir türlü çözülemeyen sorunlarda ve Hindistan'ın günlük yaşamında görmek mümkündür.

Hindistan'da uzun yıllar süren sömürgeci yönetimler, Asya değil Avrupa kökenliydi. Hint kimliği, kendi içindeki çok çeşitlilikle birlikte işte bu Batılı idarecilerin denetiminde gelişmiştir.⁷⁶⁶ Ancak Hindistan sadece zengin kaynakları ile değil, coğrafyası ile de dünya devletlerinin gündeminde yer almıştır. Jeo-stratejik konumu nedeniyle dünya güç mücadelesinin odağında yer almış ve sadece Avrupa'nın değil, Asya'nın da kaderini bir ölçüde belirlemiştir. Zira yine İngiltere'nin rol oynadığı Büyük Oyun, Hindistan üzerinde denetim sağlanmasının da içermekteydi ve Asya'nın güneyini denetlemeyi hedeflemekteydi. Büyük Oyun'un içindeki aktörlerden biri olarak Rusların amacı ise Hindistan'ı sömürmekten ziyade bölgedeki İngiliz denetimi engellemek ve

⁷⁶³ Abdülkadir Erçin, "İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası ve Kumpanyanın Ticari Faaliyetleri (1600-1858)", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi*, C.4, S.2, 2017, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/383782>, (10.08.2019)

⁷⁶⁴ Yücel Bulut, "Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve Wilham Jones", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.6, 2012, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/4205>, (10.08.2019)

⁷⁶⁵ Orhan Doğan, Aysel Erdoğan, "IX. Yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinde Hindistan'ın Yeri ve Önemi", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C.3, S.16, 2017, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/331711>, (11.08.2019)

⁷⁶⁶ a.g.m.

okyanusa ulaşmaktı. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde, Asyalı aktörler olarak Rusya ve Hindistan arasında yıkıcı bir sosyal insanın yaşanmadığı vurgulanmalıdır.

Batılı devletlerle sömürgecilik düzleminde geliştirilen ilişkilere karşın Asyalı aktörler geliştirilen ilişkiler, Asya algısını olumsuz etkilememiştir. Üstelik Hindistan, dünya güç mücadelesine istemsizce dâhil olmuştur.⁷⁶⁷ Batılı devletlerin etkin şekilde yürüttüğü koloni mücadelesinin konusu olan Hindistan'ın politik yaşamı ve dış politikası, bu nedenle Batılı devletlerin ama özellikle İngiltere'nin politik gündemlerine sıkı sıkıya bağlıydı.⁷⁶⁸

Yukarıda anlatılanlar düşünüldüğünde Asya biosferinin Hindistan'ı birçok değişkeni aynı anda yönetmeye zorladığı görülecektir. Bu koşullarda Hindistan, büyük güçlerin mücadele sahası olmuş, sömürülmüş ve çok parçalı bir kimlik geliştirmiştir. Hindistan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ama özellikle Soğuk Savaş'ın bitişyle birlikte Rusya ve Çin'in iddiasına katılmış ve çok kutuplu bir küresel sistemin savunucusu olmuştur. Ancak adı anılan aktörlerden farklı olarak denge politikası izlemeye özen göstermiş ve konjonktürün dayattığı şartları kabul etmiştir.

Asya biosferi, bu ülkenin güç koşullarda var olma mücadelesi vermesini beraberinde getirmiştir. Hindistan, inşacı teorinin savladığı yapı-yapan etkileşimi ve sosyal yapılanma sürecini oldukça etkin biçimde yaşamıştır. Bulunduğu jeopolitik ve jeostratejik koşulların etkisiyle inisiyatifi dışındaki olayların etkisinde gelişim gösteren kimliği ile Asya'nın temsilcilerinden biri olmuştur.

1.5. Japonya'nın İzolasyonist Kimliği

Japonya, coğrafi olarak Asya kıtasında yer almasına rağmen tarih boyunca kendisini ana karanın dışında tutmuş, ana karaya yöneldiği dönemlerde ise kültür inşası açısından yıkıcı etkiler doğurmuştur. Asya'nın hareketli politik ve sosyal yaşamından

⁷⁶⁷ a.g.m.

⁷⁶⁸ Bulut, a.g.m.

korunaklı biçimde gelişen Japonya, kendisini önemli ölçüde tecrit etmiş ve kimliği bu muhafazalı alanda geliştirmiştir.

Tarihsel olarak Çin kültüründen etkilenmiş olan ve 7. yy. gibi erken bir dönemde Konfüçyüs felsefesinin tesirinde kalmıştır. Ada ülkesi olması itibarıyla kendisini dışa karşı koruyabilen Japon kültürü, 16.yüzyıla kadar kendisini tecrit etmiştir.⁷⁶⁹ Meiji dönemi ise Batılı devletler ile kurulan ilişkilerin etkisiyle de biçimlenen modernleştirme dönemini ifade etmektedir. Devlet teşkilatlanması, toplumsal yapısı ve siyasal kültürü, Batılı tarzda yeniden örgütlenmiştir.⁷⁷⁰ Bu dönemin Japonya'nın kendi iradesiyle başladığı yönündeki kuşku, Japonya üzerinde Asya'nın değil Batının dönüştürücü etkisi olduğu kanaatini güçlendirmektedir.⁷⁷¹

Batı ile geliştirilen ilişkiler, Japonya'nın dış politikasına da yansımıştır. Buna göre Japonya, 1902'de İngiltere ile bir ittifak antlaşması imzalayarak Avrupalı devletlerin bölgedeki müttefiki olarak tescillenmiştir. Bunu, Kore konusunda 1894-5'te Çin ile yaşanan müdahale izlemiştir ki bunun neticesinde Çin, Batılı devletler karşısından güç durumda kalmış ve yüklü tazminat ödemiştir. 1904'te Rusya ile yaşanan savaşta da Japonya, Rusya-İngiltere dengesini İngiltere lehine bozmuştur. Bu gelişmeler, Uzakdoğu sisteminin Asyatik özelliğini zayıflatmış ve Batılı devletlerin bölgedeki hakimiyetlerini geliştirmelerine hizmet etmiştir.⁷⁷² Dolayısıyla bölgedeki Japon militarizmini ve emperyalizmini, Batılı devletlerle geliştirilen münasebetler ile ilişkilendirerek açıklayabiliriz. Bu gelişmeler, Japonya'yı Asyalı olmaktan uzaklaştırmış ve Batılı devletler kulübüne dâhil etmiştir. Böylece Japonya'nın Asyalı kimliği, Batılı devletlerle geliştirilen ilişkilerin neticesinde zedelenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nda ana karada giriştiği işgal ve yıkım, Japonya'nın militarist ve saldırgan yönünü bir kere daha ortaya koymuş ve Asyalı kimliğini bir derece daha

⁷⁶⁹ Hasan Fatih Seval, "Japon Kalkınmasının Temel Taşı: Meiji Restorasyonu ve Iwakura Heyeti", *İş ve Hayat Dergisi*, C.3, S.2, 2017, https://www.sekeris.org.tr/dergi/multimedia/dergi/55_japon_kalkinmasinin_temel_tasi_meiji_restorasyonu_ve_iwakura_heyeti.pdf, ss. 101-118, (12.08.2019)

⁷⁷⁰ Hakkı Büyükbaş, "Japon Siyasal Sisteminin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme (1868-2003)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.28, 2013, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/117800>, ss. 43-73, (12.08.2019)

⁷⁷¹ a.g.m.

⁷⁷² a.g.m.

aşındırmıştır. Emperyalist veya sömürgecilik anlamından olumsuz bir imajı olmasa da Japonya ile ana karadaki devletlerin ilişkileri parlak olmamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra da Batı Bloku'nda yer alması ve özellikle ABD ile geliştirdiği ilişkiler, Japonya'nın Asya kıtasında yer alan Batılı bir devlet olarak algılanmasını beraberinde getirmiştir. Bugün Japonya, kültürel olarak Asyalı olmayı ancak uluslararası sistemin aktörü olması bağlamında Batılı olmayı temsil etmektedir. ABD ile kurulan güvenlik eksenli ilişkiler, Japonya'yı Asyalı devletler sisteminden ayırmakta ve Batılı devletlerin çıkarını gözetecek bir dış politik çizgi izlemesini beraberinde getirmektedir. Bu da bölgede Japonya'nın Batılı bir devlet gibi algılanmasını kuvvetlendirmektedir.

Japonya, coğrafi ve politik realite ile yüz yüze kalmış ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmuş uluslararası sistem içinde edilgen bir aktör olarak Batı Blokunda konumlanmıştır. Dolayısıyla Asya biosferinin kültürel etkilerinden bir ölçüde korunmuş ancak Asya'nın jeo-stratejik etkilerine maruz kalmıştır. Bu da onu Batının bir parçası haline getirmiştir. Başka bir ifadeyle, Batılı devletler sistemine dâhil etmiştir.

Batı Kampına entegre olma biçimi, Japonya'yı geleneksel uluslararası ilişkiler teorisi yaklaşımları ile anlaşılamayacak bir aktör haline getirdi. Geleneksel yaklaşım, aktörün büyüklüğünü ekonomik gücü de hesaba katarak saptar. Büyük bir aktör, ekonomik ve askeri olarak da büyüklük ifade etmelidir. Askeri olarak bir güç ifade etmeyen ama dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Japonya, bununla uyumlu bir dış politik etkiye sahip değildir. Ancak sahip olduğu ekonomik ve teknolojik kapasite, Japonya'yı büyük bir askeri potansiyele sahip olduğu anlamı taşımaktadır. Bu, ABD ile imzaladığı güvenlik anlaşması prizmasından değerlendirildiğinde Japonya'nın, bölgesinde ciddi bir güç kapasitesi olarak yer aldığını göstermektedir.

Nihai olarak denilebilir ki Asya biosferi, sunduğu kültürel, coğrafi, askeri ve politik şartlarla Japonya'yı kültürel olarak Asyalı ancak politik olarak Batılı bir devlet haline getirmiştir.

1.6. Aktör-Coğrafya İlişkisinde Yapı-Yapan Etkileşimi

İnsanlığın coğrafya ile olan bağı muhakkaktır. Bununla birlikte kültür, kimlik ve dış politika meselesini coğrafya ile ilişkilendirerek açıklarken ekonomi, sosyal yapı,

etnografya ve politik gelişmeleri de yadsımamalıyız. Zira kimliğin oluşumunu ve dış politikanın biçimlenmesini, tüm bu faktörlerin birlikteliği belirlemektedir. Fark, zamana bağlı olarak bir faktörün öbürlerinden daha büyük etki ortaya koymasındadır. Zira ne coğrafya, ne biyolojik etkenler insanın iç kanunlarını tek başına ve mutlak biçimde etkilemektedir. Kültürün en temel kaynağı olarak insan, pek çok faktörden ve değişik derecelerde etkilenmektedir.⁷⁷³ Burada Asya, tüm faktörlerin biosferi olarak kurucu rol oynamaktadır ve bu rol, yapı-yapan etkileşiminden ileri gelmektedir. Zira inşacı yaklaşımın esaslarından olan bu etkileşimde Asya, kimliğin oluştuğu maddi ve normatif koşulları belirleyen temel etken olarak öne çıkmaktadır.

Devletlerin kültürüne, kimliğine ve nihayetinde dış politikasına etki etmesi bakımından Asya, inşacı teorisyenlerin savladığı biçimde bir ‘yapı’dır. Bu etkileşimde ‘yapan’ olarak aktörler, ‘yapı’ olan Asya ile geliştirdikleri yapı-yapan etkileşimi ile karşılıklı olarak sosyal inşa süreci içindedirler. Bu süreç, kimliklerini ve nihayetinde dış politikalarını etkileyen başlıca etmenlerdendir.

Siyasi ve askeri olarak büyük devletlerin yer aldığı Asya veya daha geniş bir pencereden bakıldığında Avrasya, dünya güç mücadelesinin sahnesi olmayı sürdürmektedir. Bir bakıma Avrasya’nın jeopolitik değeri, onu dünya politikasının merkezinde tutmaya devam etmektedir. Soğuk Savaş döneminde Avrasya bölgesi, ABD’nin SSCB karşısında geliştirdiği politikanın merkezine oturmuştur. Zira doğu yarımküre tek bir gücün eline geçmemeliydi ve ABD, Kenar Kuşak’ı (Rimland) kontrol etmek için politika geliştirmişti.⁷⁷⁴ Avrasya bugün de ABD için jeopolitik üstünlüğünü koruması bakımından denetlenmesi gereken bir bölge olarak tanımlanmaktadır. SSCB artık yoktu ve bölge denetimsiz bırakılamayacak kadar büyük bir jeo-stratejik değer ifade etmektedir.⁷⁷⁵ Hindistan, Çin ve Japonya ile olan ilişkiler bu perspektiften okunduğu zaman ABD’nin kendisini Soğuk Savaş döneminde başarılı kılmış bulunan kuşatma stratejisini bugün de sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

⁷⁷³ Gumilev, *Avrasya’dan Makaleler-1*, ss. 94-95.

⁷⁷⁴ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 8.

⁷⁷⁵ a.g.e., s. 1.

Başka bir ifadeyle bölge, uluslararası aktörlerin politikalarını uygulama sahası olması itibariyle önemlidir. Bu önem, onu bugünkü uluslararası ilişkiler sisteminin önemli bir unsuru olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla aktörlerin bölgeyi, bölgenin ise aktörleri etkilediği sosyal inşa, dün olduğu gibi bugün de karşılıklı biçimde oluşmaya devam etmektedir.

Tarihte Avrasya'ya hâkim olan devletler, büyük imparatorluklar kurmuşlardır. Roma, Makedonya, Rus Çarlığı, Persler, Selçuklu ve Osmanlı devleti, bunlardan bazılarıdır. Geo-stratejik teorilerin merkezinde yer alan Kalpgah, kültürel ve politik düzeyde rol tanımlayan devletlerin de politikalarını inşa eden başlıca unsurlardan olmuştur. Bugün için Yeni Kalpgâh bölgesi, enerji kaynakları ekseninde tanımlanmaktadır. Buna göre Karadeniz, Hazar Denizi ve Basra Körfezi, yeni Kalpgâh'ın merkezidir. Böylece Kalpgah güneye kaymış olsa da halen Avrasya içinde yer almaya devam etmektedir. Üstelik Avrasya içinde yer alan devletlerin toplam gücü, ABD'nin maddi gücünü aşmaktadır. Bu nedenledir ki Brzezinsky gibi düşünler, dünya egemenliği için bu coğrafyayı hayati önemde görmektedirler. Zira dünya güç mücadelesinin merkezi olarak Avrasya, ABD'nin sadece küresel konumunu inşa ettiği değil, aynı zamanda koruduğu da bir bölgedir.

Rusya ve Çin ise Avrasya'ya daha başka anlamlar yüklemektedir. Asya, her iki devletin kimliği ve dış politikası üzerinde inşa edici bir etki üretmektedir. Hem Rusya hem de Çin için Asya, sadece yaşam sahası değil, aynı zamanda küresel güçlerinin de kaynağıdır. Çin, Hindistan, Japonya gibi bölge devletleri, beka ile ilgili meselelerde Avrasya'yı merkezde tutmak zorundadır. Bu, sadece yaşanılan mekân anlamında değil, Asya'nın ifade ettiği küresel jeopolitik değer gereğidir. Bir farkla ki Avrasya bölgesi, tüm büyük aktörlerin küresel politikalarının ilgi odağındaiken Rusya'nın beka stratejisinin konusudur.

Yine Gumilev'in yazınından⁷⁷⁶ hareketle denilebilir ki, İspanya'ya kadar uzanan İpek Yolu ve Hindistan'dan Batı'ya giden Baharat Yolu gibi temas ögeleri, sadece

⁷⁷⁶ Bkz. Lev Nikolayeviç Gumilev, *Avrasya'dan Makaleler-1*, (çev. D. Ahsen Batur), İstanbul, Selenge Yayınları, 2006.

eşyanın değil, bilginin de taşınması demektir. Bunun yanında Batı ile Doğu arasında transit ticarete ve kültür akışına aracılık etmekteydi. Rus coğrafyasından nehirler vasıtasıyla yapılan ticaret de mal taşınması ile sınırlı değildi. Bu taşınma, algıyı ve dolayısıyla davranışı etkilemekteydi. Ancak şunu akılda tutmak gerekir ki Çin ve Hindistan gibi ülkelerin kültürel zenginliği, maddi güçle desteklenmediği için batıya giden daha ziyade ticari mallardı. Dolayısıyla kültürel etkileşim, sınırlı kılmaktaydı. Üstelik Çin kültürü, Batılılar için cazip gelmemekteydi. Hint öğretiler nispeten cazip gelse de Batılıların ilgisi kültüre değil, ticareteydi. Bu nedenle Çin, Hindistan, Rusya gibi Asyalı aktörler, batıya ticari mal gönderen ama onları kültürel olarak biçimlendiremeyen medeniyetlerdi. Batı ve Doğu olarak birbirinde ayrılan Asya ve Avrupa kültürleri, karşılıklı olarak inşanın unsurları olmaktaydı.

Nihayetinde eski milletlerin kaderleri birbiri ile karışmıştır. Bu kader ortaklığına ev sahipliği yapan Asya, bu milletlerin kaderlerini biçimlendiren biosfer olarak kimlikleri, algıları, çıkarları ve nihayet dış politikaları belirleyen önemli bir unsur olagelmıştır.

2. RUS DIŞ POLİTİKASINI İNŞA EDEN “YAPI” OLARAK ASYA

Asya, Rus dış politikasını inşa etmeye, Rus kimliğinin kurucu unsuru olmakla başlar. Bu unsur, bir sonraki aşama olarak, inşacı kuram ile rol teorisinin önermelerine uygun biçimde, Rusya'nın rolünü de inşa etmeye devam eder. Böylece Asya faktörü, Rusya'nın yenilenen dış politikasını yapılandıran temel unsurlardan biri olarak öne çıkar.

Bu bölümde, Rusya ile Asya'nın geliştirdiği ilişkiler, sosyal inşa süreci açısından incelenmektedir. Bu inceleme, Soğuk Savaş sonrası Rus dış politikasında yaşanan dönüşümde Asya'nın oynadığı rolü ortaya koyacaktır. Bunun için Rus dış politikası ‘yapan’, Asya faktörü ise ‘yapı’ olarak değerlendirilecektir.

2.1. Uluslararası İlişkilerde Asya Jeopolitiği

Klasik teorisyenlerin üzerinde önemle durduğu ve dış politikanın kurucu unsurlarından saydığı coğrafya ve buna dayalı jeopolitik analiz, Asya'nın uluslararası ilişkilerdeki konumunu ortaya koyan elverişli araçlar sunmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada, Asya'nın Rus dış politikasını inşa etme kapasitesini anlayabilmek için klasik

jeopolitikçi yaklaşımlar ekseninde Asya'nın Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerindeki konumu irdelenecektir. Coğrafya, bu çalışmada uygulanan ve dış politikanın temel belirleyicisi olarak kimliği kabul eden inşacı teoriyi, kimliği belirleyen esaslardan biri olarak desteklemektedir.

2.1.1. Jeopolitik Yaklaşımlar ve Asya'nın Ekonomi-Politigi

Uluslararası ilişkilerin coğrafi esaslara göre biçimlendiği ilk dönemler ile günümüzdeki uluslararası ilişkiler arasında önemli farklılıklar bulunsa da, coğrafyanın dış politikaların kurucu unsuru olduğu prensibi, geçerliliğini korumaktadır. Nitekim Aristo, Strabo, İbni Haldun, Kardinal Richelieu, Friedrich List, Montesquieu, Turgot, Emanuel Kant ve çağdaş jeopolitiğin kurucusu Alman coğrafyacı ve antropolog Friedrich Ratzel gibi düşünürler, daima coğrafya ile devletin varlığı arasında ilişkiler kurmuş ve coğrafyayı siyasetin süjesi yapmışlardır.

Benzer biçimde inşacı teori de, sosyal insanın gerçekleştiği mekân olarak coğrafyayı araştırma konusu yapmakta ve kimlik inşasında ona başlıca rolü vermektedir.⁷⁷⁷ Bunun ötesinde inşacı teorinin tamamlayıcısı olarak değerlendirdiğimiz rol teorisi de, aktörlerce belirlenen rollerin ve rol reçetelerinin gerçekleştiği mekân olarak coğrafyayı yadsımamaktadır. Zira coğrafyanın bizatihi kendisi, gerek rolün gerekse de rol reçetelerinin oluşmasında inşa edici bir fonksiyon üstlenmektedir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında değerlendirildiğinde Asya, Rus kimliğinin tartışıldığı ve buna bağlı olarak dış politikasının yeniden inşa olunduğu Soğuk Savaş sonrası dönemde sadece uluslararası ilişkiler açısından değil, aynı zamanda Rusya açısından da hem sosyal insanın hem de yapı-yapan etkileşiminin gerçekleştiği mekân olarak, kurucu bir rol üstlenmektedir. Asya, ifade ettiği stratejik ve ekonomik değerle de uluslararası ilişkilerin merkezine daha fazla yaklaşmaktadır.⁷⁷⁸

⁷⁷⁷ Fulya Ereker, "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu" *Uluslararası İlişkiler*, C.9, S.36, 2013, <https://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2014/12/Dis-Politikayi-Analiz.pdf> s. 45-71, (06.11.2017)

⁷⁷⁸ Сергей Караганов, "Стратегия Для России Российская Внешняя Политика: Конец 2010-Х — Начало 2020-х Годов" (S. A. Karaganov, "Rusya İçin Strateji-Rus Dış Politikası:2010'lu yılların bitişi ve 2020'li yılların Başlangıcı"), <http://svop.ru/wp->

2.1.2. Asya'nın Jeopolitiği

Friedrich Ratzel'in 1897'de yayınlanan "Siyasi Coğrafya" adlı çalışması, coğrafya ile siyaset ilişkisini irdelemiş ve çağdaş jeopolitikanın temellerini atmıştır.⁷⁷⁹ Coğrafya ile siyasetin senkronize düşünülmesi gereği üzerinde duran Alman jopolitikçi, bu düşüncesiyle coğrafyanın durağan niteliğine dinamizm kazandırmış ve onu siyasetin temel bir unsuru haline getirmiştir. Coğrafya, ülkenin konumunu ve mekânını ifade ederek bir anlamda siyasetin temel bir unsuru olmuş ve dış politikanın kurucu öğeleri olarak değerlendirilmiştir. Konum ve mekân faktörüne ek olarak "mekân duygusu" felsefesini de geliştiren Ratzel, coğrafyanın insan müdahalesi ile dinamizm kazanabileceğini ve dış politikaya zemin teşkil edebileceğini savunmuştur.⁷⁸⁰ Ratzel, mekânsal genişlemeyi olağan hatta devletin bekası için gerekli görmüş ve yayılmacı politikalar için bir anlamda meşruiyet kaynağı addetmiştir.

Coğrafya üzerine fikirler geliştiren İsveçli jeopolitikçi Rudolf Kjellen ise 'jeopolitik' terimini ilk defa kullanarak uluslararası ilişkilerin temel kavramlarından biri haline getirmiştir. Kjellen, devletin dinamik bir organizma olduğunu ve insan gibi çeşitli biçimlerde varlık ve davranışlar gösterdiğini savunmakla, temel olarak coğrafya ile devletin var olma biçimini birbirine sıkıca bağlamıştır.⁷⁸¹

Coğrafya, uluslararası ilişkilerin gerçekleştiği mekân olması bağlamında tüm teorik yaklaşımlarda temel unsur olarak kabul edilir. Bir farkla ki, klasik teorilerde daha hâkim konumda kabul edilir iken; post-modernde nispeten daha arka plana itilmiştir. Ancak yine de dış politikanın inşasında arz ettiği önem, belirli ölçüde devam etmektedir. Coğrafyanın teorik çerçevedeki belirleyiciliğinin yanında Asya, geliştirilen jeostratejik teorilerin merkezinde yer alması bakımında da özel bir anlam ifade etmektedir. Ayrıca coğrafyaya atfedilen bu dinamizm özelliği, inşacı teorideki normatif söyleme de uygun bir anlatım çerçevesi sunmaktadır.

content/uploads/2016/05/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%8B_23%D0%BC%D0%B0%D1%8F_sm.pdf, (20.07.2018)

⁷⁷⁹ Atilla Sandıklı, "Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fırsatlar", *Rapor No: 27*, İstanbul, 2011.

<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-81-201404088jeopolitikveturkiye.pdf>, (06.11.2017)

⁷⁸⁰ a.g.m.

⁷⁸¹ a.g.m.

Çoğu konvansiyonel yaklaşımların merkezinde yer eden Asya olgusu, sahip olduğu okyanus komşuluğu vasıtasıyla Amerikalı jeopolitikçi Amiral Alfred Mahan'ın geliştirdiği Deniz Hâkimiyeti Teorisi'nin de önemli bir sahasını oluşturmaktadır.⁷⁸² Deniz hâkimiyetinin, ABD ile İngiltere arasındaki güç mücadelesinde belirleyici olmasından hareket eden Mahan, söz konusu yaklaşımı, ticaret ve ulaşım yollarının güzergâh değiştirmiş olması ile ilintilendirmiştir. Söz konusu güzergâh değişimi, Asya ile Avrupa arasındaki ticaretin artık deniz yolu ile de yapılıyor olmaya başlamasından ileri gelmektedir.

Keza, Asya'yı merkeze alan bir başka jeopolitik teori olarak Halford Mackinder'in Kalpgah Teorisi, esasen kara ve deniz medeniyetleri arasındaki çatışma olgusuna odaklanarak, burada yine Asya merkezli bir jeopolitik açılım geliştirmiştir. Bu jeopolitik teorinin merkezinde Rusya bulunmaktadır. Zira Mackinder, Rusya ile Almanya arasında muhtemel bir ittifakın İngiliz egemenliğini sınırlayacağı argümanını ileri sürmektedir.⁷⁸³ Teorisinde 'Dünya Adası'nın merkezinde yer alan Rusya'nın muhtemel genişleme alanının Avrupa içleri olacağını öngören Mackinder, deniz gücü olarak İngiltere'ye bunu engelleyecek politikalar geliştirmesini önermiştir.⁷⁸⁴ Karanın ve denizin ana hatları ile aynı kaldığını ve değişmediğini ifade eden Mackinder, esasen coğrafyanın insan faaliyetlerine olan etkisine ve ona ilişkin düşüncenin biçimlendirici gücüne dikkat çekmiştir. Deniz gücü ve kara güçleri arasındaki düşünüş biçiminin farkına da değinen Mackinder'e göre coğrafya, hem kimliği hem de stratejik planları belirleyen temel faktördür.⁷⁸⁵ Söz konusu medeniyetsel kimliğin de kurucu öğelerinden biri olan coğrafya, burada ulusal rolü belirleyen temel faktörler arasında öne çıkmaktadır. Dolayısıyla sadece

⁷⁸² Sait Yılmaz, "Jeopolitik Ve Jeostrateji", https://www.academia.edu/7648509/Jeopolitik_ve_Jeostrateji, (15.11.2017)

⁷⁸³ Halford J. Mackinder, "Democratic Ideals and Reality: A Study in The Politics of Reconstruction", *National Defense University Press*, Washington DC, <https://permanent.access.gpo.gov/websites/nduedu/www.ndu.edu/inss/books/Books%20-%201979%20and%20earlier/Democratic%20Ideals%20and%20Reality%20-%201942/DIR.pdf>, ss. 83-104.

⁷⁸⁴ M. Hayati Taban, "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi", C.1, S.1, 2013, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/303084>, ss. 21 – 31, (16.07.2018)

⁷⁸⁵ Mackinder, "Democratic Ideals and Reality: a study in the politics of reconstruction", a.g.e., s. 21.

politik eylemin mekânı olarak değil, ulusal rolün kurucu unsuru olarak da belirleyici durumdadır.

Amerikalı jeopolitikçi Spykman ise kurguladığı Kenar Kuşak (Rimland) Teorisi bağlamında ABD'nin; Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Asya-Pasifik Kenarı bölgesinin denize kıyısı olan kenar ülkelerini kontrol ederek Avrasya Kalpgâhı'nın gücünü izole edip bunun sınırlandırabileceğini ileri sürmüştür.⁷⁸⁶ Kenar Kuşak'ta yer alan ülkeler; Batı Avrupa, İskandinavya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Arap ülkeleri, İran, Afganistan, Hindistan, Burma, Tayland, Malezya, Kore, Vietnam ve ada devletleri olan Britanya, Endonezya ve Japonya olarak belirtilmiştir. Spykman'a göre kuşatıldığı sürece Kalpgâh, yakın gelecekte bir güç merkezi olacak nitelikte değildir. Dolayısıyla Spykman'ın yaklaşımı şu şekildedir: 'Kenar Kuşak ülkelerini hâkimiyeti altında tutan güç, Avrupa ve Asya'ya hükmetmiş olacaktır.'⁷⁸⁷ Avrupa ile Asya'ya hükmeden, dünyanın kaderine hâkim olur. Burada üzerinde önemle durulması gereken temel nokta, Spykman'a göre; Kalpgâh'ın hâkimi olan Rusya'nın kuşatılarak, Asya'nın diğer güçlü aktörleri olan Çin ve Hindistan'dan daha hızlı gelişmemesi durumunda Mackinder'in iddia ettiği o 'Kalpgâh'ın dünyanın merkezi olduğu' tezinin geçersiz kalacağıdır.⁷⁸⁸ Zira bu durumda kuşatılmış olan Rusya kıtada daha kuzeye sıkışacak ve bu yüzden bölgenin bütünlüğü sağlanamayacak ve üstelik rekabet/çatışma da, Kalpgâh'ın bizzat içinde yaşanacaktır. Bu tezi ise, Spykman'ın gözünde İç Kuşak Teorisini Kalpgâh Teorisi'ne nazaran üstün kılmaktadır. Tezinin merkezine ABD'yi koyan Spykman, bir anlamda ABD hâkimiyetinin kurulması için söylemini de geliştirmiş olmaktadır.⁷⁸⁹

Yine coğrafya-dış politika denkleminde hareketle Alman jeopolitikçi Karl Haushofer de, Hitler Almanya'sının politikalarını meşru kılıcı bir Hayat Sahası (Lebensraum) Teorisi kurgulamıştır. Bu teori, bekâ için devletlerin mekânsal olarak büyümelerini meşru ve hatta zaruri görür. Hitler'in danışmanlığını da yapmış olan Haushofer, coğrafya ile ulusal gücü özdeşleştirmiş ve devletlerin dış politikalarını

⁷⁸⁶ Taban, "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi", a.g.m.

⁷⁸⁷ Mackinder, "Democratic Ideals and Reality: a study in the politics of reconstruction", ss. 53-83

⁷⁸⁸ Yılmaz, "Jeopolitik ve Jeostrateji", a.g.m.

⁷⁸⁹ Taban, "Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi", a.g.m.

belirleyici bir etken olarak coğrafyayı politikanın araçlarından biri olarak değerlendirmiştir.⁷⁹⁰ Güçlü devletler için bir yaşam sahası elde etme arzusunu doğal karşılamaktadır. Burada coğrafya, dış politikanın mekânı olmanın da ötesinde, onun kurucu unsuru olarak değerlendirilmelidir. Zira coğrafya bir kimlik sahası olarak tanımlanmış ve Alman dış politikasının da meşruiyet araçlarından biri olarak rol üstlenmiştir. Böylelikle coğrafya, inşacı teorisinin ileri sürdüğü yapı-yapan etkileşiminde bir anlamda yapıyı ifade etmektedir. Zira ‘yapan’ olarak devletin hareketlerini biçimlendirmekte ve ona belirli bir ölçüde yön vermektedir.

Yukarıda sayılan belli başlı jeopolitik teorilerin tümü, merkezlerine Avrasya bölgesini alarak dış politikayı ve dünya politikasını açıklamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda, bölgenin en etkin gücü olarak Rusya, neredeyse tüm jeo-stratejik teorilerin aktörü konumunda olmuştur. Yer kürenin coğrafi anlamda önemli bir kısmını oluşturan Asya kıtası ise uluslararası ilişkilerin birçok doğal mekânı olarak kabul görür. Bu nedenle kıta, uluslararası ilişkilere dair yaklaşımların temel ögesi durumunda olmuştur. Günümüzde uluslararası ilişkilerinin düşünür ve uygulayıcıları da Asya’nın sistem içindeki konumu ‘belirleyici’ sıfatıyla değerlendirmeye devam etmektedirler.⁷⁹¹ Üstelik bu durum, Asya’nın temsil ettiği potansiyel ekonomik ve politik güçle de desteklenmektedir. Önemli deniz yolları, ticari rotalar, etkin uluslararası örgütler ve sistemin güçlü aktörlerinin en önemlileri şüphesiz Asya coğrafyasındadır. Daha da ötesi, bölge, küresel ekonominin önemli bir pazarı ve üretim merkezi olma yolundadır.

Bu bağlamda siyasi coğrafya faktörü, uluslararası ilişkilerdeki önemini korumaya devam etmektedir.⁷⁹² Coğrafyanın dış politikadaki belirleyiciliği, günümüz uluslararası ilişkilerinde geniş ölçüde kabul görmektedir. Heartland’ın ve Rimland’ın mekânı olan Asya, özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, küresel düzeyde yaşanan güç kaymaları ve sistemsal dönüşüm vasıtasıyla uluslararası ilişkilerdeki merkezi konumunu

⁷⁹⁰ Yılmaz, “Jeopolitik Ve Jestrateji”, a.g.m.

⁷⁹¹ Старкин Сергей Валерьевич, “Проблемы Безопасности Евразийского Геостратегического Пространства В Зарубежном Экспертно-Аналитическом Дискурсе” (S. V. Starkin, “Yabancı Uzman ve Analistlerde Avrasyacı Jeopolitiğin Güvenliği Sorunları”), http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/19931778_2014_-_3-1_unicode/38.pdf, (20.11.2018)

⁷⁹² Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, (çev. Yelda Türedi), İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2005, s. 59.

yeniden kazanmıştır. Ancak bir farkla ki, günümüz jeopolitiğinin temel coğrafyası olarak kabul edilmeyi sürdüren Avrasya, bölge dışından gelen yeni bir aktörün de güç mücadelesine tanık olmaktadır. Nitekim Atlantik gücünü simgeleyen ABD'nin bölgesel müttefiklerinin varlığı, kara ve deniz medeniyetleri arasında beklenen çatışma söylemini giderek somutlaştırmaktadır. Bu yeni konjonktür, Asya'nın gerek uluslararası ilişkilerdeki konumunu, gerekse de Rus dış politikasının yeniden yapılanmasındaki kurucu rolünü yakından ilgilendirmektedir.

Uluslararası egemenlik mücadelesinin sahası olmak, genelde Avrasya'yı ama özelde Asya'yı, dünya jeopolitiğinin yine ve yeni merkezi haline getirmektedir. Bu durum, gerek kendi stratejik yapısından gerekse de küresel aktörlerin eylemleri üstündeki etki kapasitesinden kaynaklanmaktadır.⁷⁹³ Sovyetler Birliği'nin dağılması, adeta Kalpgâh'ı elinde tutan gücün de ortadan kalkması anlamındadır ki, buna bağlı olarak yaşanan jeopolitik kargaşada Avrasya'da ciddi bir iktidar boşluğu doğurmuştur.⁷⁹⁴ Rusya'nın 90'lı yıllarda geçirdiği dönüşümün sancıları ise bölgedeki iktidar boşluğunu daha da beslemektedir. Bu konjonktürde Kalpgâh ağırlığını yitirirken, kuşak ülkeleri güçlenmiş ve ABD gibi bir Atlantik gücü fiilen bölgede varlık göstermeye başlamıştır. Brzezinski'nin yüzyılın başında tanımladığı Avrasya'nın en büyük beş aktörü olarak Almanya, Fransa, Rusya, Çin ve Hindistan'a ABD'nin de eklenmesi, Avrasya'yı bir küresel güç mücadelesi sahasına dönüştürmüştür.

Rusya'nın hemen yanı başında yer alan ve beka stratejisinin de temel unsurlarından olan Asya coğrafyası, böylelikle Rus dış politikasının temel kurucu unsurlarından biri olarak kalmayı sürdürmüştür. Bu stratejik konumdaki Avrasya bölgesi ise uluslararası ilişkilerin doğal mekânı olmanın ötesinde, küresel güç mücadelesinin de oyun sahası durumuna gelmiştir. Bu yönü ile Avrasya, Rus dış politikasının, üzerinde yeniden yapılandığı bir uluslararası ilişkiler mekânı olarak, söz konusu dönüşüm sürecinin de kurucu öğelerinden biri olmuştur.

⁷⁹³ a.g.e., s. 64.

⁷⁹⁴ a.g.e., ss. 129-30

Yukarıdaki anlatı ile coğrafyaya atfedilen dinamizm, günümüz uluslararası ilişkilerinde Asya'nın elde ettiği konumu açıklamak için gerekli anlam çerçeveleri sunmaktadır. Asya'nın dinamizmi ise aktörlerin ürettiği ekonomi-politik değerlerde gizlidir. Bugün küresel ekonominin ve politikanın odağında yer alan Asya, önemini, sahip olduğu ekonomik üretim gücü, ifade ettiği alım gücü, ürettiği küresel politikalar ve geliştirdiği söylemlerin toplamından almaktadır.

Bu bağlamda jeopolitik, esasında klasik devletçi jeopolitikçiler tarafından tanımlandığından çok daha geniş kültürel bir olgudur.⁷⁹⁵ İnşacı teorinin önermeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde de kimlik inşasında ve dış politikanın saptanmasında, coğrafya kurucu rol oynamaktadır. Bu bağlamda Asya'nın jeopolitik değeri, sadece karasal gücü ifade etmesinden değil, sahip olduğu deniz yollarını denetleme kapasitesinden de ileri gelmektedir. ABD, Rusya ve Çin'in denizcilik yaklaşımlarını ve bu bağlamda geliştirdikleri denizcilik doktrinlerini dikkate aldığımızda, küresel güç mücadelesinin deniz mekânları ile giderek daha fazla destekleneceğini öngörmek abartı olmaz. Zira Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) yayınladığı raporlar, Okyanus ekonomisinin, ekonomik verim ile istihdamda ciddi payı olduğunu ortaya koymaktadır. Örgütün hesaplamalarına göre, Okyanus ekonomisinin hacmine 2010'da 1 trilyon 500 milyar dolarlık bir değer biçiliyorken; bugün bu değer, offshore, petrol, gaz ve okyanus tabanlı endüstrilerin de eklenmesiyle birlikte, 20 trilyon doların üzerinde olduğu ifade edilmektedir.⁷⁹⁶

Uluslararası ticarete denizlerin öneminin arttığı aşikârdır. Söz konusu değer artışı, tüm aktörler için ciddi anlamlar ifade etmektedir ve küresel güç mücadelesinin odak noktalarından birisidir. Dünya ticaretinin dörtte birinin deniz yolu ile gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, bu yolların denetiminin aktörler tarafından ne denli güvenlikleştirildiği de ortadadır. Bu nedenle Asya, gerek klasik anlatıdaki güç mücadelesinde, gerekse de

⁷⁹⁵ Taban, "Klasik Ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda İncelenmesi", a.g.m.

⁷⁹⁶ "Dünya ekonomisinin can damarı; Okyanuslar", <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/dunya-ekonomisinin-can-damari-okyanuslar-h366642.html>, (15.07.2018)

post-modern anlatıdaki normatif değerler noktasında, Rus dış politikasının inşa sürecini belirleyen aktif bir etmen durumunda kabul edilecektir.

2.1.3. Asya'nın Ekonomi-politiği

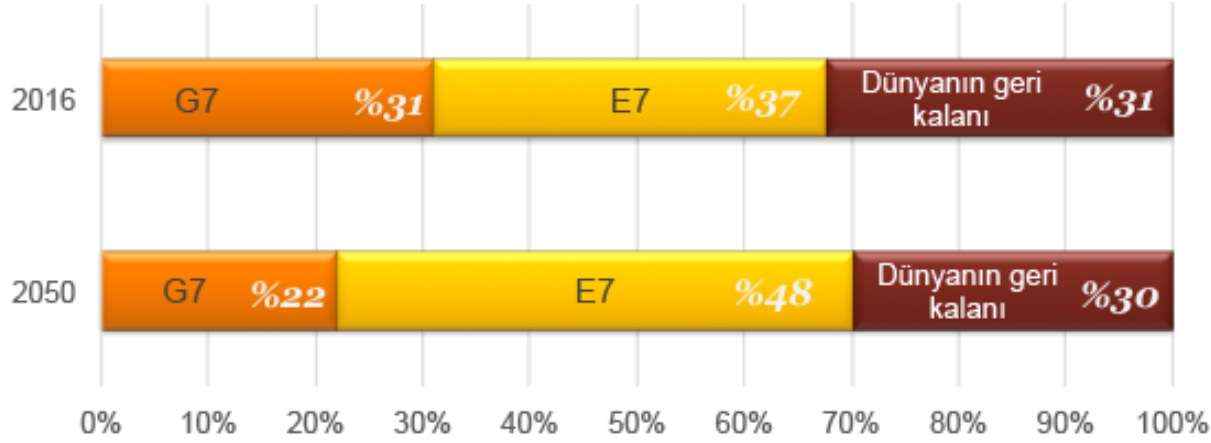
Günümüzde uluslararası ilişkilerin jeo-stratejik anlamda önemli bir zemini olan Asya, özellikle 1997-98 ekonomik krizinden sonra, ekonomik açıdan hızla gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme sadece hacmen artışı değil, model düzeyindeki değişimi de ifade ederek Asya'nın sistemde, güçlü bir mekânsal aktör olmasını beraberinde getirmiştir.

Dünya GSMH'sinin % 40 kadarı Asya'da üretilmektedir. Asya, ciddi bir nüfusa da ev sahipliği yapmaktadır.⁷⁹⁷ Araştırma şirketinin PwC'nin '2050 Raporu'na göre Asya ülkeleri dünya ekonomisinin temel aktörleri olarak giderek öne çıkacak ve bölgenin lokomotifleri olarak Çin, 2030 yılından önce ABD'den daha büyük bir ekonomiye ulaşacaktır. Hindistan da rapora göre, 2050 yılı gelmeden dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olarak öngörülmüştür.⁷⁹⁸ Aynı raporda 2050 yılından önce dünyadaki en büyük yedi ekonomiden altısının bugünkü gelişmekte olan ekonomiler arasından çıkacağı öngörüsü yer almaktadır ki bu, gelişmekte olan ülkelere ev sahipliği yapan Asya kıtasının, küresel ekonomideki ağırlığının ne denli büyüyebileceğini göstermektedir. Aşağıdaki tablo da, 2016 yılı itibariyle G7 ve E7 (En hızlı büyüyen gelişmekte olan ülkeler; Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya ve Türkiye)) ülkelerinin ekonomik güçlerini (Dünya GSMH'den aldıkları pay oranına göre) ve aynı ekonomilerin 2050 yılı için projeksiyonlarını göstermektedir.⁷⁹⁹

⁷⁹⁷ “Азия”/”Asya”, <http://www.hyno.ru/world/1.html>, (18.07.2018)

⁷⁹⁸ PWC, “The Long View: How Will the Global Economic Order Change by 2050?”, <https://www.pwc.com.tr/tr/publications/arastirmalar/assets/world-in-2050/2050-de-dunya-raporu.pdf>, (07.07.2018)

⁷⁹⁹ a.g.m.

Tablo-1: 2050 Yılı İçin Beklenti Raporu

Kaynakça: PWC, “The Long View How will the global economic order change by 2050?”, <https://www.pwc.com.tr/tr/publications/arastirmalar/assets/world-in-2050/2050-de-dunya-raporu.pdf>

1995 yılı itibari ile E7 ülkeleri, G7 (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD) ülkelerinin yarısı kadar bir ekonomik büyüklüğe sahipken; 2015 yılında bunlar neredeyse aynı büyüklüğe ulaşmışlardır. Sözü edilen rapora göre, 2040 yılında E7'nin, G7'ye nazaran iki katı büyüklüğe ulaşması beklenmektedir. Bu öngöründe BRICS ve ŞİÖ örgütü, arz ettikleri ekonomik ve politik güçler ile küresel sistemin güçlü aktörleri olarak öne çıkacaklardır.

Söz konusu dönüşümün temsilcisi olarak Çin, Hindistan ve Rusya, yakın ve stratejik değer atfedilen ilişkileri ile küresel sistemin, belirleme kapasitesi güçlü aktörleri olarak, uluslararası sistemin çok kutupluluğunu sağlayabileceklerdir. Zira bölge ekonomileri arasında gerçekleştirilen entegrasyonlar ve ekonomik büyüme kadar hızlı kalkınmanın da sağlanması Asya'nın, çok sayıdaki kutuptan biri olarak küresel sistemde değer üretmesini mümkün kılacaktır.

Asya'nın ekonomik büyümesinin önemli ölçüde ABD ve Avrupalı ekonomilerin taleplerine bağlı olduğu yönündeki çekince ise Asya ekonomik yapısının değişmesi ile giderek aşılmaktadır. Tüketim ekonomisi özelliği gelişen Asyalı piyasalar, alım gücünün oluşturduğu ekonomik güçleri ile Batı kaynaklı ihracat bağımlılığını azaltmaktadırlar.⁸⁰⁰

⁸⁰⁰ “Asya Ekonomileri Bölgesel Büyüme İçin Yeterli mi?”, https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2013/03/130312_asya_ekonomi, (17.07.2018)

Batılı ekonomiler ile karşılıklı bağımlılığını giderek geliştiren Rusya, Hindistan ve Çin gibi Asyalı aktörlerin ulaştıkları ekonomik güç, bu ülkelerin küresel politikalarını ve söylemlerini destekleyecek maddi araçlar olarak da işlev üstlenecektir.⁸⁰¹

Yukarıda anlatılanların ışığında, Asyalı aktörlerin uluslararası kuruluşların yönetiminde daha etkin olma arzularını bu minvalde değerlendirmeliyiz. Batı ve özelde ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurgulanan ve Soğuk Savaş'ın ardından yeniden tanımlanan uluslararası örgütlerin yönetiminde güçlü söz hakkına sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla bu vesileyle de küresel ölçekte etki doğurucu bir manivela elde etmektedir. Özellikle askeri ve siyasi nitelikli uluslararası örgütlerde sahip olduğu yönetim ve etki etme kapasitesi, ABD'nin ve kısmen Avrupalı aktörlerin sistemin geri kalanı üzerinde etki doğurma gücünü desteklemiştir.⁸⁰²

Çok kutupluluk söylemiyle özdeşleşen Rusya, Hindistan ve Çin gibi yükselen güçlerin uluslararası örgütlerin yönetiminde etkin olma istekleri ise elbette ki gelişen ekonomilerinin ve dış politikaya dair oluşturdukları rol tanımlarının bir sonucudur.⁸⁰³ Buradan hareketle de BM, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası örgütlerin yönetiminde nüfuz ve ekonomik güçleri oranında temsil edilmek istediklerini yüksek sesle dillendirmektedirler.⁸⁰⁴

Asyalı aktörlerin küresel siyasette etkinlik kazanma çabaları, mevcut ve Batılı oyuncuların denetiminde olan finans ve bankacılık sistemine alternatif geliştirmesi ile dayanak kazanabilir. Uluslararası ticarete Amerikan Doları'nın yerine kendi ulusal para birimlerini kullanmayı yaygınlaştırmaları, alternatif yatırım ve kalkınma bankaları kurmaları ve bölgesel güvenlik mekanizmaları geliştirmeleri, söz konusu devletlerin bir

⁸⁰¹ “Азия играет ведущую роль в мировой экономике” (“Asya Dünya Ekonomisinde Lider Rolü Oynamaktadır”), <https://finance.rambler.ru/news/analytics/123021671.html>, (17.07.2018)

⁸⁰² “Соединённые Штаты Америки: Участие в международных организациях, основные внешнеполитические контрагенты и партнёры, отношения с Россией” (“Amerika Birleşik Devletleri: Uluslararası Örgütlere Katılım, Dış Politikanın Ortak ve Rakipleri ve Rusya ile İlişkiler”), <http://www.hyno.ru/tom3/1107.html>, (18.07.2018)

⁸⁰³ Bilgehan Emeklier, “21. Yüzyılda Küresel Sistemin Yapısal Dönüşümü: Yeni Düzen Arayışının Temel Parametreleri”, *The Journal Of Social Sciences Institute*, C.1, S.1, Özel Sayı, 2017, <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/21-yuzyilda-kuresel-sistemin-yapisal-donusumu-yeni-duzen-arayisinin-temel-parametreleri20171023014145.pdf>, (18.07.2018)

⁸⁰⁴ Pınar Elbasan, “BRICS: Çok Kutuplu Bir Dünyaya Doğru”, <http://www.uiportal.net/brics-cok-kutuplu-bir-dunyaya-dogru.html>, (18.07.2018)

güç merkezi yaratmasına da hizmet etmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın çok kutupluluk ideali, güç merkezi inşasının sağlanması ile desteklenmektedir.

Yine belirtmek gerekir ki Çin ve Hindistan, Asyanın güçlü bir merkez olması için hem maddi güç birikmesini hem de küresel politikada eylem alanını talep etmektedir. Son tahlilde, gerek jeopolitik açıdan gerekse de ekonomik bakımdan Asya, uluslararası ilişkilerin merkezine yaklaşmış ve bu bakımdan Rusya'nın dış politikasının kurucu mekânı olma özelliğini giderek artırmıştır.

2.2. Dış Politikanın Zemini Olarak Kimlik Algısının Tarihsel Arka Planı

Rus kimliğinin ve ulusal rol algısının inşasında belirleyici olan sembolleri besleyen coğrafya olarak Asya, Rus dış politikasının yeniden inşasında belirleyici rol oynamaktadır. İnşacı teorinin yapı-yapan etkileşimi bağlamında ise dış politikayı oluşturan ve onu besleyen sürecin önemli bir kurucu unsurudur. Üstelik ifade ettiği küresel jeopolitik değerle Rusya'yı belirli yönde inisiyatif almaya zorlamakta ve dolayısıyla dış politikaya dair karar alma sürecine etki etmektedir. Bu bakımdan da Asya, Rus dış politikasının yeniden oluşmasında temel değer olarak değerlendirilen kimliği biçimlendirmektedir.

Mekânsal ölçütler ve semboller bu bağlamda, sadece entelektüel yaşamın ya da toplumsal algının değil, Rus düşünüşünün ve dolayısı ile de kültürünün kurucu unsurları olmuşlardır. Bu sembol ve ölçütler, Rus devletinin ve ulusunun ortaya çıkmasında son derece önemli etkileri olan toprak kazanımı ile belirginleşmiştir.

Kökenleri itibarıyla İskandinav olan Varg'lerin Kievan Rus'u oluşturmadaki tarihsel rolünden kaynaklanan Kuzey sembolü, Rus tarihi, kültürü ve devleti üzerinde politik, antropolojik, iktisadi açılardan etkili İskandinav kültürünün rolünü açıklamaktadır.⁸⁰⁵ Bizans İmparatoru II. Baseleios'un kız kardeşi Anna ile evlenen ve Ortodoksluğu hem bizzat kendi hem de halkı için yeni din ve mezhep olarak seçen Vladimir, bir yandan Bizans devleti ile kurulacak stratejik ilişkileri hesaplarken bir

⁸⁰⁵ Sezgin Kaya, Meşdi İsmayılov, "Rus Oryantalizmi ve Doğu'ya Jeopolitik Ötesi Bir Bakış", *Rusya'nın Doğu Politikası*, (ed.) Sezgin Kaya, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 49.

yandan da Avrupa devletleri ile Kiev devleti arasındaki dini eşitsizliği ortadan kaldıracaktır.⁸⁰⁶ Buna karşın ise Ruslar Avrupa gelişim çizgisinin dışına itilmişlerdir.

Rusların Bizans kültür çevresine dâhil olması, onların Batı Avrupa kavimlerinden ilk ve kesin hatlarıyla ayrılışının da başlangıcını oluşturmuştur.⁸⁰⁷ Rus kültürünü biçimlendiren arketiplerden olan Güney sembolü de böylece ortaya çıkmış olmaktadır. Bu arketip, Rus düşünce yaşamını güçlendirmiş ve Doğu tasavvuruna Kutsal Toprakları da dahil edilmiştir. Avrupai düşünce ve inanç sisteminin kurucu unsurları, böylece Bizans aracılığı ile Rus kültürüne de geçebilmiştir. Bizans medeniyetinin iki temel kurucu unsurundan biri olan Hıristiyanlık, Rus kültürü üzerinde de derin etkiler meydana getirirken, Yunan kültürü aynı ölçüde etkili olamamıştır.

Rus kültürü ve düşüncü açısından yeni olanı ifade eden Kuzey ve Güney arketiplerine karşın Doğu ve Batı, bildikleri ve birlikte yaşadıkları Turani ve Slav-Germen unsurlarını ifade eder ki, bu arketipler, Rusların simbiyotik ilişki geliştirdikleri, politik açıdan dayandıkları zemini oluşturur. Bu noktada belirtmek gerekir ki, kültürel gelişim konusunda Bizans belirgin bir etken olmuşsa da Moğol etkisi, Rus siyasi yaşamını ve devlet anlayışını oluşturan temel parametre niteliğini göstermiştir.⁸⁰⁸ Moğol-Tatarların temsil ettiği Doğu arketipinin etkisi ile Ruslar, siyasi açıdan canlanmış ve devlet anlayışları biçimlenmiştir. Bu iki arketip, Rus mizacına uygun biçimde içselleştirilmiş ve bu değerler, Rusların ‘ötekiye’ ilişkin yargılarını yeniden inşa etmiştir.⁸⁰⁹ Bu bağlamda Bizans ve Moğol etkileri, Rus kimliğinin sınırlarını belirginleştirmişlerdir.

Moskova Knezliği’nin 15. yüzyıldan başlayarak bağımsızlığını kazanması, onun gerek Bizans gerekse de Moğol kültürleri ile ilişkisini farklı bir boyuta taşımıştır. Giderek güçlenen Rusya, Doğu ile Batı arasında bağımsız bir güç olmaya başlamış ve neticede kendi kültür kodlarını üretmeye girişmiştir. Siyasi sınırlarını genişleten Ruslar,

⁸⁰⁶ Şir Muhammed Dualı, “Paganizmden Hıristiyanlığa: Rusların Din Değiştirme Nedenleri”, *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, S.1, 2013, ss. 59-74.

⁸⁰⁷ Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, s. 23.

⁸⁰⁸ Bu konuda geniş bir tartışma için bakınız: Karl Marks, *18. Yüzyılda Gizli Diploması: Rus Despotluğunun Asyatik Kökeni*, (çev: Işık Soner) Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

⁸⁰⁹ Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, s. 296

kültürlerini de yeni ve farklı kaynaklardan esinlenerek beslemeye devam etmişlerdir. Ancak kaynakların yenilenmesi, hâkim anlayışı da yapılandırmaktadır. Mesela Doğu'ya doğru büyüyen sınırlar, İslam'ın ve bütün olarak Doğu'nun Rus kimliğinin inşasındaki fonksiyonunu dönüştürmüş, onu bir anlamda 'öteki' olarak belirlemiştir.⁸¹⁰

Bu noktada Büyük Petro'nun Rus dünyası üzerindeki şekillendirici etkilerine değinmek gerekmektedir ki, kendisi sadece İmparatorluk kurucusu değil, Batıcılığın da siyasal anlamdaki temsilcisi olmuştur. Petro'nun sağladığı yayılmacı dönüşüm ile Rusya'nın doğu ve güneye yönelik jeopolitik genişlemesi ve bununla sağlanan jeopolitik azamet, kendi düşünce yaklaşımını beraberinde getirmiştir. Buna istinaden Petro, Kilisenin siyasal gücünü sınırlamış, toplumu Batılı tarzda biçimlendirmeye girişmiştir. Bu yaklaşımın sonucu olarak Rusya'nın Batılı arketipi, hâkim konum elde edebilmiştir.⁸¹¹

Batılılaşma ile sağlanan modernleşme, Doğunun 'egemenlik' altına alınmasında etkili olmuş ve bu egemenlik sadece askeri hâkimiyet anlamında değil, kültürel ve idari anlamda da tesis edilmiştir. İslâmiyet ile karşılaşması sonrası ise Rus kültürü, Ortodoksluğun da etkisi ile Doğuyu, kimliğin temel ötekisi olarak seçmiştir.⁸¹²

Dönemin jeopolitik şartları göz önüne alındığında düşünüldüğünde Rusların yayılması için en uygun zeminin doğu sınırlarında mevcut olduğu görülmektedir. Batıda, kendisi ile farklı politik-kültürel iklimin içinde güçlenmiş sömürgeci devletler, güneyde güçlü Türk-İslam unsurunun varlığı ve bunlara karşın doğunun nispeten kolay fethedilebilecek oluşu, Rusları doğuya yöneltmiştir.⁸¹³ Böylesi bir mekânsal genişleme süreci, farklı kültürel ve etnik unsurları kendi kimliğinin bir parçası yapmaya çalışmanın güçlüğünü ortaya koymuştur. Tüm bu güçlüklerin içinde Hıristiyanlık unsuru, genelde

⁸¹⁰ Konu ile ilgili geniş bir inceleme için bakınız: Олег Анатольевич Платонов, *Русская цивилизация: История и идеология русского народа*, Алгоритм, 2010, <http://www.dorogadomj.com/dr943rus.html#op11>. (Oleg Anatolieviç Platonov, *Rus Medeniyeti: Rus Halkının İdeolojisi ve Tarihi*, Algoritm Yayınları, 2010, <http://www.dorogadomj.com/dr943rus.html#op11>).

⁸¹¹ Олег Анатольевич Платонов, *Русская цивилизация: История и идеология русского народа*, Алгоритм, 2010." (Oleg Anatolieviç Platonov, *Rus Medeniyeti: Rus Halkının İdeolojisi ve Tarihi*, Algoritm Yayınları, 2010, <http://www.dorogadomj.com/dr943rus.html#op11>, s.41. (18.07.2018)

⁸¹² Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, İstanbul, 8. B. (çev. Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, ss. 41-42.

⁸¹³ a.g.e.

Rus ideolojisinin merkezinde bulunmuş ve Rus devlet geleneği ile jeopolitik anlayışının merkezinde yer almıştır.⁸¹⁴

Rus düşünüşünde coğrafyaya bağlı olarak yapılan tanımlama ve anlamlandırmalar, zamanla materyalist nitelik kazanmaya da başlamıştır. Buna göre Batı, Hıristiyan olma özelliğinden önce, gelişmişlik ve modernite eksenli; Doğu ise İslam veya Türk olmaktan önce geleneksel ve gelişmemiş gibi göreceli zamansal ölçütlerle değerlendirilmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda sistematik hale gelmeye başlayan felsefi düşünce ile paralel olarak Rus kimliğini temellendirme çalışmaları da bu yıllarda belirli bir anlayış çerçevesinde gelişmiştir. Bu bağlamda, bir yandan Batı ile önemli kültürel ve tarihsel farklılıklar vurgulanırken öbür yandan Doğu, bir diğer 'öteki' olarak değerlendirilecektir. Fikri tartışmalar, Batı'nın örnek alınması, Doğulu değerlerin korunması ve Rusya'nın nevişahsına münhasır bir medeniyet olduğu eksenlerinde yapılagelmiştir. Bu tartışma, Sovyetler döneminde de nihai bir hal almamıştır ve Sovyet sonrası dönemde de tüm harareti ile sürmektedir.

Bu tartışmanın galibi, politik yaşama yön veren yönetici sınıfın içinde yer alanlardır. Politik iktidarın değişmesi ile birlikte galipler de değişmektedir. Bugün bu galipler, devlet yönetim aygıtının içinde en geniş etki alanına sahip olup, Avrasyacı düşünceyi temsil edenlerdir. Coğrafyanın temsil ettiği medeniyet karşıtlıkları, Rus siyasal hayatının karar vericilerinin kimlik tanımında oldukça bağlayıcıdır. Buna göre Doğu ile temasta daha çok Batılı unsurlar öne çıkartılırken Batı ile olan temasta ise Doğulu unsurlara dikkat çekilmektedir. Yani siyasal hayata hangi sınıf egemen olursa olsun kimlik tanımında karşıtlık, oldukça bağlayıcı olmaktadır.

Rusya, Çarlık ve Sovyet deneyiminin ardından kendisini ve bununla birlikte kimliğini yeniden inşa etmektedir.⁸¹⁵ Kimliklerini nispeten daha kesin çizgilerle belirlemiş olan Batılı devletler bile yeni meydan okumalarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda, kimliğini mutlak olarak tamamlamış bir ülke bulmak neredeyse

⁸¹⁴ Вольтер Ольга Владимировна, "Христианство как духовно-политическая основа национально-государственной идеологии Русского государства в условиях традиционного общества" (Volter Olga Vladimirovna, "Geleneksel Toplumsal Koşullarda Rus Devletinin Milli-Ulusal İdeolojisinin Manevi ve Politik Temeli Olarak Hıristiyanlık"), <http://www.bogoslov.ru/text/1823181.html>, (18.07.2018)

⁸¹⁵ Лукин, "Внешнеполитический курс постсоветской России: в поисках идентичности", a.g.m.

imkânsızdır.⁸¹⁶ Zira soyut olgu olarak kimlik, sürekli olarak değişim ve devinim halindedir. Buradan hareketle, Rus kültürünün ve kimliğinin şekillendiği mekân önemli ölçüde ifade eden Asya faktörünü, Rus kimliğinin inşa edildiği sürecin ‘yapan’larından birisi olarak değerlendirmek isabetli olacaktır.

Temel etken olarak Rusya’nın tetiklediği yapısal dönüşüm, Asya’nın uluslararası ilişkilerdeki yerini önemli ölçüde yeniden biçimlendirmiştir. Gelişiminde Asya ile uyumlu olmayı önceleyen Rusya, Asya’nın geçirdiği dönüşümün etkilerinden muaf kalmamaktadır. III. Roma söylemi ve Rusya’nın dünya proleter devriminin öncüsü olduğu anlayışı Rusya’ya yarım bin yıl kullanacağı ideolojik araçlar sağlamıştır.⁸¹⁷ Bugün ise uluslararası ilişkiler, kimlikle birlikte jeopolitik araçların da yeniden belirlendiği bir yeniden yapılanma sürecine şahitlik etmektedir.

2.3. Jeopolitik Strateji Olarak Avrasyacılık

Geliştirilen jeopolitik yaklaşımların bir amacı uluslararası ilişkileri geliştirmekse bir diğer amacı da kendi devletleri için dış politika kurgusu geliştirmektir. Alman, İngiliz ve Amerikalı jeopolitikçiler gibi Rus Avrasyacılar da Avrasya söylemi ile birlikte Rus dış politikasının meşruiyet araçlarını geliştirmektedirler. Bu noktada Avrasyacılık, Rus stratejisinin kurucu ögesi olarak değerlendirilecektir.

2.3.1. Avrasyacı Kimlik mi, Avrasyacı Jeopolitik mi?

Yeni Avrasyacılar, coğrafi unsurları aşacak biçimde bir jeopolitik kavrayış geliştirmişlerdir.⁸¹⁸ Bu nosyonda Rusya’nın kaderinin, Batıdan ziyade Doğuya bağlı olduğu ve Doğulu köklerin Rus kültürünü özgün kıldığı inancı hâkimdir. Turani unsurları ve Bizans mirasını Rus medeniyetinin yapı taşları olarak değerlendiren Avrasyacı anlayıştan hareketle elde edilen jeopolitik çıkarımlar, Rus dış politika anlayışına meşruiyet sağlamaktadır.⁸¹⁹ Zira Avrasyacı söylemde Avrasya bölgesi, Rus devletinin

⁸¹⁶ İvan Timofeev, “Rossiyskaya İdentičnost: sdelat nevosjomnoe vozmojnim” (“Rus kimliği: İmkânsızı mümkün kılmak”), <http://eurasian-movement.ru/archives/24617>, (13.10.2017)

⁸¹⁷ Лукин, “Внешнеполитический курс постсоветской России: в поисках идентичности”, a.g.m.

⁸¹⁸ Александр Еремеев, “Идеология евразийства: основные категории” (Aleksandr Aremeev, “Avrasyacılık İdeolojisi: temel kategoriler”), <http://eurasian-movement.ru/archives/25030>, (19.07.2018)

⁸¹⁹ Kaya, İsmayilov, “Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı”, s. 3.

doğal hareket alanı olarak görülmektedir. Rus kimliğinin politik yönünü öne çıkaran bu yaklaşım, böylece kimlikten hareketle stratejiyi de kurgulamaktadır.

Jeopolitik kurgu olarak Avrasyacılık, inşacı teorinin önermeleri ile uyumlu olarak, Rus kimliğinden hareket eder. Ne var ki Avrasyacıların geliştirdiği kimlik söylemi ile önerdikleri Avrasyacı jeopolitik, birbirlerini beslese de, aynı şeyler değildir. Avrasyacılık Rusya için kimlik midir yoksa strateji mi? Bu bağlamda daha genel olarak, Rus kimliği ve ulusal rolü nedir? Bu gibi sorulara verilecek cevaplar, jeopolitik içerik taşır. Nitekim Avrasya alanı hedeflendiğinde strateji, Avrasya medeniyeti hedeflendiğinde ise kimlik olarak öne çıkan Avrasyacılık, bu bakımdan Rus ideolojisini biçimlendiren jeopolitik bir kaynağa dönüşmektedir.⁸²⁰ Böylelikle Avrasyacılık, kendisini bir medeniyet projesi ve bu bağlamda bir ideolojik görüşler sistemi olarak biçimlendirmektedir. Bu yapılırken kültür de politikleştirilir ve bu yüzden Avrasyacılık, jeopolitik bir strateji olarak anlam kazanır.⁸²¹

Tarihin hiçbir döneminde ulus-devlet kalıbında olmayan Ruslar, medeniyet düzleminde imparatorluk olarak var olduğu için Avrasyacı jeopolitik de klasik jeopolitikten farklı olarak bir uygarlık stratejisi mahiyetinde kurgulanmıştır.⁸²² Bu bakımdan Avrasyacılık, Rusya merkezinde geliştirilen bir jeopolitik doktrin olmuştur.⁸²³ Avrasya ile mekânsal anlamda da özdeşleştirilen Rusya ise kurgulanan Avrasyacı jeopolitikayı uygulamak için ihtiyaç duyulan mekanizmadır. Bu mekanizma ise Avrasyacı bir ‘İmparatorluk’ olarak tasvir edilmekte ancak felsefesi ile klasik imparatorluktan ayrılmaktadır. Tasarlanan mekanizma, bilinen devlet parametrelerinin ötesinde stratejik ve jeopolitik bir blok, bir süper devlettir. Kendisine özgü medeniyetsel tanımı ile mesiyantik bir motivasyon ve yeni dünya ülküsü ile kurulması tasarlanan devlet ne Rus devletidir ne de Rusya İmparatorluğu ama bunların da üstünde bir Avrasya

⁸²⁰ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 232.

⁸²¹ Kaya, İsmayilov, “Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı”, ss. 5-6.

⁸²² Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 31.

⁸²³ Юрий Кофнер, “Евразийство: классическое, прагматическое, общественное” (Yuriy Kofner, Avrasyacılık: klasik, faydacı ve halkçı”), <http://eurasian-movement.ru/archives/747>, (19.07.2018)

İmparatorluğudur.⁸²⁴ Avrasyacılar çok etnisiteli bir ulusal yapıya sahip olan Rusya için, bu koşulları sağlayacak biçiminde bir siyasal örgütlenme tasavvur etmişlerdir.

Medeniyet tanımlarında bölgeye kurucu rol atfeden Avrasyacılar, jeopolitik düşünceyi de Avrasya bölgesi merkezinde kurgulamaktadır. Tam bu aşamada, kimlik inşası ile ulusal idealin birbirini beslediği ama aynı anlamı ifade etmediği akılda tutulmalıdır. Bu iki nokta karşıtlık değil, farklılıktır. Nitekim ulusal strateji, kimlik temelinde kristalize olur ve dış politika ancak bu durumda stratejik sonuçlar üretir. Büyük İskender'in fetihlerinin büyüklüğüne rağmen Avrupalılığın büyük kültürel kimliği, Roma İmparatorluğu tarafından inşa edilmiştir.⁸²⁵ Bu bağlamda Rusya, sadece SSCB ile temsil edilen maddi gücü elde etmekle meşgul olmayacak, bunun ötesinde Avrasya İmparatorluğunu ve medeniyetini de kurgulamaya girişecektir.

Rusya için kimlik tanımının çıkış noktası Avrasyacılık olacaksa, bu kimliğin bir üst kimlik mi yoksa Rus kimliği mi olacağı, mutlaka belirginleştirilmelidir. Bu sorunsal, güçlü Rus kimliğinin Avrasyacı kimlik içinde eritilmesi, Turani unsurların kendisini Avrasyacı kimlik altında eritip eritmeyeceği ve Rus ile Turani unsurların bir potada eriyip eriyemeyecekleri konusuyla ilişkilidir.⁸²⁶ Bu meselelere ilişkin tatmin edici cevaplar verilmediği sürece, Avrasyacılık projesi düşünsel düzeyde kalacak ve eylemsel boyut kazanamayacaktır. Nitekim, Turan ve İslam unsurlarını Rus Avrasyacı yaklaşımının en zayıf noktası olarak gören ve epistemolojik olarak Rusya'ya entegre edemeyen Dugin bile, "Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım" kitabında onu diğer Doğulu faktörlerce etkisizleştirmenin peşindedir. Avrasyacılık bu açmazını gidermezse, salt jeo-stratejik bir tasarım olmakla sınırlanacak ve bir medeniyet söylemi olmaktan çıkacaktır.

Rus dış politikasında etkili oldukları kabul edilen Avrasyacı elit ve bürokratların idealleri, ulusal rolün şekillenmesinde şüphesiz ki belirleyicidir. Zira bu seçkinler tabakası, ülkenin dili, kültürü, düşüncüsü, duygusu, dış politikası, dünyayı algısı gibi kimliğin kurucu unsurlarını temsil ederler. Ancak bu elit tabaka elbette ki tek başına

⁸²⁴ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 48.

⁸²⁵ Владимир Лукин, "Внешнеполитический курс постсоветской России: в поисках идентичности", a.g.m.

⁸²⁶ Еремеев, "Идеология евразийства: основные категории", a.g.m.

ulusal rolü belirleme gücünden yoksundur.⁸²⁷ Rol inşası, etnik kültür, gelenek ve tarihsellik gibi zeminlerde oluşur ve tüm bu kurucu güçlerin ortak çalışması ile sonuçlanır. Burada ulusal algı ve beklenti de son derece bağlayıcıdır. Tüm bu unsurlar, liderlik faktörünce temsil edilir ve nihayetinde ulusal rol ve hareket noktası olan kimlik formu da böylece oluşmuş olur. Bu nedenlerle Avrasyacı ideal, Rusya'nın jeopolitik perspektifinin oluşmasında son derece belirleyici bir etki üretmektedir.

2.3.2. Avrasyacıların Jeopolitik Önergeleri

Avrasyacılar, ülkelerinin bulunduğu coğrafyayı hem kimliklerinin hem politikalarının hem de ulusal rollerinin kaynağı olarak görmektedirler. Bunun da ötesinde, Heartland olarak kabul ettikleri coğrafyanın Rimland'ı üzerinde, diğer aktörlere kıyasla, öncelik ve ayrıcalık sahibi oldukları kabulü ile hareket etmektedirler.⁸²⁸ Bu jeopolitik kabul, 'Avrasya kıtasal medeniyeti' ile 'Atlantik deniz medeniyeti' arasındaki zıtlığa vurgu yapar ve Almanya ile Rusya'nın ilk medeniyet dünyasını, ABD ve İngiltere'nin ise ikinci medeniyet dünyasını temsil ettiği savına dayanır. Bugüne kadar var olmuş büyük jeopolitik güçlerin kara ve deniz güçleri biçiminde kutuplaştığı ve mücadelenin bu minvalde yaşandığını değerlendiren Avrasyacılar, ABD-Rusya rekabetini Roma-Kartaca, Sparta-Atina ve İngiltere-Almanya arasındaki sürekli rekabet ve mücadelenin yeni safhası olarak kabul ederler.⁸²⁹

Bu yaklaşımda Rusya, küresel düzeyde politika üreten ve dünyanın jeopolitik güç sahnesine düzen veren taraflardan biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Rusya küresel güç mücadelesinde Atlantikçiliğe karşı Avrasyacılığı konumlandırmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki, Avrasyacı tasavvurda, söz konusu kara gücünü oluşturan aktörler kültürel yakınlık veya kimliksel benzerlikten ziyade ABD karşıtlığı ekseninde bir araya gelecek ve bu tarihsel prensip çerçevesinde bir Asya jeopolitiği oluşturacaklardır.⁸³⁰

⁸²⁷ Иван Тимофеев, “Проблемы Страновой Идентичности в Зарубежной Политологии” (İvan Timofeev, “Yabancı Siyasal Bilimlerde Devlet Kimliği Sorunsalı”), <http://www.intertrends.ru/thirteen/007.htm>, (1.11.2017)

⁸²⁸ Timofei Bordachev, v.d., “The Rise Of Rimland: The New Political Geography And Strategic Culture”, <http://valdaiclub.com/files/18692/>, (19.07.2018)

⁸²⁹ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 51.

⁸³⁰ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 237.

Modern uluslararası ilişkilerin gereği olmaktan öte jeopolitik koşullar, Rusya'yı kara gücü ve dolayısı ile tarihi mücadelenin yürütücüsü olmaya zorlamaktadır ve bunun yolu da etnik ve coğrafi anlamda en makul kapsayıcılığı sunan imparatorluk biçiminde yapılanmaktır.⁸³¹ Bu devletin dış politika karakteri, hem Batının hem Doğunun etkin aktörler ile yakın ilişkileri, Güneyde ise ABD'ye direnecek bölgesel devletlerle kurulacak yakın işbirliğini yansıtmaktadır.⁸³² Tüm bu yaklaşımlar, Avrasya bölgesinin kendi bütünlüğünü sağlamasını ve Atlantik Adası'na karşı Rimland ile müttefiklik ilişkisi kurmayı veya en azından onun tarafsızlığını sağlamayı kapsamaktadır.

Burada önemli nokta, Rimland'ın Spykman'ın tarif ettiği şekliyle değil de, daha hareketli olarak kurgulanmasıdır. Şöyle ki bunlar, Atlantik blokuna karşılık Rusya'nın merkez Avrasya'yı teşkil edeceği ve etrafında diğer Avrasyalı devletlerinin oluşturacağı müttefik bloklardır.⁸³³ Buradaki stratejik yaklaşım, medeniyet yaklaşımından farklı olarak "hem Doğu hem de Batı" şeklindedir. Yani dış politik eylemsellik düzeyinde Avrasyacılık, jeopolitik bir mahiyettedir ve Rusya'nın çok kutupluluk yaklaşımını desteklemektedir.

Putin yönetimi ile birlikte yapısal dönüşüm geçiren Rusya, ulusal rolünü de yeniden tasarlama sürecine girmiştir. Buna göre, sadece coğrafi açıdan değil aynı zamanda jeopolitik ve jeo-tarihi açıdan da her zaman bir merkezi ifade eden Avrasya, Putin dönemi dış politikasının önemli bir kaldıraç olmuştur.⁸³⁴ Avrasya üzerinde Rusya'nın egemenliğinin tesis edilmesi yönündeki Duginci yaklaşımdan etkilenen Putin, Avrasya vizyonuna uygun bir dış politika izlemeye doğru evrilmektedir.⁸³⁵ Avrasyacıların önerdiği radikal güç kullanımı yaklaşımına da sıcak bakan Putin, bölgedeki etnik ve

⁸³¹ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 52.

⁸³² Елена Егорова, "Путин сообщил о разговоре с Трампом, вспомнив заветы Примакова" (Yelena Yegorova, "Putin, Primakov'u Yad Ederken Tramp'la Yaptığı Görüşmeden Bahsetti"), <https://www.mk.ru/politics/2016/11/30/putin-soobshhil-o-razgovore-s-trampom-vspomniv-zavety-primakova.html>, (13.10.2018)

⁸³³ Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, s. 6.

⁸³⁴ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 127.

⁸³⁵ Kaya, İsmayilov, "Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı", s. 30.

ayrılıkçı hareketleri bastırma konusunda bu Avrasyacı öneriyi benimsemiş gözükmektedir.⁸³⁶

Putin'e mal edebileceğimiz Avrasyacı yaklaşımda ise NATO ve AB'nin etkisinin engellenmesi ve Kafkaslarda söz konusu olan zafiyetin Rusya adına giderilmesi şeklinde iki temel stratejik eğilim göze çarpmaktadır. Nitekim 2008 Gürcistan ve 2013 Kırım hadiseleri, Putin'in bölge üzerindeki denetimi sağlamak ve arttırmak adına güç kullanmaktan çekinmeyeceğinin en açık işaretleri olarak okunmalıdır.⁸³⁷ Buna karşın tam anlamı ile Avrasyacı bir devlet çizgisi de oluşmuş değildir. Yakın dış çevrede Avrasya merkezli ciddi jeopolitik gelişmeler yaşanmış olsa da genel dış politik paradigmada tamamen küresel ekonomi-politiğin mantığına uygun hareket edilmektedir. Bu noktada belirleyici temel husus, jeopolitik bir tercih olarak Avrasyacılığı reddetmeyen Putin'in faydacı, ulusal çıkar öncelikli ve gerçekçi dış politika algısı içinde olmasıdır.

Avrasya bölgesini hedef alan dış politika konularında bütüncül ve Avrasyacı denilebilecek bir mahiyette değerlendirmeler ve eylemler yapan Putin, bölgede yer alan ve Rusya'nın etki sahasını geliştirmesine olanak sağlayan örgütlenmeler yoluyla da, bir güç merkezi inşasına hizmet edecek herhangi bir hareketi ve fikri ciddiyetle desteklemektedir.⁸³⁸ Dolayısıyla Avrasyacılık, Rusya'nın Grand Stratejisi olarak değerlendirilecek olan sistematik dış politikasını da oldukça aktif biçimde beslemektedir.

Uluslararası ilişkilerin merkezine yaklaşan Avrasya bölgesini temel alan jeo-politik ve jeo-stratejik yaklaşımları ile Avrasyacılık, yeni Rus dış politikasının kurucu unsurlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Bu bakımdan Avrasyacılık, kimliğe dair söylemleri ile güçlü bir analitik ve kuramsal çerçeve sunsa da esas olarak stratejik algının oluşmasında kurucu unsur şeklinde öne çıkmaktadır. Bu nedenle Avrasyacı akım, çok

⁸³⁶ Валерий Коровин, "Путин и Евразийство: Русская идея" (Valeriy Korovin, "Putin ve Avrasyacılık: Rus Düşüncesi"), http://www.dynacon.ru/content/articles_idk/6219/, (19.07.2018)

⁸³⁷ Антон Клубков, "Евразийская доктрина Путина и классическое евразийство" (Anton Klubkov, Putin'in Avrasyacılık Doktrini ve Klasik Avrasyacılık"), <http://eurasian-movement.ru/archives/1126/>, (19.07.2018)

⁸³⁸ "Евразийская концепция президента России" ("Rusya Başkanı'nın Avrasyacılık Konsepti"), <https://www.pravda.ru/world/15-05-2017/1334048-putin-0/>, (19.07.2018)

kutupluluğu hedefleyen yeni dış politikanın kurgulandığı ve desteklendiği Grand Stratejinin kurucu değerlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

2.4. Grand Strateji Olarak ‘Çok Kutupluluk’

Tarihten günümüzde bilinen ve öngörülebileceği düşünölen uluslararası ilişkiler düzeni ortadan kalkınca, yeni düzene dair tanımlama, sistemin tek hegemonu tarafından hızlıca yapılır; ona da Yeni Dünya Düzeni denilir. Bu yaklaşım tam anlamıyla yeterli bir açıklama çerçevesi sunamasa da dönemin yeni olduğunu vurgulaması bakımından belli ölçüde işlevseldir. Ancak tanım, Rusya’da 2000’li yıllarda başlayan Putin dönemi ile birlikte, geçerliliğini yitirmeye yüz tutmuştur. Rusya’nın giderek güçlenmesi ve bunun yanında Çin, Hindistan gibi aktörlerin sisteme güçlü biçimde dâhil olmaları, bu tanımın yerleşmesinin ve meşruiyet kazanmasının önüne geçmiştir.

Kısacası Rusya, Putin dönemi ile birlikte bir yeniden yapılanma süreci yaşamış ve bu sürecin sonunda kimliğine ve ulusal rolünü dair yeni kabuller geliştirmiştir. Bu kabullerden biri de uluslararası ilişkilerin yapısının çok kutuplu olması ve bu kutuplardan birisinin de Rusya olması gerektiğidir. Bu kabul, gerek söylem gerekse de eylem düzleminde savunulmakta ve inşa edilmektedir. Sözü edilen inşa sürecinin pratiği de Rus dış politikasının, güç merkezi inşası olarak tanımlanabilen sistematik yaklaşımında gözlenmektedir.

Çok kutupluluk, Putin tarafından özellikle 2007 Münih Güvenlik Konferansı’nda vurgulanmış ve böylelikle uluslararası politikanın gündemine güçlü biçimde girmiştir. Çok kutupluluk söylemi, salt Rusya’nın söylemleriyle değil, aynı zamanda Çin ve Hindistan gibi Asyalı güçlü devletlerin de bu konudaki ortak yaklaşımı ile desteklenmektedir.

2.4.1. Çok Kutupluluğun Kolektif Gelişimi

Avrasyacılık, yeni düzene dair getirdiği kavrayışlar ve Rusya’nın bu düzendeki konumuna ilişkin ileri sürdüğü savlar ve dış politikaya yönelik kurguları ve önerileri ile

Rus siyasi yaşamında geniş ölçüde kabul görmüştür.⁸³⁹ Öyle ki Avrasyacılık, salt bir politik vizyon veya kimlik yaklaşımı olmanın ötesinde Rusya'nın ulusal rolünü biçimlendiren temel çerçeveyi ifade etmektedir. Bu ise ulusal rol teorileri çerçevesinde düşünüldüğünde, 'Grand Strateji' diye ifade edebileceğimiz türden dış politikanın sistematüğini belirlemektedir.

Elimizdeki çalışmanın esas olarak inşacı teori çerçevesinde ele alındığı ve rol teorisiyle desteklendiği düşünüldüğünde, kimliğin ulusal çıkarı, ulusal çıkarınsa dış politikayı belirlediği şeklinde bir çerçeveyi ortaya konduğu hatırlanacaktır. Bu aşamada üzerinde düşünülmesi gereken husus, dış politikanın hangi parametrelere göre kurgulanacağı ve nasıl uygulanacağıdır. Tam da burada Grand Strateji üzerinde durmak, bize kullanışlı açıklama araçları sunacaktır. Bu yaklaşım, gelecek odaklıdır ve doğasına uygun olarak, çeşitli öngörülerini ve senaryolarını formüle etmektedir. Bu yönü ile bize Rus dış politikası hakkında bazı öngörülerde bulunma olanağı da sunmaktadır.

Rol teorisi, aktörlerin kendileri için tanımladığı, muhataplarından beklediği ve yine muhatapların da aktörden beklediği roller gibi sınıflandırmalara gitmiş ve aktörlerin tanımladığı rollerin çeşitli nedenlerden ötürü çelişebileceği ve zamanla dönüşebileceğini ileri sürmüştür. Bu noktada biz, ulusal rollerin her zaman çelişmek zorunda olmadığı ve hatta çelişmeyebileceği üzerinde durmaktayız. Burada belirleyici unsur, rollerin belirli bir hiyerarşik düzen içinde kurgulanmasıdır. Dış politikaları çok boyutlu ve çok ögeli olan Rusya gibi aktörler, ulusal çıkarlarının en geniş ölçüde tanımlandığı Grand Stratejiler ve bunlar ile uyumlu olacak ve hatta onu gerçekleştirmeye hizmet edecek biçimde tasarlanan tali stratejiler formüle etmek yolu ile rol çatışmasından kaçınabilirler. Tam bu noktada bizim iddiamız, Rusya'nın Grand Stratejisinin çok kutupluluğu sağlamak; tali stratejisinin ise güç merkezi inşa etmek olduğu yönündedir.

Grand Strateji, ülkenin ulusal rolünü gerçekleştirmek için eldeki kaynakların sistematik biçimde ve hedef ile uyumlu olacak şekilde koordine edilmesini gerektirir ki burada karar alıcıların kişisel algıları ve tutumları son derece belirleyicidir. Hele ki

⁸³⁹ Руденко, *Проблема Формирования Евразийской Идентичности В Контексте Интеграционных Процессов В Современной Евразии*, s. 29.

liderlik faktörünün dış politika oluşturma sürecinde etkili olduğu Rusya gibi ülkelerde yönetici elit, kimliğin ve ulusal rolün tanımlanmasında son derece belirleyici bir rol üstlenebilmektedir.⁸⁴⁰ Bu bağlamda Putin'in çok kutupluluk söylemi ve dış politika algısındaki Avrasyacı unsurlar, Rusya'nın ulusal rolünün tespitinde önemli veriler sunmaktadır.⁸⁴¹

Rus siyaset dünyasının, yönetici elitin ve entelektüel çevrenin Avrasyacılık fikrine karşı teveccühü oldukça yüksektir. Öte yandan kamuoyu nezdinde de Avrasyacılık, sempati toplayan bir yaklaşımdır. Bunlara ilaveten ve belki de en belirleyici unsur, Putin'in bu yaklaşıma duyduğu kişisel ilgidir.⁸⁴² Tüm bu faktörler Avrasyacılığın, devletin resmi ideolojisi gibi algılanmasını beraberinde getirmektedir. Burada Rusya, kendine dair algıları Avrasyacı perspektiften geliştirirken sistemin diğer aktörleri tarafındansa farklı biçimlerde algılanmaktadır. Bu bağlamda Rusya, Asya merkezli ve çok kutupluluğu destekleyen aktörler tarafından 'kurucu' unsur olarak algılanırken, rakipleri tarafındansa kolaylıkla bir 'öteki' olarak görülebilmektedir.

Dış politika, bir bakıma iç politikanın devamı olmanın yanında, aynı zamanda küresel/bölgesel eğilimlere verilen bir tepkidir.⁸⁴³ Dünya dönüşürken, Avrupa ve ABD de dönüşmektedir. Bu bağlamda Rusya, dönüşen sistem karşısında dünün anlayışı ve yöntemleri ile değil, çağın gerekleri ile tedbir almalıdır. Söz konusu tedbir de fiilen önemli ölçüde Avrasyacı dünya görüşüne sağlanmaktadır. Bu görüş, hem dünyayı hem Rusya'yı isabetli şekilde konumlayarak Rusya'nın Batı karşısında çatışmacı olmayan ama kendi değerlerini de inşa etmeye olanak veren bir yaklaşımdır.⁸⁴⁴ Birçok konudaki fikirleri ve rol algıları Rusya ile örtüşen Hindistan ve Çin gibi Asyalı aktörler, Batının dünya düzeni iddialarına karşı kolektif bir cevap vermektedirler. Zira bu devletlerin sisteme dair beklentileri, birbiri ile örtüşmekte ve birbirini desteklemektedir.

⁸⁴⁰ Тимофеев, “Проблемы Страновой Идентичности в Зарубежной Политологии”, a.g.m.

⁸⁴¹ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 154.

⁸⁴² a.g.e., s. 166.

⁸⁴³ Галина Сачко, “Евразийство и Концепция Внешней Политики Современной России” (Galina Saçko, “Avrasyacılık ve Modern Rusya'nın Dış Politika Konsepti”), <https://cyberleninka.ru/article/v/evraziystvo-i-kontseptsiya-vneshney-politiki-sovremennoy-rossii>, (20.07.2018)

⁸⁴⁴ a.g.m.

Bu aşamada Rus ulusal rol algısı, partnerlerinin Rusya konusunda oluşturdukları rol reçeteleri ile uyumlu olacak biçimde bir dış politika konsepti benimsemeyi beraberinde getirmiştir. Ekonomik referanslara dayanan bu konseptin ana eksenini, çok kutupluluğu inşa etmektir.⁸⁴⁵ Bu nedenle Rusya, ABD'nin Yeni Dünya Düzeni söylemine Hindistan ve Çin ile uyumlu olmak üzere, karşı tezler geliştirmiştir.⁸⁴⁶ Adı geçen devletlerin Soğuk Savaş sonrası dış politikaları, Rusya'nın Grand Stratejisi olarak adlandırdığımız çok kutupluluk potasında erimektedir.⁸⁴⁷

Rusya, Çin ve Hindistan, çok kutupluluğu kendi iç politik anlayışlarında içselleştirmiş ve dış politika algılarında biçimlendirmişlerdir. Bu devletlerin her biri, gerek iç gerekse dış politikalarına dair belge ve söylemlerinde ama en nihayetinde dış politika eylemlerinde çok kutupluluğu meşru bir hedef olarak tanımlamışlardır.⁸⁴⁸ Böylece gerek söylem gerekse de eylem birliği doğmuş ve çok kutupluluğun sağlanması, bu bağlamda güçlü bir zemin bulmuştur. Zira söz konusu aktörler, sistemin işleyişini dönüştürecek kaynaklara ve araçlara sahiptir.⁸⁴⁹

Tam bu aşamada Avrasyacılık, tali strateji olan bölgesel güç inşasının sağlanması noktasında Rusya için elverişli bir dış politik yaklaşım sunmaktadır. Bu da çok kutupluluğa hizmet etmektedir. Zira Rusya söyleminin somutlaşacağı uluslararası zemini inşa etmek için, kutuplardan birini inşa etmelidir. Bunun temel araçları, Avrasya Ekonomi Birliği (AEB), BDT, ŞİÖ, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ve BRICS gibi bölgesel ve ekonomik örgütler olsa da çok kutupluluk, temel olarak Çin ve

⁸⁴⁵ “Стратегия-2020: Новая модель роста — новая социальная политика” (“2020 Stratejisi: Büyümenin Yeni Modeli-Yeni Sosyal Politika”), http://2020strategy.ru/data/2013/11/08/1214321116/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F-2020_%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%202.pdf, (20.07.2018)

⁸⁴⁶ Сачко, ”Евразийство и Концепция Внешней Политики Современной России”, a.g.m.

⁸⁴⁷ Сергей Корсунский, “Концепция внешней политики РФ: евразийство, мультиполярность и региональная интеграция” (Sergey Korsunskiy, “Rusya Federasyonunun Dış Politika Konsepti: Avrasyacılık, Çok Kutupluluk ve Bölgesel Entegrasyon”), <http://vnews.agency/exclusive/47839-koncepciya-vneshney-politiki-rf-evraziystvo-multipolyarnost-i-regionalnaya-integraciya.html>, (20.07.2018)

⁸⁴⁸ Евгений Рожков, “Декларация ШОС: многополярность необратима” (Evgeniy Rojkov, ŞİÖ Deklarasyonu:Çok Kutupluluk Kaçınılmazdır”), <https://www.vesti.ru/doc.html?id=293997>, (22.07.2018)

⁸⁴⁹ Дарья Андреева, Елена Грекова, “Многополярный мир ШОС и БРИКС” (Darya Andreevna, elena grekova, Çok Kutuplu Dünya: ŞİÖ ve BRICS”), <http://vpoanalytics.com/2015/07/11/mnogopolyarnyj-mir-shos-i-briks/>, (22.07.2018)

belirli bir ölçüde Hindistan ile olan dış politik benzerlikten beslenmektedir. Nitekim adı geçen devletler de Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile hem ekonomik hem de politik anlamda yeni araçlar elde etmiş ve bunu da dış politikalarına yansıtmanın yollarını geliştirmişlerdir. Süreçleri örtüşen ve benzer hedefleri olan bu devletler ile birlikte Rusya, çok kutupluluk söylemini sahaya yansıtmanın zeminini bulmuştur.

Grand Strateji olarak adlandırdığımız ve Rusya'nın dış politikasına ilişkin tüm kaynakların dağılımının bağlı olduğu bu kapsamlı politika, diğer saha ve aktörler ile ilgili politikaların da rehberi ve belirleyicisi konumundadır. Söz konusu belirleyicilik, hiyerarşiyi ifade eder ki bu sayede Rusya, dış politikasında birbiri ile uyumlu eylemler geliştirir ve ulusal roller formüle eder. Böylece Grand Strateji yaklaşımı, Rus dış politikasını anlamlandırma ve öngörmede kullanışlı bir kavrayış sunmuş olur. Bu bağlamda 'çok kutupluluk', kendisini Rusya ile tanımlayan ve müşterek beklenti geliştiren aktörler ile sınırlı olmamak üzere Rusya için kapsamlı bir dünya siyaseti önermektedir.⁸⁵⁰

Gerek karar alıcıların kişisel tutumları, gerekse resmi veriler, Rusya'nın Grand Strateji konusundaki dayanak noktasının Avrasyacı önermeler olduğuna işaret eder. Rusya, çok kutupluluk beklentilerini gerçekleştirebilmek için Avrasyacıların önerdiği ama Putin tarzını da yansıtan bir yaklaşım geliştirmekte ve uygulamaktadır. Bu noktada Putin, Avrasya bölgesini uluslararası stratejik rekabete açık görmemekte ve kendi etkinlik sahasındaki uluslararası örgütler yoluyla burayı mutlak denetim alanı olarak kabul etmektedir.⁸⁵¹

Yukarıda söylenenler çerçevesinde düşünüldüğünde, Putin ile birlikte yeniden yapılanma sürecini farklı bir safhada sürdüren Rusya'nın kimliğe dair yaklaşımının jeopolitik içerik taşımakta olduğu değerlendirilmelidir. Kimliğe bağlı yapılan ulusal çıkar

⁸⁵⁰ Георгий Гобронидзе, “Евразийство Как Детерминант Российской Внешней Политики” (Georgiy Gorbionidze, “Rus Dış Politikasının Belirleyicisi Olarak Avrasyacılık”), <http://regional-dialogue.com/ru/%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%82-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B9%D1%81/>, (20.07.2018)

⁸⁵¹ “Путин: евразийское пространство – не поле для геополитических игр” (“Putin: Avrasyacı Bölge-Jeopolitik Oyun Sahası Değildir”), <http://www.tvc.ru/news/show/id/72226>, (22.07.2018)

tanımı ise ulusal rolü biçimlendiren temel faktör olarak, politik sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Rusya, Grand Strateji olarak çok kutupluluğu, tali strateji olarak ise güç merkezi inşa teorisini benimsemiştir. BDT, ŞİÖ, KGAÖ, Avrasya Birliği gibi araçlarla ve Karadeniz, Uzak Doğu ve Hazar Havzaları gibi sahalarda elde ettiği güç birikimini bu yönde kullanmaktadır.

2.4.2. Rusya'nın Güç Merkezi İnşası Politikası ve Avrasyacılık

İnşacı ve rol teorisi önermeleri bağlamında değerlendirildiğinde Rusya'nın sistematik politikası olarak tanımladığımız Grand Stratejisinin 'çok kutupluluk' olduğu çıkarımında bulunulmuştur. Çok kutupluluk söylemi, bir güç merkezinin inşasını gerekli kılmaktadır. Zira Rusya'nın iddiası çerçevesindeki kutuplardan biri olmak, küresel etki doğuran bir güç merkezinin varlığı ile somutlaşmazsa çok kutupluluk, söylem olmaktan ileriye geçemeyecektir.

Söz konusu söylemin eylem zemini, güç merkezi inşa politikası ile oluşturulmaya çalışılmaktadır. Buradan hareketle de tali strateji olarak Rusya'nın, 'güç merkezi inşa politikası' geliştirdiği tespiti yapılmalıdır. Bu tespite ise Putin iktidarının Hazar ve Karadeniz Havzası, Orta Asya, Uzak Doğu ve Sibiryա bölgelerini hedef alan ama bununla da sınırlı kalmayan ŞİÖ, KGAÖ, Avrasya Ekonomik Birliği ve BDT gibi siyasi ve askeri organizasyonlar aracılığı ile geliştirdiği politikalara dair yapılan gözlemlerden ulaşılmaktadır.

Bu tali stratejisinin ideolojik zemini ise Avrasyacı mahiyet taşımaktadır. Zira Rusya, SSCB'nin dağılması ile birlikte yeni bir ulusal kimlik ve ulusal ideal arayışı içinde olmuş ve bunu, belirli ölçüde Avrasyacı kavramsallaştırmada bulmuştur.⁸⁵² Ancak burada önemle tespit edilmesi gerekir ki bu Avrasyacılık, klasik anlamıyla tanımlanan değil, Putin ve ekibi tarafından uyarlanan biçimiyle değerlendirilmektedir.⁸⁵³

Rusya'nın, devam eden sistemsel dönüşümü yönetebilme kapasitesi, kutuplardan biri olarak aynı zamanda inşa edeceği güç merkezinin etkisi ile doğru orantılı olacaktır.

⁸⁵² “Немецкий историк: Путину нравятся не те евразийцы” (“Alman Tarihçi: Putin Başka Türü Avrasyacıları Seviyor), <https://www.kisa.link/M2qx>, (22.07.2018)

⁸⁵³ İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, s. 127.

Bu güç merkezi, uluslararası ilişkilerin seyrine etki edebilecek bir tesir üretmesiyle ilgilidir. Bu tesir ise şüphesiz ki ekonomik, askeri ve politik güçten beslenecektir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Rusya, gerek Çin ve Hindistan gibi büyük güçlerle gerekse de Kazakistan ve Beyaz Rusya gibi bölgesel ülkelerle geliştirdiği çeşitli düzlemdeki ilişkiler yoluyla belirli bir güç birikmesi sağlamayı hedeflemektedir. Öz kaynakları, bu güç birikmesini tek başına sağlamaya yeterli olmadığından Çin ve Hindistan ile birlikte ortak birçok kutupluluk söylemi, eylem düzleminde de kolektif biçimde oluşturulmaktadır.

Güç merkezi olarak inşa edilen coğrafya, Avrasyacıların tanımladığı coğrafya ile örtüşmektedir. Coğrafyaların benzemesi, politikaların doğal olarak birbiri ile örtüşmesini gerektirmese de, aralarında bir paralelliğin olduğu inkâr edilemez. Uluslararası güç kayması ve uluslararası ilişkilerin merkezinin Asya'ya yaklaşması gözlenirken, Rusya'nın Avrasya bölgesi temelinde bir güç merkezi inşa etme gayreti, doğrudan çok kutupluluk stratejisini hedeflemektedir. Üstelik Putin'in Avrasyacılık anlayışı dışlayıcı değil, kapsayıcıdır.⁸⁵⁴ Buna göre bölgesel aktörler çok kutupluluk temelinde bu coğrafyanın ortak bileşenleri olarak anılmaktadır.

Orta Asya devletlerinin ve Beyaz Rusya'nın doğal bileşenler olarak kabul edilmesi gereken yapılanmanın diğer bileşenleri olarak Çin, Japonya, Güney Kore ve ASEAN ülkeleri sayılmaktadır. Üstelik söz konusu yaklaşım, ŞİÖ ve Çin'in inisiyatifinde geliştirilen Bir Kuşak-Bir Yol Projesi ile birlikte düşünülerek tasarlanmaktadır.⁸⁵⁵ Avrasya Ekonomik Birliği ile Bir Kuşak-Bir Yol Projeleri arasında eşgüdüm sağlayan Rusya ve Çin, ortak hedef olarak çok kutupluluğu sağlama yolunda koordineli hareket etmektedirler. Ortaklık, ulusal rollerin birbirini desteklediği ve beslediği verimli bir ortaklığa işaret eder ki bu da güç merkezi inşa politikasının başarısını artıracak kayda değer bir faktördür. BRICS, ŞİÖ, Avrasya Ekonomi Birliği ve Bir Kuşak-Bir Yol Projesi,

⁸⁵⁴ “Путин: Большое Евразийское партнерство открыто для новых участников” (“Putin: Büyük Avrasya Ortaklığı Yeni Katılımcılara Açıktır”), <https://mir24.tv/news/16276514>, (23.07.2018)

⁸⁵⁵ “От Атлантики до Тихого океана: в чем выгода большого евразийского партнерства?” (Atlantik'ten Pasifik Okyanusuna: Büyük Avrasyacılık Ortaklığının Yararları Nelerdir?), <https://mir24.tv/news/16108552/ot-atlantiki-do-tihogo-okeana-v-chem-vygoda-bolshogo-evraziiskogo-partnerstva>, (23.07.2018)

tarafların dış politika hedeflerindeki uyumu sağlayan ve ortak hedef noktasında ulusal rollerini uyumlu kılan motivasyon unsurları ve politik zeminlerdir.

Farklı hız ve derinliklerde süren güç merkezi inşa süreci, askeri, ekonomik ve politik ağırlık merkezlerinin var edilmesi ile de ilgilidir. Rusya, bölgesel partnerleri ile birlikte sadece ekonomik ve politik değil, askeri anlamda da bir modernizasyon politikası uygulamaktadır. Uluslararası ticaretin gereği olarak lanse edilen hava ve deniz limanları ve yeni ulaşım ağlarının inşası Rusya'nın, bölgedeki maddi manevra alanını genişletmeye dönük girişimlerdir. Zira yumuşak güç, ancak maddi güç unsularının etki sahasında sonuç doğurucu olabilir.

Nitekim Avrasya bölgesi, Putin'in ifadesinde yer aldığı şekilde, Rusya ve ortakları için stratejik mücadelenin değil, müreffeh ve güven içinde yaşamın sahasıdır.⁸⁵⁶ Putin'in, “Halklarımızı sadece yakın işbirliği değil, birlikte yaşadığımız dünyayı güvenilir ve öngörülebilir yapma ve sürdürülebilir kalkınma noktasındaki ortak amacı bağlamaktadır” ve “BRICS, ŞİÖ ve Avrasya Ekonomi Birliği gibi kurum ve kuruluşların anlamlarını bu yönde değerlendirmekteyiz” yönündeki sözleri, ortak dış politika ile sınırlı kalmadan ortak bir yaşam ve kültür formu inşasına yönelik değerlendirilmelidir.⁸⁵⁷ Böylece bölgeyi doğal bir yaşam alanı olarak ilan eden bu söylem, aynı zamanda bölge dışı aktörlerin bölgeyi konu alan politikaları için de meşruiyet sınırlayıcı bir anlam ifade etmektedir.

Rusya'nın Grand Stratejisinde jeo-stratejik önem atfedilen Avrasya bölgesi, küresel politikanın da konusudur ve bu bağlamda değerlendirildiğinde, Rusya'nın politikalarının küresel etkisinin de kaynağıdır. Rusya'nın Avrasya bölgesinde elde edeceği jeopolitik üstünlük, gerek ABD'nin tekliğinin bertaraf edilmesine gerekse de küresel düzeyde çok kutupluluğun sağlanmasına hizmet edecektir. Rusya'ya, 'heartland' üzerinde denetimini sürdürdüğü sürece Avrasya'nın tamamı üzerinde jeopolitik merkezilik atfedilmektedir.⁸⁵⁸ Merkezi güç olmak ise bu bölge üzerinde geniş bir hareket alanı ve hakkı sunmaktadır.

⁸⁵⁶ “Путин: евразийское пространство – не поле для геополитических игр”, a.g.m.

⁸⁵⁷ a.g.m.

⁸⁵⁸ Kaya, İsmayilov, “Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı”, s. 12.

Rus karar alıcılarının bu yöndeki algısından hareketle Avrasya'nın, Rusya'nın beka stratejisinin temel kurucu unsurlarından olduğu çıkarımında da bulunabiliriz.

Çok kutupluluğu elde etmenin tali stratejisi olarak kabul edilen güç merkezi inşa politikası ile Avrasyacıların dış politika önermeleri, önemli ölçüde örtüşmektedir. Aralarında tıpatıp bir aynılık olmasa da gerek medeniyet söylemi gerekse de coğrafya temelli bir esasın benimsenmesi, Avrasyacı söylemin, güç merkezi inşasında yararlı araçlar sağladığının tespit edilmesini gerektirir. Üstelik Avrasyacı söyleme dayalı güç merkezi inşa politikası, son derece pragmatik kurgulanmıştır. Bu politika, Batı ile doğrudan karşı karşıya gelmemeye özen göstermekle birlikte Batı'nın tekliğine de karşı çıkmaktadır. Putin hiçbir şekilde Soğuk Savaş döneminin politik iklimine benzer bir Atlantikçi-Avrasyacı zıtlığını politik gündeme taşımamıştır. Bu ortamda Putin, Avrasyacıların agresif önerilerine karşın reel politik duruma uygun adımlar atmayı tercih etmiştir.⁸⁵⁹

Avrasyacılar, Rusya'nın büyük güç olduğu ve bu gücü korumanın gereği düşüncesine sıkı sıkıya bağlıdır. Grand Stratejinin de beslendiği büyük olma ve bunu sürdürme fikri, Rusya'nın yeniden yapılanma sürecini de yöneten temel motivasyonlardan biridir. Bu noktada Avrasyacı önermelerle örtüşen Putin Rusyası'nın dış politikası, amaçlanan güç merkezini inşa etmektedir. Dolayısıyla gerek BDT gibi siyasi yönü bulunan gerek ŞİÖ gibi ekonomik öncelikli ve gerek Hızlı Müdahale Grubu gibi güvenlik öncelikli yapılanmalar, Rusya'nın Grand Stratejisini gerçekleştiren stratejik araçlar olarak değerlendirilebilir.

Rus dış politikasının mekânının dinamik olmasından ve dönüşüm sürecinin doğasının durağan olmayışından yola çıkıldığında, kimlik edinme ve rol belirleme sürecinin de sabit olmadığı sonucuna varabiliriz. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Avrasyacı yaklaşım ile uyumlu inşa edilen Grand Stratejiye ulaşmak için tasarlanan tali stratejilerin de sürekli biçimde yeniden yapılandığını ve gerek ülkenin ulusal güç unsurlarına gerekse de küresel sistemin konjonktürüne bağlı olarak yeniden tasarlandıklarını söyleyebiliriz. Bu hali ile Rus dış politikası, iç ve dış faktörlere bağlı

⁸⁵⁹ a.g.e., s. 34.

olarak yeniden yapılanma sürecini sürdürmekte ancak Grand Stratejinin tasarlanması yönü ile de ana eksenini korumaktadır.

Burada belirleyici faktör, Avrasyacılığın önerdiği stratejik perspektiftir. Bu fikri akım, bir grubun tekelinde ve bir bütünün ifadesi olarak Rus siyasi yaşamının belirleyici unsurlarından biri olarak öne çıkmıştır.⁸⁶⁰ Avrasyacılık, coğrafyayı hedeflediğinde stratejik bir mahiyet kazanırken Asya medeniyetini hedeflediğinde kimlik yaklaşımı olarak değer kazanmaktadır. Stratejik bir yaklaşım olarak Avrasyacılık, Kazakistan ve Beyaz Rusya gibi yakın müttefiklerinin desteğini alırken Çin ve Hindistan gibi benzeşik çıkarları bulunan aktörler ile olan ilişkilerinde de yol haritası sunmaktadır. Kimlik yaklaşımı olarak Avrasyacılık ise karar verici elitin, liderlik faktörünün de etkisi ile üzerinde uzlaştığı bir çerçeve sunmaktadır.

2.4.3. Rus Dış Politikasının Pratiği Olarak Çok Kutupluluk

Çok kutupluluk söyleminin güçlü temsilcilerinden olan Rusya, özellikle Putin iktidarı ile birlikte küresel düzene dair kendi iddialarını dillendirmeye ve bunları gerçekleştirmeye girişmiştir. Hiç şüphesiz ki bu inisiyatifin dayanak noktası, kimliğe ve ulusal role dair yapılan tanımlamalardır. Nitekim Putin, herhangi bir ideolojiden ziyade Rus ulusal çıkarının öncelenmesine dayalı bir dış politik anlayışın sahibi olarak, dış politikada ideolojik olmaktan çok pragmatik ve gerçekçi bir yaklaşımı savunmaktadır.⁸⁶¹ Bu yaklaşım ise Rusya'nın edindiği ulusal rolü beslemektedir. Şöyle ki Rusya, ABD'nin küresel tekliğine karşı çıkmayı ve küreyi, güç dengesi açısından sağlıklı bir işleyişe kavuşturmayı misyon edinmiş ve ABD karşıtlığı görüntüsüne bürünmeden karşıt cephenin liderliğine soyunmuştur. Ancak bu karşıtlık, Soğuk Savaştan alışık olunan cepheleşmeyi değil, çok kutupluluğu ifade etmektedir.⁸⁶²

⁸⁶⁰ Иван Тимофеев, Елена Алексеенкова, “Евразийское направление внешней политики России: интересы, возможности и ограничения” (İvan Timofeev, Elena Alekseeva, Rus Dış Politikasının Avrasyacı Yönü: Çıkarlar, Fırsatlar ve Sınırlamalar”), <http://eurasian-movement.ru/archives/1091>, (23.07.2018)

⁸⁶¹ Андрей Блашкевич, “Проверенные принципы во внешней политике Путина” (Andrey Blaşkeviç, ”Putin’in Sınanmış Dış Politika İlkeleri”), <http://tass.ru/politika/4851404>, (23.07.2018)

⁸⁶² Сергей Лавров, “Многовекторность И Многополярность” (Sergey Lavrov, “Çok Yönlülük ve Çok Kutupluluk”), <https://www.geopolitica.ru/article/mnogovektornost-i-mnogopolyarnost>, (23.07.2018)

Rusya, küresel düzen olarak önerdiği ve devletlerarası ilişkilerde de öngördüğü çok kutupluluğu sağlamak için, merkezinde bulunduğu bölgede güç merkezi inşa etme politikası geliştirmektedir. Bu bağlamda Rusya, sadece kendi ulusal rolünü tanımlamakla kalmayıp, Avrasya ile ilişkilendirdiği aktörlere dair beklentileri de geliştirmiştir. Buna göre Kafkasya ülkeleri Batılı organizasyonların dışında bırakılmalı; Orta Asya coğrafyası ABD'nin etkinlik sahası olmamalı; Doğu Avrupa, NATO'nun askeri yayılma bölgesi olmamalı ve Asyalı güçlü aktörler olarak Hindistan, Çin ve İran, ABD'nin 'Yeni Dünya Düzeni'ne karşı müşterek hareket edilebilecek aktörler olarak değerlendirilmelidir. Aktörlere dair geliştirilen beklentiler, oluşturucu/inşa edici roller olarak değerlendirilmelidir.⁸⁶³ Zira Rusya, müttefiklere atfettiği roller yolu ile kendi rolünü de pekiştirmektedir. Bu bağlamda Rusya, çok kutuplu düzenin bir merkezi olarak bölgesinde belirleyici olduğu kadar sistem düzeyinde de etkin olmak zorundadır.

Bu etkinlik ise sözü edilen coğrafya ve aktörler üzerinde 'rol belirleyici' olmasından ileri gelecektir. Bu yolla Rusya, kutup olmanın gereği olarak ortak değerleri benimsemiş olup, benzer hedeflere sahip aktörler için motive edici dinamikler geliştirmelidir. Bu dinamikler ortak bir düşman/hedef kadar ortak faydanın da tanımlanmasıdır. Birincil 'düşman', küresel egemenlik iddiasındaki ABD iken ortak fayda, Avrasyacılık yolu ile üstlenilecek olan küresel ölçekli bir etki merkezi yaratmaktır. Rusya ekseninde oluşturulacak bu etki merkezi, küresel düzeyde sonuç üretme kapasitesine sahip olacak ve birbirine benzeşmiş olan ulusal çıkarları elde etmenin bir aracı olacaktır.

Öte yandan Rusya, mevcut sistemi domine edemese de kendi çıkar sahasını muhafaza etme kapasitesi geliştirmiş bir aktör olarak ABD'nin küresel stratejisinin öncelikli konusu olmaktadır. Buna göre Rusya, Çin ile geliştirdiği yakın ve stratejik işbirliği yolu ile ABD'nin küresel hegemonyasını dengelemeye çalışırken ABD de, kendi politikalarını Rusya üzerinden meşrulaştırmaya çalışmaktadır. ABD'nin stratejisini meşrulaştıracağı 'düşmana'; Rusya'nın ise çok kutupluluğa duyduğu ihtiyaç, ironik olarak, birbirini beslemektedir. Yani ABD'nin küresel egemenlik iddiası, Rusya'nın buna itiraz etmesi, ABD'nin Rusya'yı düşmanlaştırmasına ve kendi politikalarına meşruiyet

⁸⁶³ a.g.m.

kazandırma çabasına hizmet etmekteyken bu çaba, Rusya'nın küresel bir aktör olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmektedir.

Bundan yararlanan Rusya ise kutuplardan biri olduğu iddiasını desteklemektedir. Karşılıklı olarak birbirini inşa eden ve ulusal rollerini karşı rollerden etkilenerek oluşturan Rusya ve ABD gibi küresel sistemin diğer etkin aktörleri de, böyle bir sosyal inşa sürecinin sonunda veya içinde, uluslararası ilişkiler sistemini sürekli biçimde inşa etmektedir. Bu yönü ile sistemin kendisi, çok kutupluluğu inşa etmektedir.

Çok kutupluluğun Rusya'nın resmi belgelerinde vurgulanması, devletin bunu sağlamak için tüm kaynakları ile aktif bir eylem içinde olacağını bildirmektedir. Ancak bunun sağlanması, Rusya'nın çabasından daha fazla sistemin dengesine bağlı görünmektedir. Bu noktada Rusya, sistem düzeyinde sonuç üretecek bölgesel politikalar geliştirmekte ve bunları gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Çok kutuplu küresel sistem inşası, Asya eksenli güç merkezi politikası ile mümkün kılınmaya çalışılmaktadır. Bir başka ifade ile Rusya'nın çok kutupluluk söylemi, Asya eksenli ilişkileri yolu ile pratiğe geçirilmektedir. Zira Rusya'nın Asya ile geliştirdiği ilişkilerden beklentisini, Asya'nın küresel kutuplardan biri olarak sisteme dâhil olması yönünde değerlendirebiliriz.

Bu değerlendirme, Rusya'nın Asya ile etkileşiminden beslenen ve kimlik-çıkar inşası sonucunda oluşan ulusal rollere de yaslanmaktadır. Şöyle ki, Rusya'nın kendi kimliğine dair geliştirdiği kavrayış, dış politikada daha eylemsel ve etkin olma anlayışını beraberinde getirmiştir. Böylece Rusya, SSCB'nin ardılı ama uluslararası ilişkilerin yeni dönemine hızla adapte ve entegre olmuş aktörü olarak, çok kutupluluğu gerçekleştirmek için küresel ölçekli politikalar geliştirmektedir. Küresel ölçekli politikaların dayanak noktası ise Avrasya merkezli güç birikmesinin sağlanmasıdır.

Güç merkezi inşa politikası olarak adlandırdığımız bu yaklaşım, sistematik bir işleyişle ve Hazar Havzası, Karadeniz Havzası, Kafkasya, Orta Asya, Doğa Avrupa ve Ortadoğu gibi coğrafi alanlarda girilen manevralar yoluyla pratiğe yansıtılmaktadır. Bu yaklaşımın çıkış noktasında bulunan kimlik algısı ve bundan beslenen çıkar tanımı, Rusya için bu sahayı beka stratejisinin konusu yapmaktadır. Böylece bu saha, sadece Rus ulusal rolünün şekillendiği değil, Rusya'nın da rol biçtiği bir alanı ifade etmektedir. Öyle ki bölgeye dair Rusya'nın yaptığı rol tanımlamaları, Rusya ile ilgili aktörlerin ilişkilerini de

belirlemektedir. Bu etkileşim, Rusya'nın izlediğini savunduğumuz Grand Stratejinin de bir fonksiyonudur.

Bu noktada belirtilmelidir ki ekonomik büyüklük, devletlerin etkinliğini belirleyen en temel unsurlardan biri olmaya devam etmektedir. Dünyanın büyük güçleri, ekonomik güç faktörlerini son derece önemsemektedir. Burada esas nokta, yumuşak güç unsurlarının maddi güç ile desteklenmesi ve karşılıklı olarak birbirlerini tamamlamasıdır. Mesela ABD gibi devasa askeri bir güç, salt buna dayandığında, beklenen politik etkiyi yaratamamaktadır. Bunun için normatif etki kapasitesine ihtiyaç duymaktadır. Çin gibi büyük ekonomik güç, salt bu araçla arzuladığı politik etkiyi üretememektedir.⁸⁶⁴ Buradan hareketle Rusya, söylemini destekleyecek ve kurgulanan politikaların uygulanmasını sağlayacak maddi bir güce yaslanmalı ve yumuşak güç unsurlarını sert güç unsurları ile desteklemelidir.

Son olarak belirtilmelidir ki çok kutupluluk, Rusya'yı yalnızlaştıran bir sonuç doğurmamalı; onu uluslararası ilişkiler sistemine daha güçlü biçimde entegre etmelidir. Bunun için Rusya, oldukça hassas dengeler üzerine inşa edilen dış politikasını uygulayacak maddi ve normatif araçlar geliştirmelidir. Böylece ABD karşıtlığı üzerine inşa edilen ve bölgesel bir güç birikmesini doğuran çok kutupluluk Grand Stratejisi, uluslararası ilişkilerin gerilmesini değil, eşit ortaklar arası bir oyun sahasını ifade edebilir.

⁸⁶⁴ Караганов, “Стратегия Для России-Российская Внешняя Политика: Конец 2010-Х — Начало 2020-Х Годов”, a.g.m.

SONUÇ

Sözlerinde yanılmak istemeyen bir araştırmacı konuşmasına, ‘uluslararası ilişkilerde her şeyin değiştiğini’ söyleyerek başlamalıdır. Biz de bu güvenli limana sığınıyor ve diyoruz ki, Rus dış politikasına dair pek çok şey değişmiştir. Bu değişimin temel dinamiği, elbette ki Soğuk Savaşın sona ermesidir. Sistem üzerinde meydana getirdiği dñnüşürücü etkinin sahibi olarak Rusya, bu bağlamda yeniden yapılanma sürecini yaşamıştır ve kısmen yaşamaya da devam etmektedir. Üstelik bu değişim ve dñnüşüm, yapısal bir karakter taşımaktadır.

Rusya’nın yaşadığı değişimi, sistem düzeyinde meydana gelen değişim ile açıklayabileceğimiz gibi sistem üzerinde meydana gelen değişimi de SSCB’nin iç dinamikleri ile açıklayabiliriz. Tam bu noktada inşacı teorisinin savladığı ‘sosyal yapılanma’ ve ‘yapı-yapan etkileşimi’ gibi önermeler, Rusya’nın yaşadığı dñnüşümü anlamlandırmada elverişli araçlar sunmuştur. Zira ana akım uluslararası ilişkiler teorilerinin hâkim anlatısının temel argümanları ve bunların ürettiği anlamlar da dñnüşmüřtür. Bu bağlamda Rusya, SSCB’nin ardılı olmayı kabul etmiş, ardında köklü bir dñnüşüm geğirmiştir. Üstelik bu dñnüşüm sadece maddi değil, aynı zamanda normatif anlamda geręekleřmiřtir. Bunu, Rusya’nın yeniden yapılanmasının tamamlanması anlamında “dostroyka” olarak adlandırmaktayız.

Dostroyka, SSCB’nin ardından Yeltsin’in başlattığı yeniden yapılanma sürecinin Putin döneminde tamamlanmasını ifade etmektedir. Tam bu noktada belirtmek gerekir ki söz konusu süreç, 1990’lı yıllarda Yeltsin döneminde ama “çevre”nin kontrolünde yürütölen sürecin aksine, Putin liderliğinin denetiminde yürütölmüştür. Karar süreçlerinde liderlik faktörünün bu denli etkili olduğu Rusya gibi bir siyasal yapılanmada bu etmenin belirleyiciliği göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla Putin’in kişisel algısı ve tavrı, Rusya’nın edindiği ulusal rolü, Grand Stratejinin içeriğini doğrudan etkilemiştir.

Rus kimliğine ya da ulusal role ilişkin liderlik faktörü, elbette başkaca unsurlardan da beslenmiştir. Bu bağlamda, çalışma esnasında gözlemlenmiştir ki akademik ve politik elit, Rus iktidarını ve liderini hem eylem hem de söylem düzeyinde desteklemiş ve Rus dış politikasına dair meşrulaştırıcı bir söylem geliştirmiştir. Bu bağlamda Rus entelektöel

ve bilim dünyası, ABD’li meslektaşlarının reflekslerine benzer bir tutum sergilemişlerdir. Öte yandan, siyasilerin söylemleri ve akademik yayınlar, Avrasyacı düşüncenin Rus siyasi hayatındaki ağırlığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Putin dönemi Rus dış politikasının Avrasyacı bir karakter taşıdığına tespit edildiği de belirtilmelidir.

Rusya’nın yaşadığı maddi ve normatif dönüşüm, elbette ki dış politikaya dair algıların ve yaklaşımların değişimini de içermektedir. Ulusal ideal, dış politikanın temel motivasyonu, Grand Strateji, tali stratejiler ve Rusya’nın sistemdeki konumu, Putin’in kişisel kabiliyeti ve etkisi ile yeni formlarına kavuşmaktaydı. Putin, ekibi üzerinde sahip olduğu etkin denetimle de dönüşüm sürecini büyük oranda bizzat yönetmekteydi. Tezde ulaşılan sonuçlardan biri olarak, söz konusu yapılanmayı yöneten kadronun önemli ölçüde Avrasyacı ideolojiden beslendiği bu noktada önemle vurgulanmalıdır.

Tezde ulaşılan bir başka husus, Rusya’nın yeniden yapılanma ve uluslararası ilişkilerde yeniden konumlanma sürecinde Asya’nın özel bir anlam ifade ettiğidir. Geleneksel Rus dış politikasında daha çok Batı ile ilişkilerin çıkmaza girdiği veya sarsıldığı dönemlerde öne çıkan ve dış politika kozu olarak değerlendirilen Asya, bu defa sistematik bir politikanın konusu olmuştur. Öyle ki Grand Strateji, Asya ekseninde kurgulanmış ve güç merkezi inşa etme politikası, Asya coğrafyasında gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Rusya’nın sistematik bir Asya yaklaşımı geliştirmesi, Rusya’nın Batı ile ilişkilerinde beklentilerinin karşılanmaması ile açıklanması, alışıldık bir yaklaşımdır. Biz bunu, Kissinger, Brzezinski ve Primakov’un da belirttiği gibi Asya’nın dünyanın güç merkezi olmaya başlaması ile ilişkilendirmekteyiz. Avrupa’nın nispi zayıflığı, Asya’nın maddi yükselişi ve bölgenin hakimiyeti konusunda büyük güçlerin açık mücadelesi, Asya’yı sistemin merkezine yaklaştıran unsurlardan yalnızca birkaçıdır. Buna maddi güçle desteklenen normatif değerler de eklendiğinde bölgenin küresel güç merkezlerinden biri olarak öne çıkmakta olduğu ve kutuplardan biri olma kapasitesini geliştirdiği tespit edilmektedir. Bu noktada Rusya, bu kapasiteyi geliştirmek ve çok kutupluluk söylemini gerçekleştirmek üzere sistematik bir yaklaşım geliştirmektedir. Üstelik bu arzu, gelişen askeri, ekonomik ve politik güçle de desteklenmektedir. Bu

yaklaşım ve koşullar Asya'yı, Rus dış politikasının yeniden yapılanmasında inşa edici bir unsur olarak konumlandırmaktadır.

Asya, güçlü ve belirleyici alt-sistemleri olan geniş bir mekândır. Orta Asya, Güney Asya, Doğu Asya ve Kuzey Asya gibi alt-sistemleri ile bölge enerji, güvenlik, ticaret ve kültür açısından ciddi değerler ve anlamlar üretmektedir. Bu anlamda Asya, adı geçen alt-bölgelerin gerek kendi içinde gerekse de diğer bölgesel sistemler ile geliştirdikleri etkileşim yoluyla küresel etki doğurma kapasitesine de erişmiştir. Bu gibi nedenlerle dinamik olan ve her daim dönüşen bir yapı olarak Asya, Rus dış politikanın yeniden şekillenmesinde önemli bir kurucu öge olarak rol oynamaktadır.

Rus dış politikasının yalnızca eylem düzleminde değil, aynı zamanda algı düzleminde yeniden biçimlenmesi, kimlik öğelerinin dönüşümüne işaret etmektedir. Bu noktada Asya, kara devleti olarak kabul edilen Rusya'ya denizci özellik kazandırmakla, Rus kimlik karakterine yeni bir boyut katmıştır. Zira Asya coğrafyası, denetlediği deniz yolları ve sahip olduğu deniz alanları ile küresel siyasete dair jeo-stratejik bir manevra alanı sunmuştur. Bu bağlamda Asya, Rusya'yı deniz stratejisi geliştirmeye zorlaması bakımından, Rus dış politikasının yeniden yapılanmasında inşa edici ve dönüştürücü bir başka rol yerine getirmiştir.

Asya'yı Rus dış politikasında merkezi biçimde konumlandıran etmenler, sadece ekonomik, politik veya askeri anlamda üretmeye başladığı güç değil, Rusya'nın çok kutupluluk iddiasının muhatabı ve hedefi olarak ABD'nin bölgeye duyduğu ilgidir. ABD, Rusya'yı Asya'da dengelemeyi ve uluslararası ilişkilerin merkezine sokmamayı nispeten başarıyor görünmektedir. Küresel ekonomik ve politik örgütlerin yönetiminin ve dünya ekonomik işleyişinin halen ABD'nin güçlü denetiminde bulunduğu hatırd tutulmasında yarar vardır. ABD, Trans-Atlantik İşbirliği ve Trans-Atlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı yolu ile Rusya'nın Asya'daki manevra alanını daraltmaktadır. Rusya'nın bölgedeki manevra kabiliyetini azaltan başka devletler ve etmenler de bulunmaktadır. Dolayısıyla Asya'nın Rus dış politikasının dönüşümünde yer alması hem Rusya'nın tercihini hem de küresel politikanın dayatmasını içermektedir.

Bu noktada altını çizmek gerekir ki Rusya'nın Grand Stratejisini ifade eden çok kutupluluk, Asya ekseninde inşa edilecekse, kendi değer sistemi ve normlarını

üretmelidir. Ancak din, etnik unsurlar ve kültürel olarak ayrı medeniyet dünyasına ev sahipliği yapması bakımından Asya, kutuplardan biri olmanın özelliklerini taşımakta mıdır? Asya'nın değer üretme noktasında hâkimiyeti paylaştığını söylemek için yeterli neden bulunmakta mıdır? Bu gibi sorulara cevap vermesi gereken aktör, Asya'yı çok kutupluluk yaklaşımında ana unsur olarak değerlendiren Rusya'dır. Bu noktada, Rusya'nın yeterli araçlara ve etki gücüne henüz sahip olmadığı değerlendirilmektedir. Bu da Rusya'nın Asya politikasını geliştirmeye devam etmek durumunda olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Asya politikasının, Rusya'nın dış politikasını inşa etmeye devam edeceği tespitini yapabilmekteyiz.

İnşacı düşünürlerin sistematikleştirdiği uluslararası ilişkiler düşüncesi çerçevesinde değerlendirildiğinde görülmektedir ki Asya'nın Rus dış politikası üzerindeki etkilerinden bir diğeri, Batı eksenli Rus dış politika yaklaşımının gücünü mutlak biçimde kırmış olduğudur. Rus siyasetinin ve dış politika yapım sürecinin üyelerinin Asya perspektifi artık mevcuttur ve bu yaklaşım kendi dinamiklerini oluşturmuştur. Sadece karar verici sınıf değil, kamuoyu da bu noktada belirli bir bilince ve tercihe sahiptir. Bu bağlamda önemle belirtilmelidir ki, Rus düşüncesinde belirli bir biçim alan ve Rus dış politikasında sistematik bir yaklaşımın konusu olan Asya, Rus dış politikasının geçirdiği yapısal dönüşümün aktif bir unsurudur.

Çalışmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeri, Rus dış politikasının öncelikli ve kritik bir unsuru olarak Asya'nın, ulusal güvenlik ve ulusal çıkar ile kimi zaman ilişkilendirildiğidir. Resmi söylemlerde zaman zaman beka ile de ilişkilendirilen Asya, böylece karar alıcılar tarafından güvenikleştirmektedir. Bu, Asya'nın uluslararası güvenliğin istikrarını ve küresel politikayı derinden etkileme kapasitesinden de ileri gelmektedir. Zira bu denli önemli bir bölge, Rusya'nın Grand Stratejisinin ilgi alanı dışında bırakılamazdı. Üstelik Asya, sadece maddi değil, normatif unsurlarıyla da Rusya'yı etkilemektedir.

Yukarıda anlatılanlar ışığında düşünüldüğünde Asya'nın Rus dış politikası üzerinde ürettiği etkinin, Rus kimliğinin inşasında oynadığı 'kurucu öz' rolünden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Rusya ve Asya arasında önemli ölçüde kültür ve dahası medeniyet farkı olsa da bunlar birbiriyle çatışmacı değil, uyumludur. Batı medeniyeti Rusya için

'kurucu öteki' olarak fonksiyon üretmekteyken, Asya medeniyetleri "kurucu öz" fonksiyonu üretmektedir. Bu noktada Asya medeniyetleri Batı karşıtlığında birleşmekte ve birbiri ile dayanışmaktadır. Bu dayanışma, aktörlerin kimliklerinin, çıkarlarının, dış politikalarının ve rol algılarının oluşumunu etkileyecek denli sonuç doğurucudur. Dolayısıyla kimlik düzleminde Rusya için 'ben'i ülkenin merkezi ve iç doğusu oluştururken, 'öteki'yi Batı'nın oluşturmasının yanında Asya, taşıdığı benzerlikler ve tamamlayıcılıkla Rus kimliğini inşasında 'kurucu öz' olarak fonksiyon üretmektedir. Gerek coğrafi gerek etnik ve kültürel ögeler, gerekse de küresel sisteme dair politik yaklaşım, Rus kimliğinin kurucu unsurları olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Asya, yeniden biçimlenen Rus kimliğinin tamamlayıcı unsurudur.

Tam bu noktada bir başka sonuçtan bahsetmek gerekmektedir; Rusya için Asya'yı daha ziyade Çin temsil etmektedir. Zira Çin, Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler sisteminde giderek güçlenmekte ve bu maddi gücü küresel politikaya aktarma kabiliyeti kazanmaktadır. Çin'in artan küresel etkinliğini en çok hisseden mekân ise Asya'dır. Çin, bu coğrafyada yumuşak güç unsurları vasıtasıyla hâkimiyetini geliştirmektedir. Dolayısıyla Asya, Çin'in etkisine açıktır ve Çin, coğrafyanın tamamına etki edebilecek kabiliyettir. Bunun yanında, Çin ile yürütülen ilişkiler, Rusya açısından Asya ile olan ilişkilerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle ki gerek karar vericilerin gerek entelektüel çevrenin Asya ile kastettiği, çoğu zaman Çin eksenli bir kavrayışı ifade etmektedir.

Hindistan, Japonya, Malezya ve Pakistan gibi Asyalı ülkeler içinde Çin, bölge ekseninde ve küresel bağlamda en büyük etkiyi doğurduğundan ve Asya adına hareket ettiği algısı yarattığından, Rusya için de Asya'nın karşılığı olarak algılanmaktadır. Bu algının oluşmasında, Rusya'nın geleneksel olarak Batı eksenli üretilen dış politikalarına karşın Çin'in Asya eksenli dış politika üretmesi önemli rol oynamıştır. Batı ile geliştirdiği ilişkiler, Rusya'ya 'süper güç' tecrübesi kazandırmış ve uluslararası politikada aktif ve bazen de düzen kurucu rol oynama imkânı vermiştir. Buna mukabil Çin, temkinli davranmış ve coğrafyasının dışını hedeflememiştir. Bu bağlamda Rusya'nın belirli ölçüde agresif olan dış politikasına karşı Çin, oldukça ılımlı bir dış politika üretmiştir. Bugün ise Rusya'nın dış politika karakteri mahiyetini korurken, Çin küresel ölçekli politika üretmeye girişmiş ve coğrafyasının temsili noktasında önemli araçlar geliştirmiştir.

Çin, dış politika öncelikleri konusunda uyum gösterdiği ve uluslararası meseleler konusunda uzlaştığı Rusya ile ilişkilerinde inisiyatifi elinde bulunduran taraf görüntüsü vermektedir. Kalkınma Bankası, Yatırım Fonu gibi finansal ve ekonomik kuruluşlar Çin öncülüğünde hayata geçmiştir. ŞİÖ de benzer bir inisiyatifin ürünüdür. Çin, BRICS gibi küresel platformda da önemli bir ağırlık merkezini ifade etmektedir. Çin'in inisiyatifi elinde bulundurduğu bu gelişmeler karşısında Rusya, Pakistan ve Hindistan gibi aktörlerin ŞİÖ üyeliğini sağlayarak, trendi kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Ancak Çin'in barışçıl yükselmesi ile Rusya'nın agresif dış politikaları arasındaki rekabet, çeşitli alanlarda Rusya lehine sonuçlanmış olsa da sürecin yönetimi, daha ziyade Çin'in denetimi görünmektedir. İnisiyatifin önemli ölçüde Çin'in elinde görünmesi, Rusya'yı dış politika araçlarını geliştirmeye ve çeşitlendirmeye zorlamaktadır. Bu bakımdan Asya, özelde ise Çin, Rusya'yı politika geliştirmeye zorlamakla, Rus dış politikasının aktif bir inşa unsuru olarak rol oynamaktadır.

Bu bağlamda önemli bir başka nokta ise Asya'nın jeopolitiğini belirleme kapasitesinin Rusya'nın elinde bulunmasıdır. Çin ve Hindistan gibi aktörlerin etki kapasiteleri kuşkusuz ki kayda değerdir ancak sistemin güç dengeleri düşünüldüğünde Rusya'nın daha belirleyici bir aktör olduğunu değerlendirmekteyiz. Bu etki, Rusya'nın küresel siyasetteki deneyiminden ve 'büyük güç' imajından ileri gelmektedir. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa Rusya, geliştirdiği küresel politika ile Asya ekseninde Çin'in elinde tuttuğu inisiyatifi dengelemeye çalışmaktadır.

Rusya ile Çin'in temsil ettiği Asya arasındaki karşılıklı sosyal inşa Asya, Rusya'yı politika üretmeye ve pozisyonunu yeniden üretmeye zorlamaktadır. Bunun sonucunda Rusya biri kendi iç dinamiklerinden diğeri ise öteki aktörlerin beklenti ve/veya baskısından kaynaklanan iki etken tarafından eyleme geçmeye zorlanmaktadır. Dolayısıyla Rusya, Asya politikası konusunda inisiyatifi Çin gibi diğer aktörlere iyiden iyiye kaptırmak istemiyorsa, daha aktif ve sistematik bir yaklaşım geliştirmek zorundadır.

Bugün için Rusya ile Asya arasında süren karşılıklı sosyal inşa sürecinde, inşa eden taraf olarak Asya'nın öne çıktığı gözlenmiştir. Asya'nın temsilcisi olarak Çin, oyun kurucu sıfatıyla Rus dış politikasını etkileme kapasitesine erişmiştir. Bu bağlamda Asya, hem küresel siyasetin merkezine yaklaşmakta hem de Rusya'nın çok kutupluluk olarak

tanımlanan Grand Stratejisini desteklediği ölçüde Rus dış politikasını biçimlendirmektedir.

Çalışma boyunca Rusya ve Çin arasında gözlenen tüm bu yöntem ve karakter farkına rağmen bugün bu iki büyük aktör, ortak bir rakip düşünce karşısında uyumu ve stratejik işbirliğini geliştirebilmiştir. İlişkilerinin rekabetçi doğasına rağmen taraflar, çok kutupluluk söyleminde birleşmiş ve birbirlerine dair rol reçetelerini bu hareket noktasından yola çıkarak kurgulamışlardır. Ulusal rolleri de bu nedenle önemli ölçüde uyum içindedir. Dolayısıyla Rusya ve Çin arasındaki karşılıklı bağımlılık, sadece ekonomik anlamda değil, politik anlamda da tezahür etmiştir. Böylece birbirlerinin dış politikalarını destekler stratejik bir işbirliği gelişebilmiştir. Bu iki devlet, aralarındaki ihtilaflara rağmen işbirliğini sürdürerek, ikili ilişkileri yürütme konusunda model de sunmaktadırlar. Zira ulusal rollerin uyumu olmasa, Rusya ve Çin arasında var olan ikili ilişkiler, çok başka bir görünüm arz edebilirdi.

Çin özelinde temsil edilen Asya'nın inisiyatifi elinde bulundurduğu ilişki düzleminde Rusya, Rus olmayan milletlerin ve kendisine 'rakip' olan müttefiklerin bulunduğu coğrafyada güç merkezi inşa etmek istiyorsa, yaşadığı jeopolitik çelişkileri aşmak zorundadır. Bu noktada Grand Stratejinin kurgulanması ve uygulanması, ancak girift ilişkiler ve dengelerin gözetilmesi ve yürütülmesi ile mümkün görünmektedir. Bu nedenle, Rus dış politikasının agresif olarak nitelendirilmesinin doğru olmadığı; isabetli bir adlandırmayla, ABD'nin küresel egemenliğine karşı dirençli olduğu tespiti yapılmalıdır. Bu direnç, Rusya'nın Asya ile kurduğu ilişkilerde belirleyici olması için başlı başına bir araç işlevi görürken, küresel politikayı etkileme noktasında da elverişli bir algının yaratılmasına olanak tanımaktadır.

Tez çalışmasında Rusya'nın Grand Stratejisi 'çok kutupluluk'; Tali Stratejisi ise 'güç merkezi inşa politikası' olarak saptandığına değinilmişti. Bu bağlamdan yola çıkılarak Rusya'nın, stratejik hedeflerine ulaşmaya hizmet ettiği ölçüde Asya ile yapıcı ilişkilerini sürdüreceği tespit yapılabilir. Asya'da güç rekabetinin yoğun olduğu, ulusal güvenlik noktasında Asya'nın Rusya tarafından güvenleştirildiği ve Çin'in bölgede ciddi denetiminin olduğu konjonktürde Rusya, Asya ile olan ilişkilerini sistematik biçimde kurgulamış ve Asya'yı dış politikasının öncelikli gündemine almıştır. Yine de

unutmamak gerekir ki Asya ile ilişkilerinde rekabet, güvensizlik unsuru ve tehdit potansiyeli küçümsenmeyecek boyuttadır. Rusya, sayılan güçlüklerin ve çelişkilerin çözümlenmesi ve yönetilmesi için Grand Stratejisinin gerçekleşmesinde yerine getirdiği fonksiyon nedeniyle, Asya ile ilişkilerine stratejik değer atfetmiştir. Zira Asya, ürettiği jeopolitik çelişkiler kadar hareket alanı açmakta ve yeniden yapılanan Rus dış politikası için kullanışlı araçlar sunmaktadır.

SSCB'nin dağılması ile yeniden yapılanan uluslararası ilişkiler sisteminde konumlanma çabasını sürdüren Rusya, Asyalı aktörlerin de paylaştığı çok kutupluluk iddiasını gerçekleştirmek için Avrasya ekseninde güç merkezi inşasını sürdürmektedir. Bu konjonktürde Rusya, kendi lehine gelişen ama mutlak olarak denetleyemediği Asya'nın yükselişini kendi Grand Stratejisine hizmet ettiği ölçüde desteklemekte ve söylem konusunda inisiyatif sahibi olarak öne çıkma çabası sergilemektedir.

Tezde ulaşılan bir başka sonuca göre Rusya'nın Grand Stratejisi ile tali stratejisi arasındaki hiyerarşik konumlanma, bölgesel ve küresel politikalarının uyumunu mümkün kılmaktadır. Böylece roller arasında çatışma en aza inmekte ve rol reçeteleri Rusya'nın küresel politikası ile uyum göstermektedir. Bu nedenledir ki Asya'nın ifade ettiği jeopolitik çelişkiler önemli ölçüde aşılabilmektedir. Dış politikasını gerçekleştirecek ekonomik araçları nispeten zayıf olan Rusya, Asya merkezinde kurguladığı tali stratejisinin sağladığı politik ve askeri olanaklar ile Grand Stratejisine ulaşacak manevra alanı kazanmaktadır. Mesela Kırım konusunda BRICS ve ŞİÖ ülkelerinin ortak tavrı, bölgesel kalkınma ve güvenlik meselelerine getirilen 'kutup içi' çözümler, uluslararası örgütlerin yönetimine talip olunması, mevcut küresel örgütlerin alternatiflerinin kurulması ve geliştirilmesi noktasındaki gayret ve kurumsallaşmış bölgesel işbirlikleri, bu konuda verilebilecek olumlu örnekler olarak değerlendirilmelidir.

Rusya'nın Grand Stratejisini gerçekleştirme yönündeki söylem ve eylemleri, küresel sisteme iki kutuplu görünüm verse de bu, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi liderliğin mutlak olduğu ve tarafların cepheleştiği yapıyı değil, çok kutupluluğun hedeflendiği düzeni ifade etmektedir. Söz konusu inşanın doğasının dinamik olduğu ve sürekli surette değişmekte olduğu kabul edilmekle birlikte belirtilmelidir ki uluslararası sistem, nihai formunu henüz almamıştır. Rusya da çok kutupluluk yaklaşımı ile söz

konusu değişimde kendi pozisyonunu inşa etmekte ve süreci kendisi açısından yönetilir kılmaya çalışmaktadır. Rusya, söz konusu oluşum sürecinde aktif bir tavır benimsemiş ve bunu Grand Stratejisi ile dillendirip somutlaştırmıştır. Sistemin böyle yorumlanan görünümü, Rusya'nın küresel sistem yaklaşımı ile uyumludur ve dış politika başarısı olarak değerlendirilmelidir.

Rusya'nın sınırlı maddi araçları, çok kutupluluğu oluşturmaya yönelik gerekli manevra alanı sağlama noktasında çeşitli kısıtlamalar yaratsa da, sistematik bir Asya politikasının geliştirilmesi, söz konusu kısıtların aşılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu noktada karar verici elit Doğu yönelimi konusunda çeşitli çekinceler taşısa da, yaşanan dönüşüm keskindir ve tepkisel bir Asya yöneliminden ziyade sistematik bir Doğu politikasının inşa edilme süreci gözlenmektedir. Bu noktada Rusya, söylemlerini somutlaştırma noktasında gerekli inisiyatifi almakta ağır davranmamalı ve yumuşak güç unsurlarını sert güç ile desteklemeye devam etmelidir.

Çalışmada tespit edilen bir başka nokta da yenilenen Rus dış politikanın, kendisini sürekli olarak yeniden biçimlendirdiğidir. Başka bir ifade ile Grand Strateji, sadece Rus dış politikasına yön veren değil aynı zamanda onu yeniden üreten bir etkidir. Zira Rusya, çok kutupluluğu sağlamak için ürettiği stratejileri çok boyutlu olarak tasarlamalıydı. Bu nedenledir ki denizcilik konusunda da yeniden bir yapılanma gerçekleştirmeliydi. Bu bağlamda Rusya, etkinlik alanını Karadeniz'de, Pasifik'te, Atlantik'te ve Antarktika'da hissettirmek istemiş; bu nedenle Deniz Doktrini geliştirmiştir. Soğuk Savaş sonrasında yeniden yapılanan Rus dış politikası, kimlikten hareketle yeni hedefler belirlemiş ve bu hedeflere ulaşmak için tali stratejiler kurgulamıştır. Dolayısıyla dış politikasındaki çok boyutluluğu 'çok kutupluluk' bağlamında açıklama gereği ortaya çıkmıştır. Başka bir ifade ile Rus dış politikası, çok kutupluluk söylemi ve bu bağlamda geliştirilen stratejiler yoluyla kendisini sürekli biçimde yeniden üretmiştir.

Putin ile birlikte yeniden yapılanma sürecinde belirli ölçüde tamamlayan Rusya'nın dış politikasının da önemli ölçüde yeniden konumlandığı daha önce belirtilmişti. Söz konusu yeniden konumlanma, kendi iddiasını taşıdığı kadar küresel sisteme dair ortaya atılan iddialara da bir karşılık niteliğindedir. Bu durum, Rusya'nın iddiasını

gerçekleştirmesi noktasında küresel sistem için tehdit üreten ve sistemin istikrarını bozan bir algı yaratmaktadır. Bu algının üreticileri, Rusya'nın rakipleri olarak tanımlayacağımız aktörler iken sahipleri ise Rusya'nın güçlenmesiyle güvenlik kaygıları artan aktörlerdir. Dolayısıyla burada, ulusal role ve rol reçetelerine dair bir karşılıklı sosyal inşa söz konusudur. Yani Rusya'nın kendisine biçtiği rol olarak çok kutupluluk, belirli bir uluslararası güvenlik riski algısı yaratmaktayken, Rusya'nın dış politikasına dair beklentiyi de şekillendirmektedir. Benzer şekilde Rus dış politikasına dair beklenti yani rol reçeteleri, Rus dış politikasını etkilemektedir.

Rusya'nın çok kutupluluk iddiasının, kendi maddi ve nomatif güç kapasitesinin artırımına atıfta bulunması, kimi aktörler için güvenlik kaynağı iken kimi aktörler içinse tehdit kaynağı olmaktadır. Daha güçlü bir Rusya'nın küresel güvenliğin mi yoksa küresel güvensizliğin mi kaynağı olacağı sorunsalı, aktörlerin Rusya ile olan ilişkilerinin yönüne bağlıdır. İnşacı perspektiften değerlendirildiğinde görülmektedir ki Rusya'nın 'dostları', onun güçlenmesi ile güvenliklerini artırırken; Rusya'nın 'düşmanları' onun güçlenmesi ile birlikte güvensizlik duyacaklardır. Dolayısıyla sistemik iddianın taşıyıcısı olmak ve kutuplardan birini inşa etmek, Rus dış politikasına maliyet yüklemektedir.

Rusya, gerek ulusal rol algısı gerekse rol reçeteleri itibari ile çeşitli soru işaretleri yaratsa da, mevcut sisteme yönelttiği tüm eleştirilere rağmen, yıkıcı değil yapıcı olmayı gözetmektedir. Böylelikle, çok kutupluluk söylemi ile aslında sistemin meşruiyetini tartışan ve içinde eşit bir üye olarak yer almayı hedefleyen bir aktör profili çizmektedir. Dolayısıyla sistem nezdinde çatışmacı değil, hak talep edicidir. Rusya, yeni kavramlar ve yaklaşımlar üretmek yoluyla Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler düzeninde kendi konumun kendi kararıyla biçimlendirmek istemektedir.

Küresel sistem, henüz 'sonrası' özelliğini yitirmiş değildir, yapılanmaya devam etmektedir. Ancak komünizm sonrası Rusya'nın geçirdiği dönüşüm, nihai şeklini önemli ölçüde almıştır. Bu nihai şekil alış, küresel sistemin yapılanmaya devam etmesinin nedenlerinden biri olarak kabul edilmelidir. Zira Rusya, ABD'nin Soğuk Savaş'ın hemen ardından ilan ettiği "yenidünya düzeni" iddiasını tanımamakta ve çok kutupluluk iddiasını geliştirmektedir. Rusya'nın bu tavrı, sistemin dinamik yapısının temel nedenlerden biridir. Zira ABD'nin tek kutuplu olarak nitelemiş olduğu Soğuk Savaş sonrası sistem,

kendi dengeleyicilerini veya karşı tezlerini harekete geçirmiştir. Bu güçlerden biri olarak Rusya, sistemin kutuplarından birinin inşasını üstlenerek, kendi iddiasını gerçekleştirmeye girişmiştir. Bu girişim, sistemin dinamik kılan etmenlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Son olarak belirtmekte fayda var ki çalışmanın teorik çerçevesinin inşacı teori olarak saptanmış olması, tez konusunun anlaşılması ve meselelerin anlamlandırılması için diğer teorilere başvurulmasına engel olmamıştır. Zira teoriler arası diyalog ve tartışmalardan ortaya çıkan sonuca göre tek bir teori, tüm sistemi anlamakta acizdir. Teoriler aralarındaki diyalog ve etkileşim, bütünü kavramayı kolaylaştırmaktadır. Başka bir ifadeyle, tezin temel araştırma çerçevesi olarak belirlenen inşacı teori, gerek rol teorisiyle gerekse de ana-akım teorilerin önermeleri ile desteklenmiş ve tek teoriye bağlı olmanın eksikliğinden korunmaya çalışılmıştır. Kaldı ki uluslararası ilişkiler disiplininde araştırmacıyı tek bir teoriye bağlı kılan bir kural da bulunmaktadır.

Çalışma esnasında benimsenen bu tutumun kaynağı, teoriler arasındaki rekabetin ve paradigmlar arası çatışmanın, disiplini ileri taşıdığına dair duyulan inançtır. Disiplindeki bu tartışmalar ufuk açıcı ve anlamlandırmayı mümkün kılan özelliktedir. Mahiyeti gereği uluslararası ilişkilerdeki tartışmalar sonlanmayacak ama bu tartışmalar bizlere yeni ufuklar açacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ACARYA Amitav, BUZAN Barry, *Batı Kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorileri: Asya Üzerine ve Asya'nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, (çev. Ebru Thwaites Diken), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2018.
- ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, 8. B., Bursa, MMY Yayınları, 2013.
- BALTA Evren, *Küresel Siyasete Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.
- BASKAR Roy, *A Realist Theory of Science*, Brighton, Harvester Books, 1978.
- BRZEZİŃSKI Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul, (çev. Yelda Türedi), İnkılap Kitabevi, 2005.
- CARR Edward, *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*, (çev. Can Cemgil), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
- CARRERE D'ENCAUSSE Helene, *Parçalanmış İmparatorluk*, (çev. Nezih Uzel), İstanbul, Sisav Yayınları, 1984.
- DE ADAGARİA İsaibel, *Politics and Culture in Eighteenth-Century Russia*, New York, Routledge, 2014.
- DE MADAGARİA İsaibel, *Çariçe Katerina: Çağın Sınırlarını Zorlayan Kadın*, (çev. Mehmet Harmancı), İstanbul, Sabah Kitapçılık San. ve Tic. A.Ş., 1997.
- DUGİN Aleksandr, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, (çev. Vügar İmanov) 2. B., Küre Yayınları, İstanbul, 2004.
- GORBAÇOV Mihail, *Perestroyka*, (çev. Kasım Yargıcı), İstanbul, Güneş Yayınları, 1988.
- GUMİLEV Lev Nikolayeviç, "Etnogenez i biosfera Zemli", *Gidrometeoizdat*, Leningrad, 1990.
- GUMİLEV Lev Nikolayeviç, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, İstanbul, 3. B., (çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, 2003.
- GUMİLEV Lev Nikolayeviç, *Halkların Şekillenmesi Yükselişi ve Düşüşleri*, (çev. D. Ahsen Batur), İstanbul, 2. B., Selenge Yayınları, 2004.
- GUMİLEV Lev Nikolayeviç, *Avrasya'dan Makaleler-1*, (çev. D. Ahsen Batur), İstanbul, Selenge Yayınları, 2006.
- HARNİSCH Sebastian, *Role Theory: Operationalization of Key Concepts*, London, Taylor & Francis e-Library, 2011.
- HOBBS Thomas, *Leviathan - Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, (çev. Semih Lim), 17. B., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- İŞYAR Ömer Göksel, *Avrasya ve Avrasyacılık*, Bursa, Dora Yayınları, 2010.
- KAGARLİTSKY Boris, *Bugünkü Rusya: Neoliberalizm, Otokrasi, ve Restorasyon*, İstanbul, İthaki Yayınları, 2008.

- KAGARLİTSKY Boris, *Rusya Kapitalizm Neden Tutmadı?*, İstanbul, Metis Yayınları, 1996.
- KAMALOV İlyas, *Putin'in Rusya'sı: KGB'den Devlet Başkanlığına*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004.
- KAYA Sezgin, *Rusya'nın Doğu Politikası*, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013.
- KENNEDY Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, 8. B., İstanbul, (çev. Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.
- KROPOTKİN Pyotr, *Evrimin Bir Faktörü Karşılıklı Yardımlaşma*, 3. B., İstanbul, Kaos Yayınları, 2018.
- MACKİNDER Halford J., *Democratic Ideals and Reality: A Study in The Politics of Reconstruction*, Washington DC, National Defense University Press, 1919.
- MAKHİAVELLİ Niccolo, *Prens*, (çev. Rekin Teksoy), 2. B., İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2000.
- MARKS Karl, *18. Yüzyılda Gizli Diplomasi: Rus Despotluğunun Asyatik Kökeni*, (çev. Işık Soner), İstanbul, Kaynak Yayınları, 1997.
- ONAY Yaşar, *Rus Stratejisinin Mimarları*, İstanbul, İlgi kültür Sanat Yayıncılık, 2008.
- ÖZDAL Habibe, *Rus Dış Politikasında Ukrayna: Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına*, Ankara, USAK Yayınları, 2016.
- POLİTKOVSKAYA Anna, *Putin's Russia: life in a Failing Democracy*, New York, Holt Paperbacks, 2007.
- RİASANOVSKY Nicholas, STEİNBERG Mark, *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, *Türk Dış Politikasının Analizi*, 3. B., İstanbul, DER Yayınları, 2004.
- THUCYDİDES, *Peloponnesos Savaşları*, (çev. Furkan Akderin), İstanbul, Belge Yayınları, 2010.
- TUNCOKU A. Mete, *Japon Dış Politikası-Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.
- VERNADSKY George, *Moğollar ve Ruslar*, (çev. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul, Selenge Yayınları, 2007.
- WENDT Aleksandr, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Küre Yayınları, 2. b., (çev. Helin Sarı Ertem ve Suna Gülfér İhlamur Öner), İstanbul, 2016.
- YAPICI Merve İrem, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler: Yeltsin ve Putin Dönemleri*, Ankara, USAK Yayınları, 2010.
- YEVGENİ Primakov, *Rusyasız Dünya*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- ГРИГОРИЙ Тульчинский, *Российская Политическая Культура: Особенности и Перспективы*, Санкт-Петербург, Алетея, 2014. (GRİGORİY Tulçinskiy, *Rus Politik Kültürü: Özellikler ve Beklentiler*, San Petersburg, Aleteya Yayınevi, 2014.
- ДУГИН Александр *Основы Евразийства*, Москва, Арктогея-Центр, 2002. (DUGİN Aleksandr, *Avrasyacılığın Esasları*, Moskova, Arktogereya Tsent, 2002.)
- КРЫШТАНОВСКАЯ Ольга, *Анатомия Российской Элиты*, Москва, Издательство М. Захарова, 2004. (KRİŞTANOVSKAYA Olga, *Rus Elitinin Anatomisi*, Moskova, M. Zaharov Yayınevi, 2004, s. 236.)

- ПЛАТОНОВ Олег, *Русская цивилизация: История и идеология русского народа*, Москва, Алгоритм, 2010. (PLATONOV Oleg, *Rus Medeniyeti: Rus Halkının İdeolojisi ve Tarihi*, Moskova, Algoritm Yayınları, 2010.)
- ПРИМАКОВ Евгений, *Минное Поле Политики*, Москва, Молодая Гвардия, 2007. (PRİMAKOV Evgeniy, *Politikanın Mayın Tarlası*, Moskova, Molodaya Gvardiya, 2007.)
- САМОТИК Людмила, *Словарь Языка Александра Лебеда*, Красноярск, Издательство Амальгама, 2004. (SAMOTİK Lyudmila, *Aleksandr Lebed'in Konuşma Sözlüğü*, Krasnoyarsk, Amalgama Yayınevi, 2004.)
- СУКАЧОВ В. Н., ДЫЛИС Н. В., *Основы Лесной Биогеоценологии*, Москва, Наука, 1964, ss.14-15. (V. N. Sukaçov, N. B. Dilis, *Orman Biogeosenozunun Temelleri*, Moskova, Nauka Yayınları, 1964, ss. 14-15.)

Makaleler

- AKÇADAĞ Emine, İSMAYİLOV Elnur, “Ukrayna Krizinin Rusya ve Japonya Arasındaki Kuril Adaları Sorununa Etkisi”, *Uluslararası İlişkiler*, C.12, S.48, 2016, ss. 95-115.
- ALADAĞ Hüseyin Hilmi, “Osmanlı Devleti Zaviyesinden 1904-1905 Rus-Japon Harbi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.36, 2016, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/267908>, ss. 579-606, (09.04.2019)
- ARI Tayyar, “Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Post-Modern Teoriler”, *Postmodern Uluslararası İlişkiler Teorileri-2: Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar*, (ed.) Tayyar Arı, Bursa, Dora Yayınları, 2014, ss. 1-47.
- AYDIN Mustafa, AKGÜL AÇIKMEŞE Sinem, “Uluslararası İlişkiler Kuramlarında Ana Akımlara Yeniden Bakış”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 12, S. 46, s. 1-9.
- BEKCAN Umut, “Sovyet-Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongre’den 1963 Parti Mektuplarına”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, S.49, 2018, ss. 89-115, (23.04.2019)
- BULUT Yücel, “Hindistan’da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve William Jones”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.6, 2012, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/4205>, (10.08.2019)
- BÜYÜKBAŞ Hakkı, “Japon Siyasal Sisteminin Gelişimi Üzerine Bir İnceleme (1868-2003)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.28, 2013, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/117800>, ss. 43-73, (12.08.2019)
- BÜYÜKTANIR Derya, “Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.14, S.2, 2015, ss.1-24.
- COŞGUN Melih, “Ekim Devrimi’ne Açılan Kapı: Rus Modernleşmesi”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.44, 2014, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/382855>, (13.10.2018)
- ÇAPRAZ Hayri, “Çarlık Rusyası’nın Türkistan’da Hâkimiyet Kurması”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.24, 2011, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/117875>, ss.51-78, (07.12.2018)
- ÇOLAKOĞLU Selçuk, “Çin-Sovyet İttifakı Döneminde (1950-1963) Orta Asya”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.8, 1999, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234717>, (25.06.2018)

- DERELİ Deniz Dilara, “Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı’nın Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri’nin Rekabet Gücüne Muhtemel Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.21, S.2, 2016, ss. 441-452.
- DOĞAN Orhan, ERDOĞAN Aysel, “IX. Yüzyılda İngiliz Sömürgeciliğinde Hindistan’ın Yeri ve Önemi”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C.3, S.16, 2017, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/331711>, (11.08.2019)
- DONNELLY Jack, “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 3. B, (ed.) Scott Burchill, v.d., (çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan), Küre Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 53-84.
- DÖNMEZ KARA Canan Öykü, v.d., “Japonya-Rusya İlişkileri”, *Japon Dış Politikası-Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, (ed.), A. Mete Tuncoku, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013. ss. 153-200.
- DUALI Şir Muhammed, “Paganizmden Hıristiyanlığa Rusların Din Değişirme Nedenleri”, *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 2013, ss. 59-74.
- DUALI Şir Muhammed, “Paganizmden Hıristiyanlığa: Rusların Din Değişirme Nedenleri”, *G.O.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, 2013, ss. 59-74.
- EBERSTADT Nicholas, “The Dying Bear: Russia’s Demographic Disaster”, *Foreign Affairs*, C.90, S.6, 2011, ss. 95-108.
- EMEKLİER Bilgehan, “21. Yüzyılda Küresel Sistemin Yapısal Dönüşümü: Yeni Düzen Arayışının Temel Parametreleri”, *The Journal Of Social Sciences Institute*, C.1, S.1, Özel Sayı, 2017, <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/21-yuzyilda-kuresel-sistemin-yapisal-donusumu-yeni-duzen-arayisinin-temel-parametreleri20171023014145.pdf>, (18.07.2018)
- ERÇİN Abdülkadir, “İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası ve Kumpanyanın Ticari Faaliyetleri (1600-1858)”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi*, C.4, S.2, 2017, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/383782>, (10.08.2019)
- EREKER Fulya, “Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu” *Uluslararası İlişkiler*, C.9, S.36, 2013, <https://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2014/12/Dis-Politikayi-Analiz.pdf>, ss. 45-71, (06.11.2017)
- FİDAN Giray, “Ming Tarih Kayıtlarına Göre 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu–Ming Çin’i İlişkileri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.30, 2011, ss. 275-287.
- GENÇALP Ebru, “Türk Basımında İkili Ziyaretler Boyutunda Türk-Sovyet İlişkileri (1965-1980)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.29, 2014, ss. 315-352.
- GÖZEN Ramazan, “Giriş: Uluslararası İlişkiler, Teori ve Türkiye Tecrübesi”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (ed.) Ramazan Gözen, 4. B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 15-30.
- HOLSTİ Kalevi Jaakko, “National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy”, *International Studies Quarterly*, C.14, S.3 (Sep., 1970), ss. 233-309.
- KAMALOV İlyas, “Rusya’nın Orta Asya Politikaları”, (ed.) Murat Yılmaz, Ankara, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Raporu*, 2011.
- KAMALOV İlyas, “Rusya’nın Orta Asya Politikaları”, Rapor, ed. Murat Yılmaz, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011, http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/rusya_ortaasya_raporu.pdf, (15.07.2016).

- KARACASULU Nilüfer, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, *Review of International Law & Politics*, C.3, S.9, 2007, ss. 82-100.
- KARACASULU Nilüfer, “Uluslararası İlişkilerde İnşacılık Yaklaşımları”, *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1: Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, (ed.), Tayyar Arı, MKM Yayınları, Bursa, 2012, ss. 109-126.
- KARADENİZ Yılmaz, “1907’deki İngiliz-Rus Anlaşması’nın İran Siyasetine Etkisi”, *Route Educational and Social Science Journal*, C.4, S.2, (2017) ss. 222-236, http://www.ressjournal.com/Makaleler/1462708267_15%20y%C4%B1lmaz%20karadeniz.pdf, (28.03.2019)
- KAYA Sezgin, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, S.3 2008, ss. 83-111.
- KAYA Sezgin, İSMAYILOV Meşdi, “Rus Avrasyacılığı ve Jeopolitik Bir Varlık Olarak Doğu Algısı”, *Rusya’nın Doğu Politikası*, (ed.) Sezgin Kaya, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2013, ss. 1-38.
- KAYA Sezgin, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/63/3/6-Kaya-Sezgin.pdf>, (12.08.2018).
- KONAK İsmet, “Moskova Knezliğinden Bağımsızlığa Geçişinde Türk-Moğol Dünyasının Rolü”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/173052>, (21.04.2018).
- KÜÇÜK Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 3. B, (ed.) Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 325-377.
- OKUR Mehmet, “Bolşevik İhtilali Sonrası İngiltere’nin Rusya ve Kafkasya Politikası”, *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, Kafkasya Özel Sayısı, 2017, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/368101>, ss. 393-416, (29.10.2018)
- REUS-SMİTH Cristian, “Konstrüktivizm”, *Uluslararası İlişkiler Teoriler*, 3. B., (ed.) Scott Burchill, v.d., (çev. Muhammed Ağcan, Ali Aslan), Küre Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 285-314.
- RUMELİLİ Bahar, “İnşacılık/Konstrüktivizm”, *Küresel Siyasete Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler*, (ed.), Evren Balta, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 151-173.
- SANDIKLI Atilla, “Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fırsatlar”, Rapor No: 27, İstanbul, 2011, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-81-201404088jeopolitikveturkiye.pdf>, (06.11.2017)
- SAPMAZ Ahmet, “Rusya Federasyonu’nun Terörle Mücadele Stratejisinin Kuzey Kafkasya’nın İstikrarı Üzerine Etkileri”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, C.12, S.2, 2013, ss. 1-35, (14.10.2018)
- SEVAL Hasan Fatih, “Japon Kalkınmasının Temel Taşı: Meiji Restorasyonu ve Iwakura Heyeti”, *İş ve Hayat Dergisi*, C.3, S.2, 2017, https://www.sekeris.org.tr/dergi/multimedia/dergi/55_japon_kalkinmasin_in_temel_tasi_meiji_restorasyonu_ve_iwakura_heyeti.pdf, ss.101-118, (25.10.2018)
- SÖNMEZ A. Sait, “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.27, 2015, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55637>, (22.10.2018).
- SİNGER J. David, “The Level-of-Analysis Problem in International Relations”, *World Politics*, C.14, S.1, 1961, ss. 77-92.

- SİNGER, J. David, “Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Meselesi”, *Uluslararası İlişkiler*, C.3, S.11, 2006, ss. 3-24.
- TABAN M. Hayati, “Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve “Stratejik Derinliğin” Bu Bağlamda İncelenmesi”, C.1, S.1, 2013, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/303084>, ss. 21 – 31, (16.07.2018)
- TELLAL Erel, “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.65, S.3, 2010, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1425/16045.pdf>, ss. 189-236, (14.10.2016)
- UYAR Mesut, “Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü”, *Güvenlik Stratejileri*, S.28, 2014, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/594724>, (09.03.2019), ss. 275-317.
- WENDT, Alexander E., “Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası”, *Uluslararası İlişkiler*, C.10, S.39, 2013, ss. 3-43.
- YALVAÇ Faruk, “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında PostPozitivizm Sonrası Aşama”, *Uluslararası İlişkiler*, C.6, S.24, 2010, ss. 3-32.
- YALVAÇ Faruk, “Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (ed.) Ramazan Gözen, 4. B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, ss. 31-65.
- YALVAÇ Faruk, “Uluslararası İlişkilerdeki Temel Tartışmalar ve Eleştirel Gerçekçilik”, *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1: Kimlik Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, (ed.) Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayınları, 2012, ss. 1-37.
- Yqing Qin, “Neden Çin Kökenli Uluslararası İlişkiler Teorisi Yok?”, *Batı kökenli Olmayan Uluslararası İlişkiler Teorileri: Asya Üzerine ve Asya’nın Ötesinde Çeşitli Perspektifler*, (çev. Ebru Thaites Diken), Amitav Acharya, Barry Buzan, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2018.
- YURDUSEV Nuri, ““Analiz Seviyesi” ve “Analiz Birimi”: Bir Ayrım Argümanı”, *Uluslararası İlişkiler*, C.4, S.16, 2007-2008, ss. 3- 19.
- YUTDUSEV A. Nuri, “Japonya’nın Avrupa Uluslararası Toplumuna Entegrasyonu”, (ed.) A. Mete Tuncoku, *Japon Dış Politikası-Sistemik ve Bölgesel Aktörlerle İlişkiler*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013. ss. 5-44.
- АЛЕКСЕЕВА Татьяна, “Мыслить Конструктивистски: Открывая Многоголосый Мир” *Сравнительная Политика*, T.5, N.14, 2014, ss. 4-21. (ALEKSEEV Tatyana, “İnşacı Tarzda Düşünmek: Çoksesli Dünya Yaratmak”, *Karşılaştırmalı Politika*, C.5, S.14, 2014, ss.4-21), <https://www.comparativepolitics.org/jour/article/viewFile/55/64>, (05.09.2018)
- РЭЙ Мари-Пьер, “Россия и Западная Европа: долгая история сложных отношений”, *Записка Аналитического Центра Обсерво*, N.10, 2015, ss. 2-25. (REY Mari Pier, “Rusya-Batı Avrupa: Uzun Tarih Zorlu İlişkiler”, *Observo Düşünce Kuruluşu Raporu*, No:10, 2015, http://obsfr.ru/fileadmin/Policy_paper/PP_10_RU.pdf, (23.03.2019), ss. 2-25.
- СЕЛЮТИНА Е. Н, ХОЛОДОВ В. А., “Проблемы модернизации Российского государства и Великие реформы Александра II: современный взгляд”, *Вестник Государственного и Муниципального Управления*, C.15, S.4, 2014, ss. 212-128. (Selyutina E. N., Holodov V. A., “Rus Devletinin Modernleşme Sorunları ve II. Aleksandr’ın Büyük Reformları: Modern Bakış”, *Vestnik Gosudarstbennogo Upraleniye*, C.15, S.4, 2014, ss. 212-128.)
- ФАРАДЖИРАД Абдолреза, ХЕЗЕРЗАДЕ Асаад, “Внешняя политика России на Кавказе при Владимире Путине”, *Центральная Азия и Кавказ*, C.4, S.13, 2010. (FARANJIRAT Abdolreza, HEZERZADE Asaad, “Putin Döneminde Rusya’nın Kafkasya Politikası”, *Merkez Asya ve Kafkasya Dergisi*, C.4, S.13, 2010, ss. 22-46.)

E-Kaynaklar

- ABD Silah Ticareti Verileri-Ortadoğu ve Asya Pazarı*, <https://www.stratejikortak.com/2018/04/abd-silah-ticareti-ortadogu-ve-asya.html>, (30.10.2018).
- AKÇADAĞ ALAGÖZ Emine, “Doğu Çin Denizi’nde Gerginlik: Senkaku/Diaoyu Adaları Sorunu”, <http://www.bilgesam.org/incele/130/-dogu-cin-denizi%E2%80%99nde-gerginlik--senkaku-diaoyu-adalari-sorunu/#.XLb5IOgzbcs>, (17.04.2019)
- AKÇADAĞ ALAGÖZ Emine, “Japon Savunma Politikası ve Askeri Gücü”, http://www.bilgesam.org/incele/1844/-japon-savunma-politikasi-ve-askeri-gucu/#.VyIfW_mLTIU, (28.04.2016)
- ARSLAN Abdulkerim, “Keşmir Sorunu: Çin, Hindistan ve Pakistan Savaşı”, <https://www.stratejikortak.com/2016/03/cin-hindistan-pakistan-savasi-1965.html>, (20.04.2019)
- ASKEROĞLU Sabir, “Rusya Japonya Yakınlaşması ve Değişebilecek Dengeler”, <https://www.stratejikortak.com/2016/05/rusya-japonya-iliskileri.html>, (22.05.2018)
- ATAÖV Türkkaya, “Rus Devletinin Kuruluşu”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/420/4667.pdf>, (15.10.2018)
- ASKEROĞLU Sabir, “Rusya Japonya Yakınlaşması ve Değişebilecek Dengeler”, <https://www.stratejikortak.com/2016/05/rusya-japonya-iliskileri.html>, (erişim: 17.04.2019)
- Asya Ekonomileri Bölgesel Büyüme İçin Yeterli mi?, https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2013/03/130312_asya_ekonomi, (17.07.2018)
- Asya’da Rusya-Hindistan İttifakı*, <http://www.dw.com/tr/asyada-rusya-hindistan-ittifaki/a-3851480>, (27.05.2016)
- AYDIN Mustafa, “Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Yaklaşımlarının Gelişimi”, <http://www.uiportal.net/uluslararasi-iliskiler-calismalari-ve-yaklasimlarinin-gelisimi.html>, (22.08.2018).
- BEŞİKÇİ Mehmet, “1894-1895 Çin-Japon Savaşı: Japon Emperyalizminin Yükselişi ve Osmanlı İmparatorluğu”, https://www.academia.edu/11317932/1894-1895_%C3%87in-Japon_Sava%C5%9F%C4%B1_Japon_Emperyalizminin_Y%C3%BCkseli%C5%9Fi_ve_Osmanl%C4%B1_%C4%B0mparatorlu%C4%9Fu, (02.11.2018)
- BORDACHEV Timofei, v.d., “The Rise Of Rimland: The New Political Geography And Strategic Culture”, <http://valdaiclub.com/files/18692/>, (19.07.2018)
- BORDACHEV Timofey, KANAEV Yevgeny, “Russia’s New Strategy in Asia”, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Russias-New-Strategy-in-Asia-16997>, (28.02.2016)
- BÜYÜKAKINCI Erhan, “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar”, https://www.academia.edu/2076633/Vladimir_Putin_D%C3%B6nemi_Rus_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1na_Bak%C4%B1%C5%9F_S%C3%B6ylemler_Aray%C4%B1%C5%9Flar_ve_F%C4%B1rsatlar, (22.10.2018)
- CENGİZ Zerrar, “Asya-Pasifik’te Çin’e karşı ABD-Hindistan ittifakı”, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/asya-pasifik-te-cine-karsi-abd-hindistan-ittifaki/947165>, (22.04.2019)

- CHANDRAN Nyshka, "Central Asia's battleground: Who's Winning?", <https://www.cnb.com/2015/06/14/russia-or-china-whos-winning.html>, (29.06.2018)
- Clinton Digital Library, Declassified Documents Concerning Russian President Boris Yeltsin, <https://clinton.presidentiallibraries.us/items/show/57569>, (03.03.2019)
- COŞGUN Melih, "Ekim Devrimi'ne Açılan Kapı: Rus Modernleşmesi", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/382855>, (13.10.2018).
- ÇAKIROĞLU İbrahim İnanç, "Yükselen Güç Hindistan'ın Dış Politikası", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/asya-pasifik-arastirmalari-merkezi/2014/01/06/7364/yukselen-guc-hindistanin-dis-politikasi>, (27.05.2016)
- ÇAPAZ Hayri, "Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/117875>, (07.12.2018).
- Çin-Amerikan Münasebetlerinin Düzelmeye*, <http://www.e-tarih.org/soguksavas/?sayfa=1.818684.2344062.296205.0.php&%C7in-Amerikan%20M%FCnasebetlerinin%20D%FCzelmesi>, (07.12.2018).
- "Çin'in Küresel Sisteme Bakışı ve ABD ile İlişkileri", <http://www.tuicakademi.org/cinin-kuresel-sisteme-bakisi-abd-ile-iliskileri/>, (08.08.2019)
- DEVLEN Balkan, Özgür ÖZDAMAR, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları", https://www.jstor.org/stable/43926319?seq=1#page_scan_tab_contents, (04.09.2018).
- Dünya Ekonomisinin Can Damarı: Okyanuslar*, <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/dunya-ekonomisinin-can-damari-okyanuslar-h366642.html>, (15.07.2018).
- EDİTÖR, "Çin'den Hindistan'a: Bir dağı titretmek kolaydır ancak Çin ordusunu titretmek zor olur Çin Savunma Bakanlığı Sözcüsü Vu Çien", <https://tr.sputniknews.com/asya/201707241029399094-cin-hindistan-dag-tiretmek-cin-ordusu/>, 20.04.2019.
- EDİTÖR, "Putin'in "Yalnız değiliz" gezisi: Hindistan heyetinde "Kırım Başkanı" krizi", <http://www.turkrus.com/HaberDetay.aspx?id=67555/>, (22.04.2019)
- EDİTÖR, "Rus yapımı silahların hangileri yurtdışında da üretiliyor?", <https://sptnkne.ws/gCye/>, (22.04.2019)
- EKREM Erkin, "Japonya-Rusya Kuril Adaları Sorunu ve Çin", <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/japonya-rusya-kuril-adalari-sorunu-ve-cin/2465>, (08.04.2016)
- ELBASAN Pınar, "BRICS: Çok Kutuplu Bir Dünyaya Doğru", <http://www.uiportal.net/brics-cok-kutuplu-bir-dunyaya-dogru.html>, (18.07.2018).
- EMEKLİER Bilgehan, "21. Yüzyılda Küresel Sistemin Yapısal Dönüşümü: Yeni Düzen Arayışının Temel Parametreleri", <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/21-yuzyilda-kuresel-sistemin-yapisal-donusumu-yeni-duzen-arayisinin-temel-parametreleri20171023014145.pdf>, (18.07.2018).
- ERBAY Mesut, "Boxer Ayaklanması ve 8 Devlet İttifakı", <http://www.academiachina.org/boxer-ayaklanmasi-ve-8-devlet-ittifaki/>, (10.05.2016)
- FEIGENBAUM Evan A., "Hindistan'ın Yükselişi, Amerika'nın Çıkarı ABD-Hindistan Ortaklığının Geleceği", <http://www.gif.org.tr/dusundurenler/hindistan%E2%80%99in-yukselisi-amerika%E2%80%99nin-cikari-abd-hindistan-ortakliginin-gelecegi-ewan-a-feigenbaum>, (04.03.2018).

- GABUEV Alexander, "Bigger, Not Better: Russia Makes the SCO a Useless Club", <https://carnegie.ru/commentary/71350>, (05.07.2018).
- GAFARLI Orhan, "Kırım Krizi ve Türkiye", <http://www.bilgesam.org/incele/598/-kirim-krizi-ve-turkiye/#.XL2O1Ogzbc>, (22.04.2019)
- GUPTA Saurabh, "Asya Yüzyılında Hint Dış Politikası", <https://www.mepanews.com/asya-yuzyilinda-hint-dis-politikasi-13445yy.htm>, (10.08.2019)
- GÜNDOĞDU Elif Burcu, "21. Yüzyılda Yükselen Çin'e Karşı ABD-Japonya İttifakı", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/01/03/7359/21-yuzyilda-yukselen-cine-karsi-abd-japonya-ittifaki>, (28.04.2016).
- H. Kissinger'in Primakov Okumaları Konferansı'ndaki Konuşması*, <https://www.vestifinance.ru/videos/34784>, (30.06.2017)
- HALİDOV, İslam, "Çok Kutuplu Dünya Sistemi İçin Rusya'nın Desteklediği Bölgesel ve Uluslararası Örgütler", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/383096>, (03.06.2018).
- HILL Fiona, Bobo LO, "Putin's Pivot: Why Russia Is Looking East", <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2013-07-31/putins-pivot>, (07.04.2016).
- Hindistan'ın Rusya ile Askeri İşbirliğini Geliştirme Kararı*, http://parstoday.com/tr/news/middle_east-i44833-hindistan%E2%80%99C4%B1n_rusya_ile_askeri_i%C5%9Fbirli%C4%9Fini_geli%C5%9Firme_karar%C4%B1, (:03.06.2018).
- "*History of the Kuril Islands Dispute*", <https://sptnkne.ws/c3Vw>, (erişim:09.04.2019)
- Japan Surrenders*, <https://www.archives.gov/exhibits/featured-documents/japanese-surrender-document>, (31.05.2018).
- Japon Başbakanının Konuşması*, <http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPUS/19510907.S1E.html>, (13.04.2016).
- Japonya'da Kuril Adaları Konusu Yine Gündemde, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/japonya-da-kuril-adalari-konusu-yine-gundemde/136041/>, (25.10.2018)
- KABAKÇI Fuat, DURUL Tefvik, "Doğu Çin Denizi'ndeki Egemenlik Tartışmaları", <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-cin-denizindeki-egemenlik-tartismalari/758351>, (erişim:17.04.2019)
- KILIÇ YAŞIN Gözde, "Ortodoks Paradoksu: Çatışan Medeniyetler ve Bölünen Kiliseler", <https://millidusunce.com/misak/ortodoks-paradoksu-catisan-medeniyetler-ve-bolunen-kiliseler/>, (18.03.2019)
- Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)*, <https://tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya/>, (22.10.2018).
- KORKMAZ Vişne, "Ekonomik İş Birliğinden Güvenliğe: Asya'da İşlevselciliğin ve Gücün Ötesini Düşünmek", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/26766/ekonomik_is_birliginden_guvenlige_asyada_islevselciligin_ve_gucun_otesini_dusunmek (22.10.2018).
- KOTKIN Stephen, "Russia's Perpetual Geopolitics", <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics>, (03.09.2016)
- KUCHINS Andrew C., "Russia Hosting the APEC Summit in Vladivostok: Putin's 'Tilt to Asia'", <https://www.csis.org/analysis/russia-hosting-apec-summit-vladivostok-putins-tilt-asia>, (18.05.2018).

- “Kuril Adaları Sorunu”, <https://www.diplomatikstrateji.com/kuril-adalari-sorunu/>, (erişim:08.04.2019)
- “Kuril Adaları Anlaşmazlığı”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuril_Adalar%C4%B1_anla%C5%9Fmazi%C4%B1%C4%9F%C4%B1, (erişim:17.04.2019)
- KUTAY Taceddin, “Ukrayna Ortodoks Kilisesi’nin Bağımsızlığı ve Türkiye’ye Etkileri”, <https://setav.org/assets/uploads/2018/10/213.pdf>, (08.03.2019)
- MACKINDER Halford J., “Democratic Ideals and Reality: A Study in The Politics of Reconstruction”, *National Defense University Press*, Washington DC, <https://permanent.access.gpo.gov/websites/nduedu/www.ndu.edu/inss/books/Books%20-%201979%20and%20earlier/Democratic%20Ideals%20and%20Reality%20-%201942/DIR.pdf>, ss. 83-104.
- Minister of foreign Affairs of Japan, “150th Anniversary of the Establishment of Diplomatic Relations between Japan and Russia”, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/150th/>, (10.04.2016)
- Minister of Foreign Affairs of Japan, *Northern Territories Issue*, <http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/overview.html>, (15.04.2016).
- Ministry of Foreign Affairs of Japan, *Japan-U.S. Security Treaty*, <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/ref/1.html>, (28.04.2016)
- Obama Presses Case for Asia Trade Deal, Warns Failure Would Benefit China*, <https://www.wsj.com/articles/obama-presses-case-for-asia-trade-deal-warns-failure-would-benefit-china-1430160415>, (03.07.2018).
- Office of United States Trade Representative, “The Trans Pacific Partnership”, <https://ustr.gov/tpp/>, (29.05.2016)
- OĞUZLU Tarık, “Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar”, <https://kureselcalismalar.com/uluslararasi-iliskiler-disiplini-ve-turk-dis-politikasinda-yeni-acilimler/>, (13.08.2018).
- “*Ohotsk Denizi Nerededir?*”, <http://www.nkfu.com/ohotsk-denizi-nerededir/>, (erişim:25.10.2018)
- ONGUR Büşra, “Rusya Federasyonu’nun Uzakdoğu Politikası”, https://www.academia.edu/20285380/Rusyan%C4%B1n_Uzakdo%C4%9Fu_Politikas%C4%B1_Japonya_Kuzey_ve_G%C3%BCney_Kore_%C3%87in, (25.10.2018)
- ÖRNEK Dilek, “Batı’nın Yeni İşbirliği: Transatlantik Ekonomi Konseyi”, <https://www.tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/6931-batinin-yeni-isbirligi--transatlantik-ekonomi-konseyi>, (03.07.2018)
- ÖZDAL Habibe, HAS Kerim, “Putin Rusya’sının Medvedevli Yılları”, <http://www.analistdergisi.com/sayi/2012/03/putin-rusyasinin-medvedevli-yillari>, (14.06.2016).
- Potsdam Declaration: Proclamation Defining Terms for Japanese Surrender*, <http://www.atomicarchive.com/Docs/Hiroshima/Potsdam.shtml>, (25.05.2018)
- PVW, *The Long View: How Will the Global Economic Order Change by 2050?*, <https://www.pwc.com.tr/tr/publications/arastirmalar/assets/world-in-2050/2050-de-dunya-raporu.pdf>, (07.07.2018)
- RUMELİLİ Bahar, “İnşacılık/Konstruktivism”, https://www.academia.edu/19166568/%C4%B0n%C5%9Fac%C4%B1%C4%B1k_Konstr%C3%BCktivizm, (22.08.2018).

- Rusya ve Japonya'nın Ortak Yatırım Hamlesi*, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201605061022601247-rusya-japonya-putin-abe-ekonomi/>, (22.05.2018).
- Rusya'nın En Çok Silah Sattığı Bölgeler*, <https://www.artigercek.com/haberler/rusya-nin-en-cok-silah-sattigi-bolgeler>, (30.10.2018).
- San Francisco Barış Antlaşması*,
https://www.wikizero.com/tr/San_Francisco_Bar%C4%B1%C5%9F_Antla%C5%9Fmas%C4%B1, (31.05.2018).
- SERDAR İskender, “Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış”, *The Journal of Europ and Midle East Social Scince Studies*, C.1, S.1, ss.14-38, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/174233>, (06.09.2018)
- Silahlar ABD'den Tüm Dünyaya Akıyor*, <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/silahlar-abd-den-tum-dunyaya-akiyor-haberi-40279>, (27.05.2016).
- THIES Cameron G., “Rol Theory on Foreign Policy”,
https://www.researchgate.net/publication/228985348_Role_Theory_and_Foreign_Policy, (20.07.2017).
- TİMOFEEV İvan, “Rossiyskaya İdentiçnost: sdelat nevosjomnoe vozmojnım” (“Rus Kimliği: İmkânsız Mümkün Kılmak”), <http://eurasian-movement.ru/archives/24617>, (13.10.2017)
- TİTARENKO Mikhail, “Rusya-Hindistan-Çin'in Karşılıklı İşbirliği: Çağdaş Uluslararası İlişkiler Modeli”, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/rusya-hindistan-cinin-karsilikli-isbirligi-cagdas-uluslararasi-iliskiler-modeli__851b1d45-d96c-4358-9b85-14d8dc58da28.pdf, (29.10.2018).
- Transatlantic Trade and Investment*,
https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf, (06.07.2018).
- Treaty of Peace with Japan*, <http://www.taiwandocuments.org/sanfrancisco01.htm>, (13.10.2016).
- Treaty of Shimonoseki*, <https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Shimonoseki>, (02.11.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK)”, <http://www.mfa.gov.tr/asyada-isbirligi-ve-guven-arttirici-onlemler-konferansi.tr.mfa>, (30.03.2019)
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma*,
<http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa>, (26.06.2018).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, *Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)*, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>, (04.07.2018).
- TÜYSÜZOĞLU Göktürk, “Putin Doktrini ve Muhtemel Uygulama Alanları”,
<http://politikaakademisi.org/2014/04/13/putin-doktrini-ve-muhtemel-uygulama-alanlari/>, (22.10.2018)
- Üretim Paylaşımı Anlaşması*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_8816/, (04.04.2017).
- VAROL Tuğçe, “Dünyanın Öbür Ucunda Neler Oluyor: APEC 2012 Vladivostok”,
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2012/09/11/6730/dunyanin-obur-ucunda-neler-oluyor-apec-2012-vladivostok>, (18.05.2018).

- WALLERSTEIN Immanuel, "Asya'da Soğuk Savaş: Kalpler ve Akıllar için Mücadele", <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2010/03/27/asya%E2%80%99da-soguk-savas-immanuel-wallerstein/>, (26.06.2018).
- XU Beina, "The U.S.-Japan Security Alliance", <http://www.cfr.org/japan/us-japan-security-alliance/p31437>, (28.04.2016)
- YALVAÇ Faruk, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", C.8, S.29, 2011, s. 71-99. <http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2013/02/ui-kuraminda-anarsi.pdf>, (22.08.2018).
- YARDIMLI Aziz, "Japonya'nın Batılılaşması: Etik Olmaksızın Ekonomi", http://azizyardimli.com/japonya_ve_etik/2_japonya_etik_teknoloji.html, (erişim:17.04.2019)
- YILMAZ Sait, "Jeopolitik ve Jeostrateji", https://www.academia.edu/7648509/Jeopolitik_ve_Jeostrateji, (15.11.2017).
- YORULMAZ Muhsin, LAWRENCE John, "Çin-Sovyet Ayrılığı ve Sınıf Mücadelesinde Çin'in Rolü", <http://www.abstraktdergi.net/cin-sovyet-ayrirligi-ve-sinif-mucadelesinde-cinin-rolu/>, (23.04.2019)

Rusça E-Kaynaklar

- "Президент". Фильм Владимира Соловьёва (*Vladimir Salavyov'un Filmi: "Başkan"*), <https://www.youtube.com/watch?v=HyNcbVuDJyA>, (15.10.2017)
- "Главы российских правительств с 1990 года. Досье" (1990 itibariyle Rusya Federasyonu Hükümetleri), <https://tass.ru/info/5180479>, (02.03.2019)
- "Немецкий историк: Путину нравятся не те евразийцы" ("*Alman Tarihçi: Putin Başka Türklü Avrasyacıları Seviyor*"), <https://www.kisa.link/M2qx>, (22.07.2018)
- "О Содружестве Независимых Государств" ("Bağımsız Devletler Topluluğu Hakkında"), <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=174> (31.03.2019)
- "Сотрудничество с Индией" ("Hindistan ile İşbirliği"), <http://roe.ru/export/india/>, (21.04.2019)
- "Трансатлантический экономический совет"/"Transatlantik Ekonomik Konsey", <https://www.kisa.link/M2pj>, (06.07.2018)
- «Религия Путина». Как «царь» укрепил авторитет церкви и использовал ее в своих интересах? (*Putin'in Dini. Çar Gibi Kilisenin Otoritesini Güçlendirmek ve Kendi Çıkarları İçin Kullanmak?*), <https://inosmi.ru/politic/20171107/240697084.html>, (15.10.2018)
- 20 лет назад Горбачев и Дэн изменили мир (*Gorbaçov ve Den 20 yıl Önce Dünyayı Değiştirmiştir*), <https://ria.ru/analytics/20090515/171122262.html>, (26.06.2018).
- 2012 Leaders' Declaration, https://www.apec.org/Meeting-Papers/Leaders-Declarations/2012/2012_aelm, (18.05.2018)
- 7 главных особенностей ельцинской эпохи (Yeltsin Döneminin Yedi Temel Özelliği), <https://russian7.ru/post/7-glavnyx-osobennostej-elcinskoj-epoxi/>, (02.03.2019)
- Sovyetler Birliği'nin Dağılmasının 25. Yıldönümü, <https://tr.euronews.com/2016/08/18/sovyetler-birliginin-dagilmasinin-25-yildonumu>, (07.12.2018)
- Азия (Asya), <http://www.hyno.ru/world/1.html>, (18.07.2018).
- Азия играет ведущую роль в мировой экономике (*Asya Dünya Ekonomisinde Lider Rolü Oynamaktadır*), <https://finance.rambler.ru/news/analytics/123021671.html>, (17.07.2018).

- АНДРЕЕВА Дарья, ГРЕКОВА Елена, “Многополярный мир ШОС и БРИКС” (ANDREEVNA Darya, GREKOVA Elena, “Çok Kutuplu Dünya: ŞİÖ ve BRICS”), <http://vpoanalytics.com/2015/07/11/mnogopolyarnyj-mir-shos-i-briks/>, (22.07.2018)
- АРХИПОВ Андрей, “Михаил Горбачев: семь ошибок советского президента” (ARHIPOV Andrey, “Mihail Gorbaçov: Sovyet Başkanının Yedi Hatası”), <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1170864>, (13.10.2018)
- Асимметричный ответ (Asimetrik Cevap)*, <https://lenta.ru/articles/2007/02/10/asymmetry/>, (04.11.2018).
- БАРСКИЙ Кирилл, “Восточный вектор» внешней политики России начертил Евгений Примаков” (BARSKIY Kiril, “Rus Dış Politikasının Doğu Vektörü, Primakov Tarafından Çizilmiştir”), <http://infoshos.ru/ru/?idn=16172>, (16.09.2018)
- БЕРЕЗКИН А. В., “История Внешней Политики СССР” (BEREZKIN A. V., “SSCB Dış Politika Tarihi”), <http://militera.lib.ru/docs/0/pdf/hvp1.pdf>, (23.10.2018)
- БЛАШКЕВИЧ Андрей, “Проверенные принципы во внешней политике Путина” (BLAŞKEVIÇ Andrey, “Putin’in Sınanmış Dış Politika İlkeleri”), <http://tass.ru/politika/4851404>, (23.07.2018)
- БОГАТУРОВ А. Д., АВЕРКОВ В. В.. “История международных отношений 1945-2008” (BOGATIROV A. D., AVERKOV V. V. “Uluslararası İlişkiler Tarihi: 1945-2008”), <https://textbooks.studio/uchebnik-mejdunarodnie-otnosheniya/sovetsko-kitayskiy-konflikt-1960.html>, (26.06.2018).
- БОРИСЕНОК Михаил, “Внешняя Политика России в 1990-х Годах” (BORISYONOK Mihail, “1990’lı Yıllarda Rus Dış Politikası”), https://w.histrf.ru/articles/article/show/vneshniaia_politika_rossii_v_1990_kh_godakh, (12.04.2018)
- БУЛЫЧЕВ Юрий, “Евразийство” (BULIÇOV Yuriy, “Avrasyacılık”), http://russidea.rchgi.spb.ru/ideasinrussia/socpolitideas/index.php?ELEMENT_ID=2646b, (25.06.2017)
- БУТИНА Н. Ю., “Евразийство в философско-исторической и политической мысли русского зарубежья 1920–1930-х годов” (BUTINA N. Yu., “1920-1930’lu Yıllarda Rus Diasporasının Tarihi-Felsefi ve Politik Düşüncesi Olarak Avrasyacılık”), https://www.rsl.ru/datadocs/doc_4677ri.pdf, (16.09.2018)
- Внутренняя и Внешняя Политика в Период Правления Б.Н. Ельцина (Yeltsin Dönemi Rus Dış ve İç Politikası)*, https://studwood.ru/978861/istoriya/vnutrennyaya_vneshnyaya_politika_period_pravleniya_eltsin_a#74, (13.04.2018)
- Внутренняя политика России при Путине: плюсы и минусы/Vnutrenneya Politika Rossii pri Putine: plusı i minusı (Putin Dönemi Rusya’nın İç Politikası: Artuları ve Eksileri)*, <http://eurasia.org.ru/46222-vnutrennyaya-politika-rossii-pri-putine-plyusy-i-minusy.html>, (23.11.2016)
- ВОЛОДИН Андрей, “Российско-индийские экономические отношения: тенденции, проблемы, перспективы” (VOLODIN Andrey, “Rus-Hint Ekonomik İlişkileri: Trendler, Sorunlar ve Beklentiler”), http://www.perspektivy.info/oykumena/azia/rossijsko-indijskije_ekonomicheskije_otnosheniya_tendencii_problemy_perspektivy_2007-01-31.htm, (27.05.2016).
- ВОЛЬТЕР Ольга, “Христианство как духовно-политическая основа национально-государственной идеологии Русского государства в условиях традиционного общества” (VOLTER Olga,

- ”Geleneksel Toplumsal Koşullarda Rus Devletinin Milli-Ulusal İdeolojisinin Manevi ve Politik Temeli Olarak Hıristiyanlık”), <http://www.bogoslov.ru/text/1823181.html>, (18.07.2018)
- ВОРОБЬЕВ Александр, “Китай и Центральная Азия: растущая дружба под боком России” (VOROBYOV Aleksandr, “Çin ve Orta Asya: Rus Kıyısında Gelişen İşbirliği”), <http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/kitay-i-tsentralnaya-aziya-rastushchaya-druzha-pod-bokom-rossii-/>, (29.06.2018).
- ВОСЛЕНСКИЙ М.С. “Номенклатура – правящий класс советского общества” (VOSLENSKIY M. S., “<http://urlkisaltma.com/ypQGj>”, (29.04.2018)
- Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности (Putin’in Münih Güvenlik Politikaları Konferansında Konuşması), <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, (11.03.2019)
- ГАЛОЧКА Екатерина, “Володин: ”Есть Путин — есть Россия, нет Путина — нет России”” (GALOÇKA Yekaterina, “Volodin: Putin Varsa Rusya Vardır, Putin Yoksa Rusya da Yoktur”), <https://www.mk.ru/politics/2014/10/23/volodin-est-putin-est-rossiya-net-putina-net-rossii.html>, (14.10.2018)
- Генерал Лебедь, «Я бью два раза: первый - в лоб, второй - по крышке гроба». Погиб или убили?* (General Lebed: “İlk Vuran Benim: ilki alna ikincisi tabut kapağına”), <http://argumentua.com/stati/general-lebed-ya-byu-da-raza-pervyi-v-lob-vtoroi-po-kryshke-groba-pogib-ili-ubili>, (04.03.2019)
- ГЕНОВА Анна, Кто такой русский интеллигент?, <https://www.russkiymir.ru/publications/186405/>, (23.03.2019)
- Глава 4. Президент Российской Федерации (Rusya Federasyonu Anayasası, 4. Bölüm.), <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-6.htm>, (03.03.2019)
- ГОБРОНИДЗЕ Георгий, “Евразийство Как Детерминант Российской Внешней Политики” (GORBONİDZE Georgiy, “Rus Dış Politikasının Belirleyicisi Olarak Avrasyacılık”), <http://regional-dialogue.com/ru/%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B8%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%82-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B9%D1%81/>, (20.07.2018).
- ГОРБАЧЕВ Михаил: "Ельцин меня предал" (GORBAÇOV Mihail: “Yeltsin Bana İhanet Etti”), <https://www.svoboda.org/a/24214106.html>, (12.04.2018)
- ГРАЧЕВ Сергей, Чикальдина Виктория Сергеевна, “Исторические Предпосылки Создание Трансатлантического Товаров-Инвестиционного Партнерства” (GRAÇEV Sergey, Çikaldina Viktoria Sergeevna, “Transatlantik Ekonomik Konseyi’nin Kurulmasının Tarih Ön Şartları”), <https://cyberleninka.ru/article/v/istoricheskie-predposylki-sozdaniya-transatlanticheskogo-torgovo-investitsionnogo-partnerstva>, (06.07.2018)
- ГУРИНОВИЧ Д.Ф. “Брик в Структуре Современного Мирового Порядка” (GURİNOVIÇ D. F., “Modern Dünya Sisteminin Aktörü Olarak BRICS”), <https://research-journal.org/politology/briks-v-strukture-sovremennogo-miroporyadka/>, (22.10.2018)
- ДАС КУНДУ Ниведита, “Российско-Индийские Отношения: Прошлое, Настоящее, Будущее” (DAS KUNDU Nivedita, “Rus-Hint İlişkiler: Geçmiş, Mevcut ve Gelecek”), <http://ru.valdaicclub.com/a/highlights/rossiysko-indiyskie-otnosheniya/>, (03.06.2018)
- Двусторонние Отношения Между Индией и Россией (Rusya ve Hindistan Arasındaki İkili İlişkiler)*, <http://indianembassy.ru/index.php/ru/2013-07-06-11-02-37/2013-07-06-10-56-05>, (20.05.2016).

- Договор О Коллективной Безопасности (Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü Antlaşması)*,
http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126 (31.03.2019)
- Договор о мире, дружбе и сотрудничестве между СССР и Республикой Индией (SSCB ile Hindistan Cumhuriyeti Arasındaki Barış, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması)*,
<https://www.lawmix.ru/abrolaw/15529>, (26.06.2018).
- ДУГИН Александр, "О Русской Идентичности" (DUGİN Aleksandr, "Rus Kimliği Hakkında"),
<https://www.geopolitica.ru/article/o-russkoy-identichnosti>, (16.09.2018)
- Евгений Примаков: *От Ельцина К Путину (Evgeni Primakov: "Yeltsin 'den Putin'e")*,
http://www.trud.ru/article/21-06-2001/25762_evgenij_primakov_ot_eltsina_k_putinu.html,
 (13.10.2018)
- Евразийская концепция президента России (Rusya Başkanı'nun Avrasyacılık Konsepti)*,
<https://www.pravda.ru/world/15-05-2017/1334048-putin-0/>, (19.07.2018)
- Евразийский Экономический Союз (Avrasya Ekonomik Birliği)*, <http://www.eaeunion.org/#about>
 (30.03.2019)
- ЕГОРОВА Елена, "Путин сообщил о разговоре с Трампом, вспомнив заветы Примакова"
 (YEGOROVA Yelena, "Putin, Primakov'u Yad Ederken Trampa Yaptığı Görüşmeden Bahsetti"),
<https://www.mk.ru/politics/2016/11/30/putin-soobshhil-o-razgovore-s-trampom-vspomniv-zavety-primakova.html>, (13.10.2018).
- ЕРЕМЕЕВ Александр, "Идеология евразийства: основные категории" (AREMEEV Aleksandr, "Avrasyacılık İdeolojisi: Temel Kategoriler"), <http://eurasian-movement.ru/archives/25030>,
 (19.07.2018)
- ЗУДИН А.Ю., "Олигархия как политическая проблема российского посткоммунизма" (ZUDİN A. Yu., "Rus Post-komünizminin Sorunsalı Olarak Oligarşi"),
<http://ecsocman.hse.ru/data/261/539/1217/006yUDIN.pdf>, (16.04.2018)
- ИВАНОВСКИЙ Сергей, "Распад СССР" (İVANOVSKIY Sergey, "SSCB'nin Dağılması"),
<http://www.coldwar.ru/bases/raspad.php>, (12.10.2018)
- ИВАШЕНЦОВ Глеб, "Становление «глобального Востока»" (İVAŞENTSOV Gleb, "Stanovlenie 'gloablnoğo Vostoka'" (Küresel Doğu'nun Oluşumu)),
http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=5563#top-content, (29.05.2016)
- Из заявления первого заместителя министра иностранных дел СССР А.А. Громыко на пресс-конференции в Сан-Франциско (SSCB Dışişleri Bakanı Yardımcısı A.A. Gromiko'nun San-Francisco Konferansı'ndaki Basın Açıklamasından)*,
http://www.hrono.ru/dokum/195_dok/19510908gromy.php. (31.05.2018)
- Из заявления первого заместителя министра иностранных дел СССР А.А. Громыко на пресс-конференции в Сан-Франциско (SSCB Dışişleri Bakanı Yardımcısı A.A. Gromiko'nun San-Francisco Konferansı'ndaki Basın Açıklamasından)*,
http://www.hrono.ru/dokum/195_dok/19510908gromy.php, (31.05.2018)
- Избрание М.С. Горбачева Президентом СССР на Третьем съезде народных депутатов СССР (Gorbaçov'un Halk Temsilcileri 3. Kongresinde SSCB Başkanı Olarak Seçilmesi)*,
<https://histrf.ru/lenta-vremeni/event/view/izbraniie-m-s-gorbachieva-priezidentom-sssr-na-trietiem-siezdie-narodnykh-dieputatov-sssr>, (07.12.2018)
- ИНДИЯ - СССР. Сотрудничество плодотворное, взаимовыгодное (Hindistan-SSCB: Verimli ve Faydalı İşbirliği)*, <http://www.aif.ru/archive/1657043>, (26.06.2018)

КАЗАНЦЕВ Андрей, КРАВЦОВ Влад, “Современный конструктивизм. Два суждения об одной методологии” (KAZANTSEV Andrey, KRAVTSOV Vlad, “Modern İnşacılık: Bir Metodoloji İçin İki Düşünce”), <http://gefter.ru/archive/20402>, (05.09.2018).

Как менялись правила выборов президента РФ (Rusya Federasyonunda Başkanlık Seçim Seçim Kuralları Nasıl Değişmiştir?), <https://tass.ru/info/4820165>, (14.10.2018)

Как пресса избирала президента (Basın Başkanı Nasıl Seçmiştir?), <https://www.svoboda.org/a/27835237.html>, (03.03.2019)

КАРАГАНОВ Сергей, “Поворот к Азии: история политической идеи” (KARAGANOV Sergey, “Asya’ya yönelim: politik fikrin tarihi”), <http://www.globalaffairs.ru/pubcol/Povorot-k-Azii-istoriya-politicheskoi-idei-17919>, (04.04.2016)

КАРАГАНОВ Сергей, “Стратегия Для России-Российская Внешняя Политика: Конец 2010-Х — Начало 2020-Х Годов” (KARAGANOV Sergey, “Rusya İçin Strateji-Rus Dış Politikası:2010’ların Sonu ve 2020’lerin Başlangıcı”), http://svop.ru/wp-content/uploads/2016/05/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%8B_23%D0%BС%D0%B0%D1%8F_sm.pdf, (20.07.2018)

КАТАЕВА Елена, “Путин останется, элиты поменяются” (KATAEVA Elena, “Putin Kalacak, Elitler Değişecek”), https://ria.ru/zinoviev_club/20170504/1493655095.html, (10.07.2018).

КИМ Евгения, “Средняя Азия и Китай: перспективы сотрудничества” (KİM Evgeni, “Orta Asya ve Çin: İşbirliği Perspektifleri”), <https://regnum.ru/news/2291051.html>, (29.06.2018).

КИРИЛЛ Резников, “Мифы и факты русской истории [От лихолетья Смуты до империи Петра I]” (KİRİLL Reznikov, “Rus Tarahinin Mitleri ve Gerçekleri [Sıkıntuların Sonundan Petro İmparatorluğuna]”), <https://history.wikireading.ru/208774>, (13.10.2018)

КИСЛОВ Ф., “Межгосударственные отношения СССР - России и Китая” (KİSLOV F., “СССВ ve Çin Arasındaki Devletlerarası İlişkiler”), <https://ria.ru/20140515/1007631495.html>, (07.12.2018)

КЛИМОВ Дмитрий, “Перенос столицы России – «за» и «против»” (Dmitri Klumov, “Rusya’nın Başkentinin Taşınması: Destekçiler ve Karşıtlar”), <https://russkiymir.ru/publications/229642/>, (21.03.2019)

КЛИТИН Алексей, “Дипломатия пинг-понга и нормализация американо-китайских отношений в 1970-х годах” (KLİNİN Aleksey, “Pinpon Diplomasisi ve 1970’li Yıllarda ABD-Çin İlişkilerinin Normalleşmesi”), <https://ushistory.ru/populjarnaja-literatura/517-diplomatija-ping-ponga-i-normalizatsija-amerikano-kitajskih-otnoshenij-v-1970-h-godah>, (26.06.2018).

КЛУБКОВ Антон, “Евразийская доктрина Путина и классическое евразийство” (KLUBKOV Anton, “Putin’in Avrasyacılık Doktrini ve Klasik Avrasyacılık”), <http://eurasian-movement.ru/archives/1126>, (19.07.2018)

КОЗЫРЕВ Андрей, “Основные направления внешней политики России 1991 – 2004 гг. Часть 1. Козырев” (KOZİRÖV Andrey, “Rus Dış Politikasının Temel Yönelimleri 1991-1994 yılları, 1. Bölüm), <http://ksprotoss.livejournal.com/1518.html>, (24.10.2016)

КОЗЫРЕВ Андрей, “Сто Лет Рождению Советов” (KAZİRÖV Andrey, “Sovyetlerin Doğuşunun Yüzüncü Yılı”), <http://www.rpw.ru/public/Kazennov.html>, (12.10.2018)

КОЛАРИЧ Владимир, “Путин — менеджер или дальновидный государственный?” (KOLARİÇ Vladimir, “Putin-Yönetici mi Yoksa İleri Görüşlü Devletçi mi?”), <https://inosmi.ru/politic/20180531/242361238.html>, (11.03.2019)

Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.)

(с изменениями и дополнениями) (прекратила действие) (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Anayasası (Temel Kanun) (7 Ekim 1977'de SSCB Yüksek Sovyeti'nin Dokuzuncu Toplantısının Olağanüstü Yedinci Oturumunda Kabul Edildi) (değişiklik ve ilavelerle birlikte)), http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/1549448/, (14.10.2016)

Конфликты между РФ и Чеченской Республикой в 1994-1996/1999-2009 годы (Rusya Federasyonu ile Çeçenistan arasındaki 1994-1999/1999-2009 Çatışmaları), <https://ria.ru/20110418/365668402.html>, (09.03.2019)

КОРОВИН Валерий, “Путин и Евразийство: Русская идея” (KOROVİN Valeriy, “Putin ve Avrasyacılık: Rus Düşüncesi”), http://www.dynacon.ru/content/articles_idk/6219/, (19.07.2018)

КОРОВИН Валерий, “Путин и линия Примакова” (KOROVİN Valeriy, “Putin ve Primakov Çizgisi”), <http://evrazia.org/article/2695>, (15.04.2017)

КОРСУНСКИЙ Сергей, “Концепция внешней политики РФ: евразийство, мультиполярность и региональная интеграция” (KORSUNSKIY Sergey, “Rusya Federasyonunun Dış Politika Konsepti: Avrasyacılık, Çok Kutupluluk ve Bölgesel Entegrasyon”), <http://vnews.agency/exclusive/47839-koncepciya-vneshney-politiki-ir-evraziystvo-multipolyarnost-i-regionalnaya-integraciya.html>, (20.07.2018)

КОСОВ А. П., “Политика США В Отношении КНР В Период Президентства Р. Никсона” (KOSOV A. P., “Nikson Döneminde ABD'nin ÇHC Politikası”), http://pskgu.ru/projects/pgu/storage/metami/metami05/metami05_22.pdf, (26.06.2018).

КОТКИН Стивен, “Вечная геополитика России (KOTKİN Stiven, “Rusya'nın Daimi Stratejisi”), <http://www.globalaffairs.ru/number/Vechnaya-geopolitika-Rossii-18270>, (22.03.2017)

Краткая история олигархии в России (Rusya'daki Oligarşinin Kısa Tarihi), <http://alexandrelatsa.ru/2010/11/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B8-%D0%B2-%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8/>, (15.10.2017)

Краткая история российско-китайских отношений (Rus-Çin İlişkilerinin Kısa Tarihi), <http://www.kommersant.ru/doc/2587637>, (10.05.2016).

КРУПЯНКО М. И., АРЕШИДЗЕ Л. Г., “СССР на Сан-Францисской мирной конференции 1951 г.: поучительные уроки национальной истории” (KRUPYANKO M. İ., AREŞİDZE L. G., “SSCB, 1951 San Francisco Konferansında: Ulusal Tarihin Eğitici Dersleri”), <https://histrf.ru/uploads/media/default/0001/26/2b9be5037ae5eeb5841f22dc375cf679914e6295.pdf>, (25.10.2018)

ЛАВРОВ Сергей, ““Непростая история”: как развиваются российско-японские отношения” (LAVROV Sergey, ““Sıradışı Tarih”: Rusya-Japonya İlişkileri Nasıl Gelişmektedir”), <https://tass.ru/politika/1787759>, (25.10.2018)

ЛАВРОВ Сергей, “Историческая перспектива внешней политики России” (LAVROV Sergey, Rus Dış politikasının Tarihi Perspektifi), <http://www.globalaffairs.ru/number/Istoricheskaya-perspektiva-vneshnei-politiki-Rossii-18019>, (04.03.2016)

ЛАВРОВ Сергей, “Многовекторность И Многополярность” (LAVROV Sergey, “Çok Yönlülük ve Çok Kutupluluk”), <https://www.geopolitica.ru/article/mnogovektornost-i-mnogopolyarnost>, (23.07.2018)

ЛЕБЕДЬ Александр, “Биографическая справка” (LEBED Aleksandr, “Biyografik Rapor”), <https://ria.ru/20110829/426134884.html>, (04.03.2019)

ЛОБАНОВА В. В., СИМОНЕНКО О. А., “Национальная Безопасность Японии и Разногласия в Японо-Американских Отношениях” (LOBANOVA V. V., SİMONENKO O. A., “Japonya

- Ulusal Güvenliği ve ABD-Japonya İlişkilerinde İhtilaf”),
http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles-2016/TGU_7_53.pdf, (07.12.2018)
- ЛУКИН Владимир, “Внешнеполитический курс постсоветской России: в поисках идентичности” (LUKIN Vladimir, “Sovyet Sonrası Rusya’nın Dış Politika Yönelimi: Kimlik Arayışı”),
<https://interaffairs.ru/jauthor/material/1796> (2.11.2017)
- МАЗУР Алексей, “Россия слишком отсталая, чтобы заинтересовать Китай” (MAZUR Aleksey, “Rusya Çin’in İlgisini Çekmeyecek Kadar Geri Kalmıştır”), <https://tayga.info/135770>, (10.07.2018).
- МАРАХОВСКИЙ Виктор, “Что нужно знать о "китайской угрозе" и как от нее избавиться” (MARAHOVSKY Viktor, “Çin Tehlikesi’ Hakkında Neler Bilmeliyiz ve Ondan Nasıl Korunabiliriz?”), <https://ria.ru/analytics/20170523/1494873303.html>, (29.06.2018).
- МЕДВЕДЕВ Рой, “Новый стиль кадровой политики” (MEDVEDEV Roy, “Yeni Kadro Politikası”),
<https://biography.wikireading.ru/187010>, (13.10.2018)
- МЕДВЕДЕВ Сергей, “Суверенная бюрократия” (MEDVEDEV Sergey, “Bağımsız Bürokrasi”),
<https://www.svoboda.org/a/28993264.html>, (06.03.2019)
- Межгосударственные отношения России и Индии (Rusya-Hindistan Arasındaki Devletlerarası İlişkiler)*, <https://ria.ru/spravka/20170904/1501596672.html>, (03.06.2018).
- Межгосударственные отношения России и Японии (Rusya ve Japonya arasında hükümetler arası ilişkiler)*, <http://ria.ru/spravka/20151019/1301742918.html>, (10.04.2016)
- Между Путиным и Обамой: как России не потерять Индию (Putin ve Obama Arasında: Rusya Hindistan’ı Kaybetmek İçin Ne Yapmalıdır?)*,
<http://www.rbc.ru/opinions/politics/10/12/2014/5488588b2ae596ce1d2c9f7f>, (20.05.2016).
- МИККОНЕН Эрка, “Православная церковь России крепнет под контролем президента” (MİKKONEN Erka, “Ortodoks Kilisesi, Başkanın Denetimi Altında Güçlenmektedir”),
<https://inosmi.ru/social/20170321/238914978.html>, (18.10.2018)
- МИРЗАЯН Геворг, “Индийская альтернатива” (MİRZAYAN Gevorg, “Hindistan Alternatifi”),
<http://expert.ru/2015/12/26/indijskaya-alternativa/>, (20.05.2016).
- Миссия ЕОЭС (Avrasya Ekonomik İşbirliği Örgütü Misyonu)*, <http://eurasianeconomic.org/997/>, (22.10.2018)
- Михаил Горбачев: "Ельцин меня предал" (Mihail Gorbaçov, “Yeltsin Beni Aldattı”)*,
<https://www.svoboda.org/a/24214106.html>, (15.10.2015)
- МОВКЕБАЕВА Г.А., ЗИЯДИНОВА У.Б., “Роль БРИКС как фактора нового центра силы в современной системе международных отношений” (MOVKEBAEVA G. A., ZİYADİNOVA U. B., “Modern Uluslararası İlişkilerin Güç Merkezinin Faktörü Olarak BRICS’in Rolü”),
<https://articlekz.com/article/17439>, (22.10.2018)
- МУХИНА С. А., “Ориентация России на Восток: риски и новые возможности” (MUHİNA S. A., “Rusya’nın Doğu Yönelimi: Riskler ve Yeni Fırsatlar”),
<http://scienceproblems.ru/images/PDF/2016/7/orientatsiya-rossii-na-vostok-riski-i-novye-vozmozhnosti.pdf>, (05.07.2018).
- Налоговая политика Путина сулит успех (Putin’in Vergi Politikaları Başarı Vadediyor)*,
<https://inosmi.ru/untitled/20021126/165054.html>, (11.10.2018)

- Нарышкин назвал миссией России защиту справедливости в мире (Naraşkin Rusya'nın Misyonunu Dünya'da Adaleti Sağlamak Olarak Bildirdi)*, <https://lenta.ru/news/2016/04/02/naryshkin/>, (23.10.2018)
- НОВИКОВ Дмитрий, “Рыцарь российского реализма” (NOVIKOV Dmitry, “Rus Realizminin Şövalyesi”), <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Rytcar-rossiiskogo-realizma-18484>, (04.04.2017)
- НУРША А.К., “Идея распространения демократии во внешней политике США: эволюция и практика в годы «холодной войны»” (NURŞA A. K., “ABD Dış Politikasında Demokrasinin Yağınlaşması Fikri: Soğuk Savaş Dönemi Evrim ve Pratik”), <https://articlekz.com/article/6988>, (26.06.2018).
- Об утверждении государственной программы Российской Федерации "Развитие физической культуры и спорта" (с изменениями на 9 июня 2018 года) (Rusya Federasyonu "Fiziksel Kültürün ve Sporun Gelişimi" Programının Onayı Hakkında (9 Haziran 2018'deki değişikliklerle birlikte))*, <http://docs.cntd.ru/document/499091777>, (14.10.2018)
- Об участии России в межгосударственном объединении БРИКС (Rusya'nın Devletlerarası Birlik Olarak BRICS'e Üyeliği Hakkında)*, <https://brics.mid.ru/rossia-v-briks>, (22.10.2018)
- Общие сведения (Genel Değerlendirme)*, <http://rus.sectesco.org/cooperation/>, (22.10.2018)
- ОЛЕГ Греченевский, “Президент Ельцин и Его "Семья”” (GREÇENEVSKİY Oleg, Başkan Yeltsin ve “Ailesi”), <https://litresp.ru/chitat/ru/%D0%93/grechenevskij-oleg/istoki-nashego-demokraticheskogo-rezhima/76>, (26.03.2019)
- Опись 1. Указы президента России (1991–1999) (Envanter 1. Rusya Federasyonu Başkanı'nın Kararnameleri (1991-1999)), <https://yeltsin.ru/archive/inventory/16/>, (03.03.2019)
- Основной Закон (Конституция) Союза Советских Социалистических Республик Принят Второй Сессией ЦИК СССР Первого Созыва 6 Июля 1923 года и в окончательной редакции II съездом Советов СССР 31 Января 1924 года (6 Temmuz 1923 yılında kabul edilen ve SSCB Meclisinin II. Oturumunda onaylanan SSCB 1924 Anayasası, Birinci Bölüm, Birinci Maddesi)*, <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1924.htm> (01.08.2019)
- От Атлантики до Тихого океана: в чем выгода большого евразийского партнерства? (Atlantik'ten Pasifik Okyanusuna: Büyük Avrasyacılık Ortaklığının Yararları Nelerdir)*, <https://mir24.tv/news/16108552/ot-atlantiki-do-tihogo-okeana-v-chem-vygoda-bolshogo-evraziiskogo-partnerstva>, (23.07.2018)
- Отмена Соглашения о разделе продукции (Üretim Paylaşımı Anlaşmasının Feshedilmesi)*, <http://xn--80aagavh9aolaj.xn--p1ai/200-2004gg/otmena-soglasheniya-o-razdele-produkci.html>, (04.04.2017)
- Отношения России и Китая в XVII-XVIII веках (XVII-XVIII Yüzyılda Rusya-Çin İlişkileri)*, <http://www.history-at-russia.ru/xvii-vek/otnosheniya-rossii-i-kitaya.html>, (10.05.2016).
- ПАВЛЕНКО О. В., “Конструктивисткий подход в исследованию международных отношений: возможности и пределы” (PAVLENKO O. V., “Uluslararası İlişkiler Araştırmalarında İnşacı Yaklaşım: İmkân ve Sınırlılıklar”), <https://cyberleninka.ru/article/v/konstruktivistkiy-podhod-k-issledovaniyu-mezhdunarodnyh-otnosheniy-vozmozhnosti-i-predely-1>, (05.09.2018).
- ПАВЛОВ П. С. “Отношения России с Индией” (PAVLOV, P. S. “Rusya-Hindistan İlişkileri”), <https://works.doklad.ru/view/arQt6oTHawI.html>, (28.10.2018)
- ПАРАМОНОВ В., СТРОКОВ А. “Российско-китайские отношения: историческое наследие” (PARAMONOV V., STRAKOV A., “Rus-Çin İlişkileri: Tarihi Miras”), <http://ceasia.ru/politika/rossiysko-kitayskie-otnosheniya-istoricheskoe-nasledie.html>, (10.05.2016).

- Первый министр МВД России: Ельцин - хорошее и плохое (Rusya'nın İlk İçişleri Bakanı: Yeltsin-İyi ve Kötü Olan)*, wwwpravda.ru/society/fashion/couture/03-07-2016/1305565-dunaev-0/, (12.04.2018)
- ПЛАКСЕНКО Александр А., “Данилевский и Савицкий: соотношение понятий”, (*Aleksandr Aleksenko, “Danilevsky ve Savitsky: kuramsal ilişki*), <http://eurasian-movement.ru/archives/26047>, (06.08.2019)
- ПЛАТОНОВ Олег, *Русская цивилизация: История и идеология русского народа*, Алгоритм, 2010.” (PLATONOV Oleg, *Rus Medeniyeti: Rus Halkının İdeolojisi ve Tarihi*, Algoritim Yayınları, 2010, <http://www.dorogadomoj.com/dr943rus.html#op11>, s. 41. (18.07.2018)
- Портрет Петра I украсит кабинет Владимира Путина (Başkan Putin'in Ofisini I. Petronun Portresi Süsleyecek)*, https://glory.rin.ru/news/39994/Portret_Petra_I_ukrasit_kabinet_Vladimira_Putina.html, (13.10.2018)
- ПОРТЯКОВ Владимир, “Видение многополярности в России и Китае и международные вызовы” (PORTYAKOV Vladimir, “Rusya ve Çin’de Çok Kutupluluk Vizyonu ve Uluslararası Meydan Okumalar”), http://www.perspektivy.info/rus/desk/videniye_mnogopolarnosti_v_rossii_i_kitaje_i_mezhdunarodnyje_vyzovy_2013-08-31.htm, (12.05.2016).
- ПОТОПЕНКО М. В., “Эволюция Взаимных Экономических Интересов России и Китая” (POTEPENKO M. V., “Rusya ve Çin'in Karşılıklı Ekonomik Çıkarlarının Evrimi”), <https://cyberleninka.ru/article/v/evolyutsiya-vzaimnyh-ekonomicheskikh-interesov-rossii-i-kitaya>, (27.06.2018).
- Почему Ельцин выбрал Владимира Путина (Yeltsin Neden Putin’i Seçti?), https://pikabu.ru/story/pochemu_eltsin_vyibral_vladimira_putina_5827413, (03.03.2019)
- Президентство Кремля, Президент подписал Указ «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года» (Kremlin Başkanlığı, Başkan'ın "Ulusal Hedefler ve Rusya Federasyonu'nun 2024'e dek Kalkınmasının Stratejik Hedefleri" Hakkında Kararı İmzaladı), <http://kremlin.ru/events/president/news/57425>, (21.03.2019)
- Примаков был политическим "крестным отцом" Путина (Primakov, Putin'in Politik Vaftiz Babasıdır)*, https://zn.ua/WORLD/primakov-byl-politicheskim-krestnym-otcom-putina-rfe-rl-181000_.html, (13.10.2018)
- Проблема Курильских островов в японо-российских отношениях (Kuril Adaları Sorununun Rusya-Japonya İlişkilerine Etkileri)*, <http://www.riata.ru/publikatsiyaya/item/3639-problema-kurilskikh-ostrovov-v-yapono-rossijskikh-otnosheniyakh.html>, (26.05.2018)
- Путин в Неравной Борьбе С Олигархаму (Putin, Oligarşi ile Eşit Olmayan Mücadelede)*, <https://www.youtube.com/watch?v=BRZ-ZNLO9ug>, (14.10.2018)
- ПУТИН Владимир “Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня” (PUTİN Vladimir, Avrasya İçin Yeni Entegrasyon projesi-Bugün İnşa Olunan Gelecek), <https://iz.ru/news/502761>, (30.03.2019)
- ПУТИН Владимир, “Быть сильными: гарантии национальной безопасности для России” (PUTİN Vladimir, Güçlü Olmak: Rus Ulusal Güvenliğinin Teminatları), <https://rg.ru/2012/02/20/putin-armiya.html>, (11.03.2019)

- Путин назвал единственно возможную для России национальную идею (*Putin, Rusya İçim Tek Mümkün Ulusal İdeolojiyi Açıkladı*), <https://www.rbc.ru/politics/03/02/2016/56b1f8a79a7947060162a5a7>, (23.10.2018)
- Путин пообещал защищать соотечественников всюду (*Putin, yurttaşlarını her yerde koruyacağını taahhüt etti*), <https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-putin-compatriots-defender-vv/3042052.html>, (17.03.2019)
- Путин призвал пропагандировать идеи «государственника» Собчака (*Putin, 'Devletçi' Sobçak'ın Fikirlerinin Yaygınlaştırılması Çağrısında Bulundu*), <https://www.ntv.ru/novosti/654736/>, (11.03.2019)
- Путин се обяви за създаването на голяма Евразия” с Китай, Иран и Индия, покани и Европа (Putin Çin, Hindistan ve Japonya ve Avrupa'nın da Davetiyle Kurulacak Olan Büyük Avrasya'yu İlan Etti)*, <https://news.bg/world/putin-se-obyavi-za-sazdavaneto-na-golyama-evraziya-s-kitay-iran-i-indiya-pokani-i-evropa.html>, (17.09.2018)
- Путин: Большое Евразийское партнерство открыто для новых участников (Putin: Büyük Avrasya Ortaklığı Yeni Katılımcılara Açıktır)*, <https://mir24.tv/news/16276514>, (23.07.2018)
- Путин: евразийское пространство – не поле для геополитических игр (Putin: Avrasyacı Bölge- Jeopolitik Oyun Sahası Değildir)*, <http://www.tvc.ru/news/show/id/72226>, (22.07.2018)
- Развитие Сибири и Дальнего Востока - приоритетные направления государственной политики (Sibirya ve Uzak İç Doğunun Geliştirilmesi: Devlet Politisinin Öncelikleri)*, <https://bgtrk.ru/news/economy/145609/>, (22.10.2018)
- Распад СССР: "крупнейшая геополитическая катастрофа XX века" (SSCB'nin Dağılması: Yirmi Birinci Yüzyılın En Büyük Jeopolitik Felaketi)*, <https://ria.ru/accents/20160819/1474769420.html>, (14.10.2018)
- Реформы Ельцина в 90-е годы (1990'lı Yıllarda Yeltsin Reformları), https://histerl.ru/lectures/85/90_godi.htm, (03.02.2019)
- РОЖКОВ Евгений, “Декларация ШОС: многополярность необратима” (ROJKOV Evgeniy, ŞİÖ Deklarasyonu: Çok Kutupluluk Kaçınılmazdır”), <https://www.vesti.ru/doc.html?id=293997>, (22.07.2018)
- Роль Бориса Ельцина в истории России (Boris Yeltsin'in Rus Tarihindeki Rolü)*, <https://snob.ru/selected/entry/19908>, (12.04.2018)
- Российско-индийские экономические отношения (Rusya-Hindistan Ekonomik İlişkileri)*, <http://tass.ru/info/692407>, (03.06.2018).
- Российско-Японские Отношения (Rusya-Japonya İlişkileri)*, <http://archive.mid.ru/bdcmp/ns-rasia.nsf/1083b7937ae580ae432569e7004199c2/1c1278e337719c99c32579280036babf!OpenDocument>, (10.04.2016)
- Россия выдвинула идею создать Энергетическую ассоциацию БРИКС (Rusya, BRICS Çatısı Altında Enerji Birliğinin Kurulması Fikrini İleri Sürdü)*, <https://ria.ru/economy/20150709/1123007582.html>, (22.10.2018)
- Россия-Япония: отношения на фоне санкций (Ekonomik Yaptırımlar Gölgesinde Rusya Japonya İlişkileri)*, <https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-japan-rilashionship-sanctions/2462970.html>, (07.12.2018)
- САВИЦКИЙ Петр Николаевич, “Географический Обзор России-Евразии” (Savitskiy Pyotr Nikolayeviç, Rusya-Avrasya'nın Coğrafi İncelemesi), <https://history.wikireading.ru/153908>, (06.08.2019)

- САВИЦКИЙ Пётр Николаевич, “Евразийство” (SAVITSKIY Pyotr, “Avrasyacılık”), <http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn09.htm>, (16.09.2018)
- САМСОНОВ Александр, “Андропов как предтеча перестройки” (SEMONOV Aleksandr, “Perestroyka’nın Müjdecisi Olarak Andropov”), <https://topwar.ru/51980-andropov-kak-predtecha-perestroyki.html>, (23.10.2018)
- САТАРОВ Георгий, “Девяностые»: история великого поворота” (SARATOV Georgiy, “Doksanlar: Büyük Dönüşümün Tarihi”), <https://yeltsin.ru/news/devyanostye-istoriya-velikogo-povorota/>, (12.10.2018)
- САЧКО Галина, “Евразийство и Концепция Внешней Политики Современной России” (SAÇKO Galina, “Avrasyacılık ve Modern Rusya’nın Dış Politika Konsepti”), <https://cyberleninka.ru/article/v/evraziystvo-i-kontseptsiya-vneshney-politiki-sovremennoy-rossii>, (20.07.2018)
- СЕЛЮТИНА Е.Н., ХОЛОДОВ В.А., “Проблемы модернизации Российского государства и Великие реформы Александра II: современный взгляд”, (SELYUTINA E. N., HOLODOV V. A., “Rus Devletinin Modernleşme Sorunları ve II. Aleksandr’ın Büyük Reformları: Modern Bakış”), <https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-modernizatsii-rossiyskogo-gosudarstva-i-velikie-reformy-aleksandra-ii-sovremennuyu-vzglyad>, (23.03.2019)
- Семибанкирщина/Semibankırşına (Yedibankası)*, https://ria.ru/history_comments/20111114/488310685.html, (24.10.2017)
- Сергей Мареев, “Ленинская теория социалистической революции” (Sergey Mareev, “Lenin’in Sosyalist Devrim Teorisi”), <http://svom.info/entry/722-leninskaya-teoriya-socialisticheskoy-revolucii/>, (23.10.2018)
- СИН Ли, “Стратегия Китая и России в Шанхайской организации сотрудничества: сравнительный анализ” (SIN Li, “Çin ve Rusya’nın Şangay İşbirliği Örgütü Stratejisi: Karşılaştırmalı Analiz”), <https://www.comparativepolitics.org/jour/article/view/653>, (22.10.2018)
- СЛАВСКАЯ Мила, “10 главных причин распада СССР” (SLAVSKAYA Mila, “SSCB’nin Dağılmasının On Temel Nedeni”), <https://vm.ru/news/2013/12/25/10-glavnih-prichin-raspada-sssr-228926.html>, (12.20.2018)
- СМОЛЕНЦЕВ Владислав, “Почему Курилы — наши, О стратегическом значении российских островов и возможности военного конфликта с Японией” (SMOLENSKIY Vladislav, “Kuruller Niçin Bizim? Rus Adalarının Stratejik Anlamaları ve Japonya ile Çatışma Olasılığı”), <http://svpressa.ru/politic/article/149684/>, (26.05.2018)
- Совет Федерации Федерального Собрания Российской Федерации (Rusya Federasyonu Federal Meclisi Federasyonu Konseyi)*, <http://council.gov.ru/structure/council/>, (14.10.2018)
- Советско японская совместная декларация (1956) (Sovyet-Japonya ortak Deklarasyonu (1956))*, <https://ria.ru/spravka/20161019/1479447588.html>, (26.06.2018).
- Совместная Декларация Российской Федерации И Китайской Народной Республики О Международном Порядке В XXI Веке (21. Yüzyılda Küresel Düzen Hakkında Rusya-Çin Ortak Deklarasyonu)*, http://www.mid.ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/412066/pop_up?_101_INSTANCE_WhKWb5DVBqKA_viewMode=print&_101_INSTANCE_WhKWb5DVBqKA_qrIndex=0, (12.05.2016).
- Совместное российско-индийское антитеррористическое учение «Индра-2016» (Ortak Rusya-Hindistan Terörle Mücadele Tatbikatı: İndra-2016)*, <https://structure.mil.ru/mission/practice/all/more.htm?id=12096736@egNews>, (30.10.2018).

- Соединённые Штаты Америки: Участие в международных организациях, основные внешнеполитические контрагенты и партнёры, отношения с Россией (Amerika Birleşik Devletleri: Uluslararası Örgütlere Katılım, Dış Politikanın Ortak ve Rakipleri ve Rusya ile İlişkiler)*, <http://www.hyno.ru/tom3/1107.html>, (18.07.2018).
- СОКОЛОВ Михаил, “Россия и Запад: в эпоху Ельцина и Путина” (SOKOLOV Mihail, “Rusya ve Batı: Yeltsin ve Putin Dönemleri”), <https://www.svoboda.org/a/27389427.html>, (14.04.2018)
- Состав Совета Безопасности Российской Федерации (Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyinin Yapısı)*, <http://www.scrf.gov.ru/council/composition/>, (14.10.2018)
- Составы правительств Российской Федерации” (Rusya Federasyonu Hükümet Yapıları)*, <https://rg.ru/2011/02/21/primakov-pravitelstvo.html>, (12.10.2018)
- СТАНОВАЯ Татьяна, “Как работает новая кадровая политика Путина” (STANOVA Tatyana, “Putin’in Karpro Poliitkası Nasıl İşliyor?”), <https://carnegie.ru/commentary/64220>, (13.12.2018)
- СТАРКИН Сергей Валерьевич, “Проблемы Безопасности Евразийского Геостратегического Пространства В Зарубежном Экспертно-Аналитическом Дискурсе” (STARKİN Sergey Valeryeviç, “Yabancı Uzman ve Analistlerde Avrasyacı Jeopolitiğin Güvenliği Sorunları”), http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/19931778_2014_-_3-1_unicode/38.pdf, (20.11.2018)
- Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года (2020'ye Kadar Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi)*, <http://kremlin.ru/supplement/424>, (29.06.2018).
- Стратегия-2020: Новая модель роста — новая социальная политика (2020 Stratejisi: Büyümenin Yeni Modeli-Yeni Sosyal Politika)*, http://2020strategy.ru/data/2013/11/08/1214321116/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F-2020_%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%202.pdf, (20.07.2018).
- СТРОВСКИЙ Л. Е., ЦЗИН Цзян, “Взаимодополняемость Экономик Китая и России: Проблемы Торгово-Экономического Сотрудничества” (STROVSKİY L. E., TSIN Tsyann, “Rusya ve Çin Ekonomilerinin Karşılıklı Tamamlayıcılığı: Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Sorunları”), http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54692/1/vestnik_2005_6_021.pdf, (27.06.2018).
- ТИМОФЕЕВ Иван, “Проблемы Страновой Идентичности в Зарубежной Политологии” (TİMOFEEV İvan, “Yabancı Siyasal Bilimlerde Devlet Kimliği Sorunsalı”), <http://www.intertrends.ru/thirteen/007.htm>, (01.11.2017)
- ТИМОФЕЕВ Иван, АЛЕКСЕЕНКОВА Елена, Евразийское направление внешней политики России: интересы, возможности и ограничения” (TİMOFEEV İvan, ALEKSEEVA Elena, “Rus Dış Politikasının Avrasyacı Yönü: Çıkarlar, Fırsatlar ve Sınırlamalar”), <http://eurasian-movement.ru/archives/1091>, (23.07.2018)
- ТОЛМАЧЕВ Ю.О.. "Китайско-индийский пограничный конфликт в 1962 году" *Вестник Рязанского государственного университета им. С.А. Есенина*, С.51, S.2, 2016, pp. 72-81. (TOLMAÇEV Yu. O. “Çin-Hindistan Sınır Çatışması-1962”, *S.A. Esenina Üniversitesi Yıllık Bülteni*, С.51, S.2, ss.72-81.)
- ТОПЫЧКАНОВ Петр, “Политика в ущерб экономике: как Москва может поссориться с БРИКС” (ТОПЫЧКАНОВ Pyotr, “Ekonomiye Rağmen Politika: Moskova BRICS ile Nasıl Çatışabilir?”), <http://www.rbc.ru/opinions/economics/10/06/2015/557816e09a794704c5d016db>, (28.05.2016)
- Трансатлантическое партнерство: определение, история, особенности и интересные факты (Transatlantik Ortaklığı: Tanımı, Tarihi, Özellikleri ve İlginç Gerçekleri)*,

<https://businessman.ru/transatlanticheskoe-partnerstvo-opredelenie-istoriya-osobennosti-i-interesnyie-faktyi.html>, (06.07.2018)

ТРЕНИН Дмитрий, “Россия и страны СНГ: «взросление» отношений” (TRENİN Dmitriy, Rusya ve BDT Ülkeleri: İlişkilerin Olgunlaşması), <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-i-strany-sng-vzroslenie-otnosheniy/>, (31.03.2019)

ТРЕНИН Дмитрий, Отношения России и стран СНГ. Перспектива 2020 (TRENİN Dmitriy, Rusya ve BDT İlişkileri-2020 Perspektifi), <https://carnegie.ru/2013/03/28/ru-pub-51482>, (31.03.2019)

ТЮКАЕВА Татьяна, “Задачи Военно-Промышленного Комплекса России до 2020 Года” (TYUKAEVA Tatyana, “Rus Askeri Sanayisinin 2020’e Kadar Olan Hedefleri”), <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/zadachi-voenno-promyshlennogo-kompleksa-rossii-do-2020-goda/>, (24.10.2017)

Указ Президента Российской Федерации от 30.11.2016 № 640 "Об утверждении Концепции внешней политики Российской Федерации" (Rusya Federasyonu Başkan'ının 30.11.2016 Tarihli 640 Numaralı "Rus Dış Politikası Konsepti" Konulu Kararı), <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201612010045> (31.03.2019)

Указ Президента РФ от 13 мая 2000 г. N 849 "О полномочном представителе Президента Российской Федерации в федеральном округе" (с изменениями и дополнениями) (13 Mayıs 2000 Tarihli Başkanın Bölgelerde Tam Yetkili Temsilci ile Temsil Edilmesi Hakkında) Olan 849 Sayılı Başkanlık Kararnamesi (değişiklik ve eklemelerle), <http://base.garant.ru/12119586/>, (14.10.2018)

Указ Президента РФ от 13 мая 2000 г. N 849 "О полномочном представителе Президента Российской Федерации в федеральном округе" (Rusya Federasyonu Başkanı'nın, Federal Bölgelerdeki Tam Yetkili Genel Temsilcisi Hakkında 13 Mayıs 2000 tarihli 849 sayılı Başkanlık Kararnamesi), <https://rg.ru/2000/05/14/okruga-dok-site-dok.html>, (04.03.2019)

ФАРРЕЛ Том, “Советско-афганская война” (FARREL Tom, “Sovyet-Afganistan Savaşı”), <https://inosmi.ru/military/20160103/234762045.html>, (15.10.2018)

ФЕНЕНКО Алексей: *Мы живем в мировом порядке, созданном по итогам Второй мировой (FENENKO Aleksey: İkinci Dünya Savaşı Sonuçlarına Göre Oluşan Sistemde Yaşıyoruz)*, <http://gorchakovfund.ru/news/18792/>, (08.04.2016).

ХАССЕЛЬ Флориан, “Борьба Путина с олигархами” (HASSEL Florian, “Putin’in Oligarklar ile Mücadelesi”), <https://inosmi.ru/inrussia/20031113/199200.html>, (14.10.2018)

ЦЫГАНКОВ Андрей, “Теория международных отношений глазами российского реализма” (TSIGANKOV Andrey, “Rus Realistlerin Gözünden Uluslararası İlişkiler Teorileri”), <http://www.globalaffairs.ru/number/Teoriya-mezhdunarodnykh-otnoshenii-glazami-rossiiskogo-realizma-17945>, (17.07.2017)

ЧАУДРИ Рави, “Будущее индийско-российских отношений” (Ravi Çaudri, “Buduşee İndiysko-Possiyaiskih Otnoşenii”) (ÇAUDRİ Ravi, Hindistan-Rusya İlişkilerinin Geleceği), http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=4953#top-content, (26.05.2016)

ЧЕКОВ Александр, “Курильский Вопрос в Российско-Японских Отношениях” (ÇEKOV Aleksandr, “Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu”), <http://www.foreignpolicy.ru/analyses/kurilskiy-vopros-v-rossiysko-yaponskih-otnosheniyah/>, (26.05.2018)

ЧЕРНАЯ Нана, “Аннексия Крыма: российские обещания и реалии” (ÇERNAYA Nana, “Kırım’ın İlhakı: Rus Taahütleri ve Gerçekleri”), <https://economics.unian.net/finance/898336-anneksiya-kryima-rossiyskie-obeschaniya-i-realii.html>, (23.10.2018)

ЧЕРНИКОВА Лариса Петровна, “История российско-китайских отношений” (ÇERNİKOVA Larisa Petrovna, Rus-Çin İlişkileri Tarihi”), <https://mipt.ru/education/chair/uchebno-nauchnyy-tsentr-gumanitarnykh-i-sotsialnykh-nauk/departament-istorii/chitaemye-kursy/istoriya-rossiysko-kitayskikh.php>, (02.11.2018).

ЧЕРНИКОВА Т.В., “Европейское влияние на русскую культуру XVII в.” (ÇERNİKOVA T.V., “17. Yüzyılda Avrupa’nın Rus Kültürüne Etkileri”), http://www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/26kulturologiya_chernikova.pdf, (08.07.2018).

ЧУДОДЕЕВ Юрий, Вызовы глобализации и динамика отношений России и Китая в Азиатско-Тихоокеанском регионе (CHUDODAEV Yuri, “Küreselleşmenin zorlukları ve Asya-Pasifik bölgesinde Rusya ve Çin Arasındaki İlişkilerin Dinamikleri”), http://www.perspektivy.info/oykumena/azia/vyzovy_globalizacii_i_dinamika_otnoshenij_rossii_i_kitaja_v_aziatsko-tihookeanskom_regione_2013-12-20.htm, (11.05.2016).

ЩЕГЛОВА Мария, “Отношения между Россией и Индией после распада СССР” (ŞEGLOVA Mariya, “SSCB’nin Çöküşünden Sonraki Dönemde Rusya-Hindistan İlişkileri”), <https://scientificarticle.ru/images/PDF/2016/11/otnosheniya-mezhdu-rossiej-i-indiej.pdf>, (03.06.2018)

Юрий Кофнер, “Евразийство: классическое, прагматическое, общественное” (Yuriy Kofner, Avrasyacılık: Klasik, Faydacı ve Halkçı”), <http://eurasian-movement.ru/archives/747>, (19.07.2018)

Diğer

MENGÜSALAN Hikmet, *Türk Dış Politikasında Rol ve Çatışma: AKP Dönemi Ortadoğu Politikası Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

PEKCAN Cemre, “Çin’in Uluslararası Sisteme Bakışı ve ABD’ye Yönelik Dış Politikası (2003-2013)”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale, 2015.

РУДЕНКО Юлия, *Проблема Формирования Евразийской Идентичности В Контексте Интеграционных Процессов В Современной Евразии*, Санкт-Петербург, Санкт-Петербургский Государственный Университет, 2016. (RUDENKO Yulya, *Avrasya Coğrafyasındaki Entegrasyon Hareketleri Bağlamında Avrasyacı Kimlik Oluşturma Sorunsalı*, (Yayımlanmamış Lisans Mezuniyet Tezi), Petersburg, Petersburg Devlet Üniversitesi, 2016.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Niyazi İPEK

Doğum Yeri ve Yılı: Kazakistan, 1986

Bildiği Yabancı Diller: Rusça (KPDS: 91,25. 09.09.2018)

Eğitim Durumu Başlama - Bitirme Yılı Kurum Adı

Lise: 2009-2013

Lisans: 2003-2007

Yüksek Lisans: 2009-2011

Doktora: 2013-2019

Çalıştığı Başlama - Ayrılma Yılı Çalışılan Kurumun Adı

Kurum(lar)

1. 2011-Devam Ediyor Ardahan Üniversitesi.

2.

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar

Katıldığı Proje ve Toplantılar

Yayımlar:

İPEK Niyazi, “Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu’nun Analizi”, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2019, Cilt 12, Sayı 2, DOI:

Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Göç ve Toplum. “Toplumsal Güvenlik ve Uluslararası Göç”, 2018. Çanakkale, Türkiye.

Uluslararası İlişkiler Kongresi, 8-10 Ekim 2018, “Ulusal Güvenlik Unsuru Olarak Düzenli Göç”, 2018. Bursa, Türkiye.

1. Uluslararası İlişkiler Sempozyumu: Uluslararası Göç ve Ulusal Güvenlik, 7-9 Mayıs 2018, “Türkiye-Gürcistan İlişkilerinin Dinamiği Olarak Ahıskalı Türkler”, 2018. Ardahan, Türkiye.

6th Black Sea International Symposium “From the Black Sea to the Caspian Sea: A Strategic View” will be held on November 6th – 7th, “Russia’s New World Order Claims Black Sea Basin In the Construction of Global Power Center”, 2014. Giresun, Türkiye.

“Didem Yaman Anı Kitabı, Karar Alma Mekanizmaları Açısından Rus Dış Politikasının Genel Değerlendirmesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2012.”

V. Black Sea International Symposium “Historical And Current Political Issues: Opinions & Suggestions” December 6th- 7th 2012, “Effects Of Russia’s Asian Policy On Security Of Black Sea Basin” Ekoavasya Yayın No: 2014/4. Isbn 978-605-87972-9-1

"Четырнадцатая Вавиловская Чтение, Россия в глобальном мире; Проблемы и перспективы развития. Глобализация и Турцко Руские Отношения в новом тысячелетии; Роль университетов. Мариинский государственный университет, Россия. ISBN: 978-5-8158-0849-2, 2011.” (“Ondördüncü Vavilovsk Okumaları, Küresel Dünyada Rusya; Tehditler ve Gelişim Perspektifleri. Küreselleşme ve Yeni Binyılda Türkiye-Rusya İlişkileri; Üniversitelerin Rolü. Marii Devlet Üniversitesi, Rusya. ISBN: 978-5-8158-0849-2, 2011.”)

Diğer:

İletişim (e-posta): niyaziipek@ardahan.edu.tr

Tarih 23.08.2019

İmza Niyazi İPEK